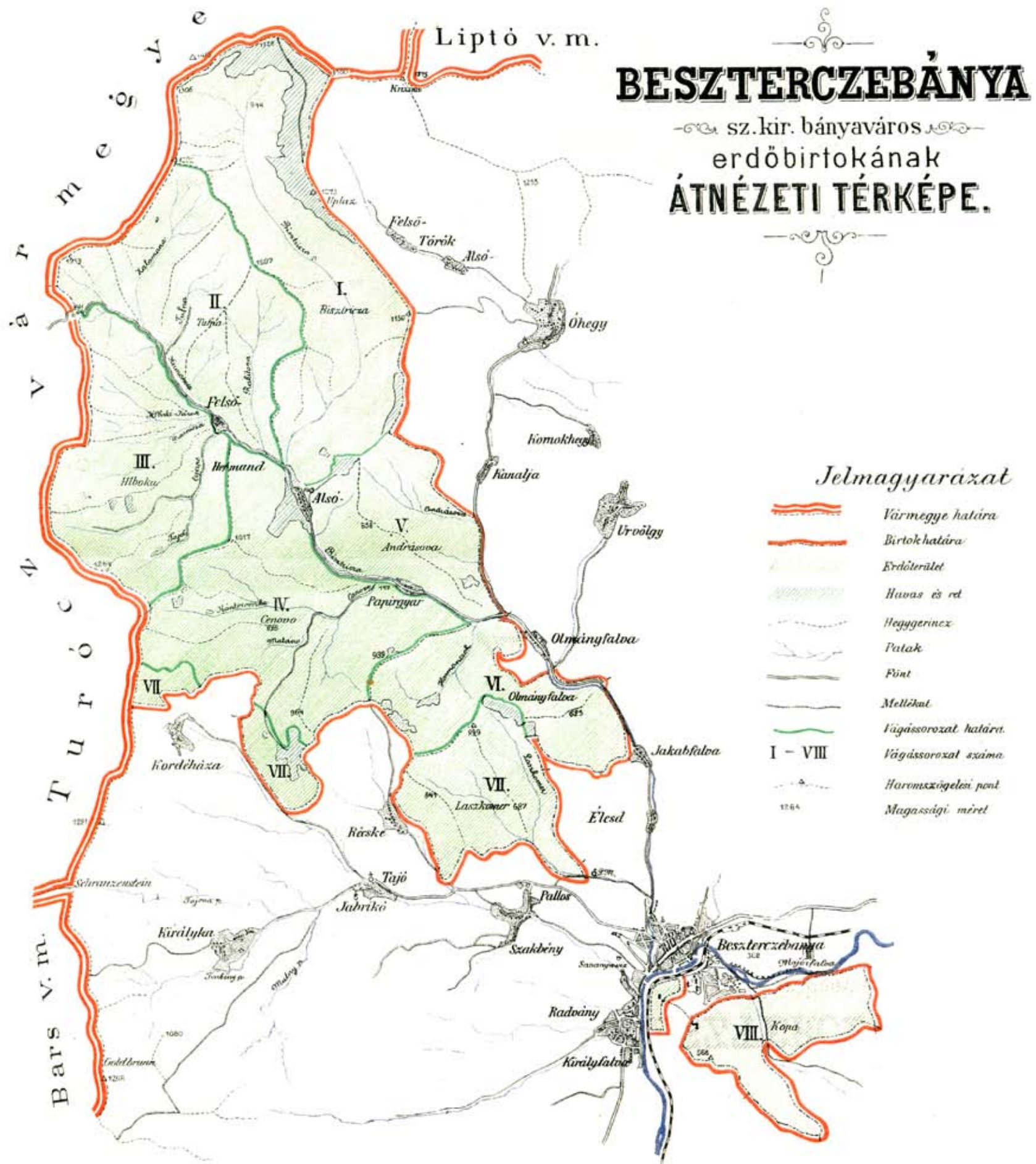

Lesy

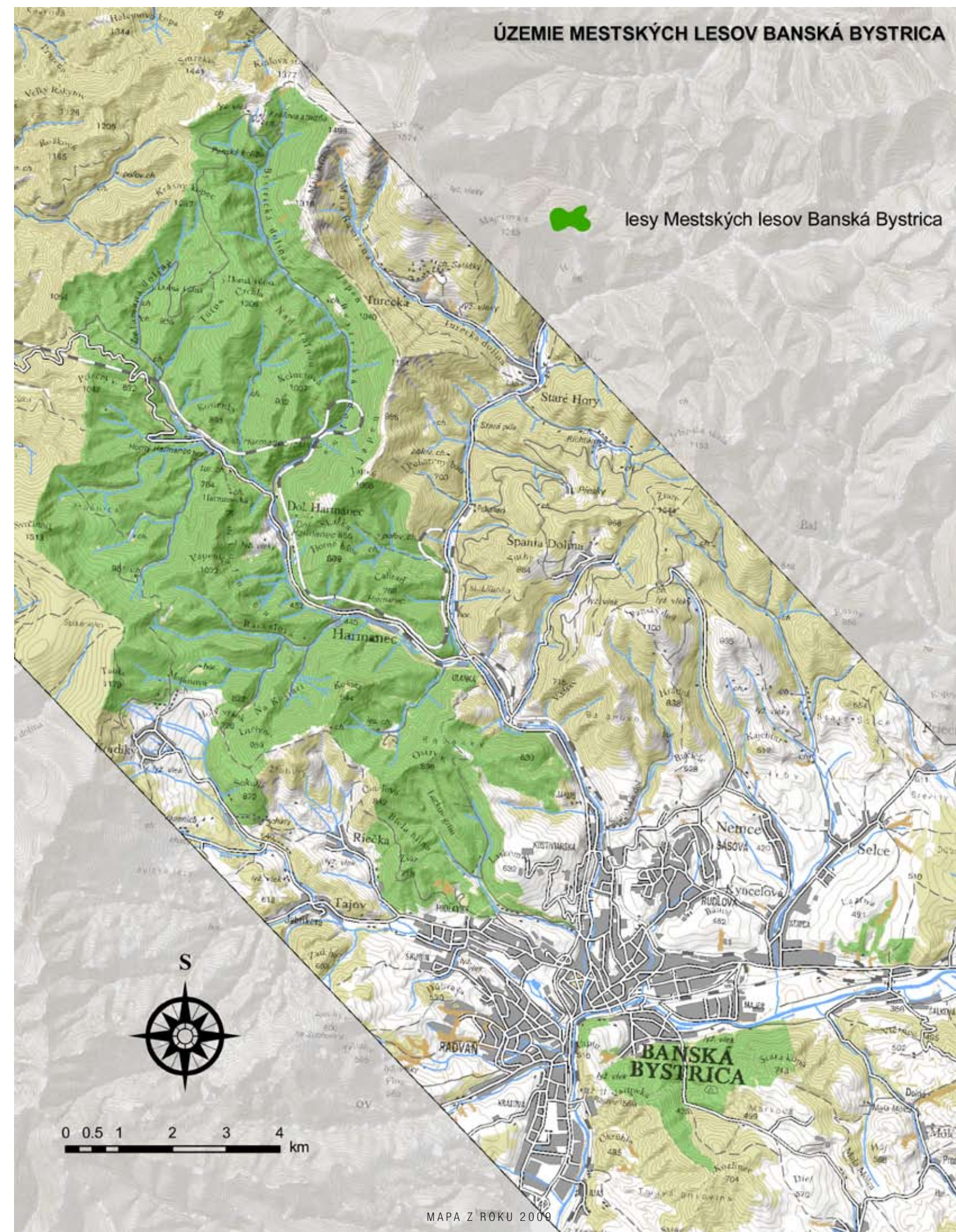

**MESTA
BANSKÁ
BYSTRICA**

MAPA Z ROKU 1895

MAPA Z ROKU 2009

Lesy

**MESTA
BANSKÁ
BYSTRICA**

LESY MESTA BANSKÁ BYSTRICA
HISTÓRIA A SÚČASNOSŤ

Editor:
Fedor Mikovič

Autorský kolektív:
Eduard Apfel
Jozef Bacúr
Jaroslav Bacúr
Mária Boďová
Július Burkovský
Boris Demovič
Anna Ivanová
Juraj Galvánek
Jozef Jankov
Marián Jasík
Marta Mácelová
Blažej Možucha
Milan Lichý
Ivan Valach

Vydali:

© 2009 MESTSKÉ LESY s. r. o., ČSA 26, 974 01 Banská Bystrica

ISBN: 978-80-970278-0-3

OBSAH

<i>Ing. Blažej Možucha</i> VITAJTE V LESOCH MESTA BANSKÁ BYSTRICA	4
<i>Ing. Eduard Apfel</i> OD ZAMILOVANEJ PO LASKOMER... Hranica lesného majetku mesta Banská Bystrica	8
<i>RNDr. Juraj Galvánek</i> GENIUS LOCI Lokality na území mestských lesov a ich pomenovania	12
<i>RNDr. Juraj Galvánek</i> DÁVNOVEK KAMENNÉHO DOMOVA Geologické pomery	18
<i>PhDr. Marta Mácelová, RNDr. Juraj Galvánek</i> PO NAJSTARŠÍCH STOPÁCH ČLOVEKA Archeologické náleziská	34
<i>Ing. Marián Jasík</i> ZELENÁ KATEDRÁLA Vegetačné pomery a flóra územia	38
<i>RNDr. Ivan Valach, Ing. Mária Boďová</i> MIESTO PRE ŽIVOT Fauna	56
<i>Ing. Július Burkovský, Ing. Jozef Bacúr</i> LESY V HLBINÁCH ČASU Z minulosti lesov mesta Banská Bystrica	68
<i>Ing. Milan Lichý, Ing. Eduard Apfel</i> VZÁCNE PRIVILÉGIUM BANSKOBYSSTRICKÝCH MEŠŤANOV Držba lesných pozemkov	166
<i>Ing. Eduard Apfel, Ing. Jaroslav Bacúr, Ing. Anna Ivanová, Ing. Jozef Jankov</i> DEDIČSTVO NAŠICH PREDKOV ZACHOVÁME Lesy mesta Banská Bystrica v realite nášho času	172
<i>Ing. Blažej Možucha</i> DO LESÍČKA, NA ČAKANÚ... Poľovníctvo	204
<i>RNDr. Ivan Valach, Ing. Boris Demovič</i> KLENOTNICA OKOLO NÁS Ochrana prírody	208
<i>Ing. Blažej Možucha</i> DOVIDENIA V LESOCH MESTA BANSKÁ BYSTRICA	216
Zoznam použitej literatúry	217

VITAJTE V LESOCH MEDENÉHO MESTA

Už mnohokrát som v rozhovoroch s priateľmi narazil na otázku: je Banská Bystrica mesto “medené”, je to mesto “banícke”, alebo “kráľovské”? Či skôr mesto “povstalecké”? Aké teda vlastne je, ktorý prívlastok mu najviac pristane? Ja zvyknem odpovedať: Je to mesto v prvom rade historické, čiže mesto, v ktorom sa už od trinásteho storočia prelína bohatá história ťažby medi a striebra, baníckej práce, stáročných zvykov i zúfalej, ale ráznej haviarskej revolty, vypočítavej priazne kráľovských vladárov i korunovácie jedného z nich, sedmohradského kniežaťa Gabriela Bethlena, v roku 1620 korunovaného za uhorského kráľa.

Kráľ Belo IV. udelil v roku 1255 Banskobystričanom mestské privilégiá. Banská Bystrica sa tak zaraďuje medzi najstaršie mestá na Slovensku. Prvé písomné zmienky o našom meste pochádzajú z hĺbkych vekov, až z 13. storočia, keď v jeho okolí začali vo veľkom ťažiť vzácne rudy, najmä striebornú a medenú. Špaňodolinská meď sa v Bystrici spracovávala a vyvážala do celej vtedajšej Európy. Vzácne rudy v okolitých horách lákali aj tatárskych dobyvateľov, ktorí po svojom vpáde do Uhorska v roku 1241 bohaté mesto úplne vyplienili a spustošili. Preto kráľ Belo IV. rôznymi výsadami privábil do „Nova villa Bistriciensis“ skúsených nemeckých baníkov a remeselníkov najmä z Durínska. Tí vdýchli mestu i okolitým sídlam nový život a prispeli k hospodárskemu, kultúrnemu, duchovnému i športovému rozkvetu.

Výrečné svedectvo o prosperite a rozvoji hmotnej i duchovnej sféry stredovekej Banskej Bystrice vydávajú početné stavebné pamiatky z obdobia gotiky, renesancie, baroka i klasicizmu. Centrum nášho mesta – Námestie Slovenského národného povstania – obdivujú domáci i zahraniční turisti najmä pre stredovekú architektúru jeho domov. Po dôkladnej rekonštrukcii dostalo ešte atraktívnejší vzhľad a podľa mienky znalcov patrí medzi najkrajšie v Európe.

Alebo je Banská Bystrica skôr mestom obchodníckym, keďže sa nevšedným prvenstvom zapísala do dejín svetovej ekonomiky? V našom meste, preslávenom svojou meďou, ktorá prúdila do celého vtedajšieho sveta, vrátane na stavbu objaviteľských oceánskych lodí Krištofa Kolumba, založil banký ťažiar gróf Ján Thurzo a jeho podnikateľský partner, nemecký bankár a kupec Jakub Fugger z Ausburgu prvý medzinárodný podnik na svete, postavený na báze moderného kapitalistického spôsobu podnikania. Stalo sa tak pred viac ako poltisícročím, na sklonku 15. storočia, v roku 1494!

Naše mesto je spojené aj s celonárodným odporom proti fašizmu na konci druhej svetovej vojny. Od čias, keď v auguste 1944 v Banskej Bystrici a vzápätí na celom Slovensku vypukol ozbrojený odpor proti fašistickej porobe, proti neslobode, proti vojnovému ničeniu materiálnych hodnôt a ľudských životov, uplynul už čas, v ktorom sa naplnil život dvoch až troch generácií. Napriek tomu nezabúdame na hrdinstvá našich otcov a starých otcov, ktorí po rokoch útrap a utrpenia zatúžili po slobode práve tak, ako po nej túžime my, každý národ, každá komunita ľudí.

Povstanie je medzník, keď Slovensko posunulo ťažisko svojich novodobých dejín bližšie k hodnotám slobody, demokracie, tolerance a mierovej kooperácie európskych štátov. V našom meste, v jeho okolitých lesoch, ale aj na celom Slovensku, sa udalosti Povstania natrvalo zapísali do osudov mnohých rodín i jednotlivcov. Mnohí poslúchli volanie srdca a hlboko do lesov, vysoko do hôr, vyniesli pochodeň Slobody. Povstanie oslobodilo slovenský národ od bremena fašizmu a prinavrátilo ho do veľkej rodiny demokratických európskych národov.

A ešte čosi sa spája s Banskou Bystricou: jej bohaté, zdravé a krásne lesy. Kedysi kráľovské, neskoršie – a dodnes, verím, že navždy – mestské.

Lesy vzácne, nádherné a neopakovateľné, bohaté. Nečudo, že odjakživa priťahovali ľudí svojím majestátnym, tajomnosťou, prírodným bohatstvom i krásou krajinárskych scenérií. Masívne horské chrbty, hlboké doliny, číre vody horských bystrín, hučiace vodopády, slnečné lúčiny, zádušné rozložené lesné spoločenstvá, v nich množstvo vzácnej zveri, pestrej kveteny, nebotyčné bralá, tajomné podzemné šperkownice – jaskyne, nerastné bohatstvo ukryté pod zemou, minerálne pramene, iskrivý, ozónom nasýtený vzduch – také sú lesy v okolí Banskej Bystrice.

Náš človek odjakživa patril – a patrí – k týmto lesom, bol s nimi po stáročia spätý v dobrom i zlom, vo chvíľach prajných i skúpych, v časoch osudových, rozhodujúcich pre jednotlivca i pre celé národné spoločenstvo. Medzi lesmi a človekom sa vyhranil zvláštny, osobitný vzťah; bez týchto lesov by bol našinec chudobnejší. Ani nie tak materiálne, skôr citovo, duševne. Celé naše generácie stmeľovali, vychovávali k odolnosti, nepoddajnosti, hrdosti. Lesy im poskytovali skromnú obživu, útechu i útulok v čase poroby, otvárali svoju náruč v časoch najťažších...

Vážení čitatelia, z knihy, ktorú ponúkame do vašej pozornosti a priazne, sa dozvieme mnoho zaujímavých skutočností. Napríklad aj to, že Mesto Banská Bystrica dostalo lesný majetok podľa výsadnej listiny kráľa Bela IV. z roku 1255. Tieto lesy mesto slobodne využívalo do roku 1573, keď *Maximiliánov banícky poriadok* všetky lesy rezervoval pre štátne baníctvo. Hospodárenie štátu malo veľmi negatívny dopad na stav lesa, čo je doložené podrobným popisom stavu lesa v okolí Banskej Bystrice, pripojeného k lesnému poriadku Maximiliána II. z roku 1565. Mesto sa súdilo so štátom až do roku 1869, keď od štátu dostalo späť právo držby lesa. Stav lesného majetku do roku 1812 zhodnotil v podrobnom popise František Dušek za spolupráce Jozefa Dekreta-Matejovie ako „*zdevastovaný ťažbou na výrobu dreveného uhlia a paliva*“. O nápravu sa ako prví pokúsili práve títo dvaja zaničení lesní odborníci v rokoch 1804 až 1815, a to progresívnou metódou umelého zalesňovania, čím sme získali prvenstvo v celom bývalom Rakúsko-Uhorsku. V roku 2003 sa v okolí Banskej Bystrice ťažil 190-ročný porast, čiže stromy, ktoré pravdepodobne sadil ešte Jozef Dekret-Matejovie.

Dobové listiny dokazujú, že uhorský štát – ako sa podrobne dočítate v najrozsiahlejšej kapitole tejto publikácie *Lesy v hĺbinách času* – nebol dobrým lesným hospodárom. Cieľavedomé obhospodarovanie lesa s uvedením si všetkých súvislostí, potrebných na dosiahnutie trvalosti produkcie prišiel až v čase, keď sa začalo s výchovou odborného lesného personálu, teda v rokoch 1770 až 1807, keď vznikol a pôsobil Lesnícky ústav pri svetoznámej Baníckej akadémii v Banskej Štiavnici.

Ďalšie zoštatnenie nasledovalo v roku 1950 a lesy v okolí Banskej Bystrice sa do vlastníctva mesta znovu dostali až v roku 1995. Obdobie od roku 1815 do roku 1995 bolo časom intenzívnej a svedomitej práce mnohých generácií lesníkov. Zanechali po sebe zväčša prírode blízke štruktúry porastov, čo sa v súčasnosti prejavuje na dobrej stabilite banskobystrických mestských lesov, na vysokom podiele prirodzeného zmladenia a na pôvodnom drevinovom zložení.

V súčasnosti Mesto Banská Bystrica hospodári prostredníctvom svojej organizácie Mestské lesy, s. r. o., ktorú mám česť manažérsky riadiť, na lesnom majetku s celkovou výmerou porastovej pôdy 7 240 hektárov, a to v nadmorskej výške od 340 do 1 498 metrov. Z tejto plochy zaberajú 65 percent hospodárske lesy, desať percent lesy osobitného určenia a 25 percent lesy ochranné.

Mestské lesy Banská Bystrica obhospodarujú lesné územie, na ktorom rastie 35 percent ihličnatých drevín a 65 percent drevín listnatých. Odkryté plochy sa snažíme zmladzovať prirodzenou cestou. Umelo zalesňujeme len silne poškodené miesta. Tak sa nám darí znížovať náklady na ošetrovanie mladín proti burine. Na druhej strane máme vysoké náklady na ochranu mladých porastov pred zverou.

Lesný majetok Mesta Banská Bystrica má prírode blízku štruktúru. Na jeho ploche je osem maloplošných chránených území s výmerou 407 hektárov, zameraných na ochranu tisa obyčajného, tetra hľadáča, čelade vstavačovitých a ochranu zachovalých klimaxových spoločenstiev Kremnických vrchov. Zasahuje doň aj veľkoplošné chránené územie Národného parku Veľká Fatra s výmerou 2 164 hektárov. Náš štrnásťčlenný pracovný kolektív obhospodaruje aj lesopark Urpín a Laskomer. Úloha týchto prírodných území je výrazne mimoprodukčná, sú určené na rekreáciu obyvateľov nášho mesta a jeho návštevníkov.

Pred časom naši pracovníci zrekonštruovali unikátny technický komplex – národnú kultúrnu pamiatku vodný žľab v doline Rakyto-vo pri Dolnom Harmanci. Vybudovali ho naši lesníci predchodcovia pravdepodobne už v 19. storočí a za národnú kultúrnu pamiatku ho pamiatkari vyhlásili v roku 2000. Vodný žľab v celkovej dĺžke 2 450 metrov sa za dlhé roky značne poškodil a zostal čiastočne znefunkčnený. Vďaka iniciatíve Mesta Banská Bystrica vznikol zámer opravy vodného žľabu Rakyto-vo. Projekt finančne podporila zo svojich fondov Európska únia, Slovenská republika a Mesto Banská Bystrica. Rekonštrukcia vodného žľabu je výsledkom remeselného majstrovstva a úsilia mojich kolegov.

Desaťročný predpis ťažby predstavuje pre Mestské lesy Banská Bystrica 272 051 kubických metrov dreva. V priebehu jedného roka preto môžeme vyťažiť najviac 27 205 kubíkov. Rok 2007 bol ôsmym rokom od obnovy lesného hospodárskeho plánu. Celkom sa za tých osem rokov vyťažilo 221 320 kubických metrov drevnej suroviny, čo predstavuje 81 percent z celkovej ťažby. Z toho je zrejme, že striktné dodržiavame plán vyrovnanej ťažby.

Budúcnosť lesného majetku vidím ako veľmi perspektívnu. Dôvodom na môj optimizmus je vysoká schopnosť prirodzenej obnovy, čo naznačuje, že les je zdravý a schopný autoreprodukcie. Budúce drevinové zloženie sa posúva k vyššiemu, až osemdesiatpercentnému zastúpeniu listnatých drevín, ako je buk, jaseň či javor horský a dvadsaťpercentnému zastúpeniu ihličnatých drevín, teda smreka a jedle. Toto zloženie porastov by v budúcnosti malo dostatočne odolávať výrazným globálnym klimatickým zmenám, ktoré sa už, ako dobre vieme, začali a všetci ich pociťujeme na vlastnej koži.

Tí, čo lesy vlastnia, i my, čo sa o ne staráme, si musíme uvedomiť, že les bude v budúcnosti vyzeráť tak, ako hlboko si všetci osvojíme presvedčenie, že les tu nie je len preto, aby sme z neho čerpali peniaze ako z bežného účtu v banke. Les je tu preto, aby ľudia mali čistú vodu, vzduch, aby mali kde po práci regenerovať svoje fyzické a duševné sily. V neposlednom rade je les zdrojom ekologicky čistej a obnoviteľnej suroviny.

Vážení čitatelia, milí priatelia, dovoľte mi pozvať vás do mesta, o ktorom sa odjakživa zvyklo hovoriť: *Za živa v Bystrici, po smrti v nebi*. Toto staré úslovie predošlých generácií nepochybne platí i v našich časoch, keď sa z Banskej Bystrice stala významná metropola stredného Slovenska. Naše takmer stotisícové mesto plným priehrštím ponúka svojim turistickým návštevníkom a obyvateľom odveké čaro, svojbytnú, bohatou a slávnou históriou poznačenú atmosféru i malebné okolie, ktoré tvorí horský veniec štyroch pohorí, čo je skutočná rarita nielen na Slovensku, ale i vo svete. Obklopujú ho Kremnické vrchy, Veľká Fatra, Starohorské vrchy a Slovenské stredohorie. Nájdete v nich ideálne turistické, cyklistické a lyžiarske terény i horské strediská, známe svojou pohostinnosťou. Vo všetkých je nadostač možností na získavanie nových poznatkov, na príjemné rodinné prechádzky, rekreačné športové aktivity i náročnejšiu turistiku.

Želám vám, domácom i hosťom, aby ste sa v náručí Banskej Bystrice a v objatí jej mestských lesov dobre cítili, aby ste si od nás odnášali zážitky, na ktoré budete vždy s potešením spomínať. Nech je vám táto naša kniha príjemným a poučným spoločníkom na lesníckych chodníčkoch. Dobré sa u nás cíťte.

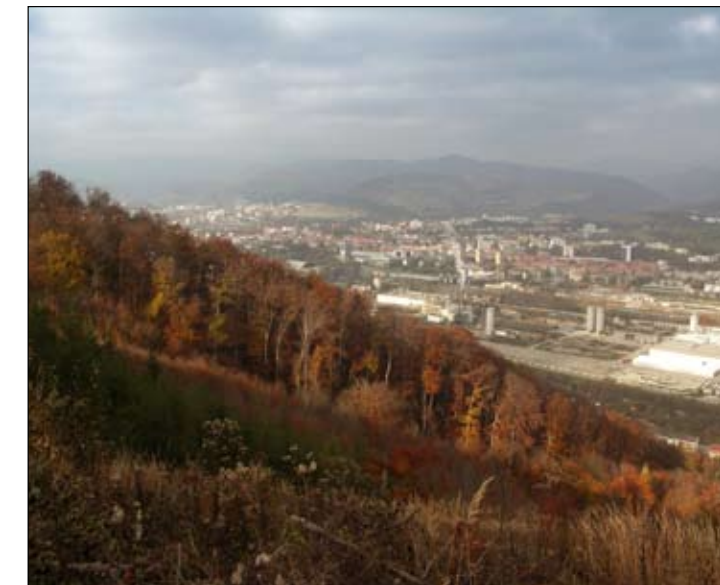
Ing. Blažej Možucha
riaditeľ Mestských lesov s.r.o Banská Bystrica

ING. EDUARD APFEL

Od Zamilovanej po Laskomer...

**HRANICA LESNÉHO MAJETKU
MESTA BANSKÁ BYSTRICA**

Súčasný lesný majetok mesta o výmere 7 218,52 ha je rozložený v troch oddelených vlastníckych celkoch na území 12 katastrov, a to v katastrálnych územiach Šalková 27,39 ha, Senica 13,50 ha, Radvaň 19,47 ha, Banská Bystrica 412,76 ha, Podlavice 436,29, Kostiviarska 10,78 ha, Riečka 143,12 ha, Kordíky 343,28 ha, Uľanka 557,39 ha, Staré Hory 352,54 ha, Harmanec 727,36 ha, Dolný Harmanec 4 174,63 ha.

Banská Bystrica zo Starej Kopy

POPIS HRANICE

Východná časť lesného majetku sa nachádza v orografickom celku Zvolenská kotlina, oddiel Bystrické podolie, ktorá je intermontánnym krajinným celkom, začleneným do orografickej oblasti Slovenského stredohoria. Začína sa na 48° 44' 38" N a 19° 13' 17" E na štátnej ceste spájajúcej Banskú Bystricu s Breznom, severne od obce Šalková. Pokračuje na sever, kde sa pred kótou 503 m. n. m. na lúke stáča na západ, po cestu vedúcu na mestskú skládku odpadu, potom sa stáča na juh a po 300 metroch vchádza na približovaciú cestu smerom na západ, kde sa po 150 metroch otáča na juh a prichádza ku štátnej ceste. Oddelená časť majetku sa nachádza v hlbokéj roklíne potoka Škradno, 500 metrov na sever od štátnej cesty, na západ od mestskej skládky odpadu. Zaberá pravú stranu príkreho svahu v dĺžke 600 metrov smerom na sever. Posledná časť východného majetku sa nachádza po ľavej strane hlbokéj roklíny obkolesenej poľnohospodárskymi pozemkami a končí sa na 48° 44' 54" N a 19° 12' 09" E.

Južná časť lesného majetku sa nachádza v celku Zvolenská kotlina, oddiely Bystrická vrchovina a Zvolenská pahorkatina. Začína sa pri rieke Hron, v nadmorskej výške 345 m. n. m., na 48° 43' 57" N a 19° 11' 10" E sa zatáča na západ a po 400 metroch sa stáča na juh, kde vychádza na kótu 713 m. n. m. – Stará kopa. Pokračuje juhozápadným smerom na 48° 43' 18" N a 19° 11' 20" E, kde sa z lúky odráža na západ po hrebeni a po 650 metroch sa stáča na juh po závoze, križuje lesnú cestu a dolinkou Zamilovaná schádza na štátnu cestu Banská Bystrica – Mičiná na 48° 43' 15" N a 19° 10' 03" E. Po štátnej ceste po 400 metroch smerom na Mičinú schádza na lesnú cestu v doline Chotárna a pokračuje dolinou smerom na Kozlinec, kde sa na 48° 42' 23" N a 19° 10' 32" E na hrebeni v nad-

morskej výške 617 metrov stáča na severozápad a pokračuje hrebeňom popri Vartovke – 568 m. n. m., kde sa 50 metrov pred lúkou stáča na severovýchod do dolinky a schádza na Žlté piesky pri Alpinke a ponad intravilán mesta prechádza na východzí bod pri rieke Hron. Nad chatou Alpinka sa nachádza v strmom svahu 9 000 m² veľmi členitého lesného pozemku. Oddelená časť majetku sa nachádza na Urpíne. Začína sa na 48° 43' 55" N a 19° 8' 56" E, 400 metrov východne od železničnej zastávky Banská Bystrica-mesto pokračuje na juh, na hrebeň smerom na Kalváriu, kde sa na hrebni stáča na východ a hrebeňom pokračuje na kótu Urpín – 510 m. n. m. Pokračuje po lúku, kde sa stáča na juh a dolinkou schádza po chodník, prechádzajúci Urpínskou lesostepou. Tu v kóte 48° 43' 10" N a 19° 8' 36" E sa stáča na západ, kde schádza k oploteniu teplárne a ponad železničnú trať smerom na sever sa spája s východším bodom.

Severná časť lesného majetku je najrozsiahlejšia a položená je v celkoch Zvolenská kotlina – oddiel Bystrické podolie, Starohorské vrchy – podcelok Kordická brázda, Kremnické vrchy – oddiel Flochovský chrbát a Veľká Fatra – oddiely Hôľna Fatra a Bralná Fatra.

Začína sa v doline Laskomer v nadmorskej výške 380 metrov na 48° 44' 44" N a 19° 8' 9" E. Dolinou pokračuje na západ po odbočku na Podlavice, kde južným smerom vychádza na hrebeň. Stáča sa na západ, prechádza ponad intravilán Podlavic ponad poľnohospodárske pozemky a schádza na štátnu cestu Banská Bystrica – Tajov na 48° 44' 43" N a 19° 5' 36" E. V časti Podlavické výmole je rozsiahla časť majetku vo vlastníctve Podlavického urbáru a časť patrí š. p. Lesy SR. Keďže ide o veľmi členitú hranicu, vtesnanú do vnútra majetku mesta, nebudeme túto hranicu popisovať. Pokračuje štátnou cestou smerom do obce Riečka, kde ponad lúky a intravilán obce prichádza na 48° 45' 29" N a 19° 4' 54" E, kde sa stáča na sever, križuje lesnú cestu a na hrebni sa stáča na vrch Čmeľová – 843 m. n. m.

Kráľová skala

Hrebeň Japeňa v zime

Pokračuje do Riečanského sedla smerom na severozápad, na vrch Dedkovo – 902 m. n. m., stáča sa na juhozápad a popri lúkach 300 metrov severne od vrchu Sokolie – 872 m. n. m., sa stáča na juhovýchod, popri lúkach schádza na 48° 45' 34" N a 19° 3' 27" E nad chatovú oblasť Riečka-Nevoľné. Stáča sa po lesnej ceste na severozápad a prichádza na štátnu cestu Tajov – Kordíky. Popri ceste pokračuje na severozápad a ďalej korytom Kordického potoka popri lúkach pod vrchom Fintová – 820 m. n. m., sa otáča na západ popri lúkach, a na 48° 46' 27" N a 19° 1' 12" E sa stáča do lesa, kde po spádnici vychádza na hrebeň Kremnických vrchov, 600 metrov južne od vrcholu Tabla – 1 178 m. n. m. Hranica pokračuje hrebeňom na sever, prechádza cez vrch Svrčinník 1 312 m. n. m. do sedla Malý Šturec, cez vrch Krásny kopec – 1 237 m. n. m. na Smrekovicu, po lúkach sa stáča pod hotel Kráľova studňa, vychádza na Kráľovu studňu a na kóte

1 498 m. n. m. sa stáča na juh, na kótu Malá Krížna. Pokračuje na juh po hrebni na vrch Japeň – 1 154 m. n. m. a Zadný Japeň, kde sa stáča na východ a po spádnici schádza na hrebeň, rozdeľujúci doliny Malá Medvedia a Andrášová. Popri štátnej ceste Uľanka – Donovaly pokračuje smerom na Banskú Bystricu. Na západ od štátnej cesty oproti Uľanke je nevýznamná časť pozemkov v užívaní š. p. Lesy SR. Za Novým Svetom na 48° 46' 16" N a 19° 8' 1" E hranica pokračuje na západ, prejde do doliny Šípovo. Dolinou pokračuje na severozápad a na 48° 46' 14" N a 19° 6' 36" E sa stáča na juh. Popri lúkach schádza do východzieho bodu v doline Laskomer na 48° 44' 44" N a 19° 8' 10" E.

RNDr. JURAJ GALVÁNEK

Genius loci

LOKALITY NA ÚZEMÍ MESTSKÝCH LESOV
A ICH POMENOVANIA

„Genius loci znamená atmosféru, ducha miesta, oblasti, tak ako ho ľudia prežívajú. Psychologicky ťažko definovaný jav tvorený prírodnou lokalitou, kultúrnym stvárnením, atmosférickými podmienkami, ročnou dobou, ale i aktuálnym psychickým a fyzickým vyladením človeka“. Tak stručne definuje Jiří Šípek ducha krajiny v časopise Životné prostredie, ktorý vydáva Ústav krajinej ekológie SAV v Bratislave. Územie banskobystrických mestských lesov má dozaista viacerých, možno dokonca mnohých takýchto dobrých duchov miesta, pretože krásy, prírodných výnimočností i krajinotvorných prvkov, ktoré sú výsledkom čínorodého snaženia celých ľudských generácií, je tu vskutku nadostač.

Prehľad lokalít a ich pomenovaní na území Mestských lesov sme spracovali predovšetkým podľa názvov v mapách, ktoré sa využívajú pri lesohospodárskej činnosti (porastové mapy pre LHC 1:10 000, Lesoprojekt Zvolen), doplnených o niektoré známe názvy zo základných máp 1:10 000, turistických máp (rôzne mierky) a porovnaním názvov s už publikovanými jazykovo kodifikovanými názvami (zdroje sú uvedené v prehľade literatúry).

Sled katastrálnych území a lokalít v nich (**zvýraznené písmo**), je zoradený od severu na juh, zľava doprava (smer západ–východ). V zátvorkách sú najskôr uvedené synonymá pomenovaní a nasledujú lokalizačné spresnenia výskytu pomenovaní (nezvýraznené písmo). Pri tokoch sú názvy zoradené podľa povodí väčších tokov, postupne od prameňa po sútok, a tiež ich prítoky. Odporúčané názvy sú vyznačené **zvýrazneným písmom**, nezvýraznené sú ich synonymá.

Vápenica, Bystrická dolina

Krásny kopec (1237 m, SZ územia), pohľad z hrebeňa pod Malou Krížnou

KATASTRÁLNE ÚZEMIE DOLNÝ HARMANEC

Kóty a ich nadmorská výška (v metroch): **1 498** (Z od Krížnej, najvyšší bod územia MSL BB), **1 420**, **1 362** – **Kráľova studňa** (Kráľova studňa), **1 401**, **1 306**, **1 222**, **1 253**, **1 237** – **Krásny kopec**, **1 079**, **1 035**, **1 034**, **1 055**, **1 047** – **Priečny vrch**, **932**, **1 116** (1115), **1 115** (všetky lokality patria do Veľkej Fatry), **1 313** – **Svrčinník** (Svrčnik, Svrstník, Svrstník – prvá kóta Kremnických vrchov v MSL BB), **1 264**, **1 167**, **1 144** (všetky tri sú na hrebeni NPR Svrčinník, obvod MSL BB), **1 498** (Z od Krížnej, počiatok S aj V obvodu MSL BB), **1 405**, **1 389**, **1 319** – **Malá Krížna**, **1 028**, **1 032**, **1 154** – **Japeň** (Japeň II., súčasť rovnomenného chrbta, vlastná kóta leží v k. ú Staré Hory), **983**, **1 034**, **1 026**, **1 064** – **Japeň** (všetky štyri kóty sú hraničné s katastrálnym územím Staré Hory, ďalší JV a J smer obvodovej hranice MSL BB schádza z hrebeňa a je bez uvedených kót v katastrálnom území Staré Hory, až po rozhranie katastrálnych území Harmanec a Uľanka). Vnútorne kóty územia: **1 147** (SSV od Zárub), **1 206** – **Črchľa** (Čerchľa, Nad Túfnou), **767** – **Rakytovo** (záver rovnomennej dolinky), **1 007** – **Kelnerova** (vrch, na hrebeni medzi dolinami Rakytov a Bystrica), **803** (pod Uhliskom), **951** – **Okrúhla skala** (Adamova skala, nad dolinou Bystrica, svah na pravom brehu), **863** (pravobrežný svah Dolnej Prašnice, nad jej ohybom), **954** (V od Krčachu), **1018** – **Kozelník**, **1022** – **Vápenica** (obe kóty na hrebienku J od Harmaneckej jaskyne), **830**, **855**, **809** – **Horné Bane** (Horné Báne, pokračovanie hrebeňa od Japeňa), **Malý Šturec** (vrch, SV od Štureckého sedla, hranica katastrálnych území Dolný Harmanec a Čremošné), **1 010** – **Štefanka** (Ištivanka, kóta z mapy 1:25 000, hranica katastrálnych území Dolný Harmanec, Kordíky).

Názvy tokov a prítokov: **Bystrica** (Bystrický potok, Bystrička, prameň pod Kráľovou studňou, 1400 m), prítoky pravobrežné (ľavobrežné sú vyznačené samostatne s odkazom): **Húčalisko**, **Veľké koryto**, **Mrzká** (Škaredý potok), **Válovy** (+prítok **Kormanova**), **Malé koryto** (ľavobrežný), **Šariancova**, **Turcerova**, **Pekelník** (ľavobrežný), **Horná Lichnerova**, **Stredná Lichnerova**, **Dolná Lichnerova**, **Horná Selčianska** (ľavobrežný), **Kucelova**, **Opálená**, **Dolná Selčianska** (ľavobrežný), **Furdurákova**, **Brestova** (ľavobrežný),

Nad Boboty, **Boboty**, **Bírešova** a **Libkina dolina** (obe ľavobrežné prítoky), **Blchanova**, **Richtárova** (ľavobrežný), **Okrúhla**, **Hanzova** (**Hanzova**, ľavobrežný) a **Do Ušustu**. **Harmanec** (Harmanecký potok, pramení pod Krásnym kopcom a je tvorený sútokom tokov **Zalámaná** (je totožný s horným tokom Harmanca), **Horná Pušmanka**, **Marova**, **Horná Kolmajerka**, **Dolná Kolmajerka**, **Turcerova**, **Lóger**, **Paraskova**, **Zaberácka** (ľavobrežný prítok), **Široká**, **Spod Štrósa** (Spod Štrossu), **Túfna** (Túfna dolina, Dolná Túfna, ľavobrežný), **Lastovičí potok**, **Hlboký potok** (Hlboký jarok + ľavobrežný **Priečne**), **Dolná Prašnica** (Prašnica, „pod lesom“ Prašnica + ľavobrežný prítok, v jej prvom ohybe, **Kotekova**), **Čierny potok** (Čierne + ľavobrežný tok **Hlboké** a pravobrežné prítoky **Nemecké bane** a **Rizničky**), **Rakytovo** (Rakytov + prítoky **Nemcova**, **Mokrú dolku** a **Suchá dolina** (Suchá dolka), **Babiakova**, **Starého otcova**), **Nad Turbínou**, **Krupné Uhlisko**, **Horný Hančok**,

Prostredný Hančok a **Dolný Hančok**. **Racvalova** (pravostranný prítok **Lopušné** a ľavostranný prítok **Králikova**, vteká na jeho ľavom brehu do Cenova) a **Kordický potok** (vteká do Tajovského potoka – mimo územia MSL BB, pri Kordíckom potoku lokalita Sokolovo). **Racvalova** a **Kordický potok** tvoria hraničné úseky katastrálnych území Dolný Harmanec a Kordíky.

Chotárne názvy: **Ku smreku** (Pod Kráľovou studňou), **Mošovská** (V od kóty 1 306 m), **Turečiansky salaš** (S od Malej Krížnej), **Almášiho lúka** (JZ od Malej Krížnej), **Pekelník** (JZ od Almášiho lúky), **Krasno** (záver Zalámanej doliny), **Betónová rampa** (pri vodojeme v Zalámanej doline), **Zárub** (J od kóty 1 147 m), **Krížikova** (cestná úvrat zo Zalámanej doliny), **Macova** (JV od Krížikovej), **Široká** (J od kóty 1 043 m), **Uhlisko** (S od kóty 803 m), **Láger** (Lóger – V od kóty 803m), **Holý Kopec** (hranica troch katastrov: Dolný Harmanec, Čremošné, Mošovce), **Turcerova** (medzi ramenami cestnej úvrate v doline Zalámaná), **Boboty** (ľavý svah doliny Bystrice, nad rovnomennou chatou), **Na Rovne** (Na rovne, V od územia Boboty), **Dolná Kohútova** (SZ od Túfnej), **Húkadlo** (S od Pod kláta, v súčasnosti výver Túfnej), **Pod kláta** (Túfna, ľavostranný prítok, ľavý svah doliny Túfna), **Lopaty** (SSZ od kóty Rakytov), **Rábkina skala** (Na Rapkinej skale, Na Rábkinej skale, rozvodie – chrbát medzi Túfnou a Rakytovom), **Rizničky** (stredná časť, ľavý breh Túfnej), **Horný Zinzolen** (pravý svah doliny Rakytova), **Do sekier** (nad Okružlou skalou), **Japeň** (Z od kóty Japeň II.), **Pod Japeň** (svah pod hrebeňom, Z od kóty 1 034m), **Zadný Japeň** (lúčny hrebeň nad kótou Japeň), **Lastovičia** (Lastovičie, Kamenné mlieko, ľavobrežný svah Harmanca), **Do Krpcova** (ľavobrežný svah Rakytova), **Krpcová** (Krpcovo, bralnatý ľavobrežný svah dolinky Do Úšustu), **Dolný Zinzolen** (pravobrežný svah potoka Rakytov), **Turecká cesta** (pravobrežný svah Hlbokého jarku), **Do Štrósa** (Do Štrosa, svah pravého brehu Hlbokého jarku), **Flochova** (les pod kótami 1 115 m a 1 116 m, V od hrebeňa Kremnických vrchov), **Veterná** (Veterné, svah na sútoku Kotekovej s Dolnou Prašnicou), **Pekelník** (hrebeň medzi potokmi Prašnica a Čierne), **Vápenica** (bralnatý hrebeň SV od sútoku Rakytova a Harmanca a SZ od Bystrice), **Rarúska** (Raruska, les, ľavobrežný svah

Bystrice J od potoka Hanzova), **Do grúňa** (Do Grúňa, les, V od Dolného Harmanca), **Slivova** (Z od kót 830 m a 855 m), **Na Čabrad** (Z od kóty Horné Bane), **Nad stanicou** (svah nad železnicou, J okraj Dolného Harmanca), **Dolná Škamlova** (ľavobrežný svah potoka Čierne), **Horná Škamlova** (SV od kóty 954 m), **Dolná lúka** (les, pod Hornou Škamlovou), **Krupné Uhlisko** (Krupné uhlisko, les nad Suchou dolinou), **Gažova** (dolina nad Dolným Harmancom), **Vrátenec** (ľavobrežný svah potoka Čierne), **Danovka** (Damovka, chrbát, Z od Vrátenca), **Krčach** (Z od kóty 954 m), **Inšpektorovská** (V od kóty Svrčinník), **Javor** (Z od lokality Mláka), **Mláka** (Z od Javora), **Štefany báň** (v doline Čierne, nad vodojemom), **Horná Kohútova** (S od kóty Kozelník), **Kotolnica** (Kotelnica, V od kóty Vápenica), **Do Tajchu** (JV od Štefany báň), **Tajchy** (JJV od Do Tajchu), **Jamy** (S od Basovho vrchu), **Kozelník** (J od Tajchy), **Horná pažiť** (SZ od Štefanky), **Králikova** (Králikova, V od Kozelníka), **Staré roboty** (JJV od Kotelnice), **Za dolinkou** (pravobrežný svah Bystrice pod Dolným Harmancom), **Ramžiná** (J od Za dolinkou), **Racvalova** (dolina, hranica Katastrálne územie Dolný Harmanec, Kordíky), **Ištivanka** (les, V od kóty Štefanka), **Peklo** (JV od Štefanky), **Basov vrch** (SZ od Úplazu), **Úplaz** (záver sopečných brál NPR Svrčinník) a **Sokolovo** (nad katastrálnou hranicou s Kordíkmi, pri Kordíckom potoku). **Krásna** (Nad Túfnou, les), **Paraskova** (les, JV od sedla), **Pod Bobotmi** (les, pod dolinkou Boboty), **Pod Japeňom** (Pod Japňom, les na ľavostrannom svahu Bystrickej doliny), **Prašnica** (les, na Z od Krčachu), **Priechodská** (dolina medzi Širokou a Bírešovou), **Solisko** (les na S od Ištivanky, medzi Tajchami a Králikovou), **Nemecké bane** (les na Z. od kóty Kozelník).

Názvy sídiel a stavieb: **Horský hotel Kráľova studňa** (JZ od rovnomennej kóty, už mimo MSL BB), **Panská koliba** (chata v Bystrickej doline), **Boboty** (chata v Bystrickej doline), **Chata pod Túfnou** (chata na turistickom chodníku na Kráľovu studňu, pravý breh Túfnej), **Veľký tunel** (Čremošnianský, Vrcholový, Andreja Hlinku, Edvarda Beneša), **Harmanec jaskyňa** (Horný Harmanec, železničná zastávka), **Horný Harmanec** (stavby pri vstupe do dolín Čierne, Prašnica, Hlboký jarok, Zalámaná a Túfna), **Polesie Harmanec** (S okraj Dolného Harmanca, sútok Harmanca s Bystricou), **Harmanecká jaskyňa**

Jaskyňa Horná Túfna

(vstupný areál sprístupnenej jaskyne), **Dolný Harmanec** (obec), **Dolný Harmanec** (zastávka Harmančok, zastávka na železnici).

Jaskyne: **Dolná Túfna** (+ s ňou susediaca **Zbojnická jaskyňa**), **Horná Túfna** (Knochenhöhle, Bene barlang-Benehöhle, Horná Túfna, Vrchná Túfňa, Horná Tufová), **Harmanecká jaskyňa** (Izbica).

KATASTRÁLNE ÚZEMIE KORDÍKY

Kóty a ich nadmorská výška (v metroch): **1 178** – **Tabla** (Na table, hrebeň Kremnických vrchov), **1 010** – **Ištivanka** (Štefanka – kóta z mapy 1:25 000, hranica Katastrálne územie Dolný Harmanec a Kordíky), **783** (hraničná kóta s Harmancom), **632** (nad Vápeničkami), **777** (hraničná kóta medzi Kordíkmi a Harmancom).

Názvy tokov a prítokov: **Racvalova** (vteká do Cenova, časť toku tvorí hranicu Katastrálne územie Kordíky, Dolný Harmanec), **Cenovo** (Veľké Cenovo – prameň pod Očkovou, po sútok Racvalovou, hranica s katastrálnym územím Harmanec), **Matanova** (Majtánova dolina, pramení pod Tablou, tečie v rovnomennej doline), **Kordický potok** (prítok Tajovského potoka, vteká už mimo MSL BB, hranica katastrálnych území Kordíky a Dolný Harmanec, pri lokalite Sokolovo).

Chotárne názvy: **Štefanka** (Ištivanka, Štefanka, turistický chodník Kordíky – Harmanecká jaskyňa), **Hajnálova** (dolinka s bralami SV od Tably), **Tabla** (Na Tabľu/e, SSV od kóty Tabla), **Pod Hajnalovú** (Hajnalova skala, J od hrebeňa Tabla), **Mocalovské** (Mocnovské, nad zväžnicou smer Hrbčok/Hrbočky), **Kantorovská** (ZJZ od kóty 632 m), **Racvalova** (dolina, hranica s Katastrálne územie Dolný Harmanec), **Racvalova** (hrebeň), **Matanova** (Majtánova – dolina J od Racvalovej), **Hadia dolina** (Hadová, Hadová dolina, S od kóty 777m, V okraj katastra), **Lopušno** (SZ od Brezín), **Breziny** (JZ od rovnomennej chaty), **Sokolovo** (hranica Katastrálne územie Kordíky a Dolný Harmanec), **Stará dolina** (pod Hajnalovou), **Široká dolina** (dolina pod Na Tablu), **Mestská hora** (J od Ištivanky), **Bujačia** (lúka na S od chaty Breziny), **Kiare** (pod Mocalovským).

Názvy sídiel a stavieb: **Breziny** (chata, horáreň, SV od rovnomennej lokality).

Lučivno, Holý vršok a Štefanka (1 010 m), pohľad od Kordík

KATASTRÁLNE ÚZEMIE HARMANEC

Kóty a ich nadmorská výška (v metroch): 720, 735, 769 – Čabrad' (hraničné kóty hrebeňa, katastrálnych území Harmanec a Staré Hory), **645, 663** (pokračovanie hrebeňa od kóty Čabrad', obe nad Harmaneckou papierňou), **576** (ukončenie hrebeňa, nad lokalitou Kurtinovo), **777** (hraničná kóta medzi katastrálnymi územiami Kordíky a Harmanec), **798 – Holý vršok** (JZ okraj Katastrálne územie Harmanec), **821 – Fintova** (mapa 1:25 000, vrchol medzi Matanovou a Cenovom, SSV od Holého vršku), **943 – Košiar** (vlastná kóta už v katastrálnom území Uľanka), **902 – Dedkovo** (hranica katastrálnych území Harmanec a Uľanka), **959 – Lučivno** (Lučivná, Lučivnô, hrebeň medzi Malým Cenovom a Cenovom), **844** (J od Očkovej), **497** (kóta pri sútoku Malého Cenova s Cenovom).

Názvy tokov a prítokov: Bystrica, pravostranný prítok Cenovo (Veľké Cenovo, Cenov, pramení pod Očkovou + ľavostranný prítok Uhliar), ďalšie toky Matanova (Majtánova + ľavostranné prítoky Ploská, Racvalova (Racvalovo, hranica s katastrálnym územím Kordíky) a Malé Cenovo (Cenov, s prítokmi Dedkovo, Strmeňovská, Hriadlovská, Nemčokova).

Chotárne názvy: Nad Krivý tunel (nad železnicou, J od kóty Horné Bane), Čabrad' (svah pod rovnomennou kótou 769 m), Kurtinovo (J od kóty 576 m), Košiar lúka (vyše vodojemu nad Harmaneckou papierňou), Medokýš (dolina Malé Cenovo), Balčíčka (pravý breh Cenova), Očková (záver doliny Cenovo), Matanova (Hadia dolina, Hadova dolina – horná časť Matanovej, dolina s rovnomenným tokom, hranica Katastrálne územie Harmanec a Kordíky), Holý Vrch (kopec v okolí kóty Fintova, 821 m) a Pohorelá baňa (svah na S od Harmaneckých papierní).

Názvy sídiel a stavieb: Strelnica (ľavobrežný svah Bystrice, pri obci), Harmanec (obec), Harmanecká papiereň (pod obcou, niva Bystrice), Harmanec – zastávka (zastávka Harmanecká papiereň, už zrušená, len železničná trať a tunely).

KATASTRÁLNE ÚZEMIE STARÉ HORY

Kóty a ich nadmorská výška (v metroch): 1 154 – Japeň (Japeň II., chrbát), **983, 1034, 1026, 1064 – Japeň** (všetky kóty sú hraničné s katastrálnym územím Dolný Harmanec), **720, 735, 769 – Čabrad'**, **645, 663, 576** (hraničné kóty hrebeňa s katastrálnym územím Harmanec).

Názvy tokov a prítokov: Starohorský potok (ľavobrežný prítok Bystrice + pravostranné prítoky Malá Medvedia, Andrášova dolina (Andrášova dolina + Krivé – prítoky Veľké a Malé Lelekovo).

Chotárne názvy: Krivô (JZ od Veľkej Medvedzej), Polkanovský bán (Podkanovský bán, J od Veľkej Medvedzej), Malá Medvedia (Malá Medvedza, chrbát, JZ od Polkanovského bánu), Andrášova dolina (Andrášova dolina, V od Horných Baní, 809 m, pri tunelovom ohybe železnice), Laz (Katastrálne územie Harmanec, V od kóty Čabrad', 769 m).

Názvy sídiel a stavieb: Chata (v Andrášovej doline), železnica a tunely (nad Kurtinovom a Andrášovou dolinou).

KATASTRÁLNE ÚZEMIE UĽANKA

Kóty a ich nadmorská výška (v metroch): 943 – Košiar, 902 – Dedkovo (hrebeňové kóty, hranica Katastrálne územie Harmanec a Uľanka), **710** (nad Kiňovou), **896 – Ostrý vrch** (hrebeňová kóta, katastrálne územia Uľanka a Podlavice).

Názvy tokov a prítokov: Bystrica (Bystrička), pravostranný prítok Košiarsky potok (Harmančok, Harmanček – vyznačený len ako dolný tok + ľavostranné prítoky Lungárova, Čerešňová a pravostranný Dolná Tufová) a ľavostranný prítok Starohorský potok (sútok v katastrálnom území Uľanka, mimo hraníc Msl BB).

Chotárne názvy: Zadné báne (JV od Dedkova, vyššie), Predné báne (JV od Dedkova, nižšie), Zadné hôrky (V od Košiara, 943 m), Horná lúka (nad lokalitou Harmančok), Harmančok (nad lomom – pieskovňou), Piesky (S od Haliarskeho bánu), Haliarsky bán (Haliarsky bán, lúky medzi lokalitami Piesky a Háj), Háj (les pod Haliarskym bánom), Horná Čerešňová (JV od Zadných hôrok), Dolná Čerešňová (JV od Hornej Čerešňovej), Hanzelovská (dolina Košariská, pravý svah s lúkou), Tufová (JV od Hanzelovskej), Laštok (V od Tufovej), Horné Cigarovo (J od Laštoku), Lungárova (Košiar-ského potoka, ohyb s lúkami), Ravasky (SV od Ostrého vrchu, 896 m, prevažne lúky), Dolné Cigarovo (SV od Kiňovej), Krížne cesty (JV od Pavelcovej), Pavelcovo (Pavelcova, les JV od Dolného Cigarova), Kiňova (JZ od kóty 710).

Názvy sídiel a stavieb: Uľanka (sídlo, miestna časť mesta Banská Bystrica).

KATASTRÁLNE ÚZEMIE RIEČKA

Kóty a ich nadmorská výška (v metroch): 902 – Dedkovo (hranica katastrálnych území Harmanec a Riečka), **842 – Čmeľova** (hranica katastrálnych území Podlavice a Riečka), **872 – Sokolie** (bralnatý vrchol nad Kordickým potokom), **718 – Žiar** (hranica katastrov Riečka a Podlavice).

Názvy tokov a prítokov: Kordický potok (pod Sokolím prebieha hranica katastrálnych území Kordíky, Harmanec a Riečka).

Chotárne názvy: K vápenici (Z od Sokolia, 872 m), Riečanský diel (Riečanské sedlo, križovanie turistických chodníkov), Nad Riečkou (V od Riečky).

Názvy sídiel a stavieb: Riečka (obec, mimo územia Msl BB), Riečka – Nevoľné (chatovú oblasť, JV od kóty Sokolie, 872m, mimo hraníc Msl BB).

KATASTRÁLNE ÚZEMIE PODLAVICE

Kóty a ich nadmorská výška (v metroch): 896 – Ostrý vrch (hrebeňová kóta, Katastrálne územie Podlavice a Uľanka), **842 – Čmeľova, 718 – Žiar** (obe kóty sú hranicou katastrov Podlavice a Riečka).

Názvy tokov a prítokov: Laskomer (Laskomerský potok, Biela hlina, s prítokmi Drieňová (Drieňová dolina), Jazvečia (Jazvečia dolina), Hámorský potok (Hámorská dolina), Mokrá dolina (pravostranný prítok).

Chotárne názvy: Čmeľov grúň (Čmelov grúň, Chmeľov grúň, JZ od Ostrého vrchu, 896 m), Stará siatina (záver Hámorskej doliny), Dubiny (pod Starou siatinou), Uňadovo (hrebeň JV od Ostrého

vrchu), Košariská (stredná časť Laskovho grúňa), Laskov grúň (Laskov grúň, hlavný – stredný hrebeň, J od Ostrého vrchu), Biela hlina (úsek poníže záchytu prameňa Laskomer, pri zvyškoch penovcov), Hámorská (JV od Uňadova), Pod Bulovským (Pod Bulovsko, Z svah Bielej hlíny), Podlavické výmole (rovnomenný chránený areál, v minulosti zalesňované zerodované plochy), Machútov (V od Podlavických lomov), Pod Machútovom (pri sútoku Laskomera s Hámorským potokom, križovatka prímestských trás, Rekreačná zóna Podlavice – Laskomer).

Názvy sídiel a stavieb: Záchyty vody (Laskomerská dolina, prameň Laskomer, historické i nové záchyty vody pre Banskú Bystricu), Rekreačná zóna Podlavice – Laskomer (sieť chodníkov, informačných panelov, prístreškov a altánkov).

KATASTRÁLNE ÚZEMIE KOSTIVIARSKA

Kóty a ich nadmorská výška (v metroch): 632 – Laskomer (kóta pri rozhlasovom vysielači, už mimo územia Msl BB).

Chotárne názvy (už mimo územia Msl BB): Úkajovo (SZ od Jakuba), Jamy (Jama, lúka, pri hranici s katastrálnym územím Uľanka) a Markova (lúka, SSV od vysielača Laskomer).

Názvy sídiel a stavieb: Rozhlasový vysielač (celý areál je už mimo územia Msl BB).

KATASTRÁLNE ÚZEMIE RADVAŇ

Kóty a ich nadmorská výška (v metroch): 510 – Urpín (vrchol masívu nad ohybom Hrona, hranica katastrálnych území Banská Bystrica a Radvaň), **569 – Vartovka** (pri Stredoslovenskej hvezdárni, hranica katastrálnych území Banská Bystrica a Radvaň).

Názvy tokov a prítokov: Hron (úpätie Urpína, mimo územia Msl BB).

Názvy sídiel a stavieb: Lesopark Urpín (chodníky, aj turistické, staré lomy).

KATASTRÁLNE ÚZEMIE BANSKÁ BYSTRICA

Kóty a ich nadmorská výška (v metroch): 510 – Urpín (vrchol masívu nad ohybom Hrona, hranica katastrálnych území Banská Bystrica a Radvaň), **533 – Turíčka** (pod Turíčkou), **555** (SV od Turíčky), **569 – Vartovka** (pri Stredoslovenskej hvezdárni, hranica katastrálnych území Banská Bystrica a Radvaň), **Stará kopa** (714 m, JV okraj územia Msl BB).

Názvy tokov a prítokov: Laskomer (Laskomerský potok, sútok pri Medenom hámri, mimo územia Msl BB), Hron (úpätie Urpína, mimo územia Msl BB).

Chotárne názvy: Turíčka (JV od sídliska Uhlisko), Vartovka (SV od rovnomennej kóty), Zamilovaná (dolinka V od štátnej cesty smer Dolná Mičiná), Chotárna (dolinka, hranica katastrálnych území Banská Bystrica a Horná Mičiná).

Názvy sídiel a stavieb: Lesopark Urpín (chodníky, aj turistické, staré lomy), Banská Bystrica – mesto (železnica a zastávka), Skokanské mostíky (nad mestskou časťou Žltý Piesok), Kalvária (kultúrna pamiatka, cirkevný objekt SV od kóty Urpín), Štátna cesta 591 (Banská Bystrica – Horná Mičiná, úsek medzi ulicou 9. mája a dolinkou Chotárna).

KATASTRÁLNE ÚZEMIE SENICA, SELCE

Kóty a ich nadmorská výška (v metroch): 487 – Lazina (Lazyna, 488 m, SZ od okraja územia), **376 – Pri vlečke** (J okraj územia), **503 – Pred Dúbravou** (SV okraj), tri kóty rámčujúce „ostrov“ Msl BB, nie sú súčasťou ich plochy).

Názvy tokov a prítokov: Škradno (Zábrež, pôvodný názov Scraduo už 1 340, v súčasnosti do toku kaskádou vypúšťajú upravenú vodu zo skládky komunálneho odpadu „Škradno“, pravobrežný prítok Hrona vteká v Šalkovej).

Chotárne názvy: Kynceľovský prídel (tesne nad SZ okrajom Msl BB) a Škradno (tesne nad SZ okrajom Msl BB).

Názvy sídiel a stavieb: Prístupová cesta (približne v strede územia Msl BB, cesta na skládku odpadu).

RNDr. JURAJ GALVÁNEK

Dávnovek kamenného domova

GEOLOGICKÉ POMERY

NAŠE MIESTO UPROSTRED SLOVENSKA

Mestské lesy tvoria pruh začínajúci sa na hrebeni Veľkej Fatry pod Krížnou, na kóte 1 498 m a končiaci na okraji Tmavej bukoviny, na západných svahoch Kozlinca (703 m) a východne na Starej kope (713 m). Je klukato ohraničený a sem-tam aj s ostrovčekmi, ktoré oddelilo „more“ domov a stavieb rozvíjajúceho sa mesta. V tejto knižke nájdete množstvo historických faktov o histórii lesov ale aj ľudí, ktorí v tomto priestore a v týchto lesoch nachádzali uspokojene svojich potrieb. Je to história plná zaujímavých faktov a dejov.

Územie Mestských lesov leží uprostred Vnútrotných Západných Karpát, vo Fatransko-tatranskej oblasti, v častiach celkov Veľká Fatra (oddily Bralná a Hôľna Fatra) a Starohorské vrchy (aj s časťou podcelku Kordícka brázda) a tiež oblasti Slovenské stredohorie, v častiach celkov Kremnické vrchy (oddiel Flochovský chrbát) a Zvolenská kotlina (oddily Bystrické podolie, Bystrická vrchovina a Zvolenská pahorkatina).

HISTÓRIA PROCESOV, KTORÉ SFORMOVALI ZÁKLADNÉ HORNINY NÁŠHO „KAMENNÉHO DOMOVA“

V tejto kapitole chceme rovnako hovoriť o histórii, o histórii dejov, ktoré dali vznik „kamennému“ základu, geologickej stavbe priestoru banskobystričských mestských lesov. Odohrali sa tu deje vzniku a neustálej premeny horstiev a dolín a tiež procesy pri ktorých vznikali a menili sa horniny, ich základné stavebné prvky. Aj neživá príroda „žila“ v neustálej premene. V nich našli miesto aj ložiská rúd i nerúd, ktoré Banskej Bystrici vtlačili nezmazateľný znak. A sú tu aj miesta, „*pamätníky*“ týchto dejov, prístupné človeku pre svoje poučenie, ktoré odborníci považujú za „*typové*“ (vývojové príklady) „*náučné*“ lokality (príklady vhodné na vzdelávanie) alebo „*národné*“ (vyhlásené za chránené územia). Veríme, že budú rovnako zaujímavé a poučné, aj keď od dôb ich vzniku často uplynuli milióny rokov. Začíname hneď od tých najstarších.

Lom Prašnica, typový profil turčeckej formácie a okraj NPR Svrčiník

HORNINY PRVOHÔR (PALEOZOIKA) A MIESTA, KDE ICH MÔŽEME NÁJSŤ

V tejto oblasti kryštallické horniny (hercýnske kryštalinikum) tvoria základ (fundament) tektonickej jednotky veporikum. Za najstaršie horniny, ktoré tu vystupujú na povrch a sú odkryté, považujeme **ortoruly**, s charakteristickou páskovanou textúrou. Z nášho územia sú známe v dvoch tektonických ostrovoch (oknách) pri Harmanci a tiež pri vyústení doliny Andrášova. Zložitými výskumnými prácami sa potvrdilo, že vznikali zo žúl (granitov) pri hercýnskom vrásnení (koncom prvohôr), ktoré bolo staršie ako alpínske, približne pred 330 miliónmi rokov (karbón). Kedy v dejinách Zeme vznikli pôvodné žuly, ktorých premenou vznikli aj naše ortoruly nebudeme špekulovať. V literatúre sa s otáznikom uvádza éra prahôr (proterozoikum), pred viac ako dvoma miliardami rokov. Ich spojitost s veporikom i hronikom (o nich viac pri opise hornín druhohôr) svedčí o uplatnení fáz hercýnskeho vrásnenia (karbón–perm) na vznik Karpát. Geologická stavba tohto územia poskytla pre toto tvrdenie významné argumenty.

HARMANEC – KRYŠTALINIKUM, SVAHY NAD PAPIERŇOU – VEPORIKUM

O najkrajšie odkryvy prvohorných hornín sa zaslúžila erózna sila rieky Bystrica, v úseku od Dolného Harmanca po sútok so Starohorským potokom pri Uľanke, ktorá sa hlboko zarezala do karbónskych ortorúl a na oboch ich okrajoch aj permských usadenín. V našom území podobné horniny budujú aj priestor Horné bane – Andrášova dolina. Ortorulu tvoria vzhľadom rozlíšiteľné minerály ako kremeň, plagioklas, draselný živec, biotit, muskovit a v menších množstvách aj iné minerály. V horninách pri Harmaneckej papierni, naprieč dolinou, prebiehali kremenné žily s výskytom zlata, to však svoju históriu „*napísalo*“ až počiatkom 20. storočia, preto o ňom viac až na záver.

HARMANEC, CENOVO – PERM KRÍŽŇANSKÉHO PRÍKROVU, VEPORIKUM

V zárezoch lesnej cesty, v opustenom malom lome a ďalších prirodzených odkryvoch vystupuje perm krížňanského príkrovu, zastúpený špaňodolinským súvrstvom s kontinentálnymi sedimentmi v hrúbke 350 až 400 m. Tvoria ho **prachovité bridlice** s vrstvovitými, sfudnatými a pestrými – sivými, zelenými a fialovými – **arkózami** a **pieskovcami**, miestami aj s polohami **zlepencov** (až 10-centimetrové obliaky). Vrstvy sa mnohonásobne nad sebou striedajú. Sedimentačný bazén vznikol už vo vrchnom karbone. V perme ho vyplnili kontinentálne usadeniny v jazernom, deltovo-jazernom a aluviálnom (náplavovom) sedimentačnom prostredí. Usadeniny odzrkadľujú významnú klimatickú zmenu od teplej a humídnej (vlhkej) klímy vrchného karbónu po aridnú klímu (suchá, kde úhrn vyparovania je vyšší ako množstvo zrážok) v období permu. V doline Cenovo sa našli aj jemne bridličnaté **ilovité pieskovce** s **piesčitými bridlicami** s bitúmenom (zmes organických zvyškov), vymedzené ako harmanecké vrstvy. Už v roku 1974 Planderová, na základe nálezov kordaitovej mikroflóry (rod *Cordaites* je známy z obdobia karbón–perm, mohutné kmene stromov tvorili základ čierneho uhlia), potvrdila jej permský vek, podľa spór druhov *Potoniaespori-*

tes div.sp. a *Nuskoisporites* sp.. Záver prvohornej éry tu reprezentujú horniny permu špaňodolinského súvrstvia, **zlepence**, **pieskovce**, **piesčité bridlice**, často pestrých farieb – fialovej, zelenej, sivej. Ich netriedený materiál rozrušený eróziou (zvetralina z komplexov kryštalinika) a následne ukladaný v korytách a náplavoch „*divočiacich*“ riek, vykazuje korytové šikmé zvrstvenia, často sa vклиňujú rôzne hrubé polohy piesčitých bridlíc až **prachovcov**. SZ okraj územia budovaného usadeninami permu siaha až po dolný okraj obce Dolný Harmanec, dolinu Racvalová, pred sútokom jej toku s Cenovom, cez dolný úsek Malého Cenova až po SZ okraj Uľanky.

ŠKRADNO – MALUŽINSKÉ SÚVRSTVIE, HRONIKUM

Horniny z konca prvohôr tvoria základ aj v ďalšej tektonickej jednotke, hronikum. Sú zaradené do malužinského súvrstvia a tvoria ho staré sopečné horniny spojené s riftovým vulkanizmom (sopky boli viazané na podmorské praskliny) bazaltového (čadičového) zloženia. U nás sú známe aj ako **mandľovce** (melafýry, tholeiity, paleobazalty). Ich ukážky, v dutinách so svojráznou mineralogickou výplňou tvorenou achátom, kalcitom, prehnitom a chloritmi, môžeme nájsť v zaujímavých skalných odkryvoch v zárezoch potoka Škradno, na styku katastrov obcí Senica, Selce a Šalková. Popri mandľovcoch tu vystupujú aj **tufobrekcie** (vznikali na súši) a **tufitické brekcie** (usadzovali sa vo vodnom prostredí a boli spojené s explozívnu činnosťou) a tiež **červené pieskovce** a **bridlice**. Asi najpozoruhodnejšou geologickou lokalitou, aj keď pre väčšie exkurzie nie veľmi vhodnou, je tu odkryv rozhrania permu (prvohory) a triasu (druho-hory). Tu na odkryv mandľovcov sa usadila spodnotriasová poloha **kremencov**, reprezentujúca počiatočnú fázu sedimentácie v druhohorách. Patrí do čiastkového frankovského príkrovu hronika.

Mandľovec, Škradno

HORNINY DRUHOHÔR (MEZOZOIKA) A MIESTA, KDE ICH MÔŽEME NÁJSŤ

Autochtónne (nepresunuté) horniny patria sa na v oblasti mestských lesov na povrchu nenachádzajú, najbližšie sú medzi obcami Baláže (biotitické granodiority, vrchný karbón) a Donovaly (metamorfované kremité i vápnité usadeniny, trias – jura, malm) a zná-

me sú aj z vrstov dokumentujúcich hlbšie uložené horniny, ktoré ešte riečna erózia nedosiahla. Pre poznanie geologických pomerov éry druhohôr majú kľúčový význam dve tektonické jednotky **veporikum** (patria tu súvrstvia hornín **krížňanského príkrovu**) a **hronikum** (s niekoľkými čiastkovými príkrovmi uchovanými v podobe rôzne veľkých krýh ležiacich na veporiku). Silicikum leží južne od nášho územia, najbližšie nad Hornou Môľčou. Ich vznik je spojený s grandióznymi procesmi vzniku Karpát, od usadenia druhohorných hornín (od spodného triasu po spodnú kriedu, spolu asi 140 miliónov rokov), cez počiatočné etapy tektonickej deštrukcie sedimentačného priestoru a formovania príkrovovej stavby územia (od vrchnej kriedy s presahom do treťohôr – paleocénu, cca 40 miliónov rokov). Toto, z ľudského pohľadu nesmierne dlhé obdobie, zanechalo v horninách stopy týchto dejov. Aj preto si niektoré z nich predstavíme.

HARMANEC – LOM HARMANČOK, LÚŽŇANSKÉ SÚVRSTVIE, VEPORIKUM

V lome vystupuje lúžňanské súvrstvie krížňanského príkrovu. Na hornej časti lomu sú ukážky rôzneho zvrstvenia (šikmé, krížové a gradačné, v decimetrových veľkostiach). Sú to telesá **kremenného piesku** stmeleneho **sadrovcovým „cementom“**, ktoré vznikli na dnách a brehoch riek s príľahlými piesčitými dunami, ale aj v príľahlých vodných nádržiach. Sadrovec je cukrovitý, svetloružovej farby, ale aj biely, priehľadne tabuľkový (mariánske sklo), ojedinele aj ihličkovitý. Na hornom okraji sa vplyvom dažďa vytvárajú malé zemné pyramídy. Takéto, na povrchu odkryté horniny a stmelené sadrovcom sú na Slovensku unikátne. V nadloží sa často vyskytujú aj **pestré** (červené, fialové) **ilovito piesčité bridlice** s vložkami jemnozrnného **kremenca** a častým sericitom (jemne šupinkovitá odroda muskovitu) a kremitým tmelom, miestami aj s jemnými čerinami (prúdením vody zvlhnený povrch usadeniny). Popri lome vedie turistický chodník z Uľanky do Riečanského sedla a Riečky. Kremité sedimenty lúžňanského súvrstvia sa vyskytujú aj v úzkom páse na permských usadeninách (spodný trias, S-SV od kóty Horné bane, zárez železnice nad Dolným Harmancom, v dolinách Racvalová a Cenovo, J od sútoku Bystrice so Starohorským potokom).

Krížové zvrstvenie kremitého a sadrovcom stmeleneho pieskovca, lom Harmančok

Sadrovcové výplne puklín v piesčitých bridliciach

JAKUB – SÚVRSTVIE SVÄTÉHO JAKUBA, VEPORIKUM

Svetlosivé masívne a hrubo vrstvovité **vápence**, reprezentujúce špecifický vývoj vrchného triasu (rétu) v Západných Karpatoch, sa usadili v plytkom mori, pravdepodobne v prostredí lagún. V dôsledku nedostatku organického bitumenu v hornine majú bielu patinu a sú zložené z nepravých oolitov (priemer guľôčok v hornine je 0,25-2,0 mm), koprolitov (exkrementov morských živočíchov), jemného vápnitého piesku a drobných úlomkov ľalioviek (krinoidov), koralov, ostňov ježoviek, rohovcov a tiež kremeňa, ktorý vznikol súčasne s usadzovaním. Odkryv v lome bol, aj napriek zložitejšiemu prístupu, častou zastávkou geologických exkurzií. Poskytol zaujímavý pohľad na zlomami rozdelenú stenu zriedkavého typu vápencov. Lomová stena s odkryvmi, pochopiteľne, stále existuje, ibaže okolitý les zhustol, prístup k odkryvu je dosť zložitý a lom je tak väčšími skupinami exkurzne ťažšie využiteľný. Na úpätí skaly prebieha starohorsko–revúcke zlomové pásmo, ktoré tu sleduje tok Bystrice. Jej erózia rozdelila aj tieto súvrstvia. To sa však udialo až neskôr, v treťohorách a štvrtohorách.

Hrubé vrstvy vápencov v lome, s tektonickými deformáciami

BYSTRICKÁ DOLINA – KRÍŽŇANSKÝ PRÍKROV, VEPORIKUM

Krížňanský príkrov, pomenovaný Andrusovom už v roku 1936 podľa vrcholu Krížna (1 574 m), je charakteristický komplikovanou stavbou, najmä častým zošupinatením (imbrikáciou). Vďaka mladým (neotektonickým) pohybom, charakteru zdvihov (pliocén – kvartér), v zlomami rozčlenenom území klenbohraste Veľkej Fatry sa formovala aj Bystrická dolina. Erózna úroveň dna Bystrice, ale aj v dolinách jej prítokov, postupne obnažovala horniny v slede vrstiev od vrchného triasu po spodnú kriedu a vytvorila zaujímavé „erózne okná“ geologickej stavby. Od najstarších, triasových, hornín tu môžeme nájsť odkryvy **gutensteinských vápencov** s prechodmi do dolomitických vápencov až dolomitov (stredný trias, Košiar, Malé Cenovo, S svahy chrbta Breziny, Dolný Harmanec, Uľanka–Haliarsky báň), **ramsauských dolomitov**, v spodných častiach často brekciovitých i s kalcitovými očkovitými tvarmi, ktoré nahradili zhluky kryštálov zo slaných vôd – evaporitov (stredný trias, Ostrý vrch, Laskov grúň, Čmeľová, Podlavické výmole, JZ od Dolného Harmanca), lunzských vrstiev tvorených tmavými **ílovitými bridlicami** a **pieskovcami** (vrchný trias, Laskomerská dolina a Hámorská dolina), **hlavných dolomitov** (vrchný trias, pravobrežný svah Laskomera), **dolomitov** sivých a lavicovitých (stredný – vrchný trias, v záreze železnice V a svahu JZ od Dolného Harmanca), karpatského keuperu tvoreného **pestrými ílovcami** (červené, okrové, sivozelené, sivé), ojedinele so zhlukmi (konkréciami) dolomitu, v spodnej časti aj **kremenné pieskovce** až **zlepence**, vo vrchnej časti modro až žltosivé **kalové dolomity** (vrchný trias, „erózne okno“ Bystrickej doliny, ale aj v doline Harmanček, Hámorskej doline, Dolná Tufová a Riečanské sedlo), sú tvorené sivými **organo-detritickými vápencami** fatranských vrstiev s úlomkami lastúrníkov, ulitníkov, ľalijníc, koralov a dierkavcov a **ílovité vápence** až **ílovce** (vrchný trias – rét, D. Štúr ich našiel v roku 1866 pri mapovaní v Laskomerskej doline, dnes sú známe aj v „eróznom okne“ Bystrickej doliny). Obdobie jury potvrdzuje kopienecké súvrstvie, ktoré tvoria **ílovito piesčité bridlice** až **piesčité vápence** často s prímiesou úlomkov ľalijníc, lastúrníkov, ramenonožcov, ježoviek a dierkavcov (spodná jura, medzi Jakubom a Riečkou, hrebeň

Slietý vápenec , najčastejšia hornina Bystrickej doliny

Radiolárový vápenec, Bystrická dolina, erózne okno

Laskomera), **rohovcové vápence** súvrstvia Nového sveta (spodná jura, JZ od Uľanky), **hierlatzské vápence** ružové až svetlosivé, miestami brekciovité s úlomkami schránok organizmov (spodná jura, Banská Bystrica–Urpín), **adnetské vápence** sú červené a hľuznaté, miestami s častými skamenelinami amonitov a belemnitov (spodná jura, „erózne okno“ Bystrickej doliny), pestré (červené, ružové, zelenkavé) **radiolárové vápence** s rohovcami ždiarskeho súvrstvia (stredná jura, „erózne okno“ Bystrickej doliny), červené a ružové **hľuznaté vápence** jaseninského súvrstvia s úlomkami ľalijníc, viečok amonitov, lastúrníkov a mrežovcov (vrchná jura, SV od Dolného Harmanca). Obdobie spodnej kriedy završilo v tejto oblasti tvorbu morských usadenín. Boli to sivé slienité **kalpionelové vápence** osnického súvrstvia (vrchná jura – spodná krieda, mikroskopicky sú potvrdené z Urpína) a sivé až tmavosivé **slienité vápence**, **slieňovce** a **slienité bridlice** mraznického súvrstvia (spodná krieda, Bystrická dolina – plošne najväčšie rozšírenie, buduje jej ľavý svah až po Japeň a Malú Krížnu, na pravom brehu až po vápencové bralá hronika, tiež hrebeň Laskomera a dolná časť Laskomerskej doliny, Ravasky, Horné Cigarovo a Urpín).

Očkovité formy kôr, drvená zóna ramsauských dolomitov, nad Riečkou

HORNÝ HARMANEC – NÁSUNOVÁ PLOCHA A SÚVRSTVIA HRONIKA

Sústava príkrovov hronika je nasunutá na veporikum, vznikla pred vrchnou kriedou a má smerovanie k severu. Jej dnešná povrchová tvárnosť bola ovplyvnená mladými tektonickými pohybmi (klesanie i výzdvih), najmä v treťohorách a následnou eróziou, rozrušením a odnosom v štvrtohorách. V mohutnom záreze štátnej cesty nad Dolným Harmancom a tiež na mnohých ďalších, často ťažko dostupných miestach územia, je obnažený tektonický styk krížňanského príkrovu (veporikum) a príkrovov hronika. Spodnú časť násunovej plochy tvoria tektonicky deformované slienité vápence mráznického súvrstvia. Na báze hronika sú **gutensteinské dolomitové brekie** a v ich nadloží tmavosivé vrstvovité **gutensteinské dolomity** (stredný trias, tiež V svahy Bystrickej doliny, Racvalová dolina), ďalej tmavosivé až čierne, „červíkovité“ **gutensteinské vápence**, miestami s vložkami dolomitov, tlakovými švami – styolitmi (stredný trias, Z od Kotolnice, sútok Rakytova s Harmancom), **ramsauské dolomity** (stredný trias, JV od Vápenice, S od doliny Racvalová), **steinalmské vápence** (stredný trias, zárez štátnej cesty po sedlo Malý Šturec, V od Priečného vrchu, Črchľa, okolie Kelnerovej, nad sútokom Harmanca a Bystrice, Kozelník), sivobiele **gaderské krinoidové vápence** (stredný trias, Črchľa – Kosienky, Rábkina skala). Zámostské súvrstvie tvoria masívne až lavicové **vápence s organodetritom** a **rohovcami** (stredný trias, Harmanecká jaskyňa–Vápenica, S od sútoku Bystrice a Harmanca, SZ od Sokolia, Lučivno, Tintovo – opísané už D. Štúrom v roku 1868) a **reiflinské vápence** v spodnej časti s polohou dolomitického vápenca až vápnitého dolomitu s hľuzami rohovcov. Boli tu nájdené aj viaceré druhy konodontov, zúbky a šupiny rýb, jadrá lastúničiek, úlomky článkov ježoviek, ihlice hubiek (stredný trias, bielovážska faciálna oblasť chočského príkrovu, Z svahy Bystrickej doliny, S od sútoku Bystrice a Harmanca, vrchol hrebeňa Vápenice – až 50 m mocné, údolie Čierneho potoka), **raminské vápence**, malé telesá svetlých detritických (z úlomkov lastúrníkov, ramenonožcov, hubiek, koralov, dierkavcov) a vrstvovitých vápencov (stredný až vrchný trias, tektonické trosky štureckého príkrovu, S od sútoku Bystrice a Harmanca, v okolí Kelnerovej a na Črchli), **wettersteinské vápence**, svetlosivé vápence s hubkami (stredný až vrchný trias, len malé telesá V od kóty Lučivno, J od kóty Kelnerová), **wettersteinské dolomity**, svetlosivé až biele masívne a lavicovité, miestami s ľalijnicami, riasami a iným skamenelinami (stredný až vrchný trias, Krásny kopec, Priečny vrch, Malý Šturec, Hlboký a Čierny potok, Dolná Prášnica, JZ od Vápenice, Sokolie, Lučivno). Lunzské vrstvy tvoria **pieskovce** a **ílovito piesčité bridlice** (vrchný trias, pod Prašnicou a Čierny potok) a **hlavné dolomity** svetlosivé masívne dolomity vzniknuté v morských lagúnach, obsahujú ľalijnice, polypovce, lastúrniky, ulitníky a ježovky (vrchný trias, Hlboký a Čierny potok). Možno čitateľa prekvapuje, že niektoré horniny sa opakujú vo veporiku i hroniku (napr. gutensteinské vápence, lunzské vrstvy, ramsauské dolomity a pod.). Má to však logické vysvetlenie. Každá hornina vznikala v špecifických podmienkach druhohorného mora (v čase, priestore, hĺbke, s biologickými druhmi oživujúcimi vtedajšie ekosystémy). Obrovské tlaky „odtrhli“ časť súvrstvia a ako dosku ich presunuli na rôzne vzdialenosti od miesta odtrhnutia (koreňo-

vej zóny). Dostali sa na iné miesto vo „vyššej pozícii“. Takýto typ geologickej stavby je zdanlivo ťažko pochopiteľný. Ak však tieto procesy pochopíme, musíme uznať, že to bol dej uchvacujúci. Mozaika nájdených hornín je jeho svedkom.

HORNINY TREŤOHÔR A MIESTA, KDE ICH MÔŽEME NÁJSŤ

Horniny hronika po vzniku príkrovov často prekryvali treťohorné usadeniny. Umožnili to poklesy na zlomoch a tým aj umožnenie nástupu (transgresie) mora a vznik usadenín **paleogénu**. **Neogén** bol už spojený so zdvihom, sopečnou činnosťou a sladkovodnou sedimentáciou. Celkový tektonický vývoj tohto územia, ako už bolo spomenuté pri opise prvohôr a druhohôr, je výsledkom viacetapových procesov vrásnenia a presúvania, sopečnej činnosti, dvíhania a poklesov od karbónu až po neogén (miocén). Tektonický systém a funkcie zlomov až po súčasnosť ovplyvňujú tento priestor. **Starohorsko–revúcke zlomové pásmo** (S–J smeru), tu sleduje Starohorský potok a Bystricu a delí **klebohrast Veľkej Fatry** (so systémom radiálnych zlomov) a **hrast Starohorských vrchov** (s priečnymi, SZ–JV, zlomami). **Harmancko–banskobystrická kryha** má špecifické postavenie pri západnom okraji nášho územia, medzi Veľkou Fatrou a **vulkanickými štruktúrami Kremnických vrchov**. Ich zlomy v obdobiach paleogén–neogén a pliocén–kvartér umožnili vulkanické aktivity, výzdvihy a poklesy. Vytvorili tak originálny model tejto krajiny. Riečna i svahová erózia už len zvýrazňovala tektonicky podmienené časti stavby územia. **Horehronská prepadlina** (stredná časť **Bystrické podolie**) a v nej **hronský zlom** (zlomové pásmo SV–JZ smeru) v našej oblasti oddelili **hrast Bystrickej vrchoviny** a **Selčiansku kryhu**. V starších treťohorách (paleogén) na toto územie krátkodobo zasahovalo aj more. V mladších treťohorách (neogén), sa s ním vďaka sopečným aktivitám definitívne rozlúčilo. Horniny paleogénu (eocén–oligocén) tvoria vápnité zlepence a pieskovce borovského súvrstvia a ílovce a pieskovce hutianskeho súvrstvia. Sú flyšovej povahy a majú hrúbku až 400 m. V našom území nevystupujú na povrch. Vrchy (napr. LX-22, JZ od Kordík) ich potvrdili v hĺbke poklesnutého bloku. Na povrchu pri tajovskom zlome, najbližšie k hraniciam územia mestských lesov, sú **ílovce** a **pieskovce** hutianskeho súvrstvia (mladší eocén–starší oligocén, pravobrežný svah Kordického potoka, Z od Sokolia). Na počiatku neogénu bol reliéf zarovnaný. Sopečné aktivity už od vzniku kordického súvrstvia postupne prispeli k sformovaniu **hrastovo–prepadlinovej stavby**. Na severe na toto územie zasahovala prepadlina (**kremnický graben**, s poklesom 1200–1500 m), na juhu Zvolenská kotlina (pokles až pod úroveň mora). Vyklenutou časťou bol **malachovský chrbát** (S–J smeru). V S časti prevažne druhohorné podlažie povrchu dosahovalo výšky 800–1100 m. Postupne sa na kordické súvrstvie uložili sopečné produkty **zlatostudnianskej formácie** a na okraji kremnického grabenu až 100 m mocné **prašnické vrstvy**. Pokles blokov aktivizoval zlomy, za vzniku efuzívneho a explozívneho vulkanizmu **turčeckej formácie**. V našej oblasti ostatnou sopečnou aktivitou vznikla **flochovská formácia** (s centrom S od Turčeka). Produkty najmladších sopiek (stredný a vrchný sarmat), sielnického a turovského vulkán, sa na území mestských lesov nenachádzajú. Najbližšie sú v Badíne.

KORDÍKY, KORDÍCKE SÚVRSTVIE

Kordické súvrstvie vystupuje v spodnej časti vulkanitov. Tvoria ho **tufitické prachovce** (siltovce) a **pieskovce** s polohami **štrkov** s vulkanickým (amfibolicko–pyroxenické andezity, niekedy s granátom) aj nevulkanickým materiálom (žilný kremeň, kremité ruly, kremence, granity ojedinele karbonáty). Sú dobre triedené, výrazne zvrstvené a s vysokým stupňom zaoblenia **obliakov**, ktoré dosahujú veľkosť až do 20 cm. Vznikali v riečno–jazernom prostredí. Vrtmi boli v kordickom súvrství zistené aj **ílovce** s uhlím a tiež tufy. Hrúbka je až 500 m, pôvodne vznikali v morskom, neskôr riečnom a jazernom prostredí. Len ojedinele sú odkryté aj na povrchu, častejšie sú prekryté materiálom zo zosuvov. Vo vrchnej časti súvrstvia vystupujú sopečné **epiklastické konglomeráty a pieskovce**, ojedinele aj s **pemzou** (spodný bádén, odkryvy sú prevažne zarastené vegetáciou a len ťažko identifikovateľné v Matanovej doline, V od turistického chodníka na Štefanku a tiež 300–500 m SSZ od Holého vršku).

Andezitový obliak, kordické súvrstvie

KORDÍKY – POD TABLOU, ZLATOSTUDNIANSKA FORMÁCIA

V nadloží kordického súvrstvia sem zasahuje severný okraj rozsiahleho stratovulkánu (zvrstvenej sopky) pyroxenických a amfibolicko–pyroxenických **andezitov** a epiklastických **vulkanických brekcií** zlatostudnianskej formácie. Charakteristické je pomerne dobré zvrstvenie a triedenie s nízkym stupňom opracovanosti materiálu, sú tu hrubé až drobné, nepravidelne sa striedajúce epiklastické vulkanické brekcie, ktoré okrem sopečného majú aj prímes materiálu zvetralín a erózie. Následne pohybmi prúdov na sopečných svahoch môžu mať aj charakter sopečných bahenných prúdov (laharov). V spodnej časti sú subakválne (vtekali do vodného prostredia) lávové prúdy pyroxenických andezitov, ktoré sú prevažne extrémne zbrekčovateľé. Časť je masívny andezit s blokovou až doskovitou odlučnosťou, často s premenami (zeolitizácia, argilitizácia). Pórovité andezity sú sčervenané s brekciovitou a sklovitou

textúrou, hlavné minerály sú augit, hyperstén a plagioklas tvoriaci výrastlice (bádén, odkryvy na V úpätí Tably a Matanovej doliny, náučné odkryvy v záreze turistického chodníka, smerom na Štefanku).

ŠTEFANKA, PRAŠNICKÉ ŠTRKY

Prašnické štrky sú asi 100 metrov hrubé a tvoria spodnú časť výplne v prepadline (kremnický graben). Vznikli vo vrchnom bádene. Sú bez vulkanických hornín, tvoria ich vápence, dolomity, menej sú zastúpené obliaky kremeňa, kremencov a hornín kryštalínika. Zrntosť **štrkov** je variabilná, od hrubých až po jemné. Vysoký stupeň opracovania indikuje riečne alebo postupne zanikajúce morské prostredie. Potvrďuje to aj vznik turčeckej formácie vo vodnom prostredí, v rade odkryvov v nadloží prašnických štrkov. V blízkosti, pri obraze Panny Márie, je aj zlom oddeľujúci uvedené horniny od dolomitov hronika, s výraznými tektonickými deformáciami, ktoré zvýraznilo aj povrchové škrapovenie. Identifikácia prašnických štrkov je náročná, sú drobné a iba prítomnosť riekou obrúsených kremeňov upozorní, že uprostred sopečných a vápnitých hornín je aj výsledok „práce“ neogénnych riek. Od Štefanky pokračujú aj do povodia Čierneho potoka, až po odbočenie turistického chodníka na Vápenicu, sú aj V od chatky v Čiernom potoku a tiež pod lomom Prašnica.

Prašnické štrky tvorené obliakmi vápenca, kremenca a kremeňa, Štefanka

PRAŠNICA – LOM, TURČECKÁ FORMÁCIA

Turčecká formácia vznikla rovnako vo vrchnom bádene a do oblasti mestských lesov zasahuje iba SV okrajom, úzkym pruhom medzi Prášnicou a Kordíkmi (tu našu oblasť presahuje až do záveru Okružlej doliny, pri Kordíkoch). Leží na rozrušenom povrchu zlatostudnianskej formácie. Vznikla na križovaní zlomov a najmä v počiatočných fázach, vo vodnom prostredí SV časti poklesávajúceho kremnického grabenu (prepadliny). Izolovane sa v oblasti vyskytujú aj jej žily (dajky, do 5 m) prerážajúce rôzne horniny na svahoch dolín Cenovo, Matanova a Racvalova. V lome Prašnica (jeden zo zdrojov kameňa pre stavbu železnice) a v priľahlej strži nad lomom, erózia odkryla profil hornín v hrúbke do 100 m. V spodnej časti (lomové steny) je odkrytý lávový prúd, v hrúbke 35 m, **sklovitého andezitu**, v hornej časti s „*bublinovitými*“ **hyaloklastitovými brekciami** (z úlomkov sopečného skla). Ich nadložie tvoria **tufy**

Tenka stĺpová odlučnosť andezitov v hornej časti lomu Prašnica

Lávový prúd kopíruje reliéf starej dolinky, pravá stena lomu Prašnica

Útržky čadiču podobných andezitov, prúdovité i bublinovité, skotúfané pod lom Prašnica

Trieštivá odlučnosť pri okraji ľavej steny lomu Prašnica

Hrubo stĺpová až doskovitá odlučnosť, lom Prašnica

Trieštivá lístková odlučnosť andezitov, pri ceste na Štefanku

a **pemzové tufy** a tiež **vulkanické pieskovce** s úlomkami hornín podložja (vápence, dolomity). Vyššie sú aj **siltovce** (prachovce, zrnká max. 0,06 mm) a drobné **zlepence**, tiež z hornín podložja. Celková hrúbka súvrstvia je 16 m. Vyššie je lávový prúd **sklovitého andezitu** aj so **sklovitou brekciou**, bublinovité polohy sú v spodnej a tiež vrchnej časti, mocnosť je 20 m. Ostatným tu zastúpeným členom tejto formácie sú tenko vrstvomité až laminované vulkanické **epiklastické pieskovce, prachovce a ílovce**, uprostred s polohu preneseného pyroklastika, hrúbka je 26 m. Je prekrytá flochovskou formáciou. Územie pri lome Prašnica je typovou lokalitou s možnosťou obdivovať rôzne formy odlučnosti andezitov (blokova, stĺpovitá, doskovitá, trieštivá, bochníkovitá). Využívanie odkryvov nad lomom je komplikovanejšie, keďže je už v chránenom území, kde vývoj prírody je ponechaný na prírodné deje.

SVRČINNÍK, FLOCHOVSKÁ FORMÁCIA

Flochovská formácia vznikla v spodnom sarmate a predstavuje relikt (zvyšky) stratovulkánu (zvrstvenej sopky), ktorý mal centrum severne od Turčeka. Tvoria ho striedajúce sa lávové prúdy (na Svrčinníku iba jeden prúd na vrchole a tiež v dolinke Hajnálova – SV od Tably) **pyroxenických andezitov**, s rôznym pomerom zastúpenia augitu a hypersténu a **epiklastickými brekciami**, ktoré tvoria dominantu hrebeňa od Svrčinníka až za Tablu a sú aj na S svahu Flochovej, už mimo nášho územia. Z hornín dominujú najhrubozrnnnejšie **brekcie** (andezitové útržky až 80 cm), v menších polohách, alebo ojedinele, sú v nich aj drobné brekcie (veľkosť 1-10 cm), prímies tvorí aj **pemza** (druh sopečného skla), šošovky hrubých **pieskovcov** (do 20 cm). Celková mocnosť formácie nepresahuje 100 m a jej sklon je 5° k SZ. Lokality sú prístupné aj turistickými chodníkmi hrebeňom a do jeho sediel na hrebeni aj z Kordík i Štefanky. Svrčinník je národnou prírodnou rezerváciou, so špeciálnym režimom.

Prevažne hrubozrnné vulkanické brekcie, flochovská formácia, nad Javorom

KRAJINA POVODIA BYSTRICE NA KONCI TREŤOHÔR

Územie, ako bolo spomenuté pri opise hornín druhohôr, tvoria prevažne vápnité horniny. Zložité tektonické procesy spôsobili príkrovové presúvanie a značné rozpraskanie. Systémy zlomov a ich vplyv na klesanie i výzdvih blokov smel zdôraznili v úvode rozprávania o horninách treťohôr. V spodnom pliocéne došlo k **vyklenutiu východnej časti Kremnických vrchov**, pričom jeho S–J os nadväzuje na klenbu Veľkej Fatry. Procesy, ktoré sa uplatnili následne, najmä vďaka cirkulácii vody, zanechali v našom území výrazný znak. Horniny sa rozpúšťali a rozrušovali, následne sa vyžrážali a tvorili nové formy hornín, aj nové tvary. Dialo sa tak na povrchu i v podzemných priestoroch už koncom treťohôr,

vo vrchnom pliocéne. V tomto období sa začala i **tvorba jaskýň**, najmä tých, ktoré majú riekami modelované dná. Uchovali sa v nich riečne obliaky i pieskové zrná rôzneho horninového zloženia. Najznámejšie sú v „*riečiskách*“ Harmaneckej jaskyne, Hornej Túfnej, Dolnej Túfnej, ale aj iných jaskýň. Stará erózna úroveň týchto tokov je smerovo porovnateľná s dnešným Čiernym potokom, Túfnou a podobne. Okolitá krajina s výraznými kótami, vo výškovom rozpätí 950 až 1000 m, sa považuje za starý zarovnaný reliéf – **rovne**. Kóty v rozpätí 1021 až 1440 m sa považujú za zvyšok starého reliéfu. **Stredohorský systém Veľkej Fatry** sa sformoval po ukončení sopečnej činnosti, vo vrchnom sarmate – spodnom miocéne. V pliocéne vzniklo, ako zvyšok **prietočných jazier** a neskôr **poriečnej rovne Prahróna**, banskobystrické súvrstvie. Tvoria ho **štrky, piesky a íly** (do nášho územia zasahuje JV od kóty Lazina).

NÁRODNÁ PRÍRODNÁ PAMIATKA HARMANECKÁ JASKYŇA

Najvýznamnejšiu jaskyňu Harmaneckého krasu tvoria horniny druhohôr hronika, ktoré je tektonicky porušené (popraskané) ako výsledok vrásovo–príkrovových aktivít alpínskeho orogénu. V ich podloží sú kriedové slienité vápence krížňanského príkrovu veporika. Uprostred druhohorných hornín a následného rozpukania vrstvovito uložených vápencov sa vytvorili priaznivé podmienky na vznik podzemných priestorov, ale aj na formovanie povrchu, často aj s puklinovými **škrapmi**. V súčasnosti má jaskyňa zamera-

Záclonové formy výzdoby stien Harmaneckej jaskyne

Brčká, visiace tenké a „živé“ stalaktity, Harmanecká jaskyňa

ných 2 763 metrov, hĺbku 75 m, z toho je sprístupnených 720 m. Jaskyňa je verejne prístupná. Vstup je v nadmorskej výške 821 m. Vstupný dóm **Izbica** bol známy od nepamäti, ďalšie dómy sú **Malý, Biely, Veľký, Gotický**, 20 metrov vysoký **Nový dóm** a najväčší v jaskyni **Dlhý dóm** s dĺžkou 100 a šírkou 30 metrov. Náplavy sedimentov – íly, piesky aj z andezitov, kremenné piesky – sú známe z Riečiska, Južného riečiska a Nánosovej chodby. V jaskynnej výzdobe prevládajú kvaple rôznych foriem – **stalaktity a stalagmity – pagody, kamenná váza, sintrové jazierka** s jaskynnými **perlami**. Terajšia kvapľová výzdoba je z mladšieho pleistocénu, vznikla po vzniku vyššej úrovne jaskyne. Rútenie pokračuje až do prítomnosti. Teplota vo vnútri jaskyne je pomerne stála – 6,2 °C, čo je teplota vyššia ako priemerná teplota pred jaskyňou (5 °C). Vo vstupnom dóme jaskyne sa v zime priestor vychladzuje a vznikajú ľadové kvaple.

Harmanecká jaskyňa, pagodové stalagmity

HORNINY ŠTVRTOHÔR A MIESTA, KDE ICH MÔŽEME NÁJSŤ

Štvrtohory (pleistocén a holocén) sú najkratším obdobím dejín Zeme; trvali „iba“ dva milióny rokov. Ich spoločným znakom je prítomnosť človeka a značne rozkolísané teplotné pomery. Zdvihy aj poklesy menili dynamiku zmien reliéfu. Usadeniny tohto obdobia sa formovali nesúhlasne (diskordantne) na už značne rozrušenom povrchu. V staršom období to boli riečne usadeniny štrkov terás, hlavne rieky Hron. Riečna i svahová erózia už len zvyrazňovala tektonickú stavbu územia.

DOLINA TÚFNA, KRASOVÉ PROCESY

V štvrtohorách sa na povrchu i v podzemí uplatnili krasové procesy, často začaté už v treťohorách. V rôznych podobách a intenzite tvorby sa uchovali až po súčasnosť. Aj keď výzdoba v dvoch jaskyniach Horná Túfna a Dolná Túfna nemá takú kvalitu ako výzdoba v Harmaneckej jaskyni, aj tu sa nachádzajú rôzne formy sintrov, kvaple i jazierka. Zvlášť Horná Túfna sa stala známou nálezmi kostier medveďov, najmä jaskynného (známe aj z Dolnej Túfnej, Dekretovej, Krpcova a Dedkovských dier). Procesmi rútenia, pravdepodobne tiež v pleistocéne, vznikla aj Zbojnická jaskyňa, v tesnom susedstve Dolnej Túfnej, ktorá nemá kvapľovú výzdobu, iba povrchové prejavy škrapovatenia. Holocén, najmladšie obdobie štvrtohôr, bol koncom boreálu a začiatkom Atlantiku, teda pred 9 000 až 8 500 rokmi, tiež ovplyvnený klimatickými výkyvmi, s veľkými zrážkovými úhrnmi, poklesom teploty až o 4 °C a výrazným vznikom **penitca** v previsoch a vstupných častiach jaskýň. Aj v súčasnosti jeho tvorba prebieha za súčinnosti rias. Nájdený bol aj v previse jaskyne Horná Túfna a tiež aj v iných previsoch dolinky. Už v 70. rokoch 20. storočia bolo známe, že vo vstupnej časti sú visiace kvaple z „*kašovitého sintra*“, ktorý je veľmi mladou formou blízkou penitcu. Najprekvapujúcejšie bolo zistenie, že penitec bol preplavený Túfnou a v hrúbkach 1 až 3 m usadený na jej brehoch. Pri vyšších stavoch vody ho erózia rozplavuje po celej doline aj v súčasnosti. Dochádza pri tom k zvyšovaniu obsahu $\text{Ca}(\text{HCO}_3)_2$

Typická forma jaskyne Dolná Túfna, jazierko

Previs v bralách s penitcom a horninovým opadom, dolina Túfna nad chatkou

vo vode, inkrustácii machov a ponorených kmeňov dreva, čo je znak tvorby ďalšej horninovej formy **penovca**. Pri jeho vzniku dochádza k „*spolupráci*“ neživej zložky – rozpustených minerálnych látok vo vode a úlomkov hornín – so živou zložkou, najmä rastlinami a časťami kmeňov, ktoré spolu vytvárajú menšie stupne. Charakter toku ešte dopĺňa iný proces, pri ktorom sa zo strmých bralnatých svahov rútia do dolín veľké bloky hornín. Ak sa zastavia v koryte toku, tak vznikajú aj pôsobivé **pereje** alebo **kaskády** a pokryje ich **vápnitý povlak** (Ca-indusie). Na pravom brehu Túfnej stúpa turistický chodník z Horného Harmanca až na Kráľovu studňu, zvlášť na jar a na jeseň, keď sú opadnuté listy, naskytá sa neopakovateľný pohľad na povrchové krasové procesy, do ktorých vstúpila aj rastlinná zložka, meniac sa na „*skamenelinu*“.

Na území banskobystrických mestských lesov už bolo objavených viac ako 65 jaskýň a priepastí, mnohé aj so sintrovou výzdobou, či inými zvláštnosťami vývoja. Niektoré riečky sa cez **ponory** strácajú do podzemia (Lopušné, Čierny potok) aby sa inde prejavili ako pramene blízke **vyvierackám** (Čierne, Zalámaná – pod Krásnych kopcom) Viaceré z nich boli už zachytené. Na vápencových, menej dolomitových bralách, sa často stretávame s povrchovými prejavmi škrapovatenia. **Škrapy** v rôznom stupni vývoja, sú v celom území až po Laskomer, Urpín i Starú kopu. Najznámejšie je **škrapové pole** pri chate Kráľova studňa. Vo viacerých dolinkách prebiehali a stále prebiehajú procesy vzniku **penovcov** na **svahových prameniskách**. Penovce stmelili aj úlomky horniny na **penovcovú brekciu** (dolinka Pod Kláty, pod vyústením Rakytova, na svahoch Bystrickej doliny, Cenovo, Cigarovo, Lungárová dolina, Laskomerská dolina – Biela hlina). Mnohé z nich sú obdivuhodnými prírodnými biochemickými laboratóriami.

Jaskyňa v doline Rakytovo

PROCESY SVAHOVEJ MODELÁCIE

Do skupiny krasových procesov sa patrí spomenúť aj tie, ktoré ovplyvnila všadeprítomná gravitácia, neustále posúvajúca čiastočky neživej prírody, teda kvapky vody rovnako ako úlomky hornín, na najnižšie body reliéfu. Jej vďaka za úžasnú povrchovú tvárnosť. Mechanické vlastnosti hornín, ako je tvrdosť, odlučnosť, vrstevnatosť a puklinovitosť, ovplyvnili formy povrchových tvarov. Na slienitých vápencoch, od Malej Krížnej, cez Japeň, Laskomer až po Urpín, je hladko modelovaný reliéf, v horskej časti nazývaný aj

Evorzia Túfnej v preplavených penitoch

Penovec z kaskády Biela hlina, Laskomerská dolina

Povrchové krasovatenie, škrapové pole pri Kráľovej studni

hôľny. Často sú na ňom **tektonické trosky** vyššie položených príkrovov hronika, akoby „plávajúcich“ na kriedových slienitých horninách veporika, ako to môžeme sledovať napríklad na Kráľovej studni. Najčastejšie majú tvar **brál** (Kelnerová, Okrúhla skala, Vápenica, Lučivno, Sokolie a Stará kopa), nižšie sú **prielomové doliny** (dolina Harmanca, od Zalámanej doliny po sútok s Bystricou) často s **perejami** a **vodopádmi** (Hornoharmanecký vodopád pri vyústení potoka Dolná Prašnica do Harmanca a Harmanecký vodopád pod odbočkou do jaskyne). V dolomitmi budovanom území sú doli-

ny širšie, ich drobné ostrohranné rozpadávanie na svahoch podmienilo vznik vežovitých tvarov, často aj vyšších, viac ako 10 m vysokých **veží** a **stenových hrebienkov**, orientovaných v smere spádu svahov (dolina Dolná Prašnica, nad i pod štátnou cestou do Štureckého sedla) a na ich úpätí sú prakticky všade **suťové prúdy** alebo **blokové prúdy** a **blokové polia**. Ak rozpad prebieha nerovnomerne, vznikajú aj skalné **okná** (okraj Zbojníckej jaskyne) a **brány** (Stará kopa). Na vulkanitoch sú na seba navrstvené formácie a aj v nich sa striedajú lávové prúdy s čelami rozčlenenými na **veže** a **stĺpy** s blokovitou až doskovitou odlučnosťou (Hajnálova) s pyroklastikami rôznej zrnitosti, miestami aj **kužeľovité veže** a **skalné hríby** (Tabla, Svrčinník). Na ich báze sú slabo spevnené usadeniny (štrk, piesok, piesčitý ílovec), na ktorých sa často vytvárajú **zosuvy** (okolie Kordík – Matanova, Čierny potok, Prašnica).

Kamenité dno Bystrice s menšími perejami

Skalné veže flochovskej formácie, Inšpektorovská

Prameň Túfnej, druhotne suťový

Veže na bralách zo sopečných brekcií pod Svrčinníkom

Hríbovitá forma v sopečných brekciách, bočný hrebeň Svrčinníka nad Inšpektorovskou

ČLOVEK AKO „GEOLOGICKÝ ČINITEL“

Pri spomienke na štvrtohory nemožno zabudnúť ani na človeka, v pozícii „*geologického činiteľa*“. Po ňom ostali mnohé stopy po ťažbe nerastných surovín, ako sú šachty, štôlne a odvaly, ale aj stopy po spracovávaní a využívaní rúd – huty, troskové odvaly, odvaly nevyužiteľnej suroviny – a tiež „pamiatky“ na výrobu dreveného uhlia pre huty – plošiny pre míle. Jeho „stopami“ sú aj zárezy v horninách – lomy, zárezy ciest a železníc, ktoré odkryli profily geologickej stavby územia. Tie dodnes slúžia na bližšie spoznávanie nášho „kamenného domova“, na vzdelávanie človeka, na rozširovanie jeho obzorov.

PAMÄTNÍKY: BANÍCTVO, HUTNÍCTVO A UHLIARSTVO

Aj keď v našej oblasti sa neodohrali hlavné ťažobné aktivity, rudy medi a striebra ťažili v jej tesnom susedstve, a tak stredovekí hľadači rúd neobišli ani okraj terajšieho územia mestských lesov, napríklad dolinky Lelekovo a Andrášova. V Dolnom Harmanci stála jedna z hút. V 15. až 18. storočí tu podnikali súkromní hutníci, Thurzovsko–Fuggerovská spoločnosť, banský erár, opäť súkromníci a nakoniec mesto Banská Bystrica. Pripomína to už len zvyšok troskového odvalu oproti kostolu a dno rieky Bystrica s množstvom riečne „*obrusenej*“ trosky. Uhlárstvo vzniklo pre potreby hút v 16. až 19. storočí. Zanechalo stopy snád' vo všetkých v lesoch. Aj v súčasnosti sa dajú rozpoznať plošiny pre míle, v ktorých sa drevo menilo na drevené uhlie. Jeho úlomky sa dajú nájsť na každej z plošín.

Plošina míle, miesta výroby dreveného uhlia, dnes kalisko diviakov, pod Húkadlom

LOMY: URPÍN, STREDOVEKÁ ŤAŽBA

Na SV okraji Urpína, nad železničnou zastávkou Banská Bystrica–mesto, je lom v slienitých vápencoch a kalpionelových vápencoch, ktoré dostali pomenovanie podľa mikrofosílií nálevníkov rodu Calpionella. Vďaka tlakom pri horotvorných pohyboch sú deformované a plastickejšie slienité polohy detailne zvrásnené. Početné ukážky sú ľahko dostupné po chodníkoch lesoparku Urpín. Blízkosť skalných odkryvov v strmom ľavobrežnom svahu Hrona umožnila, že sa stali hlavným surovinovým zdrojom v historickom stavebnom a forтификаčnom rozvoji mesta. Podľa konfigurácie možno usudzovať,

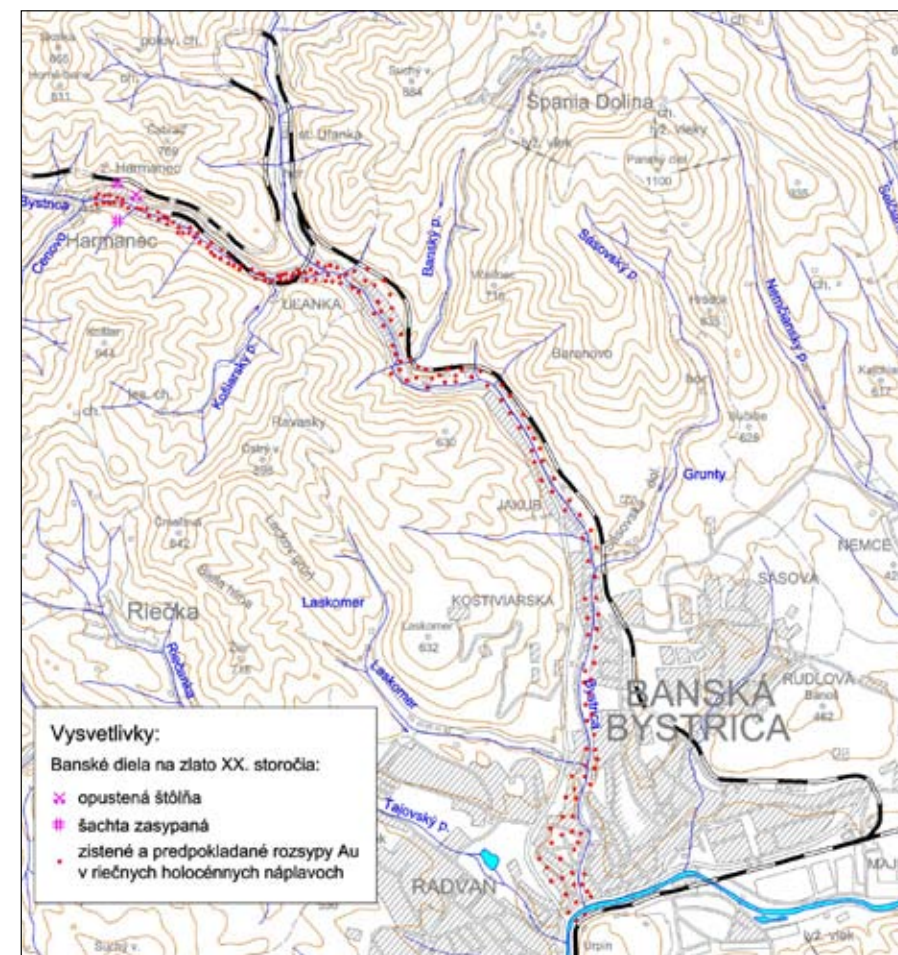
že najväčší objem suroviny naši predkovia vyťažili v stredovekom lome, v takzvanej Tančiarni, vľavo od železničnej zastávky Banská Bystrica-mesto, na mieste, kde sa neskôr konali ľudové zábavy. Slienité vápence na severnom svahu Urpína boli od konca 15. storočia hlavnou stavebnou surovinou Banskej Bystrice. Potvrdzuje to aj ich dominantné zastúpenie v mestských opevneniach. O spôsoboch stredovekej ťažby je len minimum písomných dokladov. Keďže zvrásnené vápence majú veľa puklín, najvhodnejšou formou zrejme bolo klinovanie. Tento spôsob mohli využiť aj odsúdenci za činy „*nemravného správania sa*“, keď jeden z možných trestov ukladal na vlastné náklady vybudovať 150 siah mestských hradieb (1 siaha = 1,9 m, priestorová 1x1 x 0,5 m). Lomy Bystričania príležitostne využívali až do konca 19. storočia, dostavbou železnice v roku 1873 a budovaním chodníkov medzi železničnou stanicou a Kalváriou po roku 1870, sa ťažobná činnosť ukončila. Geologická stavba Urpína je ukážkovým a dostupným náučným modelom príkrovovej stavby Západných Karpát. Tvoria ju usadeniny druhohorného mora (trias až krieda), ktoré grandiózne sily alpínskeho vrásnenia presunuli od JV na SZ. V staršej etape vznikol krížňanský príkrov patriaci veporiku, ktorý buduje severné a západné svahy Urpína a v mladšej, čiastkový príkrov Markovej (chočský príkrov) patriaci k hroniku. Je doskovitého tvaru, so sklonom k SZ. Jeho tektonické trosky ležia na vrchole Urpína a tiež na jeho JZ a JV svahoch. Aj tu sú svedkom týchto procesov názorné horninové ukážky prevrásnených slienitých vápencov kriedy, ružové vápence so skamenenými zvyškami morských živočíchov jury i ostrohranne sa rozpadávajúce dolomity triasu.

Urpínsky historický lom, slienité vápence s puklinkami vyhojenými kalcitom

BANE: ZLATO PRI HARMANCI

V horninách prvohôr, naprieč dolinou pri Harmanskej papierni, prebiehali kremenné žily s výskytom zlata. Riečka Bystrica do svojich i hronských riečnych náplavov preniesla aj úlomky obsahujúce jeho vzácne kryštáliky. Ryžovanie zlata v Banskej Bystrici, ktoré historici často spomínajú, nepochybne pochádzalo z tohto zdroja. Nakoniec „*kutacie práce*“ na počiatku 20. storočia, ktoré vrchnosť povolila v roku 1908, prešli v rokoch 1923 až 1927 až do formy vybudovania šachty na pravobrežnom svahu a podzemnej ťažby na dvoch obzoroch. Banské chodby tu dosahovali dĺžku 310 metrov. Súbežne s „*kutacími*“ prácami už v roku 1920 razili prieskumnú štôľňu aj na protíľahlom svahu. V rokoch 1940–1942 o sto metrov vyššie razili ďalšiu štôľňu, dlhú 45,6 m. Ešte v roku 1951, pri úpravách svahov nad papierňou, narazili na kremennú žilu s viditeľným obsahom zlata. Obe štôľne ústia bezprostredne pri štátnej ceste Banská Bystrica – Martin. Šachtu museli podľa vtedajšieho nariadenia hneď po ukončení prác zasypať. Ostala po nej len plošina s oporným múrom, zvyšky rúr čerpacieho zariadenia a tiež zvyšky odvalov po ťažbe. Podľa dobových záznamov sa v tejto lokalite získalo dvadsať kil „*zlatostriebru*“.

Rozsypy zlata pod Harmancom, náplavy Bystrice

Zvyšok odvalu pri šachte s porastom briez

ŽELEZNICA DOLNÁ ŠTUBŇA – BANSKÁ BYSTRICA, LOMY A STAVEBNÝ KAMEŇ

Výstavba železnice v rokoch 1936 až 1940, ktorá umožnila železničné prepojenie Martina a Banskej Bystrice, bola projektom mimoriadne náročným. Okrem veľkého počtu svahových zárezov zemného telesa, bolo treba vyhlbiť aj 22 tunelov, z toho 19 na území Mestských lesov Banská Bystrica. So svojimi 4 698 metrami je najdlhším **Veľký tunel**. V roku 1938 narazili stavitelia železnice na **mohutné vývery vody** (v maxime až 760 l.s⁻¹, dnes už menej ako 300 l.s⁻¹). Zachytili ju ako jeden zo zdrojov pitnej vody Banskej Bystrice a okolia, časť z nej sa prepadosť dostáva do rieky Harmanec. Horniny v trase železnice prevažne neboli vhodné na stavebné práce, preto časť z nich uložili v dolinke Lastovičia. Vhodné stavebné suroviny museli preto ťažiť aj inde. V našom území najvýznamnejšie boli andezitové lomy „*Prašnica*“ a „*Nad Inšpektorskou*“. Od lomu až do Horného Harmanca vybudovali lanovú dráhu na prepravu kameňa. Krátky čas sa andezit ťažil aj „*Na Macalovskej*“. Permský pieskovec bol z lokalít *Cenovo*, *Hančok* a *Kurtinovo*. Pre náročné práce na tunelových portáloch dovážali kvádre aj z ďalších deviatich lokalít v Čechách i na Slovensku. Stavitelia tejto náročnej železničnej trate použili dovedna 2 496 m³ kvádrov.

Lomové zárezy ciest a železníc 20. storočia sú výrazným znakom tejto krajiny. Zmenili formy pôvodného reliéfu a prirodzená rekultivácia len pomaličky zahladzuje tieto zásahy. Železnica nezriedka skomplikovala aj prístup na využívanie lesných porastov. Na druhej strane tieto výtvyry ľudského umu a zručnosti priniesli zaujímavé možnosti pre poznanie geologickej stavby krajiny a niekedy aj pre terénne vzdelávacie akcie.

Sme na konci rozprávania o kamennom domove banskobystrických mestských lesov. V ňom, či v dotyku s ním, žije aj človek. Tu však majú svoj domov aj všetky žijúce súčasti prírody – rastliny a živočíchy. Vždy, keď ním budeme prechádzať pamätajte, že je to ich domov a my sme len ich vďačnými hosťami.

Tento priestor má nebývalú geodiverzitu; charakterizuje ju množstvo a pestrosť hornín i povrchových tvarov. Sú tu, aby človeku slúžili pre poznanie, vytvárali v ňom pocit hrdosti na tento kraj. Poskytujú mu aj suroviny na rozumné využívanie. Štvrtohory sú érou človeka mysliaceho (*Homo sapiens*). Sám sa tak pomenoval. Veríme, že nájde dostatok rozumu aj pri objavovaní a zachovaní prírodných hodnôt.

Tunel na trati Harmanec - Čremošné

V prírode spoluzitie stromov a kameňov je príkladné..., nad Tajchami

Aj pod Hornou Túfnou má les svoj kamenný domov

◀ Skalný indián, Hajnalova

PhDr. MARTA MÁCELOVÁ, RNDr. JURAJ GALVÁNEK

Po najstarších stopách človeka

ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZISKÁ

Napriek rozsiahlosti tohto lesnatého územia, zatiaľ v ňom poznáme iba málo archeologických nálezísk. Z nálezov nájdených v roku 1938 počas stavby železnice Horná Štubňa – Banská Bystrica, možno do územia bansko-bystrických mestských lesov zaradiť iba tieto:

Andrášova dolina, stará banská štôľňa narazená v tuneli č. 3, kde sa našlo banícke železko a tyč na vŕtanie skaly a v hornine „*obsah medenej rudy*“.

V doline Lelekovo, pri hĺbení sondy pre pilier viaduktu bolo v hĺbke štyroch metrov objavené ústie starej banskej štôľne a v ňom banícke, sedemnásťcentimetrové, kladivko.

Na ľavobrežnom svahu potoka Bystrica, nad Harmaneckou papierňou, vo výkope na železničnom kilometri 16,1 boli nájdené dva úlomky kostí impregnovaných medenými minerálmi („*medenka*“). Všetky tri lokality sú okrajovými pre špaňodolinsko–starohorský rudný revír. Nálezy sú relatívne mladé a nemajú významnejšiu historickú hodnotu.

Doposiaľ je známe iba jediné nálezisko, ktoré dáva reálny predpoklad hodnotenia, že je to archeologické nálezisko širšieho významu. Je to jaskyňa Horná Túfna. Jaskyňa je známa v historických prácach aj pod menami Vrchná Túfna či Horná Tufňa. Leží pri Hornom Harmanci, 15 kilometrov severozápadne od Banskej Bystrice, v údolí potoka Harmanec (tiež Horná Bystrica) vo Veľkej Fatre, v nadmorskej výške 975 m, v stene 80 až 100 metrov vysokej a 85 metrov dlhej, 80 metrov nad tečúcim potokom Túfna. Od 19. storočia prešla do povedomia odborníkov strednej Európy bohatými nálezmi kostrových zvyškov jaskynného medveda (*Ursus spelaeus*). Aj keď nie je úplne jasné, či „dračie kosti“ v zbierke Mateja Bela (1684–1749), ktoré v roku 1728 u neho videl známy cestovateľ, právnik a osvietenec filozof Charles Louis Montesquieu, boli z tejto jaskyne, nemožno to vylúčiť. V Banskej Bystrici študoval (1695) i pôsobil (1708–1714) a popri duchovných aktivitách sa venoval aj jaskyniam. Prvú a najväčšiu jej propagáciu urobil Kristián Andrej Zipser (1783–1864). V roku 1838 v nej počas vykopávok našiel 270 kostí jaskynného medveda, 1839 ju opísal a v roku 1842 vydal v nemeckej a maďarskej verzii aj sprievodcu pre III. putovné stretnutie 170 uhorských lekárov a prírodovedcov v Banskej Bystrici, ktorých tu aj osobne sprevádzal. V roku 1846 zostavil a publikoval aj spomienkový zborník z tohto stretnutia. Najmä v prvej polovici 20. storočia sa tu angažovali T. Kormos, ktorý v roku 1914 tu spomína nálezy umelo rozbíjaných kostí jaskynného medveda, a najmä A. Liebus spolu F. Schönom v roku 1931 v dome č.1 (v pláne jaskyne od A. Droppu z roku 1974 sa nazýva Predný dóm), našli ohnisko s opálenými, štiepanými a vyhlbenými kosťami jaskynného medveda.

Kosti jaskynného medveďa z Hornej Túfnej pripomínajú materiál, ktorý našiel A. Liebus

Je nepopierateľné, že už v roku 1914 tu T. Kormos našiel a neskôr spolu s F. Schönom spomína nálezy umelo rozbíjaných kostí jaskynného medveďa, odrazené epifýzy, lievikovite vybrané spongiozy a priečne prelamované dlhé kosti, čo poukazuje na pobyt diluviálneho (pleistocénneho) človeka. A. Liebus vo výkope z roku 1931 našiel ohnisko s uhlíkmi, štiepanými a opálenými kosťami. Stratifikoval ho do nepravidelnej tmavohnedej až čiernej vrstvy ílu, ktorú považoval za kultúrnu vrstvu. V roku 1947 J. Skutil skonštatoval, že podľa doterajších slovenských diluviálnych nálezov je Túfna najstaršou slovenskou paleolitickou stanicou, patriacou do oblasti O = protolitikum.

Výkop A. Liebusa poskytol tento profil: Prvá vrstva, 0,15 – 0,20 m, biela sintrová pokrývka, s prvými medvedími kosťami, IV. štádium vývinu jaskyne (najmladšie). Druhá vrstva, jaskynný íl jasnohnedý, hrubý štrk (bez údajov o mocnosti), medvedie kosti výlučne starých zvierat, III. štádium vývinu jaskyne (obývaná medveďom, druhé zavodenie jaskyne). Tretia vrstva nepravidelná, tmavohnedý až čierny íl, množstvo medvedích kostí, výhradne mladých jedincov, kosti s odrazenými epifýzami, vyhlbené kosti, spálené ohnisko, vlastná kultúrna vrstva, II. štádium vývoja, jaskyňa slúžila za brloh medveďom a navštevoval ju človek, prítomnosť štyroch veľkých balvanov a tiež jaskynná hlina, I. štádium vývoja, jaskyňou pretekala voda. Spodnú časť tvorí pevné jaskynné dno. Súčasťou správy je detailný opis kostí veľmi mladých, mladých, ale aj dorastených

jedincov s opisom lámania, opálenia a vyhlbenia. V blízkosti ohniska bola nájdená lebka a tiež v popole ohniska 28 mandibúl, 25 voľných zubov, 81 stavcov, 15 fragmentov rebier, 11 bedrových kostí, 9 scapúl, 12 humerov, 27 rádií, 25 ulien, 27 femurov, 12 tíbií, 4 fibuly, 27 kostí tarsometatarsálnych, 8 falangových a 3 patelky. Spolu 315 ks. Liebusov opis a zhodnotenie paleontologického materiálu je také presné, že svedčí o pobyte diluviálneho človeka, na čom sa zhodli aj J. Skutil, G. Baláša i J. Bárta s L. Báneszom.

Zatiaľ v hodnoteniach chýba spresnenie datovania. Z literatúry nie je známe či sa uchovali uhlíky z ohniska a či boli pokusy ich datovať. Na mape J. Bárta: *Paleolitické... náleziská na Slovensku (1971)* je pri lokalite Harmanec kombinovaný symbol jaskyňa a pleistocénne uhlíky. Ostáva otázkou, či uhlíky vykopané A. Liebusom boli aj laboratórne datované, ale asi nie, lebo tento fakt „veku“ by mohol byť vážnym argumentom hodným zverejnenia. Toto paleolitické jaskynné obydľie (II. štádium jaskynného vývinu) kladie A. Liebus do lesného obdobia interglaciálneho. V súčasnosti možno predpokladať príslušnosť k najmladšej ľadovej dobe – würm, aurignacký interštádiál s komplexom teplejších výkyvov, rozpätie absolútneho veku 40 tisíc až 31 tisíc rokov. Možnosť nálezov štiepanej „kremitej horniny“ v jaskyni alebo v jej bezprostrednom okolí, vrátane dolinky potoka Túfna, stále nie je vylúčený, keďže jej povodie prirodzene takéto horniny netvorí a ich nález by bol určite „podozrivý“.

Mohli by to byť štiepané silicity (rohovce, radiolarity) a možno aj staršie formy kremitých hornín, napr. na hranách opracovaných „obliakov“. Prirodzene môžu pochádzať z kvartérnych terás v okolí Banskej Bystrice, ale aj z prašnických vrstiev, v podloží vulkanitov – od Prašnice po Štefanku. Nakoniec možno má pravdu J. Bárta s L. Báneszom, že to bolo len sezónne osídlenie lovcami medve-

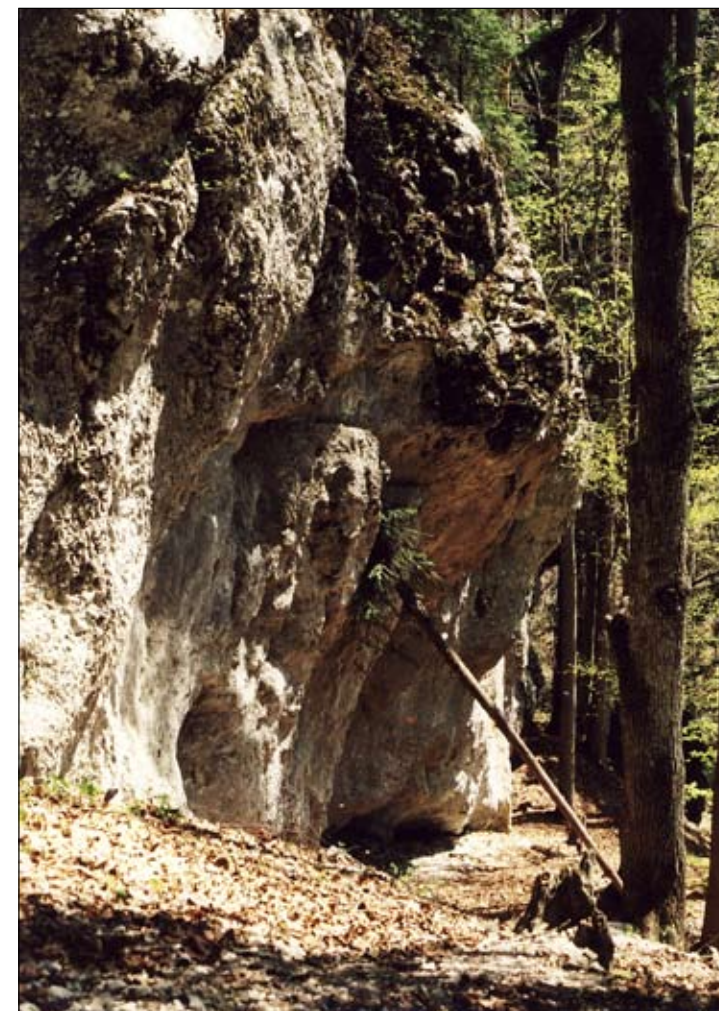

Asi takýto pohľad z jaskyne mali aj lovci jaskynných medveďov

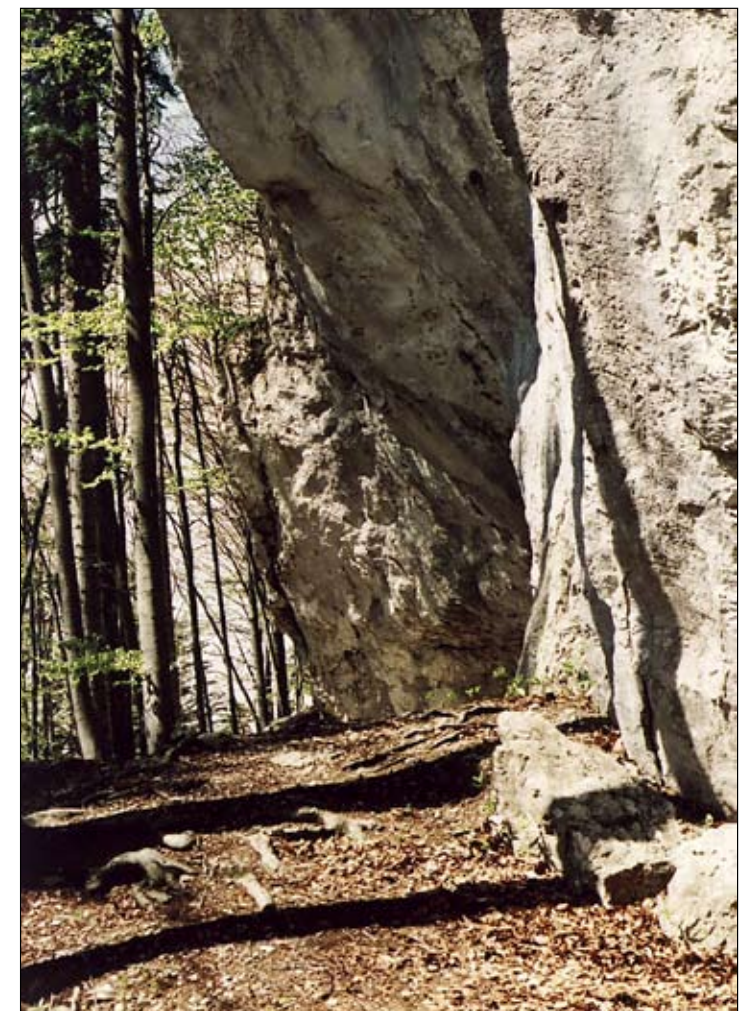
ďov, ktorí so svojimi „nástrojmi“ prechádzali aj na iné miesta. Aj tu však ostáva otázka: kde? Uchovalo sa pomerne veľa kostí, ich podstatná časť je vo fondoch Stredoslovenského múzea, ktoré by po podrobnom spracovaní tiež mohli poskytnúť relevantné informácie. Možno si položiť otázku, čo by sa malo ešte preskúmať? Predovšetkým je nutné urobiť výskum pod prevismi, pred vstupom do jaskyne Horná Túfna, najmä tam, kde doposiaľ nekopali „hladači kostí“. Zatiaľ neboli overené ani preplavené penitce na oboch brehoch Túfnej, v polohách do troch m mocných, holocénneho veku (koniec boreálu – starší atlantik). V nich by mohli byť aj fragmenty zo vstupných častí previsov a jaskýň (uhlíky, kosti i štiepaná industria, aj keď už nie na pôvodnom mieste). V týchto previsoch bol aj pôvodný zdroj penitca. Výskum na území Národného parku Veľká Fatra, s jeho významnými prírodnými hodnotami, ktoré by rešpektoval, by mal byť odborne pripravený a vykonaný pod dozorom odborníkov. Nemal by byť pokračovateľom tých „výskumníkov“, o ktorých už v roku 1947 napísal J. Skutil: „Liebusova harmanecká vykopávka ukázala, najmä prenáhleným prehrabávačom a vykorisťovateľom slovenských jaskýň, koľko asi podôb dôležitých lokalít bez hmatateľných archeologických materiálov mohlo už byť zničené a hádam už bolo i zničené pre nedostatočné štúdium materiálu a akú veľkú starostlivosť si zaslúži podobný jaskynný výskum a k akým dôležitým výsledkom môže viesť.“

Jaskyňa Horná Túfna, ľadové stalagmity v previse, vstupná časť jaskyne

Skalná bralá s previsom, z ktorého do jaskyne viedla úzka chodbička, už zavalená

Skalná bralá Hornej Túfnej pokračujú aj nižšie

ING. MARIÁN JASÍK

Zelená katedrála

VEGETAČNÉ POMERY A FLÓRA ÚZEMIA

Klimatické a edafické podmienky strednej Európy po skončení poslednej doby ľadovej umožňujú existenciu lesných ekosystémov v celom priestore. Pred príchodom človeka – poľnohospodára pokrýval les celý tento priestor s výnimkou subalpínskeho a alpínskeho vegetačného stupňa, enkláv skalných útvarov, sutín a mokradí. Existencia väčších bezlesných enkláv a úloha veľkých bylinožravcov – zubra, losa, tura, jeleňa, divého koňa a ďalších pri ich vytváraní a udržiavaní nie je dodnes uspokojivo zodpovedaná. Nebolo tomu inak ani na území banskobystrických mestských lesov. Aj tu v dávnej minulosti dominoval les. Bezlesím boli iba plochy vodných tokov, kde sa však vzhľadom na ich bystrinný charakter nevytvárali osobité rastlinné spoločenstvá, ako aj väčšie prameniská, ale hlavne skalné masívy a útvary s pestrými spoločenstvami skál, skalných štrbín a sutín. Tie sú sústredené hlavne v doline potoka Bystrica (Krpcová, Okružla skala, Črchľa, dolina potoka Váľovy), dolina Túfneho potoka (Pod kláta, Kosienky) a v ústí doliny potoka Rakytovo (Vápenica), inde sa vyskytujú ako izolované ostrovy (Košíar, Lučivno, Fintova, Sokolie, Ištvánka, Basov vrch, Svrčinník, Hajnálova skala) alebo menšie skalné komplexy (Vápenica, Kozelník, Kotolnica). Aj najvyššie polohy banskobystrických mestských lesov, a to oblasť Krížnej, boli v minulosti pokryté smrekovým lesom.

Podľa fyto geografického členenia Slovenska (Futák, 1966) patrí územie banskobystrických mestských lesov do oblasti západokarpatskej flóry (*Carpatium occidentale*), obvodu flóry centrálnych Karpát (*Eucarpaticum*), okresu Veľká Fatra (22), okrajovo aj okresu Nízke Tatry (22) a obvodu predkarpatskej flóry (*Praecarpaticum*), okresu Slovenské stredohorie (14 – podokresy Kremnické vrchy 14c a Poľana 14d).

Charakter vegetačnej pokrývky tu v posledných dvoch tisícročiach – okrem meniacich sa klimatických faktorov – ovplyvňovala v hlavnej miere činnosť človeka. S rozvojom pastierstva, ale aj uhliarstva, sa výmera lesa neustále znižovala. Azda najvýraznejším zásahom bolo odlesnenie rozsiahlych plôch, vrátane najvyšších polôh opísaného územia v závere Bystrickej doliny, počas valašskej kolonizácie. Vznikli tak rozsiahle sekundárne lúky a pasienky – hole, využívané už niekoľko storočí, na ktorých sa postupne vyformovali pestré sekundárne nelesné rastlinné spoločenstvá. Len v posledných zhruba štyridsatich až päťdesiatich rokoch po zanechaní pravidelného obhospodarovania nastupuje sekundárna sukcesia, v dôsledku ktorej sa tieto plochy rôznou rýchlosťou stávajú opäť lesom. Ten však často svojím drevinovým zložením ani štruktúrou nezodpovedá pôvodnému lesnému spoločenstvu. Tento proces čiastočne urýchlilo aj umelé zalesňovanie pasienkov a lúk, najmä na hornej hranici lesa v oblasti Kráľovej studne a Malej Krížnej alebo v Podlavických výmoľoch, ale lokálne aj inde, napríklad na Ostrom vrchu a Košiari. Najväčšie plochy nelesných spoločenstiev v správe mestských lesov sú v závere doliny potoka Bystrica na juhozápadných až západných svahoch Malej Krížnej (1319 m), na hrebeni medzi Krížnou (1574 m) a Kráľovou studňou a v okolí Kráľovej studne; lokálne na menších výmerách aj inde – napríklad v lokalitách Boboty, Japeň, Ištvánka či Breziny.

Okrem získavania pôdy pre poľnohospodárstvo sa na znižovaní výmery lesov, zmene ich štruktúry a drevinového zloženia, rozhodujúcou mierou podieľal aj výrazný rozvoj uhliarstva ako sprievodnej aktivity pre hutnícke spracovanie rúd najmä v 16. až 19. storočí, rastúce požiadavky na stavebné a palivové drevo a drevené uhlie a v neposlednom rade aj pastva v lesoch. Exploatácia lesa v dôsledku týchto činností vyústila do stavu, keď bola ohrozená samotná jeho podstata. Východiskom z tejto situácie bolo zavedenie moderného lesného hospodárstva, ktoré umožňovalo obnovu základných funkcií lesov, v tom čase hlavne funkcie drevoproduktnej. V dôsledku toho došlo na niektorých miestach k premene prirodzených listnatých či zmiešaných porastov na porasty s absolútnou prevahou smreka alebo borovice, prípadne aj na monokultúry týchto drevín. Svoje zastúpenie tu výrazne zvýšil aj smrekovec opadavý, ktorý lesní hospodári umelo vysádzali do mnohých lokalít, kde dovtedy nerástol. Dreviny prípravného lesa, ako je breza, jarabiny, osika, sa po desaťročia systematicky potláčali a naopak – niektoré dreviny v tomto území sa pôvodne nevyskytujúce, boli do porastov úmyselne vnesené, napríklad borovica čierna, smrek pichľavý, duglaska tisolistá, jelša zelená, borovica limba, prípadne sem prenikli spontánne z okolitých území, napríklad agát biely. Z porastov výrazne ustúpila jedľa a bresty, k zmenám došlo aj v rozšírení niektorých ďalších akcesorických drevín – líp, jaseňa, javorov, tisa. Tieto sa však vždy uplatňovali len ako prímes popri dominantnom postavení hlavných porastotvorných drevín, ktorými sú buk, jedľa, dub a smrek. Aj napriek týmto zmenám banskobystrické mestské lesy patria k najzachovalejším leso v širšom regióne.

Prilbovka biela je ozdobou mnohých vápencových bučín

Vápencové bučiny majú miestami trávovitý charakter

Plošne najrozšírenejšou pôvodnou cenologickou jednotkou boli v tomto území bukové lesy vápnomilné (*Cephalanthero-Fagenion*), ktoré boli rozšírené na súvislých plochách na rendzinách strmých vápencových svahov v podhorskom a nižšom horskom stupni. Dodnes zaberajú rozsiahle plochy v masíve Starej kopy, Urpína, Vartovky, Ostrého vrchu, Dedkova, Košiara, Sokolia, celého povodia Laskomerského potoka, vrátane bočných dolín (Biela hlina, Há-morská), v priestore Pavelcovo – Dolné Cigarovo a Horné Cigarovo, ďalej v oblasti Lučivná – Holý vrch – Matanová – Peklo – Inštvánka – Králiková – Do Tajchu – Danovka, v masíve Kozelníka, Vápenice

Prilbozná prilbovka červená sa vyskytuje najmä v oblasti Laskomerskej doliny

Črievičník papučka – najväčšia slovenská orchidea

a Kotolnice hlavne smerom do doliny Čierneho potoka, v masíve Priečného vrchu, kde rastú na veľkej časti doliny Dolná Prášnica. Rozsiahle plochy zaberali bukové lesy vápnomilné aj na pravej strane doliny Bystrického potoka, v doline potoka Rakytovo a v doline Túfna. Naopak v masíve Japeňa, v závere doliny potoka Harmanec (Lóger, Uhlisko) či v doline potoka Zalámaná tvorili len menšie ostrovy v iných typoch cenóz. Na území mestských lesov sú rozšírené predovšetkým na vápencoch, v menšej miere na dolomitoch, na všetkých expozíciách, vo vyšších polohách predovšetkým na expozícií južnej. V typologickom systéme (Zlatník 1959) patria tieto spoločenstvá k skupine lesných typov *Fagetum dealpinum*. Výrazne dominantnou drevinou bol v týchto porastoch buk lesný (*Fagus sylvatica*), prímes tvorili javory (*Acer platanoides*, *A. pseudoplatanus*), lipy (*Tilia cordata*, *T. platyphylos*), brest horský (*Ulmus glabra*), jaseň štíhly (*Fraxinus excelsior*) a to hlavne na skeletnatých a sutinatých miestach v dolinkách, v nižších polohách aj dub zimný (*Quercus petraea*), hrab obyčajný (*Carpinus betulus*), jarabina brekyňa (*Sorbus torminalis*), vo vyšších alebo inverzných polohách najmä jedľa biela (*Abies alba*), menej smrek obyčajný (*Picea abies*), v celom výškovom rozpätí čerešňa vtáčia (*Cerasus avium*), jarabina mukyňa (*Sorbus aria*) a tis obyčajný (*Taxus baccata*). Borovica lesná (*Pinus sylvestris*) tvorila výraznú prímes najmä na najexponovanejších stanovištiach, akými sú strmé svahy s plytkou pôdou, výrazné hrebienky a skaly, s prechodom k bukovo-borovicovým leso a ostrevkovým spoločenstvám (*Erico-Pinion p.p.*, *Seslerio-Asterion p.p.*). Najvýraznejšie zastúpenie mala pravdepodobne v oblasti

Laskomerskej doliny a príľahlých svahov. Veľmi vzácne sa v týchto spoločenstvách vyskytuje aj dub plstnatý (*Quercus pupescens*) – napríklad v PR Stará kopa. Išlo o druhovo veľmi pestré spoločenstvá, čo sa odrazilo aj na prítomnosti a druhovej pestrosti krovinnej etáže, kde sa uplatňovali najmä dráč obyčajný (*Berberis vulgaris*), vtáci zob (*Ligustrum vulgare*), zemolez obyčajný (*Lonicera xylosteum*), drieň obyčajný (*Cornus mas*), svíb krvavý (*Cornus sanguinea*), hloh obyčajný (*Crataegus laevigata*) a kalina siripútka (*Viburnum lantana*). Vzácne sa vyskytujú aj muchovník vajcovitý (*Amelanchier ovalis*) – v masíve Žiaru (718 m), v CHA Podlavické výmole a blízkom okolí, alebo čerešňa mahalebka (*Cerasus mahaleb*) – rastie na skale nad osadou Nový svet (PR Pavelcovo), kde má severnú hranicu svojho rozšírenia na Slovensku. Výrazne sa uplatňujú aj rastliny lianovitého charakteru ako plamienok plotný (*Clematis vitalba*) a brečtan popínavý (*Hedera helix*). V diverzite flóry ide o druhovo najbohatšie spoločenstvo v tomto území, kde môžeme pozorovať dva typy fytocenóz. Prvú skupinu tvoria spoločenstvá, ktoré majú v bylinnom poschodí prevahu tráv, v tomto priestore sa uplatňujú najmä ostrica biela (*Carex alba*) či ostrevka vápnomilná (*Sesleria caerulea*). Táto skupina sa prelína s bukovo-borovicovými lesmi a ostrevkovými spoločenstvami a je pomerne ťažké ich presne vyhraničiť. V území sa vyskytujú najmä v širšej oblasti Laskomerskej doliny. Okrem už uvedených druhov tu často nájdeme ostricu nízkú (*Carex humilis*), ostricu prstnatú (*C. digitata*), kostravu tvrdú (*Festuca pallens*), mrvicu perovitú (*Brachypodium pinnatum*), medničku ovisnutú (*Melica nutans*), medničku jednokvetú

Bizardné kvety hmyzovníka muchovitého

(*M. uniflora*), horčinku horkú (*Polygala amara*), hrdobarku obyčajnú (*Teucrium chamaedrys*), púpavec sivý (*Leontodon incanus*), oman mečolistý (*Inula ensifolia*), podkovku chochlatú (*Hippocrepis comosa*), bodliak sivý (*Carduus glaucinus*), marinku psiu (*Asperula cynanchica*), medovku medovkolistú (*Melittis melissophyllum*), vzácné aj ďatelinovec bylinný (*Dorycnium herbaceum*), nátržník sedmolistý (*Potentilla heptaphylla*), astru kopcovú (*Aster scpusciensis*), hruštičku menšiu (*Pyrola minor*), hruštičku zelenú (*P. chlorantha*), žltušku menšiu (*Thalictrum minus*), hrušticu jednostrannú (*Orthilia secunda*), konvalinku voňavú (*Convallaria majalis*) či hmyzovník muchovitý (*Ophrys insectifera*). Druhú skupinu tvoria netrávnaté typy, kde v bylinnom podraсте dominuje napríklad zvonček repkovitý (*Campanula rapunculoides*), zvonček prhlavolistý (*C. trachelium*), hviezdavec čemerícový (*Hacquetia epipactis*), ľalia zlatohlavá (*Lilium martagon*), žindava európska (*Sanicula europaea*), kostihoj hlúznatý (*Syphytum tuberosum*), jastrabník lesný (*Hieracium murorum*), lykovec jedovatý (*Daphne mezereum*), mliečnik mandľolistý (*Euphorbia amygdaloides*), prilbica žltá (*Aconitum lycoctonum*), v Laskomerskej doline aj prilbica moldavská (*A. moldavicum*). Veľmi často, a aj s vysokou pokryvnosťou, sa vyskytujú i druhy bukových a jedľových kvetnatých lesov. Oba typy vápencových bučín hostia množstvo druhov z čeľade vstavačovitých, ako napríklad prilbovky (*Cephalathera rubra*, *C. damasonium*, *C. longifolia*), kruštíky (*Epipactis atrorubens*, *E. microphylla*, *E. heleborine* subsp. *heleborine*, vzácnnejšie *E. muelleri*), koralicu lesnú (*Corallorhiza trifida*), hniezdovku hlístovú (*Neottia nidus-avis*), vemenník dvojlistý (*Platanthera bifolia*), bradáčik vajcovitý (*Listera ovata*). Najväčšia a najdekoratívnejšia slovenská orchidea črievičník papučka (*Cypripedium calceolus*) sa miestami vyskytuje ešte relatívne hojne napríklad na viacerých miestach v Laskomerskej doline a na jednej lokalite v Zamilovanej. V tomto type lesov je zaujímavý výskyt beloprstu belavého (*Pseudorchis albida*) v Čmeľovej a v doline potoka Rakytovo, ktorý sa inak pravidelne vyskytuje v trávnatých

spoločenstvách nad hornou hranicou lesa. Len na niekoľkých miestach sa vyskytuje modruška pošvatá (*Limodorum abortivum*), smrečinovec plazivý (*Goodyera repens*) – v CHA Podlavické výmole a jeho širšom okolí – na južne orientovaných svahoch Žiaru a Čmeľovej). Jedinú mikrolokalitu na území banskobystrických mestských lesov má zimofúb okolikátý (*Chimaphilla umbellata*) v sekundárnych borinách, rastúcich na mieste pôvodných vápencových bučín, v priestore medzi lomom Kynceľová a CHA Podlavické výmole. Rovnako vzácné sú aj kruštík prehliadaný (*Epipactis neglecta*) – s mikrolokalitami v údolí Košiarskeho potoka a v lokalite Zamilovaná, kruštík úzkopyskový (*E. eptochilla*) a kruštík širikolistý oddialený (*E. helleborine* subsp. *distans*) – známe zatiaľ iba z masívu Kotolnice, cyklámen fatranský (*Cyclamen fatranse*) s veľmi málopočetnou mikrolokalitou v údolí Čierneho potoka lokalita Danovka. Vo vyšších polohách okrem už uvedených druhov nájdeme aj srnovník purpurový (*Prenathes purpurea*), šalviu lepkavú (*Salvia glutinosa*), ružu ovisnutú (*Rosa pendulina*), vstavačovec Fuchsov pravý (*Dactylorhiza fuchsii* subsp. *fuchsii*), starček vajcovitolistý (*Senecio ovatus*), zervu klasnatú (*Phyteuma spicatum*). Iba na niekoľkých presvetlených skalnatých miestach – v okolí lomu Kynceľová, v masíve Kotolnice, Kosienkov a Krpcova – rastie aromatická päťprstnica voňavá (*Gymnadenia odoratissima*).

Časť plôch, ktoré táto jednotka zaberala, bola odlesnená a dnes sú využívané najmä ako pasienky, alebo sa v dôsledku sekundárnej sukcesie opäť stávajú lesom. Hospodárením došlo na prevažnej väčšine ich súčasnej výmery k zmene priestorovej štruktúry a drevinového zloženia, a to najmä v prospech borovice lesnej a smrek, vnášaný je aj nepôvodný smrekovec, výrazne ustupujú najmä jedľa a tis. Dnes zachovalejšie ukážky tohoto typu lesov môžeme nájsť najmä v ochranných lesoch: v doline Túfneho potoka, v lokalitách Krpcová, Okružla skala, Košiar, Črchla, v masíve Kotolnice, Sokolia, v doline potoka Rakytov, na Starej kope, v doline potoka Laskomer, ale aj v obhospodarovaných lesoch napríklad v masíve

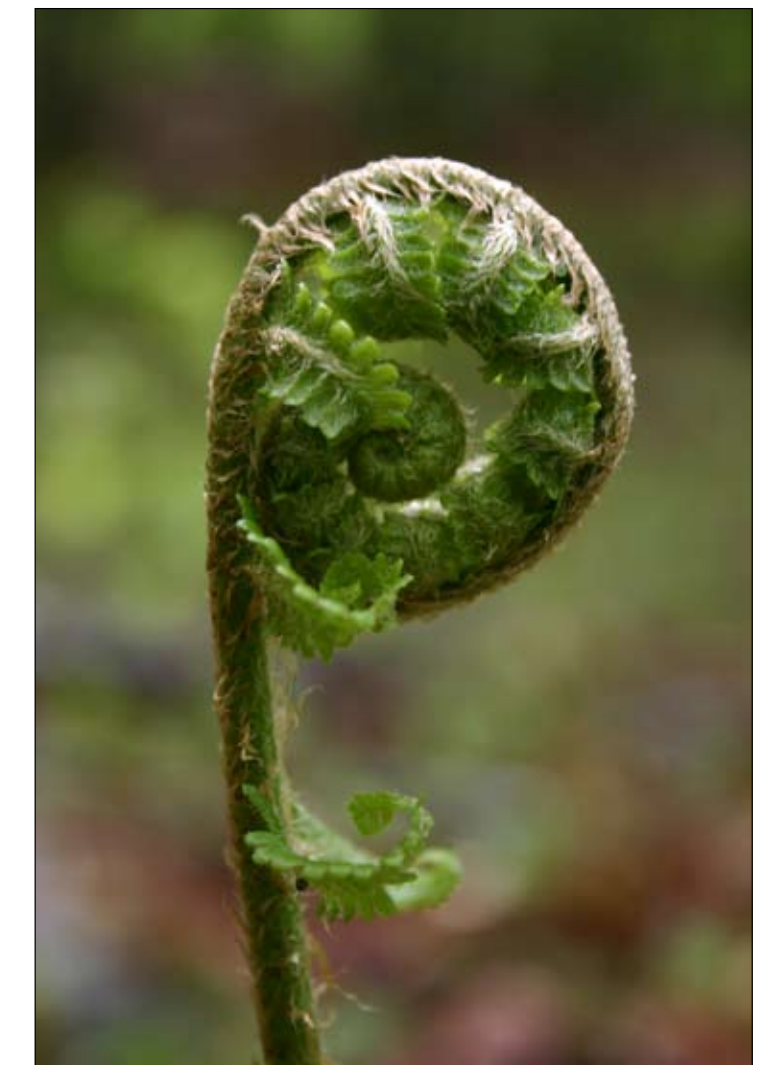
Kvetnaté bučiny vytvárajú pestré porastové štruktúry

Starej kopy, v doline potoka Laskomer, na Tureckej ceste. Pomerne výrazná časť z nich je územne chránená v PR Harmanecký Hlboký jarok, NPR Harmanecká tisina, PR Pavelcovo, PR Uňadovo, PR Stará kopa, CHA Podlavické výmole alebo v sú súčasťou lokalít na ochranu navrhovaných: PR Sokolie, PR Laskov grúň, PR Kotolnica, PR Košiar, PR Rakytovo, respektíve A–zóna NP Veľká Fatra.

Podobne ako predchádzajúca jednotka, aj bukové a jedľové lesy kvetnaté (*Eu-Fagenion*) pokrývali rozsiahle súvislé plochy najmä na východných svahoch Kremnických vrchov západne až severne Kordík, v páse od Uľanky až do sedla Malý Šturec, v masíve Japeňa na ľavej strane doliny potoka Bystrica, v doline potoka Rakytovo či v doline potoka Zalámaná. Nadväzovali zvyčajne na bukové lesy vápnomilné, a to na hlbších a vlhších pôdach, kde buk a jedľa boli v blízkosti svojho ekologického optima. Vyvinuté boli na rôznych geologických podlažiach, aj keď ich floristické zloženie sa na vápencoch a andezitoch čiastočne odlišovalo. Dominoval v nich buk lesný (*Fagus sylvatica*) a jedľa biela (*Abies alba*), ktorá v niektorých lokalitách mohla dosahovať aj vyššie zastúpenia ako buk. V najnižších nadmorských výškach na dolnej hranici rozšírenia jednotky sa sporadicky vyskytovali ešte aj dub zimný (*Quercus petraea*) a hrab obyčajný (*Carpinus betulus*), naopak až na hornú hranicu rozšírenia vystupujú javory (*Acer platanoides*, *A. pseudoplatanus*), lipa malolistá (*Tilia cordata*), brest horský (*Ulmus glabra*) či jaseň štíhly (*Fraxinus excelsior*), vo vyšších alebo inverzných polohách aj smrek obyčajný (*Picea abies*). Vzhľadom na pestrosť drevinového zloženia a dobré podmienky obnovy všetkých drevín, mali porasty dvojetážový a nezriedka až trojetážový charakter. Krovinatú etáž tvorili najmä baza červená (*Sambucus racemosa*), baza čierna (*Sambucus nigra*), zemolez obyčajný (*Lonicera xylosteum*), egreš obyčajný (*Grosularia uva-crispa*), zriedkavo aj zemolez čierny (*Lonicera nigra*). V podraسته dominovali bežné druhy bučín ako je zubačka cibul'konosná (*Dentaria bulbifera*), zubačka deväťlistá (*D. eneaphyllos*), lipkavec voňavý (*Galium odoratum*), hluchavka žltá (*Galeobdolon luteum*), mliečka múrová (*Lactuca muralis*), kopytník európsky (*Asarum europaeum*), bažantka trvaca (*Mercurialis perenis*), ostružina srstnatá (*Rubus hirtus*), malina obyčajná (*Rubus ideus*),

veternica hájna (*Anemone nemorosa*), vranie oko štvorlisté (*Paris quadrifolia*). Na vlhších miestach sa výrazne uplatňuje deväťlistý biely (*Petasites albus*), netýkavka nedotklivá (*Impatiens noli-tangere*), vo vyšších polohách starček vajcovitolistý (*Senecio ovatus*), papradka samičia (*Athyrium filix-femina*), papraď samičia (*Dryopteris filix-mas*) a ďalšie druhy vápnomilných a javorových bučín. Napriek rozsiahlemu výskytu nebola táto jednotka výraznejšie postihnutá odlesnením a premenou na poľnohospodársku pôdu, no došlo k výraznej zmene štruktúry a tiež drevinového zloženia lesných porastov, najmä v prospech smrek a nepôvodného smrekovca. Veľmi výrazne ustupuje jedľa, najmä ako dôsledok holorubného systému hospodárenia v druhej polovici 20. storočia. Aj napriek tomu sa vo viacerých lokalitách zachovali pekné ukážky bukových a jedľových kvetnatých lesov. Rastú

na východných svahoch Kremnických vrchov od Kordík po Inšpektorovskú, či na rozsiahlych plochách na ľavej strane doliny potoka Bystrica. Na menších plochách sú územne chránené v NPR Svrčiník, PR Harmenecký Hlboký jarok, prípadne sa na ochranu navrhujú – v PR Kotolnica, PR Rakytovo, respektíve A–zóna NP Veľká Fatra.

Paprade – bežný sprievodcovia bučín

Veľmi vzácna modruška pošvatá

Aromatická konvalinka voňavá

Endemický cyklámen fatranský

Kyslomilné bučiny nájdeme len v najvyšších polohách územia

Ostatné jednotky boli v území podstatne plošne menej zastúpené. Z bučín sme v území mohli nájsť ešte dva typy. Masív kóty Laskomer (632 m) súvislo pokrývali bukové kvetnaté lesy podhorské (*Eu-Fagenion p.p.min.*), ktoré boli charakteristické absolútnou dominanciou buka lesného (*Fagus sylvatica*) a veľmi slabo vyvinutou krovinnou etážou. Iba ojedinele, tam kde mal buk zníženú vitalitu, napríklad na kamenistejších pôdach alebo po veľkoplošnejšom rozpade, sa

Bežný druh kyslomilných bučín – kyslička obyčajná

va studňa a Mošovskou. Izolovane boli mapované južne od Harmanca v doline potoka Cenovo. Tak ako aj v iných typoch bučín, aj tu najvýznamnejší podiel drevinnej zložky tvoril buk lesný (*Fagus sylvatica*) avšak práve v tomto type bučín tvorili väčší podiel ďalšie dreviny a to najmä javory (*Acer platanoides*, *A. pseudoplatanus*), smrek obyčajný (*Picea abies*), jedľa biela (*Abies alba*), jarabina vtáčia (*Sorbus aucuparia*), niekedy topoľ osika (*Populus tremula*) či breza bradavičnatá (*Betula pendula*). Krovinné prostredie je síce druhovo pestré (*Lonicera nigra*, *Rosa pendulina*, *Ribes petreum*, *Sambucus racemosa*, *Rubus sp.*, *Salix caprea*, *Corylus avellana* na vápenci aj *Sorbus aria*, *Lonicera xylosteum*) nebývalo však bohato vyvinuté. Od ostatných typov bučín sa odlišovali dominanciou oligotrofných druhov, ako sú napríklad chlpaňa hájna (*Luzula luzuloides*), chlpaňa lesná (*L. sylvatica*), chlpaňa chlpatá (*L. pilosa*), čučoriedka obyčajná (*Vaccinium myrthylus*), metluška krivofaká (*Avenella flexuosa*), kyslička obyčajná (*Oxalis acetosella*), veronika lekárska (*Veronica officinalis*), horec luskáčovitý (*Gentiana asclepiadea*), zlatobyľ obyčajná (*Solidago virgaurea*), podbelica alpská (*Homogyne alpina*). Vyskytovali sa aj ďalšie druhy vyšších polôh: iskerník platanolistý (*Ranunculus platanifolius*), kokorík praslenatý (*Polygonatum verticillatum*), metlivca trstnatá (*Deschampsia caespitosa*), kýchavica biela Lobelova (*Veratrum album subsp. lobelianum*), vzácnejšie aj kamzičník rakúsky (*Doronicum austriacum*) či mliečivec alpský (*Lactuca alpina*). Neďaleko od nevýrazného sedla Pod Tablou (1152 m) bol zaznamenaný výskyt plavúnika splošteného (*Diphasiastrum complanatum*) donedávna považovaného na Slovensku za nezvestný druh. V súčasnosti je jeho výskyt na Slovensku potvrdený iba na troch lokalitách. Plochy, ktoré zaberali tieto porasty neboli vhodné na poľnohospodárske využitie, takže sa tu dodnes zachovali lesy, prevažne aj s prirodzeným drevinovým zložením. Pekné ukážky môžeme aj dnes obdivovať na hrebeni Kremnických vrchov či v závere potokov Bystrica a Zalámaná. Najzachovalejšie horské kyslomilné bučiny sú chránené v NPR Svrčinník, zastúpené sú aj v CHA Krásno. O nevhodnosti premeny týchto zmiešaných porastov na monokultúry smreka sa môžeme presvedčiť v doline potoka Cenovo či v lokalite Mošovská, západne od Kráľovej studne.

na výstavbe porastov uplatňovali aj iné dreviny – javory (*Acer platanoides*, *A. pseudoplatanus*), lipa malolistá (*Tilia cordata*), čerešňa vtáčia (*Cerasus avium*) či topoľ osika (*Populus tremula*). Tieto plochy boli v minulosti úplne odlesnené a využívané ako lúky a pasienky. V súčasnosti sa časť z nich prirodzenou sukcesiou zmenila opäť na les (severné svahy Laskomera–Šípovo), aj keď s výrazne zmeneným drevinovým zložením pripomínajúc charakterom prípravný les (*Carpinus betulus*, *Populus tremula*, *Betula pendula*, *Fagus sylvatica*, *Fraxinus excelsior*, *Pinus sylvestris*). Druhou skupinou sú bukové kyslomilné lesy horské (*Luzulo-Fagion p.p.maj.*) ktoré mali ťažisko rozšírenia v najvyšších polohách na hrebeni Kremnických vrchov od južnej hranice mestských lesov až takmer po kótu Svrčinník a v závere doliny potoka Zalámaná a doliny potoka Bystrica, v priestore medzi Krásnym kopcom, horským hotelom Kráľo-

Saprofitické huby – neodeliteľná súčasť stabilných lesov

V najvyšších polohách boli vyvinuté prirodzené smrečiny, z ktorých sú tu mapované dva typy, a to smrekové lesy čučoriedkové (*Eu-Vaccinio-Piceenion p.p.*) a smrekové lesy vysokobylinné (*Athyrio-Picetalia*). Prvý typ je zaznamenaný na veľmi malom území v okolí kóty Svrčinník. Ide o veľmi zachovalé porasty chránené v NPR Svrčinník, pričom táto lokalita predstavuje jediné plošne obmedzené miesto výskytu zonálnych prirodzených smrečín v Kremnických vrchoch. Druhové zloženie týchto porastov je prirodzene chudobné, základným edifikátorom je smrek obyčajný (*Picea abies*), iba zriedkavo pristupujú javor horský (*Acer pseudoplatanus*), buk lesný (*Fagus sylvatica*) často len zakrpateného vzrastu, a niekedy, ale celkovo vzácné, aj jedľa biela (*Abies alba*). Stálou, veľmi dôležitou a hojnou súčasťou prirodzených horských smrečín je jarabina vtáčia (*Sorbus aucuparia*), ktorá so smrekom prekonáva vo vývoji cyklickú zámenu, najmä po katastrofickom rozpade týchto porastov. Prirodzené horské smrečiny sú v porovnaní s ostatnými lesnými ekosystémami špecifické svojím prirodze-

ným vývojovým cyklom, ktorého neoddeliteľnou súčasťou je náhly katastrofický rozpad ekosystému na pomerne veľkých plochách, ako aj viazanosť prirodzenej obnovy hlavnej porastotvornej dreviny na odumreté drevo. Kroviny sa vyskytovali len zriedkavo (*Lonicera nigra*, *Rosa pendulina*) a aj bylinné poschodie bolo chudobné (*Vaccinium myrthylus*, *Calamagrostis villosa*, *Homogyne alpina*, *Avenella flexuosa*, *Luzula sylvatica*, *L. nemorosa*, *Oxalis acetosella*, *Dryopteris dilatta*, *Soldanella carpatica*). Na minerálne bohatších a vlhších stanovištiach sa ako ekvivalent predchádzajúcej jednotky vyvinuli smrekové lesy vysokobylinné (*Athyrio-Picetalia*), od ktorej sa odlišovali najmä zvýšeným zastúpením javora horského (*Acer pseudoplatanus*) v stromovom poschodí, zníženým zastúpením oligotrofných druhov a dominanciou nitrofilných bylín vysokého vzrastu v bylinnom poschodí. V bansko-bystrických mestských lesoch by sme ich mohli v minulosti nájsť len od Krížnej po horský hotel Kráľova studňa, najmä na mierne sklonených svahoch, kde nadväzovali na javorové horské lesy (*Aceri-Fagenion p.p. maj.*, *Tilio-Acerion p.p.min.*) vo výškovom pásme smrečín. Z drevín tu dominoval smrek obyčajný (*Picea abies*), hojná bola aj jarabina vtáčia (*Sorbus aucuparia*), ojedinele pristupujú javor horský (*Acer pseudoplatanus*), jedľa biela (*Abies alba*), z krovín ríbezľa skalná (*Ribes petraeum*), ruža ovisnutá (*Rosa pendulina*), vrbica sliezská (*Salix silesiaca*). Z tohoto typu smrečiny sa na území mestských lesov nezachovala žiadna ukážka, predstavu o nich si však môžeme vytvoriť juhozápadne od Kráľovej studne v lokalite Smrekovica, i keď aj tieto plochy sú čiastočne ovplyvnené pastvou dobytká v minulosti. Najvýraznejším zásahom do prirodzených horských smrečín bolo ich odstraňovanie kvôli získaniu pasienkov a následné poškodzovanie pastvou. V súčasnosti sú atakované najmä výkyvmi klímy, v nedávnej minulosti aj znečisteným ovzduším a, bohužiaľ, čoraz častejšie aj nevhodnými lesohospodárskymi zásahmi. Borovica kosodrevina (*Pinus mugo*) nevytvárala na hrebeni Veľkej Fatry zonálne spoločensvo, od poslednej doby ľadovej sa

Mŕtve drevo – dôležitý faktor stability smrekových lesov

Typickým sprievodcom prirodzených smrečín je soldanelka karpatská

zachovala len na vápencových alebo dolomitových troskách na edaficky podmienených lokalitách, ako sú skalné veže, ihly a skalnaté vrcholy, pričom na území mestských lesov sa prirodzene nevysktovala. Z lesov s prevahou ihličňanov boli lokálne zaznamenané ešte jedľové a jedľovo-smrekové lesy (*Abietion*, *Vaccinio Abietenion p.p*) s výrazným ťažiskom rozšírenia v údolí potoka Bystrica, v lokalitách Čabrad, Piesky, Nad Krivý tunel, Ramžiná, Medokýš, na východných svahoch Svrčinníka. Tu sú vyvinuté na nenasytených až podzolovaných kamenistých hnedozemiach ako ekologicky (pedaficky a mikroklimaticky) podmienené enklávy v oblastiach bučín, tam, kde buk – vzhľadom na podmienky prostredia – nestačí konkurovať iným drevinám. Porastotvornými drevinami týchto porastov boli hlavne smrek obyčajný (*Picea abies*) a jedľa biela (*Abies alba*), vtrúsene sa vyskytovali aj smrekovec opadavý (*Larix decidua*), borovica lesná (*Pinus sylvestris*), jarabina vtáčia (*Sorbus aucuparia*), topoľ osika (*Populus tremula*), javor horský (*Acer pseudoplatanus*) a veľmi ojedinele, často iba zakrpateného vzrastu, aj buk lesný (*Fagus sylvatica*). V minulosti aj v súčasnosti sú tieto porasty intenzívne lesohospodársky využívané, čo sa prejavilo ústupom menej zastúpených drevín, absolútnou dominanciou smreka a výraznou zmenou porastovej štruktúry. Zachovalejšie ukážky tohto spoločenstva, aj keď obhospodarované, môžeme dnes nájsť v lokalite Nad Krivý tunel.

Azonálny charakter výskytu majú lipovo-javorové lesy (*Tilio-Acerenion*). Na území banskobystrických mestských lesov sa vyvinuli tam, kde boli najrozšírenejšie dreviny smrek, jedľa a buk v konkurenčnej nevýhode. Takouto ekologickou nikou sú hlavne sutiny,

rozváňané skalné chrbty, skalnaté doliny či úžľabiny. Nikdy nezaberali rozsiahle súvislé plochy, ale v menších enklávach sa vyvinuli prakticky na celom území. Prevládajú tu dreviny prispôbené kamenitému podložíu, ako javor mliečny (*Acer platanoides*), javor horský (*Acer pseudoplatanus*), lipa malolistá (*Tilia cordata*) brest horský (*Ulmus glabra*) a jaseň štíhly (*Fraxinus excelsior*). V najnižších polohách prímies tvoria dub zimný (*Quercus petraea*), hrab obyčajný (*Carpinus betulus*) a čerešňa vtáčia (*Cerasus avium*), vo vyšších polohách smrek obyčajný (*Picea abies*), buk lesný (*Fagus sylvatica*) a jedľa biela (*Abies alba*). Priaznivé vlhkostné a výživové podmienky počas celého vegetačného obdobia podmieňuje bujný rast bylinnej etáže, v ktorej majú zákonite prevahu nitrofyty a humifyty, ako napríklad lastovičník väčší (*Chelidonium majus*), pakost smradľavý (*Geranium robertianum*), cesnačka lekárska (*Alliaria petiolata*), chochlačka dutá (*Corydalis cava*), bažantka trvác (*Mercurialis perenis*), prhlava dvojdomá (*Urtica dioica*), papraďovec laločnatý (*Polystichum aculeatum*), zvonček repkovitý (*Campanula rapunculoides*), zádušník chlpatý (*Glechoma hirsuta*), sladík obyčajný (*Polypodium vulgare*), na vápencoch aj jelení jazyk celistvolistý (*Asplenium scolopendrium*), slezinník zelený (*A. viride*), peračina Robertova (*Gymnocarpium robertianum*). Tieto lokality zostali až dodnes lesom, pretože nie sú vhodné na poľnohospodárske využívanie, a len miestami a ojedinele bolo zmenené ich drevinové zloženie (smrečiny). Aj v súčasnosti sa s nimi môžeme najčastejšie stretnúť v doline Túfneho potoka, v okolí ústia doliny potoka Rakytovo, na východných až severovýchodných svahoch Basovho vrchu a Svrčinníka, v masíve Vápenica-Kozelník-Kotolnica, v masíve Čabrad a na menších plochách aj vo viacerých ďalších lokalitách.

Javorové sutinové lesy s detailom typického sprievodného druhu – cesnaku medvedieho

Územne sú chránené v NPR Svrčinník, NPR Harmanecká tisina, PR Pavelcovo, CHA Krásno alebo sú na ochranu navrhované – PR Sokolie, PR Kotolnica, PR Košiar, PR Rakytov, A–zóna NP Veľká Fatra). Je potrebné dúfať, že územnú ochranu dostanú aj najkrajšie ukážky tejto cenózy v navrhovanej PR Kotolnica.

Naproti tomu javorové horské lesy (*Aceri-Fagenion p.p. maj.*, *Tilio-Acerion p.p.min.*) sa vyskytovali v tejto oblasti len okrajovo, mapované boli najmä v závere doliny potoka Bystrica, okrajovo v masíve Vápenica-Kozelník-Kotolnica a Okruhlej skaly či Črchle, zriedkavo aj inde. S lipovo-javorovými lesmi majú veľa spoločných ekologických a štrukturálnych znakov, a sú vlastne pokračovaním týchto lesov v horskom až vyššom horskom stupni v nadmorskej výške nad 900 až 1000 m. Na rozdiel od predchádzajúcej jednotky sa však vyskytovali aj na nečlenených, avšak silno skeletnatých strmých svahoch. V porastoch dominuje javor horský (*Acer pseudoplatanus*) a buk lesný (*Fagus sylvatica*), hojnú prímies tvorí jedľa biela (*Abies alba*), brest horský (*Ulmus glabra*) či jaseň štíhly (*Fraxinus excelsior*). Zriedkavejšie sa vyskytuje smrek obyčajný (*Picea abies*), ktorý sem prenikal z výškovo susediacich smrekových porastov. Pokryvnosť bylinného podrastu je v týchto lesoch vysoká (60 až 90-percentná) a dominujú nitrofilné, heminitrofilné a humikolné druhy ako cesnak medvedí (*Allium ursinum*), cesnak hadí (*A. victorialis*), mesačnica trvác (*Lunaria rediviva*), hluchavka škvrnitá (*Lamium maculatum*), šalvia lepkavá (*Salvia glutinosa*), pakost hnedočervený (*Geranium phaeum*), pižmovka mošusová (*Adoxa moschatellina*), samorastlík klasnatý (*Actaea spicata*), čistec lesný (*Stachys sylvatica*), mačucha cesnakovitá (*Ade-nostyles alliariae*), papraď ostnatá (*Dryopteris carthusiana*), papraď

Vzácnny typ lesných spoločenstiev – javorovo-bukové horské lesy

rozložená (*D. dilatata*), zriedkavo aj večernica voňavá (*Hesperis matronalis subsp. nivea*), čarovník alpský (*Circaea alpina*), králik okrúhlostý (*Leucanthemum rotundifolium*), snežienka jarná (*Galanthus nivalis*), scila Kladného (*Scila kladni*), valeriana výbežkatá (*Valeriana excelsa*) a valeriana trojená (*V. tripteris*) či sladíčovec bučinový (*Phegopteris connectilis*). Územnú ochranu by si zaslúžili všetky zachovalé porasty tohoto typu v závere doliny potoka Bystrica, v masíve Vápenica – Kozelník – Kotolnica, Okruhlej skaly a Črchle. Ide totiž aj v rámci Slovenska o pomerne zriedkavý typ lesnej vegetácie, ktorý bol navyše v dôsledku odlesnenia značne redukovaný a premenený na vysokohorské pasienky. Vyskytujú sa v navrhovaných chránených územiach, konkrétne v PR Kotolnica, PR Rakytov či v A–zóne NP Veľká Fatra, v súčasnosti je chránený v NPR Svrčinník a okrajovo aj v CHA Krásno.

Existenciu lužných lesov podhorských a horských (*Alnenion glutinoso-incanae*) podmieňuje vysoká pôdna vlhkosť, ktorú v alúviách potokov a horských riek vytvára prúdiaca podzemná voda a spôsobujú časté povrchové záplavy. Porasty vytvárala najmä jelša lepkavá (*Alnus glutinosa*) a jelša sivá (*Alnus incana*), prímies tvorili jaseň štíhly (*Fraxinus excelsior*), čremcha strapcovitá (*Prunus padus*), vrba krehká (*Salix fragilis*), miestami aj smrek obyčajný (*Picea abies*), jarabina vtáčia (*Sorbus aucuparia*) a kalina obyčajná (*Viburnus opulus*). Z bylín sú typické hygrofilné a nitrofilné druhy. Za všetky možno spomenúť záružlie močiarnie (*Caltha palustris*), škardu močiarnu (*Crepis paludosa*), žerušnicu horkú (*Cardamine amara*), deväťsil lekársky (*Petasites hybridus*), netýkavku nedotklivú (*Impatiens noli-tangere*), kozíu nohu hoscovu (*Aegopodium podagraria*), lastovičník väčší (*Chelidonium majus*),

Kortúza Matthioliho

Scila Kladného

Voda – základný faktor existencie lužných lesov

krkošku chlpatú (*Chaerophyllum hirsutum*), hluchavku žltú (*Galeobdolon luteum*), prhlavu dvojdomú (*Urtica dioica*), či scilu Kladneho (*Scilla kladnii*). Aj v minulosti tvoril tento typ lesov len úzke lemy pozdĺž vodných tokov. Polohy, v ktorých sa tieto spoločenstvá vyskytovali, boli priaznivé pre poľnohospodárstvo, využívali sa ako orná pôda a lúky. Vhodné boli aj na osídlenie a situovanie dopravných koridorov, preto boli takmer úplne zlikvidované. Zredukovali sa na sprievodné brehové porasty vodných tokov. Iba v horných častiach potokov sa zachovali fragmenty podhorských a horských lužných lesov. Zachovalejšie zvyšky môžeme nájsť v doline Košiarkeho potoka, v lokalite Balcíčka, čo je súčasť doliny potoka Cenovo ako aj v doline potoka Bystrica medzi Uľankou a Novým Svetom. Najcennejší zvyšok na severnom úpätí Starej kopy sa pripravuje na územnú ochranu (PP Majerská jelšina). Z plošne rozšírenějších lesných spoločenstiev stoja za zmienku ešte dubovo-hrabové lesy karpatské (*Carici pilosae-Carpinenion betuli*). Išlo o druhovo pestré porasty s prevahou duba zimného (*Qeureus robur*) a hraba obyčajného (*Carpinus betulus*) s hojnou prímiesou javora poľného (*Acer campestre*), lípy malolistej (*Tilia cordata*), lípy veľkolistej (*Tilia platyphyllos*), buka lesného (*Fagus sylvatica*), či čerešne vtácej (*Cerasus avium*). Prevažná časť plôch, ktoré v minulosti zaberala táto jednotka, sa poľnohospodársky využíva najmä ako orná pôda, v menšej miere ako lúky, alebo bola urbanizovaná. Inde došlo k výraznej zmene drevinového zloženia: vniesla sa do nej najmä borovica lesná, borovica čierna, agát, niekde aj smrek. Už len značne pozmenené sekundárne porasty dubohrabín môžeme dnes nájsť juhozápadne až západne od kóty Dúbrava (503 m) v locali-

Skaly a ostré hrebene hostia reliktné boriny

tách Pasienka a Škrádno. Neďaleko však doposiaľ existuje najzachovalejšia ukážka tohoto typu lesov v širšom okolí Banskej Bystrice a to v NPR Příboj, chránenej už od roku 1895.

Posledné dve pôvodné rastlinné spoločenstvá sa v území aj prirodzene vyskytovali len na veľmi plošne obmedzených špecifických stanovištiach. Členitý vápencový skalný reliéf, skalné terasy, skalné veže, ostré skalnaté hrebienky, veľmi strmé vypuklé svahy, kde sa nemohla vytvoriť súvislejšia vrstva pôdy schopná hostiť troficky náročnejšie lesné formácie, pokrývali v pásme bučín až smrečín bukovo-borovicové lesy a ostrevkové spoločenstvá (*Erico-Pinion p.p.*, *Seslerio-Asterion p.p.*). Extrémne klimatické a trofické podmienky značne zúžili škálu drevín schopných trvalo osídliť tieto lokality. Absolútne dominatne sa tu uplatňuje borovica lesná (*Pinus sylvestris*), vtrúsene hlavne na priaznivejších mikrostanovištiach aj buk lesný (*Fagus sylvatica*), viaceré druhy jarabín (*Sorbus aria*, *S. torminalis*), topoľ osika (*Populus tremula*), breza bradavičnatá (*Betula pendula*), vo vyšších polohách smrek obyčajný (*Picea abies*). Veľmi pestrá a zvyčajne aj dobre vyvinutá je etáž krovin, v ktorej sa uplatňuje vtáci zob (*Ligustrum vulgare*), kalina siriputka (*Viburnum lantana*), dráč obyčajný (*Berberis vulgaris*), hloh obyčajný (*Crataegus leavigata*), rôzne druhy skalníkov (*Cotoneaster inte-*

Poniklec slovenský

Vegetácia skalných štrbín pripomína „skalničky“

gerrimus, *C. tomentosus*), rešetliak prečisťujúci (*Rhamnus catharticus*), niekedy aj borievka obyčajná (*Juniperus communis*), veľmi zriedkavo aj muchovník vajcovitý (*Amelanchier ovalis*). Presvedčiť sa o tom môžeme v CHA Podlavické výmole a blízkom okolí, v masíve Kotolnice, Kosienkov, Krpcovej a pravdepodobne aj v ďalších lokalitách, v najteplejších častiach rastie aj drien obyčajný (*Cornus mas*). Okrem druhov vápnomilných bukových lesov tu rastie poniklec prostredný (*Pulsatilla subslavica*), zerva hlavičkatá (*Phyteuma orbiculare*), jagavka konáristá (*Anthericum ramosum*), dvojštitok hladkoplodý rakúsky (*Biscutella leavigata* subsp. *austriaca*), ranostaj pošvatý (*Coronilla vaginalis*), ranostaj pestrý (*Securigera varia*), prerastlík kosákovitý pravý (*Bupleurum falcatum* subsp. *falcatum*), luskáč lekársky (*Vincetoxicum hirundinaria*), sezel sivý (*Seseli osseum*), kokorík voňavý (*Polygonatum odoratum*), bôľhoj lekársky (*Anthyllis vulneraria*), zanováť černejúca (*Citissus nigricans*), kručinka chlpatá (*Genista pilosa*), čmel lesný (*Melampyrum sylvaticum*), deväťorník veľkokvetý (*Helianthemum grandiflorum*) či volské oko vrboľisté (*Bupththalmum salicifolium*). Tieto spoločenstvá patria k najmenej ovplyvneným nielen v popisovanom území, ale na Slovensku všeobecne. Pretože neboli hospodársky využiteľné, najväčšie nebezpečenstvo pre ne predstavujú človekom spôsobené požiare. Nájdeme ich hlavne v doline potoka Bystrica (Krpcová, Okrúhla skala, Črchla, Boboty, dolina potoka Válovky), v Laskomerskej doline (Laskov grúň, Drieňová, Biela hlina), v doline Tífnej (Pod kláta, Kosienky), v ústí doliny potoka Rakytovo (Vápenica). Inde sa vyskytujú ako izolované ostrovy (Lučivno, Fintova, Sokolie, Ištvánka, Kotolnica). Zastúpené sú aj vo vyhlásených (NPR Harmacká tisina), aj v navrhovaných (PR Sokolie, NP Kotolnica, PR Laskov grúň, PR Rakytovo, resp. A-zóna NP Veľká Fatra) chránených územiach. Na viacerých miestach prechádzajú bukovo-borovicové lesy a ostrevkové spoločenstvá do otvorených skál s typickou vegetáciou skál a skalných štrbín. Z typických zástupcov spomenieme prvosenku holú (*Primula auricula*), rozchodník biely (*Sedum*

Horec Clusiov – ozdoba vápencových skál

album), rozchodník prúdový (*S. acre*), kuričku vápencovú (*Minuartia langii*), skalnicu guľkovitú (*Jovibarba globifera*), lomikameň vždyživý (*Saxifraga paniculata*), trojštet alpínsky (*Trisetum alpestre*), zvonček maličký (*Campanula cochlearifolia*), slezinníky (*A. trichomanes*, *A. ruta-muraria*), dúšovku alpínsku (*Acinos alpinus*), zriedkavejšie aj horčičník Witmanov (*Erysimum witmanii*), kostravu tvrdú (*Festuca pallens*), guľôčku srdcovitolistú (*Globularia cordyfolia*), horec Clusiov (*Gentiana clusii*), klinček včasný pravý (*Diathus praecox* subsp. *praecox*), piesočnicu dúškolistú (*Arenaria serpyllifolia*), na zatienených miestach slezinník zelený (*Asplenium viride*), sladič obyčajný (*Polypodium vulgare*) či stokrásku horskú (*Beldiastrium michelii*). V masíve Vartovky (569 m) sa na extrémnejších strmších vypuklých skeletnatých či skalnatých hrebienkoch veľmi vzácnne vyskytovalo nie celkom typicky vyvinuté spoločenstvo dubových xerothermofilných lesov submediteránnych a skalných stepí, kde dominoval dub plstnatý (*Quercus pubescens*). Prímies tvorili jarabiny (*Sorbus torminalis*, *S. pannonica*), javor poľný (*Acer campestre*), lipa veľkolistá (*Tilia platyphyllos*), hruška obyčajná (*Pyrus pyraeaster*), buk lesný (*Fagus sylvatica*) a niektoré ďalšie druhy dubov (*Quercus petraea*, *Q. ceris*, *Q. polycarpa*). Druhovo pomerne bohaté bolo aj krovinné poschodie.

Okrem lesných spoločenstiev sa na pozemkoch banskobystrických mestských lesov nachádzajú aj niektoré zaujímavé a hodnotné nelesné spoločenstvá. Na hrebene Veľkej Fatry od Malej Krížnej až po Kráľovu studňu sa po odstránení smrekových, v menšej miere aj bukových a javorovo-bukových lesov v období valašskej kolonizácie, vyformovali travinno-bylinné spoločenstvá. Do päťdesiatych až šesťdesiatych rokov 20. storočia sa využívali ako jednokosné lúky s následnou pastvou početných ovčích čried. Z tráv dominujú v závislosti od ekologických podmienok chlpaňa hájna (*Luzula luzuloides*), metluška krivolaká (*Avenula flexuosa*), smlz trstový (*Calamagrostis arundinacea*), smlz chlpkatý (*C. villosa*), ovsvica dvojrezná (*Avenula planiculmis*), v menšej miere sa vyskytuje aj psinček

Veternica narcisokvetá

Žltohlav najvyšší

Lalia cibul'konosná

tenučký (*Agrostis capillaris*), psinček poplázový (*A. stolonifera*), tomka vonná (*Antoxantum odoratum*), na špeciálnych stanovištiach aj ostrevka tatranská (*Sesleria tatrae*), metlica trstnatá (*Deschampsia cespitosa*) či psica tuhá (*Nardus stricta*). Po ukončení obhospodarovania sa šíria niektoré konkurenčne silnejšie druhy tráv (*Avenula planiculmis*, *Deschampsia cespitosa*) na úkor nízko-steblových porastov. Z bylín koncom mája miestami ešte stále vytvára aspekt veternica narcisokvetá (*Anemone narcissiflora*), z ďalších druhov môžeme vidieť v masíve Krížnej veternicu iskerníkovitú (*A. ranunculoides*), zvonček hrubokoreňový (*Campanula serrata*), škardu veľkouboľovú (*Crepis conyzifolia*), horec krížatý (*Gentiana cruciata*), viaceré druhy očianok (*Euphrasia* sp.), púpa-

vec srstnatý (*Leontodon hispidus*), ľan konárístý (*Linum extraaxillare*), zvonovník klasnatý (*Phyteuma spicatum*), žltohlav najvyšší (*Trollius altissimus*), fialku žltú sudetskú (*Viola lutea* subsp. *sudetica*), chlpánik oranžový (*Pilosella aurantiaca*), nátržník zlatý (*Potentilla aurea*), nátržník durínsky (*P. thuringiaca*), lazerník širokolistý (*Laserpitium latifolium*), cesnak plavý (*Allium oleraceum*), cesnak hadí (*A. victorialis*), cesnak orešec (*A. scorodoprasum*). Čoraz zriedkavejšie sa môžeme potešiť pohľadom na konkurenčne slabšie druhy ako napríklad vratičku mesiačkovitú (*Botrychium lunaria*), päťprstnicu obyčajnú (*Gymnadenia conopsea*), vstavač mužský (*Orchis mascula*), pavstavač hlavatý (*Traunsteinera globosa*), scily (*Scilla drunensis*, *S. kladnii*), všivec Hacquetov (*Pedicularis hacquetii*) či stavikrv živorodý (*Bistorta vivipara*). Osobitú flóru majú niektoré prameniská nad súčasnou hornou hranicou lesa. Tieto spoločennstvá výrazne utrpeli ukončením obhospodarovania, ale aj nie celkom premysleným zalesňovaním hôľných partií ešte v deväťdesiatych rokoch 20. storočia smrekom, stanovištne nepôvodnými druhmi ako kosodrevina, smrekovec, limba, či dokonca cudzokrajnými druhmi – smrekom pichľavým a jelšou zelenou. Menšie plochy lúčnych spoločennstiev sa zachovali aj v lokalitách Breziny, Štefanka, Boboty, Japeň, Ravasky, SV svahy Ostrého vrchu, ktoré ak sú vhodne obhospodarované, teda pravidelne kosené, nehnojené, nedosievané, hostia typické spoločennstvá kosných lúk. Druhým významným typom nelesných spoločennstiev sú mokradné spoločennstvá. Najvýznamnejšou mokradou je zachovalá slatina v doline potoka Rakytovo s takými druhmi ako ostrica Davallova (*Carex davalliana*), ostrica žltá (*Carex flava*), ostrica zobáčkovitá (*Carex rostrata*), páperník úzkolistý (*Eriophorum angustifolium*), páperník širokolistý (*E. latifolium*), barička močiarna (*Triglochin palustre*), škripinka stlačená (*Blysmus compressus*), sitina alpská (*Juncus alpinoarticulatus*), praslička riečna (*Equisetum fluviatile*), prvosenka pomúčená (*Primula farinosa*), tučnica obyčajná (*Pinquicula vulgaris*), bielokvet močiarny (*Parnasia palustris*), kortúza Mathiolio (*Cortusa mathioli*), valeriana dvojdomá (*Valeriana dioica*), valeriana celistvolistá (*V. simplicifolia*), kosatka kalíškatá (*Tofieldia calyculata*) a viaceré druhy orchideí – vstavačovec májový (*Dactalorhiza majalis*), vstavačovec laponský (*D. lapponica*), vstavačovec Fuchsov pravý (*D. fuchsii* subsp. *fuchsii*), päťprstnica hustokvetá (*Gymnadenia densiflora*) a kruštík močiarny (*Epipactis palustris*). Na opustenej lúke

Vstavač mužský

Ľan konárístý

Vratička mesiačkovitá

Vstavačovec neskorý

Kruštík močiarny

Prvosienka pomúčená

tii) či stavikrv živorodý (*Bistorta vivipara*). Osobitú flóru majú niektoré prameniská nad súčasnou hornou hranicou lesa. Tieto spoločennstvá výrazne utrpeli ukončením obhospodarovania, ale aj nie celkom premysleným zalesňovaním hôľných partií ešte v deväťdesiatych rokoch 20. storočia smrekom, stanovištne nepôvodnými druhmi ako kosodrevina, smrekovec, limba, či dokonca cudzokrajnými druhmi – smrekom pichľavým a jelšou zelenou. Menšie plochy lúčnych spoločennstiev sa zachovali aj v lokalitách Breziny, Štefanka, Boboty, Japeň, Ravasky, SV svahy Ostrého vrchu, ktoré ak sú vhodne obhospodarované, teda pravidelne kosené, nehnojené, nedosievané, hostia typické spoločennstvá kosných lúk. Druhým významným typom nelesných spoločennstiev sú mokradné spoločennstvá. Najvýznamnejšou mokradou je zachovalá slatina v doline potoka Rakytovo s takými druhmi ako ostrica Davallova (*Carex davalliana*), ostrica žltá (*Carex flava*), ostrica zobáčkovitá (*Carex rostrata*), páperník úzkolistý (*Eriophorum angustifolium*), páperník širokolistý (*E. latifolium*), barička močiarna (*Triglochin palustre*), škripinka stlačená (*Blysmus compressus*), sitina alpská (*Juncus alpinoarticulatus*), praslička riečna (*Equisetum fluviatile*), prvosenka pomúčená (*Primula farinosa*), tučnica obyčajná (*Pinquicula vulgaris*), bielokvet močiarny (*Parnasia palustris*), kortúza Mathiolio (*Cortusa mathioli*), valeriana dvojdomá (*Valeriana dioica*), valeriana celistvolistá (*V. simplicifolia*), kosatka kalíškatá (*Tofieldia calyculata*) a viaceré druhy orchideí – vstavačovec májový (*Dactalorhiza majalis*), vstavačovec laponský (*D. lapponica*), vstavačovec Fuchsov pravý (*D. fuchsii* subsp. *fuchsii*), päťprstnica hustokvetá (*Gymnadenia densiflora*) a kruštík močiarny (*Epipactis palustris*). Na opustenej lúke

smerom k ústiú doliny bol zaznamenaný aj výskyt vzácnej paprade hadivky obyčajnej (*Ophioglossum vulgatum*). Podobný charakter majú aj slatiny v alúviu potoka Zalámaná v strednej časti doliny s výskytom ostrice Davallovej (*Carex davalliana*), ostrice žltej (*Carex flava*), škripinky stlačenej (*Blysmus compressus*), tučnice obyčajnej (*Pinquicula vulgaris*), bielokvetu močiarného (*Parnasia palustris*), kosatky kalíškatéj (*Tofieldia calyculata*), vstavačovca májového (*Dactalorhiza majalis*), vstavačovca laponského (*D. lapponica*), vstavačovca Fuchsoho pravého (*D. fuchsii* subsp. *fuchsii*) a päťprstnice hustokvetej (*Gymnadenia densiflora*). Z mokradí za zmienku stojí ešte močiar medzi budovou poľesia a ústím doliny potoka Rakytovo s výskytom ostrice predĺženej (*Carex elongata*), ostrice oddialenej (*C. remota*), ostrice metlinatej (*C. paniculata*),

Slatiny sú domovom množstva vzácných a ohrozených druhov

vstavačovca májového (*Dactalorhiza majalis*), päťprstnice hustokvetej (*Gymnadenia densiflora*), prasličky najväčšej (*Equisetum telmateia*) a pálky širokolistej (*Typha latifolia*). Najvzácnejším druhom v lokalite je nesporne vstavačovec úhladný (*Dactylorhiza pulchella*), ktorý tu má jediný známy výskyt vo Veľkej Fatre. Mokradsné spoločenstvá sú ohrozované najmä zmenou vodného režimu (poškodenie pri približovaní a doprave dreva), eutrofizáciou (ako dôsledok ťažby v blízkom okolí), sukcesiou či priamou likvidáciou (vytváranie skládok dreva).

Kvôli ochrane rastlinstva a nelesnej vegetácie by bolo vhodné zabezpečiť primeranú starostlivosť o vybrané lúčne plochy v správe mestských lesov, ako je pravidelné kosenie, nehnosenie, nerozorávanie a neprisievanie, zachovať charakter všetkých mokradí, nezalesňovať sekundárne hole ani ďalšie lúčne priestory a nepoškodzovať lokality najvzácnejších druhov. V prípade lesnej vegetácie a lesných druhov je potrebné zachovať špecifické mikrohabitaty v lesoch, ako sú prameniská, prirodzene rozvoľnené porasty, skaly, či sutiny, uplatňovať čo najjemnejšie spôsoby hospodárenia, zachovávať alebo obnovovať prirodzenú skladu drevín, minimalizovať používanie chemických látok, vhodne trasovať lesnú cestnú sieť a nepoškodzovať lokality najvzácnejších druhov, napríklad lokalita *Chimaphilla umbellata* neďaleko CHA Podlavické výmole, Zamilovaná – lokalita *Epipactis leptochilla* a koncentrovaného výskytu *Cypripedium calceolus*, lokalita *Soldanella hungarica* v doline potoka Laskomer a ďalších vzácných druhov. Systémovým a komplexným krokom pri ochrane pestrosti lesných ekosystémov v správe mestských lesov je však dobudovanie siete chránených území, a to vyhlásením území navrhnutých na ochranu: Majerská jelšina, Košiar, Laskov grúň, Kotelnica, Sokolie a území zaradených do A-zóny NP Veľká Fatra – oblasť Rakytova, Okružlej, Kosienkov, Tufnej doliny a záver Bystrickej doliny.

Sekundárne lúky v masíve Krížnej

TIS OBYČAJNÝ (TAXUS BACCATA) NA ÚZEMÍ MESTSKÝCH LESOV

Tis je dvojdomá drevina krovitého, podstatne častejšie však stromovitého vzrastu, dosahujúca výšku 18 až 20 metrov. Je jediným zástupcom triedy tisy (*Taxopsida*), radu tisotvaré (*Taxales*) a čeľade tisovité (*Taxaceae*) na Slovensku. Je to pomaly rastúca dlhoveká drevina, dosahujúca v ojedinelých prípadoch vek aj viac ako tisíc rokov. Najhrubšie tisy boli zaevidované v lokalite Uňadovo (priemer $d_{1,3}$ 62 cm), Lastovičia ($d_{1,3}$ 55 cm), Laskov grúň ($d_{1,3}$ 52 cm), Cigarovo ($d_{1,3}$ 51 cm). Najvyšší tis bol zaznamenaný na Laskovom grúni – meral 16 metrov. V minulosti boli zaznamenané aj tisy s priemerom 70 cm. Tis nepatrí medzi porastotvorné dreviny, vyskytuje sa v podrade iných drevín, pričom znáša aj plné zatienenie. Je veľmi citlivý na náhle odclonenie, napríklad pri ťažbe lesa, pričom v prevažnej časti prípadov takto odkryté tisy do dvoch-troch rokov hynú. Paradoxom je, že ak rastie od mladosti na plnom osvetlení, znáša ho veľmi dobre, dokonca skoršie a bohatšie plodí. Na rozdiel od iných ihličňanov tis neobsahuje živice na báze fenolických uhľovodíkov, obsahuje však niekoľko alkaloidov, ktoré sú pre väčšinu teplokrvných živočíchov prudko, až smrteľne jedovaté. Tieto látky obsahujú všetky časti rastliny s výnimkou sladkého červeného oplodia. Príroda to dômyselne zariadila, lebo plody tisu v čase dozrievania lákajú bobuľožravé vtáky, najmä drozdovité, ktoré ich vo veľkej miere konzumujú. Semená však nestrávia, naopak, prechod cez zažívacu sústavu vtákov zvyšuje klíčivosť semien. Takto prispievajú k prirodzenému rozširovaniu tohto druhu. Naproti tomu tis vo voľnej prírode ohryzom ihličia, výhonkov, ako aj kôry na kmeňoch, a to aj napriek ich jedovatosti, značne poškodzuje jelenia zver.

Tis mal v minulosti široké využitie, najmä na výrobu rôznych úžitkových predmetov a zbraní. Tisové drevo sa tiež používalo v stavebníctve. V súčasnosti sa využíva najmä na dekoratívne účely. Ťažisko výskytu v území má v spoločenstvách bukových lesov vápnomilných (*Cephalanthero-Fagenion*), často ho nájdeme aj v spoločenstvách bukových a jedľových lesov kvetnatých (*Eu-Fagenion*), lipovo-javorových lesov (*Tilio-Acerenion*) a bukovovo-borovicových lesoch a v ostrevkových spoločenstvách (*Erico-Pinion p.p.*, *Seslerio-Asterion p.p.*). Vyskytuje sa takmer výlučne na vápencoch, ale ojedinelý výskyt je známy aj z vyvrelín, napríklad v Starej doline nad Kordíkmi, alebo v NPR Svrčinník. Ešte pred takými tridsiatimi až štyridsiatimi rokmi bol tis v bansko-bystrických mestských lesoch bežnou drevinou. Rúbaňová forma ťažby dreva, najmä holorubná, aj na dovtedy neprístupných miestach, ale hlavne poškodzovanie, lúpanie, obhryz a odhryz tisov jelenou zverou, čo vedie až k jeho odumretiu, a v minulosti aj častá úmyselná ťažba tisov spôsobili jeho výraznú areálovú, ale hlavne početnostnú redukciu. Odhaduje sa, že v porovnaní s päťdesiatimi rokmi 20. storočia klesol počet tisov v tejto oblasti približne na polovicu. Aj napriek tomu zostáva územie bansko-bystrických mestských lesov jedným z kľúčových území na dlhodobé prežitie tohoto druhu na Slovensku. Medzi najhodnotnejšie lokality výskytu patria Pavelcovo s okolím, Cigarovo, Uňadovo, Stará siatina, Laskov grúň, Ostrý vrch, Sokolie, Košiar, Kotelnica, Dolná Prášnica, Hlboký jarok, Harmanecká tisina, Šturec, Krásno, Krpcová, Lastovičia.

Tis obyčajný ►

Odhad počtu živých tisov v najvýznamnejších lokalitách

Názov lokality	Odhadovaný počet živých tisov	Typ biotopu	Výmera v ha a kategória lesa	Územná ochrana
Pavelcovo a okolie	6 500-7 000	- bukové a jedľovo-bukové lesy - vápencové bukové lesy - lipovo-javorové lesy	cca 80 LOU, OL, HL	prevažná časť v PR Pavelcovo
Cigarovo	350-400	- vápencové bukové lesy - bukové a jedľovo-bukové lesy	cca 5 HL	-
Uňadovo	200-250	- vápencové bukové lesy	cca 5 LOU, HL	prevažná časť v PR Uňadovo
Lackov grúň	800-850	- vápencové bukové lesy - bukové a jedľovo-bukové lesy - bukové a bukovo-borovicové lesy	cca 20 HL	navrh. PR Lackov grúň
Ostrý vrch	300-400	- vápencové bukové lesy - bukové a jedľovo-bukové lesy	cca 20 OL, HL	-
Sokolie	550-600	- vápencové bukové lesy - bukové a jedľovo-bukové lesy	cca 50 OL, HL	navrh. PR Sokolie
Košiar	3 500- 4000	- vápencové bukové lesy - bukové a jedľovo-bukové lesy - lipovo-javorové lesy	cca 50 OL, HL	navr. PR Košiar
Kotelnica	750-800	- lipovo-javorové lesy - vápencové bukové lesy - bukové a jedľovo-bukové lesy - bukové a bukovo-borovicové lesy	cca 55 OL, HL	Navrh. PR Kotelnica
Prášnica	desiatky	- vápencové bukové lesy - bukové a jedľovo-bukové lesy	cca 10 OL	-
Hlboký jarok	550- 600	- bukové a jedľovo-bukové lesy - vápencové bukové lesy	cca 25 LOU, OL, HL	PR Harmanecký Hlboký jarok
Šturec	mnoho desiatok	- vápencové bukové lesy - bukové a jedľovo-bukové lesy	cca 40 OL, HL	-
Stará siatina	600-700	- vápencové bukové lesy - bukové a jedľovo-bukové lesy	cca 10 HL	-
Krásno	desiatky	- vápencové bukové lesy - bukové a jedľovo-bukové lesy - lipovo-javorové lesy	cca 50 HL, OL	CHA Krásno
Krpcovo-Rakytovo	600-700	- vápencové bukové lesy - bukové a jedľovo-bukové lesy - lipovo-javorové lesy - bukové a bukovo-borovicové lesy	cca 150 HL, OL	A alebo B zóna NP
Lastovičia	mnoho desiatok	- vápencové bukové lesy	cca 35 OL, HL	A alebo B zóna NP
Túfna	mnoho desiatok	- vápencové bukové lesy - bukové a jedľovo-bukové lesy - lipovo-javorové lesy	cca 90 OL, HL	A alebo B zóna NP
Harmanecká tisina	1000	- vápencové bukové lesy - bukové a jedľovo-bukové lesy - bukové a bukovo-borovicové lesy	cca 30 OL	NPR Harmanecká tisina
Dolná Prášnica	mnoho desiatok	- vápencové bukové lesy - bukové a jedľovo-bukové lesy	cca 7, OL, HL	-
Danovka	300 - 400	- vápencové bukové lesy - bukové a jedľovo-bukové lesy - lipovo-javorové lesy	cca 20, OL, HL	-

Použité skratky:
CHA chránený areál
NPR národná prírodná rezervácie
PR prírodná rezervácia
OL ochranný les
HL hospodársky les
LOU lesy osobitného určenia

Poškodenie tisu jeleňom

Tis má dobrú výmladnosť

Spôsob ochrany tisu pred lúpaním

Tis je predmetom ochrany viacerých chránených území – PR Pavelcovo, PR Uňadovo, NPR Harmanecká tisina, PR Harmanecký Hlboký jarok, vyskytuje sa aj v NPR Svrčinník a CHA Krásno. Na územnú ochranu sú navrhované aj ďalšie hodnotné lokality – Košiar, Lackov grúň, Sokolie, Kotelnica a niektoré ďalšie lokality v rámci zonácie NP Veľká Fatra: Lastovičia, Krpcovo, dolina Túfneho potoka. Vzhľadom na výrazný ústup druhu by si tis zaslúžil ochranu

a citlivý prístup na všetkých lokalitách a to najmä pri obnove lesa. Za vážny a v súčasnosti len ťažko riešiteľný problém, treba považovať minimálnu prirodzenú obnovu porastov tisa, ktoré s výnimkou neprístupných miest, ako sú skaly či strmé zárezy ciest, úplne spása zver. Popri pokračujúcom odumieraní dospelých tisov a likvidácií prirodzeného zmladenia zverou, je dlhodobejšie prežitie tejto dreviny, bez eliminácie príčin jej ústupu, otázkne.

RNDr. IVAN VALACH, ING. MÁRIA BOĐOVÁ

Miesto pre život

FAUNA

Zloženie fauny na území Mestských lesov Banská Bystrica je podmienené prírodnými podmienkami, ktoré sa tu ustálili po poslednej dobe ľadovej, charakterom územia, jeho geológiou a rastlinnými spoločenstvami, mikroklimatickými podmienkami, ale aj dlhodobým obhospodarovaním územia človekom, ktorý najmä v posledných storočiach pôsobí ako významný faktor formujúci rastlinné i živočíšne spoločenstvá. Z antropogénnych faktorov je to napríklad odlesňovanie kvôli získavaniu lúk a pasienkov, napríklad v hôľnej časti Veľkej Fatry, exploatácia lesov počas intenzívnej banskej činnosti, súčasné lesné hospodárstvo, poľovníctvo, hospodárenie na odlesnených plochách – pasienkoch a lúkach.

Právne je na Slovensku zakotvená druhová ochrana živočíchov v zákone NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov, s vykonávacou vyhláškou MŽP SR č. 24/2003 Z. z. a jej novelizácií. SR je súčasne členom medzinárodného Bernského dohovoru na ochranu voľne žijúcich živočíchov.

Zoogeograficky je územie Mestských lesov Banská Bystrica podľa Atlasu krajiny Slovenskej republiky (MIKLÓŠ, L. A KOL., 2002) v terestrickom cykle začlenené do eurosibírskej podoblasti, palearktckej oblasti, provincie listnatých lesov a podkarpatského úseku. V severnej časti územia, v oblasti Kráľovej studne, je územie začlenené v provincii stredoeurópskych pohorí, podprovincii karpatských pohorí a v západokarpatskom úseku. MAZÚR, E. A KOL. (1980) v Atlase SSR zaradil toto územie v provincii Karpát do oblasti Západných Karpát, vnútorného obvodu, centrálného a južného okrsku, pričom v centrálnom okrsku je vo fatranskom a v menšej miere aj v nízkotatranskom podokrsku. Pomerne vysoká diverzita fauny v tomto území je okrem iného podmienená pestrosťou rastlinných spoločenstiev v nadväznosti na členitú geomorfológiu. Územie je položené v geomorfologických celkoch Veľkej Fatry, Kremnických vrchov, Starohorských vrchov a Zvolenskej kotliny. Dominujú tu montánne a submontánne zoocenózy lesov, pričom na výhrevných expozíciách s riedkolesím (lesostep) a na skalnatých biotopoch je zjavný fenomén výskytu teplomilných druhov, najmä bezstavovcov.

Na území mestských lesov geomorfologicky dominuje rozsiahle jadrové pohorie Veľkej Fatry. Toto územie si zachovalo stopy procesov prebiehajúcich v najmladšom období geologickej histórie – vo štvrtohorách, ktoré začalo približne pred 2 miliónmi rokov. Pri poslednom zaľadnení sa tu vyskytovala chladnomilná fauna, ktorej pozostatky sa zachovali v početných jaskyniach a previsoch, kde možno ešte i dnes nájsť početné nálezy kostrových zvyškov vyhynutých druhov z tzv. lumíkovej fauny, napr. jaskynných medvedí (Ursus speleus), hyeny (Crocuta spelea), alebo vymiznutých severských a stepných druhov, ako je líška polárna (Alopex lagopus), zajac belák (Lepus cf. timidus), hraboš snežný (Microtus nivalis), lumík (Dicrostonyx torquatus), pišťucha stepná (Ochotona pusilla), chrček roľný (Cricetus cricetus), tchor stepný (Putorius eversmanni). Po oteplení a odznení posledného glaciálu vysoké pohoria, vrátane Veľkej Fatry, vo svojich chladnejších častiach, ako sú hrebeňové časti s chladnými klimatickými pomermi, alebo inverzné doliny a severne orientované časti pohoria, vytvorili refúgiá na prežívanie vysokohorských druhov, druhov s boreoalpínskym charakterom rozšírenia alebo s „tajgovým“ typom areálu. Typický-

mi reliktnými z chladného obdobia sú napr. druhy tetrov hlucháň (*Tetrao urogallus*), tetrov holniak (*Tetrao tetrix*), vrchárka červen-kavá (*Prunella collaris*), hrabáč tatranský (*Microtus tatricus*).

V území je početné zastúpenie chránených a vzácných druhov, z ktorých mnohé sú významnými bioindikátormi zachovalých a prirodzených lesných ekosystémov. Najviac faunistických poznatkov je z tried stavovcov – rýb, obojživelníkov, plazov, vtákov a cicavcov.

Z vodných tokov dominuje horský a v dolnej časti podhorský potok Bystrica s prítokmi. K charakteristickým druhom patrí pstruh potočný (*Salmo trutta m. fario*), pstruh dúhový (*Oncorhynchus mykiss*), čerebľa pestrá (*Phoxinus phoxinus*) a hlaváč bieloplutvý (*Cottus gobio*). Rieka Hron patrila v 19. storočí medzi ichtiologicky najcennejšie toky na Slovensku, hostila väčšinu u nás žijúcich rýb. V úseku Starej Kopy a Urpína má podhorský charakter. V súčasnosti tu rybári chytajú aj kapitálne pstruhy dúhové, na svoje si prídu aj muškári pri love lipňa tymiánového (*Thymallus thymallus*). Revitalizovaná bola hlavátka podunajská (*Hucho hucho*).

Z obojživelníkov sú charakteristické predovšetkým montánne druhy chladnejších polôh Veľkej Fatry a Kremnických vrchov, ktoré sa reprodukčne viažu na prameniská, lesné mokrade, studničky a vlásočnice potokov. Z mlokov je v území Veľkej Fatry a Kremnických vrchov pomerne bežná salamandra škvrnitá (*Salamandra salamandra*), ktorú počas vegetačnej sezóny možno nájsť prakticky všade v území s výnimkou najvyšších a najsuchších polôh. Na rozmnožovanie využíva prameniská a pomaly tečúce časti horských potokov. Popadané – „mŕtve“ drevo v tokoch spomaľuje odtok vody ako aj jej rýchlosť prúdenia, vytvárajú sa tak malé nádržky s vodou slúžiace na rozmnožovanie nielen salamandier, ale aj mnohých iných druhov živočíchov. Salamandra často využíva jaskyne

Salamandra škvrnitá (*Salamandra atra*) na zimovisku

Ropucha bradavičnatá (*Bufo bufo*)

a iné podzemné priestory na zimovanie. Najpočetnejšie zimovisko, kde sa sústreďuje počas zimy aj niekoľko desiatok jedincov je jaskyňa Lastovičia. K ojedinelým reprodukčným lokalitám na celom Slovensku patrí pramenisko na začiatku doliny Rakytovo, kde sa vyskytujú spoločne tri druhy mlokov – mlok karpatský (*Triturus montandoni*), mlok horský (*Triturus alpestris*) a mlok bodkovaný (*Triturus vulgaris*). Ďalšie lokality sú aj ďalej v spomenutej doline, v Bystrickej doline, ako aj v závere Zalámanej doliny pod vodáňňou. Zo skokanov patrí skokan hnedý (*Rana temporaria*) medzi najodolnejšie obojživelníky voči drsným chladným podmienkam montánneho stupňa. Je všeobecne rozšíreným skokanom, jeho významnejšie rozmnožovacie biotopy sú napríklad v mokradiach dolín Rakytovo a Zalámaná, v nižších polohách v mokradi pri Majerskej jelšine. Na Slovensku najväčší druh obojživelníka – ropucha bradavičnatá (*Bufo bufo*) je vo vyšších polohách sporadicky rozšírená (dolina Rakytovo, Zalámaná dolina), početnejšie populácie sú v nižších lokalitách (Srnková, okolie Majerskej jelšiny). Kuňka žltobruhá (*Bombina variegata*) využíva pri reprodukcii napríklad periodické mláky (Laskomerská dolina, Breziny, Kynceľová, dolina Kosiarskeho potoka).

Skokan hnedý (*Rana temporaria*)

Vretenica severná (*Vipera berus*), morfa praester

Z plazov patrí k najviac rozšíreným druhom slepých lámavý (*Anguis fragilis*). Vyskytuje sa aj v teplejších lesoch, vystupuje až na hrebeň Veľkej Fatry (Křížna, Malá Křížna, Kráľova studňa, Bystrická dolina, Podlavické výmole). Vo vysokých polohách, aj nad súčasnou hranicou lesa vo Veľkej Fatre, sa môžeme stretnúť s jedovatou vretenicou severnou (*Vipera berus*), tiež s jej čiernou formou – morfa praester (Malá Křížna, Kráľova studňa), na druhej strane – aj v nižších, ale chladnejších lokalitách mokradí. Z ostatných hadov obýva najmä nižšie polohy mokradí a alúvií potokov užovka obojková (*Natrix natrix*) – napríklad v Majerskej jelšine, v Bystrickej doline. Užovka stromová (*Elaphe longissima*) a užovka hladká (*Coronella austriaca*) sa len ojedinele vyskytujú v teplých okrajových expozíciách Pavelcova. Jašterica živorodá (*Lacerta vivipara*) obýva obdobné biotopy ako vretenica severná – vyššie polohy rúbansk, lesných okrajov, hľňu časť Veľkej Fatry (Kráľova studňa), pričom využíva aj líniové otvorené biotopy lesných ciest. Tento fenomén je markantný najmä u teplomilnej jašterice múrovej (*Podarcis muralis*), ktorá preniká južne a juhozápadne exponovanými cestami (zárezy lesnej cesty z lomu Kynceľová k CHA Podlavické výmole). Údaje o výskyte teplomilnej jašterice zelenej (*Zootoca viridis*) sú z Urpína. Jašterica bystrá (*Lacerta agilis*) je všeobecne rozšírená v nižších polohách lesných okrajov, rúbansk, lúk a pa-

Jašterica živorodá (*Lacerta vivipara*)

sienkov, v závislosti od vhodných stanovišť (výslnné miesta okolo vystupujúcich skál, skalných sutín, okrajov ciest, lesných priesekov a ostatných presvetlených plôch) však osídľuje aj vyššie položené miesta hrebeňových častí.

Z početného zastúpenia vtáctva venujeme pozornosť len významnejším druhom – chráneným, ojedinelým a vzácnym, druhom charakteristickým a bioindikačne významným – indikujúcim prirodzené a zachované ekosystémy národného a európskeho významu. Význam CHVÚ Veľká Fatra s konkrétnymi druhmi vtákov je spomenutý v kapitole o ochrane prírody.

V hľňej časti Veľkej Fatry je charakteristickým druhom ľabtuška vrchovská (*Anthus spinoletta*), vo vlhkejších biotopoch ľabtuška lúčna (*Anthus pratensis*). Z lesných kúr sa tu v komplexoch s kosodrevinou, s horným okrajom lesa a lesných porastov vyšších polôh trvale vyskytuje tetrov holniak (*Tetrao tetrix*) – oblasť Malej Křížnej až po Kráľovu studňu (v sedle Malej Křížnej je tokanisko), v masíve Křížnej sú známe ďalšie tokaniská (Rybovské sedlo, medzi Líškou a Majerovou skalou). Populácia je pomerne vitálna, v zimných mesiacoch možno bežne pozorovať 6–7 kohútov, v januári 2000 M. Jasík (2009 in verb.) pozoroval 22 kohútov v zakrpatenej smrečine na Majerovej skale.

Tokajúci tetrov hlucháň (*Tetrao urogallus*)

Biotopy tetrova hlucháňa (*Tetrao urogallus*) sa čiastočne prekrývajú s tetrovom holniakom, avšak hlucháň uprednostňuje horské smrečiny, riediny a rúbanská v lesných porastoch vyšších polôh. Vychádzajúc z celkového stavu populácie tetrova hlucháňa na Slovensku, je v mestských lesoch Banská Bystrica relatívne dobrá situácia. Hlavné oblasti výskytu sú: Hajnálova skala – Svrčinník, Japeň, Krásny kopec – Válovy, Lopaty, Rapkina skala. Prežíva ešte aj v Laskomerskej doline (Ostrý vrch, Čmeľov grúň) a možno aj inde. Najmenší zástupca lesných kúr jariabok hľňý (*Bonasa bonasia*) sa v území vyskytuje roztrúsene – aj v nižších polohách, obľubuje najmä bohato členené porasty a mladiny.

K charakteristickým druhom prirodzených, vekovo aj druhovo rozrôznených lesných porastov a starých lesných porastov patria dutinové hniezdiče. Sú to sovy, datle a niektoré druhy spevavcov. Popri bežnej sove lesnej (*Strix aluco*), ktorá má širokú ekologickú

Sova dlhochvostá (*Strix uralensis*)

valenciu, hniezdi v montánnom pásme pôtik kapcavý (*Aegolius funereus*) – napríklad na Svrčinníku, tiež naša najmenšia sova kuvičok vrabčí (*Glaucidium passerinum*) – v Laskomerskej doline, Svrčinníku, v Okrúhlej doline, Válovoch a Krásnom kopci. Pomerne vzácna je sova dlhochvostá (*Strix uralensis*), uprednostňuje zmiešané lesy, jedľobučiny (Svrčinník a okolie, Japeň, Krásny kopec). Výr skalný (*Bubo bubo*) je v rozsiahlych lesných komplexoch vzácnym hniezdičom, uprednostňuje otvorené lovné teritória, napríklad údolia riek, striedanie lesných a nelesných plôch. Známe je hniezdisko výra skalného v Laskomeri, údaje sú aj z Krpcova. Z ťatlov (šplhavcov – Piciformes) sa popri pomerne bežnom ťatľovi veľkom (*Dendrocopos major*) v horských polohách vyskytuje zriedkavý ťateľ bielochrbtý (*Dendrocopos leucotos*), žlna sivá (*Picus canus*) a vzácnejší ťateľ trojprstý (*Picoides tridactylus*) hniezdi na Svrčinníku a v Zalámanej doline–Krásne. Charakteristické a nápadné hlasové prejavy ťatľa čierneho (*Dryocopus martius*), na Slovensku najväčšieho šplhavca, môžeme bežne zaregistrovať vo vyšších aj stredných polohách Bystrickej a Zalámanej doliny. Tento druh sa však vyskytuje aj v nížinách, napríklad v lužných lesoch. Z holubov je známym dutinovým hniezdičom v území holub

Ťateľ veľký (*Dendrocopos major*)

plúžik (*Columba oenas*), ktorý je reprodukčne viazaný na staršie jedľobukové a bukové porasty (Bystrická, dolina, Zalámaná dolina, Svrčinník). V súmravných a nočných hodinách môžeme v jarnom období zaregistrovať aj charakteristické hlasové prejavy samca lelka lesného (*Caprimulgus europaeus*), ktoré sú sprevádzané plesnutím krídel. Súmravná a nočná aktivita tohto zriedkavého vtáka nám len málokedy umožní vidieť jeho tichý a obratný let pri chytaní väčších druhov nočného hmyzu za letu. Hniezdi ojedinele a roztrúsene v podhorských až horských lesných polohách územia (Bystrická dolina, Svrčinník, Kotolnica, Urpín).

Žlna zelená (*Picus viridis*)

Bocian čierny (*Ciconia nigra*) z radu brodivcov (*Ciconiiformes*) hniezdi v starých lesných porastoch – v Laskomeri, Pekle, Bystrickej doline, na Starej kope a vo Veľkom Plavne, Volavka popolavá (*Ardea cinerea*) sa veľmi zriedkavo zatúla za potravou do podhorskej časti potoka Bystrica, často loví potravu na Hrone pod Urpínom. Bahniakotvarý druh – sluka lesná (*Scolopax rusticola*) hniezdi na Svrčinníku a Krásnom kopci; je predpoklad jej výskytu aj v iných lokalitách. Chrapkáč poľný (*Crex crex*) z čeľade chriašteľovitých hniezdi v trávnych biotopoch na okrajoch lesných porastov Malej Krížnej a Kráľovej studne.

V druhovej ochrane vtákov patrí k najvýznamnejšej skupine rad dravcov (*Falconiformes*), ktoré vzhľadom na ich postavenie vo vrcholovej časti potravnnej pyramídy sú veľmi zraniteľné. Ich početnosť citeľne negatívne ovplyvňujú aj antropogénne faktory, napríklad úhyny na 22 kV elektrických vedeniach, nelegálne vykrádanie hniezd, lesné hospodárstvo či turizmus – vyrušovanie počas inkubácie vajec a kŕmenia mláďat. K najviac ohrozeným druhom patria zákonite najväčšie druhy dravých vtákov. Hniezdiská orlov skalných (*Aquila chrysaetos*) sú monitorované v celej Veľkej Fatre, v pôsob-

Sokol sťahovavý (*Falco peregrinus*)

nosti Mestských lesov Banská Bystrica je evidované teritórium jedného páru v severnej časti územia. Z ďalších jastrabovitých druhov dravcov v tomto území roztrúsene hniezdi jastrab lesný (*Accipiter gentilis*) a jastrab krahulec (*Accipiter nisus*). Opakované pozorovania včelára lesného (*Pernis apivorus*) poukazujú na potenciálne hniezdenie aj tohto menej známeho druhu v Dedkove, Krpcove a Pavelcove. Vo väčšej výške plachtiačich dravcov si môžeme pomerne ľahko zameniť včelára lesného s myšiakom lesným (*Buteo buteo*), ktorý patrí z jastrabovitých dravcov k najčastejšie hniezdiacim druhom na území mestských lesov. Z čeľade sokolovi-

Jastrab krahulec (*Accipiter nisus*)

Orol skalný (*Aquila chrysaetos*)

tých dravcov patril ešte v nedávnej minulosti sokol sťahovavý (*Falco peregrinus*) ku kriticky ohrozeným a ojedinelým druhom v celej strednej Európe. V posledných rokoch dochádza k narastaniu početnosti hniezdiacich párov na Slovensku. Známe sú hniezdiská a výskyt v hniezdnom období v lokalitách Krpcovo, Jastrabia skala, Ištvánka, záver Bystrickej doliny. Pozorovania všeobecne jediného „bežného“ sokola – sokola myšiara (*Falco tinnunculus*) sú z Krpcova, Kotelnice, Fintovej a Válovov. Slovné spojenie „bežný sokol“ sa u tohto sokola natíska v súvislosti so zjavným narastaním hniezdenia tohto druhu v intravilánoch miest a obcí v posledných desaťročiach.

Popri bežných druhoch spevavcov z rodov kolibkárik, penica, sýkorka, drozd a iných, vrátane pinkovitých druhov, žijú na území mestských lesov aj menej známe a zriedkavé druhy. K jedným z najvzácnejších patrí aj murárik červenokrídly (*Tichodroma muraria*). Je to druh veľmi zriedkavý na celom Slovensku. Hniezdi v skalnatých biotopoch aj v nižších polohách, vo vápencových kaňonoch, alebo v hrebeňových skalnatých polohách pohorí, napríklad Nízkych Tatier, Vysokých Tatier, Malej a Veľkej Fatry. V jeho zafarbení je nápadný kontrast sivej a karmínovej farby. Svojimi širokými krídlami s farebným kontrastom – mihotanim farieb, pripomína – najmä pri vertikálnych preletoch v skalných stenách a komínoch – veľkého motýľa. Podľa M. SANIGU (2009 in verb.) trvalo žije na území Mestských lesov mesta Banská Bystrica jeden pár a v priaznivých rokoch dva páry. Oblasť v okolí Harmanca je aj pravidelným zimoviskom tohto zriedkavého druhu. Opakované pozorovania

Sýkorka belasá (*Parus coeruleus*)

murárika na skalách Krpcova v mimohniezdnom aj v hniezdnom období potvrdil aj M. JASÍK (2009 in verb.). K ďalším menej sa vyskytujúcim druhom patrí muchárik červenohrdlý (*Ficedula parva*), z našich muchárikov najmenší druh, ktorý sa hniezdnym biotopom viaže na bučiny Svrčinníka, Kotolnice, Okružlej skaly a Črchle. Jeho podstatne frekventovanejší väčší príbuzný, muchárik bielokrký (*Ficedula albicollis*) je tiež viazaný na listnaté dreviny, ale má širšiu ekologickú valenciu, obýva nížinné, podhorské, menej horské polohy hrabových, dubových, bukových a jedľobukových porastov. Sfarbením ale aj spevom nenápadný je ďalší muchárik – muchárik sivý (*Muscicapa striata*), ktorý sa nepočetne a rozptýlene vyskytuje od najnižších až po horské polohy. Popri bežných druhoch drozdov – drozd čierny (*Turdus merula*), drozd plavý (*Turdus phylomelos*), drozd trskotavý (*Turdus viscivorus*), hniezdi vo vyšších horských polohách zriedkavejší drozd kolohrivý (*Turdus torquatus*) – napríklad na Krásnom kopci a Svrčinníku. Menej častý je aj žltouchvost lesný (*Phoenicurus phoenicurus*), známe sú jeho výskyty napríklad z lokalít Malé Koryto, Košarisko, Svrčinník.

Brhlík lesný (*Sitta europaea*)

Veľkosťou aj hlasovými prejavmi sú zo spevavcov najnápadnejšie krkavcovité druhy. Charakteristickým montánnym hniezdičom je orešnica perlavá (*Nucifraga caryocatactes*), ktorej „vrčivé“ ohlasovanie sa môžeme bežne počúvať napríklad v Zalámanej a Bystrickej doline. V území je viac hniezdisk krkavca čierneho (*Corvus corax*).

Z avifauny sú niektoré druhy výrazne viazané, najmä potravne, na biotopy tečúcich vôd, brehových porastov. Špecialistom v love potravy pod vodou, napríklad larev hmyzu ako sú potočníky, pošvatky či efeméry, je vodnár potočný (*Cinclus cinclus*). Lieta zásadne ponad potok a keďže je stály druh, môžeme ho pozorovať aj v zime, ako preletuje, hľadá nezamrznuté úseky potoka a ponára sa do vody za potravou. Veľmi často si robí hniezda v spodných častiach mostov. V území mestských lesov hniezdi na potoku

Bystrica a jeho prítokoch v celom výškovom rozpätí s výnimkou malých vlásočníc. K charakteristickým druhom, ktoré sa tu vyskytujú, patria aj trasochvosty – trasochvost horský (*Motacilla cinerea*), ktorý hniezdi vo vyšších polohách pri potokoch a trasochvost biely (*Motacilla alba*), ktorý využíva potravnú ponuku potoka Bystrica v jeho podhorskej zóne. Sprievodnými druhmi brehových porastov sú aj vlha hájová (*Oriolus oriolus*), kolibkárik spevavý (*Phylloscopus trochilus*), častý je aj oriešok hnedý (*Troglodytes troglodytes*), z ďatľov žlna zelená (*Picus viridis*).

Z cicavcov je z územia Mestských lesov mesta Banská Bystrica najviac poznatkov o párnokopytníkoch (poľovná raticová zver), veľkých predátoroch, poznatky sú o netopieroch (*Chiroptera*), čiastkové údaje sú aj o drobných zemných cicavcoch z čeľadi hlodavcov (*Rodentia*) a hmyzožravcov (*Insectivora*).

Karbonátové horniny vystupujúce na povrch vo forme skalných stien a políc umožnili najmä v dolinách Túfna, Rakytovo a Harmanecká dolina v južnej časti pohoria vytvorenie menších i väčších previsov, jaskýň, skalných puklín a iných krasových foriem. Z nich práve jaskyne a previsy sú významný biotopom pre živočíchy, ktoré tu nachádzajú útočisko pred nečasom, prechodné úkryty počas dňa a sú zimoviskom najmä netopierov. Poznatky o netopieroch v území sa viažu práve na výsledky výskumov a monitoringu týchto priestorov. Poznatky o druhoch využívajúcich dutiny starých stromov sú len sporadické.

Najznámejšou jaskyňou tejto oblasti je verejnosti prístupná Národná prírodná pamiatka Harmanecká jaskyňa. Jej podzemné priestory patria medzi najvýznamnejšie lokality zimného výskytu netopierov na Slovensku, pričom sa tu doteraz zistilo jedenásť druhov. Dominantný je netopier obyčajný (*Myotis myotis*) a netopier ostrouchý (*Myotis blythii*), evidované viackrát v počte 1000 až 1500 jedincov. Ďalším početným druhom je večernica malá (*Pipistrellus pipistrellus*). Medzi často sa vyskytujúce druhy patrí aj netopier vodný (*Myotis daubentonii*) (BOBÁKOVÁ & HAPL 2002). Pre ochranu hibernujúcich netopierov je režim návštevnosti jaskyne upravený tak, aby návštevníci v tomto období nerušili populáciu

Podkovár malý (*Rhinolophus hipposideros*)

Netopier obyčajný (*Myotis myotis*)

zimujúcich netopierov – jaskyňa je verejnosti prístupná v období od 1. mája do 31. októbra.

Ďalšími známymi jaskyňami sú najmä Prírodná pamiatka Horná Túfna a Prírodná pamiatka Dolná Túfna. Obe sú významným zimoviskom netopierov tejto oblasti. Doteraz tu boli zistené druhy – podkovár malý (*Rhinolophus hipposideros*), podkovár veľký (*Rhinolophus ferrumequinum*), uchaňa čierna (*Barbastella barbastellus*), netopier obyčajný (*Myotis myotis*), netopier fúzatý (*Myotis mystacinus*), netopier vodný (*Myotis daubentonii*), netopier pobrežný

(*Myotis dasycneme*), večernica severská (*Eptesicus nilsonii*), večernica malá (*Pipistrellus pipistrellus*), uchač svetlý (*Plecotus auritus*) (BOBÁKOVÁ & HAPL 2002). Z nich najvýznamnejším druhom je podkovár veľký, ktorý tu má najsevernejší pravidelný zimný výskyt v rámci Slovenska. Niekoľko nálezov hibernujúceho podkovára veľkého z minulosti pochádza aj z oblasti Tlstej, nie sú však pravidelné. Druhy ako uchaňa čierna, večernica malá, uchač svetlý, netopier malý a netopier fúzatý sú druhy, ktoré na zimovanie využívajú aj chladnejšie úkryty, ktorých teplota sa pohybuje od 0 do 5°C, takže na hibernáciu okrem vchodov do jaskýň a previsov využívajú aj sutiny a skalné pukliny, ktorých je v okolí veľa. Preto tieto druhy bývajú na pravidelne kontrolovaných zimoviskách zastúpené len niekoľkými jedincami, pričom ich reálna početnosť je väčšia.

Popri bežne rozšírených druhoch hmyzožravcov a hlodavcov sú poznatky aj o výskyte zriedkavejších, menej početných a chránených druhov. Z troch druhov piskorov rodu *Sorex* je najzriedkavejší horský druh piskor vrchovský (*Sorex alpinus*). Vyskytuje sa v Ceno-ve, Andrášovej doline, Malej Medvedej a Bystrickej doline. Druhy rodu duloonica (*Neomys*) sú viazané na menšie lesné potoky – prítoky potoka Bystrica. Potravu vyhľadávajú aktívne aj vo vode. Známe sú údaje o výskute oboch druhov – duloonice menšej (*Neomys anomalus*) a duloonice väčšej (*Neomys fodiens*) z Bystrickej doliny, z okolia Harmanca (Cenovo), Dolného Harmanca, Andrášovej doliny, Čierneho potoka, pod Malou Krížnou. Z menej známych a početných druhov hlodavcov sa vo vlhkejších lesných porastoch vyskytuje hrabáč podzemný (*Pitymys subterraneus*), a to v okolí Harmanca, Dolného Harmanca, Košara, Čierneho potoka, Prašnice a Bystrickej doliny. Z plchov je častejším druhom plch sivý (*Glis glis*), u ktorého sú známe jeho nočné návštevy horských chat pri hľadaní potravy. Veľmi vzácny je plch lesný (*Dryomys nitedula*). Najmenšieho z plchov, plcha lieskového (*Muscardinus avellana-rius*), môžeme spozorovať aj cez deň v presvetlených lesných okrajoch a zarastajúcich pasienkoch. Najčastejšie si všimneme jeho malé guľovité hniezdo z tráv a bylín v neveľkej výške na krovinách. Podobá sa hniezdu myšky drobnej (*Micromys minutus*), s ktorou môže v nižších polohách zdieľať rovnaký biotop – napríklad v Bystrickej doline. Pri potokoch, ale aj na vlhkejších lúkach a mokradiach žije veľký hrabošovitý druh, hryzec vodný (*Arvicola terre-*

Plch lieskový (*Muscardinus avellana-rius*)

stris). Nie je zriedkavý, ale pre svoj prevažne podzemný život je málokedy priamo pozorovateľný. Živí sa najmä podzemnými časťami rastlín. Vyskytuje sa v Bystrickej doline, pod Malou Krížnou a tiež pri potokoch v intravilánoch obcí.

Početnosti a výskytu párnokopytníkov venujeme pozornosť v kapitole o poľovníctve. Z faunistického hľadiska stojí za zmienku introdukcia kamzíka vrchovského alpského – *Rupicapra rupicapra* vo Veľkej Fatre v rokoch 1955 až 1960.

Bežným druhom z radu mäsožravcov (*Carnivora*) v území je líška hrdzavá (*Vulpes vulpes*). Vďaka svojej prispôsobivosti so širokou ekologickou valenciou a adaptačnou schopnosťou je rozšírená po celom území Slovenska. Lasicovití predátori patria – vzhľadom na svoje telesné rozmery, k relatívne najvýkonnejším lovcem. Z tohto pohľadu vynikajú predovšetkým menšie druhy ako lasica myšozravá (*Mustela nivalis*) a hranostaj čiernochvostý (*Mustela erminea*), ktoré sa v území vyskytujú najčastejšie v ekotonových ekosystémoch okrajov lesných porastov, lesných ciest, nevychádzajú sa ani okrajom intravilánov obcí. O príbuznom tchovi tmavom (*Mustela putorius*), ktorý loví aj v intravilánoch miest a obcí, je v posledných rokoch menej poznatkov. Sú známe nálezy usmrtených jedincov na cestách v okolí Jakuba a Uľanky. Horský a podhorský druh kuna lesná (*Martes martes*) je podľa monitorovania pobytových znakov v zime na snehu rozptýlená po celom území mestských lesov. Kuna skalná (*Martes foina*) je v konkurencii s predchádzajúcim druhom vytláčaná do extrémnych skalných biotopov, ako je Krpovo, na okraji lesných porastov a v posledných desaťročiach je stálym obyvateľom podkrovných priestorov v intravilánoch miest, napríklad aj v Banskej Bystrici, kde vytvára synantropné populácie. Podobne ako u kuny lesnej, prítomnosť jazveca lesného (*Meles meles*) zistíme najčastejšie sledovaním pobytových znakov, najmä trusu a stôp. Trus väčšiny lasicovitých predátorov je pomerne ľahko rozpoznateľný, u týchto mäsožravcov je všeobecne známa konzumácia aj rastlinnej potravy, plodov. Práve u jazveca je táto „všežravosť“ charakteristická. V území mestských lesov sa vyskytuje rozptýlene v nižších aj vyšších polohách.

Jazvec lesný (*Meles meles*)

Často môžeme pozorovať pobytové znaky lasicovitých mäsožravcov aj popri potokoch, kde tiež hľadajú a lovia potravu. Špecialistom potravne viazaným na stojace a tečúce vody je semiakvatická vydra riečna (*Lutra lutra*). I keď sú v jej potrave aj vtáky, cicavce, mäkkýše a iné živočíchy, dominujú ryby a v niektorých úsekoch tokov aj raky. Vydra riečna je stálym obyvateľom potoka Bystrica a jeho prítokov. Jej pobytové znaky – trus a pachové značky – nachádzame najčastejšie pod mostnými objektmi, stopy sú dobre čitateľné v zimných mesiacoch. Vzhľadom na menšiu rybnatosť potokov sú jej teritória väčšie, pričom teritórium jedného samca sa môže prekryvať s teritóriom aj dvoch-troch samic. Vydra je aktívna najmä pri súmraku a v noci, čo jej umožňuje nenápadne prechádzať aj úseky potokov v intravilánoch Dolného Harmanca a Uľanky. Najviac vydier zahynie na cestách, pričom je známe, že vydre vyhovujú mosty so „suchými“ priechodmi popri vode, ktoré jej umožňujú stabilné značkovanie trusom a pachovými značkami. Mosty bez týchto možností často prechádza vrchom – po ceste.

Poznatky o výskyte mačky divej (*Felis silvestris*) sú len sporadické, väčšina pozitívnych údajov je podľa nálezov stôp na snehu. V exponovanejších horských polohách je zriedkavá, uprednostňuje stredné polohy a podhoria. Známe sú údaje z Pavelcova, Malej Krížnej, v južnej časti územia z Urpína, Vartovky a Starej Kopy.

Mačka divá (*Felis silvestris*)

Prekvapené medveďa

V ochranárskej aj poľovníckej obci sa venuje zvýšená pozornosť predovšetkým veľkým predátorom, medveďovi, vlkovi a rysovi. Areál medveďa hnedého (*Ursus arctos*) sa na Slovensku v posledných desaťročiach rozšíril, napríklad o Štiavnické vrchy a Javorie. Slovensko patrí spolu s Rumunskom k medveďím „veľmociam“ v Strednej Európe. Táto skutočnosť nás zaväzuje zodpovedne a komplexne pristupovať k manažmentu a ochrane tohto vrcholového predátora. V území Mestských lesov mesta Banská Bystrica má medveď veľmi dobré biotopové podmienky. Exponované lesné porasty, ťažko prístupné plochy, vytvárajú dostatok nerušených lokalít, miest na brloženie. Na druhej strane sú aj prípady medveďích návštev v Harmanci a v Dolnom Harmanci. Tieto obce sú v tesnom zovretí lesov Veľkej Fatry a Kremnických vrchov a niektoré odrastajúce jedince môžu za určitých podmienok pri hľadaní potravy „zblúdiť“ aj sem. Potravné ponuky sú v týchto vyslovene horských polohách menšie ako v nižších územiach, na kontaktoch s poľnými kultúrami.

Rys ostrovid (*Lynx lynx*)

Výskyt vlka dravého (*Canis lupus*) je v území veľmi premenlivý, čo je u tohto sociálne vysoko organizovaného mäsožravca charakteristické. Súvisí to s mimoriadnou pohyblivosťou vlkov v závislosti na zmenách potravných ponúk, antropogénnych a iných faktorov. Vo všeobecnosti je známe, že uprednostňuje územia so striedaním lesných a otvorených plôch, menej mu vyhovujú kompaktné horské lesné ekosystémy, kde ťažšie uplatňuje kolektívny lov veľkej koristi. V porovnaní s vlkom je výskyt rysa ostrovida (*Lynx lynx*) v území menej kolísavý. Rys ostrovid, ako je u mačkovitých predátorov charakteristické, je individuálny a relatívne konzervatívny lovec so stálym teritóriom, ktoré koriguje len v extrémnych podmienkach. V súčasnosti je rys na Slovensku na rozdiel od medveďa (strieľa sa na ročné výnimky) a vlka (doba lovu) celoročne chránený. Podobne ako u mačky divej, najviac údajov o výskyte rysov je z monitorovania stôp

v zimných mesiacoch. Známe sú údaje napríklad z Bystrickej doliny, Malej Krížnej, Svrčinníka, Tably.

Vďaka veľkej rozmanitosti biotopov, geomorfológie a mikroklimy územia je aj fauna bezstavovcov druhovo pestrá a ekologicky veľmi diferencovaná. Ich vysoká diverzita je podmienená medzi iným aj zastúpením prirodzených lesných porastov s druhovou aj vekovou diferenciáciou, ktoré umožňujú v špecifických mikroklimatických podmienkach prežívanie druhov fylogeneticky starých, s veľmi úzkou ekologickou valenciou.

Pre lesy sú charakteristické predovšetkým rôzne druhy chrobákov, motýľov, blanokrídlavcov, dvojkrídlavcov, mäkkýšov, chvostoskokov, pavúkov a iných skupín bezstavovcov. V nasledujúcich riadkoch uvedieme čiastočné údaje o výskyte chrobákov a niekoľko informácií o iných skupinách hmyzu a mäkkýšov.

Zmiešané horské lesy jedľobučin sú domovom mnohých zriedkavých a chránených druhov chrobákov. Na zemolez (*Lonicera sp.*) sú svojím vývojom viazané – vrzúnik (*Oberea pupillata*) a krasoň (*Agrilus cyanescens*). V zachovaných porastoch s prímiesou javora žijú veľmi vzácné fužáče *Cyrtoclytus capra* a *Rhopalopus ungaricus*. Vzácné sa tu vyskytuje krasoň *Eurythyrea austriaca*, vrzúnik *Acanthocinus reticulatus*, kováčik *Lacon lepidopterus*, plocháč *Cucujus haematodes*, ploskáň veľký (*Peltis grossum*), roháčik *Ceruchus chrysomelinus* a ďalšie druhy viazané svojím vývojom predovšetkým na jedľu. Z bystrušiek sú nápadné lesné druhy – bystruška zlatá (*Carabus auronitens*), bystruška vráskavá (*Carabus intricatus*), bystruška *Carabus problematicus* a bystruška *Carabus irregularis*. Jedným z najznámejších a najkrajších druhov lesných chrobákov je určite fužáč alpský (*Rosalia alpina*), ktorý býval v minulosti bežným druhom našich bukových lesov, ale v súčasnosti sa stáva čím ďalej vzácnejším. Lokality jeho výskytu sú Bystrická dolina, Čierny potok pod NPR Svrčinník a Stará kopa. Z mäkkýšov je ozdobou týchto lesov krásne modro sfarbený karpatský endemit slizniak karpatský (*Bielzia coerulans*).

Slizniak karpatský (*Bielzia coerulans*)

Fuzáč alpský (*Rosalia alpina*), čoraz vzácnejší klenot bukových lesov

V smrekových lesoch môžeme pozorovať fuzáče *Pachyta quadrimaculata* a *Oxymirus cursor*, vrzúnika pralesového (*Monochamus sartor*), vrzúnika smrekového (*Monochamus sutor*) a kováčika *Danosoma fasciata*. Vzácné sa tu vyskytujú ohrozené druhy – fuzáč *Semanotus undatus*, *Xylita livida*, *Zilora sericea*, *Dendrophagus crenatus* a plocháč červený (*Cucujus cinnaberinus*).

Na vlhkejších miestach, mokradiach a popri potokoch sa vyskytujú vzácnejšie druhy, ako sú fuzáč pižmový (*Aromia moschata*), vrzúnik dvojbodkový (*Oberea oculata*), vzácné kováčky *Ctenicera virens* a *Ctenicera heyeri*, z nosáčíkovitých (*Curculionidae*) je charakteristickým druhom tvrdoň deväťsilový (*Liparus glabrirostris*) a z bystrušiek bystruška potočná (*Carabus variolosus*), ktorá pri hľadaní potravy vstupuje aj priamo do vody.

K bežným lesným druhom chrobákov patria napríklad bystrušky *Carabus linnei* a *Carabus violaceus*, fuzáče *Oxymirus cursor*, *Pachyta quadrimaculata*, *Anastrangalia dubia*, *Aegomorphus clavipes*, *Evodinus clathratus*, *Leptura rubra*, *Leptura aurulenta*, *Saperda scalaris*, *Tetropium castaneum*, *Gaurotes virginea*, *Prionus coriarius*, *Pidonia lurida*, *Leptura quadrifasciata*, ďalej *Dascilus cervinus*, roháčik bukový (*Sinodendron cylindricum*), pestroš *Tillus elongatus*, drvinár hnedý (*Elateroidea dermestoides*), kováčik *Denticollis linearis* a z ploskáňovitých *Thymalus limbatus* a *Ostoma ferruginea*.

Z jaskynných bezstavovcov sú významné mnohonôžka *Allorhiscosoma sphinx* a hľbinovka *Bathynella natans*, žijúce v Harmaneckej jaskyni. V jaskynných biotopoch v oblasti Uľanky a Jakuba evidujeme výskyt chráneného behúnika podzemného (*Duvalius microphthalmus*) a druhu *Bryaxis monstrosetibialis*. Obdobne ako v Harmaneckej jaskyni, aj tu žije mnohonôžka *Allorhiscosoma sphinx*, z koscov *Ischyropsalis manicata*.

Pomerne viac poznatkov o jednotlivých skupinách bezstavovcov je z nižších polôh – z listnatých porastov a vápencových xerotermov masívu Urpína a Ostrého vrchu. Z mäkkýšov sú známe nálezy karpatských lesných endemitov – *Cochlodina cerata* a *Helicigona faustina*, západokarpatského endemitu *Trichia lubomirskii* a obyvateľa xerotermných vápencových svahov – *Cecilioides acicula*. Zaujímavé výsledky priniesol výskum pavúkov na Urpíne, kde sú zdokumentované nálezy štyroch nových druhov pavúkov pre územie Slovenska, alebo bývalého Československa – *Dysdera longirostris*, *Harpactea saeva*, *Micaria guttulata* a *Centromerus capucinus*. Boli tu zaevidované aj štyri veľmi vzácne druhy – *Erigonoplus jarmillae*, *Mastigusa arietina*, *Poecilochroa conspicua* a *Micaria dives*, v poslednom období aj ďalšie nové lesné druhy pavúkov pre faunu Slovenska – *Midia* (*Lepthyphantes*) *midas* a *Troxochrus nasutus*.

Krasoň (*Buprestis rustica*)

Bystruška vrásčavá (*Carabus intricatus*)

Známe sú nálezy mnohých druhov vzácných a ohrozených lesných chrobákov, ako sú *Mysetoma suturale*, *Isorhipis melasoides*, *Lichenophanes varius*, *Melandrya caraboides*, *Phloiodytes vaudoueri*, *Abdera affinis*, *Platydema dejeani*, *Triplax elongata*, *Melasis buprestoides*, *Hendecatomus reticulatus*, *Mycetophagus ater*, kováčky *Stenagostus rhombeus* a *Cardiophorus ebeninus*, *Neomida haemorrhoidalis*, krasone *Dicerca berolinensis* a *Acmaeoderella flavofasciata*, z iných čeľadí *Prionychus melanarius* a *Pseudocistela ceramoides*. Medzi chránené druhy patria: plocháč červený (*Cucujus cinnaberinus*), fuzáč alpský (*Rosalia alpina*), pižmovec hnedý (*Osmoderma eremita*) a roháč obyčajný (*Lucanus cervus*). V súčasnosti bol potvrdený vzácny reliktný druh fuzáča *Necydalis ulmi*, ktorý je tiež chránený. K veľmi vzácnym reliktom pralesovitých listnatých lesov patria málo známe druhy *Euthiconus conicollis*, *Thoracophorus corticinus*, *Synchita separanda* a *Rhopalocerus rondanii*.

Na lúčne spoločenstvá v masíve Urpína sa viažu rôzne druhy denných motýľov, napríklad vidlochvost feniklový (*Papilio machaon*), súmračníky *Erynnis tages*, *Pyrgus malvae*, hnedáčky *Melitaea cinxia*, *M. didyma*, ohniváčky *Lycaena tityrus*, *Lycaena alciphron* a iné. Charakteristickým druhom teplejších, presvetlených listnatých a zmiešaných lesných porastov a ich okrajov je spriadač kostihojový (*Euplagia quadripunctaria*) a jasoň chochlačkový (*Parnassius mnemosyne*).

Kriticky ohrozený jasoň červenooký (*Parnassius apollo*) je na výslunných skalnatých biotopoch potravne viazaný na rozchodníky (*Sedum* sp.), známe sú údaje z rokov 2005 a 2006 z južného svahu Kosienkov.

Aj tento stručný prehľad fauny so zameraním na stavovce a čiastočne aj bezstavovce poukazuje na skutočnosť, že na území Mestských lesov mesta Banská Bystrica je výrazné zastúpenie prirodzených lesných porastov. Niektoré majú pralesovitý charakter, alebo smerujú k tejto klimaxovej štruktúre. Ďalší osud najcennejších zoonóz a jednotlivých vzácných, chránených a ohrozených druhov živočíchov bude popri globálnych faktoroch závisieť aj od spôsobov lesného hospodárenia vo väzbe na ochranu prírody územia ako celku.

Vrzúnik pralesový (*Monochamus sartor*), druh prirodzených smrečín

Vidlochvost feniklový (*Papilio machaon*)

Jasoň chochlačkový (*Parnassius mnemosyne*)

Svižník piesočný (*Cicindela hybrida*), je to predátor...

ING. JÚLIUS BURKOVSKÝ, ING. JOZEF BACÚR

Lesy v hĺbinách času

Z MINULOSTI LESOV MESTA BANSKÁ BYSTRICA

OBDOBIE ROKOV 1255 – 1918

Štrnásť októbrový deň roku Pána 1255 je zapísaný ako významný dátum v kronike mesta Banská Bystrica. Je na to vskutku významný dôvod: kráľ Béla IV. podpisom výsadnej listiny poskytol vtedajšiemu mestu Neusohl rozsiahly lesný majetok. Podľa tohto privilégia sa výhradným vlastníkom lesov vo vnútri mestského chotára stalo samotné ctihodné obyvateľstvo Banskej Bystrice, ktoré však pre banské účely mohlo voľne zužítkovávať aj lesy v celej Zvolenskej stolici.

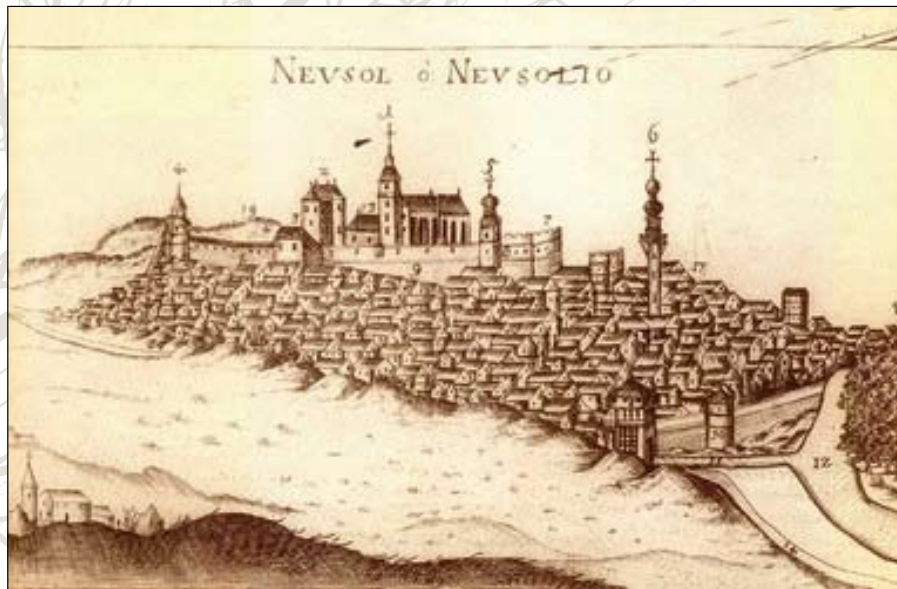
Toto kráľovské privilégium Bélu IV. potvrdili aj jeho následníci na tróne: Štefan V., Ladislav IV., Ondrej III., Karol Róbert, Ľudovít Veľký, Matej Korvín a Vladislav II., neskôr aj Ľudovít II., Ferdinand I., a Matej II., ktorí uznali hranice mesta a potvrdili v nich mestské majetky. Výsady mesta viackrát potvrdili aj krajinské snemy a uznali ich aj vyslaní kráľovskí komisári. Povinnosťou však bolo z mestského majetku prispievať na patronátne, samosprávne a iné výdavky, ako aj podporovať „celokrajinské“ záujmy, ktoré boli zamerané najmä na úspešné banské podnikanie. Takáto formulácia povinností a ich rôzny výklad priniesli v histórii využívania mestských lesov nemalé problémy.

Uhorský kráľ Belo IV. vládol
v rokoch 1235 – 1270

SLOBODNÉ UŽÍVANIE LESOV

Najcennejšou časťou mestského majetku boli lesy v jeho chotári. Meštania z nich ťažili drevo potrebné na prevádzku baní ako aj na pálenie dreveného uhlia, ktoré bolo zas nevyhnutné pre taviarne rúd – huty. Každá huta mala vyčlenenú časť príslušného lesa, z ktorého mohol príslušný waldbürger využívať drevo na prevádzku svojej huty. Potrebné banské, stavebné a ohrevné drevo rúbali predovšetkým v najvhodnejších a najprístupnejších lesných častiach a ak to bolo potrebné, odstraňovali les aj ohňom. V prípade zmeny vlastníka baní a k nim patriacich hút zmenil vlastníka aj príslúchajúci les, ale len v zmysle banského práva. Pôvodní majitelia si však často uplatňovali naň dedičné užívacie právo, avšak len pri zachovaní vlastníckych práv mesta. Po čase niektorí waldbürgeri zanechali banské podnikanie a venovali sa poľnohospodárstvu, v dôsledku čoho potom niektoré lesy vyklčovali a využívali prevažne na poľnohospodárske ciele. Klčovanie lesov a ich zmenu

Veduta Banskej Bystrice zo 17. storočia

na polia v roku 1426 zakázal kráľ Žigmund Luxemburský v listine, adresovanej zvolenskému županovi Jurajovi Ilšvaiovi. V nariadení kráľ prikazuje každý rok vyznačiť časť lesa na ťažbu dreva pričom, „na nijaký spôsob nie je prípustné zorať zem v takej lesnej časti, z ktorej dreviny boli vyrúbané, aby tam opäť nová hora mohla rásť“. Pri zužitkovaní lesov sa teda už začína objavovať istá forma rúbaniska i akýsi primitívny spôsob hájenia lesov.

Ako sme už spomenuli, výsadná listina mesta Banská Bystrica umožňovala baníckym občanom voľné zužitkovanie lesov v celej Zvolenskej stolici. Bystričania na banské účely využívali nielen lesné plochy v chotári mesta, teda mestské lesy, ale aj lesy vzdialenejšie. Boli to lesy na území zvolenského a Ľupčianskeho hradného panstva. Ich držiteľmi boli postupne Ján Jiskra, kráľovná Beatrix a Mária, Turzovci, Mikuláš Pálfi, Deršfi, Serdaheli, Peréni a Esterházi, Dóci, Lipčei, Rubigall, Salius, Gašpar Tribel, Juraj Séc, a palatín Vešelén. Takáto situácia bola na konci 15. storočia, keď mestské lesy boli ešte v nespochybňovanom užívaní waldbürgerov.

Úpadok baníctva v dôsledku nedostatku investícií najmä na odvodňovanie baní spôsobil, že viacerí banskí podnikatelia schudobneli, svoje bane opustili, alebo ich prenechali ešte stále prosperujúcim podnikateľom, akými boli Glocknitzerovci a Königsbergerovci, ale aj tí ich čoskoro prepustili Jánovi Turzovi. Noví vlastníci baní prevzali do užívania aj príslušné lesy a dostali sa do sporu s mešťanmi, ktorým úplne zamedzili ťažbu dreva. Mešťania, pozbavení možnosti užívania svojich lesov, požiadali o ochranu priamo u panovníka. Kráľ Vladislav II. v roku 1499 poveril šahanský konvent, aby za spoluúčasti šľachty zistil obsah privilegiálnych listín banských miest, ktoré boli zničené počas nepokojov za Albertovej vlády, s dôrazom na mýtnu slobodu a voľnú ťažbu dreva v lesoch. Prieskum, ktorý uskutočnil páter Juraj, preukázal oprávnenosť mešťanov slobodne užívať lesy, na základe čoho kráľ 17. augusta 1500 potvrdil banským mestám ich práva. Ďalšia sťažnosť banských miest na spáchané krivdy v súvislosti s ťažbou dreva v ich lesoch motivovala panovníka, aby 15. marca 1504 vystavil novú listinu potvrdzujúcu ich práva a výsady, čo sa zopakovalo aj 20. marca 1507.

Napriek vladárovým opatreniam mešťania Banskej Bystrice mali stále problémy spôsobované svojvoľnými susedmi Dóci, Turzovcami, preto sa v roku 1516 museli opätovne uchádzať o ochranu kráľa, ktorý nanovo vydal edikt potvrdzujúci právo banskobystrických mešťanov na slobodné banské podnikanie a s tým súvisiacu voľnú ťažbu dreva. Panovník súčasne zakázal turzovským faktorom obmedzovať mešťanov v ich právach a obťažovať ich. Turzovci však nedbali ani na tento kráľovský výnos a naďalej mesto poškodzovali pri užívaní jeho práv, dokonca tak intenzívne, že samotný administrátor právnych vecí musel podať protest u palatína. Kráľ Ľudovít II. vydal pre Bystričanov v roku 1524 novú listinu, na základe ktorej môžu mešťania v zmysle svojich starých práv a výsad otvoriť baňu, prevádzkovať ju a zároveň slobodne ťažiť drevo kdekôľvek, najmä však v mestských lesoch.

Poddaní desiatich dedín patriacich mestu sú podľa tohto nariadenia povinní doviesť na richtárov príkaz drevo pre potreby hradu a to každý poddaný po tri vozy ročne. Toto privilegium v roku 1548 potvrdil aj Ferdinand I., v roku 1573 Maximilián II., a v roku 1613 Matej II. Znamená to, že mesto v lesoch svojho chotára uplatňovalo zemepanské práva, a to pred, aj po vydaní Maximiliánovho banského poriadku.

V roku 1540 Ferdinand I. odňal správu banskobystrického dištriktu zvolenskému županovi a prideliť správu kráľovských baní, hút a lesov komorskému grófovi, ktorý sídlil v Banskej Štiavnici. Správu kráľovských lesov tak prevzala komorská administratíva, ktorá sa neskôr pretvorila na úrad.

Stavba robotníckej koliby v lese

Banskobystrickí mešťania získali ochranu panovníka aj v roku 1541 keď na nich, ako aj na ich baníkov, zaútočili fúgerovskí faktori a uvrhli ich do väzenia. Panovník im vtedy prikázal, aby mešťanov nechali na pokoji a neukracovali ich na príjmoch. Samotné mesto chránilo svoje lesy pred poškodzovaním, trestalo lesné priestupky a samo predávalo časť drevnej produkcie. Je zaujímavé,

že napriek už spomínanému zákazu z roku 1426, mesto za určitých okolností ešte aj v roku 1562, keď lesy na severozápadnej hranici mesta siahali až po mediarsky hámor, vydávalo svojim mešťanom povolenie na kľčovanie lesov a využívanie takto získaných pozemkov na ornú pôdu alebo pasienky. Na druhej strane však treba vidieť, že mesto aj napriek značnej rozlohe mestských lesov ešte rozmnožovalo svoj lesný majetok kúpou ďalších lesov, najmä na takých miestach, kde sa nemuselo obávať mocných a nesprávných susedov. Podľa listiny vystavenej turčianskym konventom v roku 1542 mesto získalo od Eliáša Lukavického a Mateja Horného za 110 zlatých lesy „Hlboká“, a „Bukovina“, ležiace za Hronom, ktorých sa predávajúci museli vzdať pre „peniaze potrebné na chystanú všeobecnú vojnovú výpravu proti tureckému nepriateľovi v mene kresťanstva...“ Mesto dopĺňa územné zisky aj v roku 1568 a 1577, keď kupuje iliašské lesy od šľachticov – bratov Horných, ako aj od Petra a Jána Bohušovcov.

V roku 1546 na podnet panovníka prevzala komorská správa do svojej réžie všetky kráľovské bane a huty. V roku 1548 prebral Ferdinand I. od svojej sestry Márie stredoslovenské banské mestá, pričom celú stredoslovenskú banskú oblasť podriadil „Cisárskej dolnorakúskej banskej komore“ vo Viedni, do správy ktorej sa dostali po ukončení Fúgerovského nájmu aj bane a huty v okolí Banskej Bystrice.

V Banskej Bystrici značne vzrástla spotreba dreva najmä po rozšírení „Neuhütten“ – Novej huty pri Radvani. Predchádzajúca živelná ťažba dreva drevorubačmi, uhliarmi i waldbürgermi podľa ľubovôle, bez akéhokoľvek plánu a nehospodárne využívanie dreva spôsobili vyčerpanie drevných zásob v najbližšom okolí baní a hút. Potvrdila to aj komisia, ktorú vyslal už v roku 1535 kráľ Ferdinand I. a kráľovná Mária na prešetrenie stavu v zásobovaní banskobystrických baní a hút drevom a dreveným uhlím. Drevo bolo potrebné dopravovať z čoraz vzdialenejších lokalít, čo predražovalo prevádzku baní a hút. Komisia navrhla premiestniť huty z odľahlých dolín bližšie k Hronu, vody ktorého by umožnili lacnejšiu dopravu dreva.

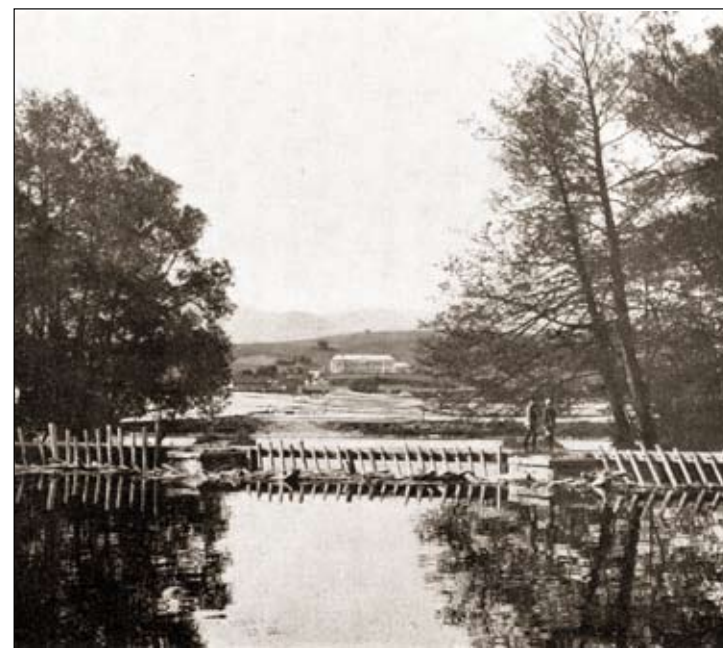
Staré typy sekier

Panovník sa snažil získať schopných úradníkov a odborníkov, ktorí by dokázali zreorganizovať celý obchod s meďou (Kupferhandlung) v Banskej Bystrici a súčasne pozdvihnúť aj lesné hospodárstvo, aby mohlo dodávať dostatok dreva na prevádzku erárnych baní a hút. Poverenie k novej organizácii lesného hospodárstva dostal Wolfgang Hohenwarter, lesmajster zo Štajerska, neskorší banskobystrický prefekt. V obšírnej správe z 21. marca 1547 predstrel kráľovi názor, že drevnú hmotu z horehronských lesov by bolo najlacnejšie splavovať po Hrone až do Banskej Bystrice za predpokladu, že sa vybuduje vodná nádrž pri Hronci, menšie hrable pri Slovenskej Ľupči a riadne, stále hrable v Banskej Bystrici. To všetko nákladom tisíc zlatých. Takzvané Horné hrable postavili v roku 1548, tie zanikli v roku 1913. Oproti Novej hute pri Radvani postavili okolo roku 1560 druhé, tzv. Dolné hrable, zrušené v roku 1890.

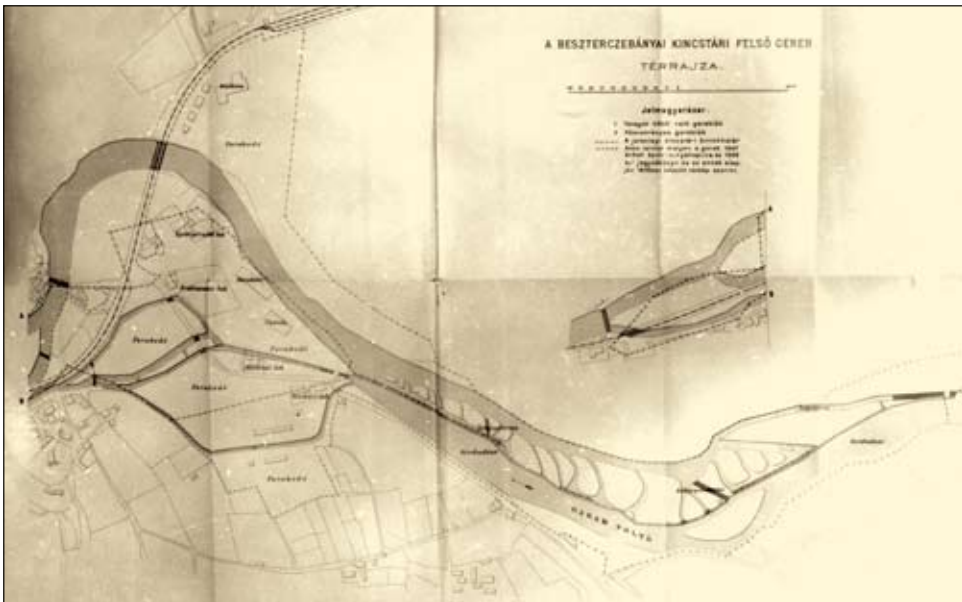
Na ochranu lesov proti škodlivému vplyvu salašníctva vydal kráľ Ferdinand I. nariadenie z 23. júna 1558, ktorým prísne zakazuje všetkým majiteľom lesov v obvode banských a hutných miest poľovať pasenie v horách. Dozor zveril „istým ľuďom, ktorí budú mať starosť o lesy a budú dozerať, aby sa stromy a kmene ani pasením kôz a oviec v lesoch, ani inými záškodnými zákrokmi nezničili“, čím vlastne oživil funkciu hájnikov.

Kráľovským nariadením z 20. marca 1564 bol zrušený lesmajstrovský úrad v Banskej Bystrici (Waldmeister Amt) a jeho úlohu začali zastávať dvaja lesní úradníci (Waldförster). Do tejto funkcie boli ustanovení dvaja „dobrí, silní a statoční“ lesníci, pôvodom rakúšania, Adam Khesszler z Aussee a Mathes Pagner z Berchtesgaden. Títo lesníci mali byť podľa možnosti prítomní pri rúbaní dreva u drevárskych majstrov (Holzmeister), dingovníkov (Fürdinger) a drevorubačov (Holzwerks-Arbeiter). Riadili sa pritom po nemecky písanou „Inštrukciou“, ktorá pozostávala z 22 bodov. Znela takto (Kavuljak, 1942):

„Lesníci (Waldförster) sú podriadení svojim lesným úradom, majú vykonávať ich nariadenia a plniť rozkazy s najväčšou ochotou a rozvahou, bez meškania a verne.

Horné hrable v Banskej Bystrici slúžili 365 rokov (1548 – 1913) na zachytávanie dreva splavovaného po Hrone

Situačný náčrt banskobystrických horných hrabí

Ich úlohou a povinnosťou je starať sa o zaopatrenie drevom hutných a banských závodov, zariadení, dodávať drevené uhlie na tavenie kovov, palivo pre pivovary, pre komorské úrady, pre úradníkov, zamestnancov a robotníkov; drevený materiál na vyhotovenie náčinia, na stavby a iné podniky.

Lesníci majú dozerať na hájnický, na ochranný a na manipulačný personál; majú dávať pozor na to, aby sa presne dodržiavali nariadenia o zachovaní lesov, o ochrane lesného majetku, o správnom pestovaní a využívaní lesov, o odbornom rúbaní dreva a o bezchybnej manipulácii s drevom.

Lesníci majú verne dozerať na to, aby poddaní, mešťania a iní sa neprevinili proti vydanému lesnému poriadku, aby bez dovolenia nerúbali, neplavili a nepálili drevo, aby na nových rúbaniskách nepoliarili, mali sa pričiniť o to, aby bez prekážky vzrastal nový mladý porast. Nakoľko by však poddaní pre svoju potrebu potrebovali drevo, nech sa im toto drevo za primeranú taxu vydáva na takom mieste, ktoré je pre nich osobitne určené.

Plavba plŕí po Hrone okolo roku 1896

Lesnému personálu sa ukladá, aby osobitný pozor dával na valachov, ktorí v komorských lesoch so svojimi stádami oviec a kôz zaviňovali mnoho škody. Lesníci majú týchto valachov vykázať von z lesov, a to tak, že sa im pobyt medzi lesnými porastmi má povoliť len do dňa sv. Michala.

Lesníkom sa ešte predpisuje: presvedčiť sa osobne na mieste o behu pálenia uhlia, o výrobe paliva a každého druhu dreva, dozerať na správnosť výroby drevných hmôt, kontrolovať manipuláciu, vývoz a plavbu, hneď hlásiť každý nedostatok, pozdržanie a chybu v manipulácii, aby v lesnej práci panoval bezpodmienečný poriadok.

Lesníci nesmú trpieť, aby sa s drevom mánotratne manipulovalo. Musia dbať na to, aby sa drevo plne využítokovalo a čím menej

odpadu bolo. Musia dozerať i na to, aby sa rúbanie stromov viedlo so zreteľom na prirodzenú obnovu porastov. Ukladá sa usporiadať rúbaniská tak, aby sa semeno ostavších porastov po vyrúbanej ploche roznieslo a na vyrúbaných plochách vznikol čím skôr nový porast

Lesníci majú dozerať i na rizne, vodné nádrže, hrable, hate a iné technické zariadenia, či sú v bezchybnom stave. Keď zbadajú nejakú chybu, musia ju ihneď oznámiť nadriadenej správe a žiadať bezodkladnú nápravu.

Správa musí hneď prikročiť k odstráneniu nedostatkov, zahlásených lesníkmi.

Lesníci majú si každý mesiac na správe baní a hút vyžiadať údaje o tom, koľko riadového, tesárskeho, piliarskeho a iného dreva budú potrebovať na udržanie nerušenej prevádzky svojich podnikov. Keď tieto údaje dostanú, sú povinní starať sa o dodanie takého dreva.

Lesní robotníci majú rúbaniská zakladať, rizne pripravovať, hrable stavať a vodné nádrže robiť len podľa návodu a pod dozorom lesníkov.

Zvláštny pozor majú dávať lesníci na to, aby sa pri rúbaní nenechával vysoký peň. Drevo sa má čím bližšie pri zemi zoťať. Zoťaté drevo sa musí porúbať na isté dĺžky a potom tak usporiadať, aby sa jeho počet presne mohol zistiť. Množstvo dreva sa zisťuje pre evidenciu dodávky i pre výplatu robotníkov.

Lesníci majú povinnosť starať sa o včasný vývoz dreva z rúbanísk k rizniam, cestám a vodám.

Rúbaniská sa musia po odprataní dreva vyčistiť.

Lesníci musia dozerať na riadny vývoz, uskladnenie, rižňovanie a plavenie dreva.

Aj robotníkov, ich prácu a mzdu musia lesníci kontrolovať a nedopustiť, aby sa mzdy nepomerne zvyšovali“.

PRVÝ OPIS LESOV OKOLIA BANSKEJ BYSTRICE A STARÝCH HÔR – 16. STOROČIE

Na prešetrenie situácie v komorských lesoch vyslal kráľ Ferdinand I. Habsburský v roku 1563 komisiu, úlohou ktorej bolo zistiť nedostatky a navrhnúť opatrenia na riešenie kritickej situácie v zásobovaní baní a taviarní (hút), drevom.

Komisia pozostávala výlučne z nemeckých členov a radných štyroch miest. Jej členmi boli Jakub Gienger z Grünenpuhlu, Ján Adam Praunfalckh, dolnorakúsky komorný radca, Gašpar Resch z Gerolzhausenu, Pavol Rubigall, banský podnikateľ – mešťan v Banskej Štiavnici, Krištof Khüepacher z Riedu a Viliam Igl z Velder Thurnu.

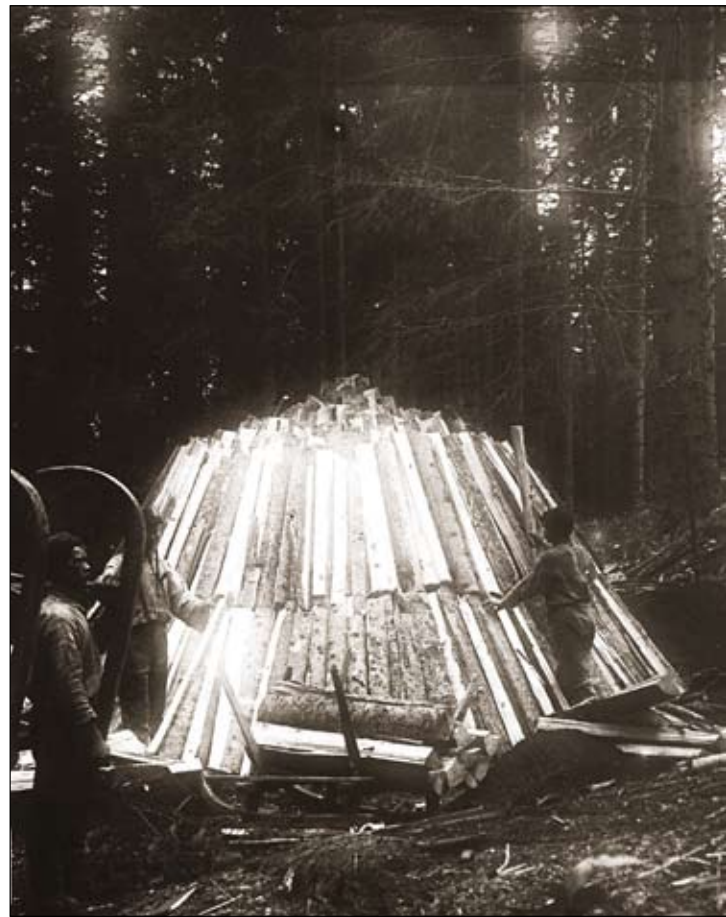
Na základe pochôdzky po všetkých lesoch, ktoré boli súčasťou zásobovania komorsko-kráľovských baní a hút drevom a dreveným uhlím, komisia vyhotovila obsiahly opis ich stavu. Opísané boli komorské lesy, ktoré sa rozprestierali od Kráľovej hole cez Horehronie do údolia Liptovskej Revúcej, až po hrad Likavu. Pre Banskú Bystricu mali význam najmä lesy pozdĺž toku Hrona, z ktorých možno drevo plaviť a využívať pre Novú hutu v Banskej Bystrici, lesy dolu Hronom na pravej strane, lesy z ktorých sa mohlo dopraviť drevo k hute v Moštenici, lesy patriace k Ľupči a k medeným baniam a hutám na Starých Horách, ako aj lesy po ľavej strane Hrona až po Banskú Bystricu. Ďalej to boli lesy, ktoré sa rozprestierali od Banskej Bystrice po pravej strane, sčasti po rovine, sčasti po Bielom a Čiernom Potoku smerom ku Kremnici, aj s dvoma dolinami v Turci, čiže lesy, z ktorých bolo možné drevo dopravovať a používať pre železné bane v Železnej Breznici.

Opis lesov v okolí Banskej Bystrice a Starých Hôr, vyhotovený na základe komisionálnej pochôdzky v roku 1563, obsahuje časť uvedenú pod názvom „Gewald zu der Lypscher Saiffen auch den khupferpergen und hütten im Altgepürg“ (Lesy patriace k Ľupči tiež k medeným baniam a hutám na Starých Horách), ktorú podľa Bartáka (1929) je možné preložiť nasledovne:

„Hore od potokov **Malý Lipscher a Veľký Lipscher Saiffen** (Ľupča) až po hornú a dolnú taviareň obe strany pokrýva celkom mladý listnatý les, z duba, bučiny a brezy. Hneď na začiatku tohto lesa na oboch svahoch vyrúbali dvaja poddaní z Priechoda (zwen paubern aus der Prichoda) asi štyri siahly dreva k pálieniu uhlia. Tento les treba hájiť a pálenie uhlia tu má byť zakázané.

Pri týchto dvoch taviarňach **Lipscher Saiffen** (bývalé taviarne na terajších Balážoch) staré, už predtým prehrabané kovové trosky roztápa Larentz Hierdt, občan Banskej Bystrice (burger in Newensoll) a Motz Demian. Med' odovzdávajú do taviarne v Moštenici (Moschnitz).

Na ľavú stranu od hornej taviarne k **Veľkému Lupschitzu** pod Šturcom (Sturza) na oboch svahoch vidno pekný, mladý les, premiešaný jedlinou, bučinou a inými listnáčmi. Na temene Šturca, kde kedysi rudu kopali, je hodný kus ihličnatého lesa, ktorý bol zachovaný k pálieniu uhlia pre potrebu taviarne v Španej Doline (Herrngrund), avšak jedna časť z neho je už vyrúbaná. Ale les, ktorý sa tiahne od tejto výšiny až k Selčianskej doline (Selitzergrund) zužítkovali na pálenie uhlia, takže len lepšie kmene vyberali, preto tu neporiadne a ne hospodárne pracovali. Ďalej vystupujúc na pra-

Pálenie dreveného uhlia v milieroch pre potrebu taviarní (hút) bolo rozšírené aj v mestských lesoch

vú stranu od horných taviarní **Lipscher Saiffenu** pod **Bukovec** (Wukovitz) vidno mladý listnatý les, troška premiešaný jedľou.

Idúc z obce Svätý Jakub (Sant Jakob) k Španej Doline až na kopec **Panský diel** (Herrns Hübl) na oboch stranách vidíme mladý listnatý les; z neho poddaní obcí Svätý Jakub, Kostiviarska (Gostfiererdorf) a Ulmanka (Ulmansdorf) rúbu drevo pre svoju potrebu.

Panským dielom (Herrns Hübl) sa začínajú tie lesy, ktoré sú používané k baníctvu na Španej Doline. Tieto lesy až k samej Španej Doline neboli ešte zasiahnuté sekerou. Na pravú ruku od Španej Doliny k lesu Taukischwald možno pozorovať hodný kus mladého jedľového lesa, premiešaného listnatými stromami. Predtým tu rúbali drevo pre bane. Popri tomto je zas mladý listnatý les, z ktorého sa berie palivové drevo k vykúreniu robotníckeho zhromaždišťa na Španej Doline. Tu sa nachodí ešte jedna dolina, čiže les pomenovaný **Nemčianskou dolinou** (Nembschina Dolina auf teutsch der Teutschengrund genant), ktorého najvýznamnejšia časť bola vyrúbaná pre bane. Počnúc od Nemčianskej doliny na **Banskô** (Nabanssko) popod **Jelenskú skalú** (Untern Stain) a cez **Izbicu** (Kholupa), až k **Bukoveckej lúke** (Wukhawitzer wisen) sa rozprestiera skoro k vyrúbaníu súci bukový a ostatnými listnáčmi pomiešaný les.

Z tade dolu na **Čeremošno** (Scheremoschna) až po jazero na obidve strany okrášľuje pekný mladý listnatý les, proti jazeru však troška jedľou premiešaný. Vracajúc sa na temeno vrchu v pravú stranu vidíme dosť vzrastlý jedľový les, ďalej hneď na úpätí Čeremošna páli drevené uhlie istý Ján Weissner. Tento rúbe v doline celkom mladé stromy, nevšímajúc si kmeňov vo vyšších polohách rastúcich. Vypálené uhlie odovzdáva istému Longauerovi (rodinné meno Longauer sa odvodzuje od Lang-Hauer), ktorý ho dodáva

Stavba milliera

ďalej taviarni na Starých Horách (Altgepürg) a síce jeden náklad so zarátaním dopravných trov za 1 zlatý a 40 pfenigov. Weissner súčasne hlási, že za jednu námedznú dobu (asi 3 mesiace) Longauerovi dodáva 30 až 35 nákladov dreveného uhlia.

Nadol od jazera k **Jelencu** (Gielentz), kde voľakedy stál taviaren-ský závod, potom odtiaľ na pravú ruku je dolina menovaná Jelenec (Hirschengrund). Po jej obidvoch svahoch vidno mladý listnatý les, jedľou premiešaný. V diaľke jednej míle v najzadnejšej časti tejto doliny môžeme pozorovať jedľový les, premiešaný bučinou. V neporubnom ešte lese uprostred Jelenskej doliny páli uhlie mistrik Fabian Rusznakh. Uhlie dodáva taviarňam na Starých Horách, jeden náklad za 100 pfenigov.

Pri Jelenci dolina **Nad Kucman** (obern Gutzman) v diaľke pol míle má pekné mladé listnaté porasty, potom kus jedľovej hory, kde drevársky majster Longauer páli uhlie. Vzhľadom k tomu, že ten jedľový les bol udržiavaný na stavebné drevo pre taviarne na Starých Horách, Longauer odtiaľ má byť vypovedaný, sám les nech je hájený k potrebám taviarní.

Ďalej idúc dolu, na ľavú ruku je takzvaná dolina **Malý Kucman** v dĺžke dobrej štvrt míle pokrytá mladými listnatými a ihličnatými porastmi. Sem tam jesto aj kus starého lesa, z kade mistrik Georg Oszlicky na rozkaz šafára Tauchnera na Starých Horách tamojším taviarňam dodáva drevené uhlie, jeden náklad za cenu 1 zlatý a 10 pfenigov. Pred dolinou **Horný Kucman** tiež vidno voľajaké mladé listnaté porasty.

Na náprotivnej strane taviarní na Starých Horách troška vľavo podobne sa nachádza dolina **Malá Vápenná** (Kalkgrund) v dĺžke pol míle, na oboch svahoch rastie tam mladý listnatý les.

V ľavú stranu je zas dolina **Flôs** (Flassgrund) v dĺžke štvrt míle na oboch stranách sú tam mladé listnaté porasty. Ďalej sa nachodí dolina **Veľká Vápenná** (Kalkgrund) na jednu míľu dlhá, na obidvoch svahoch s porubnými bukovými porastmi, ktoré rúbu k roztápaniu medi na Starých Horách.

O niečo nižšie k Starým Horám v pravú stranu ústi **Turecká dolina** (Thuretzka) skoro jednu míľu dlhá. Tú vyrúbali Endris Moszlechner a istý N. Rochasch, zato však v úzadí, vo vyšších polohách vidno kus starého lesa.

Medzi **Jelenskou skalou** (Stain) a **Jelenskou dolinou** (Hirschengrund), v ľavú stranu taviarne na Starých Horách sa otvára dolina **Hert** (Herredt). Túto v dĺžke pol míle pokrývajú mladé listnaté, jedľou premiešané porasty, najzadnejšia časť je jedľová hora. Tu pracuje mistrik Paul Ausmehrer a dodáva uhlie taviarni na Starých Horách. Ausmehrer odtiaľ čo najskôr treba vypovedať a porasty zachovať pre taviareň a bane New Erb a Pfeifer štôlne na Starých Horách. Uhlíar sem nesmie byť viac pripustený.

Vo výške nad Špaňou Dolinou, v ľavú stranu je lesnatá pozemnosť na **Končitý vrch** (Spitzenberg) oproti Ulmanke (Ulmansdorf, niekedy aj Ulmusdorf), ktorá má zas dosť pekné ihličnaté porasty. Jednu časť týchto porastov celkom vyrúbali a dopravili na Španiu Dolinu.

V ďalšej končine možno pozorovať lesnatú dolinu **Zlatý potok** (Goldengrund), tam sú pekné mladé porasty súce pre Španiu Dolinu.

Nad Zlatým potokom vidno inú dolinu, lesnaté **Piesky** (Sandperg) s peknými porastmi, prostriedkom ktorej tečie zelená voda. Jej dre-viny môžu byť použité pre bane na meď.

Ďalej leží dolina **Vozná** (Fotzengrund) pokrytá peknými mladými porastmi, ktoré sa na Španej Doline môžu dobre upotrebiť.

Na výšine nad Špaňou Dolinou je pekný mladý les, pomenovaný **Katrena** (Sant Catharina), jeho hmota môže byť určená tiež pre Španiu Dolinu.

Nad vodným čerpadlom (gäpl) k dolnému Šturcu a druhou stranou oproti Sandbergu sa tiahne lesná dolina **Košút** (Gaschüdt) s pekným jedľovým porastom, jedna časť z neho je vhodná pre Španiu Dolinu.

Pod Šturcom sa nachodí lesnatá dolina pod **Dolnou Jelenskou skalou** (Unter Stain). Tu je pekný mladý les, premiešaný jedľinou a bučinou, odkiaľ si teraz zadovažujú potrebné uhlie kováčske dielne špaňodolinské.

Na druhej strane Starých Hôr vpravo je hora **Rychtárová** (Richtergrund) s tromi dolinami. Vzdialenejší lesný oddiel je prístupný a polovica porastov môže byť dopravená na Španiu Dolinu. Tu vidíme aj pekné ihličnaté porasty (Schwartzwald), premiešané jedľou a bučinou so značnou hmotou dreva, vhodnou pre pílu, k porezaniu na laty a hrady potrebné baníctvu, preto bolo aj nariadené postaviť pílu. Ďalej vidno tiež jednu peknú lesnatú dolinu, jej drevo možno dodať bani na meď Nová štôľňa (Neuen Stollen).

V ľavú stranu Jelenca, čiže Jelenskej doliny ústi dolina **Rybô** (Fischergrund). Tieto porasty od vstupu na ploche asi štvrt míle vyrúbali a v uhlie spálili Ján Longauer. Novej kultúry tu ešte niet, pretože na bralnatej pôde obnova len slabo môže pokračovať. Ďalšiu časť až na **Hofu** (Hofa) vyrúbali a v uhlie spálili Michel Gebhardt a Leonhart Mayr. Obnova lesa je tu nepatrná. Ale v zadnej časti možno vidieť kus starého lesa, ktorého hmota môže byť odhadnutá približne na 60 hromád (míľovníkov) dreva (ungueärlich auf sechtzig meiller holz angeschlagen). V tejto doline je aj háj **Tašniar** (Taschner) s peknými borovými a červeno-smrekovými porastmi

(darauf schöner veicht und lerchwald steet). Tu uhlie páli istý mistrik Valent Schinderling (zodpovedá teraz menu Čunderlík), ktoré preberá Benedikt Seidl, dodávajúc ho taviarni na Starých Horách za 120 uhorských pfenigov. Schinderling hlási, že za rok môže dodať 250 nákladov uhlia. Skôr bola táto dolina Leonhardtom Keszlerom, bývalým šafárom na Starých Horách určená pre tamojšiu hutu. Nech je i teraz tak, mistrika treba odtiaľ vypovedať a dolina má byť hájená so zreteľom na potreby v budúcnosti.

Na pravej strane pri **Skalke** (Skhalkha) až k **Prašnici** (Proschnitzkha) obidva svahy doliny vyrúbali a uhlie spálili Valentín Vachlatsch a Valentín Schinderling natoľko, že stromy boli ponechané tu i tam len na príkrejších miestach.

Odtiaľ k **Suchej Revúcej** (Sucha Rebutz), ďalej až po revúcku taviareň je z väčšej časti len mladina, ktorej porasty mistrikovia Benedikta Seidla s vedomím terajších úradníkov a riaditeľa zväčša vyrúbali a v uhlie spálili.

Napravo od Starých Hôr nachodí sa dolina **Turecká**, inak zvaná aj **Kurucká** (Kaintzwald), ktorá vo vyššej polohe, celkom je vyrúbána, má len riedku kultúru, ale pri úpätí vrchu porasty sa obnovili.

Ďalej na tejto že strane pod **Holicou** (Hollitza) je mladá hora, v ktorej Wolfgang Rotenneger má dvoch mistrikov, bukových uhliarov. Vyššie pod **Hofou** (unter die Holla) je tiež mladina, časť pomenovaná **Korytnica** (genannt auf der Khorotnitzzen), kde už pripomenutý Rotenneger zas zamestnáva dvoch mistrikov, uhliarov. Vypálené uhlie sa dováža do taviarne na Starých Horách, jeden náklad za 1 zlatý a 25 pfenigov v uhorskej hodnote.

V pravú stranu leží dolina čiže les **Čerenica** (Scherenitza), v ktorej uhlie páli Wolfgang Rotenneger pre taviareň na Starých Horách, náklad za 1 zlatý a 50 pfenigov v uhorskej hodnote.

Nad týmto uhliarskym miestom je dolina čiže les, tiež **Čerenica** (Scherenitza). Jej porasty pastieri (walachen) veľmi poškodili.

Na druhej strane za uhliarskym miestom Rotennegerovým vidíme podobne mladinu, les **Korytnica** (Khorotnitzzen), v ktorom pastieri z Ružomberka (Rosenberg gehörig) majú svojich šesť salašov (haben alda sechs sallasch) a robia tam veľké škody.

Horiaci millier

Ďalej neďaleko **Revúcej** (Rebutza) vidno jedľou premiešaný bukový les (puechwald mit tannen vermüschet). Tento veľmi poškodzujú pastieri z Ružomberka a z Bieleho Potoka (Wiessenpach).

Za týmto lesom sú pekné mladé bukové a jedľové porasty a síce hora **Sedica** (Siditza) s piatimi dolinami, v ktorej veľké škody robia pastieri z **Likavy** (Licoba).

Na druhej strane oproti taviarni a hrabliam v Revúcej sa nachodí hora **Na Šturci** (auf der Sturtz). V doline tejto pozorovať mladé zmiešané porasty, vo výške prezrelý les. V mladine pália uhlie štyria mistrikovia: Thoman Labath, Benedikt Rachnatz, Michal Bendula a Michal Bulla. Uhlie dodávajú Benediktovi Seidlovi.

Od taviarne a hrablí v Revúcej popri **Korytnickom potoku** (Clauspach) a **Zelenom plese** (Seillein Plessa) až k drevárskemu podniku, čiže dielni (holtzhandlung oder werchstad) Benedikta Seidla – ktorý svojim ľuďom za spúšťanie dreva k potoku a dopravu na uhliarske miesto, za tisíc kusov polien platí tri zlaté a 25 denárov – ďalej po novovybudovanú hať vidíme lesy vyrúbané na obidvoch svahoch. Ostali však ešte niektoré miesta, kde sú listnaté porasty. Pred samou haťou možno s pozorovať les pozostávajúci približne z 53 tisíc kmeňov. Jeho časti po ľavej strane sa ponechávajú na udržiavanie a opravovanie hate.

Pred novými hrablami (vor der neuen clausen) sa nachodia dva salaše, vraj hradného grófa na Likave (dem bургgrafen auf Licoba zugehörig sein sollen). Samú už pripomenutú novú hať treba doskami pokryť proti slnku, aby dažďová voda nevnikla do puklín dreva a neurýchlila zahnívanie hranolov.

Nad hornými hrablami v **Lopušnej** (Lopuschna) a na **Postolke** (Posta Luffca) rástli pekné ihličnaté porasty, ktoré tamojší valasi zpusťovali a vyrúbali až po samú **Hofu**.

Na **Lopušnej** a na teže skale vidno ešte pekný starý ihličnatý les s bučinou zmiešaný, ale z Lopušnej vľavo sa spustiť ku **Kyške** (Kischka) uvideli sme tiež starý les, ktorý od pastierov na obidvoch stranách je spustošený a obsekaný.

Porasty od **Kyšky** v dlhej doline, blízko starej hati, k páleniu uhlia vyrúbali drevársky majster Wolfgang Strinitzer. Nové zalesnenie tu nemožno spozorovať.

Idúc z dlhej doliny na ľavo k malému **Zelenému Plesu** (Khlain Selleni Plessa) vidno prezrelé ihličnaté porasty zmiešané s bučinou. Tieto valasi vyrúbali a behom dvoch rokov urobili tam veľké rúbanisko (bay zvayen jaren grosse schleg dahin gemacht haben). Benediktovi Seidlovi sa ukladá, aby valachmi rúbané drevo bolo štiepané a k primeranému cieľu použité.

V ľavú stranu revúckej taviarne, popri potoku **Revúca na Pulnu**, kde pripomenutý Seidl istého najatého uhliara Makhatnickha zamestnáva, pri preskúmaní rúbaní a susedných miest ďalej v porastoch na temene vrchu bolo vidno značné pustošenie spáchané valachmi, pravdepodobne poddanými hradného grófa na Likave.

Na výšine vpravo od pripomenutej taviarne alebo obce Revúcej na kraji svahu je ihličnatá hora **Malá Sudenica** (Khlain Sudutza).

Odsopdu k najvyššiemu bodu pripomenutého lesíka vidno skoro na štvrt míľu dlhý les. To je **Ricaha**, kde je zastúpená s jedľou zmiešaná bučina. I tu valasi z Ružomberka mnoho škôd učinili.

Nižšie sa nachodí zmiešaný les, **Veľká Ricaha**. Tento valasi z Ružomberka a z Bieleho Potoka pre kozie stáda takmer celkom vyrúbali. Pri hore majú sedem salašov a šesť kolíb.

Nadol pri potôčku **Ricaha** (Pächl Ritzacha) sú takmer jednu míľu dlhé z jedle a bučiny pozostávajúce zmiešané porasty, ale na obidvoch svahoch doliny vidno starý ihličnatý les.

Dolu na ľavej strane **Ricahy** sa otvára úzka dolina **Malá Ricaha** so zmiešanou mladinou, v ktorej valasi mnoho škody urobili.

Ďalej pri potoku **Ricah**e von k pile (saag) možno pozorovať pol míle dlhý les **Redica**, zmiešaný s borinou, jedlinou a bučinou. Tento valasi olupovaním kôry so stromov veľmi poškodili.

Potom tiež nasleduje zmiešaný les, asi štvrt míle dlhá **Malá Redica**, valasi aj tu rúbaním dreva robia veľké škody.

Na druhej strane potoka, oproti pile je skoro štvrt míle dlhá **Ga-lua** so zmiešaným porastom jedle a bučiny.

Popri ceste od taviarne na Starých Horách do Banskej Bystrice na obidvoch stranách vidno len mladé listnaté porasty. V týchto rúbu pre svoje taviarne pod Starými Horami Ján Hamischkha a Georg Glass. Niže Hamischkovej taviarne sú dve vedľajšie doliny, vpravo dolina **Križná** (Khrischna Tollina auf Teütsch Khreutz – Tal), približne pol míle dlhá. Porasty tejto doliny ešte za dôb Fuggerov vyrúbali a v uhlie spálil Martin Gelschaba. Ale obidva svahy sa obnovujú mladými listnácmi a jedlinou. Z toho miesta môžu sa pokryť potreby taviarne na Starých Horách.

V ľavú stranu ústi dolina **Potkanová** (Pocca Noua Tollina auf teütsch Ratzenthal). Dlhá na pol štvrtiny míle, ktorej porasty vyrúbali a v uhlie spálili Martin Furta. Dolina je opäť zalesnená listnatou a jedľovou kultúrou.

Viac na ľavú stranu pod **Potkanová** zase nasleduje asi štvrt míľu dlhá dolina **Zlatý potok** (Slady Podockh auf teütsch Goldtpach), kde sú prezreté porasty z jedliny a bučiny. Tieto boli dosiaľ hájené k potrebám baní na Španej Doline, v budúcnosti nech je tento spôsob zachovaný. Tu ústia ešte dve doliny s porastmi skoro porubnými. Prv tu rúbali a uhlie páliť už pripomenutý Martin Furta

Vychádzajúc z hlavnej doliny hneď vľavo potom troška nižšie na pravej strane vidno dve doliny **Vozné** (baid Vocina Tollina, auf teutsch Votzenthal genannt), prvá pol a druhá na štvrt míľu dlhá. Porasty v obidvoch dolinách vyrúbali Sebastian Privitzer k roztápaniu kovu vo svojej taviarni v **Malom Harmanci** (im Khlain Herman-tz). Hora sa opäť zalesňuje listnácmi.“

Aj napriek tomu, že opis lesov používa len všeobecné charakteristiky, ako napríklad „veľký les“, „pekný les“, „vysoký les“, „miešaný les“ a podobne, poskytuje postačujúci obraz o stave týchto lesov, ako aj o zistených škodách a nedostatkoch v lesnom hospodárení. Komisári pritom nebrali ohľad na župné či obecné hranice, ani rozhrania hradných panstiev. Uvedené sú aj súkromné či erárne hutí, ktoré sa v lesoch nachádzajú, ako aj všetky bane a miesta na pálenie uhlia. Pri banských dielach uviedli nielen informáciu, z ktorých lesov boli v tom čase zásobované drevom a uhlím, ale aj údaj, z ktorých lesov je možné ich zásobovanie v budúcnosti.

REZERVOVANIE LESOV PRE BANÍCTVO – MAXIMILIÁNOV LESNÝ PORIADOK

Kráľ Maximilián II. – Habsburský sa ihneď po nástupe na trón v roku 1564 snažil zaviesť opatrenia, ktoré by mali prispieť k zachovaniu aspoň zvyškov lesných porastov pre banské podnikanie. Žalostný stav lesov v okolí baní a hút, ktorý zistila komisia v roku 1563, ho podnietila k neodkladnému konaniu. Na odstránenie zistených škôd a nedostatkov komisia okrem opisu lesov vypracovala aj návrh odporúčaní na zlepšenie spravovania lesov s cieľom udržania ich výnosnosti. Tieto opatrenia získali priazeň panovníka, a preto ich dňa 15. mája 1565 vydal formou právoplatného ediktu, známeho ako „Maximiliánov lesný poriadok“ (Constitutio Maximiliana). Vzhľadom k tomu, že jeho prvoradým cieľom bolo zabezpečiť trvalý dostatok dreva a dreveného uhlia z lesov určených na zásobovanie banskobystrických baní a hút, ktoré boli v správe kráľovskej komory, nazýva sa aj „Banskobystrickým lesným poriadkom“.

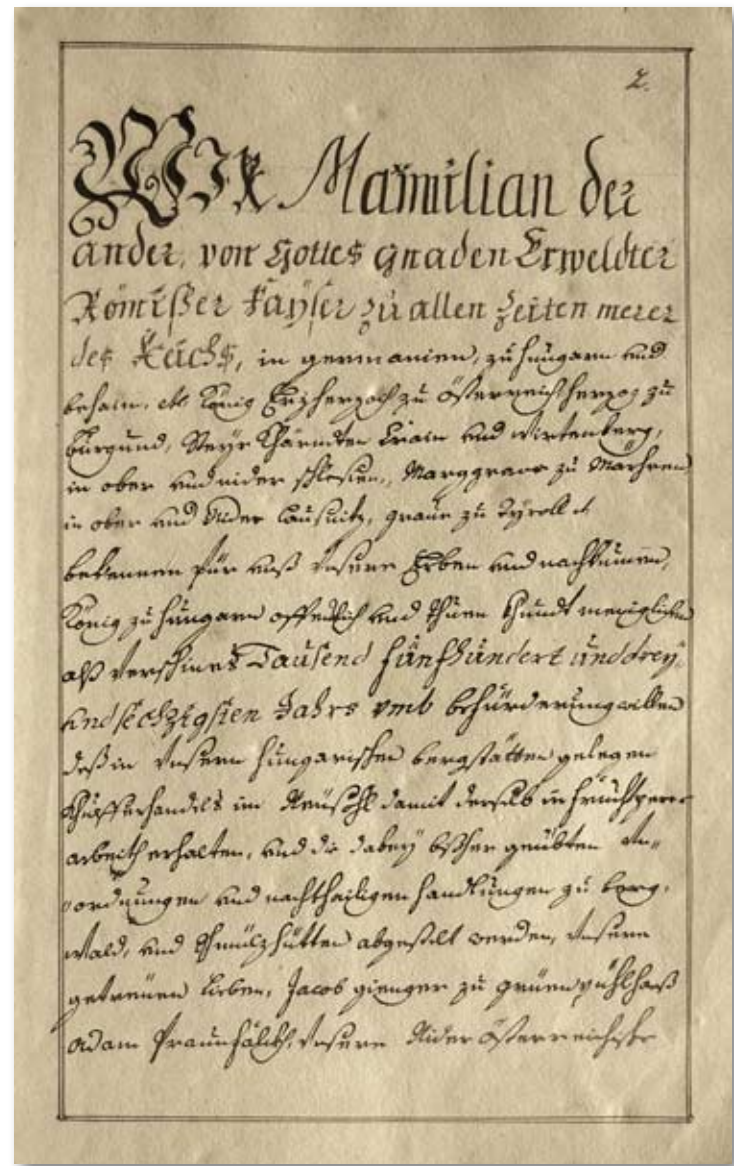

Maximilián II. Habsburský, uhorský kráľ, vládol v rokoch 1564 – 1576

Prvá časť lesného poriadku obsahuje už zmienený opis stavu lesov určených na zásobovanie komorsko-kráľovských baní a hút drevom a dreveným uhlím. Druhá časť obsahuje podrobnú služobnú inštrukciu pre lesného odborníka, ktorý mal titul „sylvarum magister“ (Waldmeister alebo Waldförster, čiže lesmajster). V nej boli predpisy aj pre ochranný personál a pre drevárskych manipulantov. Tento lesný poriadok sa skladal z tridsiatich bodov, z ktorých väčšina bola len rozšíreným opakovaním predošlej inštrukcie kráľa Ferdinanda I., vydananej roku 1564 pre banskobystrických lesných úradníkov komorského panstva. Predovšetkým sa zakazovalo pasenie oviec a kôz v lesoch, čo bolo prísne pripome-

nuté všetkým kastelánom, úradníkom, zemanom, ako aj všetkým valachom a poddaným, s cieľom prekaziť nezmyselné pustošenie lesov. Lesy sa mali racionálne zužitkovať a rúbať len podľa plánu, so zreteľom na ich obnovu. Všetky lesy sa mali zahájiť a chrániť. Na ochranu a správne obhospodarovanie lesov boli ustanovení „silvarum magistri“, čiže lesmajstri a lesníci. Drevná hmota, vyťažená z komorských lesov, mala slúžiť pre činnosť banských a hutných závodov. Nesmelo sa dovoliť rúbať drevo ani poddaným, ani mešťanom, ani cudzím, ani osadníkom – nikomu. Poddaným sa mohlo pre ich domácu potrebu poskytnúť drevo z komorských lesov zadarmo. Súkromní majitelia lesov mohli so svojím drevom voľne disponovať, ale ak svoje lesy zdevastovali, stratili nárok na prídely dreva z komorských lesov. Zakázané bolo strom z kôry olúpať, alebo odvetviť viac ako do polovice jeho výšky. Hutným robotníkom mohol lesmajster alebo lesník povoliť vystavať si v lese obytný domček a zriadiť pri ňom zeleninovú záhradku. Zakázané bolo zrúbať strom a nechať ho hniť na zemi, pretože „každý zoťatý strom treba riadne spracovať a zužitkovať“. Voly a ovce sa mohli pásť na trávnikoch a pastvinách, ale bolo treba šetriť stromovie – nesmeli ohlodávať a ohryzávať stromy. Lesné priestory sa nesmeli ohrádzať plotmi a púšťať kozy do lesa. Lesmajstri a strážnici hôr mali poprezeráť všetky lesy, drevárske a uhliarske práce, aby mohli odstrániť nedostatky. Rovnako mali kontrolovať všetky lesotechnické stavby a zariadenia (vodné nádrže, splavné kanály, hate, hrable, rizne) aby riadne fungovali a aby v dodávke dreva pre hutí a bane nedochádzalo k zdržaniam. Lesmajstri sa mali zúčastňovať na všetkých poradách a rokovaniach týkajúcich sa drevárskych, uhliarskych a lesníckych prác a od správcov baní a hút si mali vždy vyžiadať údaje o množstve dreva, ktoré sa má z lesa dodať podnikom. Lesmajstri museli dohliadať na to, aby sa drevo rúbalo v pravý čas a len v potrebnom množstve. Pri načínaní nedotknutých porastov museli lesmajstri dôkladne uvážiť, kde treba rúbanisko otvoriť a kadiaľ sa mohlo drevo najvýhodnejšie a najlacnejšie dopravovať na pltiská, pily, alebo do uhlísk. Nariadené bolo drevo rúbať na jar, nie neskôršie a pri rúbaní sa nesmeli ponechávať vysoké pne. Okolo Jána, najneskôr okolo Jakuba malo byť drevo už očistené a uložené tak, aby cez leto vyschlo a v jeseni sa malo z rúbanísk odstraňovať. Uložené bolo urobiť preliminár na každú ťažbu dreva, aby sa vedelo koľko sa zotne, koľko bude z neho uhlia, prípadne iného materiálu a aký bude náklad. Drevárskym majstrom, lesným správcom a lesmajstrom sa zakazovalo vlastníctvo a stavba nových banských diel, aby do svojho majetku nevkladali časť komorských prostriedkov poskytnutých na drevárske a uhliarske práce. V závere dokumentu je vyjadrený príkaz a vôľa panovníka takto:

„Kedže toto pokračovanie a nariadenia hore menovaných komisárov bolo urobené podľa nášho najmilostivejšieho prania a to nielen pre rozkvet a udržanie nášho komorného majetku, ale práve tak aj pre verejné dobro celého kráľovstva, a tak je podľa toho náš milostivý a vážny rozkaz a vôľa, aby tento vyššie uvedený poriadok a všetky jeho odseky a body boli úplne dodržiavané a proti nim nijakým spôsobom sa nekonalo, k vôli čomu sme dali o tom vydať všetkým nami tam vymenovaným vrchnostiam v našich uhorských banských mestách osobitný verejný a všeobecný rozkaz na uverejnenie a zachovanie tohto nariadenia. Pri tom všetkom chceme, aby tak nám, ako aj našim dedičom a nasledovníkom bolo vyhra-

Úvodná strana Maximiliánovho lesného poriadku

dené tento poriadok podľa potreby a pomerov našich a uvedených medených závodov rozšíriť, zúžiť a zmeniť kedykoľvek a ako sa nám to zdať a vyhovovať bude. Aby sa tak stalo, to je naša najvážnejšia vôľa a myšlienka“.

Maximiliánov lesný poriadok čo do obsahu je takmer totožný s predchádzajúcou inštrukciou Ferdinanda I., rozdiel je len v jeho väčšej podrobnosti a obsírnosti.

Do vlastníckeho práva lesný poriadok nezasahoval, nariaďoval však poskytovať drevo na banské účely zdarma, bez ohľadu na vlastníka lesa. Nebolo to nič nové, len vyjadrením oddávna zaužívanej praxe bezodplatného využitia všetkých lesov na banské účely. Tradícia podriadenosti všetkých lesov, bez ohľadu vlastníctva, záujmom baníctva, sa vyvinula zrejme počas stáročnej praxe, keď bolo baníctvo vždy vysoko cenené, pričom lesy neboli také vzácné, lebo ich bolo nadostať. Jej vznik nemožno zistiť, pretože už Vladislav II. v edikte z roku 1502 spomína, že „počiatky tohto vzťahu presahujú ľudskú pamäť“. Ohľadne lesov kráľa a kráľovnej takého stanovisko prijal už Žigmund v roku 1416, Ľudovít II., a kráľovná Mária v roku 1524, Ferdinand II. v roku 1525, rovnako postupoval aj cisár Rudolf v roku 1584 i Leopold I. v roku 1700.

Napriek tomu, že Maximiliánov lesný poriadok bol motivovaný predovšetkým zachovaním lesov ako zdroja drevnej suroviny pre zásobovanie banskej a hutníckej prevádzky, obsahoval aj viac progresívnych opatrení zameraných na úpravu využívania lesa, a jeho ochranu. Položil tiež pevný základ pre kontrolnú a dozornú činnosť. V dôsledku obmedzení prijatých na jeho základe, akým bol napríklad zákaz škodlivého pasenia oviec a kôz v lesoch zo 14. februára 1567 a ráznejší príkaz z 22. septembra 1567 ako aj iných, lesný poriadok nenašiel hlbšie pochopenie u obyvateľov osád a dedín lesnatého Horehronia, ale ani u zemepánov a iných majiteľov pozemkov.

Regulačné opatrenia na zachovanie lesov v lesnom poriadku nemali len ochranný charakter, ale mali tiež pripravovať súkromných i obecných majiteľov lesov v okolí baní na hlbšie zasahovanie štátnej správy do ich práva držby. Cieľom bola voľná a bezplatná ťažba dreva v týchto lesoch. Vo všeobecnosti sa vychádzalo z predpokladu, že meštania Banskej Bystrice sa už v tom období na svojom území takmer vôbec nevenovali baníctvu, čím sa vzdali aj práva užívať lesy na tento účel. Previedli prevádzkovanie baní a právo užívania lesov na Hampovcov, Turzovcov a neskôr na samotnú komoru, podľa ktorej tým zaniklo aj vlastnícke právo mesta na lesy a tie prešli do komorského majetku. Takáto argumentácia komory, že v dôsledku útlmu mestského baníctva by malo zaniknúť aj vlastnícke právo mesta voči svojim lesom, by neobstála ani podľa uhorského práva, dokonca ani vladár nemal právo jednostranne zaťažiť lesy v súkromnom vlastníctve akoukoľvek služobnou povinnosťou. Podľa lesného poriadku boli harmanecké lesy s horami na druhom brehu Hrona s výnimkou „Hlbokej“ vyňaté z výlučnej správy a dohľadu mesta. Začali ich označovať ako „rezervované lesy“. Konečné uplatnenie zásady o rezervovaní lesov pre erárne baníctvo pri niesol až banský poriadok Maximiliána II. z roku 1573, v ktorom je

Kontrola a úprava miliera

ustanovené, že všetky vysoké lesy a ihličnaté lesné porasty v okolí banských miest, aj v krajoch, kde sa bane len v budúcnosti otvoria, pripadajú kráľovskej komore. Lesy kláštorov a hradov zostávajú v ich úžitku len do tých čias, kým ich banský odborný súd neprisúdi banskej komore. To isté sa vzťahovalo aj na lesy mestské a obecné, ktoré už boli hájené, kým na lesy nezahájené sa toto ustanovenie nevzťahovalo. Vo vzdialenosti pol míle okolo baní a hút bola zakázaná akákoľvek ťažba dreva. Okolitému obyvateľstvu sa povoľovalo rúbať len pre domácu potrebu a na návrh banského úradníka určené množstvo dreva. Rúbaniská sa vydávali záujemcom len pod podmienkou, že drevo spracujú podľa návodu banských úradníkov a odovzdajú banských podnikom. Obchodovať s drevom, pochádzajúcim z lesov rezervovaných pre banské ciele, bolo prísne zakázané. Ani tento banícky poriadok však neobsahuje také ustanovenia, ktoré by poukazovali na to, že súkromné vlastnícke právo lesov zaniká. Uvedené je len, že lesy okolo baní – či už súkromné alebo štátne – majú baníctvo zásobovať drevom, lebo pôvodne bol tento lesný majetok darovaný kráľom. Z toho však jasne nevyplýva či by sa tieto lesy mali navždy a čisto len pre baníctvo využívať, ani to, že by mali byť spravované štátom, keďže sa stanovuje len povinnosť zásobovať baníctvo drevom. Podľa banického poriadku vlastná ťarcha povinného zásobovania baníctva drevom sa takmer výlučne vzťahovala na lesy erárne, v iných prípadoch na základe odvolania mohla byť stránka, podávajúca sťažnosť, od ťarchy zásobovania drevom oslobodená. Zásada „rezervovania lesov“ v zmysle banického poriadku sa uplatňovala tým, že správa všetkých baní a dozor nad lesmi a uhliarstvom prešlo do pôsobnosti Hlavného komorskogrofskeho úradu so sídlom v Banskej Štiavnici. Znamenalo to, že bez vedomia banického majstra alebo banského sudcu sa v hore nesmelo rúbať drevo. „Rezervovanie lesov“ pre erárny banský priemysel sa podarilo najlepšie uskutočniť na Horehroní. V iných miestach, napríklad v okolí Kremnice, úplné „rezervovanie lesov“ docielil štát až v roku 1753. Kvôli závislosti mesta Banská Bystrica od komory v dôsledku rezervovania lesov vznikol zdĺhavý spor o právo držby lesov a neustále sťažnosti, ktorými zúčastnené strany tristo rokov zahŕňali najrôznejšie inštanície až po palatínov a panovníkov.

V dôsledku prechmatov komorského predstaviteľa dochádzalo k situáciám, že banskými sudcami sa nestávali radní, ale úradníci komory, ktorí potom prenikali aj do vnútornej mestskej rady. Počas náboženských sporov podporili katolícki členovia mestskej rady práve reprezentanta komory, ktorý sa potom vyhlásil za jediného oprávneného a vecne príslušného činiteľa ohľadne kontroly a správy mestských lesov.

História banskobystrických mestských lesov je zväčša vyplnená príkormi, postihujúcimi výlučné vlastnícke právo mesta k lesom. Vlastníctvo lesov mestu nikdy nepopreli ani králi. Krivdy a svojvoľnosti zo strany predstaviteľov komory nútili mešťanov k sťažnostiam adresovaným na čoraz vyššie miesta, ktoré im väčšinou dali za pravdu. Málokedy však dosiahli, aby ich úradníci komory aj rešpektovali. Už v roku 1574 predostreli meštania komorskej komisii prvú sťažnosť, že sa musia bezmocne prizerať ako komorskí úradníci v rozpore so všetkými právami a spravodlivosťou predávajú nevyužitú drevo a seno „za dobrú cenu“ cudzincom, hoci

sami trpia ich nedostatkom. Komisári však popreli tieto fakty tvrdením, že nedisponujú informáciami o pozemkoch, kde by sa malo nachádzať zbytočné drevo a seno. Meštania rovnako nepochodili ani so žiadosťou o ochranu obyvateľov dolného predmestia pred povodňami, ktoré počas zvýšenej hladiny Hrona hrozia pri Dolných hrabliach, naplnených splaveným drevom. Komisári na základe lži-vej informácie komorských úradníkov arogantne vyhlásili, že hrable sú staršie ako domy pod sv. Annou na dolnom predmestí a ľudia si ich postavili na vlastnú zodpovednosť, napriek varovaniam o možnom nešťastí – a teda nech znášajú aj dôsledky. Je paradoxné, že mesto síce malo svoje lesy, ale muselo si kupovať stavebné drevo od komory aby ho potom mohlo predávať svojim mešťanom. Komora mestu na tento účel neposkytovala žiadne úľavy a neskôr dokonca predaj dreva úplne odmietla. Tento postoj komora zmenila v roku 1586, a to až po chystanej sťažnosti mesta samotnému panovníkovi. Povolila predaj dreva mešťanom, ale až z Predajnej, ktorá bola od mesta značne vzdialená. V dôsledku tiesne mesto s týmto nevýhodným riešením muselo súhlasiť. Potreba dreva naďalej stúpala a mesto nedokázalo pokryť ani naturálne dávky pre svojich úradníkov, ktorých potom muselo odškodniť peniazmi. Podľa účtovnej knihy z roku 1588 mestská rada prikázala, aby „na radnici dali kapitánovi a mestskému notárovi peniaze na drevo a to 20 zlatých, žeby nabudúce mohli sami drevo nakupovať a zapatriť sa ním“. Mesto sa snažilo vykryť potrebu dreva aj nákupom od susedných zemepánov, napríklad v roku 1589 od Jána Benického, od Lukavických alebo od Mateja Murakóziho.

Napriek prísne štylizovaným nariadeniam boli lesy, rezervované pre ciele baníctva a hutníctva, neustále poškodzované od pasúceho sa dobytku a kľčované na získanie oráčín a lúk. Preto cisár Rudolf v roku 1585 musel opäť prísne uplatniť zákaz pasenia kôz a akéhokoľvek dobytku v horách, zákaz kľčovania lesných porastov a rúbania starých, aj mladých stromov. Dá sa z toho predpokladať, že zákroky lesného ochranného personálu proti páchatelom boli málo účinné. Do popredia vystúpil problém vyčlenenia pasienok z lesných plôch, aby potom bolo možné lepšie chrániť samotné lesné porasty. V tejto súvislosti možno spomenúť prípad z roku 1586, keď prefekt komory Viliam Igl, zrejme na základe podnetu mesta, navrhol uvoľniť pasienky pre mesto Banská Bystrica z lesov rezervovaných pre baníctvo v Harmanci. Spoločné, čiže verejné lúky a pasienky, pripomínal aj Maximiliánov lesný poriadok.

Bystričania aj v rámci návštevy komorských komisárov Jána Steinbergera a Michala Prücknera v roku 1602 predostreli žiadosť, aby komora zabezpečila pre mešťanov dostatok dreva, ktoré dostáva len mediarsky podnik a oni pritom trpia núdzou. Žiadali súčasne aj o stanovenie ceny dreva potrebného na pálenie vápna a varenie piva na 40 denárov za siahu. Zrejme tejto žiadosti komorskí komisári nevyhoveli, preto sa množili ďalšie ponosy, ako napríklad z roku 1604 proti beztrebnému pustošeniu mestských lesov baníkmi a komorskými poddanými na Panskom diele.

Popri vývoji erárneho spravovania baní v okolí Banskej Bystrice badať stále väčší úpadok súkromného baníctva u banskobystrických občanov. Súkromnému baníctvu a vývoju priemyslu najťažší úder zasadilo Bočkayho povstanie v roku 1605, keď povstalcí takmer vyhubili obyvateľstvo Banskej Bystrice a spustožili súkrom-

ný i erárny majetok. Kríza zasiahla aj lesnú manipuláciu, o čom svedčí zmienka o nedostatku dreva pri reformovaní baní v Banskej Bystrici roku 1607. Práca v Novej hute bola zastavená a rovnako to bolo aj v hutách na Starých Horách. Napriek rozširujúcej sa ťažbe dreva, Banská Bystrica stále trpela nedostatkom dreva, a tak sa opakujú sťažnosti na pretrvávajúce krivdy. Podľa zápisnice z roku 1614 „*podlavičania podobne ako ulmančania s mestskými lesmi tak nakladajú, že v nich drevo chýba, a majú vo zvyku ho pustošiť, takže potom richtár a rada svojho času to zastavili a nechceli to pripustiť*“. Meštania sa aj v roku 1624 v meštianskych žiadostiach sťažujú, že palivové a stavebné drevo či dosky si nedokážu zaobstarať ani za hotovostné platby. O obchodovaní s drevom v okolí Banskej Bystrice v tom čase nemožno hovoriť napriek tomu, že zákonný článok 42 z roku 1625 nariaďuje komore v Banskej Bystrici, aby obyvateľstvu nerobila prekážky pri zadovážovaní potrebného stavebného dreva „*za spravodlivú cenu*“. Vzápätí však opäť vznikol väčší nedostatok dreva, ktorý si vynútil zákaz predaja dreva súkromným osobám z lesov pre baníctvo rezervovaných. Vyčerpanosť lesného hospodárstva spôsobila, že v roku 1629 komorský prefekt už nedokázal vyplatiť dohodnutými dávkami dreva ani svojich úradníkov. Nemožno sa preto čudovať, že tým menej mohol drevom zásobovať banskobystrických mešťanov. Mesto v tom čase potrebovalo drevo na rekonštrukciu hradiab, bášť a verejných budov, preto v roku 1629 požiadalo palatína o ochranu svojich práv.

Náradie uhliara

Vo svojej žiadosti na vrátenie lesov uviedli predstavitelia mesta okrem iného aj toto: „...*na uváženie je, že tieto lesy našim predkom s výhradou patrili a mesto ich bolo nútené postúpiť obchodnému podniku Vášho milostivého veličenstva...*“. Komorský prefekt síce nasledujúceho roku poskytol mestu drevo, ale za prehnane vysoké ceny. Súčasne mestu zakázal nakupovať drevo od susednej šľachty, ba dokonca napriek zákazu drevo komory a mesta predal aj na územia obsadené Turkami. O dávnejšom zákaze komory vyvážať drevo na obsadené územia sa Bystričania dozvedeli až v roku 1630, pričom bolo komore známe, že banskobystrickí komorskí úradníci vyvážali drevo aj Turkom a nevyvodili z porušovania vlastného nariadenia príslušné závery. Mesto sa 31. augusta 1631 obrátilo so sťažnosťou na komorského grófa, ktorému oznámilo, že prefekt voči Banskej Bystrici vystupuje s veľkou nežičlivosťou a palivové či tavebné drevo poskytuje len ako almužnu. Uviedli, že „*na umlčanie ostatných obťažovaní chcú nás na náš vlastný chotár opäť upriamiť lesným poriadkom, na nutné zalesnenie a chcú stavebné drevo násilne zastaviť a za veľkú milosť vydávať. Málo stavebného dreva, čo nestojí ani za zmienku, nám na naše hate dopriali a ešte aj naše mestské stavby museli na škodu zostať nepokryté a pred našimi očami sme videli murivo sa rozpadávať*“. Akútny nedostatok dreva bol najmä po požiaroch v roku 1631 a 1632. Mestská rada vtedy musela požiadať o šindle z ponických lesov, od vdovy po Jurajovi Süčiovi. Komora zazlievala obyvateľom Banskej Bystrice, keď po škodách spôsobených požiarimi žiadali stavebné drevo na rekonštrukčné práce „*zo svojho*“, teda z vlastných lesov.

Mešťania v žiadostiach predložených mestskej rade v roku 1632 dôrazne požadovali zabezpečiť prístup do svojich lesov, ktoré im zaručila listina privilégií a zároveň žiadali sprísniť kontrolu v lesnej čiaske „Hlboká“, ktorá im stále patrila, aby sa zamedzilo škodám spôsobovaným obyvateľmi Majera. V roku 1633 mesto splnomocnilo svojho popredného mešťana Michala Haasa, aby v rámci svoje cesty do Viedne informoval najvyššie miesta o lojalite mesta a poukázal na nekalé praktiky komory vo vzťahu k mestu a to nielen v oblasti zásobovania drevom, ale aj v oblasti kňazskej služby a súdnictva v rozpore s privilégiami mesta. Komora totiž neraz sama súdila zločincov zadržaných v chotári mesta napriek tomu, že to náležalo výlučne do súdnej kompetencie mesta. Mestská rada svoju sťažnosť v tom istom roku adresovala aj komorskému grófovi Jurajovi Puchenbergerovi z Losín, v ktorej protestovala proti zmene postoja komory pri poskytovaní nespotrebovanej časti dreva zachyteného na horných i dolných hrabliach mestu, predtým za zaobstarávaciu cenu a potom len za zvýšené ceny od komorských úradníkov. Tí všetko nadbytočné drevo sami skúpili a predávali s nemalým ziskom nielen mestu, ale aj iným záujemcom. Informovali ho aj o tom, že komorský prefekt odmietol nielen z komorských, ale aj z mestských lesov predat stavebné drevo mešťanom na opravu domov zničených požiarom, proti čomu mestská rada protestovala už aj na župnom zhromaždení. Sťažnosť sa týkala aj odopierania prístupu do mestských lesov s poukazaním na skutočnosť, že kým sedliaci môžu predávať komorské drevo aj na mestskom trhu, mešťania sú vykázaní z vlastných lesov, kde im predstavitelia komory len občas, po odovzdaní štedrých darov, povoľujú ťažiť. Rovnako mešťania nemôžu využívať ani mestské lúky a pa-

sienky, hoci uhliari tam mohli pásť podľa ľubovôle. V neposlednom rade sa sťažnosť týkala zásobovania baníkov potravinami z vlastných komorských skladov, ktoré boli zriadené v rozpore s mestskými výsadami, pod zámienkou predražovania tovaru mešťanmi, čo bola citeľná rana najmä pre živnostníkov – mäsiarov pekárov a obchodníkov. Na základe tejto sťažnosti hlavný komorský gróf vydal síce nové, ale len málo výrazné nápravné opatrenia. Nariadil prefektovi, aby mešťanom poskytoval z mestských lesov dostatok palivového i stavebného dreva. Vo veci zásobovania baníkov potravinami a inými výrobkami však potvrdil stanovisko komorských úradníkov, ktorí predražovanie tovarov aj vyčíslili.

Skutočnosť, že napriek existencii mestských lesov si banskobystrickí mešťania museli nedostatok dreva kompenzovať nákupom od komory alebo od susedných vlastníkov lesov, muselo ich veľmi deprimovať zistenie, že ani ich kremnickí a štiavnickí susedia neboli vystavení takýmto problémom a obštrukciám. Na zhromaždení banských miest, ktoré sa uskutočnilo 23. júna 1633 v Kremnici, bol naznačený zaužívaný štatút pri obstarávaní dreva v Kremnici a v Štiavnicí, nasledovne: „*V Kremnici je pre lesy dodržiavaný tento poriadok. Mesto má troch horárov a keď mesto, alebo kto sa v meste prihlási že potrebuje drevo, budú im určené miesta, s ktorými musia byť spokojní. Nedávno napríklad komora žiadala na jednom mieste zvanom Dlhý diel pripraviť rúbanie, čo sa však mestu nehodilo a preto sa im nariadila ťažba na odľahlejšom mieste. Takisto hovoril aj Matej Jakobi, že v Štiavnicí je držaný jeden lesník a traja horári, ktorí sa musia každý deň do večera hlásiť lesníkovi a ten rozhodne, kam jedného alebo druhého na druhý deň vrátane seba pošle na nejaké miesto, aby urobili opatrenia a pozreli sa, či sa niekde nerobí škoda. Keď však komora alebo mešťan potrebujú stavebné alebo palivové drevo, musia si ho vypýtať od mesta*“. V roku 1636 mesto Banská Bystrica vzalo za 1 200 zlatých do zálohu lesy „Bukovinu“ a „Hotarno“ v iliašskom chotári od Dominika a Štefana Lukavických z Iliaša. O štyri roky neskôr poskytlo Štefanovi a Jánovi Lukavickým ďalšiu pôžičku vo výške 2 200 zlatých, zaistenú ich iliaškými lesnými majetkami. Popri tom mesto na pokrytie narastajúcich potrieb dreva kupuje lesy aj od zvolenského, ľupčianskeho a radvanského panstva.

Na krajinskom sneme v roku 1638 vyslanci banských miest získali uistenie, že jeho veličenstvo osobitným ediktom nariadi, aby po pokrytí potrieb baníctva boli v prvom rade uspokojované požiadavky mešťanov na drevo a súčasne sa postará aj o to, aby komorskí úradníci postupovali voči banským mestám primeraným spôsobom. Prijatý bol zákonný článok č. 65, ktorý potvrdzoval znenie zákonného článku č. 42 z roku 1625: „*Ohľadne prefektov a úradníkov banskobystrickej komory sa stanovilo, aby ďalej nijako nebránili obyvateľom kráľovstva v užívaní ich domácich slobôd a výsad za spravodlivú cenu si zadovážiť náradie, meď, tiež drevo, trámy, brvná, dosky a podobné výrobky vhodné na stavbu domov, ako doposiaľ vždy sa dialo, a dopraviť ich po rieke*“. Tento zákonný článok bol potvrdený v roku 1647 zákonným článkom č. 85, v roku 1655 zákonným článkom č. 28 a v roku 1723 zákonným článkom č. 15.

Banskobystrická banská komora si vynútila, aby do jej správy prešli aj lesy Zvolensko-ľupčianskeho hradného panstva, ktoré boli v užívaní Kataríny Széchy. Podľa A. Kavuljaka to malo byť v roku

1649, podľa E. Jurkoviča až po odhalení Wešeléniho sprisahania, čo je pravdepodobnejšie. Ihneď po ich prevzatí komora v nich zakázala rúbanie, pasenie, kľčovanie a značne zredukovala zužitkovanie dreva, čím obmedzila slobodu okolitých osád vo voľnom užívaní rozsiahlych lesných priestorov.

Od roku 1625 celý dozor a takmer neobmedzenú právomoc nad lesným hospodárením a manipuláciou s drevom mal v rukách „*tajovný*“ či „*taviarenský*“ (hutnícky) dôstojník v Banskej Bystrici, ktorý však bol odborníkom baníckym, nie lesníckym. Táto podriadenosť banskému majstrovi výrazne obmedzila pôsobnosť lesmajstrov, neskôr však došlo k odstráneniu tejto anomálie. V roku 1662 sa z úpravy pre „*tajovného*“ šafára na Starých Horách dozvedáme, že v správe lesov bude opäť podliehať lesníkovi, lebo sa uložilo, aby on kontroloval uhliarov a drevorubačov, avšak drevo určené na rúbanie môže značiť v lese len s vedomím lesmajstra. Tento starší spôsob lesnej manipulácie, za dozoru lesných úradníkov, uprednostnili aj z toho dôvodu, že sa citeľnejšie začal prejavovať nedostatok dreva. V spomínanej úprave z roku 1662 sú aj určité úsporné opatrenia, ktoré však boli prijímané aj skôr. Napríklad v roku 1653 ústredná správa nariadila banskobystrickej komore, aby hľadela znížiť počet pivovarov a päléníc, pretože spotrebovali ročne príliš veľa dreva – až 64 220 siah. Komora v rokoch 1660 a 1662 konala pochôdzky vo všetkých lesoch rezervovaných pre baníctvo, počas ktorých sa zistilo značné poškodzovanie lesov, a to aj napriek prísny nariadeniam, ktoré však dlho ostali len na papieri. Pri malom počte lesného „*osobníctva*“ (personálu) ako aj jeho nepostačujúcej právomoci, neboli možnosti na ráznejšie zákroky voči páchatelom. Ešte aj v roku 1700 v banskobystrickom okrese zamestnávala komora

okrem ústredného lesmajstra v Banskej Bystrici len štyroch hájníkov (*Waldhütter*) na hájenie vonkajších okresov.

Počnúc rokom 1662 vrchnosť postupne vydávala inštrukcie pre lesný personál banských lesov. Najprv to bola úprava pre vedúceho lesmajstra pri banskobystrickej komore (Kavuljak, 1942):

„*Lesmajster mal bedlivý pozor dávať na lesy, často ich precestovať a prezerať, o výsledku prehliadky správcovi komory referovať, upozorňovať na škody, nijaké nesprávnosti nezamlčať a na zamedzenie lesu škodlivých vplyvov ihneď zakročiť. Lesmajster dozerá na 4 hájníkov, ktorí mu podliehajú: či riadne chodia do lesa, či o všetkom podávajú správu, čo zbadajú, či plnia svoje povinnosti ochranné a manipulačné. Ak zistí, že hájníci nie sú dosť usilovní, nie sú spoľahliví, povinný je podať o tom hlásenie správcovi komory. V prípade, že by škoda vzniknutá nedbalosťou hájníka bola značná, musí na jej zamedzenie ihneď urobiť potrebné opatrenia. Lesmajster musí na jar hneď po zmiznutí snehu usilovať sa zariadiť, aby boli rúbaniská pre rúbanie dreva vyznačené, aby sa jednotlivé kusy dreva, poškodené a vyvrátené cez zimu, vyrobili pre potreby hút a hámrov na uhlie, pre bane na baniare, pre opravu a stavbu budov na stavebné drevo a pre vykurovanie domov na palivo. Lesmajster nesmie pripustiť aby bol čo i len jeden strom zrúbaný bez povolenia správcu komory nielen v lesoch komorských, ale ani v lesoch vyárendovaných pre ciele banských podnikov. Lesmajster musí v súlade so správcom komory dozerieť v hutách a hámroch na hospodárenie s drevom. Všetky zistené veci má lesmajster spoločne prerokovať so správcom komory a pri rokovaníach o otázkach spotreby uhlia v taviarňach byť správcovi k dispozícii*“.

Po rozobratí miliera

V roku 1662 nasledovala inštrukcia pre lesníckeho pisára, ktorý bol vlastne účtovným úradníkom a vedúcim kancelárskej agendy. Mal takéto povinnosti:

„*Evidencia drevného obchodu; vyúčtovanie drevných hmôt a uhlia s bankským úradom; odpočet vyhotoveného, zmeraného a vyvezeného dreva a uhlia; zaznamenať všetky dohody s robotníkmi, povozníkmi a obchodníkmi. Lesný pisár musí byť prítomný pri vyťahovaní dreva z lesa, pri jeho meraní a pri jeho odovzdávaní uhliarom, o čom si má dať vystaviť potvrdenku. Na drevo vydané pre deputáty, pre úrady, pre sluhov, vystaví pisár podujimateľovi reverz a z času na čas sa vyúčtuje s ním za množstvo vyrobeného dreva. Okrem dreva na deputáty nesmie podujimateľ výroby bez povolenia správcu bankského úradu nikomu vydať ani predať drevo, nad čím má dozerať pisár a ten má dávať pozor aj na uhliarov, aby s uhlím nijaké obchody nerobili*“.

Ďalej to boli inštrukcie pre bankského majstra, vedúceho úradníka v taviarniach a pod.

Komorskí predstavitelia zamedzenie vstupu bankskobystrických mešťanov do lesov obhajovali na vyšších miestach vždy ochranou lesa, ktorá si vyžaduje nekompromisný prístup. Túto argumentáciu zdaniivo podporovali aj jednotlivé lesné patenty (*Waldpatenten*), ktoré predstavovali nariadenia vydané v prospech ochrany lesov. Takýmto bolo aj obnovené nariadenie kráľa Leopolda I. z 12. decembra 1680 pre nadriadených a poddaných bankských miest, zemepánov, zámockých pánov, mestecká a dediny s tým, aby prísne zachovávali opatrenia na ochranu lesov proti paseniu dobytky a nehospodárnemu rúbaníu stromov i celých porastov. Lesný patent vydaný 24. júla 1700 pre všetky bankské mestá obsahuje veľmi významné a dovtedy neobvyklé postrehy, ako napríklad, že porasty nie sú riedené a čistené, čím sa nedbá na dosiahnutie ich správneho a žiaduceho vzrastu. Ďalej je prísne nariadené, aby bolo zabránené škodlivému pustošeniu a rúbaníu lesov. V priebehu šiestich týždňov mali byť všetky kozie stáda z hôr odstránené a páchatelia prísne potrestaní. Lesy treba spravovať odborne, lesnícky a majú byť nadovšetko hospodárne využívané podľa lesného poriadku. Po týchto pokynoch nasledovalo usporiadanie vecí osadníckych. Už v predošlých dvoch storočiach síce nachádzame podrobné popisy práv a povinností komorských poddaných bývajúcich v dedinách okolo Banskej Bystrice, avšak v popise erárnych osád v okolí Starých Hôr sú tieto práva už ustálené. Osadníci erárnych osád mohli na základe povolenia komory stavať domčeky a využívať erárnu zem, mali nárok na odpadové palivové drevo, lesnú a hŕľnu pastvu a na užívanie lúk. Stavebné drevo vydával lesmajster pri úradných pochôdzkach lesov. Povinnosťou týchto osadníkov bolo vstúpiť do erárnej práce. Na rozdiel od erárnych osád v Starohorskej doline, kde sa viazalo osadnícke právo na osadnícky dom, v harmaneckých osadách patriacich mestu, sa toto právo viazalo na pracovný pomer v lese. Keď robotník prestal pracovať v lese, stratil nárok na osadnícke náležitosti, najmä na ohrevné drevo. Stavebné drevo na opravy si museli osadníci kupovať a za pastvu platili uznávací poplatok mestu.

V roku 1703 si komora prisvojila z mestského majetku časť laskomerského lesa s tým, že pozemok patrí Podlaviciam, ktoré sú dedinou patriacou komore. To aj napriek tomu, že sa obec nachádzala

na území mesta a aj v najstarších listinách je vedená ako mestský majetok, za ktorý mesto platí dane a desiatok svätotomášskemu prepoštolí. V rovnakom čase komora zabrala aj les neďaleko Sásovej, kde vyviera prameň „Vápenná“ z ktorého bola zásobovaná jedna vetva mestského vodovodu. To už samo osebe poukazyvalo na vlastnícke právo mesta. Sťažnosť mesta u komorského grófa Albrechta Thavonatha bola bezvýsledná. Komora spochybnila laskomerský les aj v roku 1733 tvrdením, že poddaní za lov vtákov a pasenie platia nájom jej a nie mestu, s čím 12. februára 1733 súhlasil aj komorský gróf.

Komorské i mestské lesy utrpeli značné škody od povstaleckých vojakov, sedliakov i baníkov počas Rákociho ako aj predchádzajúceho Tököliho protihabsburgského povstania. Podľa správy bankskobystrického prefekta z 15. augusta 1707 komorskí úradníci pri istej príležitosti vyrozumeli o tejto situácii mestského vojenského veliteľa, baróna Klobuschizského. Ten však nebol ochotný informovať o tom hlavného veliteľa rákóciovských vojsk Mikuláša Bercsényiho, ktorý bol aj kráľovským radcom, vicegenerálom bankských miest a hlavným komisárom Horného Uhorska, pretože „*je to veľký pán, s ktorým nechce mať prieky a v čase cisára nikto zas nechce mať nič do činenia s rebéliou*“. Navrhol len, že „*v tejto súvislosti treba baníkov častejšie napomínať, prípadne ich častejšie dávať do väzenia v Ľupči*“. V takejto situácii boli samozrejme bezpredmetné hlásenia mestského horára o škodách, ktoré predkladal mestskej rade.

Rozpory medzi mestom a komorou pokračovali naďalej. Mesto splavovalo palivové drevo z harmaneckých lesov potokom Bystrica a nad mediarskym hámrom ho zachytávali na hrabliach, ktoré často poškodzovali povodne, z nich najväčnejšia bola v roku 1717. Mestská rada sa urýchlene postarala o ich opravu, aby už v nasledujúcom roku mohlo splavovanie pokračovať. Komora však požiadala mesto o ich zrušenie a postavenie nových hrabieli pri dolnej hute, proti čomu sa mesto dôrazne ohradilo. V rokoch 1737 a 1738 mesto opäť postihli požiare a poškodení mešťania požiadali komoru o stavebné drevo na opravy, dúfajúc, že tak, ako za čias komorského grófa baróna Sternbacha, im ho poskytnú za znížené ceny. Komora však bola ochotná drevo predáť len za rovnakú cenu ako aj pre ostatných záujemcov. Mestská rada sa preto, v snahe zabezpečiť drevo pre mešťanov za nižšiu cenu, na svojom zasadnutí 24. marca 1740 rozhodla obrátiť na dvorskú komoru. V žiadosti bolo okrem iného uvedené: „*Pravdaže, nikto z nás nepochybuje, že vznešenej dvorskej komore je veľmi dobre známe, že všetky naše lesy, rovnako ako aj lesy ostatných bankských miest týmito bankskými komorami boli obsadené pre potreby baní, sú u nej v držbe a podľa ľubovôle pánov komorských úradníkov sú užívané a ťažené, v tom sme však predsa len v horších podmienkach ako ostatné bankské mestá, ktorým je drevo z ich lesov potrebné na domy zadarmo poskytované aj súkromným mešťanom, jedine nám nešťastníkom sa predsa to prihodilo, že požadované drevo z našich vlastných lesov na domy pre našich súkromných mešťanov, ktoré malo byť zdarma poskytnuté, je otvorene odopreté, veď pri tejto banskej komore pre rozsiahlosť lesov, ktoré sú na potrebu baní z rozličných dôvodov vyhradené, bolo by potrebné sa menej báť nedostatku dreva, než v iných bankských mestách*“.

Mesto ale ani v tomto prípade nepochodilo, nevzdávalo sa však a poverilo svojich zástupcov Teodora Ladislava Heinzelia a Juraja Jána Valu, aby na bratislavskom krajinskom sneme 17. marca 1741 predniesli aj sťažnosti mesta na komoru, ktorá nechce mešťanom znížiť ceny dreva na obnovu domov po požari a to ani z mestských lesov. Žiadali súčasne aj o povolenie na dovoz dreva z Gemera po Hrone. Ustavičné sťažnosti, ktorými mesto zahŕňalo najrôznejšie miesta, vrátane najvyšších (trón, dvorskú kanceláriu, komorských grófov) vyústili v roku 1741 do prijatia zákonného článku č. 40, podľa ktorého bol uzavretím celého sporu poverený samotný panovník. Za tým cieľom panovník vyslal do Banskej Bystrice)Erdödyho komisiu, ktorá v závere svojej činnosti v roku 1747 prijala rozhodnutie (*Resolutio*), podľa ktorého právo hospodárenia s lesmi ostalo výhradne kráľovi a jeho úradníkom, ale mestu sa má vždy neodkladne poskytnúť drevo potrebné na stavbu budov a krytie iných potrieb. Podobne aj mešťania musia získať zľavu v prípade, že sami pôjdu do lesa po drevo a ak to nechcú alebo nemôžu urobiť, komora im má predáť drevo za obvyklé ceny. Komisia taktiež zakázala v lese pást väčšie stáda kôz a akokoľvek les poškodzovať. V záujme zvýšenej ochrany lesov, dozorom nad nimi poverila mesto. Rezolúcia okrem týchto lesníckych opatrení obsahovala aj opatrenia týkajúce sa súdnictva, mestských remeselníkov a postupu pri voľbe richtára. Stanovila aj vlastnícke a právne pomery pozemku „Ihráč“ v susedstve novej huty (Neuhütten) a napokon zdôraznila slobodu splavovania dreva. Toto privilégium vymedzil už zákonný článok č. 58 z roku 1659, ako aj zákonný článok č. 15 z roku 1723, podľa ktorých bankskobystrickí mešťania môžu z lesov muránskeho panstva alebo aj z iných splavovať po Hrone stavebné drevo, dosky a šindle pre svoju potrebu, musia však preukázať, kde si drevo zadovážili. Lesnícka rezolúcia vlastne poškodzovala vlastnícke práva mesta a opäť ho vystavovala svojvôli komorských úradníkov. Prejavilo sa to aj neskôr, keď sa komora v súlade s rozhodnutím komisie z roku 1747 pokúšala vytlačiť mesto aj z lesov v okolí Harmanca, Sásovej, Nemiec a z lesov na druhej strane Hrona, ktoré oddávna samo spravovalo. Ako dôvod komora udáva, že mesto ich obhospodaruje nesprávne a vlastne ich iba pustoší. Banská Bystrica sa ich zhabaniu nakoniec nemohla vyhnúť.

REFORMA LESNÍCTVA – TEREZIÁNSKY LESNÝ PORIADOK

Nové a dokonalejšie reformy lesníctva prináša 18. storočie, najmä za panovania osvietenej cisárovnéj Márie Terézie. Samotná reforma Márie Terézie v bankskobystrickej komore sa začala v roku 1751, keď komorskú službu cisárovná prvýkrát prikázala organizovať, o čom bol zostavený aj riadny status. V lesnej službe sa nachodilo už početnejšie „osobníctvo“ (personál) a to v takom počte, ako bolo vtedy najnevyhnutnejšie treba. Pri jednotlivých bankských komorách, teda aj pri bankskobystrickej komore, opäť zriadili lesný úrad, ktorý pozostával z lesmajstra, adjunkta, dvoch lesných pozajdných úradníkov, hlavného lesného a troch lesných. V ďalších krokoch sa Mária Terézia usiluje čeliť prejavujúcemu sa nedostatku dreva pri erárnych bankských podnikoch, keď k panstvám Likava a Lietava, vrátane statkov Gašpara Jánskeho, ktoré boli pridelené

ku komorskej správe v Banskej Bystrici už v roku 1673, nariadením z 25. marca 1753 zadeľuje aj časť panstva „*Hrádok Lykava*“ k bankskému a lesnému podniku v Banskej Bystrici. Stupňujúci sa nedostatok dreva upriamil pozornosť na zlepšenie pestovania a hájenia lesov. Za významný krok ústrednej správy v roku 1758 možno považovať uloženie povinnosti vyhotoviť popis lesov (*Wald – Beschreibung*) personálom lesného úradu v rámci komorských pochôdzok. Veľká váha mala byť položená na pestovanie lesov, mladiny mali byť usilovne hájené. Z pokynov však vyplýva, že ani v tejto dobe drevo nebolo v pravý čas rúbané podľa smerníc a nariadení z predošlého storočia, inak by sa nepripomínalo, že drevo nie je dovolené rúbať počas miazgy, teda v jarnej a letnej dobe. Lesná ťažba sa má konať preto vo vhodnom a pravom čase, podľa dopredu vypracovaného rozpočtu. O druhej polovici 18. storočia nemožno tvrdiť, že sa lesné hospodárstvo už celkom zdokonalilo. Všeličo bolo vykonané najmä na zamedzenie nedostatku dreva, ale to nie je postačujúce, pretože spustošené horské plochy, kde sa predtým nachádzali lesy, ostali len holinami, čím vznikla potreba umelého zmladzovania porastov. V roku 1766 preto Mária Terézia v nariadení uhorskej dvornej komore *žiada „opatrit“* lesné semená, zrejme na účely umelého zalesňovania. K užitočným zákrokom na zlepšenie lesného hospodárenia možno zaradiť aj opätovný zákaz pasenia kozí v lesoch z roku 1767. V roku 1768 sa berie zreteľ aj na poškodzovanie porastov divou zverou, lebo je nariadené čeliť jej väčšiemu rozšíreniu. Všetky dovtedy osvedčené hospodárske spôsoby, ktoré mali zlepšiť zlý stav lesov a umožniť dostatočnú produkciu dreva, boli zhrnuté v obširnom Lesnom poriadku z 22. decembra 1769, ktorý bol v bývalom Uhorsku publikovaný až 5. apríla 1770.

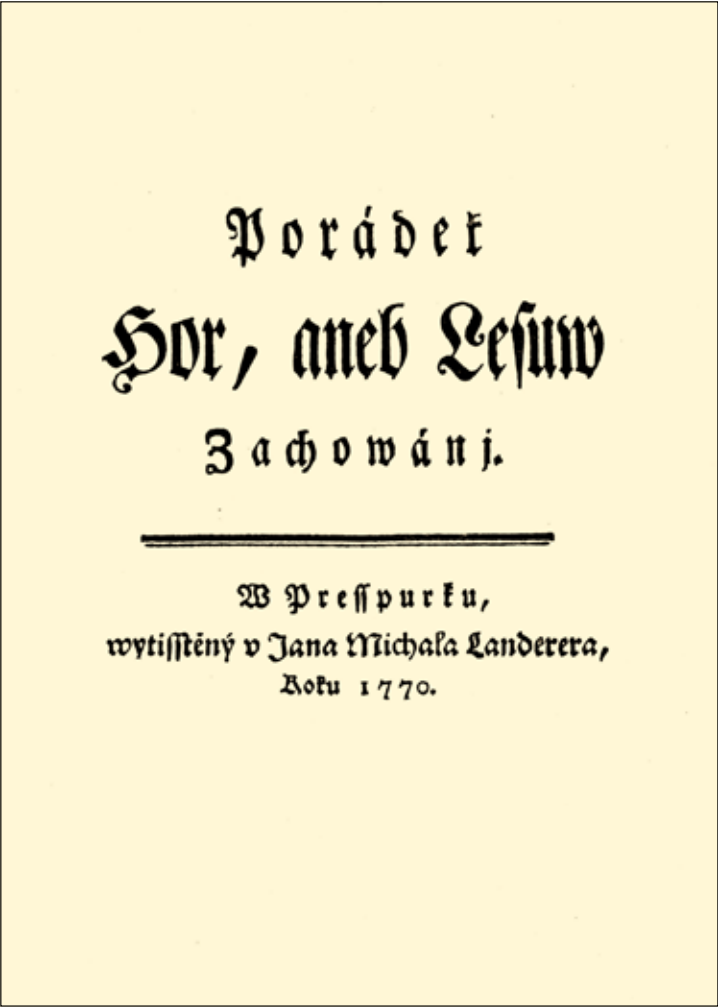
Osvietená panovníčka – cisárovná a uhorská kráľovná Mária Terézia vládla v rokoch 1740 – 1780

Originál lesného poriadku z roku 1769, nazývaného aj ako „Tereziánsky lesný štatút“, bol vyhotovený v latinčine. Kvôli jeho lepšiemu porozumeniu majiteľmi lesov bol však v roku 1770 vydaný jeho hodnoverný preklad v maďarčine, ako aj v slovenčine pod názvom „Porádek hor, aneb lesuw zachovánj“. Tento Lesný poriadok vznikol na základe dlhého rokovania medzi panovníckym dvorom, lesníkmi, stoličnými úradmi a zemepánmi. Ako vzor Lesného poriadku slúžil štatút „hallštattský“, ktorého prepracovanie na pomery uhorských krajín bolo zverené rakúskym odborníkom. Samotný lesný poriadok nebudí dojem kráľovského nariadenia, lebo je zoštylizovaný poučovacím spôsobom, čo zodpovedalo vtedajším pomerom Uhorska. Uhorská miestodržiteľská rada totiž podmienila vydanie tohto všeobecne platného Lesného poriadku nenarušením vlastníckych a dispozičných práv zemanov a zemských pánov. Obsahuje mnohé názory, ktoré už boli síce prekonané, ale aj niektoré zásady, ktoré sú aktuálne ešte aj v súčasnosti.

V úvode sú vymenované dôvody, ktoré podnietili vydať Lesný poriadok. Je to hlavne zveľadenie národného hospodárstva v krajine, zvýšenie dodávok dreva pre baníctvo a hutníctvo a zvýšenie príjmov pre majiteľov lesov – „gruntovných pánov“. Panovníčka zistila, že najmä v okolí banských miest zásoba dreva nie je nevyčerpatelná, preto poukazuje na škodlivé účinky devastácie lesov. Napomína, ako je dôležité zachovať lesy v dobrom stave, lebo poskytujú nielen potrebné stavebné a úžitkové drevo pre remeslá a palivo, ale dávajú aj potrebnú surovinu pre bane a hutníctvo. Banské a hutné podniky udržiavať v prevádzke je prvoradým záujmom krajiny, a to nielen v prítomnosti, ale aj v budúcnosti. Baníctvo sa bez lesov nemôže zaobiť. Lesný poriadok upozorňuje obyvateľov, že si lesy – vzácny poklad krajiny – dostatočne nevážia, nerozmyslene ich ničia, a to pasením dobytká, alebo nemiernym vyrubovaním a často aj kľčováním a premieňaním na nevhodné plochy pre poľnohospodársku kultúru. Neraz po takomto zásahu ostávajú len neúrodné holiny. S týmto hospodárením treba už raz skončiť. Preto sa vydáva tento poriadok, ktorého poslaním je na jednej strane odborné využitie lesných porastov, na strane druhej zasa ich zachovanie v plnej produkčnej sile pre budúce pokolenia. Na dodržiavanie jednotlivých ustanovení Lesného poriadku majú záujem predovšetkým majitelia lesov, lebo jeho snahou je zvýšiť ich príjmy. Keďže však lesy majú aj obecný a vojenský význam, na dodržiavanie predpisov majú dozeráť aj stoličné úrady. Cieľ Lesného poriadku, smerujúci na zachovanie lesov, má sa dosiahnuť správnym vyriešením dvoch otázok, a to za prvé akým postupom sa majú ťažiť (rúbať) dospelé, zrelé porasty, a za druhé, akým spôsobom sa majú pestovať a vychovávať mladiny, aby v budúcnosti bola krytá každoročná spotreba dreva.

Lesný poriadok pozostáva z nasledujúcich 55 bodov, obsah ktorých je pre zaujímavosť potrebné uviesť aspoň v stručnosti (Madlen, Korpeľ, 1959):

- **Bod 1** – Nariaďuje sa vymerať lesy, určiť rastové a technické vlastnosti drevín a odhadnúť hmotu porastov. Do úvahy treba brať rovnako lesy menšej, ako aj veľkej rozlohy. Lesy majú byť podľa možnosti inžiniermi vymerané alebo ich rozloha aspoň krokmi zistená. Ich plocha má byť rozdelená na toľko dielov, koľko rokov je potrebné na vyzrievanie dotyčného lesa.

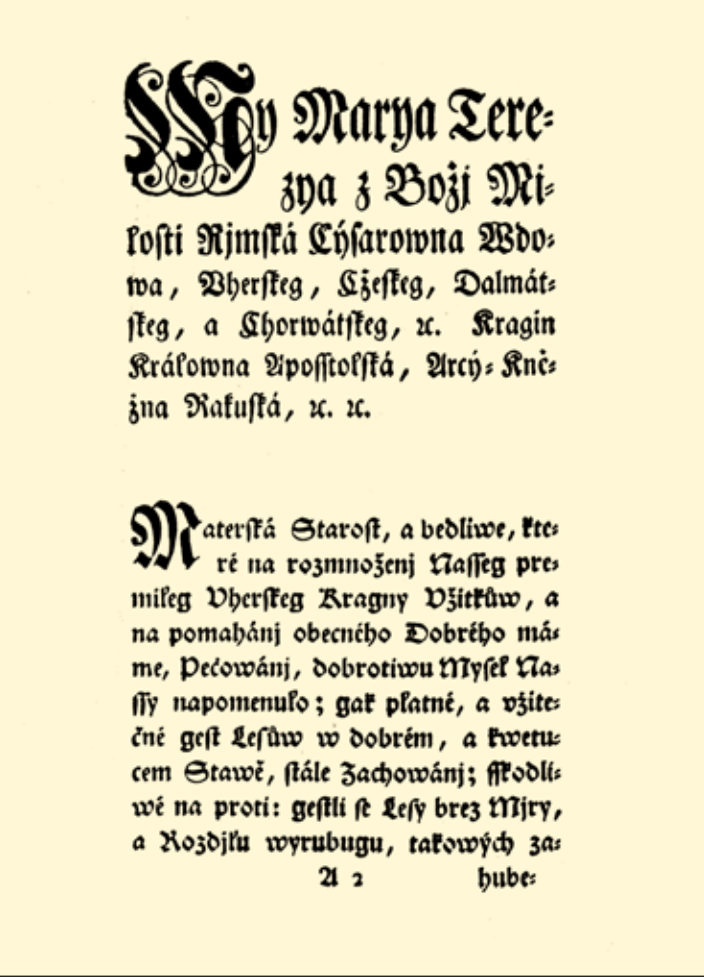

Titulná strana Tereziánskeho lesného poriadku „Porádek hor, aneb lesuw zachovánj“

- **Bod 2** – Má sa určiť vek drevín, ktorý je potrebný na ich porubnú zrelosť. Pre jednotlivé dreviny odporúča sa tento vek: dub okolo 200 rokov, javor 100-150 rokov, buk na lepšom stanovišti okolo 120 rokov, buk na horšom stanovišti okolo 150 rokov, topol, lipa, jelša okolo 30-40 rokov, breza na vlhkom mieste do 30 rokov, breza vo vyššej polohe okolo 40-50 rokov, vrbica okolo 20-30 rokov, jedľa, borovica a smrekovec od 80 do 100 rokov.
- **Bod 3** – Spomínaný vek porubnej zrelosti je potrebný na vypestovanie úžitkového dreva. Na vyprodukovanie dreva bežnej potreby a paliva postačí v dubovom lese 30-40 rokov, v bukovom a javorovom lese 25-30 rokov, v ihličnatom lese 20 rokov, pre topole, brezy a jelše 15 rokov, pre vrbu a jej podobné mäkké dreviny 10 rokov. Vrbu každé 3 roky obsekať haluze a výhonky, aby vyrástli nové. Predpísaný vek stromov potrebný k porubnej zrelosti nemá sa považovať za nemiennú zásadu, lebo sa môže meniť podľa polohy lesa a úrodnosti pôdy. Podľa týchto faktorov môže sa porubný vek skrátiť alebo predĺžiť. Majiteľ lesa v tom konečne získa skúsenosti a podľa toho potom vymeria rúbanisko dostatočne veľké na krytie spotreby.
- **Bod 4** – Staré pne sa ťažko zmladzujú, preto sa odporúča, hlavne tam kde je nedostatok dreva, starý peň aj s koreňmi vykopať, do skyprenej pôdy vhodiť niekoľko žaluďov a prikryť ich zemou.

- **Bod 5** – Pri vyznačovaní ročného rúbaniska majú sa ponechať stromy rovné, bez hrč a haluzí, ktoré sa dajú použiť na vhodné stavebné drevo. Treba mať na zreteli aj potrebu dreva z tvrdých listnatých stromov pre remeselníkov – mlynárov, kolárov, tesárov a iných.
- **Bod 6** – O zásobovanie remeselníkov potrebným drevom bude dostatočne postarané, keď sa na rúbanisku na každých 1 600 viedenských siah ponechá 16 vhodných stromov, ktoré do budúcoročného rúbania sa môžu spotrebovať. Tieto stromy sa majú ponechať na miestach, kde svojím tienením nebudú škodiť porastom a mladinám a kde nebudú vystavené škodlivým vetrom, teda v dolinkách a na iných, nižšie položených miestach. Mäkké dreviny, ktoré sa v určitých miestach vyskytujú hromadne, majú sa častejšie rúbať, v období štyridsiatich rokov dva až trikrát, nielen pre väčší úžitok, ale aj preto, že starý peň sa ťažšie zmladzuje. Ako príklad nech slúži topol a vrbica, ktoré na úrodných pôdach za tri roky dorastú aj na viacpalcovú hrúbku. Živé výhonky a haluze týchto drevín, pokiaľ majú ešte hladkú kôru, zakopané na pol stopy hlboko do zeme, zapustia korene.
- **Bod 7** – Stínať a ukladať drevo do hraníc má sa výlučne v zime. Jeho zbližovanie a vývoz má sa uskutočniť do konca marca alebo do polovice apríla. Od apríla až do konca augusta majú byť lesy v pokoji, aby mladé výhonky stromov nebolí poškodzované záprahovým dobytkom a odierané povozom.
- **Bod 8** – O šesť rokov po rúbaní má sa rúbanisko očistiť od koreňových výhonkov, aby rast ponechaných stromčekov bol lepší. Pri vysekávaní však treba dávať pozor, aby sa stromy sekerou neporanili a aby sa neosekávali haluze z kmeňov. Odstrániť sa majú iba výhonky z koreňov rozšírené okolo pňa, ktoré odnímajú stromu silu a hatia ho vo vývine..
- **Bod 9** – Kde je väčší nedostatok dreva, má sa namiesto sekery použiť pobíjačka, ktorá sa najčastejšie používa na štiepanie dreva.
- **Bod 10** – Haluze a vrcholce zoťatých stromov sa nesmú zanedbávať, ale sa majú zviazať do otiepok a zväzkov a keď vyschnú dajú sa dobre zužitkovať.
- **Bod 11** – Staré a vyspelé stromy treba tak stínať, aby svojím pádom nepoškodili mladinu. Ich pád má sa určiť tým smerom, kde je najmenej porastu. Aby podťatý strom nepadal prudko, alebo aby nemozol zmeniť určený smer, majú sa používať reťaze alebo iné pomôcky na dodržanie smeru pádu – podľa bodu 20. Pri tom sa má zachovať zásada, aby sa ťažilo na mieste a v čase určenom ťažobným poriadkom.
- **Bod 12** – Lesy majú byť rozdelené na toľko rúbanísk, koľko rokov potrebuje les na svoju porubnú zrelosť podľa predchádzajúceho vysvetlenia.
- **Bod 13** – Lesný hospodár alebo majiteľ lesov má vo zvláštnych knihách, ktorú za tým účelom vedie, zapísať množstvo dreva, ktoré sa má vyrúbať, pričom uvedie i poradie rúbanísk. Zároveň zaznačí i potrebné sortimenty dreva podľa vtedajšieho upotrebenia, ako aj podľa spôsobilosti stromov.

- **Bod 14** – Treba stále dozeráť na to, aby – či už remeselnícke, alebo iné drevo – rúbalo sa len na rúbaniskách určených pre dotyčný rok a nie inde. Iba ak by šlo o spracovanie kalamitného dreva z vývratov a polomov, možné je urobiť výnimku.
- **Bod 15** – Na palivové drevo majú sa spracovávať stromy krivé a hrčavé, ktoré sa na výrobu stavebného a iného úžitkového dreva nehodia. Rovné stromy, najmä jedle, borovice a smrekovce, aby bol z nich väčší úžitok, majú sa ponechať na výrobu dosák, šindľov, rohov a iného stavebného materiálu. Osobitne treba vytriediť úžitkové a palivové drevo, aby sa jedno s druhým nepomiešalo. Pri stínaní nemajú byť vynechané hrčavé, haluznaté alebo krivé stromy len preto, že sa ťažšie spracúvajú.

Úvodná strana Tereziánskeho lesného poriadku z roku 1770

- **Bod 16** – Stromy sa majú rúbať po poriadku. Drevorubači nesmú z poruby vynechávať stromy, spracovanie ktorých vyžaduje väčšiu námahu, ale musia spracovať všetko drevo, ktoré sa hodí na palivo. Na rúbanisku sa môžu ponechať jedine stromy u ktorých je predpoklad, že vyrastú ne úžitkové kmene a tie stromy, ktoré majú slúžiť za semenáče. Stromy sa nemajú stínať vysoko, ale pri samej zemi, aby podľa možnosti výška pňa bola rovná so zemou. Drobné lesy nie je potrebné rozdeliť na určitý rad rokov za účelom stanovenia ročných rúbanísk. Stínanie stromov má sa však uskutočniť aj v týchto lesoch počas zimy, keď sú mladé stromčeky prikryté snehom a ich poškodenie pri stínaní a odvoze je menej pravdepodobné.

- **Bod 17** – Nakoľko je to možné, najprv sa majú spracovať a z lesa vyviešť vývraty, sucháre a sem tam porozhadzované stromy. Až sa od tejto hmoty les vyčistí, možno stínať živé stromy podľa predpísaného spôsobu. Aby sa získal prehľad o ťažbe, má sa drevo riadne ukladať do hraníc, aby sa dalo ľahšie pomeriť a do záznamov zapísať. Nemá sa zabúdať ani čistenie pasienkov, pričom sa dá tiež drevo získať. Pri ťažbe dreva sa odporúča i píla, lebo pri jej používaní nielenže je práca ľahšia, ale je i menší odpad, teda lepšie sa šetrí drevom.
- **Bod 18** – Neodporúča sa vydávať kolárom povolenie na rúbanie dreva v iných partiách lesa mimo vyznačených rúbanísk. Vedomie, že nemajú nad sebou dozor, zvádza ich k priestupku. Hľadia totiž vybrať z lesa to, čo im je výhodné, i keď na to nemali povolenie.
- **Bod 19** – Nepredpisuje sa, kde sa má začať rúbať. Zdravý rozum však hovorí, aby sa rúbalo tam, kde sa nachodí vhodné drevo, kde sú stromy vystavené vetrovým pohromám, alebo kde je možnosť drevo kradnúť, najmä pri hraniciach susedov. Najprv sa majú rúbať porasty odľahlejšie, aby tu drevo nehnilo, potom bližšie, aby v prípade potreby bolo drevo ihneď po ruke.
- **Bod 20** – Keď mladina, novovysadená hora dostatočne zhustla, nie je potrebné ďalej ponechávať semenné stromy, ani tie stromy, ktoré boli v zmysle ustanovenia bodu 15 ponechané na rúbanisku na ďalšie roky pre produkciu stavebného a iného úžitkového dreva. Tieto stromy treba zrúbať, najmä ak sa natoľko rozvetvili, že škodia vyrastajúcej mladine. Skôr, než sa tieto stromy zotnú, treba im poobtnáť haluze a vrcholce, aby pri páde nepoškodili mladinu. Pri stínaní takýchto stromov má sa vypomáhať i reťazami a povrazmi, ako to bolo v bode 11 uvedené. Dôležité je, aby strom padol v tom smere, kde mladine spôsobí najmenej škody. Zoťaté stromy treba ihneď odstrániť, aby mladinu v jarných a v letných mesiacoch nepoškodzovali vozy a záprahový dobytok. Keby krovie a chrasť dobytok natoľko poškodil, že by nadávali nádej, že z nich bude ešte vhodný porast, treba ich vyťať a zviazať do otiepok. Z povrchových koreňov vyrastie opäť zdravá mladina.
- **Bod 21** – V miestach, kde je nedostatok dreva, majú sa zalesniť všetky plochy, ktoré sa nehodia na role alebo vinice. Na zalesnenie určená plocha má sa pred zasiatím semena, keď je to možné, preorať alebo aspoň motykou pokopať, semenom obsiať a zabrániť. Žalude a bukvy, aby ich zvieratá nezničili, majú sa na niekoľko palcov do zeme zasadiť. Listnaté dreviny vyžadujú si hlbšie pôdy ako ihličnaté, lebo majú hlbšie korene a potrebnú vlahu hľadajú v hlbších miestach. Vlastnosti semien a doba vysievania uvedené sú v bode 54.
- **Bod 22** – Má byť zásadou, že v hone (ťahu), v ktorom sa založí prvé rúbanisko, bude sa s rúbaním pokračovať. Tie staré stromy, ktoré mladším stromom v raste prekážajú, majú sa spôsobom uvedeným v bode 20 vyrúbať a ak je to možné, majú sa využiť na výrobu šindľov, viničných kolov, alebo iných predmetov. S kupcami drevom má sa urobiť zmluva, aby vrcholce, konáre stromov a podobné drevo za určenú cenu dali porúbať, do metrovíc uložiť, alebo do snopov zviazať.

Pečatidlo banskobystrického lesného úradu

- **Bod 23** – Toto sú pokyny na zakladanie parkov a stromoradií, ktoré majú slúžiť okrem pestovania dreva na okrasenie okolia. Pre stromoradie sa odporúča sadiť duby a buky v priamej čiare a v rovnakej vzdialenosti od seba. Kým však vysadené stromy odrastú na určitú výšku a hrúbku, odporúča sa medzi ne vysadiť iné druhy drevín, aby boli nimi od vetra chránené a aby dosiahli rovného vzrastu.
- **Bod 24** – Tam, kde boli lesy obyvateľmi vlastnej obce alebo susediacimi osadníkmi natoľko zničené, že ich už nemôžeme nazývať lesmi, ale iba pustými plochami, na takých miestach je potrebné zvyšujúce živé stromy zoťať a zužitkovať. Keď je to v mieste, kde dreva niet, treba založiť nový les sejbou alebo sadbou, spôsobom ako bol už opísaný.
- **Bod 25** – Pri udržaní a uhájení mladín treba dbať na to, aby sa nerobili v nich zbytočné nové cesty a chodníky, ale aby sa používali staré. Mladiny majú byť zahájené od pasenia dobytká, hlavne kôz, ktoré ohryzom výhonkov narobia v mladinách najviac škody. Zároveň sa nariaďuje úradníkom stoličnej vrchnosti dozerať, aby sa kozy do mladín nedostali. Nariaďuje sa hájiť mladinu najmenej desať rokov, kým nedorastie do takej výšky, že jej terminálne výhonky už nemôže pasúci dobytok dosiahnuť.
- **Bod 26** – V niektorých krajoch pripravujú krmivo pre dobytok z haluzí listnatých stromov, z letniny. Obsekávanie zelených haluzí stromov je lesu škodlivé a protirečí ustanoveniam tohto poriadku. Preto sa pod pokutou zakazuje. Aby však obyvateľstvo nebolo týmto zákazom poškodené a pozbavené tohto úžitku, odporúča sa mu, aby vysádzalo topole, vrby a im podobné rýchlo rastúce dreviny okolo záhradných plotov a na iných príhodných miestach mimo lesov a z týchto stromov používalo letninu pre kŕmenie dobytká. Výhodou pri týchto stromoch je, že sa v zimnom období odťaté haluze ľahko obnovia bez toho, aby strom na svojom zdraví vážnejšie utrpel.

- **Bod 27** – Uskutočňovaním ustanovení Lesného poriadku nesmú majitelia lesov utpieť nijakú škodu na svojich príjmoch z lesov. Môžu ako dosiaľ za dohovorený poplatok povoľovať vypásanie žaluďov v lesoch, len novým porastom sa nesmie ublížiť.
- **Bod 28** – Vyrubovať a obsekávať brezy na získanie materiálu na špeciálne remeselnícke účely ako sú obruče, rebriny, drabiny k hospodárskym vozom a iné kolárske a debnárske potreby, má sa robiť opatrne. Hrubšie brezy sa nemajú vyťínať skôr, kým susedné dubce a bučky nevyrastú do ich výšky. Mohlo by sa totiž stať, že pri páde by tieto stromčeky poškodili. Ďalej sa tu znova opakuje ustanovenie bodu 25, aby sa nerobili zbytočne nové cesty po mladinách, lebo tým sa iba zvyšuje nebezpečenstvo poškodzovania porastov. Odporúča sa zblížovanie a vývoz vyťatých briez uskutočniť po starých, už jestvujúcich cestách.
- **Bod 29** – Kolárske bukové drevo a borovicové tyčky, ako aj úžitkové drevo, čiže rohovina, má sa rúbať len na rúbaniskách vyznačených pre dotýčny rok. Ustanovenie tohto bodu má tiež zamedziť škody, ktoré by vznikli, keby sa staré, silné duby stínali skôr ako mladá tyčkovina, ktorú by padajúce duby poškodili. V tomto prípade bude užitočnejšie, keď sa skôr vyrúba tento tenší materiál.
- **Bod 30** – Skôr je potrebné stínať stromy, ktoré sú určené na výrobu šindľov, viničných kolov a podobne, ako stromy určené na výrobu paliva.
- **Bod 31** – Prísne sa zakazuje poddaným, aby rok čo rok vyrubovali už či zo svojich, či z obecných, alebo konečne z panských lesov laty a žrdky na ohrady okolo svojich lúk, rali a pasienkov z takých drevín, ktoré rovno rastú, prípadne dorastajú na silnejšie dimenzie a dajú sa dobre speňažiť. Taktiež zakazuje sa používať na ploty a ohrady dosky alebo štiepané drevo. Naproti tomu odporúča sa používať kroviny a chrasť.
- **Bod 32** – Obytné domy a hospodárske staviská majú sa stavať z kameňa, alebo z tehál, aby sa pri stavbe spotrebovalo čím menej dreva, ktorého je stále nedostatok. Ploty okolo záhrad odporúčajú sa robiť z trnia, alebo iného krovia, ktoré nerastie vysoko. Za vhodnú a lacnú ohradu okolo záhrad sa považujú múry zo skál. Napokon odporúča sa používať živé ploty, ktoré sa vypestujú zasiatím semena do dvoch susedných radov. Keď zo semena vyrastú stromčeky, tak sa ich vetvy vzájomne prepletú.
- **Bod 33** – Značné škody vznikajú v lesoch tým, že sa v niektorých krajoch používa na zväzovanie snopov obilia počas žatvy nie slamených povriesiel, ale spletených prútov, narezaných zo stromov. Tento zlozvyk sa má pod pokutou zakázať.
- **Bod 34** – V mladinách a nárastoch vznikajú ohromné škody, keď sa obtínajú vrcholky stromov, ktoré sa potom používajú ako viechy. Toto je potrebné pod ťažkou pokutou zakázať a má sa odporučiť, aby sa na viechy používali vence upletené z borovicových haluzí, alebo z akejkolvek zelenej chvojiny. To isté platí aj o stromoch, ktoré sa používajú pri stavaní májov, pri cirkevných spomienkach a na výzdobu kostolov.

- **Bod 35** – Mnohým porastom prináša skazu lúpanie kôry zo stromov. Tento nešvár je aj občianskym právom zakázaný. Tieto priestupky treba prísne zisťovať a vinníkov príkladne trestať. Sú však niektorí remeselníci, ktorí pri svojich prácach potrebujú kôru. Títo remeselníci môžu si v rúbaniskách určených pre ten rok, podľa vyznačenia majiteľa lesa bez akéhokoľvek poškodenia zadovážiť potrebné množstvo kôry.
- **Bod 36** – V niektorých krajoch udomácnil sa zlozvyk vypaľovať starú suchú trávu, a to aj na lúkach a pasienkoch, ktoré sa nachodia v blízkosti lesa. Robia to obyčajne na jar a v jeseni najmä chlapci a pastieri. Pri takomto vypaľovaní trávy sa často stáva, že sa zapáli suché lístie a oheň sa preniesie do lesa, kde zhorí podrast, ale niekedy sa chyťí i dospelý les, takže môžu vzniknúť nesmierne škody. Preto v zmysle tohto bodu sa prísne zakazuje pastierikom, ale aj dospelým pastierom, aby na jar a v jeseni nosili pri sebe kremeň, ocieľku a fajku, aby zakladali ohne. Hájnikom a strážcom sa má dôrazne prikázať, nech dávajú bedlivý pozor, aby nevznikli lesné požiare. Keď zbadajú dym, majú na miesto ohňa ihneď odísť a koho chytia v jeho okolí, odovzdať na potrestanie richtárovi. Ak zistený páchatel' je chlapec, má sa potrestať prútmi, ak dospelý, tak palicami a korbáčom. Hájníci sa majú usilovať uhasiť oheň v počiatočnom štádiu, ak by však vznikol väčší požiar, na jeho uhasenie majú prispieť aj okolití obyvatelia. Zákaz kladení ohňa v blízkosti lesov má sa pripomínať každú jeseň a jar, aby sa obyvateľstvo od tohto priestupku sústavne vystríhalo. Tak isto treba zakázať aj zapaľovanie živých alebo vyvalených stromov a zapaľovanie lúčov a faklí, kde je to ešte vo zvyku. Na ich používanie nech sa vyžiada osobitné povolenie.
- **Bod 37** – Na oplotenie záhrad majú sa v menšej miere používať buky. Ak sa pre tento účel vykopávajú buky vyrastené zo semena čiže z náletu, alebo z koreňových výmladkov, treba dávať pozor, aby sa neporanili korene. Na uvedený účel odporúča sa vysádzať moruše, ktoré poskytujú viacnásobný úžitok. Nariaďuje sa zakladanie verejných škôlok, kde sa moruše vypestujú a namnožia. Z týchto škôlok sa majú morušové sadeničky vydávať všetkým, ktorí sa o ne prihlásia, či to už budú zemani, alebo len sedliaci.
- **Bod 38** – pre obecné a verejné cesty vedúce cez lesy postačuje šírka štyri siah, aby dva proti sebe idúce povozy mohli vedľa seba ľahko prejsť. Priestor po oboch stranách cesty sa má obsiať lesným semenom, alebo vysadiť lesnými stromčekmi. Ani priedomia sa nemajú nechávať prázdne, ale majú sa vysadiť stromami. Cesty cez lesy sa majú stavať v priamke, je to estetickjšie a v lese vzniknú menšie škody.
- **Bod 39** – Často sa stáva, že na plochách, ktoré boli vydelené ako pasienky, vyrastajú kry a stromy. Ich bujný rast potvrdzuje, že je pôda dostatočne úrodná a že by v týchto miestach prosperoval les. V takomto prípade má sa takáto plocha z pastvy vylúčiť a na miesto nej sa má na pastvu vydeliť iná plocha, nie však v mladom lese alebo v kultúre.
- **Bod 40** – Zakazuje sa v lesných komplexoch stavať ojedinelé domy, zakladať majere, iba ak by panstvo k tomu dalo osobitné povolenie. Zákaz sa odôvodňuje tým, že takéto lesné sa-

moty sa vymykajú z potrebného dohľadu lesného personálu. K obžive rodiny sa tu musí držať väčší počet dobytky ako v dedine a na ošetrovanie dobytky je potrebná zasa väčšia čelad', čo všetko spolu i s novovytvorenými cestami zväčšuje možnosti poškodzovania lesa.

- **Bod 41** – Ak sa na rúbaniskách nachodia staré duby alebo rozložené buky, ktoré by už mladine škodili, majú byť podľa zásad uvedených v bode 20 vyrúbané.
- **Bod 42** – Hraničné pochôdzky po lesoch majú sa častejšie robiť, aby sa zistilo, či hraničné znaky nie sú porušené a či sú na svojom mieste. Ak sa zistí, že niektorý hraničný znak chýba, napríklad ak sa hraničný strom vyvrátil, kopec bol vyvrátený pri ťažbe, alebo vývoze dreva, potom takýto poškodený znak treba ihneď opraviť, chýbajúci zase doplniť. Takúto pochôdzku hraníc treba pravidelne robiť aspoň každých desať rokov. V prípade hraničného sporu zakazuje sa nadmerne ťažiť drevo obom susedom, medzi ktorými je sporná hranica, a to až do tial, kým hraničný spor nebude vyriešený.
- **Bod 43** – na pálenie vápna a tehál má sa používať len drevo podradnej akosti, ktoré sa na iné ciele nehodí, ani sa nedá odpredať. na tento účel sa majú používať vývraty a zlomy, ktoré sa už nehodia na výrobu stavebného dreva.
- **Bod 44** – Kupcom dreva sa nemá dovoliť, aby so svojimi drevorubačmi v zakúpenom lese ľubovoľne rúbali drevo. Rúbanie sa im má povoliť len pod prísny dohľadom majiteľa lesa, alebo jeho personálu. Výhodnejšie je, keď sa drevoobchodníkom odpredá drevo zoťaté, prípadne už aj do metrovíc uložené. Inak budú lesy zničené.
- **Bod 45** – S rúbaním sa má začať, keď lístie zo stromov opadne, lebo vtedy stromy prestanú čerpať vlahu. Stromy spôsobilé iba na palivo majú sa stínať od začiatku novembra do konca januára, lebo po uplynutí tohto mesiaca začnú čerpať vlahu zo zeme. Úžitkové drevo, ktoré sa použije na pozemné stavby (k stavaniu von z vody), je najvhodnejšie rúbať v decembri a v januári, avšak stavebné drevo na vodné stavby je najvhodnejšie čerstvé zoťaté, lebo takéto drevo cudziu vlhkosť do seba neprijíma. Palivové drevo sa môže pripravovať, štiepať, rúbať a do hraníc ukladať aj v lete, keď by to bolo potrebné a hospodársky odôvodnené, ale stromy musia byť rúbané v zime. Pravidlom je, že drevo na šindle, viničné koly, rohy striech a podobné má sa rúbať v zimných mesiacoch. Vývraty a polomy môžu sa spracovať hocikedy, lebo nemajú na spracovanie určený čas.
- **Bod 46** – Chudobným ľuďom má sa zadarmo povoliť zbieranie haluzí a suchých odpadov v lese, aby sa tak zásobili potrebným palivom na zimu. Povoliť zberať sa má iba také drevo, ktoré bez sekery, píly alebo akéhokoľvek ostrého železného náradia môžu polámať a na chrbte odniesť. na tento cieľ sa majú určiť v týždni dva dni, a to podľa vôle majiteľa lesa. Kto by toto povolenie zneužil a chcel by odcudziť čerstvé alebo úžitkové drevo, tomu má personál právo odňať náradie a zhať drevo. Okrem toho páchatel sa má oznámiť, aby ho richtár potrestal väzením.

- **Bod 47** – Aby sa nezneužívalo právo na „drevárenie“ zo strany poddaných a aby sa ľahšie dal zaviesť určitý poriadok do ťažby a užívania lesov, má byť poddaným v obecných, urbárskych, alebo aj v panských lesoch vyznačené potrebné množstvo dreva. Potreba dreva sa má vopred zistiť. Kto by vyrúbal viac, ako mu bolo vyznačené, má byť prísne potrestaný. Stavebné drevo nesmú poddaní rúbať ani v obecných, ani v urbárskych, ani v panských lesoch bez osobitného povolenia panstva. Bez povolenia nesmú sa lesy premieňať na kopanice. Ak by však obecné, alebo urbárske lesy boli tak rozsiahle, že by sa dali rozdeliť na viac ročných rúbanísk, má sa v nich hospodáriť v zmysle tohto Lesného poriadku.
- **Bod 48** – Lesy vyrastené na zaplavených miestach alebo na močariskách majú sa podľa možnosti odvodniť pomocou žľabov a na takto získaných plochách majú sa vysadiť topole a jelše.
- **Bod 49** – Sihote okolo veľkých riek, potokov a uprostred rybníkov majú sa vysadiť topolmi, vrbami a inými mäkkými listnáčmi. Tieto dreviny je potrebné v 20 až 30 ročných intervaloch vyrúbať od koreňa. Aby vrby nasadili nové vrcholky a haluze, treba ich obtínať každé tri roky. na piesočnatých sihotiach, kde rastie hustá vrbina, treba obrezávať prúty každý rok.
- **Bod 50** – Keďže je známe, že lesov z roka na rok ubúda a čím ďalej tým väčší je nedostatok dreva, prikazuje sa okolie domov a všetky priestory vhodné pre rast stromov vysadiť stromami. Každý obyvateľ domu má vysadiť ročne aspoň dvadsať stromčekov, a to na vlhkých miestach topole, vrby a jelše, na suchých miestach osiku a na piesočnatých a suchých rovinách borovice, jedle a moruše. na tento účel dostanú obyvatelia stromčeky zadarmo zo škôlok a štepnic, ktoré budú zriadené v každej stolici. Škôlky, pokiaľ sa v nich pestujú moruše, majú byť trňovým plotom, alebo priekopou obohnané, aby k nim nebol voľný prístup.
- **Bod 51** – Lesy treba udržiavať v dobrom stave a v trvalej produkcii, aby priemysel a remeslá nepocítili nedostatok dreva. Treba tiež zväčšiť produktivnosť lesov, aby bol nadbytok dreva, aby sa terajšie podniky a závody mohli nielen udržať, ale aby vznikali nové.
- **Bod 52** – Majitelia lesov majú prísne dbať na to, aby kupci a najatí drevorubači nestínali borovice, smrek a jedle, ktoré obyčajne rastú v jedľových porastoch, na vzdialených vrchoch, odkiaľ sa po zoťatí v lete zvyknú spúšťať do dolín a plaviť po potokoch a riekach, vo výške 4 až 5 stôp nad zemou, ako sa to často robí, ale tesne pri zemi. Vinníkov treba prísne potrestať.
- **Bod 53** – Je známe, že nerozdelené, viacerým zemepánom patriace lesy preto pustnú, že žiaden z nich sa o ich zachovanie nestará, ale jeden pred druhým z nich rúbu a berú drevo bez ohľadu na spravodlivosť a rovnoprávnosť. Robia to bez rozdielu v zime, v lete a po celý rok, čím zapríčiňujú lesom nenahraditeľné škody. Aby sa tomuto zlozvyku odpomohlo, majú stoliční úradníci na takéto lesy osobitne dohliadať a v prípade potreby zabrániť ich ničeniu, majú trvať, aby boli medzi spolumajiteľov úradne rozdelené.

- **Bod 54** – Čas siatia semena rozličných druhov drevín sa ustálil takto:
 - Dub sa seje v apríli, hlboko do zeme.
 - Jedľa dozrieva v januári, siať sa má na jar.
 - Buk sa má vysievať v jeseni.
 - Osika donáša semeno hneď v lete a má sa vtedy aj zbierať a rozsievať.
 - Breza rodí semeno koncom júna.
 - Semeno lípy sa vysieva v apríli.
 - Semeno ihličnatých stromov má sa vylúštiť zo šišíek. Ono sa udrží viac rokov, preto sa môže do zásoby nachystať na viac rokov. Seje sa tak, že sa zem napovrchu spracuje, trávnik sa preseká a do sviežej zeme zaseje semeno.
- **Bod 55** – Aby sa tento všeužitočný, ako majiteľom lesov, tak aj pospolitosti prospešný Lesný poriadok uviedol do života a aby sa jeho ustanovenia presne dodržiavali, nariaďuje sa poveriť v stolici jedného úradníka výlučne vykonávaním dozoru nad dodržiavaním tohto nariadenia, za čo bude aj majetkovo zodpovedný. Jemu majú pomáhať poľesní alebo myslivci, ktorí dostanú na to potrebné vzdelanie a budú mať hodnoverné svedectvo.

V závere Lesného poriadku sa predvída, že napriek snahe vyhotoviť ho tak, aby vyhovoval všetkým krajom v krajine, predsa len nebude možné jeho ustanovenia vždy a všade dodržať, lebo na každom vidieku sú iné pomery a okolnosti. Majitelia lesov sa preto uisťujú, že v prípade neuskutočniteľnosti niektorých ustanovení Lesného poriadku môžu sa o pomoc a radu obrátiť na panovnícky dvor.

Tento Lesný poriadok možno považovať vlastne za prvé nariadenie štátnej správy, ktorým sa zaviedli ucelené odborné predpisy pre všetky aspekty lesného hospodárstva v krajine. Navrhnutý spôsob pestovania a hájenia lesov bol síce na výške svojej doby, ale predsa sa nepodarilo odstrániť všetky nedostatky. Lesy v banskom okolí na strednom Slovensku takmer výlučne spravovala komora, vznikali však tvrdé spory o hranice lesného majetku so slobodnými kráľovskými mestami. V obvode starohorskej „tajovnej“ (hutnej) správy podliehali komorskej správe aj lesy patriace mestu Banská Bystrica, pretože boli rezervované pre erárne baníctvo. Preto sa 10. septembra 1770 nariaďuje vyhotoviť mapy týchto lesov a v nich ustáliť riadne rúbaniská. V tejto súvislosti treba spomenúť, že hoci Mária Terézia už 20. júla 1771 odporúčala upotrebenie píly pri rúbaní dreva namiesto dovtedy používanej sekery, tento spôsob sa tu udomácnil až začiatkom 19. storočia zrejme preto, že nebolo predtým lesníka, ktorý by sa o túto užitočnú novotu bližšie zaujímal.

POKRAČOVANIE SPOROV O MESTSKÉ LESY

Banskobystrické mestské zápisnice aj v tomto období zaznamenávajú množstvo obštrukcií a nepríjemností, ktoré mesto nezaslúžene znášalo zo strany komorských úradníkov. Mešťania mnohokrát nedostali palivové a stavebné drevo ani za peniaze a ak to komora povolila, tak len z odľahlých miest, a tak dopravné náklady často prevýšili vlastnú cenu dreva. Inokedy zas komora nariadila, že drevo sa môže záujemcom z mesta predávať len v určitých dňoch, čo zapríčinilo vznik nedostatku furmanov a zdraže-

nie ich služieb. Mešťania sa ohradzovali aj proti tomu, že komora „od istého času reže siahu dreva prikrátku a napriek tomu zvyšuje jej cenu“. Treba zdôrazniť, že mesto vždy plnilo všetky nariadenia vrchnosti týkajúce sa ochrany lesov, výsadby a dozoru nad lesmi, čo možno dokladovať napríklad tým, že na základe výzvy miestodržiteľskej rady z 10. marca 1755 nechalo vysadiť vrby a iné rýchlorastúce dreviny tak, že 5. novembra 1759 už mohlo avizovať, že brehy potokov a riek sú vysadené vrbami a každý vyrúbaný strom je nahradený novým. Alebo nahlásilo splnenie ďalšej výzvy miestodržiteľskej rady z 21. januára 1762 na šetrenie vlastných lesov a výsadbu nových lesov na vhodných miestach, ako aj nariadenia na vypracovanie vhodného výrobného plánu. Dozor nad svojimi lesmi mesto udržiavalo vlastným plateným personálom. Zatiaľ čo v roku 1747 bol plat lesníka „silvarum custos/inspector, Wald-förster“ 43 zlatých a 20 grajciarov v hotovosti, v roku 1753 to už bolo 52 zlatých. Predtým prácu lesníka suploval „mestský gazda“. Plat lesných strážcov bol 50 grajciarov týždenne a k tomu naturálny príjem – šesť vozov dreva, seno, parcela na záhradu a byt. Mesto vydržovalo aj osobitného majstra dreva „magister lignariorum“, ktorý mal ročný plat 30 zlatých. Komorskí úradníci si uplatňovali čoraz väčší dohľad nad lesmi, ktoré ostali v obhospodarovaní mesta a stále viac zasahovali do lesníckych záležitostí. Mesto toto tútorstvo už nemienilo ďalej znášať, a preto sa uchádzalo o právnu ochranu pri Uhorskej dvorskej kancelárii a komore. Tá v roku 1772 začala vyšetrovanie, ktoré sa skončilo v prospech mesta. Spory mesta s komorou však pretrvávali aj naďalej o čom svedčí prípad z roku 1774, keď komora v harmaneckých lesoch dala vyrúbať smrekovce na vodovodné potrubie pre svoje domy, proti čomu 2. septembra 1774 pred župou protestoval richtár s mestskou radou. Tí svedeckými výpoveďami doložili, že toto územie nikdy nebolo vyhradeným komorským lesom, pretože ten siaha len pod dolinu „Strelnica“ a všetky lesy počnúc odtiaľ, t. j. „Do Čabradu, Do Bystríc, Do Rakitova, Do Čiernych, na Rapkinú, Do Hančú“ sú v právomoci mesta. Komora vo svojom proteste pred župou vydala vyhlásenie, že ochrana lesov je jej povinnosťou, aby v záujme baníctva boli všetky lesy v banskom okolí pre ňu rezervované. Ani samotné mesto vraj nemalo oprávnenie ťažiť drevo v harmaneckom lese tak pre seba, ako ani pre svojich mešťanov, ak predtým tento úmysel neohlásilo pred komorským lesným úradom. Komora v proteste poučala mestskú radu, že „...totiž v zmysle dobrotivej kráľovskej rezolúcie, známej od roku 1747, v znení § 10 urodzenosťami dôrazne citovanej, obhospodarovanie lesov bude pri jeho najsvätejšom veličenstve a jeho úradníkom tým poverených a ďalej sa to tak nechá, a v zmysle bezprostredne nasledujúceho § 11 mestu z tohto práva nič neprislúcha, lež ponecháva sa mu iba pre väčšiu a lepšiu ochranu lesov spoluúčasť dozoru nad nimi. Takto všetky lesy nachádzajúce sa v okolí siedmich banských miest podľa práva a banských ustanovení sa sčasti považujú za vyhradené pre jeho najsvätejšie veličenstvo, a to užívaním na prevádzku baní. A tak teda nikým neobmedzená správa všetkých lesov sa takto týkala banskobystrickej komory doposiaľ a takto sa na ňu bude prihladať aj v budúcnosti. Naopak, mesto Banská Bystrica predtým tiež iba na základe predchádzajúcej žiadosti podanej u lesného úradu zvyklo následne podľa zaužívaného zvyku dostať potrebné drevo pre seba a svojich mešťanov zo spomínaného harmaneckého lesa“.

Zbližovanie rovnaneého dreva v zime pomocou saní

V roku 1777 vydáva Mária Terézia ďalší edikt, podľa ktorého boli pod komorský dozor zahrnuté aj tie lesy, ktoré dovtedy ešte mesto obhospodarovalo samo. Mesto sa postavilo proti tomuto kráľovskému výnosu, odvolávajúc sa na edikt z roku 1772, ktorý ponechával právnu moc mesta nedotknutú. Komora nedbajúc na protesty mesta, v zmysle ediktu z roku 1777, sama organizovala dozor nad mestskými lesmi, vyznačovanie ťažby dreva potrebného na prevádzku banského podniku i predaj prebytočného dreva. Mestská rada predložila svoje sťažnosti aj na krajinskom sneme, ktorý sa konal v rokoch 1790 – 1791 pričom na podporu získala aj ostatné banské mestá. V sťažnostiach zdôrazňovali, že lesy, čo sú vo výlučnom vlastníctve mesta, neprávom zadržáva banská komora, ktorá ich nevyužíva len pre banské účely, ale aj na obohacovanie sa tým, že ročne odpredáva z nich drevo v cene 10 až 12 tisíc zlatých. Preto mesto požiadalo krajinský snem, aby komore zakázal odpredávať drevo z mestských lesov a aby stanovil, že drevo na banské účely môže komora dostať z mestských lesov len ak zaň riadne zaplatí, a samozrejme aj to, že predaj tohto dreva náleží výlučne mestu ako jedinému oprávnenému vlastníkovi lesa. Komora sa proti tomu v roku 1791 ohradila a obvinila mesto, že dostalo lesy na banskú činnosť, ktorej sa však nevenuje. Naproti tomu komorskí úradníci sa starajú o lesy a zásobujú mešťanov potrebným drevom. Korisnícke využívanie mestských lesov komorou sa odrazilo v ich nezadržateľnom chradnutí, ktoré ľútostivo konštatoval aj samotný palatín, keď cez ne v roku 1792 prechádzal. V snahe predísť úplnej devastácii lesov Bystričania na stav upozornili komorského grófa, ktorý dal všetky ťažobné plány v lesoch preveriť a spísať komisii, pozostávajúcej zo zástupcov mešťanov i komorských úradníkov. Miestna prefektúra však nerešpektovala ani opatrenia komorského grófa a pokračovala vo svojich praktikách naďalej. Preto sa v roku 1804 mestská rada obrátila na panovníka so žiadosťou o nápravu. Skutočnosti uvedené v žiadosti preskúmala vyslaná komisia pozostávajúca zo šľachticov Zvolenskej župy. Komisia uznala sťažnosti mesta za opodstatnené a pre Miestodržiteľskú radu navrhla tieto odporúčania:

Komora musí dodržiavať rezolúciu z roku 1747.

1. Komore treba prikázať, aby nebránila mestu v občasných re-víziách lesa, aby ho prizývala k lesníckym zasadnutiam a ne-odstavovala ho od dozoru nad lesom.
2. Komora musí zabrániť škodám spôsobovaným jej poddaný-mi.
3. Treba regulovať chov dobytká a otázku pasienkov.
4. Spoločné lesnícke zasadnutia sa majú konať každý polrok.
5. Všetky lesy treba zmerať, ohodnotiť a vypracovať ich ťažobné plány.
6. Treba zmerať staré lúky
7. Lúky vytvorené po roku 1791 treba zabrať a zalesniť.
8. Treba zakázať ohradenie lúk stromami, namiesto toho sa má použiť kamenný plot a má sa zakázať rozširovanie domov obyvateľov žujúcich v horách, či stavanie nových drevených domov.

Návrhy komisie si Miestodržiteľská rada osvojila a svojím vý-nosom zo 4. januára 1808 nariadila komorským úradníkom, aby prostredníctvom spoločného rokovania s vyslancom mestskej rady komora vzala na vedomie požiadavky mešťanov na drevo. V prípade, ak po splavení dreva po Hrone a uspokojení nárokov huty by zostávajúce drevo nepostačovalo pre mešťanske potre-by, má sa postarať o odstránenie tohto nedostatku. Vydávanie dreva malo byť viazané na písomné povolenie. Vzhľadom na to, že mesto nemôže samo spravovať svoje lesy, ktoré boli vyhrade-né pre banské účely a sú v správe komory, tá pri každom preda-ji dreva musí uprednostniť mešťanov pred cudzími s výhradou, že takto získané drevo môžu mešťania použiť výlučne pre vlastnú potrebu a nie s nim ďalej obchodovať. Nariadenie zamedzilo baní-

Sapíny

kom v plytvaní drevom a v neobmedzenom chove dobytká. na ochranu lesov bolo zame-rané opatrenie ohľadom pasenia kôz. O napl-nenie tohto nariadenia sa mal postarať vysla-ný kráľovský komisár spolu s vyslancami župy, komory a mesta. Problematickým však bolo, že mestské lesy sa v tomto výnose spomína-jú len všeobecne a nebolo stanovené, ktoré lesné časti sú vyhradené pre banské účely. Mestská rada v snahe, aby sa harmanecké lesy nedostali do komorskej právomoci, dala do príchodu komisára zhromaždiť všetky úda-je týkajúce sa mestskej správy harmaneckých lesov, ktoré nikdy neboli vyhradené pre ban-ské účely.

Za komisára bol vymenovaný gróf Jozef Majláth, hlavný župan stolice Verőce, ktorý 4. júna 1808 zvolal poradu komisie za účas-ti župných, komorských a mestských pánov. Lesníckym odborníkom komisie bol František Dreveňák dvorný radca a hlavný inšpektor v Smolnici (K. K. Hofrath und Schmöltnitzer ober inspektor Franz V. Drevenýák) a zrejme aj František Dušek (Duschek), neskorší hlavný lesný inšpektor budín-skeho okresu. Komisia po preskúmaní lesov v rozhodnutí z 13. až 16. júna.1808 dočasne ustálila ročnú potrebu dreva pre obyvateľov Banskej Bystrice až do doby, kým nebude ukončené geometrické vymieravanie a ocenenie lesov rezervovaných pre baníctvo, vrá-tane príslušných máp. Vedúcim úradníkom komory bola uložená povinnosť, podľa potreby, viackrát do roka poradiť sa s vyslancom mesta o potrebných množstvách dreva za účelom jeho dodania z určeného lesného revíru, ak by sa prejavil nedostatok splavova-ného dreva. Komisia zároveň nariadila vymerať a usporiadať lesy. Priaznivý výsledok sa dostavil už v roku 1808, keď komora dodala obyvateľom mesta dvetisíc siah palivového dreva.

V rámci vývoja lesníckej legislatívy treba spomenúť prijatie zá-konného článku č. 57 zo dňa 12. marca 1791, nazvaného „*De sylva-rum devastatione praecavenda*“ (O zamedzení pustošenia lesov), ktorý vychádzal z tereziánskeho lesného poriadku ale nezmenil nič na podstate panujúceho právneho poriadku. V roku 1802 sa krajinský snem uzniesol na zákonom článku č. 24 o poľovačke v horách, z roku 1803 je nariadenie dvorskej komory na presnejšie zostavovanie zápisníc o lesných priestupkoch, v nasledujúcom roku dvorská komora pre nedostatok dreva zakazuje vydávať po-volenie na dolovanie železa v obvode Banskej Štiavnice a Kremni-ce, a konečne v roku 1807 vystupuje do popredia nevyhnutnosť riadneho hospodárenia v lesoch banského okolia na strednom Slovensku. V lesoch obvodu banskobystrického lesného úradu (K. K. *Waldamt*), ktorý spravoval okrem komorských lesov aj lesy mesta Banská Bystrica rezervované pre erárne baníctvo, mestské lesy Ľubietovej a Brezna, totiž až do roku 1807 hospodárili bez

Prepojenie vodných žľabov umožňovalo zvýšiť množstvo vody v žľabe

akéhokoľvek ohľadu na pestovanie mladín. Lesníci vykonávali len nepravidelnú ťažbu, ktorou museli pokryť tunajšiu veľkú spotrebu dreva v objeme desať tisíc kubických siah (*Cubic Klafter*), ako aj dreveného uhlia a pri malom počte lesníckeho personálu – jeden lesmajster, dvaja lesní pojazdní, jeden hlavný lesný, jeden lesný pisár, jeden účtovník uhlia, jeden uhliarsky pisár, štyria lesní, šty-ria drevárski majstri, trinásť horárov a desať pobočných horárov – nebolo ani pomyslenia na pravidelnú manipuláciu dreva a umelé zalesňovanie. V dôsledku mnohých sťažností na pustošenie lesov kráľ František I. aj počas vtedajších vojnových pomerov uvažoval s vytvorením štyroch staníc lesných inšpektorov v Uhorsku, ktorým mal byť zverený dozor nad všetkými lesmi. Uhorský snem sa dňa 15. decembra 1807 uzniesol na zákonom článku č. 20, podľa kto-rého piesočnaté zeme majú byť zalesnené – išlo najmä o územie Maďarska – ako aj na zákonom článku č. 21 o zachovaní lesov, ktorý však upravoval len právne pokračovanie pri lesoch užívaných spoločne a nemal rozhodujúci vplyv na lesné hospodárstvo. Bolo to vlastne len opakovaním toho, čo jednotlivé stolice, či župy už za-viedli a uskutočňovali podľa predchádzajúcich kráľovských nariade-ní, no najmä na základe tereziánskeho urbára a lesného poriadku. Zámer z roku 1807 na vytvorenie lesných inšpektorátov v Uhorsku a Sedmohradsku naplnila dvorská komora 12. februára 1809. Dozor nad komorskými lesmi Uhorska prebral Hlavný lesný inšpektorát pri Uhorskej dvorskej komore v Budíne, pričom územie Slovenska bolo zaradené do pôsobnosti budínskeho lesného inšpektorátu. Na jeho čele stál známy lesný hospodár František Dušek (1769 – 1826) v hodnosti banského radcu, ktorý zjednotil lesnícku službu v celej krajine a od roku 1818 stál na čele všetkých štyroch lesných inšpektorátov ako hlavný lesný inšpektor.

STAV LESOV V OKOLÍ BANSKEJ BYSTRICE NA ZAČIATKU 19. STOROČIA

Nový budínsky lesný inšpektor František Dušek do roku 1812 dvakrát pochodil horehronské horské oblasti a vyhotovil podrobný popis stavu lesov, ktorý predstavil 1. marca 1812. Zahŕňal aj mestské lesy, vlastníkom ktorých v pravom slova zmysle bolo mesto Banská Bystrica, ale v dôsledku rezervovania pre erárne baníctvo, bolo ťažobné právo v nich rozdelené. C. k. komorská správa si mohla z nich brať všetko, čo potrebovala pre bane a taviarne v ľubovoľnom množstve. Požiadavky na úžitkové i palivové drevo pre potreby mesta a jednotlivých občanov mala uspokojovať na základe nahlásenia príslušnej požiadavky komorská správa. Lesy spravoval kráľovský lesný úrad v Banskej Bystrici.

Obraz o vtedajšom stave lesov v okolí Banskej Bystrice si možno vytvoriť na základe nasledujúceho, pomerne podrobného odborného popisu (preklad: Barták, 1929).

OKRES BANSKOBYSTRICKÉHO LESNÉHO (WALDFÖRSTER)

Dlhá tajovská dolina s postrannými horskými brehmi má ešte pruhovite a pomiestne niektoré porubné (schlagbar) porasty, ostatná časť je vyrúbaná. Všetko, čo tam dnes ešte stojí, je špatné; nachodíme tam mnoho prázdnych, ladom ležiacich, väčších a menších miest.

Riečka. V lesoch ležiacich roztrúsene okolo obce a doliny Riečka sú najlepšie stromy vybrané (ausgestochen), veľké plochy sú úplne vyrúbané, všeobecne tieto hory sú v žalostnom stave. Okolo Banskej Bystrice rastie dub len v niektorých priaznivejších polohách. Že by dub okolo Riečky dobre rástol, dokazujú to niektoré dubové porasty, z ktorých žiaľ už najlepší materiál je vybratý. Kto pozná dobré vlastnosti duba, a kto je presvedčený o dôležitých jeho prednostiach, ktoré nám dáva pri baníctve, tajovníctve a pri vodných stavbách, ten musí ľutovať, že sa tieto riedke porasty nepestovali, vyrúbané časti sa nechávali ležať ladom, a že sa nekultivujú. Tento prípad je práve tu.

Kordíky. Kordíky s priliehajúcimi svojimi partiami až k **Malému Cenovu, Mátanovej** a **Racvalovej** majú ešte v niektorých častiach dosť uzatvorených porubných porastov. Značné staré i nové rúbaniská sú čiastočne mladými bukovými pňovými výmladkami porastené, čiastočne úplne neporastené a ležia ladom. Tu sa nachodia, ako skoro všade mnohé staré i nové klčovaniská, ktoré ľudia stále viac a viac zväčšujú a tým si lesnej zeme pri-svojujú. Okrem toho nachodíme v niektorých častiach nádejné smrekové a jedľové mladiny rozmanitého veku, len keby medzi nimi nebolo toľko nezalesnených miest. Mnohé z týchto miest dali by sa siatím a sadením veľmi dobre rekultivovať, čo by bolo naozaj žiaduce. Ak ponecháme ich svojmu osudu, tak nám dopadne budúci úžitok z dreva čo najskromnejší.

Veľká Sočková, Ploška a priliehajúce časti majú celkom a z časti vyrúbané bukové porasty, zmiešané s jedľou. Tiež sa ukazujú mladé zmiešané mladiny, ďalej sa nachodia veľmi biedne riediny a tiež celkom odlesnené rúbaniská značných rozlôh.

Čierne so všelijakými postrannými údoliami a návršíami. Tu menované lesné partie sú značných rozlôh, a síce nielen malým počtom porubných porastov, ale zväčša sú porastené desať až štyridsaťročnými bukovými, jedľovými a smrekovými mladinami. Tieto mladiny sú tak, ako ich príroda utvorila, sú dobre i špatne zapojené, zväčša sa nedajú vôbec zlepšiť a zapojený porast by sa dal doceliť v budúcom porubnom období. Bolo by preto dobre oné staré a silné porasty na obojstranných návršiach pri Vrátnach vyrúbať a tieto holé ruby ihneď znovu vysadiť.

Strelnica. Táto celá partia až na menšiu časť, v ktorej teraz sa rubajú porasty k zuhoľneniu, je odlesnená. Keďže príroda odlesnenú Strelnicu buď vôbec nie alebo len veľmi skromne nasiala, bol by jediný, istý a najrýchlejší prostriedok tieto plochy zasiať. po zuhoľnení porastov a po vyčistení ostatných rúbanísk mali by sa tieto porasty ihneď obnoviť, najmä červeným smrekom, ktorý je tu k pestovaniu veľmi súci.

Veľké a Malé Cenovo je úplne odlesnené, na niektorých svahoch dobre by bolo pätnásť až tridsaťročnej jedľovej mladine, keby medzi ním sa nenachodilo mnoho holých alebo lieštinou zatiahnutých miest. V iných polohách je dobre rastúci až pätnásťročný jedľový a smrekový nálet, žiaľ veľmi riedky a pomiestny. Tieto časti by sa mali napraviť, okrem toho na niektorých miestach nalietala tam breza a osika. I tu nachodíme celkom neporastené, aj holé miesta.

Uhliská nad harmaneckou pílou od **Strelnice** cez **Andrašovú, Lelekovú** k **Cigarovej**. Tieto lesné častky môžu sa porovnať s predtým popísanými partiami, lenže sú o voľačo horšieho stavu, lebo holiny majú ešte značné rozlohy.

Piesky a **Háje.** Prvá partia má tiež voľačo porubných porastov, aj tridsaťročnú bukovú a jedľovú mladinu, ktorej sa tu dobre darí, avšak nemá značnej plošnej rozlohy. Potom je tam tiež niekoľko

mladých brezových porastov, lenže neúplne zapojených. Druhá časť bola asi pred 25 rokmi vyrúbaná a je porastená riedkymi a zverou ohryzenými bukmí. Tiež sa tu nachodia niektoré klčovaniská. Obe tieto časti zasluhujú, aby boli buď nahradené siatím alebo sadením, ak chceme v ďalšej dobe a v budúcej drevnej ťažbe dosiahnuť stredný úžitok z dreva, lebo i tu nachodíme väčšie holiny.

Malá Medvedzia, Andrašová, Malá a Veľká Leleková. V Malej Medvedze sú tiež niektoré zvyšky niekdajších lesov, podobne aj v Andrašovej. Inak sú tieto časti úplne vyklčované, okrem niekoľko málo miest, ktoré vykazujú celky zapojené, prirodzené, z častky bukové a z častky jedľové mladiny, od pätnásť do tridsať rokov, a niekoľko prirodzene nasiatych briez a špatných, zakrpatených, slabých a nízkych, zväčša dosť starých jedľových kultúr. Tieto kedysi pod vysokými lesmi následkom nedostatku svetla i tepla vegetovali a pri konečnej ťažbe zostali stáť. Celé toto menované územie od starohorskej hlavnej doliny alebo od hlavnej cesty, vedúcej do Liptova až do najvyšších horských grúňov, je zväčša holé, pusté a znečistené ležiacimi a hniúcimi stromami, tiež ponechaným chramom. Poznámka: V **Malej Lelekovvej** pred tromi rokmi urobil banskobystrický lesný (Förster) Zapotil niektoré menšie pokusy s umelým vysiaticm smrekového semena, a to na jednom južnom úbočí, ktoré je vystavené páľčivým slnečným lúčom. Siatina splnila nádeje, malé mladé rastliny sú vo výbornom stave, v poslednom lete niektoré vyhnali až na osem palcov dlhé výhonky a dokázali, že v týchto kra-joch, ba všade možno doceliť tie najkrajšie a najnádejnejšie kultúry, keď boli zasiate alebo keď sa ponechal dostatočný počet semen-ných stromov, pričom by sa však tieto časti boli museli zachrániť pred statkom. Ďalej vidno, že siatie by sa dalo vykonať s najlepším úspechom.

Veľká a Malá Cigarová. na grúni stojí niekoľko porastov, v nižších partiách je les úplne znivočený; mestská obec Banská Bystrica rube tam pre svoju potrebu. Ešte nižšie sú holiny, ktoré vyžadujú kultivo-vania a v údolí sa nachodia staré klčovaniská. Stav je biedny.

Pod Huran. Táto partia je čiastočne znivočená, z častky stojí tam niekoľko stromových skupín, najväčšia časť je však úplne odlesnená a leží puste. V týchto častkách kde hrozne nivočil vietor, vývratiská spracovala mestská obec pre svoju potrebu, časť leží tam ešte dnes a hnie.

Pavelcová a Hlboká sú úplne odlesnené, sú buď úplne holé alebo zatiahnuté krovínami a ukazujú najsmutnejší obraz spustošených niekdajších lesov.

Harmančok a jeho postranné údolia. Časti ležiace v horných polohách majú ešte značné zapojené porubné porasty, zväčša bukové. Podľa výpovede lesného Zapotila tieto porubné porasty boli určené na palivo pre banskobystrickú mestskú obec, lebo kráľovské železné hámre nerady prijímajú čisté bukové uhlie, ďalej preto, že blízko ležiace lesy sú vyrúbané a mestská obec musela by hľadať svoju potrebu na palivo vo vzdialenejších končinách. Tu šlo asi o odvoz dreva z blížších častí, aby nebolo treba drevo vozit' cez hory, lebo od údolia až približne do polovičnej výšky sa nachodiace ihličnaté lesy až na niektoré nepatrné zvyšky, ktoré sa teraz rubu na zuhoľnenie, sú úplne vyrúbané. Rúbaniská sa zakladali úplne samovoľne, v týchto častiach vyrúbané drevo sa buď už zuhoľnilo

alebo teraz zuhoľní. Všetky tieto rúbaniská sú znečistené nespracovanými ležiacimi kmeňmi a čačinou, sú holé a pusté. Ak sa budú vyčisťovať a zasievať, čo by sa pravda muselo stať čím skôr, v prípade, že by sme nechceli nechať ležať kapitál bez úrokov a ak by sme chceli vykonať svoju povinnosť voči potomstvu, tak by sa nesmeli horné porasty šmýkať cez mladé kultúry, aby sme ich nezničili. Preto by bolo dobre, keby porubné porasty, rastúce nad touto časťou sa vyrúbali pre mestskú obec na palivo, rozumie sa však, že by sa rúbaniská tam museli zakladať riadne. pri vstupe do doliny **Harmančok** sú niektoré horské brehy porastené asi dvadsaťročnými jedľami, smrekmi a bukmí a čiastočne brezinou a to skupinovite dobre, stredne a miestami i veľmi špatne.

Laskomer je väčšia, blízko mesta Banskej Bystrice ležiaca lesná partia, ktorá je úplne vyrúbaná a lesy sú celkom znivočené. Tu sa rúbalo pred tridsiatimi rokmi, teraz rubu ešte nepatrné zvyšky; na zalesňovanie sa úplne pozabudlo, nechal sa tam pásť statok, hoci podnebie a mierne svažité terén by tu dovoľoval pestovanie duba, o čom nás presvedčajú niektoré tam rastúce a stojace duby. Táto celá partia mohla by sa až na nepatrné časti len umelým vysiaticm vyplniť lesnými porastmi.

Horná a Dolná Vozná je porastená až na niektoré presvetlené miesta, z ktorých sa vybrali najlepšie stromy na šindeľ a na kláty pre píly, z častky silnými, z častky slabšími porubnými porastmi, v strednom zakmenení a na väčších plošných rozlohách. Táto partia ide od **Zlatého potoka** a starohorského hlavného údolia až na najvyššie horské grúne.

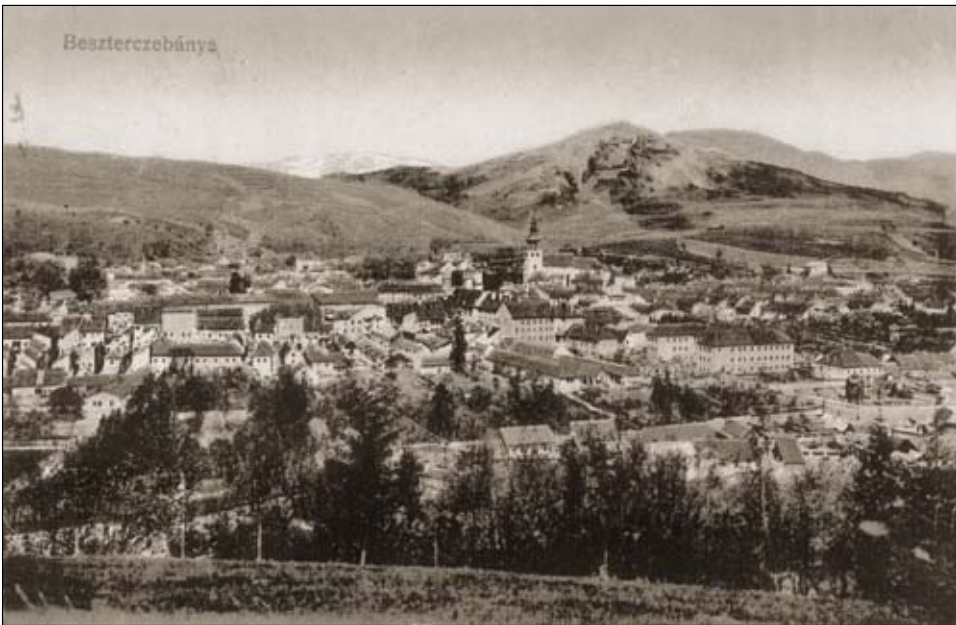
V **Hrabí** stojí ešte voľačo porubných porastov, väčšia časť je vyrúbaná. Čiastka týchto rúbanísk nalietala brezou a trochu jedľou, a je dosť zapojená. Ostatná časť leží ladom a čaká na obnovu.

Špaňodolinský les stojí na oboch stranách a sú tam porubné bukové a smrekové porasty, ale tiež mladšie, neúplne zapojené porasty. Z porubných porastov je väčšia čiastka najlepšieho dreva vybratá.

V **Pancierovej** a **Pštrossovej** stojí už len málo porastov a niektoré výstavky. Obe partie sú špatne spravované, zväčša pusté a zasluhujú obzvlášť neodkladne obnovu a vzorné pestovanie preto, že ležia v najväčšej blízkosti mesta Banská Bystrica.

Stinka pomocou ručnej píly „bruchačky“

Banská Bystrica – pohľad z Urpína na prelome 19. a 20. storočia

Vo **Valentovej** stoja skoro všetky porasty až na menšie rúbaniská, v ktorých sa toho roku rúbe drevo pre pivovar v Ulmanke. Horná časť je v lepšom stave, ako dolná.

Pod Strminku a Kohútovú. V dolnej časti je najlepšie drevo vyrúbané, stav je špatný, potom sa nachodia tu klčovaniská. Horné porubné bukové porasty sú strednej akosti.

Sásová a Nemecká. Tu je tiež až na nepatrné zvyšky porubných porastov – dohospodárené. Vietor tu položil väčšie časti a obnovo sa ponecháva prírode. Príroda by hádam bola bývala zasiala tieto holiny odpadajúcim a odletujúcim semenom z ponechaných výstavkov, ale by bolo bývalo treba zamedziť paseniu statku. Bez usilovnej umelej obnovy a dobrého pestovania nebude tu nikdy, aspoň nikdy už dobrý les, lebo celá táto časť je hrozne spustošená.

Stará kopa, Majerská dolina a Hlboká. Tieto časti ležiace na druhej strane Hrona zužitkovalo mesto. Akiste sa myslelo, že i staré pne listnatých stromov v každej ročnej dobe vyženú výmladky, ktoré by vystačili na utvorenie nového porastu. Prázdne miesta sa ani nezasiali, ani nevyasadili, preto sú tieto lesné časti nielen čo najviac špatne porastené, ale v niektorých partiách celkom pusté. Treba pripomenúť, že i tu, ako skoro všade, sa pasú ovce, kozy a statok.

OKRES HORÁRA (WALDHÜTTER) NA STARÝCH HORÁCH

Na **Risnej** sa nachodí značná plocha porubných porastov so silným drevom (Klotzbäume).

Dolina Horný Jelenec je veľmi skalnatá, špatne zakmenená, rovnako horské svahy okolo Prašnice.

Vyšná Risková je stredne zakmenená so storočným porastom.

V **Hitre** vidieť niečo porastu, ďalšie horské svahy vyzerajú veľmi biedne a sú celkom holé.

Okolo **Bachlačky** sú značné plochy, z časti špatne porastené, alebo čiastočne holé.

V **Rybô** a na **Kohútovej** ešte je niekoľko zalesnených partií, ostatná väčšia časť je úplne holá a bez akejkoľvek mladiny. Tieto plochy boli približne pred pätnásť rokmi vyrúbané a niet žiadnej nádeje k prirodzenému zmladeniu. Tu nevyhnutne treba umele zalesňovať. Okolie pri **Brestnici** vykazuje niekoľko porastov, pod týmito rozprestierajú sa buď úplne holé, alebo len sporadicky naliatané rúbaniská.

Horské doliny okolo **Tašniarovej** sú z časti veľmi skalnaté, čiastočne tam rastie ešte niekoľko drevín. na vyrúbaných svahoch nad cestou badáme len niekoľko mladých stromčekov, inak sú svahy pusté a mohli by byť kultivované umelým siatím (Anbau aus dem Sacke).

Veľká a Malá Vápenná, potom **Duba** boli vyrúbané asi pred tridsiatimi alebo štyridsiatimi rokmi. Príroda ich behom doby do istej miery sama zalesnila a porasty v priemere nevyzerajú najlepšie. Inak je tu mnoho nekultivovaných rúbanísk.

Rovnané drevo zbližovali na saniach po celý rok

Malá Turecká vykazuje ešte niečo dreva, ale má tiež rozsiahle spustošené čiastky.

Dolina Veľká Turecká. Výšiny vpravo od starohorskej cesty sú z veľkej časti vyrúbané a pusté, až na porubný les jedľový a za ním až ku holi **Veľká Krížna** sa ťahajúci bukový les, ktorý je plne zakmenený. Vľavo na úpätí svahu cez sedlo **Japen** sú jedľové a smrekové porasty, dvadsať až päťdesiatročné, slušného stavu. Popri hrebeni je vidieť čiastočne vybraný a čiastočne dobre zakmenený porubný les. Ďalej nasledujú staré rúbaniská, ktoré sú zarastené tu a tam niekoľkými smrekmi, v celku možno ich považovať za nie síce špatné, ale nekultivované rúbaniská. Potom sa tiahne zmiešaný bukový a jedľový les porubný, konečne skoro čistý porubný bukový les až ku holi **Veľkej Krížnej**. na úpätí svahu je niekoľko úplne holých rúbanísk. **Krížna** má ešte niečo porubného mladého dreva, ostatné čiastky sú zrúbané a zväčša úplne prázdne.

Vo **Veľkej Medvedzej** (Groszbärenggrund) možno tiež spozorovať značné plochy porubných porastov, ale pritom tiež značne zrúbané rozlohy, buď nanajvýš biedne so zakrpatenými stlačenými mladinami, alebo úplne prázdne a pusté.

Dolina Jelenská hneď pod svojím vyústením do údolia pozostáva z oboch strán z niekoľkých porubných porastov. Sú tu vybrané plochy klčovaniská (Rottungen), za nimi nasledujú staršie a mladšie rúbaniská značnej rozlohy, ktoré ležia úplne pusté a prázdne. V niektorých sa práve páli uhlie. Vôkol týchto rúbanísk potom okolo vodovodu, ktorý vedie z hory Širokej ku Pieskom, až k rúbanisku **Veľký Kucman** (Groszkutzmann) sú porubné a prezrelé porasty, v ktorých sú jednak vývraty čiastočne nové, čiastočne zhnité spoločne alebo úplne, jednak stojace stromy odumreté.

K týmto lesom sa pripája čiara **Veľkého Kucmana**, ktorá počnúc od hájensťva na Španej Doline ide k hlavnej ceste pod Šturec, potom až k čiare **Malého Kucmana**, súc značne veľká, celkom vyrúbaná; bez ľudskej pomoci nemôže sa uskutočniť obnova, ale musí sa umele zasieť.

Malý Kucman má na hlavnej doline ešte niečo porubných stredne zakmenených porastov, ktoré čím vyššie, tým sú horšie, konečne sú prestarnuté, pri tom slabé a dávno ukončili vzrast, dokonca už i odumierajú. Ostatné plochy tohto lesa sú už vyrúbané, nachodia sa na nich staré i nové zvyšky drevných zásob z rúbanísk, určených k zuhoľneniu (Kohlhölzer) a všetko je tam pusté.

Potom nasleduje les **Haliar**. Tento je značne veľký, má už len málo porubného dreva, ďalšie partie sú vyrúbané; hoci miestami ešte vidieť nejaký porast, predsa väčšia časť je pustá a nie je pravdepodobné, že príroda tu niečo sama vykoná. Hlavne u tých holých, veľkých i malých plôch je nepravdepodobné, že sa bez ľudskej pomoci stanú lesom Nad vodovodom je mladý, nádejný bukový a smrekový les a tiež niečo breziny, avšak s ohľadom na celú plochu Haliara je rozloha týchto porastov pomerne nepatrná.

Rychtárová má silné a skvostné, tiež skoro porubné a stredné porasty, mladina pätnásť, tridsať až štyridsaťročná je na niektorých miestach skutočne pekná, dobre zakmenená, ale nechýbajú ani tu pusté miesta, ktoré asi zaberajú značnú rozlohu.

Dolina Zelená so svojimi postrannými údoliami až k Pieskom od starohorskej doliny až k hrebeňom a sedlám, má značné množstvo porubných, uzavretých a skvostných porastov, avšak i tu prichádzajú miesta špatne obhospodárené a presvetlené.

na niektorých miestach sa javí rovnorodý porast, priemerne však nepravidelne zakmenený, lebo medzi náletom nachádzame menšie i širšie prázdne miesta, ktoré vcelku asi zaberajú značnú plochu. O holiny vzniknuté zúrením vetrov alebo sekerou nie je tu núdze. Ich rozloha je veľmi veľká, na niektorých svahoch sú pokryté hnojúcimi vývratmi, v iných miestach starou čačinou a ležia pusté a prázdne.

Oberaunová, Potkanová (Ratzengrund), **Katrenka** a **Zlatý potok** majú značnú rozlohu porubných, výdatných a nádherných drevín, ktoré sa tiahnu od hlavnej doliny starohorskej až na hrebene a zaslужujú šetrného, špekulatívneho hospodárenia a dobre založených budúcich rúbanísk, čo platí tiež o **Rychtárovej** a **Zelenej**, konečne vzťahuje sa to tiež na obe **Vozné**, lebo tu pôvodný podklad ostal ušetrený. Tieto partie, potom aj **Valentová** rozhodne nemali by sa načať až do budúcej systemizácie. Tieto plochy určené budú za rezervy a takto mali by byť upravené podľa pravidiel vyššej lesníckej vedy a ostatných miestnych pomerov. Keby na spomínaných miestach v dotknutých partiách nastali vývraty pred zmienenou systemizáciou, nech sú spracované len také, kde pritom netreba vyrúbať zvyšok. Ďalej sa tu nachodia niektoré slušne až špatne zakmenené mladiny, vyrúbané plochy a vývratmi vzniknuté diery.

OKRES HORÁRA NA ŠPANEJ DOLINE

V celom tomto okrese vôbec sa nenachádzajú porubné a uzavreté partie, všetko je vyrúbané, vývratmi znečistené a bolo tu hospodárené proti všetkým lesníckym zásadám. Staré i novšie odlesnenia, účelom ktorých bolo prirodzené zmladenie úplne sklamali, takže výhľady do budúcnosti sú veľmi špatné. Životaschopný porast je len zriedkavý.

OKRES HORÁRA V BULLOCH

Okrem pomerne malých, dobre zapojených partií „**Pod Prípor**“ a „**Mirtlová**“, ktoré sú nepatrné vzhľadom k rozlohe celého okresu, je celý tento revír v žalostnom stave. Tu a tam sa nachodia malé zvyšky niekdajších porastov, ale ostatok je úplne vyrúbaný a leží pustý, takže len mimoriadne veľká ľudská pomoc, veľký náklad a veľké množstvo semena, ako i priaznivé roky môžu obrátiť značné tieto pustiny na les. Príroda mohla tu málo vykonať, lebo pasťva bola všeobecne dovolená a prirodzene naliatané miesta sú len slabo zakmenené. V presvetlených partiách sa nachodia ešte stále vývraty a sucháre, ktoré pravdepodobne tiež zhnijú. Vyklčované plochy zaberajú aj tu veľkú rozlohu.

OKRES HORÁRA NA MOTYČKÁCH

V lesných častiach **Benčekov, Kunclová** a **Zamrzlo** ešte sa nachádzajú dosť uzavreté, čiastočne porubné, čiastočne skoro porubné porasty, s ktorými ešte za niekoľko rokov možno s rozvahou hospodáriť. Ale tiež tu nachodíme niektoré vybrané lesy, s ktorými bolo špatne zachádzané; medzi nimi sú staršie i novšie holé ruby, ktoré na niektorých miestach vykazujú riedky nálet, inde sú holé, bez akejkoľvek stopy nejakého náletu. Tieto partie sa tiahnu až ku hostincu pod Šturcom. Potom sa pochodila hlavná dolina až k liptovskej hranici pri **Šturci** a jej postrannými údoliami, **Chladná, Biely potok**, a ostatná k nej patriaca krajina. Značné horské svahy z oboch strán menovanej hlavnej doliny a okolo hradskej vedúcej do Liptova až k liptovskej hranici, sú síce na niektorých miestach veľmi skalnaté. Cez všetko sú to však k pestovaniu lesa vhodné pozemky, lenže sú v špatnom stave. Les bol presvetlený a osudu ponechaný, následkom čoho vznikli nepomerne špatné porasty a vyskytuje sa tiež niečo úplne holých rúbaní. Vyklčovaných plôch ani tu nechýba.

Dolina Chladná ukazuje nádejnú tridsať až štyridsaťročnú bučinu, mimo to rovnako starý jedľový a smrekový porast, lenže tieto čiastky nezaberajú nijako značnú rozlohu. Ďalej smerom k liptovskej hranici nachodíme značné rúbane s desať alebo pätnásťročnou bučinou, javorom, jedľou a smrekom, ktoré miestami by boli dobre zapojené, keby pravdaže neboli ohryzené od statku tam sa pasúceho. Medzitým sa objavujú holé miesta, ktoré potrebujú umelého doplnenia, bez ktorého nedosiahnu žiadaného plného zápoja. Ďalej tu vidieť značné úplne ladom ležiace odlesnenia, ktorých zem je dobrá a k pestovaniu lesa úplne súca, len treba umelého zalesnenia, pretože prirodzene sa nemôžu zalesniť a čo by sa aj po mnohých rokoch zalesnenie uskutočnilo, môže byť len sporadické. Úplné zalesnenie v týchto končinách je nemožné.

V údolí **Bieleho potoka** sú tiež partie stredne zapojeného, dorastajúceho lesa, potom jedna bučina dvadsať až tridsaťročná, inak vyzerá táto dolina veľmi smutne. Odlesnené stráne sú nezalesnené, lebo ich zalesnenie, ako všade bolo ponechané prírode. Ostatnú plochu zaberajú klčovaniská.

OKRES, V KTOROM BANSKOBYSSTRICKÁ MESTSKÁ OBEC MIENI MAŤ SAMOJEDINÉ PORUBNÉ A ŤAŽOBNÉ PRÁVO, ZVANÉ MENOM HARMANEC

Tento okres môže mať rozlohu na sedemtisíc jutár.

Časti, ktoré náležia do tohto okresu sú okrem niekoľkých menších dolínok **Kostelnica**, tri **Hančky** až k **Cenovu**. V týchto končinách je nevelká časť poloporubných jedľových i smrekových porastov, ostatné časti sú viac-menej presvetlené. Aj tu nachodíme vyrúbané, holé, nezasiate a pusté rúbaniská. Ba čo viac, začína sa zasahovať i do toho poloporubného lesa.

Čabrad. na úpätí tejto hory od hlavnej cesty vedúcej do Turca, nachodí sa poloporubný les, ktorý by mohol po istom čase a po dosiahnutí plnej porubnosti dávať dobré stavebné drevo a pri nepredvídanej potrebe veľké výnosy. Avšak i tu sa už vyberajú silnejšie jedle na šindeľ. Dobré stromy sa začínajú vyberať, ale z nich sa zužitkováva len dobre štiepatelná spodná časť, ostatnú nechávajú v lese ležať, zniť a takouto cestou sa pustošia všetky lesy. Ďalej Čabrad bol asi kedysi krásny les, dnes však dobrý materiál zväčša z neho je vybratý, mladé kultúry stoja tam len skupinovite a priestory medzi nimi pochádzajú zo starších i nových ťažobných zásahov, sú prázdne a pusté.

Japen. Tento les nazývaný týmto menom, má značnú rozlohu, siaha od harmaneckej doliny cez lesné časti **Bystrica**, **Turecká** až na hoľu **Veľká Križna**. Tento les je všelijako zakmenený, skoro dvadsať až štyridsaťročnými kultúrami porastený, miestami tiež poloporubnými i prestarnutými porastmi. Poloha a zem sú veľmi súce pre lesnú tvorbu, len by bolo potrebné, aby veľké kľčovaniská a lúky, podľa toho, ako vznikli, boli zalesnené alebo vymenené a spojené s lesným celkom. Lebo tieto sa každý rok rozširujú, prilahlé lesy sa zmenšujú, a sedliaci so svojím statkom majú voľný prístup do lesa. na grúňoch **Japena** rastú krásne dlhé, štihle a silné javory a bresty. Konečne sa musí uviesť, že na **Japeni** vyberajú jedle, stojace v najlepšom vztaste k spracovaniu na šindeľ a vrcholce nechávajú ležať. Tento zlozvyk by sa mal zamedziť.

od **harmaneckej taviarne až k hornej píle** je na oboch stranách údolia poloporubný les, dosť dobre zakmenený a prestúpený silnejšími kmeňmi. Je tu tiež niekoľko rúbanísk, ktoré sú nezalesnené.

Dolina Bystrica. pri vstupe do tejto doliny stoja dobré bukové kultúry, dobre zapojené. Tieto pri dosiahnutí porubnosti môžu dať stredný výťažok hmotový, keby sa ponechávali a chránili. Avšak už aj tu sa začalo so zužitkovaním týchto mladých porastov. Potom nasleduje biedne obhospodarovaný, vybrakovaný les dosť značnej rozlohy. Stav je tak biedny, že kto tento obraz nevidel, nemôže si ho vôbec predstaviť. Mestská obec začala s výrubom týchto lesov, vybrala najlepšie a najvhodnejšie stromy na kláty, na rezivo a na šindeľ, kráľovský lesný úrad zas využíval zvyšok na kláty pre pílu. Tu ostalo ležať ohromné množstvo k tomu účelu nesúcich klátov a vrcholcov, ktoré tu hnijú. O čistenie tejto plochy nebolo vôbec postarané. Že v týchto končinách i vieter veľa stromov vyvrátil, je ešte dnes vidieť z vyvrátených prhov. Spracovávané boli nielen tie, ale i stojace stromy. Odtiaľ ide porubný les až k tureckej holine, časť je z toho vyvrátená od vetra. Toto hnije bez toho, že by bolo zužitkované.

Postranné údolie **Zalámaná** siaha až k holi **Polane** a je úplne vybrakovaná. Víchor vyvrátil veľa stromov, ale toho nebolo dosť, vyberajú sa aj tak stále najlepšie a najkrajšie stromy na kláty pre pílu a na šindeľ. pri tom tiež vyberajú len najsilnejšie štiepatelné časti. Ostatné drevo, ktoré by sa mohlo používať na pilách a hnijú v rúbaniskách a možno aj veľmi sa obávať, že za kratšiu či dlhšiu dobu príde víchor a zvalí aj tie stromy, ktoré ostali stáť.

od hornej píly cez hradskú, idúcu do Turca až na turčianske hranice pod **Holý vrch** je les zväčša prestarnutý, najlepší materiál je vybratý a biedne obhospodarovaný. Ostatné časti sú skalnaté a skoro neúrodné.

Poznámka: Bolo by veľmi dobre, keby v **Kostolnici**, v troch **Hančkách**, v **Čabradi** a na **Japeni** bolo zastavené nehospodárne zužitkovanie dreva na šindle a zakázané vôbec ďalšie rúbanie. pri budúcom lesnom zariadení (Forsteregulierung) bude treba dobre o tom uvažovať, čo by sa dalo v prvom turnuse urobiť. Keby tu vieter pred tou dobou niečo vyvrátil, tak by sa mali zužitkovať len tieto vývraty a to najvhodnejším spôsobom, oproti tomu mali by sa ponechať všetky stojace stromy, až do doby, keď bude ustanovený lesmajster, ktoré miesto sa má čo najskôr zaplniť. Konečne v doline **Bystrica**, v tamajších mladých porastoch nesmie sa zakladať žiadna rúbaň. Všetko, čo bolo vymenované, bol by teda krátky historický obraz o stave banskobystrických, pre tajovníctvo rezervovaných lesov tak, ako som mohol ustáliť bez systematických máp. Tu len nie sú uvedené staré lesné lúky a kľčovaniská, ktorých je tu hojne; tiež lesné osady a jednotlivé domy, nachodiacie sa v lesoch. Nechcel som pri svojej poslednej pochôdzke v lete roku 1810 v týchto lesoch sa viac zdržiavať, pretože som chcel vidieť a poznať ostatné okresy, podliehajúce banskobystrickému kráľovskému lesnému úradu a odobral som sa do lesov kráľovského komorského panstva v Lupči.

Z uvedeného popisu vyplýva, že lesy v okolí Banskej Bystrice boli v tej dobe vo veľmi zlom stave, čo bolo zapríčinené neodborným, koristníckym spôsobom ich využívania. Na konci svojej správy hlavný lesný inšpektor F. Dušek zdôrazňuje, že „nové zalesnenie vyrúbaných plôch si vyžaduje mimoriadnych prostriedkov. K zalesňovaniu je potrebné mnoho tisíc meríc ihličnatého semena, kým na starých rúbaniskách sejbou sa podarí získať nový porast. Aby sa mohlo potrebné množstvo ihličnatého semena získať doma a lacno, k tomu sú potrebné zimné sušiarne, ktoré je treba vybudovať tak, aby zamestnávali čo najmenej ľudských síl a aby sa semeno zo šišíek dalo získať čo najľahším spôsobom. Stavebné náklady budú čoskoro vynahradené a otázka sušiarne je takto vyriešená.“ Ďalej zdôrazňuje nevyhnutnosť geometrického zamerania lesov, vrátane zeme odňatej lesnému hospodárstvu, reguláciu a zaokrúhlenie lesného komplexu, ocenenie porastov a zavedenie lesného zariadenia, ktoré by spočívalo na ekonomicko-matematických zásadách. Nakoniec pripomína, že „lesníctvo môže existovať bez baníctva, baníctvo sa však bez lesa nezaobíde.“

UKONČENIE SPORU O MESTSKÉ LESY

Samotný tereziánsky Lesný poriadok ako aj závery viacerých komisií, ktoré riešili spor medzi mestom Banská Bystrica a komorou, týkajúci sa užívania mestských lesov, pripomínajú potrebu geometrického zamerania a ocenenia lesov. S týmito prácami sa síce začalo už v roku 1786 (Jozefínske vymeriavacie práce pozemkov), ale vymeriavanie, oceňovanie a taxovanie banskobystrických lesov rezervovaných pre erárne baníctvo sa skončilo až v roku 1809. Práce vykonal Jozef Zeillinger, lesný pojazdný (*Waldbereuter*) a Ján Müller, lesný (*Förster*), ktorí 21. marca 1809 celý elaborát predostreli komorskému grófovi v Banskej Štiavnici. Ten onedlho – 5. apríla 1809 – odoslal schválené mapy a oceňovacie tabuľky komore v Banskej Bystrici s príslym napomenutím, aby lesný úrad a lesní úradníci venovali pozornosť vykonávacím prácam. Súčasne pripomenuli, aby prestalo nedobré hospodárenie v lesoch, že treba čeliť nedostatku lesných kultúr, zakročiť proti poškodzovaniu lesov, proti paseniu dobytky a nesmie sa povoľovať vymieňanie lesných lúk. Nadovšetko treba dbať na primerané rúbanie, preriedovanie mladín a pravidelnosť rúbania dreva v rúbaniskách podľa platných nariadení. Vymeriavacie práce však zrejme neboli celkom využiteľné, čo potvrdzuje správa kremnického banského merača (*Markscheider*) Jozefa Martina zo dňa 5. júla 1810, v ktorej sa uvádza, že „prepracovanie plánu vymeraných banskobystrických lesov má byť zverené, podľa výpovede hlavného lesného inšpektora Františka Duscheka, dočasnému lesnému Zapotilovi v Ulmanke“.

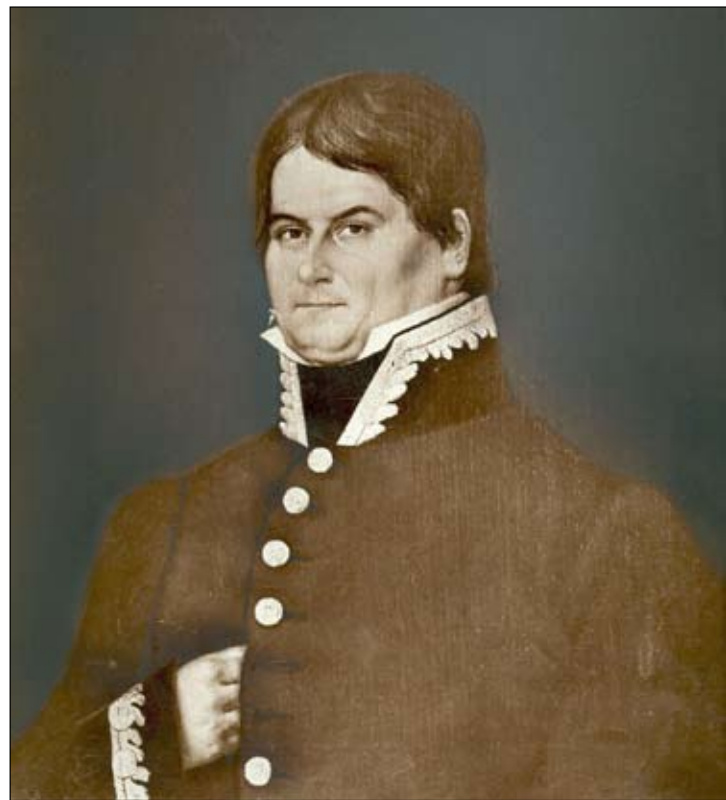
Pre Banskú Bystricu bola neobyčajne významná kráľovská rezolúcia z roku 1810, ktorá pozostávala z týchto bodov:

1. Kým sa uskutoční zmapovanie a usporiadanie lesov, obyvateľstvo dostane dvetisíc siah dreva z komorského skladu pri hrabliach a okrem toho sa mu ponecháva harmanecký les.
2. Podľa plánov komorskogrófskeho úradu sa majú vystavať mestské hrable na komorské náklady, ale mesto ich v priebehu desiatich rokov splatí komore.
3. Komora musí viesť osobitnú účtovnú knihu o stavebnom dreve vyťaženom v mestských lesoch a osobitne spravovať aj jeho sklad, z ktorého sa cudzím nesmie nič predávať. Ak by prebytok nepostačoval na krytie potrieb obyvateľstva, tieto sa majú uspokojiť z komorských zásob.
4. Pasienky a stavy dobytky sa majú zosúladiť.
5. Po tom, čo lesy budú usporiadané a začlenené do pododborov, má sa pre banskobystrické lesy zriadiť špeciálny post lesmajstra, právomoci riadenia a dozoru však ostanú vyhradené lesnému komisárovi Františkovi Duschekovi.
6. Mestskej pokladnici treba platiť za tvrdé drevo tridsať, za mäkké dvadsať grajciarov, počet majstrov spracúvajúcich drevo sa nemá rozširovať nad potrebný počet.

Ustanovenia tohto dokumentu sa len veľmi ťažko a pomaly dostávali do života. Meškala najmä stavba mestských hrablí na potoku Bystrica pod Kostiviarskou, s ktorou sa začalo až po mnohých urgenciách v roku 1814. po ich dokončení v roku 1815 sa na krytie potrieb dreva Banskobystričanov mohli začať využívať aj harma-

necké lesy. Mesto napriek protestom komorského grófa v roku 1816 dostalo aj ulmanský (uľanský) žľab na splavovanie dreva, využívanie ktorého potom komore zakazovalo. Zaujímavosťou je, že Mestská rada 17. septembra 1816 prijala návrh svojho lesného správcu Michala Rárusa na postavenie ďalších hrablí medzi Uľankou a Kostiviarskou s predpokladaným nákladom 3 003 zlatých a štyri grajciare. Významným opatrením mesta na zlacnenie a uľahčenie prevádzky lesných prác bolo v tom roku usadenie svojich lesných robotníkov v obci Harmanec. na revíziu hotových hrablí a splavovania dreva, ako aj iných záležitostí bol v roku 1818 do Bystrice vyslaný vtedajší komorský gróf František Dreveňák vo funkcii kráľovského komisára. Ten pri tejto príležitosti vydal pre mestskú vrchnosť odborné pokyny pre dohľad a ochranu lesov. Opatrenia sa týkali aj nakladania s harmaneckými lesmi, ktoré ostali výlučne v rukách hospodárskej komisie mesta.

na základe dekrétu dvorskej komory, hlavný komorský gróf v Banskej Štiavnici ustanovil dňa 25. februára 1814 vynikajúceho lesníckeho odborníka a praktika Jozefa Dekreta (Decrett) Matejovie (1774 – 1841), rodáka z Dobroča pri Čiernom Balogu, za komorského lesmajstra (prednostu lesného úradu) v Banskej Bystrici. **Jozef Dekret Matejovie** aj napriek rôznym intrigám a malej podpore zo strany Hlavného komorskogrófskeho úradu, svojimi novátorskými a racionalizačnými opatreniami pozdvihol hospodárenie nielen v komorských lesoch, ale aj v spravovaných mestských lesoch Banskej Bystrice. Prispeli k tomu aj ním vydávané inštrukcie, najmä ťažobná inštrukcia z roku 1818 a inštrukcia pre pestovanie lesných kultúr z roku 1821. Je zaujímavé, že aj keď jeho úpravy boli uplatnené pre celý lesný obvod banskobystrickej komory, takmer výlučne boli zostavené podľa vzoru lesného hospodárenia v okrese správy na Starých Horách a v lesoch mesta Banská Bystrica. S jeho menom je spojené aj zavedenie píly namiesto sekery do stínky

Jozef Dekret Matejovie – banskobystrický komorský lesmajster v rokoch 1814 – 1837

a manipulácie v roku 1825, hoci to cisárovná Mária Terézia odporúčala už v roku 1771. Dekret bol horlivým propagátorom, organizátorom i realizátorom umelého zalesňovania sejbou i sadbou a pričínal sa tak o záchranu baníctvom a hutníctvom spustošených komorských i mestských lesov. Správy o umelom zalesňovaní semenom v okolí Banskej Bystrice sa objavujú už 27. apríla 1809 z lesnej čiastky „*Leleková*“ pri Ulmanke, ktoré vykonával lesný Zapotil s drevárskym majstrom Štefkom a v máji 1809 zo Starých Hôr kde lesnú čiastku „*Na druhej strane*“ zalesňoval horár Mastalircz, potom od roku 1811 sa zalesňovacie práce najprv semenom a neskôr aj sadbou diali nepretržite a s väčšou intenzitou. Sadbový materiál získava z lesných škôlok, ktoré zakladá v roku 1813. V okolí Dolného Jelenca a Tureckej v období rokov 1819 – 1826 bolo zasiat 8 meríc listnatého semena, 1 767 a ¾ meríc ihličnatého semena a okrem toho bolo zasadené 290 860 ihličnatých a 2 000 listnatých sadeníc, na celkovej ploche 336 jutár a 1 526 siah. Oporou Dekreta pri aplikácii umelého zalesňovania bol hlavný lesný inšpektor František Dušek. Dekret venoval zvýšenú pozornosť určeniu a ustáleniu hraníc majetku ním spravovanému. Záležalo mu preto na popise všetkých kopaníc a nelegálne zaujatých lesných plôch, aby mohol zachovať celý lesný majetok a súčasne zabrániť ďalšie poškodzovanie lesov. Vzhľadom na vtedy už vyostrený spor s mestom Banská Bystrica o lesy rezervované pre erárne baníctvo postupoval opatrne. Vedel, že riešenie veci nemožno ďalej preťahovať. Mesto Banská Bystrica neuznávajúc dozornú právomoc lesného úradu dalo samovoľne vyrúbať začiatkom roku 1819 v lesnej čiastke „*Vozná*“ 566 kusov smrekových a jedľových kmeňov čo poukazovalo na to, že spor prichádzal do vážneho štádia. Miestodržiteľská rada na preskúmanie ďalších sťažností mesta voči praktikám komory z 27. januára 1819, z 8. mája 1819 a potom aj z 28. januára 1820 vyslala do Banskej Bystrice komisiu pozostávajúcu zo septemvira Mikuláša Dvornikoviča a zástupcu dvorskej komory, radcu Eliáša Garapiča. Táto komisia uznala viaceré praktiky komory za nezákonné a zakázala v nich pokračovať. Okrem iného zakázala komore nalievať alkohol na území mesta a prevádzkovať starohorský mlyn, ktorý mohli naďalej využívať len baníci. Komora prišla aj o právo lovu v mestských lesoch, ktoré dovtedy napriek protestom stále využívala.

Banskobystrická komora už 7. apríla 1819 predostrela hlavnému komorskému grófovi v Banskej Štiavnici návrh na prinavrátenie predošlého svojprávneho hospodárenia mesta v lesoch pre baníctvo rezervovaných. na základe tohto podnetu sa v roku 1820 prikróčilo k prípravným prácam na usporiadanie pomerov sporného majetku. Osobitná komisia preskúmala pomer a práva osadníkov žijúcich v oblasti správy komorských lesov na Starých Horách a v oblasti mestských lesov banskobystrických, pre baníctvo rezervovaných. V jednotlivých zápisniciach pre každú osadu zvlášť bol uvedený súpis všetkých tamjších obyvateľov, domov, pozemkov, vnútorných i vonkajších plôch obcí a všetkého statku podľa veku. Podchytený bol aj erárny majetok, ako napr. budovy s príslušenstvom atď.

Miestodržiteľská rada dňa 3. júna 1834 informovala mestskú radu i komoru o kráľovskom edikte číslo 9572/1092, podľa ktorého sa má spor medzi mestom a komorou riešiť nie na riadnom civil-

nom, ale na osobitnom kompromisnom, stránkami volenom súde. Takto bolo potrebné rozhodnúť vzhľadom na to, že vyjasnenie otázok okolo veľkého počtu majetkov vzťahujúcich sa na predmet sporu, predloženie privilegačných listín a iných dokumentov, ich výklad a vypočutie množstva svedkov, nemožno riešiť iným ako zvoleným spôsobom. Za predsedu tohto súdu bol vymenovaný kráľovský radca a zvolenský podžupan Anton Radvanský. Obidve sporné strany dostali právo menovať do senátu po troch členoch. za miesto konania súdu bola určená Banská Bystrica. Miestodržiteľská rada nariadila, aby náklady spojené s procesom boli rozdelené takto: výdavky na predsedu súdu a jeho kanceláriu prevezme na seba komora ako žalovaná strana a trovy sudcov a advokátov uhradí mesto ako žalujúca strana. Úlohou súdu bolo rozhodnúť v týchto otázkach:

1. Definitívne vymedzenie hraníc mesta a stanovenie užívacieho práva, dozoru a správy nad lesmi, lúkami, pasienkami a rúbaniskami.
2. Určenie výdavkov kráľovských komisárov, ktorí tu pôsobili v roku 1825.
3. Vyjasnenie právneho postavenia lesov na druhej strane Hrona (Stará Kopa, Hlboká, Turíčka).
4. Užívanie práva rybolovu a lovu.
5. Užívanie práv na nalievanie alkoholu, výseku mäsa, prevádzkovanie mlyna a ďalších menej výnosných práv.
6. Stanovenie právneho postavenia pozemkov Ihráč, Nová huta, ďalej pozemkov a domov ležiacich na pravom brehu potoka Štiavnička, nakoniec pozemkov, kde sa nachádzajú dolné a horné hrable, uhliarska dielňa a mediarsky hámor.
7. Otázka nájmu hradnej lúky.
8. Vyjasnenie otázky vlastníckeho práva komorských majetkov, príslušných urbárskych náležitostí a tiež problém zemepanských majetkov nachádzajúcich sa v osadách v chotári mesta, ktoré si šľachtickým právom nárokuje obidve strany sporu.
9. Záležitosť ulmanskej krčmy a erárnej vápenky v Starých Horách.
10. Právne postavenie banskobystrického Kammerhofu a otázka daní, ktoré sa mali platiť za tam uskladnené víno a tam varené pivo.
11. Záležitosť majstrov, remeselníkov a obchodníkov zdržiavajúcich sa pri hutách, mediarskych hámroch a banských osadách, čo sa nachádzajú v chotári mesta.
12. Otázka platenia kráľovskej dane (census regius).

Podľa nariadenia miestodržiteľskej rady zo 7. júla 1835 č. 16.869, bol prvý rokovací deň súdu vytýčený na 12. júla 1835. Počas neho však podľa novšieho opatrenia predsedal súdu septemvir Štefan Matkovič (Matkovich) a mesto zastupoval peštiansky advokát Peter Beňovský.

Počas riešenia pálčivého sporu medzi mestom a komorou bolo treba okrem iného poznať aj už ustálené zvyklosti v rámci dovtedajšieho využívania predmetných lesov spornými stranami. Jozef Dekret Matejovie k objasneniu tejto záležitosti prispel dôkladnou a dokumentmi podloženou prácou „*Spôsob používania bansko-*

bystrických lesov pre baníctvo rezervovaných od roku 1723 až do roku 1835“, čím urobil prvý vážny krok k vyriešeniu tohto vleklého sporu. Zrejme Dekretovým pričinením splnomocňuje uhorské miestodržiteľstvo dňa 20. júla 1837 komisára Štefana Matkoviča, aby na základe pochôdzky sporného lesného majetku za účasti zástupcov komory a mesta Banská Bystrica, po obojstrannej dohode zostavil materiál, potrebný na určenie hraníc týchto lesov. Do ďalšieho vývoja riešenia sporu už Dekret zasiahnuť nemohol, pretože dňa 1. septembra 1937 odchádza do výslužby. Skonal 18. januára 1841 v Banskej Bystrici, kde je aj pochovaný.

V roku 1834 bol rozsah komorských lesov, vrátane nelesnej pôdy (záhrady, lúky, pasienky a pod.) v stredoslovenskej oblasti 145 314 katastrálnych jutár (83 622 ha) a rozsah rezervovaných lesov 176 107 katastrálnych jutár (101 343 ha), čiže spolu 321 421 katastrálnych jutár (184 965 ha). Po zrušení poddanstva a po uskutočnení arondačných a komasačných prác, okolo roku 1860 zaberali lesné plochy v obvode Hlavného komorskogrófskeho úradu rozlohu 282 314 katastrálnych jutár (162 460 ha).

Centrum Banskej Bystrice bolo v bezprostrednom kontakte s Urpínskym lesom

Vyostrené vzťahy medzi mestom a komorou pretrvávali aj počas súdneho sporu. Obyvateľstvo Banskej Bystrice veľmi roztrpčilo povodeň na Hrone, ku ktorej došlo na jar v roku 1845, pretože komora nezabezpečila mestskou radou požadované vyčistenie dolných hrablí od nánosov a nepostavila ochrannú hrádzu, v dôsledku čoho došlo k zatopeniu územia medzi Komorskou bránou a Kostolom sv. Alžbety. Ďalej počas leta, 19. júna 1845, španodolinský komorský lesník František Zünke so šesťdesiatimi baníkmi zaútočili na rudlovských a kynceľovských poddaných mesta v Nemčianskej doline blízko jeleneckého mlyna, kde rúbali drevo vyznačené pre štureckú cestu. Útočníci im zhabali náradie, rozohnali ich, zo stromov odstránili mestské znaky a nahradili ich komorskými znakmi. Mestská rada poverila richtára, aby Zünkeho dal zaistiť a predviesť pred mestský súd. Komora ihneď o incidente upovedomila septemvira a kráľovského komisára Matkoviča, ktorý upozornil mestskú radu, aby sa neodvážila zadržať Zünkeho a aby sa zdržala užívania lesa bez platného oprávnenia. Mestská rada

nebola ochotná splniť tieto požiadavky a 30. júla 1845 podala miestodržiteľskej rade sťažnosť na „*neslýchané nivočenie mestských lesov komorou.*“ V sťažnosti uvádza, že „*antimón pochádzajúci z baní na Magurke komora taví pomocou mestského dreva, posieľa dosky na Magurku, tajovskú a starohorskú hutu udržiava v prevádzke vďaka mestskému drevu, do Banskej Štiavnice posieľa vápno, ktoré vypálila v banskobystrických lesoch, mestským drevom zásobuje hrončiansku drôťovňu, a tiež aj pre ponickú železiarsku hutu používa mestské drevo.*“

Kráľovský komisár Štefan Matkovič sa snažil aspoň dočasne usporiadať vznikajúce komplikácie, a to do doby, kým nebude vynesený právoplatný rozsudok súdu zvoleného spornými stránkami. Nevoliť však spôsoby vhodné pre obidve rozvadené stránky, čo paradoxne spor ešte viac vyhocovalo. Pred mestskou radou dňa 5. septembra 1845 zverejnil nariadenie miestodržiteľskej rady. Mestu sa v ňom zakazovalo užívať harmanecké lesy, z ktorých si môže zaobstaráť drevo len so súhlasom komory. Zároveň bolo mesto pokarhané za zasahovanie do komorských práv v rámci spoločnej správy harmaneckých lesov. Vo výnose bola aj klauzula, že „*ak by sa niekto v budúcnosti odvážil zopakovať takýto postup, bude s okamžitou platnosťou pozbavený svojho úradu a platu.*“ Vtedajší richtár Jozef Glabitz a Karol Sigety okamžite rezignovali na svoje funkcie a opustili radničnú miestnosť. Kráľovský komisár potom vyzval starostu Michala Rárusa a najstaršieho člena mestskej rady Karola Invittyho, aby prijali funkciu richtára, resp. starostu. Títo návrh taktiež odmietli a demonštratívne sa vzdali svojich funkcií, v čom ich nasledovala celá mestská rada a volené zastupiteľstvo s odôvodnením, že „*oni nemohli splniť milostivé nariadenia, nezosúladiť s domácimi zákonmi, mestskými právami a výsadami, ako aj ich svedomím a posvätnou prisahou, ktorú zložili pri nástupe do svojich úradov, pokiaľ sa nechceli dopustiť porušenia prisahy a privolať na seba kliatbu svojich potomkov.*“

Keď Matkovič videl, že sa mestská rada a volené zastupiteľstvo pridrža zákonných práv mesta a svojho zaslúžilého richtára, pozastavil vykonanie nespravodlivého nariadenia do doby inštruovania vyššími miestami a súčasne vyzval richtára a advokáta, ktorí podali demisiu, aby naďalej zastávali svoje úrady. Hneď na druhý deň mestská rada požiadala miestodržiteľskú radu o nápravu s odôvodnením, že „*predmetné nariadenie neberie ani najmenší ohľad na práva mesta, z ktorého je snaha vytvoriť akýsi majer komory, na mesto komora uvaľuje samé služobné povinnosti a komorskej svojvôli otvára dvere dokorán.*“ Toto nariadenie mesto považovalo dokonca za horšie ako bolo opatrenie z roku 1747, ktoré však nikdy úplne nevstúpilo do platnosti. Mestská rada trvala na potvrdení opatrenia z roku 1820 alebo na prijatí nového, podobného zákonného výnosu. V jeho zmysle by mesto, komora, ako aj súkromní banskí podnikatelia žiadali o potrebné drevo na spoločných zasadnutiach, na ktorých by bolo možné dosiahnuť dohodu a na vyzna-

čenie stromov by mal byť poverený jeden človek komory. Mestská rada ďalej požadovala, aby ohľadne kráľovského ediktu z roku 1834, ktorý ukladal ochranu harmaneckých lesov, komora mohla zamestnávať len osem uhliarov a konečne, aby sa umožnilo rozširovanie urbára v zmysle zákona. Rovnakú požiadavku mestská rada poslala aj panovníkovi a palatínovi so žiadosťou na opätovné vymenovanie odvolaného richtára a advokáta. Sprostredkovaním žiadosti na príslušných miestach poverila ctihodných mešťanov Jána Jozefa Sumráka a Kazimíra Wachtlera. Palatín si vypočul banskobystrické sťažnosti, na základe čoho 13. októbra 1845 upozornil mestskú radu, „*aby zanechala všetky svojvoľné kroky a starostlivo sa vyhýbala všetkému, čo zákon nepovoľuje a čo by podporovalo vzájomnú neznášanlivosť*“. Nech vraj pokojne vyčká na spravodlivé rozhodnutie jeho veličenstva. Povzbudivú odpoveď dostali bystrickí delegáti aj vo Viedni. S nijakým výnimočným opatrením sa ale v archívoch nestretávame, no nariadenia z roku 1820 sa vykonávali s väčšou pozornosťou. Mestu prospelo aj to, že vláda naliehala na rýchlejšie ukončenie súdneho sporu.

V dňoch 20. – 31. marca 1848 schválil krajiný snem tzv. „Marcové konštitučné zákony“, prijal uhorskú ústavu a vymenovaná bola prvá uhorská vláda. Súčasne zrušili komorskú správu – Dolnorakúsku komoru aj Uhorskú dvorskú komoru – v dôsledku čoho správa finančných a hospodárskych záležitostí komorských majetkov na Slovensku prešla pod novovzniknuté Ministerstvo financií v Budíne. Nadriadeným orgánom Hlavného komorskogrófskeho úradu v Banskej Štiavnici a podriadeným komorám sa tak stalo ministerstvo financií. Lesnícke záležitosti tam vybavoval samostatný lesnícky odbor na čele s hlavným lesmajstrom. K ďalšej zmene došlo v roku 1851, keď nariadením ministra pre pôdohospodárstvo a baníctvo s platnosťou od 1. mája 1851 zrušili banskú komoru v Banskej Bystrici. Jej obvod bol priamo podriadený Hlavnému komorskogrófskemu úradu v Banskej Štiavnici. Zároveň došlo aj k zmene názvu na Cisársko-kráľovské dolnouhorské riaditeľstvo baní, lesov a majetkov (*K. k. Niederungarische Berg-, Forst- und Güter-Direction*). V roku 1867 sa vrátil pôvodný názov „*Hlavný komorskogrófsky úrad*“.

Spor mesta pokračoval naďalej a iste aj uvedené zmeny, ako aj stále nové problémy a ťažkosti, ktoré sa objavovali, spôsobovali predlžovanie konečného riešenia. V roku 1859 volený súd vyzval sporné strany na zmier. Mesto ako žalujúca strana bolo ochotné na zmier pristúpiť, ale len s podmienkou, že jeho vlastnícke právo k majetku, predstavujúcemu predmet sporu, uzná aj žalovaná strana. V takom prípade by podľa želania mesta mala byť dohoda formou listiny, podľa ktorej pozemkový majetok zistený revíziou chotára v roku 1820, ktorý predstavuje predmet sporu, je vlastníctvom mesta podľa kráľovskej donácie z roku 1255, a žalovaná strana sa môže hlásiť k tomuto vlastníctvu len z meštiansko-banického hľadiska. Mesto bolo ochotné pristúpiť aj k ďalším kompromisom. Vychádzalo pritom z každodennej skúsenosti, že komora značne dopláca na baníctvo prevádzkované na spornom území; v rokoch 1824-1835 vykazali priemernú ročnú stratu 40 000 zlatých. Potrebné stavebné drevo si pritom komora berie z mestských lesov zadarmo. Prihliadalo sa aj na to, že komora v zmysle patentu uverejneného 4. marca 1850 musí platiť pozemkovú daň, k čomu

pristupujú aj zvýšené mzdy v dôsledku vzrastu cien potravín, nárast úradníckych plátov a patronátnych výdavkov. Vychádzalo sa pritom z predpokladu, že komora už nebude schopná znášať všetku svoje záväzky a bude sa musieť úplne vzdať banského podnikania. V takom prípade celé územie spolu s drevenými stavbami potrebnými na prevádzkovanie baní, prejde bez akejkolvek protislužby na mesto ako zákonného zemepána. Mesto bralo do úvahy aj nastávajúce dôležité zmeny vnútropolitckej situácie, preto ako žalobca vyhlásilo, že za cenu primeranú aktuálnym pomerom je ochotné celý banský podnik odkúpiť. V prípade zmieru mesto prejavilo ochotu prevziať do svojho vlastníctva časti banského podniku, a to bane v Španej Doline, Starých Horách a v Pieskoch, starohorskú hutu a pílu, všetky erárne budovy, ktoré sa nachádzajú v dedinách a pri baniach, mlyny a lesy nachádzajúce sa v chotári mesta na banské účely. Žalovaná strana však túto ponuku neprijala.

V roku 1864 sa končilo zdĺhavé súdne pojednávanie v spore o banskobystrické mestské lesy kompromisom. Vynesený rozsudok pririekol mestu Banskej Bystrici lesný majetok pri južnej a juhozápadnej hranici Lesnej správy Staré Hory a to lesné čiastky ležiace až po hlavnú Harmaneckú dolinu, *Andrášovu dolinu, Lelekovo, Proti Fabrike, Doliny Bystrica a Rakytová* a ďalšie západné časti až po hranicu vtedajšej Turčianskej župy. Rovnako mesto dostalo lesiny *Kopa a Urpín* na ľavom brehu Hrona. Vzhľadom k tomu, že ešte aj neskôr vznikli menšie pochybnosti o takto ustálenom majetkovom stave, vyniesla kúria 6. novembra 1869 ešte jeden rozsudok, ktorým bol majetkový stav spresnený. V rokoch 1864-1869 teda boli lesy mesta Banská Bystrica, rezervované pre erárne baníctvo, vyňaté zo štátneho spravovania. Bodku za týmto sporom však definitívne položil až rozsudok najvyššieho súdu v Pešti zo dňa 14. mája 1872. Z tohto rozsudku, ktorý v podstate vyznel v prospech mesta, uvádzame aspoň nasledovné časti (Jurkovič, 2005):

1. *Hranice mesta zákonným spôsobom vytýči príslušný nadriadený orgán tak, ako ich súdnou revíziou v roku 1820 prehliadol súd zvolenského podžupana a tiež tak, ako boli vytýčené medzi mestom a likavským panstvom od Paulikovej hole až po Sedlo. Vnútri tohto chotára Riečka, Ulmanka a Majer patrili komore, Rudlová, Sásová, Nemce a Kynceľová mestu, Podlavice, Kostiviarska a sv. Jakub čiastočne komore aj mestu. Urbárske obce sa majú pokladať za mestský meštiansky obvod. Vlastníkom všetkých lesov vnútri vytýčeného chotára je mesto. Samozrejme, výnimku predstavujú zákonné majetky urbárskych osád. Komora bola v nároku na vlastníctvo lesov odmietnutá. Napriek tomu je však mesto naďalej zaťažené povinnosťou poskytovať jej zdarma drevo a iné požitky tak, ako v prípade dreva na banské účely robila doteraz. Táto služobná povinnosť sa však nemôže rozšíriť na bane mimo mestského chotára v prípade, ak by sa tak dialo na úkor požiadaviek mesta na palivové, stavebné a nástrojové drevo. Mesto má po uspokojení potrieb baní v jeho chotári právo predať prebytočné drevo v prospech svojej pokladnice. na zaistenie tejto služobnej povinnosti ostanú všetky lesy v chotári mesta – pri zachovaní nedotknuteľnosti vlastníckeho práva mesta – pod dohľadom komory.*

2. *Náklady vyúčtované v roku 1825 kráľovskými komisármi pôjdu na vrub mesta aj komory.*

3. *Všetky lesy na druhej strane Hrona, t. j. Stará Kopa, Hlboká, Turíčka sa po právnej stránke budú považovať za rovnocenné s ostatnými lesmi a do obdobia všeobecnej lesnej regulácie ostanú pod záverom richtára.*

4. *Právo lovu sa v prislúchajúcich majetkoch komorských obcí Riečka, Ulmanka a Majer, stanovených urbárskou reguláciou priznáva komore, v prislúchajúcich majetkoch obcí Podlavice, Kostiviarska a sv. Jakub obidvom stranám spoločne a v ostatných častiach chotára zasa mestu. Dovtedy, kým sa v spomenutých obciach uskutoční urbárska regulácia, bude však právo lovu môcť spoločne užívať komora s mestom, s výnimkou harmaneckých lesov, v celom chotári mesta. Právo rybolovu v ulmanských a podlavických vodstvách, ako aj pri horných hrabliach patrí komore. po stanovení prislúchajúcich majetkov urbárskych obcí prostredníctvom urbárskej regulácie bude právo rybolovu v Ulmanke, Riečke a v Majeri patriť komore, v Podlaviciach, Kostiviarskej a vo sv. Jakube obom stranám a v ostatných častiach chotára zasa výlučne mestu. Do toho času sa však treba pridržať praxe z roku 1820.*

5. *Mestu ostávajú zachované práva nalievania alkoholu, výseku mäsa, ďalej mlynské právo a menšie výnosné práva vo všetkých banských osadách a všetkých lesoch, komora môže tie isté práva užívať len s obmedzením na zásobovanie baníkov. Užívanie menších kráľovských výnosných práv v bývalých urbárskych obciach Ulmanka, Riečka a Majer prislúcha komore, v Rudlovej, Sásovej, Kynceľovej a v Nemciach zasa prináleží výlučne mestu, v Podlaviciach, Kostiviarskej a vo sv. Jakube obidvom stranám v zákonom pomere.*

6. *Vlastnícke právo k niekoľkým pozemkom Novej huty a k pozemkom nachádzajúcim sa na pravej strane potoka Štiavničky prislúcha komore. Rovnako jej patria aj pozemky prislúchajúce k dolným hrabliam, uhliarskej dielni a hute, ďalej k hornej uhliarskej dielni a k horným hrabliam ako aj k mediarskemu hámru. Naopak, Fluckov dom a s ním spojený pozemok (sú to dnešné parcely v Dolnej ulici pod domami č. 31-36) a pozemky patriace k hute sú označené za meštianske. na všetkých uvedených pozemkoch musí komora dodržať obmedzenia v súvislosti s výdajom alkoholu a výsekom mäsa, ktoré sú určené na zásobovanie baníkov.*

7. *Hradná lúka je výlučným majetkom mesta a jej prenájom komore sa končí.*

8. *Mesto sa zbavuje všetkých vlastníckych nárokov týkajúcich sa komorských majetkov v Podlaviciach, Riečke, Ulmanke, Majeri, Kostiviarskej a vo sv. Jakube, ktoré sa nachádzajú v chotári mesta, ale spornými stranami sú privlastňované*

šľachtickým právom, vrátane všetkých urbárskych náležitostí a zemepanských výnosov. Obce nachádzajúce sa uprostred lesov, t. j. Špania Dolina, Staré Hory, Piesky, Richtárová, Dolná a Horná Turecká, Jelenec, Potkanová atď. sú uznané za obce patriace do vlastníctva mesta a vo vzťahu ku komore pokladajú sa len za banský majetok.

9. *Nevyhovuje sa žiadosti mesta zavrieť ulmanskú krčmu a komorskú vápenku na Starých Horách. Komore sa naďalej povoľuje na územiach patriacich mestu páliť vápno na banské potreby.*

10. *Odmietnutá bola aj žiadosť mesta ohľadom toho, aby bol „Kammerhof“ uznaný za meštiansky dom; na tomto základe by mu mohla byť určená povinnosť platiť daň zo sladu a tam vareného piva a poplatok za každý okov tam skladovaného vína. Zároveň však bolo rozhodnuté, že komore neprináleží právo výčapu a výseku mäsa.*

11. *Súd sa nepovažoval byť povolaný, aby nariadil vypovedanie majstrov, remeselníkov, obchodníkov a kramárov pôsobiacich pri hutách, mediarskych hámroch a banských osadách v chotári mesta, pokiaľ nepatrili do mestských cechov. Vypovedať sa musia všetci cudzí obchodníci a remeselníci, ktorí nie sú banskobystrickými mešťanmi a prichádzajú sem ponúkať svoj tovar vo výplatných termínoch baníkov.*

12. *Nakoniec sa súd nepovažoval byť oprávneným ani na to, aby oslobodil mesto od platenia kráľovskej dane (census regius)*

Ohľadne nárokov, ktoré komora ako žalovaná strana vzniesla proti mestu, súd prijal takéto stanovisko:

13. *Na žiadosť komory, aby sa vzhľadom na lesy prislúchajúce do vlastníctva mesta pri neporušení zemepanských práv mesta naďalej dodržiaval aj 44. článok Maximiliánovho banského zákona, sa v dôsledku prvého bodu rozsudku neprihliadalo.*

14. *Za oprávnenú však bola uznaná druhá žiadosť komory; všetci jej furmani, pokiaľ prevádzajú náklad pre banský podnik, majú byť nielen oslobodení od mýtnych poplatkov, ale navyše im má byť vrátené mýto neoprávnene vybrané mestom od roku 1853.*

15. *Nakoniec súd vyhlásil, že sa nemôže zaoberať súpisom výdavkov predložených žalovanou komorou a jej nárokmi na náhradu škody.*

Tento rozsudok, v rozsahu 53 tlačенých hárkov, bol zostavený veľmi starostlivo a s hlbokou právnou erudíciou. Podpisal ho gróf Valentín Török ako predseda súdu a rovnako aj sudcovia Kornel Balog, Valentín Tóth, Anton Somosköi, Eduard Žedění, Juraj Žibora a Koloman Gici, ktorí v tom čase patrili medzi právnické špičky Uhorska.

MESTSKÝ LESNÝ ÚRAD

Čoskoro po vynesení rozsudku peštianskeho súdu došlo k rozčleneniu sporných lesov, ktoré sa uskutočnilo v zmysle dohody, s ohľadom na záujmy obidvoch strán, teda komory i mesta. Mestom užívané harmanecké lesy spolu s tamojšími lúkami, pasienkami, hoľami, ako aj s horami **Kopa** a **Urpín**, nachádzajúcimi sa na druhej strane Hrona, mali podľa vtedajších dokumentov 5 200 štvorcových siah a úplne nepokrývali ročne vykazovanú spotrebu dreva mestom. Preto boli k týmto lesným plochám priradené jednotlivé parcely z lesov v okolí Ulmanky, Riečky, Podlavíc a Kordík, a to pri dodržaní zásady správneho vyrovnania. Nakoniec bolo nariadené „*vyňať a dať do večitej držby mestu*“ lesy od hory **Japeň**, od začiatku doliny **Medvedia** vedno s honmi **Andrášova**, **Čabrad**, **Strelnica** a **Kralovická pila** klesajúcimi od Starohorskej doliny. Mestské plochy lesa potom dohromady činili 12 223,37 jutár, v čom je obsiahnutý harmanecký chotár s 8 446,75 jutrami, ulmanský chotár s 930,77 jutrami, starohorský chotár so 623,60 jutrami, riečanský chotár s 253,42 jutrami, kordický chotár s 599,89 jutrami, podlavický chotár so 686,49 jutrami a banskobystrický chotár so 682,45 jutrami. Lesná plocha ležiaca v susedstve Harmaneckého lesa sa dostala do vlastníctva štátu v rámci starohorskej lesnej správy.

Osamostatnené lesné hospodárstvo v mestských lesoch, tak ako aj v príľahlých štátnych lesoch, však aj naďalej slúžilo predovšetkým potrebám baníctva a hutníctva. S osobitným speňažením dreva sa nemohlo začať, pretože bolo potrebné ešte pokryť potreby obyvateľstva, ktoré odoberalo drevo za určitých predošlých práv a výhod.

Dlhšie očakávaný proces vymanenia lesníctva z područia baníckej správy sa začal dekrétom uhorského ministerstva financií č. 232 zo 16. januára 1871, ktorým sa na základe súhlasu panovníka odčlenili zo správy Hlavného komorskogrofského úradu poľnohospodárske majetky a lesy, spravovanie ktorých bolo zverené „*Uhorskému kráľovskému Riaditeľstvu majetkov*“ (M. k. Jóságigazgatóság) v Banskej Bystrici. o spravovanie lesného majetku sa pritom staralo päť lesných úradov a tridsať lesných správ. Lesný úrad v Banskej Bystrici disponoval lesnými správami: Môťová, Baďín, Staré Hory, Slovenská Ľupča, Svätý Ondrej a Predajná. Od 1. januára 1881 spravovanie štátnych lesov prešlo z rezortu ministerstva financií do pôsobnosti rezortu ministerstva pôdohospodárstva, priemyslu a obchodu. Zároveň sa oddelilo lesníctvo od poľnohospodárstva a v rámci decentralizácie erárnej správy lesov vzniklo v Banskej Bystrici „*Uhorské kráľovské Lesné riaditeľstvo*“ (M. k. Erdőigazgatóság).

Po oddelení lesníctva od baníctva, v záujme zlepšovania lesného hospodárstva, sa akútne prejavila nevyhnutnosť prijať nové zákonné úpravy. Tereziánsky lesný poriadok a na jeho základe vydané dva zákony z roku 1807 platili až do roku 1848. V zmysle zákonného článku č. 10 z roku 1848 sa mal vypracovať nový, úplný lesný zákon, k čomu však pre revolučné udalosti nedošlo. Cisárskym patentom č. 121 rakúskeho zákonníka z 24. júna 1857 sa na územie Uhorska od 1. januára 1858 rozšírila platnosť rakúskeho lesného zákona z roku 1852. Platil tu do roku 1867, odkedy opäť vstúpil do platnosti zákonný článok č. 21 z roku 1807.

Vznikla naliehavá potreba vypracovania nového lesného zákona, ktorý by mal zodpovedať novému právnemu poriadku, majetkovým zmenám a novým hospodárskym pomerom. Osnovu tohto všeobecne záväzného zákona navrhli vtedajšie popredné lesnícke osobnosti Uhorska už v roku 1866, prijatý bol však až v roku 1869 ako *zákonný článok č. XXXI*. Bol to prvý, komplexný uhorský lesný zákon, pozostávajúci zo šiestich častí: udržiavanie lesov, lesné priestupky, zalesňovanie holých pôd, doprava lesných produktov, krajinský lesný fond a konečné uzavretie. Nový zákon teda zahŕňal všetky oblasti lesného hospodárstva. Jeho hlavným osnovateľom bol uhorský krajinský hlavný lesmajster a ministerský radca Albert Bedö (1839-1918). V stručnosti je obsah tohto lesného zákona nasledovný (Kavuljak, 1942):

Lesný zákon určoval pojem ochranných lesov, spôsob ich užívania a zákaz ich vypásania (§ 2, 3, 7). Ustaloval pojem absolútnej lesnej pôdy (§ 4), predpisoval povinnosť za šesť rokov obnoviť zrúbaný lesný porast (§ 5), zakazoval kľčovanie pňov a koreňov (§ 6), zber lesného steliva (§ 8) a kladenie ohňa v lese (§ 9). Ďalej stanovoval povinnosti úradov a občanov v prípade lesného požiaru (§ 11-13). Nariaďoval ničenie lesu škodlivého hmyzu (§ 14-15) a povinnosť hospodáriť podľa sústavných hospodárskych plánov (§ 17), aby bol zabezpečený trvalý výnos zo všetkých lesov bez ohľadu vlastníctva. Stanovoval lehoty na vypracovanie hospodárskych plánov (§ 18) s výnimkou lesov, ktoré sa nehodili na riadne hospodárenie (§ 19). Zakazovalo sa svojvoľne odchyliť od hospodárskych plánov, zmeny mohla povoliť lesopolitická vrchnosť (§ 20). Stanovená bola povinnosť zamestnávať odborných lesných úradníkov a horárov, pričom zanedbanie tejto povinnosti bolo trestné (§ 21-24). Predpísané boli povinnosti lesopolitickej vrchnosti I. i II. stupňa (§ 25-35) Tieto orgány a ich právomoci sa v rámci zmien politických pomerov výrazne menili. Ďalej boli predpísané predpoklady pre výkon lesného úradníka (§ 36) a horára (§ 37), ako aj formuláre služobnej prísahy, o ktorej sa vydávalo svedectvo (§ 38-39). Do prísahy vzatí lesní úradníci a horári v službe mali postavenie verejného činiteľa a mohli nosiť od dane oslobodenú strelnú zbraň (§ 40). Horári mali povinnosť viesť priestupkový denník (§ 41-42). Vystúpenie prísažného personálu zo služby museli majitelia lesov do pätnástich dní nahlásiť okresnému úradu (§ 43). Vrchnosť nemohla povolať lesných úradníkov za znalcov vo veciach týkajúcich sa lesov pri ktorých slúžia (§ 44). Do prísahy vzatí lesní úradníci v službe mali nariadené nosiť uniformu a horári odznak (§ 45). Ak sa majitelia lesov vo svojich lesoch dopustili lesopolicajného priestupku, vystavení boli trestnému stíhaniu (§ 46-68). Lesné priestupky spáchané jednotlivcami v cudzom lese sa delili na krádeže dreva a lesných produktov, poškodenia lesa, nebezpečné činy a zanedbania, ktoré boli trestné v zmysle tohto zákona, pričom sa výška škody určovala podľa sadzovníka, meniaceho sa každé tri roky (§ 69-116). Ďalej boli uvedené predpisy o súdoch, príslušnosti a pokračovaní v prípadoch lesných priestupkov (§ 117-164). Majiteľom pozemkov na zalesnenie holín, výmoľov, pustých neúrodných plôch a plôch s viatymi pieskami sa mohli udeliť podpory zo štátnych prostriedkov (§ 165-177). Doprava lesných produktov, hlavne dreva, po verejných cestách obmedzená nebola, len pri prechode cez cudzie pozemky sa vyžadovala dohoda s ich majiteľmi, a ak k nej nedošlo, vo veci rozhodoval okresný úrad. Doprava po vode

pltníctvom bola dovolená každému, len v prípade výskytu umelých vodných diel sa vyžadovalo povolenie vrchnosti (§ 178-207). Časť z peňažných pokút vybratých na základe lesného zákona a predaja zhabaných predmetov sa mala vyžiť na vytvorenie krajinského lesného fondu v správe ministerstva pôdohospodárstva (§ 208-209). Nakoniec boli uvedené ustanovenia o nadobudnutí účinnosti zákona a zrušovanie nariadenia týkajúce sa zákonného článku XXI z roku 1807 a v Sedmohradsku platných lesných pravidiel (§ 210-213).

Lesný zákon sa vzťahoval na lesy vo vlastníctve štátu, miest, žúp, krajiny, okresov, obcí, cirkevných korporácií a osôb, verejných a súkromných základín, ako aj na lesy komposesorátne, teda na lesy, ktoré mali mať svoju vlastnú odbornú správu. Neskôr k nim pribudli aj menšie lesy, výnos z ktorých neumožňoval vydržiavanie vlastného odborného personálu a spravoval ich štát prostredníctvom lesodohliadacej služby. Lesný zákon upravoval vzťah a povinnosti majiteľov lesov voči svojmu lesnému majetku, čím síce obmedzoval ich práva, bolo to však nevyhnutné pre racionálne spravovanie lesov v záujme verejného blaha. O vysokej odbornej úrovni a nadčasovosti tohto lesného zákona svedčí skutočnosť, že na Slovensku s určitými úpravami, vyvolanými neskoršími politickými, organizačno-správnymi a hospodárskymi zmenami, platil až do roku 1960.

Mestské lesy po osamostatnení spočiatku obhospodarovali bez hospodárskeho plánu, holorubným spôsobom. Mesto sa však usilovalo uplatňovať vo svojich lesoch intenzívnejšie a systematickejšie hospodárenie, o čom svedčí uskutočnenie prvých lesozariaďovacích prác už v roku 1870. Tento hospodársky plán však nenadobudol platnosť, pretože k vlastnému oceňovaniu a zameraniu mestských lesov došlo až v rokoch 1886-1887, na základe čoho bol v roku 1888 vypracovaný nový hospodársky plán, ktorý bol aj schválený.

Na základe katastrálneho zamerania lesný majetok mesta Banskej Bystrice zahŕňal tieto pozemky (Barták, 1929):

lesná pôda	6 861,48 ha
čistiny	172,63 ha
obytné budovy a záhrady	1,25 ha
oráčiny	10,28 ha
lúky	133,04 ha
pasienky	12,38 ha
hole	150,48 ha
iné neplodné zeme	0,14 ha
spolu:	7 341,68 ha

Úprava hospodárenia v lesoch mesta Banská Bystrica v zmysle zákonného článku č. 31 z roku 1879 si vyžiadalo nielen doplnenie personálu, ale aj zavedenie vyhovujúcej organizácie celej lesníckej výkonnej služby. na základe návrhu magistrátu z 8. mája 1884 právna komisia zvolenskej župy na mimoriadnej schôdzi konanej 10. septembra 1884 pod číslom 200, schválila vytvorenie banskobystrického **Mestského lesného úradu** (Városi erdőhivatal). Sprá-

Slobodné kráľovské mesto Banská Bystrica v roku 1895. V pozadí „lesy za Hronom“ – Kopa, Turíčka, Urpín

vu mestských lesov zverili jednému hlavnému lesnému (főerdész) so sídlom v Banskej Bystrici a k nemu pridelenému lesnému (erdész) so služobným miestom v Harmanci. Vonkajšiu výkonnú službu vykonávali šiesti nižší lesní úradníci – hájníci (erdővéd) v týchto „*ochranných okresoch*“ (Barták, 1929):

I. ochranný okres	938,53 ha – Dolný Harmanec
II. ochranný okres	2 190,77 ha – Horný Harmanec
III. ochranný okres	918,11 ha – Kordíky
IV. ochranný okres	1 171,65 ha – Ulmanka
V. ochranný okres	717,30 ha – Laskomer
VI. ochranný okres spolu:	405,32 ha – Kopa 7 341,68 ha

Okrem toho boli zamestnaní ešte aj dvaja dozorcovia skladov – skladníci (raktári felvigyázó).

Personál mestského lesného úradu pozostával menovite z týchto zamestnancov (Herdina, 1895):

Lesní úradníci:

Herdina László, hlavný lesný, bytom v Banskej Bystrici
Brannich Kálmán, lesný, bytom v Dolnom Harmanci

Nižší lesní úradníci:

Szászik Ignác, hájnik, bytom na Zábave
Chmelko György, hájnik, bytom v Ulmanke
Szikora István, hájnik, bytom v Dolnom Harmanci
Balázs Pál, hájnik, bytom v Kordíkoch
Francz József, hájnik, bytom v Hornom Harmanci
Veljacsik József, hájnik, bytom v Banskej Bystrici
Veljacsik András, skladník, bytom v Banskej Bystrici
Melléki György, skladník, paliva bytom na Zábave

Pre správny chod mestského lesného úradu bolo potrebné zapracovať jeho prevádzkový poriadok do organizačného štatútu mesta, a preto bol predložený návrh príslušnej vyhlášky na prerokovanie do právnej komisie zvolenskej župy. Na jarnom zasadnutí 8. mája 1889 bolo schválené „*Nariadenie o organizačnom štatúte slobodného kráľovského mesta Banská Bystrica*“ (Bezsterczebánya sz. kir. bányaváros szervezeti szabályrendelete) pod číslom 87, s platnosťou od roku 1889. Časť týkajúca sa mestského lesného úradu vo voľnom preklade z maďarčiny (Herdina, 1895) je nasledovná:

ORGANIZOVANIE PERSONÁLU MESTSKÝCH LESOV

Všeobecné pokyny

§ 200 Do pôsobnosti mestských lesov patrí ich vlastné obhospodarovanie a s ním súvisiace činnosti, menovite dohľad nad poľovníctvom a rybárstvom, zabezpečenie odvozu a odbytu produktov z lesnej ťažby, starostlivosť o budovy a iné stavby mestských lesov, zabezpečenie náradia a jeho udržiavanie v prevádzkyschopnom stave, dohľad nad hospodárskymi povinnosťami súvisiacimi s lesom, ako aj v zameraní na inú príbuznú problematiku.

§ 201 Mestský lesný úrad pozostáva z hlavného lesného ako predstaveného úradu a lesného, ďalej zo 6 hájnikov a 2 skladníkov ako prevádzkového personálu.

§ 202 Hlavný lesný ako aj mestský lesný vzhľadom na to, že ako správcovia lesa opatrujú značný majetok mesta, tak isto aj skladníci, sú povinní mať poistku vo výške jednoročného platu, alebo v cenných papieroch rovnakej hodnoty, prípadne môžu ručiť aj nehnuteľným majetkom, a túto na vyzvanie magistrátu do 8 dní zložiť do mestskej pokladnice.

§ 203 Pod mestský lesný úrad sú začlenené lesné správy v Banskej Bystrici a v Harmanci. Prvá spravuje lesné ochranné okresy Banská Bystrica, Hlboká, Zábava, Ulmanka a druhá Horný Harmanec, Dolný Harmanec a Kordíky.

Mestskému lesnému úradu sú ďalej podriadené budovy na Zábave, sklad palivového dreva a dreveného uhlia, ako aj banskobystriický sklad piliarskych sortimentov, šindľov a vápna, na každom s jedným skladníkom.

Mestská píla je priamo podriadená pod harmaneckú lesnú správu.

§ 204 Sídлом mestského lesného úradu je Banská Bystrica

§ 205 Mestský lesný úrad je podriadený priamo mestskému magistrátu, prípadne starostovi, od ktorých dostáva pokyny a im podáva aj výkaz o činnosti. za presné dodržiavanie služobných pokynov je v prvom rade zodpovedný orgán lesnej správy.

§ 206 Podriadení sú povinní poslušne a presne plniť pokyny lesného úradu.

V prípade, že sú nariadenia a služobné pokyny v rozpore s lesným zákonom, alebo dobrými mravmi, a ak si to vyžaduje záujem mesta, jednotlivci môžu požiadať, resp. predostrieť písomné návrhy lesnému úradu, ktorý je povinný ihneď, najneskôr však do troch dní predložiť ich starostovi.

Pokyny z vyšších miest, ktoré neboli prikázané lesným úradom, a ktoré bude lesný personál plniť je treba ihneď, podľa možnosti ešte pred ich vykonaním, v každom prípade však po ich vykonaní nahlásiť lesnému úradu.

§ 207 Lesný úrad svoje pokyny smerom k podriadeným vydáva slovné i písomne. V prípadoch keď je to potrebné, komunikácia je písomná.

Pokyny pre hájnikov sú obyčajne ústne, dôležitejšie a zodpovednejšie pokyny sa však zaznamenávajú do ich služobných knížiek (deníkov).

§ 208 za pokyny vydané lesným úradom zodpovedá predstavený úradu, ak je však ich výkon nedostatočný, zodpovednosť za to znáša podriadený.

§ 209 Negatívne skutky alebo opomenutia zo strany lesného personálu je mestský lesný úrad povinný hlásiť na mestský magistrát, t. j. starostovi. V opačnom prípade za škody zodpovedá predstavený lesného úradu.

Vo všeobecnosti je lesný úrad z času na čas povinný podať informáciu o podriadených starostovi.

§ 210 K povinnostiam lesného úradu patrí obhospodarováť a v dobrom technickom stave udržiavať zverené budovy a iné nehnuteľnosti, chrániť ich pred všetkými škodami, čo sa týka aj podriadených.

§ 211 Lesnému personálu je prísne zakázané robiť svojvoľné zmeny v inventári.

§ 212 K povinnostiam lesného úradu ďalej patrí starostlivosť o budovy zverené do rúk lesnej správy, udržiavať ich v dobrom stave a v prípade opráv je potrebné predkladať plány a kalkulácie nákladov magistrátu mesta.

Stavebný dozor v prípade opráv vykonáva príslušný správca. pri väčších stavebných prácach dozor zabezpečuje magistrát prostredníctvom stavebného odboru.

§ 213 Odpis nepotrebných, resp. nepoužiteľných materiálov, vrátane budov v prípade predaja alebo odpísania, je možný len s povolením magistrátu prostredníctvom mestského lesného úradu.

§ 214 Uvoľnené miesta nižších lesných úradníkov s vyjadrením lesného úradu zaplňa starosta. Stálych lesných robotníkov, ktorí sú sociálne zabezpečení, prijíma lesný úrad po dohode so starostom.

§ 215 Povinnosťou mestského lesného úradu je viesť knižné záznamy o stave stálych lesných robotníkov

Osada Horný Harmanec začiatkom 20. storočia

LESNÉ SPRÁVY (ERDÖGONDOGSÁGOK)

§ 216 Správcovia lesov pod dohľadom lesného úradu obhospodarujú zverené lesné porasty samostatne.

§ 217 Starosta, prípadne jeho zástupca uvádza do úradu lesného správcu, ktorý je povinný prevziať zápisnične celý inventár prislúchajúci správe lesov, pričom podpísaná zápisnica sa predkladá na magistrát a duplikát dostane lesný správca.

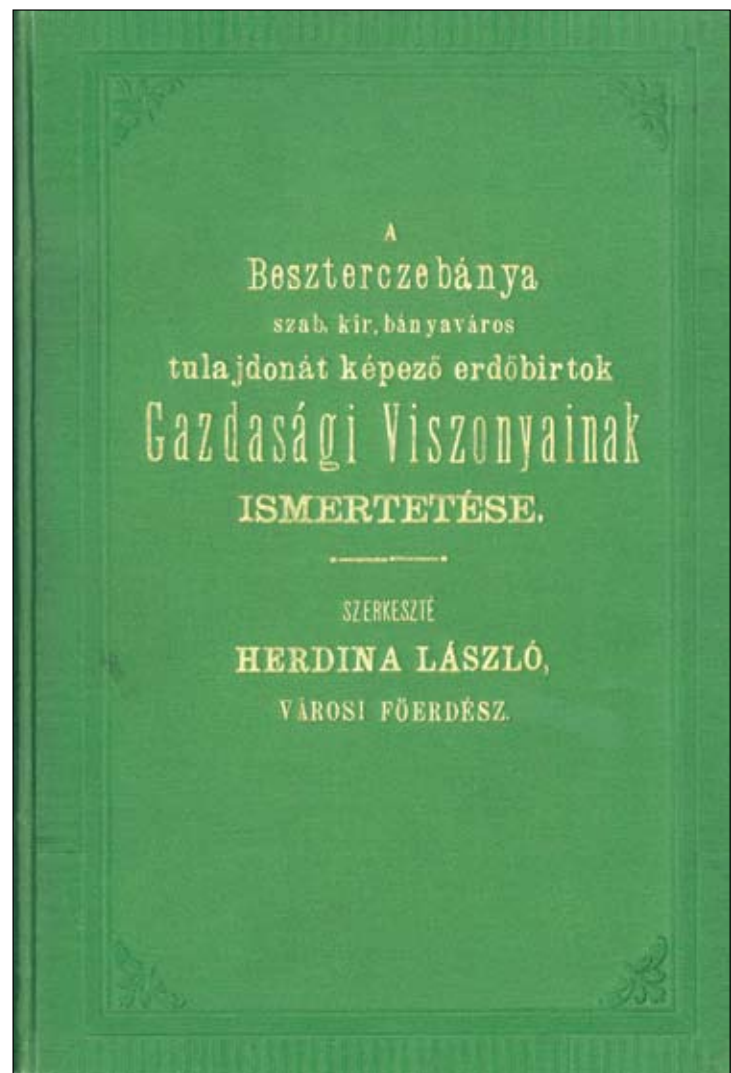
§ 218 Celú lesnú hospodársku činnosť vykonáva správca samostatne podľa služobných predpisov.

§ 219 Lesnému správcovi sú podriadení k lesnej správe náležiaci hájníci, ako aj mestskí lesní robotníci, ktorí sú bezprostredne zamestnaní v obvode lesnej správy. Títo sú povinní riadiť sa jeho pokynmi pokiaľ tieto nie sú v rozpore so služobnými predpismi.

§ 220 Lesný správca je povinný podriadených zamestnávať podľa ich schopností a dozeráť na výkon ich činností.

§ 221 za činnosť podriadených je zodpovedný lesný správca. Tak tiež je zodpovedný za to, že ak personál nedodrží služobné predpisy zanedbá vyšetrenie takýchto prípadov, a ak ich zistí, nezakáže to, prípadne neoznámi na lesný úrad.

§ 222 Menšie priestupky rieši lesný správca, väčšie zavinenia však musí zhlásiť na lesný úrad.

Publikácia hlavného lesného Ladislava Herdinu z roku 1895 o hospodárskych pomeroch na lesnom majetku slobodného kráľovského mesta Banská Bystrica

§ 223 Ak podriadený spácha priestupok takého rázu, že stratí dôveru a jeho ďalšie pôsobenie je nežiaduce, povinnosťou lesného správcu je zakázať mu ďalšiu činnosť a záležitosť postúpiť lesnému úradu na ďalšie konanie.

§ 224 Lesní správcovia si môžu nárokovať v služobných dokladoch deklarované náležitosti, menovite finančné a naturálne prostriedky. V žiadnom prípade im nie je dovolené prijímať dary alebo finančnú hotovosť.

Prácu súkromným osobám je možné zadávať len so súhlasom starostu. Predaj deputátneho dreva sa zakazuje.

§ 225 Lesnému správcovi zverené nehnuteľnosti ako aj ďalší inventár je každý užívateľ povinný chrániť pred poškodením a dbať na to, aby sa aj ďalší podriadení riadili podľa týchto zásad.

Prípadné opravy je potrebné ohlásiť a ešte pred realizáciou predložiť s požiadavkou aj finančnú kalkuláciu. V naliehavých prípadoch, najmä ak hrozí nebezpečenstvo, je lesný správca oprávnený konať, zároveň však aj informovať lesný úrad.

§ 226 V prípade práceneschopnosti je lesný správca povinný požiadať lesný úrad o zastúpenie.

§ 227 V súkromných záležitostiach sa lesný správca bez súhlasu nadriadeného nesmie vzdialiť zo služby na viac ako 24 hodín.

PREDPISY O OCHRANE LESA

§ 228 Ochrana lesného majetku zverného lesnej správe je zabezpečovaná pod vedením lesného správcu, avšak v prvom rade sú k tomu povolaní hájníci (erdőőrök).

§ 229 Ak sa lesný správca dozvie o nezrovnalostiach, alebo negatívnych udalostiach v danom úseku, je povinný ich vyšetriť, odstrániť škodu vo vlastnej réžii, a v prípade že je to nad jeho sily, podať návrh na riešenie prípadu lesnému úradu.

Lesný úrad musí vykonať príslušné opatrenia v snahe predísť vzniku väčších škôd, a o prípade musí neodkladne informovať starostu.

§ 230 Povinnosťou lesného správcu je nastupujúceho hájnika uviesť do služby a vykonať s ním obchôdzku zverného úseku.

O tomto uvedení do služby je povinný spísať zápisnicu, originál ktorej postúpi lesnému úradu a duplikát dostane do služby nastupujúci hájnik.

Zápisnica musí obsahovať situačnú polohu hájnikovi prideleného územia a ďalšie potrebné údaje, ako aj parametre zverených porastov, prípadne objektov.

§ 231 K povinnostiam lesného správcu patrí oboznámenie personálu s platnými právnymi predpismi a nariadeniami týkajúcimi sa ochrany lesov, poľovníctva a rybárstva, vrátane ich vysvetlenia.

§ 232 Lesný správca počas inšpekčných ciest vydáva ústne usmernenia. Dôležitejšie pokyny hájnik zaznamenáva do svojej služobnej knižky.

§ 233 Ak je na zverenom úseku predpoklad vzniku majetkovej ujmy či škody, lesný správca je povinný preventívne zasiahnuť. Ak sa toto nebezpečenstvo nedá oddialiť, musí sa pokúsiť aspoň o zmiernenie škôd.

Príkladom úspešnej rekultivácie spustnutých plôch v okolí Banskej Bystrice je zalesnenie podlavických výmoľov

§ 234 V prípade vyžiadania pomoci od hájnika susediacej správy je lesný správca povinný neodkladne zasiahnuť a podať mu pomocnú ruku. Takúto udalosť je však potrebné čo najrýchlejšie nahlásiť lesnému úradu, ktorý v prípade, že spoločné úsilie hájnikov jednej či druhej správy je nedostatočné na zabránenie väčším priestupkom alebo škodám, požiada o zakročenie mestskej rady, ktorá je oprávnená vykonať príslušné opatrenia na odstránenie mimoriadnej situácie.

§ 235 V prípade odporu či násillia voči lesnému správcovi alebo lesnému personálu je potrebné s presným popisom udalosti neodkladne oboznámiť mestský lesný úrad. Je to potrebné aj v prípade, ak je niekto pre zakázanú činnosť alebo dôvodné podozrenie zadržaný a predvedený na súd, žandársku stanicu alebo pred miestne orgány.

§ 236 V prípade zhabania odcudzených lesných produktov skutok môže byť riešený len vtedy, ak majiteľ preukáže príslušné majetkové právo.

§ 237 Lesné správy sú povinné viesť knihu lesných priestupkov podľa predloženého vzoru. Vybraté pokuty štvrťročne vykážu mestskému magistrátu a peňažné čiastky odovzdajú do mestskej pokladnice. Ak sa delikvent zdráha zaplatiť pokutu, treba podľa lesného záko-

na stručne, ale jasne popísaný skutok s presne vyčíslenou hodnotou škody v dvoch exemplároch predložiť raz mesačne mestskému lesnému úradu na ďalšie konanie.

Vymáhanie takýchto náhrad patrí do kompetencie mestského prokurátora.

§ 238 K povinnostiam lesného správcu patrí presne sa oboznámiť s právami tretích osôb, najmä čo sa týka lesného majetku, informovať o tom podriadených a vyžadovať, aby takáto činnosť nebola vykonávaná negatívne voči prírode.

Za každú činnosť vykonávanú na základe práv tretích osôb, najmä za jej rozsah, je v prvom rade zodpovedný lesný správca.

§ 239 Mestský lesný úrad vedie evidenciu o vlastníctve lesa, jeho príslušenstve, o oprávneniach a ťarchách, do ktorej sa zaznamenávajú aj prípadné zmeny.

§ 240 O priestupkoch oprávnených osôb je povinný lesný správca informovať lesný úrad a zároveň podniknúť kroky k ich zamedzeniu.

§ 241 Ak sú pre lesný majetok škodlivé časové povolenia alebo výhody tretích osôb, lesnému úradu prináleží takáto nevhodná prax zakázať, prípadne inak spravodlivo vyriešiť.

VEDENIE HOSPODÁRSTVA A KONTROLA

§ 242 Hospodárenie v mestských lesoch sa riadi § 17 zákonného článku XXXI z roku 1879, ako aj maďarsko-kráľovským ministrom priemyslu a obchodu vydanou vyhláškou č. 23 374 z roku 1880 o hospodárskom pláne, z ktorého vybočiť nie je dovolené. V tomto zmysle je lesný úrad zaviazaný dohliadať na dodržiavanie hospodárskeho plánu pracovníkmi lesných správ.

Ak je z vážnych dôvodov nevyhnutná zmena hospodárskeho plánu (§ 20 zákonného článku XXXI z roku 1879), lesný úrad podá mestskému magistrátu návrh na vykonanie potrebnej zmeny.

Dokončenie viazania podlavických výmoľov 6. mája 1904

§ 243 na základe hospodárskeho plánu a vzhľadom na dané okolnosti v každom hospodárskom roku je potrebné podľa dopredu stanovených zvyklostí vypracovať ťažobné, odvozné i zalesňovacie plány a tieto predstrieť na schválenie mestskému magistrátu.

§ 244 Podľa schváleného plánu vydaný prevádzkový poriadok musia lesní správcovia presne dodržiavať a o plnení viesť záznamy až do splnenia daného plánu.

O dosiahnutých výsledkoch lesný úrad každoročne predkladá správu mestskému magistrátu.

§ 245 Úlohou lesného úradu je kontrolovať plnenie hospodárskeho plánu a presvedčiť sa či lesní správcovia dodržiavajú prevádzkové smernice.

O prevádzke je potrebné podľa úpravy ministerstva viesť kontrolné záznamy. Potrebné údaje poskytujú manipulanti, lesný úrad vykonáva dohľad a presvedča sa o súlade jednotlivých činností, menovite či ťažby sú riadne zaprotokolované a zakreslené v hospodárskych mapách.

§ 246 Povinnosťou lesného správcu je zostavenie rámcového plánu ťažby lesných produktov a tento výkaz sa má prostredníctvom lesného úradu predstrieť mestskému magistrátu.

§ 247 Vyznačovanie ťažby, spracovanie a zmeranie dreva, taktiež pálenie dreveného uhlia a výrobu polotovarov vykonávajú podľa pokynov a pod dohľadom hájnického personálu na to určení robotníci. Lesný správca je povinný čo najčastejšie dozerať na práce v teréne a vyhýbať sa prípadom plytvania peniazmi, časom a materiálom.

§ 248 Dopravu drevnej hmoty na miesto uskladnenia a odvoz treba zabezpečiť v dohľadnej priaznivej dobe na pokyn lesného správcu. Jeho povinnosťou je tiež dohliadať na najvhodnejší spôsob prepravy o čom predstrie návrh lesnému úradu.

§ 249 za organizovanie prepravy dreva na území lesnej správy je zodpovedný lesný správca a tam, kde sú na doprave zainteresované dve lesné správy, riadením celej prepravy lesný úrad poverí tú, ktorá má na tento účel lepšie prispôsobený manipulačný a hájnický personál.

§ 250 Sortimenty dreva v lese a na skladoch je potrebné zmerať a spočítať za účasti zástupcu mestského lesného úradu a horára, pričom technický pomocný personál v súčinnosti s robotníkmi konajú podľa jednotných usmernení.

§ 251 Kontrola preberania drevnej hmoty na skladoch je v kompetencii magistrátu, ktorý na to vyčlení svojich členov.

Okrem toho je lesný úrad povinný z času na čas vykonať odpočet drevnej hmoty na skladoch. Koncom hospodárskeho roka je povinnosťou mestského účtovníctva vykonať inventúru, výsledky ktorej musia zodpovedať skutočnosti.

§ 252 Schodky a prebytky lesní správcovia ohlasujú na lesný úrad, ktorý je kompetentný daný stav preskúmať a podať návrh na dohodnutie (odpis).

§ 253 Zhodnotenie a kalkulácia lesných produktov je konzultovaná s hospodárskou komisiou mesta a lesný úrad je potom povinný riadiť sa v tomto smere podľa pokynov mestského magistrátu.

Náročný systém viazania výmoľov prútenými plôtkami

§ 254 Vyťažené drevo je možné vydávať len na základe poukazov vystavených na príslušné osoby, predtým je však potrebné vydaný objem spočítať a premerať. Všetok lesný tovar bude ocenený a ešte pred jeho vydaním celý objem musí byť uhradený v Mestskej pokladnici a preukázaný faktúrou alebo lístkom (biletou).

§ 255 Je zakázané, aby lesný správca prevzal od kupca peniaze za dodaný lesný tovar.

Menej hodnotný lesný tovar môže lesný správca, na základe osobitného povolenia, priamo predať záujemcovi, prijaté finančné prostriedky však musí na základe prevodnej knihy mesačne odvieť do Mestskej pokladnice.

§ 256 Lesný úrad po vypočítaní lesných správcov a podľa konkrétnych odbytových možností je povinný vyhotoviť cenovú kalkuláciu lesných tovarov a túto predložiť mestskému magistrátu. od schválených cien a predpísaného spôsobu predaja nie je dovolené odkloniť sa.

§ 257 V skladoch sa nachádzajúci a inventarizovaný lesný tovar môže čiastočne speňažiť Mestská likvidatúra a pokladnica, výdaj zabezpečí na to určená organizácia.

§ 258 na odpredaj tovaru mimo skladov s výnimkou § 225 je potrebný súhlas mestského magistrátu, súčasne sa upraví aj spôsob dodania tovaru kupcovi.

§ 259 Zlavy z vykalkulovaných cien sú možné len po vypočítaní mestskej hospodárskej komisie a iba so súhlasom mestského poslaneckého zboru.

§ 260 Dražba lesných produktov je možná len za prítomnosti mestom vyslanej komisie a lesného úradu, čomu predchádza osobitné uznesenie mestského magistrátu.

§ 261 Povinnosťou lesných správcov je každý rok vypracovať plán zalesňovania a tento predložiť lesnému úradu. po schválení je potrebné tento plán realizovať. Povinnosťou je tiež vyškoliť na to určený personál a zabezpečiť vhodný sadbový materiál.

Lesný správca o tejto činnosti vedie evidenčnú knihu, v ktorej zaznamenáva výsledky ujatosti výsadiel vo vegetačnom roku.

§ 262 Všetky ostatné, tu neuvedené služobné povinnosti sú riešené osobitnými pokynmi.

LESNÝ SKLAD, PÍLA A HMOTOVÝ VÝKAZ

§ 263 Hlavný lesný je povinný

- 1. zo skladu palivového dreva , dreveného uhlia a stavebného dreva na „Zábave“;
- 2. zo skladu piliarskych sortimentov, šindľov a debnenia v Banskej Bystrici;
- 3. zo skladu vápna v Banskej Bystrici,

viest' podrobný výkaz, doneho začiatkom roka preniesť minuloročný zostatok a tento výkaz do konca kalendárneho roka predložiť na mestský magistrát.

§ 264 Výdaj lesného tovaru zo skladov na Zábave a v Banskej Bystrici zabezpečí hlavný lesný prostredníctvom na to určených skladníkov (raktár ôrok).

§ 265 Predaj lesných produktov vo veľkom alebo v drobnom sa deje podľa vydaných inštrukcií lesného úradu alebo Mestskej pokladnice.

§ 266 Hlavný lesný, ako vedúci lesného úradu vedie výkaz o sortimentoch podľa dopredu určených parametrov. V príjmovej rubrike sa uvádzajú číselné údaje a vo výdavkovej rubrike aj finančné výkazy. Vychádza sa zásadne z jestvujúceho inventáru v členení:

- 1. Plavené drevo
- 2. Palivové drevo
- 3. Stavebné drevo
- 4. Piliarska guľatina
- 5. V teréne vyrobené šindle, odtokové (dlabané) rúry, odkvapy (rúrkové drevo)
- 6. Drevo na výrobu dreveného uhlia a vápna
- 7. Vyrobené drevené uhlie
- 8. Vyrobené vápno
- 9. Kôra zo smrek, duba a iné vedľajšie lesné produkty
- 10. V lesoch dobývaný prírodný kameň, hlina, piesok a iné vedľajšie lesné produkty sa taktiež vykazujú

Vo výkazoch sa uvedie odberateľ alebo sklad s údajom o prevzatí materiálov a vyrovnaní v Mestskej pokladnici.

Za tieto výkazy je zodpovedný banskobystričský, prípadne harmanecký lesný správca, ktorý ich v mesačných intervaloch predkladá lesnému úradu.

§ 267 Harmanecký lesný správca je povinný zabezpečiť spracovanie guľatiny prevzatej na pile rozplienením na dosky o čom vedie výkaz vrátane odvozu materiálu. Ročný výkaz musí obsahovať výdajové a zostatkové ukazovatele. Tento výkaz sa má do konca januára kalendárneho roka predložiť lesnému úradu, ktorý ho zas do konca februára postúpi mestskému magistrátu.

§ 268 Horár vedie výkaz o piliarskej guľatine na dosky a tento predkladá lesnému úradu, ktorý ho porovnáva s výkazom pily pred zúčtovaním. Je súčasťou dokumentu ročného vyúčtovania.

§ 269 Prevádzkovateľ pily, prepravca guľatiny, vedúci pily, jeho pomocník, gatter-majster a jeho tovariš, ako aj robotníci, sú povinní svojmu povolaniu zadosť učiť.

§ 270 Kontrola mestskej pily je v pracovnej náplni lesného úradu. Kontrola dodania guľatiny, jej prepravy, výroba dosák, ako aj postup expedície sú taktiež zahrnuté do povinností lesného úradu. Podľa týchto zásad preto musí harmanecký lesný správca zabezpečiť výkon vo vzťahu k lesnému úradu.

Po uskutočnení novej organizácie správy mestských lesov bolo možné prikrčiť k uplatňovaniu lesohospodárskych zásad vytýčených v hospodárskom pláne. Podľa smerníc hospodárskeho plánu sa lesné hospodárenie začalo zameriavať na lepšie a výhodnejšie speňažiteľné ihličnaté stavebné a priemyselné drevo. Na tento účel sa vyžívala hlavne jedľa a smrek, pričom bučina bola spotrebúvaná na palivové drevo pre potreby občanov.

Aj naďalej bol používaný holorubný hospodársky spôsob a na prirodzenú obnovu sa ponechávali len malé plochy. Väčšia pozornosť sa venovala umelému zalesňovaniu až do roku 1885 neobmedzenou pastvou zničených lesov a odstraňovaní nedostatkov v mladinách z predchádzajúceho zalesňovania. V období rokov 1888-1894 mesto spotrebovalo na umelé zalesňovanie a dopĺňanie mladín 3 104 575 kusov jedľových, smrekových, smrekovcových a najmä borovicových sadeníc, ktoré boli vypestované v týchto vlastných lesných škôlkach:

Kopa	247 štvorcových siah
Laskomer	280 štvorcových siah
Hlboká	279 štvorcových siah
Kráľovská píla	200 štvorcových siah
Strelnica	209 štvorcových siah
Kordíky	84 štvorcových siah
Harmanec	618 štvorcových siah
Spolu	1 317 katastrálnych jutár

Pozornosť si zaslúži najmä od roku 1892 prebiehajúce rozsiahle zalesňovanie suchej, vápencovej iba borievkami zatiahnutej plochy bývalého „klčovaniska“ na Vartovke (145,28 jutár), ktoré však bolo úspešné len na úrodnejších miestach.

Usporiadané lesné hospodárenie mesta podľa hospodárskeho plánu aj napriek vynaloženým investíciám do zalesňovania a dopravných zariadení čoskoro začalo stupňovať príjmy mesta z lesného majetku, čo predtým nebolo možné. Pokrok v lesnom hospodárstve mesta badať najmä po uplynutí prvého desaťročia a to v roku 1898, keď v dôsledku stúpajúcich predajných cien dreva, najmä guľatiny a vzrastajúceho dopytu, bolo možné zanechať dovtedajší holorubný hospodársky spôsob a odpredaj dreva na pni. Úzko s tým súvisí aj uzatvorenie dlhodobej zmluvy s Harmaneckou továrňou na papier. Túto papiereň postavil v roku 1829 banskobystričský obchodník F. S. Leich, v roku 1842 ju zmodernizoval viedenský podnikateľ M. V. Schloss a v druhej polovici 19. storočia sa stala najväčšou strojovou papierňou v Uhorsku. Harmanecká továreň na výrobu papiera z dreva a celulózy sa stala jediným (monopolným) odberateľom takmer všetkého úžitkového dreva z mestských lesov. Mesto tým síce získalo stáleho a istého odberateľa úžitkového dreva, ale v dôsledku nevýhodných podmienok dlhodobej zmluvy, podľa ktorej drevo bolo možné odpredať len so súhlasom

Zalesnená časť svahu podlavických výmoľov

ústredného úradu pre speňaženie dreva v Budapešti, nebolo neskôr možné dosiahnuť zvýšené, kvalite dreva zodpovedajúce ceny. K zrušeniu zmluvy došlo až po prevrate v roku 1918, keď mesto začalo s odpredajom dreva na dražbách.

K pokroku došlo aj v oblasti pestovania lesov, keď od roku 1908 sa začali pokusy s postupnými výrubmi najmä jedľových porastov, spojených s prirodzeným zmladzovaním jedle ako hlavnej dreviny mestských lesov. Zdokonaľovanie lesného hospodárstva si vyžadovalo voľnejšie konanie a oslobodenie lesníctva od administratívnych formalít. Za tým účelom mesto v roku 1908 vydalo nové lesné štatúty, podľa ktorých bola určená **lesná rada**, pozostávajú-

ca z volených členov. Lesná rada vykonávala dozor nad spravovaním mestských lesov a súčasne na tento účel vydávala aj potrebné pokyny. Význam tohto inštitútu spočíval v tom, že členovia lesnej rady na svojich zasadnutiach mohli podľa platných zákonných ustanovení právoplatne a samostatne rozhodovať v rámci mestského rozpočtu. Umožnilo to v mestských lesoch uskutočňovať modernejšie a intenzívnejšie spôsoby hospodárenia po vzore štátnych lesov.

Mesto Banská Bystrica malo oddávna lesných robotníkov, ktorí boli sústredení v Dolnom a Hornom Harmanci. Títo dostávali od mesta tzv. „fundusy“. Mohli si napríklad postaviť dom na magistrátom povolenej parcele, pričom ich majetkom bola len zastavaná plocha. Počet robotníkov bol 81, vrátane dorastu. Robotníci pre mesto vykonávali nielen lesné, ale aj iné práce, aby boli finančne zabezpečení počas celého roka. Mali rôzne privilégiá, zadarmo mohli užívať pasienok, za ní-

zke ceny aj kosné lúky a hole, zadarmo mali palivové drevo (sucháre), materiál na stavbu podľa bežných cien. Prestarnutí a chorí lesní robotníci mali sociálne zabezpečenie. Poistovňa bola založená 20. januára 1819. Podľa rozhodnutia mestského magistrátu č.10 mali sa sťahovať zo mzdy z každého forintu 2 grajciare na príspevky chorým, ďalej na úrazové a starobné dôchodky pre mestských drevorubačov, prípadne ich pozostalým. Sociálna základina v roku 1834 mala 10 317 forintov a 54 grajciarov. V rokoch 1845-1850 z neznámych príčin kvótu vyčerpali a preto zvýšili finančnú hotovosť zavedením zvýšeného odvodu 6 grajciarov z každého zarobeného forintu. V tom čase poberalo finančný príspevok 22 mužov, 12 vdov a 15 sirôt.

OBDOBIE ROKOV 1918 – 1950

Pre povojnové obdobie po rozpade rakúsko-uhorskej monarchie v roku 1918 bola charakteristická právna neistota a administratívna váhavosť, ktorú využili niektorí majitelia lesov na obídenie starých lesných zákonov uskutočňovaním nadmerných výrubov. na zamedzenie vzniku národohospodárskych škôd preto ihneď po vzniku Československej republiky v roku 1918 národné zhromaždenie vydalo zákon č. 82/1918 o dočasnej ochrane lesov. Tento zákon podrobil zostrenej kontrole štátu rubné ťažby a predĺžil platnosť hospodárskych plánov. Obnovila sa súčasne aj platnosť ustanovení lesného zákona z roku 1879. Medzery a nedostatky tohto zákona sa snažil odstrániť druhý zákon o dočasnej ochrane lesov č. 37/1928, ktorý okrem iného rozšíril povinnosť vyhotovovania hospodárskych plánov na všetky lesné majetky s rozlohou viac ako 50 ha.

V rámci reorganizácie miest so zriadeným magistrátom na obce podľa zákona č. 243 zo dňa 13. júla 1922 bola Banská Bystrica prehlásená za obec s právom označovať sa mestom. Dňa 31. decembra 1922 sa mesto Banská Bystrica začlenilo do Služnovského úradu okresu Banská Bystrica. Agenda štátnej administrácie od 1. januára 1923 prešla z mešťanostu na mestského policajného kapitána a magistrátu na „služnovský“, resp. okresný úrad. od tohto termínu matriku viedol vedúci notár, menovaný ministrom vnútra, ktorý bol exponentom štátu v meste a ktorý podliehal okresnému úradu. Jeho opatrenia vo veciach štátnej správy muselo mesto rešpektovať. Vo vnútorných záležitostiach sa mesto spravovalo vlastnými organizačnými štatútmi z rokov 1926 a 1939, ktoré sa v hlavných rysoch zhodovali so štatútmi z obdobia magistrátu. Štatúty mesta a uznesenia mestského zastupiteľstva vykonávala mestská rada a ostatné mestské orgány.

Právomoc mesta vykonávalo mestské zastupiteľstvo, mestská rada a starosta. Tieto zložky disponovali odbornými komisiami (finančná, právna, sociálno-zdravotná, stavebná, kultúrna, muzeálna, **lesná** a elektrárenská), mestskými úradníkmi a inými zamestnancami.

Mestský úrad tvoril úrad starostu, ktorý sa skladal z administratívneho oddelenia s pričleneným policajným oddelením, ďalej z oddelenia hospodárskeho, technického, účtovného a daňového s pričlenenou pokladnicou a z **oddelenia lesného**.

Základom rozsiahleho mestského majetku boli nehnuteľnosti – budovy a pozemky priamo v meste či v chotári okolitých obcí, ktoré ležali „in terreno civitatis“, alebo v bezprostrednom okolí. Boli to Podlavice, Riečka, Kordíky, Harmanec, Staré Hory, Ulmanka, Svätý Jakub, Kostiviarska, Radvaň, Rudlová a Sásová. Vyše polovica mestských lesov bola v Harmanci, oráčiny boli prevažne na území mesta a v Rudlovej, lúky v Banskej Bystrici, Ulmanke a Harmanci, pasienky v Harmanci a záhrady v Banskej Bystrici.

Odhadová komisia určená obecnou radou mesta Banská Bystrica v roku 1929 predostrela návrhy ocenenia nehnuteľností mesta, z čoho bola hodnota lesov 1 840 200 Kč, oráčin 31 558 Kč, lúk 56 402 Kč, pasienkov 49 185 Kč, záhrad 32 091 Kč. Z budov horársky byt na Hronskom predmestí bol ocenený na 8 000 Kč, dom horára v Kordíkoch 20 000 Kč, dom lesného dôstojníka 10 000 Kč, horárske domy v Dolnom Harmanci 3 000 Kč, Hornom Harmanci 4 000 Kč a Ulmanke taktiež 4 000 Kč.

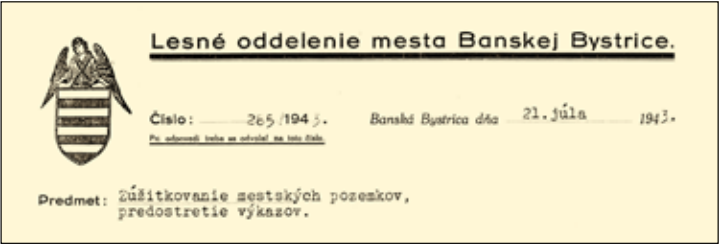
Rozloha lesného majetku mesta sa udávala rôzne, napr. podľa výkazu pre Štátny štatistický úrad v roku 1930 to bolo v členení podľa katastrálnych území (v k. j.): Banská Bystrica 1 138,9; Harmanec 8 846,1; Kostiviarska 21,3; Kordíky 617,6; Svätý Jakub 10,7; Ulmanka 1 000,9; Rudlová 20,8; Sásová 3,2; Staré Hory 620,5; Motyčky 0,8; Majer 7,4; Senica 5,0; Podlavice 733,3; Riečka 260,1 čo bolo dohromady 13 286,7 k. j. (všetko vlastné pozemky). V členení podľa kultúr to bolo (v k. j.): lúky trvalé 436,3; pasienky 329,1 (poľnohospodárske plochy spolu 765,4 k. j.), lesná pôda 12 278,3; vodné plochy 13,0; parky a záhrady 13,2; dvory a zastavané plochy 46,0; ostatné plochy vrátane neúrodných 170,8 (nepoľnohospodárske plochy spolu 12 521,3 k. j.), čo tvorilo dohromady opäť 13 286,7 k. j.

Vo výkaze pre Okresný úrad v Banskej Bystrici z 28. januára 1931 sa zas uvádzali nasledovné údaje:

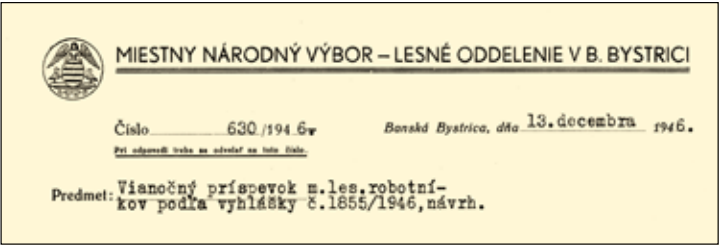
Katastrálne územie	Les (k. j.)	Iné plochy (k. j.)	Neúrodné plochy (k. j.)	Spolu (k. j.)
Banská Bystrica	682,45	28,36	0	710,81
Harmanec	8 446,75	353,04	1,83	8 801,62
Ulmanka	930,77	70,50	0	1 001,27
Staré Hory	623,60	7,66	0	631,26
Riečka	253,42	40,17	0	293,59
Kordíky	599,89	0	0	599,89
Podlavice	686,49	33,91	0	720,40
Dohromady	12 223,37	533,64	1,83	12 758,84

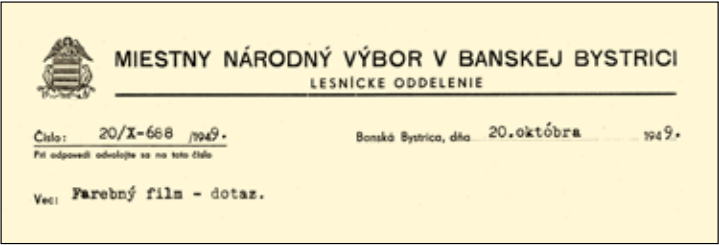
Pohľad z Urpínskeho lesa na centrum Banskej Bystrice v roku 1920 (pohľadnica)

Hlavička Lesného oddelenia mesta Banská Bystrica (1943)

Hlavička MNV – Lesného oddelenia v Banskej Bystrici (1946)

Hlavička MNV v Banskej Bystrici – Lesnícke oddelenie (1949)

Rozloha lesného majetku mesta sa počas trvania organizačnej formy mestského úradu (1923-1945) menila v dôsledku kupovania, spresňovania či vyvlastnenia. V roku 1930 sa udávala rozloha 7 342 ha, 6 292 m² z čoho bola zalesnená plocha 7 034 ha, 4 662 m² a iná plocha 308 ha, 1 630 m². V roku 1932 sa udávala rozloha lesného majetku mesta 7 336 ha, z čoho bola lesná pôda 7 041 ha, pasienky 293 ha a iná pôda 2 ha. V hospodárskom pláne pre mestské lesy na obdobie 1935-1944 sa ustálila rozloha na 7 404,65 ha, z čoho bola lesná pôda 7 093,26 ha a iná pôda 311,39 ha. Podľa štatistického šetrenia o lesníctve v roku 1946 lesný majetok mesta mal rozlohu 7 404 ha, z čoho lesná pôda mala 7 093 ha, nelesná pôda 259 ha a neúrodné plochy 52 ha. To isté bolo uvedené aj v štatistickom hlásení k 30. júnu 1949. Výmera správy mestských lesov v roku 1946 bola 7 093,26 ha.

Už počas SNP v roku 1944 prevzala moc v meste ľudová správa vo forme miestneho národného výboru (MNV), spočiatku Revolučného národného výboru (RNV) pre oblasť I. Súbežne s MNV naďalej pôsobil i Mestský úrad, pričom predseda MNV bol súčasne aj mešťanostom. od 26. júna 1949 došlo k spojeniu okresnej a miestnej správy vytvorením jednotného národného výboru (JNV). Novovzniknutý Úrad MNV mal aj lesné oddelenie, čo pokračovalo aj v rámci JNV, ako lesnícke oddelenie JNV. od 1. januára 1950 sa stáva lesnícke oddelenie JNV samostatným hospodárskym celkom s názvom **Jednotný národný výbor v Banskej Bystrici – lesné hospodárstvo mesta**, ktoré trvalo až do začlenenia lesného majetku mesta do operatívnej správy Československých štátnych lesov n. p., ku ktorému došlo koncom októbra 1950.

LESNÉ ODDELENIE MESTSKÉHO ÚRADU A JEHO PERSONÁL

Bývalý hlavný lesný Ladislav (Lázsló) Herdina, ktorý bol vo funkcii od roku 1890 počas 1. svetovej vojny zomrel a potom mestské lesy začas spravoval lesný dôstojník (erdőtizst) Gejza Nyilas (1877-1940). V roku 1919 na návrh banskobystrickej slovenskej národnej rady vymenoval minister s plnou mocou pre správu Slovenska za dočasného lesmajstra Ing. Júliusa Petrikoviča (Petrikovich), ktorý bol absolventom banskoštiavnickej Vysokej školy baníckej a lesníckej. V rokoch 1919-1921 lesné hospodárstvo mesta neprinieslo očakávané výnosy z čoho obvinili lesmajstra, ktorého chcel mestský úrad odvolať a stanicu lesmajstra dokonca zrušiť. V tejto súvislosti mali mestskí nadhorári Jozef Veljačík, Ludevít Sásik, Jozef Franc a Ján Riša po odsľúžení povinnej doby od 1. októbra 1923 odísť do výslužby a v službe mali ostať mestskí horári Viktor Kúsz, Adalbert Kapáty, Eduard Weiss, Ján Beňo a Štefan Jasenský, rovnako aj lesný dôstojník Gejza Nyilas v Harmanci, ktorého chceli dokonca postaviť do čela lesného oddelenia mestského úradu. Ing. Petrikovič na zasadnutí Mestskej lesnej rady dňa 6. marca 1923 predniesol rozsiahlu obhajobu svojej osoby i na zachovanie stanice lesmajstra. Predložil objemný elaborát „*O lesno-hospodárskych pomeroch mesta Banskej Bystrice*“, ktorý vypracoval už 30. decembra 1922. Vychádzal pritom zo správy člena mestskej lesnej rady a znalca tunajších pomerov už z predprevratového obdobia, lesného radcu Ing. Eugena Bózera z 11. septembra 1919, ktorú nielenže potvrdil, ale ďalej konkretizoval s poukázaním na mnohé problémy vo všetkých oblastiach mestského lesného hospodárstva. V záverečnej časti nazvanej „*Projekt budúcnosti*“ navrhol východiská na zlepšenie v manipulácii palivového dreva a speňažení úžitkového dreva najmä zriadením mestskej pily a šindelky. Mestská lesná rada na návrh lesného riaditeľa Ing. Vojtecha Kelemenena sa rozhodla Ing. Júliusa Petrikoviča nielenže podržať vo funkcii dočasného lesmajstra, ale aj vymenovať ho za definitívneho lesmajstra. Tento návrh podporil aj člen Mestskej lesnej rady Daniel Belluš tvrdením, že lesmajster nemohol za nesplnenie očakávaných výsledkov mestského lesného hospodárstva, čo možno viac pripísať nešťastným povojnovým pomeroch, ktoré aj v iných hospodárskych odvetviach priniesli stagnáciu. Ing. Petrikoviča neskôr na poste lesmajstra vystriedal ďalší absolvent banskoštiavnickej Vysokej školy baníckej a lesníckej Ing. Štefan Gažo (1892-1978), ktorý sa v roku 1935 stal mestským lesným hlavným komisárom a od roku 1939 mestským lesným radcom, pričom prednostom mestského lesného oddelenia bol až do zoštátnenia mestských lesov, ku ktorému došlo koncom októbra 1950.

Spočiatku bol lesný majetok mesta v rozlohe vyše 12 000 k. j. rozdelený do 7 horárskych okresov (Petrikovič, 1922): I – 3 445,82 k. j., II – 3 931,41 k. j., III – 1 594,42 k. j., IV – 1 905,66 k. j., v - 846,55 k. j., VI – 704,34 k. j., VII – 331,26 k. j. Neskôr sa počet horárskych okresov (obvodov) ustálil na 6.

Pri obsadzovaní miest lesného personálu sa muselo prihliadať na príslušnú kvalifikáciu. Podľa výkazu o kvalifikácii lesného personálu zo dňa 28. apríla 1931 podľa smernice pre realizáciu vládneho nariadenia č. 97/1930 Sb. z. a n., ktorou sa vykonával zákon o dočasnej ochrane lesov, bola v situácia v mestských lesoch nasledovná:

Kvalifikovaní lesní hospodáři:

- Ing. Štefan Gažo, mestský lesmajster – vysokoškolské vzdelanie

Iní lesní úradníci:

- Gejza Nyilas, mestský lesný dôstojník (Harmanec) – štátna horárska skúška pre lesnú ochrannú a technickú pomocnú službu + skúška drevárskeho majstra

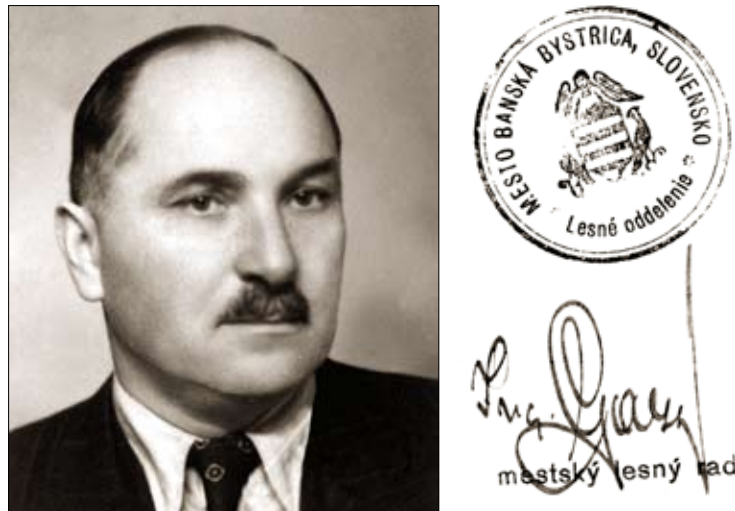
Lesní zriadenci:

- Eduard Wieiss, mestský horár – dvojročná štátna horárska škola + štátna horárska skúška pre lesnú ochrannú a technickú pomocnú službu
- Viktor Kúsz, mestský horár – štátna horárska skúška pre lesnú ochrannú a technickú pomocnú službu
- Adalbert Karpáty, mestský horár – štátna horárska skúška pre lesnú ochrannú a technickú pomocnú službu
- Štefan Jasenský mestský horár – dvojročná štátna horárska škola + štátna horárska skúška pre lesnú ochrannú a technickú pomocnú službu
- Ján Konder mestský horár – dvojročná štátna horárska škola + štátna horárska skúška pre lesnú ochrannú a technickú pomocnú službu
- Pavel Bučan, mestský horár – dvojročná štátna horárska škola + štátna horárska skúška pre lesnú ochrannú a technickú pomocnú službu
- Ludevít Sásik, mestský horár – štátna horárska skúška pre lesnú ochrannú a technickú pomocnú službu
- Ján Kucbel, mestský lesný hájnik – štátna horárska skúška pre lesnú ochrannú a technickú pomocnú službu
- Jozef Riša, mestský lesný hájnik – jednoročná hájnícka škola + štátna horárska skúška pre lesnú ochrannú a technickú pomocnú službu.

Z predchádzajúceho lesného personálu odišli do výslužby mestskí hlavní horári Jozef Veljačík, Jozef Franc a od 1. novembra 1930 aj Ján Riša, ktorý od roku 1890 pracoval v horárskom obvode Ulmanka. Súčasne bol horársky čakatel Jozef Riša, ktorý od roku 1926 pracoval ako výpomocná sila, vymenovaný za mestského lesného hájnika, a od 1. septembra 1933 za mestského horára na uprázdnené miesto v horárskom obvode Dolný Harmanec. Mestského lesného hájnika Jána Kucbela od 1. júla 1932 ustanovili za mestského horára v Hornom Harmanci. Od 1. augusta 1932 bol prijatý k pripravovaným taxačným prácam v mestských lesoch absolvent Vyššej lesníckej školy v Banskej Štiavnici Vojtech Kovalčík (1911-1981), na skúšobnú dobu ako mestský lesný adjunkt V zoznamoch lesného personálu od roku 1932 už nefiguruje mestský horár Eduard Wieiss a od roku 1934 ani lesný dôstojník Gejza Nyilas.

Dňa 23. júla 1932 vydal mestský lesmajster Ing. Štefan Gažo pre mestských horárov takého nariadenie „na čo najprísnejšie dodržovanie“:

„1./ Vonkajšia služba horára je celodenná, dotýčný horár povinný je zdržiavať sa po celý deň vo svojom horárskom obvode a strávenie obedňajšej hodiny vo svojom byte len v tom páde je povolené, keď to v blízkosti bytu konaná práca dovoľuje. Zdržiavať sa vo dne v nejakých miestnostiach výčapníckych čo najprísnejšie zakazujem.

Banskobystrický lesmajster, neskôr mestský lesný radca Ing. Štefan Gažo (1892 – 1978)

2./ Opustiť svoj horársky okres povolené je len na základe povolenia lesného oddelenia a v harmaneckom obvode s povolením lesného dôstojníka. Keď mimoriadna záležitosť vyžaduje rýchle opustenie svojho horárskeho obvodu, musí dotýčný horár behom 24 hodín písomné ospravedlnenie zaslať lesnému úradu. na vyzdvihnutie mesačného platu páni horári horárskeho obvodu I., II., III. a IV. nech pošlú svoje manželky.

3./ Konanie bočných funkcií či sú to už honorované alebo bez honoráru najprísnejšie zakazujem a v páde, že z lesného personálu koná niektorý takú funkciu, ihneď sa musí vzdať tejto. Tomuto nariadeniu bezodkladne musí byť vyhovie. Prijímanie takýchto funkcií môže sa stať len svolením mestskej rady“.

Nakoniec zdôraznil, že „lesný personál musí byť vedomý si toho, že ťažká doba terajšia vyžaduje zvýšenú a svedomitú výkonnosť jedine v prospech mestského lesného hospodárstva“.

Dňa 23. marca 1932 vydal Okresný úrad v Banskej Bystrici smernice na vykonávanie vládneho nariadenia č. 97/1930 Sb. z. a n. pre zostavovanie evidencií trvale ustanovených lesných zamestnancov podliehajúcich povinnosti hospodáriť podľa úradne schválených hospodárskych plánov.

Požitky lesného personálu u mesta Banská Bystrica sa riadili podľa platového zákona čl. 103/1926 a podľa platného systemizačného štatútu, ktorý bol schválený zastupiteľským zborom mesta dňa 20. júla 1934 pod č. 138/1934, pričom boli takéto:

- **Mestský lesmajster** (vysoká škola) – služobná trieda I b, platová stupnica 6 – 4 (7 200 Kč + cestovný paušál). Naturálne pôžitky – služobný byt, 50 prn bukového paliva s dovozom, 6 k. j. deputátnej lúky. Prednosta lesného oddelenia nemohol držať dobytok pretože mal služobný byt bez záhrady a bez hospodárskych budov.
- **Mestský lesný** (stredná lesnícka škola) – námestník mestského lesmajstra, služobná trieda III, platová stupnica 7 – 5 + cestovný paušál. Naturálne požitky – služobný byt, 36 prn bukového paliva, 6 k. j. deputátnych lúk. Táto stanica vtedy ešte nebola obsadená.
- **Mestskí horári** (počet 8) platová stupnica II (zriadenecká) pričom jeden mohol byť zaradený do platovej stupnice I (zriade-

necká) s titulom mestský hlavný horár. Naturálne požitky – služobný byt, 26 prn bukového paliva, 6 k. j. deputátnej lúky. U mestského lesného a horárskeho personálu počet rožného dobytky alebo ošípaných nebol obmedzený. Pastva pre dobytok bola povolená na lesných čistinách v 2-4 kilometrovej vzdialenosti od bytu.

- **Mestskí hájníci** – systemizované boli dve miesta v zmluvnom pomere a ich požitky boli stanovené podľa dohody. Tieto miesta sa mohli obsadzovať aj bez horárskej skúšky, po zložení úradnej prisahy.

Príjmy lesného personálu sa teda skladali z platu, ktorý pozostával zo služneho a činovného, niekedy tiež doplnkového príplatku a výchovného na deti, k čomu neskôr pribudol aj drahotný príplatok. Naturálnym príjmom bol služobný byt, palivové drevo a deputátne pozemky – lúka, pasienok a záhrada.

Starosta mesta dňa 7. apríla 1934 vydal všetkým oddeleniam Mestského úradu, a teda aj lesnému oddeleniu, upozornenie na dodržiavanie úradných hodín, zákaz opúšťania pracoviska bez vedomia prednostu i na potrebu ochotného a svedomitého vykonávania svojich povinností, bez zbytočných prieťahov. Podotkol, že systemizáciou boli slušne upravené požitky mestských úradníkov a zamestnancov a títo majú oproti štátnym zamestnancom aj rôzne výhody, napríklad drevo v režíjnej cene, lacnejšiu elektrinu, a na mieste by bolo preto tieto výhody vyvážiť usilovnosťou.

Zastupiteľský zbor mesta dňa 6. marca 1936 vybral zo siedmich uchádzačov súbehu, vypísaného v zmysle uznesenia zastupiteľského zboru č. 255/1935, Vojtecha Kovalčíka na systemizované miesto mestského lesného v Dolnom Harmanci. Menovaný bol v službách mesta už od roku 1932 a osvedčil sa pri taxačných prácach. Mestská lesná komisia následne dňa 17. júla 1936, podľa návrhu mestského lesného hlavného komisára, ustálila pôsobnosť a povinnosti mestského lesného v Dolnom Harmanci nasledovne:

„1./ Mestský lesný v Harmanci koná svoju službu dľa nariadení ústnych alebo písomných mestského lesmajstra. Vážnejšie nariadenia majú byť mestským lesmajstrom zaznačené do „Dispozičnej knihy“ uloženej v kancelárii mestského lesného.

2./ Mestský lesný zastupuje mestského lesmajstra v čase jeho dovolenej.

3./ Je povinnosťou mestského lesného dbať o to:

a./ Aby medzníky (hraničné značky) lesného majetku neboli preložené na iné miesto, poťažne aby neboli poškodené.

b./ Aby chránil mestský lesný majetok ako lesné porasty, vyhotovené zásoby, lesné spravovacie a závodné budovy a stavby ako aj lesné dopravné prostriedky od každej škody. Aby pri zistení lesných škôd a vypátraní páchatelov spoľahlivo zistil stav veci a mieru zapríčinennej škody a to bezodkladne zahlásil lesnému majstrovi.

c./ Aby pri vyznačení bežných rúbanských, pri odhadnutí a zistení množstva vyrobenej hmoty, pri vyznačení a vymeraní lesných ciest dľa úprav lesného majstra toho zastupoval.

d./ Aby lesného majstra pri kontrolovaní výdaju a vývozu lesných plodín zastupoval, zbadané nesprávnosti lesnému majstrovi ihneď nahlásil.

e./ Aby všetky lesným majstrom ohľadom vonkajšej manipulácie vydané nariadenia presne a odborne boli prevedené lesným personálom a žeby zbadané nesprávnosti dotýčne neodborné konanie personálu ihneď napravil, prípadne lesnému majstrovi zahlásil písomne. Výkon kontroly ako aj prípadné úpravy zaznačí do služobnej knihy dotýčného horára.

f./ Aby jemu poverené technické alebo kancelárske práce dľa úprav lesného majstra na určený čas konal.

g./ Mestský lesný je povinný viesť denník o svojom zamestnaní dľa pokynov lesného majstra. Je hmotne zodpovedný za každú takú vec, alebo predmet tvoriaci príslušenstvo lesného majetku, ktorý mu bol zverený. Práve tak je hmotne zodpovedný za každý taký čin alebo omeškanie, ktoré sa dotýka hmotných záujmov lesného majetku mesta. Jestli by majetok mesta spátril ohrozovaný v hocíjakom smere, povinný je ihneď to oznámiť lesnému majstrovi. V páde požiaru alebo povodne dotiaľ, pokiaľ od lesného majstra neobdrží ďalšie úpravy, je povinný miesto lesmajstra učiniť potrebné opatrenie.

h./ Keď by mestský lesný v ktoromkoľvek opatrení lesmajstra nebezpečie alebo škodu pre lesný majetok spátril, tak obdržaný príkaz – keď bol ústne daný – nech žiada v písme vydať a je povinný o celej veci starostovi mesta podať správu“.

Dňa 7. júla 1939 nadobudol účinnosť nový „Organizačný štatút mesta Banská Bystrica“, ktorý obsahoval okrem organizácie správy mesta a mestských podnikov predpisy o služobných právach a povinnostiach mestských zamestnancov, ako aj počty služobných miest pre všetky odvetvia správy mesta.

Prednosta mestského lesného oddelenia Ing. Štefan Gažo sa stal mestským lesným radcom, Pavol Bučan, Štefan Jasenský, Ján Konder a Ludovít Sásik mestskými hlavnými horármi, Vojtech Kovalčík ostal mestským lesným a rovnako mestskými horármi ostali Viktor Kúsz, Vojtech Karpáty, Ján Kucbel a Jozef Riša. Vládny komisár mesta svojim rozhodnutím zo dňa 24. apríla 1939 pridelil na jednotlivé oddelenia mestského úradu nových zriadencov. Na lesné a hospodárske oddelenie bol pridelený Ján Weis za dennú mzdu. Súčasne bolo nariadené, že všetci kancelárski zriadenci, vrátane nových, budú vykonávať službu v rovnošate, ktorú im poskytne mesto. Mestský hlavný horár Štefan Jasenský (1895-1941) vo veku 46 rokov dňa 29. apríla 1941 po tridsiatich odslužených rokoch umrel. od 1. apríla 1942 odišiel zo zdravotných dôvodov do trvalej výslužby mestský hlavný horár v Dolnom Harmanci Pavol Bučan, ktorý pracoval u mestských lesov v rokoch 1924-1942. V roku 1942 prijali za výpomocného lesného hájnika Ondreja Hríbika a od 1. mája 1942 bola na lesné oddelenie pridelená ako výpomocná kancelárska sila Alžbeta Krajčí. Uprázdnením dvoch horárskych miest vznikla naliehavá potreba doplnenia personálu „čo bolo najvýhodnejšie z radov doterajších zamestnancov, ktorí sa osvedčili ako spoľahliví, usilovní a svedomití pracovníci“. Za mestského horára preto v roku 1943 ustanovili Jána Beňu, ktorý pracoval od 1. mája 1934 ako „mestský horár na skúšku“ (horársky čakatel). Dňa 29. októbra 1943 zložil služobnú prisahu aj mestský horársky čakatel Ladislav Šperka.

Lesný personál v zmysle § 38 zákonného článku XXXI z roku 1879 musel pred nástupom do služby zložiť na notárskom úrade predpísanú služobnú prisahu, ktorá v roku 1943 mala takúto podobu:

„Prisahám Vševediacemu a Všemohúcemu Bohu, že budem usilovne a s bezpodmienečnou vernosťou dozeráť na lesy zverené do mojej starostlivosti, na zverinu a na všetko čo k lesom patrí, že budem podľa mojích síl a možností chrániť pred každou škodou lesy, že od osôb, ktoré by sa pokúsili o poškodenie lesa alebo akejkoľvek jeho príslušnosti, alebo ich skutočne i poškodili, vezmem podľa zákona a bez ohľadu na osobu do zálohu, a ich podľa môjho svedomia bez meškania oznámim a usvedčím; nevinnú osobu nikdy ničím neobviním, stráženie lesa a službu bez vedomia a súhlasu svojho predstaveného alebo v neodvratnej nutnosti neopustím a za všetko, čo bude v mojej starostlivosti zverené, v každom čase zodpovedám. Tak mi pán Boh pomáhaj!“

Text prisahy, podpísaný „sprisahaným“ lesným zamestnancom a potvrdený notárom, bol odovzdaný k dispozícii zamestnávateľovi.

V roku 1944 mesto prijalo za výpomocného horárskeho čakatľa Jozefa Schmidta, ktorý bol v rokoch 1924-1944 výpomocnou silou, a za pomocného hájnika absolventa Hájnickej školy v Liptovskom Hrádku Júliusa Murgaša. V roku 1945 prijali za výpomocného dozorca pri lesnej manipulácii Kazimíra Sanitra. od 1. októbra 1945, po odsľúžení takmer štyridsiatich rokov, odišiel do výslužby mestský hlavný horár Viktor Kúsz.

Po skončení druhej svetovej vojny v roku 1945 boli v službe Lesného oddelenia Úradu MNV v Banskej Bystrici potvrdení: Vedúci oddelenia – mestský lesný radca Ing. Štefan Gažo, mestský lesný Vojtech Kovalčík (Dolný Harmanec), ktorý bol súčasne poverený dozorom v horárskych obvodoch Horný a Dolný Harmanec, Kordíky a Ulmanka, mestskí hlavní horári Ludovít Sásik (Ulmanka) a Ján Konder (Laskomer), mestskí horári Jozef Riša (Kordíky), Ján Kucbel (Horný Harmanec), Vojtech Karpáty (Hlboká) a Ján Beňo (Dolný Harmanec), horársky čakatel Ladislav Šperka, výpomocný horársky čakatel Jozef Schmidt (Dolný Harmanec), Július Murgaš mestský lesný hájnik (Tajov), Ondrej Hríbik výpomocný lesný hájnik (Dolný Harmanec) a Kazimír Sanitra výpomocný dozorca pri lesnej manipulácii v Dolnom Harmanci. Súčasne im boli vydané, resp. vrátené

Mestský lesný v Dolnom Harmanci – Vojtech Kovalčík (1911 – 1981)

Vojtech Kovalčík

prisážené listy lesného personálu okrem mestského lesného radcu, ktorému bolo prisážené svedectvo cez vojnu odcudzené.

Od 1. novembra 1946 na Lesné oddelenie Úradu MNV v Banskej Bystrici prijali Ing. Juraja Styka. Spočiatku pracoval ako lesný asistent, potom ho menovali do funkcie mestského lesného inžiniera. Mestský lesný radca ho mal ako zmluvného lesného inžiniera zapracovať do všetkých aspektov mestského lesného hospodárenia.

V roku 1946 došlo podľa rozhodnutia Lesnej komisie MNV k služobnému premiestneniu mestských horárov takto:

- 1/ Vojtech Karpáty z horárskeho obvodu za Hronom (Hlboká) do horárskeho obvodu Horný Harmanec
- 2/ Ján Kucbel z horárskeho obvodu Horný Harmanec do horárskeho obvodu Dolný Harmanec
- 3/ Jozef Riša z horárskeho obvodu Kordíky do horárskeho obvodu Laskomer
- 4/ Ján Konder z horárskeho obvodu Laskomer do horárskeho obvodu za Hronom (Hlboká)
- 5/ Ján Beňo z horárskeho obvodu Dolný Harmanec do horárskeho obvodu Kordíky
- 6/ Ludovít Sásik bol ponechaný v horárskom obvode Ulmanka, kam bol zadelený v roku 1936, v mestských lesoch však pracoval už od roku 1917.

Podľa hlásenia zo 14. augusta 1949 mestský lesný hospodársky celok s rozlohou 7 404 ha je rozdelený na šesť lesných obvodov, ktoré spravuje desať zamestnancov. Na lesnom oddelení JNV je zamestnaný jeden zodpovedný lesný hospodár, jeden lesný inžinier, jeden kancelársky lesný a jedna kancelárska pomocná sila. V poľesí Harmanec je jeden poľesný (5 500 ha) pričom situácia v jednotlivých lesných obvodoch je nasledovná: v lesnom obvode I. (Dolný Harmanec) je jeden horár (2 200 ha), v lesnom obvode II. (Horný Harmanec) jeden horár (1 900 ha), v lesnom obvode III. (Kordíky) jeden horár (1 000 ha), v lesnom obvode IV. (Uľanka) jeden lesný (1 100 ha), v lesnom obvode V. (Laskomer) jeden lesný (700 ha) a v lesnom obvode VI. (Hlboká) jeden lesný (500 ha). Miesto na drevosklade „Zábava“ je neobsadené, od roku 1945 ho supluje kancelársky lesný. Strážcom (bachťárom) drevoskladu bol po smrti Jozefa Kalinu, od roku 1930 Štefan Liška a potom Jozef Lalík.

Už v roku 1948 mestskí lesní zamestnanci v „Rezolúcii“ predloženej na rôzne orgány žiadali o zlepšenie nepriaznivého personálneho zadelenia, ktoré údajne patrilo medzi najhoršie v rámci väčšiny lesných majetkov na Slovensku. Požadovali zaplniť všetky služobné miesta podľa systemizácie predpísanej v organizačnom štatúte z roku 1939 a vybaviť žiadosti lesného personálu podané už v roku 1942. Rovnako žiadali o rozšírenie systemizácie, ďalej o upravenie horárskych obvodov tak, aby rozlohou nepresahovali 1 000 ha a o upravenie platového zatriedenia, ako aj o sprístupnenie zákonných nariadení a vyhlášok týkajúcich sa lesného hospodárstva a lesného personálu. V požiadavkách bolo aj zachovanie kmeňového majetku mesta, prevzatie pily v Uľanke a zavedenie mechanizácie do mestského lesného hospodárstva. na základe toho mestský lesný radca predostrel Lesnej komisii MNV požiadavku na rozšírenie systemizácie z dvoch na štyri miesta pre horárske obvody Kordíky a Uľanka, kde bolo lesné hospodárenie najintenzívnejšie.

Zloženie mestského lesného personálu tesne pred zoštátnením mestských lesov v roku 1950 bolo nasledovné: Ing. Štefan Gažo (vyskytuje sa aj v podobe „Gazsó“) mestský lesný radca, Ing. Juraj Styk mestský lesný inžinier, Vojtech Kovalčík poľesný, ďalej lesní Ladislav Šperka, Ján Konder, Jozef Riša (vyskytuje sa aj v podobe Jozef „Ryša“) a Ludovít Sásik, horári Vojtech Karpáty (vyskytuje sa aj v podobe „Adalbert“ Karpáty), Ján Kucbel a Ján Beňo, hájníci Ondrej Hríbik, Kazimír Sanitra a Ján Vajs, výpomocní hájníci Ján Klátik, Viliam Vajs, Ondrej Beňo, Viliam Košťál a Jozef Ryša ml.

Poradným a iniciatívnym orgánom Mestského úradu bola **Mestská lesná rada**, ktorá sa na svojich pravidelných zasadnutiach zaoberala všetkými zásadnými otázkami mestského lesného hospodárstva. Vyjadrovala sa k návrhom lesmajstra a odsúhlasovala jeho rozhodnutia pred ich predložením starostovi alebo mestskému zastupiteľstvu, ktoré sa týkali samotného hospodárenia (hospodársky plán, kontrola hospodárenia), poľovníctva (prenájom revírov a s tým súvisiace zmeny), lesného personálu (výber, zadelenie, príjmy), ustaľovala predajné ceny dreva, riešila rôzne spory a iné dôležité záležitosti. Zloženie Mestskej lesnej rady sa v priebehu času menilo. Tak napríklad v roku 1926 členmi lesnej rady boli: Andrej Hanzlík pravotár, Ján Lukovský vedúci notár, Daniel Belluš obchodník, Ing. Róbert Binder lesný inžinier, Ing. Eugen Bózer lesný radca, Bartolomej Hein drevoobchodník, Dr. Viliam Herritz statkář, Ing. Ján Janotík lesný inžinier, Herman Löwy továrnik, Ing. Vojtech Kelemen lesný riaditeľ a Ondrej Striež čalúnnik. Niektorí členovia boli súčasne aj v iných mestských komisiách. Neskôr boli členmi lesnej komisie aj lesný radca Ing. Koloman Kindernay, alebo štátny vrchný oficiál Ing. Eduard Krébes. Mestskú lesnú radu v roku 1943 nahradila **Lesná komisia** pri poradnom zbore vládneho komisára, ktorá bola zriadená podľa rozhodnutia vládneho komisára Banskej Bystrice zo dňa 23. novembra 1943. Do tejto komisie boli menovaní: Hlavný lesný radca a lesný riaditeľ Ing. Andrej Kavuljak, hlavný lesný radca Ing. Karol Čajánek a lesný radca Ing. Ludevít Droba. Po roku 1945 sa táto komisia zmenila na **Lesnú komisiu MNV**.

HOSPODÁRENIE V MESTSKÝCH LESOCH

V sledovanom období sa v mestských lesoch hospodáril podľa platného hospodárskeho plánu len od roku 1935 do roku 1944, v ostatných rokoch hospodárske opatrenia vychádzali z údajov predchádzajúcich hospodárskych plánov, prípadne aj ich revízií. Hospodárenie v mestských lesoch narušali časté kalamity, od roku 1936 výstavba železničnej trate Banská Bystrica – Diviaky a napokon aj vojnové udalosti.

Na mnohé problémy v dovtedajšom obhospodarovaní mestských lesov poukázal lesmajster Ing. Július Petrikovič v *elaboráte „O lesno-hospodárskych pomeroch mesta Banskej Bystrice“* z roku 1922. Okrem *„obrazu minulosti“*, v ktorom načrtol nie najlepší stav mestských lesov v čase prevzatia do spravovania, vylíčil aj *„stav prítomnosti“*, v ktorom naznačil dovtedajšie výsledky svojich hospodárskych opatrení. Východiská pre budúcnosť zas uviedol v časti *„Projekt budúcnosti“*.

Drevorubačské náradie

Svoje návrhy zhrnul do nasledovných viet:

„Umelé zalesňovanie holých plôch nech sa prevádza s tou najväčšou intenzitou. Dreviny nech sú volené podľa stanovištných pomerov. Ináč horubné hospodárstvo s umelým zalesňovaním nech sa zamení za hospodárstvo s postupným rúbaním a prirodzeným obnovovaním. Tento spôsob hospodárstva má na zreteli zachovanie úrodnosti pôdy, ako najdôležitejšieho činiteľa lesnej výroby a zabezpečuje nám životaschopný mladý porast. Všestrannej podpory zasluhuje jedlina ako autochtónna drevina na tých stanovištiach, ktoré jej príroda sama určila. Potrebné bude vybudovať

primerane hustú cestnú sieť. Zdokonaľovať plavenie paliva. V prístupných častiach lesov do života uviesť racionálne prebiecky. Lesy udržiavať v zdravom stave, v poriadku vyčistením ich od suchárov, vývratov, zlomov a odpadkov. S cieľom výnosného speňaženia úžitkového dreva potrebné bude zriadiť drevosklad pri železnici alebo znova vystaviť pílu“. Záverom vyslovil presvedčenie, že „prevedením spomenutých investícií mestské lesné hospodárstvo dosiahlo by ten stupeň výnosnosti, ktorý sa na základe teritoriálnej rozsiahlosti lesného majetku podľa pochopov racionálneho hospodárenia právom očakávať môže“.

Ďalej uvádzame aspoň niektoré čriepky zapadajúce do mozaiky, charakterizujúcej hospodárenie v mestských lesoch Banská Bystrica v sledovanom období, najmä po roku 1930, ktoré sa zachovali v archívnych materiáloch.

V hlásení pre okresný úrad mestské lesné oddelenie zaslalo dňa 12. mája 1930 výkaz nezalesnených a k zalesneniu určených pustých pozemkov, holín a výmoľov. V k. ú. Dolný Harmanec boli takéto plochy v rozsahu 36,5 ha. Pusté plochy a výmole sa nachádzali nad prameňom Bystrice na „Holách“ v nadmorskej výške 1 250 - 1 450 m. Tieto hole boli oddávna spásané statkom harmaneckých lesných robotníkov. Následkom pasenia pôda zmizla a vytvorili sa kamenisté výmole. Vyskytujú sa tam snehové lavíny, ktoré ohrozujú nižšie ležiace pozemky i cesty a nepriaznivo je ovplyvnený vodný stav potoka Bystrica, žiaduce by bolo preto pasenie obmedziť alebo celkom zamedziť a pristúpiť k zalesneniu týchto plôch.

Dňa 24. apríla 1932 starosta Banskej Bystrice stanovil **úsporné opatrenia** v záujme racionálnejšieho hospodárenia mesta v dôsledku postihnutia svetovou hospodárskou krízou. Ceny dreva klesli, tým hlavný zdroj mestských príjmov značne upadol a rozpočet sa stal labilným. Na základe toho mestský lesmajster vydal lesnému personálu takéto nariadenie:

- Neprekročiť ustálené výrobné ceny dreva a množstvo úžitkového i palivového dreva.
- Údržbu ciest, vodných žlabov, a práv v kultúrach vykonávať len po písomnom súhlase lesmajstra a len do výšky povoleného úveru.
- „Posolské mzdy“ sú povolené len pre obvod harmanecký a nesmú presahovať 50 Kč mesačne.
- V prípade živelnéj pohromy, ak lesu hrozí veľká škoda, môže lesný personál bezodkladne vykonať opatrenia a informovať o tom lesné oddelenie.
- Práce organizovať tak, aby výkon bol čo najväčší a náklad čo najmenší.
- Vydávanie sušiny je povolené len v utorok a piatok na všetkých horárskych okresoch.

Vzhľadom na hospodársku krízu bol aj rozpočet mestského lesného hospodárstva na rok 1933 zostavený s najväčšou opatrnosťou, pričom boli doň zahrnuté len najnevyhnutnejšie potreby.

Mestská lesná rada dňa 9. septembra 1932 ustálila rozpočet na rok 1933 takto:

- príjem 1 880 031,06 Kč
- výdavok 1 455 471,80 Kč
- zostatok 424 559,26 Kč

Dňa 25. novembra 1932 informoval mestský lesmajster mestskú lesnú radu o stave lesných kultúr takto:

Staršie ihličnaté kultúry sú nadmerne utláčané bukom a aj novovysadené plochy vyžadujú oslobodenie. Takých plôch je asi 2 000 k. j., čo by si vyžiadalo na oslobodenie náklad 500 000 Kč. Mestské

Vodné žlaby na splavovanie rovného dreva boli takmer v každej doline mestských lesov

lesy pozostávajú na 60 % z listnatých porastov, najmä bukových a na 40 % z ihličnatých. Výberkovou sečou sa postupne vytvorili podmienky pre rozšírenie bukových podrastov na úkor ihličnatých. Na oslobodenie sa nevenovali dostatočné náklady a tiež na vylepšovanie boli použité nevhodné 2-3 ročné drobné semenáčky a preto došlo k potlačeniu ihličnanov. Na ich oslobodenie sa doteraz vydalo 100 000 Kč s upozornením lesného personálu i robotníkov na odbornú kvalitu prác. Treba použiť silnejšie sadenice a preto boli založené dve škôlky. V bežnom roku bolo vysadených 348 000 ks silných sadeníc. pre súčasné neblahé pomery sa na oslobodenie mladín vynaložilo len 4 600 Kč, potreba však bola až 30 000 Kč“.

Hospodárska a lesnícka jednota vo Zvolene za finančnej podpory „Zemедelskej rady pre Slovensko“ a s pomocou Lesného oddelenia Okresného úradu, sa rozhodli pristúpiť k praktickému zveľadeniu lesov formou bezplatného poskytnutia uznaného lesného osiva, ktoré sa malo vysiatať na osobitne vyznačenom mieste a nescelo sa miešať s iným semenom neurčitého pôvodu. Mestské lesné oddelenie si dňa 31. januára 1933 vyžiadalo 4 kg borovicového, 2 kg vejmutkového a 3 kg smrekového semena, ktoré hodlalo vysiatať

v lesnej škôlke Kordíky-Breziny s označením „Semenó Hospodárskej a lesníckej jednoty vo Zvolene“

Mestský úrad v Banskej Bystrici na základe obežníka okresného úradu vo veci rúbania a kľčovania lesov, vydal dňa 24. mája 1935 vyhlášku s upozornením, že vyklčovanie lesa podlieha úradnému povoleniu podľa platného lesného zákona a zákona č. 177/1927 Sb. z. a n. o pozemkovom katastri. Samovoľné kľčovanie sa prísne stíha. Majitelia lesov bez hospodárskeho plánu mali povinnosť výrubu lesa a zmenu kultúry dopredu oznámiť príslušnému administratívemu úradu.

Okresný úrad dňa 18. novembra 1935 oznamuje všetkým majiteľom lesov Banskobystrického okresu, že katastrofálne suchó v roku 1935 spôsobilo neúrodu krmiva a steliva. na zmiernenie stavu vyzval majiteľov lesov, aby umožnili zber lesného steliva tak, aby hrabaním nevznikli škody narušením pôdneho krytu. Poľnohospodárov, ktorí sa v texte uvádzajú ako „zemedelci“, treba pred umožnením hrabania lesného steliva poučiť o škodlivosti zberu steliva na miestach chudobných na humus, na plytkých a piesočnatých pôdach i na južných expozíciách, čo by spôsobilo nežiaduce zmeny fyzikálnych i chemických vlastností pôdy. „V úvahu môže prísť aj zber rôznych druhov burín, hrubšej vrstvy machu, čučoredia, kručiny, papradín a pod. Stelivo možno získať aj vyžínaním metlicovitých tráv a iných plevelov na rúbaniskách, v lesných kultúrach pričom dbať na ich nepoškodenie, alebo aj popri cestách. Úradné povolenie zberu na požiadanie majiteľa lesa vydá Okresný úrad.“ Reakcia Mestského lesného oddelenia na túto výzvu nie je známa.

Mestská lesná rada sa na svojom zasadnutí dňa 17. júla 1936 uzniesla, aby vyrobené a dohotovené palivové drevo odoberal od drevorubačov dotýčný horár, ktorý zoznam hraníc vyhotoví dvojmo a atramentom písaný čistopis zašle mestskému lesnému oddeleniu. „Keď sú horármi riadne vystavené knižky z každého rúbaniska zvlášť odovzdané mestskému lesnému oddeleniu, má byť kontrolne prevzaté palivového dreva. Kontrolný orgán knižky preskúma, odoberie alebo urobí značku a podpíše.“ Mestské lesné oddelenie oznámilo, že výroba palivového dreva sa dovtedy kontrolovala mestskými horármi takto: „Dokončenie výroby a hmotu paliva na jednotlivých rúbaniskách ohlasuje horár mestskému lesnému oddeleniu na prekontrolovanie množstva i výroby dohotoveného dreva, ktoré vykonáva na tvári miesta mestský lesmajster, prípadne jeho zástupca za prítomnosti horárov a zástupcov robotníkov. Správnosť potom potvrdia mestský lesmajster, mestský účtovník a horár.“ Napriek námietke, že tento návrh je podľa člena lesnej rady Ing. Eduarda Krébesa nákladnejší a prácu kontrolného orgánu neľahčujú, mestská lesná rada ho prijala a nariadila podľa neho pokračovať. na ďalšom zasadnutí, dňa 17. júla 1936 Mestská lesná rada prerokovala správu mestského hlavného lesného komisára, týkajúcu sa kontroly lesných prác, zalesňovania starých rúbanísk, prispôsobovania administratívy lesného oddelenia administratíve štátnych lesov a majetkov, ďalej problematike deputátnych pozemkov (slabý výnos z deputátnych lúk), ochrannej služby na Urpíne a návrhu pôsobnosti a povinností mestského lesného v Harmanci.

Štátnemu výskumnému ústavu pre pestovanie lesov a lesnícku biológiu zaslalo Mestské lesné oddelenie dňa 6. marca 1936 vyplnený dotazník o prirodzenej a umelej obnove lesa. Uvádza sa v ňom, že lesy v majetku mesta Banská Bystrica majú rozlohu 7 404,65 ha. Prevládajúce expozície sú sever, západ a severozápad, priemerný sklon 15-20°, nadmorská výška 350-1 400 m. Priemerné ročné zrážky sú 1 200 mm, priemerná ročná teplota 8,5° C, podložie je vápencové. Zastúpenie drevín je nasledovné: Javor + jaseň – 20 %, buk – 40 %, smrek – 20 %, jedľa – 20 %, priemerná bonita podľa Feistmantela je IV a rubná doba 100 rokov. Ročný etát hmotový predstavuje 29 572 m³. a jeho vyťažením vzniká plocha 59,65 ha, ku ktorej pristupuje z dávnejšej ťažby 5,48 ha. Prirodzene sa ročne obnovuje plocha 15 ha (30 %), za predchádzajúcich 20 rokov to bolo 340 ha (30 %). Umele sa ročne obnovuje plocha 50 ha, za predchádzajúcich 20 rokov to bolo 1 000 ha (70 %). Prirodzená obnova sa dosahuje „sečou tmavou“ (clonný rub). Týmto spôsobom sa dosahujú veľmi dobré výsledky najmä u listnatých drevín ako sú buk, jaseň, javor a brest, z ihličnatých u jedle. Jednotlivé fázy „seče tmavej“ musia byť zakladané proti prevládajúcim vetrom severným a severozápadným, ktoré často prichádzajú ako zhubné víchry. Okrem „seče tmavej“ sa iných hospodárskych spôsobov na dosiahnutie prirodzenej obnovy nepoužíva. Umelá obnova sa vykonáva len sadbou jamkovou, sejbou sa nepoužíva, a to v nepravidelnom spon v množstve 4 000-5 000 sadeníc na jeden hektár. Sadenice sú z 2/3 z vlastných škôlok a 1/3 vhodnej proveniencie sa kupuje. Jamková sadba sa považuje v obvode mestských lesov za optimálnu.

Výkaz plav. potokov		
Pomenovanie potoka	Výška v m	Poznámka
Bystrica	14 310	
Rubytov	2 220	
Zálmanc - Harmanec	5 700	
Hlboký jarok	1 300	
Právnica	2 850	
Bierny potok	4 180	
Černov	5 950	
Harmanec	1 730	
Andrašova	1 540	
Spolu:	34 720 m	

Výkaz plavených tokov v obvode mestských lesov (1933)

Vhadzovanie rovnaneého dreva do vodného žľabu – flúdra

Zaujímavý údaj týkajúci sa pestovania smrekovca opadávého nachádzame už v elaboráte niekdajšieho lesmajstra Ing. Júliusa Petrikoviča (1922):

„Musím ešte vyzdvihnúť tú zvláštnu okolnosť nepochopiteľnej záľuby pestovania červeného smreka na takých polohách, kde červený smrek vôbec nepatrí. Tak napríklad červeno-smrčinou je vysadené široké pásmo stráne v Dolnom Lelekove na ploche asi 8 k. j., v lese „Urpínčoku“ asi na 4 k. j., potom v Bystriciach atď. V takýchto nízkych polohách červený smrek omachnatie, vyschne alebo skrze rakovinu (Periza Willkomii) zahynie“.

Okresný úrad v B. Bystrici dňa 2. septembra 1936 zaslal na Mestské lesné oddelenie obežník Ministerstva zemédelství a Ústředního ředitelství státních lesů a statků ohľadne problematiky vejmutovky (*Pinus strobus*) v súvislosti s návrhom fytopatológa Tubeufa na vynechanie tejto dreviny z pestovania v jednom „obmýti“, ktoré je potrebné na vyradenie huby *Cronatium ribicola* (*Peridermium strobi*). V záverečnom posudku prieskumu Dr. h. c. Lorenz Wappes z Mníchova totiž uviedol, že niet dôvodu, aby vejmutovka naďalej pestovaná nebola a aby bola nahrádzaná borovicou rumelskou (*Pinus peuce*), preto sa odporučilo tejto problematike venovať pozornosť. V odpovedi Mestského lesného oddelenia zo dňa 26. septembra 1936 sa uvádza, že mesto začalo pestovať vejmutovku v roku 1927, a to na rozlohe asi 1 k. j. V uvedenom roku bola vejmutovka vysadená v nadmorskej výške 450-500 m, na ploche 500 m² v zmesi so smrekom a na ploche asi 0,75 k. j. v zmesi s bukom, jedľou a smrekom. na prvej ploche mala vejmutovka veľmi dobrý vzrast s ročným výškovým prírastkom priemerne 0,45 – 0,50 m, niektoré dokonca až 1,05 m, tak že v roku 1927 vysadená dvojročná vejmutovka úplne potlačila súčasne vysadený smrek a prevýšila ho o 2 až 3 metre. Pozorované bolo tiež, že aj na horších bonitách svojím výškovým prírastkom prevyšuje všetky ostatné dreviny a kultúram vejmutovky sa neobyčajne dobre darí. V roku 1936 bola vejmutovka vysadená asi na 3 k. j. a je pripravené na vysadenie ešte aj na ďalších 2 k. j. v zmesi s inými drevinami. Záverom bolo

konštatované, že „dovtedy vypestované vejmutovkové kultúry sú zdravé a len pomiestne poškodzované srncami.“

Na zasadnutí mestskej lesnej rady 10. mája 1938 urgoval Ing. Eduard Krébes zavedenie evidenčnej (dispozičnej) knihy podľa návrhu lesného radcu Ing. Ludevíta Drobu, do ktorej by sa kvôli lepšiemu prehľadu vpisovali úlohy udelené mestským lesným radcom a ich plnenie. Kriticky sa tiež vyjadril k nepozvaniu členov mestskej rady na kontrolu zalesňovacích prác ani „plavačky“ palivového dreva z dolín v minulom roku. Uviedol, že na zalesňovaciu sezónu „sú pri lesnom erári vyslané všetky mladé odborné sily vysokoškolské či stredoškolské aby tieto práce boli včas a kvalitne vykonané. Mestské zalesňovacie práce pritom nevedie ani príslušný horár, lebo je zaujatý ochrannou službou, ale len predrobotník (zrejme predák), alebo mladík, ktorý je na praxi z hájnickej školy.“ Vytkol, že od zele-

ného stola sa nedá viesť lesné hospodárstvo a šetrenie na cestovných nákladoch sa v praxi vypomstí. Navrhol preto „vyslať na kontrolu zalesňovacích prác vlašajších aj tohoročných užšiu komisiu.“ Mestský hlavný lesný komisár sa ospravedlnil a uviedol, že komisia mohla vykonať kontrolu aj bez pozvánky. Kontrolou v čo najkratšom čase mestská lesná rada poverila Ing. Kolomana Kinderanya a Ing. Eduarda Krébesa. Súčasne bolo kritizované aj pretrvávajúce neočísľovanie hraničných kopcov, ktoré niekde, najmä od Riečky, už aj chýbali, preto „treba ich znova zamerať a fixovať – ustáliť. Uznáva sa, že mestské lesné oddelenie je dosť zatažené v súvislosti s výstavbou dráhy B. Bystrica-Diviaky, ale ešte predtým, v súvislosti s taxačnými prácami, sa mali kopce očísľovať. Mestský lesný Vojtech Kovalčík by mal byť okamžite poverený výkonom tejto práce.“ Mestská lesná rada zaviazala mestského hlavného lesného komisára čo najskôr očísľovať kopce a podať správu o ohraničení mestského lesného majetku.

Národohospodárska župa stredoslovenská so sídlom vo Zvolene dňa 1. augusta 1938 vyzvala všetky obce na strednom Slovensku k podaniu návrhov pre jednotlivé odvetvia, vrátane lesného hospodárstva, na prestavbu hospodárstva v tom čase už samostatného Slovenska – **súhrn hospodárskych požiadaviek obce**. Mestské lesné oddelenie v odpovedi zo dňa 14. decembra 1938 uviedlo, že v Banskej Bystrici sú dobré podmienky pre „lesopriemyselné podniky, pretože leží uprostred rozsiahlych štátnych i obecných lesov, pričom výstavbou dráhy B. Bystrica – Diviaky sa stane železničným uzlom.“

Okolie B. Bystrice je bohaté na bukové porasty, preto sa navrhlo v meste znovu založiť továreň na nábytok z ohýbaného dreva – bola to bývalá „Thonet-Mundus“ – v ktorej v roku 1929 zastavili výrobu nie z ekonomických, ale z politických dôvodov. Neskôr išlo o továreň na kopytá, ale ani tento plán sa z neznámych príčin neuskutočnil. Mohla by tu byť aj továreň na výrobu pohonných látok z dreva, prípadne aj na výrobu dýh a preglejok.

Vládnym nariadením č. 208/1939 vstúpili od 2. septembra 1939 do platnosti ustanovenia o obrane štátu a rozpočtových úpravách, ktoré obmedzovali aj hospodárstvo zväzkov územnej samosprávy na výdavky nevyhnutne potrebné, čo stanovoval nadriadený štátny dozorný úrad. Vládné nariadenie č. 245/1941 Sb. z. a n. o obmedzení platových nárokov zo štátnych alebo verejných prostriedkov sa vzťahovalo aj na zamestnancov územnej samosprávy, a preto ho rozposlali notárskym úradom, riaditeľovi mestskej elektrárne, aj všetkým prednostom oddelení Mestského úradu v Banskej Bystrici, vrátane oddelenia lesného. V zmysle vyhlášky Ministerstva hospodárstva č. 28 z 3. marca 1942 boli splnomocnené okresné úrady disponovať povozmi vo svojom okrese s cieľom najvhodnejšieho využitia dopravných prostriedkov počas mimoriadnych hospodárskych pomerov spôsobených brannou pohotovosťou štátu. Spomenuté opatrenia pretrvávali aj počas nasledujúcich rokov.

Napriek varovaniu člena mestskej lesnej rady Ing. Eugena Bózera už v roku 1919 „čo najrozhodnejšie odporúčam aby mesto ďalej väčšie odpredaje dreva v lese na pni neprevádzalo a cudzích platených robotníkov do svojich hôr viacej nepripúšťalo“, v niektorých prípadoch sa odpredávalo drevo v lese na pni aj v nasledujúcich rokoch. Tak napríklad dňa 4. januára 1943 to bola ponuka na odpredaj dreva z bežných rúbanísk v lesnej čiastke Andrášová v množstve asi 3 500 m³ tvrdej guľatiny a metrovice. Súčasne boli stanovené tieto podmienky pre vymanipulovanie, ktoré musela drevo kupujúca stránka dodržať: „Do 13. januára 1943 podať ponuky s navrhnutými kúpnyimi cenami. Výrobu metrovice ukončiť do 31. júla 1943 a odvoz z lesa do 31. marca 1944. Guľatinu v lese bude preberať a merať mestský lesný orgán, ktorý vystaví aj sprievodný povoznícky list. Manipuláciu aj vývoz si firma vykoná na vlastný náklad a svojimi robotníkmi a povozníkmi. Robotníci môžu použiť len jestvujúce drevorubačské koliby, nové sa stavať nesmú. na kladenie ohňa použiť len podradné drevo. Rúbaniská sú vyznačené mestským lesným oddelením, za každý vyrúbaný strom mimo rúbanísk zaplatí firma mestu okrem kúpnej ceny pokutu 200 Ks“. Dôvodom vyššie spomenutého varovania Ing. Eugena Bózera boli dovtedajšie nedobré skúsenosti s cudzími robotníkmi, ktorí „ponechávali veľké množstvo

odpadu a podradného dreva čo by sa ešte dalo zužitkovať, speňažiť a súčasne by boli aj vyčistené rúbaniská na zalesnenie.“

V roku 1936 objednalo mestské lesné oddelenie v „Semenárskom závode štátnych lesov Praha“ 1 500 ks dvojročných agátových sadeníc, v „Lesnej škole štátnych zemedelských škôl v Liptovskom Hrádku“ 5 000 ks dvojročných školkovaných a 2 000 ks štvorročných prestrihovaných sadeníc smrekovca, vo firme „Alois Buršík – lesné školy“ 6 500 ks sadeníc duba (*Quercus sessiliflora*). Objednávku vybavil len pražský semenársky závod. Správa štátnych lesov v Slovenskej Ľupči ponúkla dodať 50 000 ks dvojročných a 20 000 ks trojročných smrekových sadeníc z lesnej školy Kmeťová.

Podľa výkazu výmery lesných škôlok a zásoby sadeníc v nich k 12. septembru 1939 boli v obvode mestských lesov (7 404,65 ha) štyri lesné školy so skutočnou plochou 9 623 m² (zasiata plocha 6 437 m²) na ktorých sa dosahuje priemerná ročná produkcia 570 000 kusov sadeníc. Zásoba sadeníc k dátumu vyhotovenia výkazu bola 1 760 000 kusov. Skutočná plocha jednotlivých škôlok bola nasledovná: Tajchy – 4 683 m², Breziny – 3 300 m², Bystrice – 1 157 m² a Kopa – 483 m². Ministerstvo hospodárstva v roku 1941 vyzvalo majiteľov lesov na rozširovanie lesných škôlok tak, aby na každom lesnom majetku boli v produkcii sadeníc nielenže sebestační, ale aj aby z prebytku mohli dotovať malé lesné majetky bez škôlok. Problémom bola dlhšia neúroda lesného semena. Navyše v roku 1941 došlo k veľkej kalamite v slovenských lesoch, a preto vznikli obavy, že vyvrátené plochy nebudú môcť v priebehu troch rokov zalesniť. Podľa pokynov župného združenia lesnej prvovýroby sa mala venovať pozornosť zberu čo aj najmenšieho množstva semena a rokovať s Výskumnými ústavmi lesníckymi v Banskej Štiavnici o prípadnej možnosti použiť semeno aj z neuznaných porastov. Výskumné ústavy s tým súhlasili len za predpokladu, že sa dokáže núdzový stav na základe vykalkulovania zásob semena z uznaných porastov a potreby pre naliehavé zalesnenie. Po preukázaní núdzového stavu odporučili zbierať semeno len zo zdravých stromov, označiť ho a zvlášť uskladiť. Po skončení núdzového stavu sa malo osobitne rozhodnúť o ďalšom použití takéhoto semena. Rok 1942 bol semenným rokom smreka a preto Semenársky závod v Lip-

Vhadzovanie dreva do suchého šmyku – rizne

Suchý šmyk – rizňa

to vskom Hrádku vydal pokyny na odborné uskladnenie semien. Ukázalo sa, že úroda semena bola o 30 % nižšia ako sa predpokladalo, veľmi nízka bola najmä u listnatých drevín. Aj sypavosť šišíek bola o 30-40 % nižšia ako inokedy. Problémom bol aj nedostatok zbieračov semien. Vynaložilo sa úsilie na využitie úrody ihličnatého semena, a to aj do zásoby na najbližšie roky.

Podľa výkazu zalesňovania za roky 1940-1942 boli plocha, počet a sortiment sadeníc nasledovné:

- V roku 1940 bolo zalesnené 103,74 ha s použitím 474 745 ks sadeníc smreka, jedle, smrekovca, sosny, duglasky (6 700 ks sadeníc na 1,50 ha) a duba (4 950 ks sadeníc na 2,21 ha)
- V roku 1941 bolo zalesnené 78,85 ha s použitím 368 260 ks sadeníc smreka, jedle, smrekovca, sosny, duglasky (5 410 ks na 1,22 ha), duba (3 450 ks na 0,77 ha), lipy a jelše
- V roku 1942 bolo zalesnené 87,02 ha s použitím 396 358 ks sadeníc smreka, jedle, smrekovca, sosny, duglasky (2 550 ks na 0,56 ha), duba (3 799 ks na 0,84 ha), lipy a jelše.

Župný úrad v B. Bystrici 11. novembra 1943 nariadil vykonať revíziu lesného hospodárenia na lesnom majetku mesta Banská Bystrica v dňoch 17. až 20. novembra 1943. Revízie sa zúčastnil zástupca lesného oddelenia župného úradu Otto Brezina a mestský lesný radca Ing. Štefan Gažo. Poverený zástupca vládneho komissára mesta Ondrej Smida sa revízie nemohol zúčastniť pre chorobu. O výsledkoch revízie bola dňa 20. novembra 1943 napísaná zápisnica v Dolnom Harmanci. Hneď v úvode bolo konštatované, že lesný majetok mesta je obhospodarovaný podľa riadneho lesného hospodárskeho plánu, ktorý bol schválený bývalým Ministerstvom zemeľstva v Prahe v roku 1936.

Uvedený bol nasledovný prehľad mýtnej (rubnej) a predmýtnej (predrubnej) ťažby v rokoch 1935-1942 :

Ťažba mýtna (rubná) v hmote stromovej / ťažba predmýtna (predrubná) v hmote odmernej

Rok	Hospodárska skupina A	Hospodárska skupina B	Hospodárska skupina C
1935	29 572 m ³ / 1 787 m ³	34 m ³	469 m ³
1936	29 369 m ³ / 2 386 m ³	-	-
1937	26 022 m ³ / 3 114 m ³	141 m ³	294 m ³
1938	27 863 m ³ / 2 464 m ³	550 m ³	169 m ³
1939	28 142 m ³ / 2 020 m ³	602 m ³	149 m ³
1940	29 144 m ³ / 2 220 m ³	708 m ³	203 m ³
1941	29 094 m ³ / 1 860 m ³	768 m ³	1 033 m ³
1942	29 311 m ³ / 2 321 m ³	1 861 m ³	2 950 m ³
1943	údaje v čase revízie ešte neboli k dispozícii		

Zo zápisu vyplýva, že v hospodárskej skupine B a C až do roku 1942 predmýtna (predrubná) ťažby neboli vykonané. Odchýlky vyťaženej drevnej hmoty v jednotlivých rokoch boli zdôvodnené výmermi príslušných nadriadených úradov, ako aj úsporami v rokoch 1935-1937 a 1942. Ďalej bolo v zápise uvedené:

„Okrem uvedených ťažieb boli na lesnom majetku mesta B. Bystrice v hospodárskych skupinách A a C vykonané ešte tieto mimoriadne ťažby, spojené so zmenou kultúry:

1/ Podľa výnosu bývalého Ministerstva zemeľstva v Prahe č. 103.823-VII.- D/1937 zo dňa 13.januára 1938 bola mestu B. Bystrica povolená mimoriadna drevoúžitba a zmena kultúry pre projekt železnice na trati B. Bystrica-Diviaky, na úhrnnej ploche 30,02 ha s drevnou hmotou stromovou 6 077 m³.

2/ Výnosom bývalého Krajinského úradu v Bratislave č. 18.687/16/1938 zo dňa 16. februára 1938 bola povolená mestu B. Bystrica premena lesnej pôdy na stavbu železničného telesa na úhrnnej ploche 43,20 ha s mimoriadnou ťažbou v objeme asi 10 102 m³.

Tieto dve mimoriadne „drevoúžitby“ mali byť podľa citovaných výnosov a dodatočného výmeru bývalého Krajinského úradu v Bratislave č. 297.603/16-1938 zo dňa 18. novembra 1938 „zašetrované“ tým spôsobom, že ročný etát tohto hospodárskeho celku bol znížený počnúc rokom 1939 úmerne o úbytok mýtneho (rubného) prírastku, ktorý je zrejmý z uvedených ročných rubných a predrubných ťažieb. Za tých istých úsporných opatrení boli vykonané ešte tieto premeny lesných kultúr, spojené s mimoriadnymi „drevoúžitkami“:

3/ Výmerom bývalého Krajinského úradu v Bratislave č. 88.557/16-1938 zo dňa 4. apríla 1938 bola povolená premena lesnej kultúry na stavbu železničnej trate B. Bystrica-Diviaky na úhrnnej ploche 3,43 ha s drevnou hmotou 960 m³.

4/ Výmerom bývalého Krajinského úradu v Bratislave č. 346.077/16-1938 zo dňa 4. novembra 1938 bola povolená premena lesnej kultúry na tom istom hospodárskom celku a to na kameňolom, pieskovište a lanovú dráhu a na rozšírenie cesty na celkovej ploche 11,17 ha s úhrnnou drevnou hmotou asi 1 282 m³.

5/ Výmerom bývalého Krajinského úradu v Bratislave č. 334.297/16-1935 zo dňa 9.decembra 1935 bola povolená premena lesnej kultúry pre stavbu elektrického vedenia v Harmanci na ploche 2,1 ha s drevnou hmotou 330 m³.

6/ Výnosom bývalého Ministerstva zemeľstva v Prahe č. 17.687-VII.D/1937 zo dňa 1.marca 1937 bola povolená mimoriadna ťažba pruhu pre elektrické vedenie na celkovej ploche 22,33 ha s úhrnnou drevnou hmotou stromovou 2 690 m³, ktorá premena bola len dočasná a ktorá následkom zrušenia prevádzkového povolenia v zmysle výnosu Ministerstva dopravy a verejných prác v Bratislave č. V.P.46.881-I/3-1940 zo dňa 9. októbra 1940 bola pojatá do riadneho lesného hospodárenia.

7/ Výmerom bývalého Krajinského úradu v Bratislave č. 205.604/16-1938 bola povolená premena lesnej kultúry pre stavbu elektrického vedenia v mestských lesoch v chotári obcí Riečka a Banská Bystrica (Laskomer) v celkovej výmere 0,99 ha s drevnou hmotou 114 m³.

V rámci terénnej obhliadky bolo zistené, že „mimo značného prirodzeného zmladzovania veľká časť lesných plôch bola umelým spôsobom ihličnatými sadenicami (smrek, jedľa, smrekovec, borovica, duglaska) znovu zalesnená, poťažne prirodzené nálety a podrasty doplnené, lebo v zmysle predpisov lesného hospodárskeho plánu, pokiaľ sa týka budúceho hospodárenia čo do percentuálneho dopestovania jednotlivých druhov drevín, je snahou terajšieho lesného hospodára dopestovať miešané a miestnym pomerom

zodpovedajúce porasty. vo všeobecnosti je lesným hospodárskym plánom v hospodárskej skupine A predpísané prevádzanie semenných sečí“ (rubov), ktoré boli – pokiaľ to len bolo možné – prevedené, avšak vyskytli sa elementárne škody väčších rozmerov, v ktorých to prípadoch nemohol byť normálny, poťažne obvyklý postup semennej seče (rubu) dodržaný, nakoľko bez neodkladného umelého zásahu nemohol byť budúci lesný porast vychovaný v intenciách predpisov lesného hospodárskeho plánu, to je dopestovania miešaných porastov, nakoľko v hospodárskej skupine A prevláda buková drevina. Táto drevina má následkom výnimočne dobrých stanovištných pomerov, hlavne bonitných, mimoriadne rýchly vzrast a takmer každoročne semenný rok. Keď by sa tedy nie ihneď po utvorení väčších medzier s umelým zalesnením iných druhov drevín nezapočalo, dopesťovali by sa prirodzeným spôsobom prevážne čisté bukové porasty.

V dôsledku uvedeného bude treba, aby pri najbližšej revízii lesného hospodárskeho plánu bola táto okolnosť do úvahy vzatá a v predpise pre budúce hospodárenie, v hospodárskej skupine A bolo náležite o to postarané, lebo výlučným hospodárením spôsobom semennej seče nedalo by sa zabrániť tomu, aby buk nezostal v značnej prevahe.

Boli preskúmané tiež lesné škôlky, ktorých sa na celom lesnom majetku nachádza 6 s úhrnnou rozlohou 11 990 m², čiže 1,19 ha s ročnou kapacitou asi 714 000 kusov trojročných preškolkovaných sadeníc, ktoré sa nachádzajú vo vzornom stave. pri schvaľovaní lesného hospodárskeho plánu nachádzali sa na lesnom majetku B. Bystrice 4 lesné škôlky s úhrnnou výmerou 0,56 ha a s ročnou kapacitou 336 000 kusov sadeníc. Oproti terajšiemu stavu lesných škôlok je výmera týchže zvýšená o 6 300 m² a o zvýšenú ročnú kapacitu lesných sadeníc v počte 378 000 kusov“.

V zmysle „obežníka“ Lesníckej a drevárskej ústredne zo dňa 27. októbra 1945, povozmi na odvoz dreva disponovalo ONV, ktoré po dohode s MNV vydávalo príslušné príkazy a zákazy. O racionálne využitie záprahov dbal poradný zbor v rámci ONV. Množstvo dreva na odvoz podľa chotárov obcí bolo preto potrebné nahlásiť na ONV. Uprednostňoval sa odvoz palivového dreva.

Úrad ONV dňa 25. októbra 1945 oznámil obciam, že im môžu byť pridelené lesy patriace Nemcom, Maďarom a kolaborantom len v tom prípade, ak majú rozlohu menšiu ako 50 ha, ostatné pripadnú štátu. v okrese Banská Bystrica však všetky takéto lesy presahovali 50 ha a preto ich nemohli obciam prideliť. Lesné majetky Dr. V. Herritza, Dr. J. Badínyho a E. Miššányiho sa dostali pod vnútenú správu a neskôr boli skonfiškované. Mestský lesný radca Ing. Štefan Gažo sa stal vnúteným správcom lesného majetku rodiny Dr. V. Herritza.

Rovnané drevo sústredené pred splavovaním

V roku 1945 sa v mestských lesoch umelo zalesnilo 9 ha a prirodzene 15 ha, vylepšilo sa 12 ha. Použili na to 86 000 ks sadeníc, z čoho 71 000 ks smreka, 7 000 ks smrekovca, 7 000 ks jedle a 1 000 ks duba. Z predchádzajúceho obdobia ostávalo umelo zalesniť 87 ha a vylepšiť 150 ha. V roku 1946 oznámilo Lesné oddelenie Úradu MNV, že v dôsledku dobrej úrody, po zbere disponuje 350 kg žaluďov a 250 kg bukvíc, pričom pre vlastnú spotrebu postačuje 50 kg žaluďov a preto ostávajúce množstvo ponúkli iným záujemcom. Navrhlo sa dokonca umožniť záujemcom zber za uznávací poplatok 0,10 Kčs/1 kg. Mesto nemalo čisté dubové porasty čím ani nebolo odkázané na nákup semena. V porastoch predpísaných na obnovu sa mohlo vysiať najviac 2 q žaluďa asi na 300 ha, s nákladom 8 tisíc Kčs za zber a vysiatie.

V dňoch 14.-15. júna 1946 sa v mestských lesoch uskutočnila revízia zalesňovania, ktorej sa za Lesné oddelenie Úradu ONV zúčastnil Ing. Kornel Medrický, za Lesné oddelenie Úradu MNV mestský lesný radca Ing. Štefan Gažo a mestský lesný Vojtech Kovalčík. Podľa zalesňovacieho návrhu v roku 1946 sa malo zalesniť 55,93 ha holín. v návrhu však neboli zahrnuté rúbanská po kalamitách v rokoch 1941-1945 s výmerou 31,07 ha a vylepšiť bolo potrebné ešte 150 ha mladín. na jar v roku 1946 sa zalesnilo 30,22 ha a 57,20 ha sa vylepšilo. Vysadené bolo 242 900 kusov sadeníc (190 480 ks smreka, 31 275 ks smrekovca, 7 600 ks jedle, 540 ks duba, 2 000 jelše a 3 000 ks lipy). Po terénnej pochôdzke v jednotlivých porastoch komisia stanovila ďalšie úlohy v zalesňovaní, vylepšovaní, alebo aj oslobodzovaní výsadiab (výseky krovia). Konštatované bolo, že „mesto nemohlo v plnom rozsahu uskutočniť zalesňovanie pre nedostatok pracovných síl a predchádzajúce vojnové udalosti. V rozpočte na rok 1947 mali byť tieto úlohy pokryté. Lesné škôlky boli v poriadku, v bežnom roku v nich vysiali 20 kg smrekového a 2 kg borovicového semena.“ Komisia odporučila obstaráť brestové semeno z vlastných zdrojov.

V roku 1947 bola výmera umelého zalesňovania v mestských lesoch 67 ha s finančným nákladom 259 528,50 Kčs. Spotreba sadeníc bola 315 300 kusov, dominoval smrek, ďalej boli použité jedľa, smrekovec, borovica, dub a iné dreviny.

Podľa výpisu z evidencie LHP za hospodársky rok 1948 bolo v hospodárskej skupine A vykázané zalesnenie holín na 64 ha, doplnňovanie na 18,90 ha, pričom ostávalo ešte na 110 ha a v hospodárskej skupine C zalesnenie 1,47 ha holín so zostatkom 5,55 ha. Lesné oddelenie ONV v roku 1948 upozornilo na potrebu krytia spotreby lesného semena z vlastných zdrojov. Výhodou toho je aj poznanie jeho pôvodu. Odporučilo sa preto organizovať zber kvalitného a zdravého semena zo súcích stromov všade kde je to možné a potom ho odborne uschovať až do použitia. Podľa výpisu z evidencie LHP v roku 1949 bolo zalesnené 53,12 ha holín, 20,07 ha chybných mladín a ostávalo ešte 65,30 ha v hospodárskej skupine A, ako aj ostatok 5,55 ha v hospodárskej skupine C.

V roku 1950 bola celková výmera lesných škôlok v lesnom majetku mesta Banská Bystrica 11 000 m², z čoho produkčná plocha tvorila 7 550 m². Nachádzali sa v lesných čiastkach Tajchy, Bystrice, na Brezinách, na Táloch, v Laskomeri a na Kope.

Pôdohospodársky referát JNV v B. Bystrici nariadil mestským lesom v jeseni 1950 zabezpečiť zber lesného osiva: 50 kg jedľového, 25 kg javorového, 30 kg jaseňového a 20 kg lipového. Predpísané množstvo bolo treba považovať za minimálne, druh semena nebol smerodajný a povolený bol zber semien aj z kríkov, okrem šípu. Výkup bol za úradné ceny.

Prehľad ťažby rubnej / predrubnej za obdobie rokov 1943-1946:

Rok	Hospodárska skupina A	Hospodárska skupina B	Hospodárska skupina C
1943	26 037 m ³ / 3 590 m ³	114 m ³	2 503 m ³
1944	26 197 m ³ / 2 246 m ³	81 m ³	170 m ³
1945	23 524 m ³ / 129 m ³	47 m ³	749 m ³
1946	25 071 m ³ / 2 677 m ³	116 m ³	146 m ³

Podľa výmeru ťažby, ktorý schválil ONV, v obvode správy lesov mesta B. Bystrice sa na rok 1947 predpísalo vyťažiť 25 368 m³ dreva, z toho 11 034 m³ ihličnatého a 14 334 m³ listnatého, na rok 1948 celkove 26 915 m³ dreva, z toho 11 452 m³ ihličnatého a 15 463 m³ listnatého, na rok 1949 bol celkový predpis ťažby v objeme 33 353 m³ dreva a podľa mýtného návrhu na rok 1950 to bolo až 42 210 m³ dreva, z toho 20 680 m³ ihličnatého a 21 530 m³ listnatého dreva.

Lesnícka a drevárska ústredňa koncom roku 1949 vydala smernice pre ťažbu dreva na rok 1950. Uvedené bolo, že „predpis ťažby listnatého úžitkového dreva na rok 1950 presiahol vykázanú reálnu možnosť lesných závodov a preto sa treba zamerať na maximálne využitie drevnej hmoty a dosiahnuť maximálne percento úžitkovej hmoty. Drevospracujúci priemysel zaviedol spracovanie aj menej kvalitných sortimentov a dokáže zužitkovať aj tenkú guľatinu, pod 20 cm hrúbky na tenšom konci. Plánom predpísaná ťažba listnatého dreva sa má vykonať podľa lesohospodárskych a lesopestebných hľadísk, na všetkých miestach, kde to tieto hľadiská umožňujú“.

Zaujímavosťou je zavedenie tzv. „odvozných jednotiek“ do hlásení o množstve odvezeného dreva od roku 1949. Množstvo

odvezeného dreva v plm sa prepočítavalo koeficientom podľa sortimentov na odvozné jednotky. Tak napríklad v „spešnom“ (súrnom) hlásení na ONV zo dňa 5. februára 1949 sa uvedzalo, že „od 30. januára do 5. februára 1949 bolo na lesnom majetku mesta odvezené 692 odvozných jednotiek.“ Administratíva Lesného oddelenia bola zaťažaná veľkým množstvom pravidelných a nepravidelných hlásení a výkazov. Prichádzali výkazy týždenné, mesačné, štvrťročné, polročné, koncoročné, „spešné“ a iné, ktoré požadovali rôzne orgány, úrady a inštitúcie, spravidla v predpísanej štruktúre. Niektoré postupom času síce zrušili, ale napriek tomu ich stále ostávalo neúrekom...

Najrozšírenejším spôsobom dopravy palivového dreva v lesoch mesta Banská Bystrica v minulosti bolo spúšťanie suchými šmykmi – rizňami, potom vodnými žľabmi – flúdrami a napokon plavením potokmi. Lesmajster Ing. Július Petrikovič (Petrikovich) v roku 1922 udáva, že „vodné žľaby sa nachádzajú v dolinách Cenovo v dĺžke 4650 m, Prašnica v dĺžke 1 840 m, Rakytovo v dĺžke 2 400 m.“ Napríklad v doline Prašnica sa plavilo ročne 2 000 až 2 500 priestorových metrov (prm) dreva, pričom to bolo denne okolo 150 prm za pomoci 40 až 80 robotníkov. Podľa výkazu z 8. mája 1933 bola dĺžka plavených tokov nasledovná: Bystrice 19 310 m, Rakytovo 2 220 m, Zalámaná-Harmanec 5 700 m, Hlboký jarok 1 300 m, Prašnica 2 850 m, potok Čierne 4 130 m, Cenovo 5 950 m, Harmančok 1 730 m a Andrášová 1 540 m, čo bolo dohromady 34 730 m. V niektorých dolinách slúžili na vylepšovanie vodného stavu pri plavení dreva vodné nádrže – tajchy. vo výkaze pre Štátny štatistický úrad zo dňa 7. júna 1930 sa uvádza dĺžka stálych lesných šmykov 30 km. Za úspešnú „plávačku“ bývali aj odmeny, tak napríklad Mestská lesná rada dňa 8. augusta 1930 odsúhlasila mestskému lesnému dôstojníkovi Gejzovi Nyilasovi odmenu 500 Kč a ostatnému lesnému personálu po 300 Kč.

Mestské lesné oddelenie 27. mája 1931 pre okresný úrad uviedlo, že mesto Banská Bystrica plaví voľne, teda neviazane, palivové drevo potokom Bystrica od Horného Harmanca po drevosklad „Zábava“ v Banskej Bystrici a na prítokoch Bystrice, Rakytovo, Zalámaná, Hlboký jarok, Prašnica, Čierne, Cenovo, Harmančok, Andrášová. Mesto za posledné tri roky splavilo ročne priemerne 17 500 prm voľného palivového dreva, na prítokoch to bolo vodnými žľabmi a na hlavnom toku za pomoci odrážok a hrablí.

Plavenie palivového dreva potokom Bystrica bolo mestu pôvodne povolené listinou bývalého *uhorského Ministerstva orby* č. 31988/I.4 zo dňa 9. júla 1890. Krajský úrad v Bratislave vydal na základe ustanovení § 128 a 185 zákonného článku XXXI z roku 1879, ako aj vládneho nariadenia č. 187 Sb. z. a n. zo dňa 18. decembra 1929 pod číslom 137.835/14/1936 zo dňa 3. septembra 1936 povoľovaciu listinu, ktorou sa predĺžilo pôvodné povolenie na plavenie palivového dreva potokom Bystrica za týchto podmienok:

„1/ Povolenie plavenia palivového dreva týka sa potoka Bystrica a vedľajších údolí toho a mesto Banská Bystrica sa zmocňuje k plaveniu palivového dreva, vyrobeného v lesoch podľa schváleného plánu lesného hospodárstva, ktoré lesy sú sklonené ku potoku Bystrica, od skladišť v lesoch až po skladište nachádzajúce sa v hone Zábava v chotári mesta Banská Bystrica.

Rovnané drevo zbližené suchým šmykom – rizňou

- Od skladišťa, postaveného v hone „Zábava“ nižšie, plavenie však nie je povolené a povolenie dôsledne týka sa len údolí potoka Bystrica, ktoré smerujú do hlavného údolia vyššie skladišťa už zariadeného.
- 2/ Doba platnosti povolenia plavenia so zreteľom na ustanovenia § 158 zák. čl. XXXI. z r. 1879 určuje sa v 40 (štyriat) rokoch, poťažne mesto Banská Bystrica sa zmocňuje ku plaveniu 20 000 (dvadcaťtisíc) priestorových metrov palivového dreva ročne na základe tohto povolenia, počnúc rokom 1930 do konca roku 1969, do skladišťa v Zábave.
- 3/ Plavenie môže byť prevádzkané len vo stave neviazanom, to jest plavením dopravované môžu byť len jednotlivé kusy palivového dreva tedy polená a mesto Banská Bystrica sa upozorňuje, že plavenie dreva vo viazanom stave je zakázané a nezachovanie zákazu bude podkladom trestného pokračovania.
- 4/ Plavenie môže byť prevádzkané len za pomoci už jestvujúcich vodných diel, ktoré majú byť v dobrom stave udržiavané cez celú dobu povolenia plavenia a preto sa upozorňuje mesto Banská Bystrica, že zmeny už jestvujúcich vodných diel alebo stavby nových vodných diel môže prevádzať len na základe zvláštného povolenia, v zmysle zák. čl. XXIII z r. 1885 udeľného príslušným okresným úradom v prenesenej pôsobnosti podľa vládneho nariadenia č. 96 Sb. z. a n. zo dňa 28. júna 1928. Hrádzu pred Dolným Cigárovom, ktorú postavil koncesionár za účelom umožnenia plavby dreva, musí na vlastný náklad vyplniť štrkom a pieskom a osadiť vrbovým prútím.

Rozvrhy už jestvujúcich vodných diel boli predložené a počas komisionálneho jednaní na mieste dňa 28. júna 1930 preskúmané a potvrdené. Povolenie vzťahuje sa tedy na tie diela, ktoré sú v dotýčných predložených rozvrhoch (v situačných plánoch) zakreslené.

5/ Mesto Banská Bystrica sa zmocňuje ku prevádzaniu povoleného plavenia palivového dreva potokom Bystrica v ktoromkoľvek období roka v dobe čo najkratšej.

Plavenie dreva má sa prevádzať striedavo z údolia Cenovo a z údolia potoka Bystrica nad Cenovom v občasnej dohode s riaditeľstvom Harmaneckej továrne na papier úč. sp. v Harmanci vždy vzhľadom na vodné a poveternostné pomery, keď to ovšem z hľadiska záujmov lesného hospodárstva mesta Banskej Bystrice a tak tedy aj z hľadiska verejného bude možné. Drevo z údolí Nad Bobotom a Bystrice má sa plaviť súčasne. V prípade udelenia nového povolenia, doba plavenia dreva bude určená vrchnosťou, pri čom ovšem budú zachované prednostné práva mesta Banskej Bystrice.

6/ Mesto Banská Bystrica prijíma záväzok hradenia škôd a zodpovednosť za škody, ktoré budú spôsobené povoleným plavením dreva.

Mesto Banská Bystrica taktiež zodpovedné je za presné dodržiavanie ustanovení lesného zákona dotýčne dopravovania dreva vodou, ďalej za presné dodržanie ustanovení nariadení vydaných vo veci samej a za presné dodržanie podmienok týmto výmerom stanovených.

7/ Počas plavenia dreva popri hati, ktoré je vlastníctvom štátneho elektrolytického závodu v Banskej Bystrici, musia byť postavení strážnici.

8/ Koryto starohorského potoka na odseku od Andrášovskej doliny musí byť vždy po ukončení plavenia dreva náležite vyčistené.

9/ Povolenie plavenia dreva, na ktoré sa tento výmer vzťahuje, na inú osobu prevedené nemôže byť a na základe tohože povolenia len také hmoty dreva môžu byť dopravované, ktoré budú vyrábané v lesoch právom vlastníctva mestu Banská Bystrica patriacich podľa schváleného plánu lesného hospodárstva spomenutého mesta.“

Plavenie palivového dreva si vyžadovalo značný počet robotníkov jednak na vlastnú „plávačku“, ale aj ďalších na opravu a údržbu vodných dopravných systémov. Preto sa ešte pred uplynutím povolenej doby na plavenie paliva, ktorá bola v povoľovacej listine stanovená na rok 1969, postupne od tohto spôsobu upustilo. Pamiatkou na plavenie dreva v minulosti je dodnes vo funkčnom stave zachovaný vodný žľab v doline Rakytovo. Plavenie dreva spočiatku nahradili povozy a neskôr nákladné autá. Po roku 1945 došlo v mestských lesoch Banskej Bystrice k výraznejšiemu zmechanizovaniu prác. Uľahčením bolo najmä zavedenie motorových píl do stínky a manipulácie dreva, ale aj buldozérova na stavbu ciest a nákladných áut na odvoz dreva. Racionalizáciou prác tak došlo aj k citeľnejšiemu stláčaniu výrobných nákladov.

LESNÝ HOSPODÁRSKY PLÁN

Mestské lesy mali vypracovaný lesný hospodársky plán (LHP) na obdobie rokov 1888-1907, ktorý schválilo vtedajšie uhorské *Ministerstvo orby* a následnú revíziu na roky 1908-1917. Ďalšie revízie sa už nekonali a až do vypracovania nového LHP v roku 1935, ťažobné návrhy každoročne schvaľoval okresný úrad.

Mestská lesná rada dňa 17. marca 1933 rokovala o možnosti zostaviť LHP pre mestské lesy buď v domácej réžii, čo by si vyžadovalo prijať zapracovaného lesného inžiniera, alebo zadať vypracovanie inžinierskej firme. Generálne riaditeľstvo štátnych lesov a statkov pri *Ministerstve zemedelstva* (pôdohospodárstva) údajne disponovalo dostatkom odborných síl na vyhotovenie LHP, ktorých vraj bolo možné sa „*ľavné*“ (lacné) ceny prepožičať. Tento návrh sa však ukázal nereálnym.

Kvôli vypracovaniu nového LHP preto mesto vstúpilo do rokovania s lesozariaďujúcou (taxačnou) kanceláriou Ing. Adalberta Janoviczkého z Košíc. Ten 24. apríla 1933 zaslal ponuku, v ktorej sa zaviazal vytýčiť a zamerať hranice lesného majetku mesta, lesy zadeliť do hospodárskych skupín A – Bystrice, Zalámaná, Hlboký jarok, Andrášová, Hlboká, B – Prašnica, Čierne, Cenovo, Harmančok, C – chránená plocha okolo Laskomerských prameňov a D – ochranný les v 5-6 lesných častiach. Navrhol tiež rozdeliť hospodárske skupiny na diely a pododiely podľa bonity pôdy, terénu, veku a druhu drevín, oceniť porasty do štyridsať rokov podľa Feistmantelových bonitných tabuliek, vyše štyridsaťročné skusnými plochami, respektívne priemerovaním naplno a napokon aj stabilizáciu hraníc porastov olejovou farbou a kopcami. Ďalej sa zaviazal vypracovať ťažbové návrhy aj na ďalšie decénium, dodať LHP v troch exemplároch s porastovými a prehľadovými mapami. Trvanie terénnych prác navrhol od leta 1933 do 31. apríla 1934. Figurantov si mal zabezpečiť sám. Navrhnutá cena bola 19 Kč/1 k. j.

Mestský lesmajster dňa 29. apríla 1933 odporučil Mestskej lesnej rade ponuku Ing. Janoviczkého prijať, pretože v cene 19 Kč/1 k. j. bola zahrnutá aj práca civilného geometra a teda „*je primeraná, lacnejšie sa to ani v domácej réžii nedalo zvládnuť*“. do zmluvy navrhol zahrnúť ešte tieto požiadavky: priemerkovanie naplno u porastov 80 ročných a starších so zakmenením 0,6, mapu vyhotovíť aj podľa horárskych obvodov, a s prácami začať najneskôr 1. júla 1933. Požadoval tiež pri taxačných prácach zamestnať absolventa vyššej lesníckej školy Vojtecha Kovalčíka, ktorý je pracovníkom mestského lesného oddelenia, so zachovaním jeho dovtedajšieho platu. Mestská lesná rada vzápätí rozhodla, aby ponuka Ing. Janoviczkého bola postúpená Riaditeľstvu štátnych lesov a statkov v Banskej Bystrici na preskúmanie a ustálenie zmluvných podmienok, k čomu zároveň ustanovila komisiu v zložení: štátny vrchný lesný radca Ing. Ján Palečka, štátny lesný radca Ing. Ludevít Droba, odborníci z lesného riaditeľstva a mestský lesmajster. Dňa 20. mája 1933 v kancelárii taxačného oddelenia Riaditeľstva štátnych lesov a statkov v Banskej Bystrici komisia ponuku lesozariaďujúcej kancelárie Ing. Adalberta Janoviczkého z Košíc na vypracovanie LHP pre mestské lesy prerokovala a stanovila podrobné podmienky, pričom cena 19 Kč/1 k. j. bola uznaná za primeranú.

Vojtech Kovalčík pri taxačných prácach v mestských lesoch (1934)

Podnikateľ reagoval na stanovené podmienky pripomienkou, že „*požadované úplné vypriemerkovanie všetkých porastov navrhnutých v prvom decéniu do ťažby sa dá splniť len za predpokladu zvýšenia ceny z 19 na 20 Kč/1 k. j.*“

Mestská lesná rada dňa 31. mája 1933 odporučila mestskej finančnej komisii i mestskému zastupiteľstvu prijať ponuku Ing. Adalberta Janoviczkého z Košíc na vypracovanie LHP a uzatvoriť s ním zmluvu za podmienok stanovených komisiou nominovanou Mestskou lesnou radou. Za priemerkovanie naplno v prípade porastov ťažených v prvom decéniu Mestská lesná rada navrhla priplatiť 0,50 Kč, teda dovedna 19,50 Kč/1 k. j. a zaviazat podnikateľa odovzdať mestu taxačné zápisníky popisu porastov, priemerkovacie zápisníky a výpočet hmôt. Rovnako bol zaviazaný postaviť 200 hospodárskych kopcov a pri taxačných prácach zamestnať Vojtecha Kovalčíka. Každý mesiac bol podnikateľ povinný mestu podať správu o stave prác. Kontrolou bol poverený okrem mestského lesmajstra aj lesný radca Ing. Ludevít Droba.

Mestské zastupiteľstvo v Banskej Bystrici dňa 27. júla 1933 prijalo „*vychystanú zmluvu na vypracovanie LHP pre mestské lesy s lesozariaďujúcou kanceláriou Ing. A. Janoviczkého z Košíc, vrátane ustálenej ceny 19,50 Kč/1 k. j.*“

Práce na vyhotovovaní LHP sa začali dňa 12. júla 1933 a odovzdané boli aj s náležitými prílohami okrem geometrických plánov dňa 8. júna 1935. na vypracovávaní LHP sa okrem Ing. Adalberta Janoviczkého podieľali Ing. Pavol Witkovský, Ing. Koloman Muraközy, Ing. Antonín Šima, Ing. A. Novák a Z. Janoviczký.

V dňoch 12.-16. mája 1936 predložený LHP lesov mesta Banská Bystrica na obdobie 1935-1944 podľa výnosu *Ministerstva zemedelstva* č. 94.772/Vl. B/35 zo dňa 30. apríla 1936, preskúmala komisia v zložení: Vrchný ministerský komisár Ing. Anton Poštoľka za *Ministerstvo zemedelstva*, vrchný lesný komisár Ing. Július Navrátil za Okresný úrad v Banskej Bystrici, mestský lesmajster Ing. Štefan Gažo za mesto Banská Bystrica a zariaďovateľ Ing. Adalbert Janoviczký.

V zápisnici z tohto konania sa uvádza, že mestské lesy ležia v okrese Banská Bystrica, v katastrálnych územiach obcí Harmanec, Staré Hory, Kordíky, Riečka, Ulmanka, Kostiviarska, Podlavice a Banská Bystrica. Majetok pozostáva z troch samostatných častí, z ktorých dve, celkom malé (Urpín a Kopa) ležia v blízkosti mesta a tretia (Harmanecká), zaberajúca až 95 % majetku sa tiahne až do vzdialenosti 24 kilometrov od mesta. Napriek tomu, že mesto v posledných rokoch vykúpilo množstvo cudzích enkláv, hlavne lúky, vo svojom lesnom majetku, ostávajú ešte niektoré ďalšie pozdĺž Harmaneckej doliny. V roku 1935 odkúpený les od Antona Radvanského v chotári obce Radvaň nad Hronom s rozlohou 31,3 k. j. v LHP zariadený nebol, čo však nie je podstatné, pretože ide len o mladiny, ktoré mesto riadne vylepšilo. Majetok hraničí väčšinou s lesom – Štátna lesná správa Staré Hory, veľkostatok Révay, Hubay, mesto Kremnica – inak s poľnohospodárskymi pozemkami. Lesný majetok sa nachádza v nadmorskej výške 360 až 1 400 metrov.

Niektoré zaujímavé prehľady vybrané z LHP:

Rozloha lesného majetku7 404,65 ha
Z toho: lesná pôda7 093,26 ha
Iná pôda 311,39 ha

Les je zadený do troch hospodárskych skupín:

A – 6 397,44 ha – les úžitkový, zaberajúci 59 lesných oddelení
B – 217,35 ha – les k ochrane prameňov mestského vodovodu, 3 lesné oddelenia
C – 478,47 ha – les ochranný, hlavne proti lavínam, 13 lesných oddelení

Všetky skupiny tvoril les vysokokmenný s „obmýtnou“ (rubnou) dobou sto rokov. Predpísané bolo hospodárenie „*tmavou sečou*“ (clonné ruby), výnimočne „*úzkou holosečou*“ (holorubom). Len v hospodárskej skupine C to bol spôsob „*výberný*“ (výberkový). Lesnému hospodárovi sa pritom ponechala možnosť prispôbovania „porubov“ skutočnej potrebe, podľa voľnej úvahy.

Zastúpenie drevín na celom lesnom majetku mesta bolo takéto: smrek 18 %, jedľa 21 %, borovica 7 %, buk 41 %, javor, jaseň, brest 13 %.

Prehľad drevných zásob a prírastkov:

Hosp. skupina	Skutočná zásoba (m³)	Bežný prírastok (m³)	Mýtny (rubný) prírastok (m³)
A	1 515 849	26 064	29 585
B	67 898	747	730
C	131 997	1 169	1 049
Spolu	1 715 744	27 980	31 724

Uvedená je hmota porastov hlavného i vedľajšieho, okrem nepredajných drevín (osika, breza, rakyta) s hmotou odhadnutou na 8 173 m³.

Prehľad „mýtnej“ (rubnej) ťažby:

Hosp. skupina	Plocha (ha)		Hmota (m³)	
	skutočná	redukováná	stromová	odmerná
A	1 134,49	596,55	295 719	236 579
B	98,93	20,00	7 076	5 658
C	neustálená		10 000	7 000
Spolu	1 283,42	616,55	312 795	249 237

Prehľad „predmýtnej“ (predrubnej, výchovnej) ťažby:

Hosp. skupina	Plocha (ha)		Hmota (m³)	
	manipulačná		odmerná	
A	1 860,72		33 458	
B	0		0	
C	1,70		12	
Spolu	1 862,42		33 470	

Prehľad zalesnenia (prirodzeného a umelého):

Hosp. skupina	Zalesnenie prirodzené (ha)	Zalesnenie umelé (ha)	Zalesnenie spolu (ha)
A	311,76	559,32	871,08
B	5,50	55,61	61,11
C	0	37,85	37,85
Úhrnom	317,26	652,78	970,04

Predpisy ťažobné i zalesňovacie boli desaťročné. Manipulačná strata sa predpokladala v hospodárskej skupine A a B – 20 %, v hospodárskej skupine C – 30 %. Výstavky boli započítané do hmoty porastov a v návrhoch ťažby boli uvádzané bez plochy. Okrem prebierok bolo predpísané aj „*čistenie*“ (čistky) v hospodárskej skupine A na ploche 875,29 ha, B – 1,60 ha a C – 2,28 ha, čiže dohromady 879,17 ha.

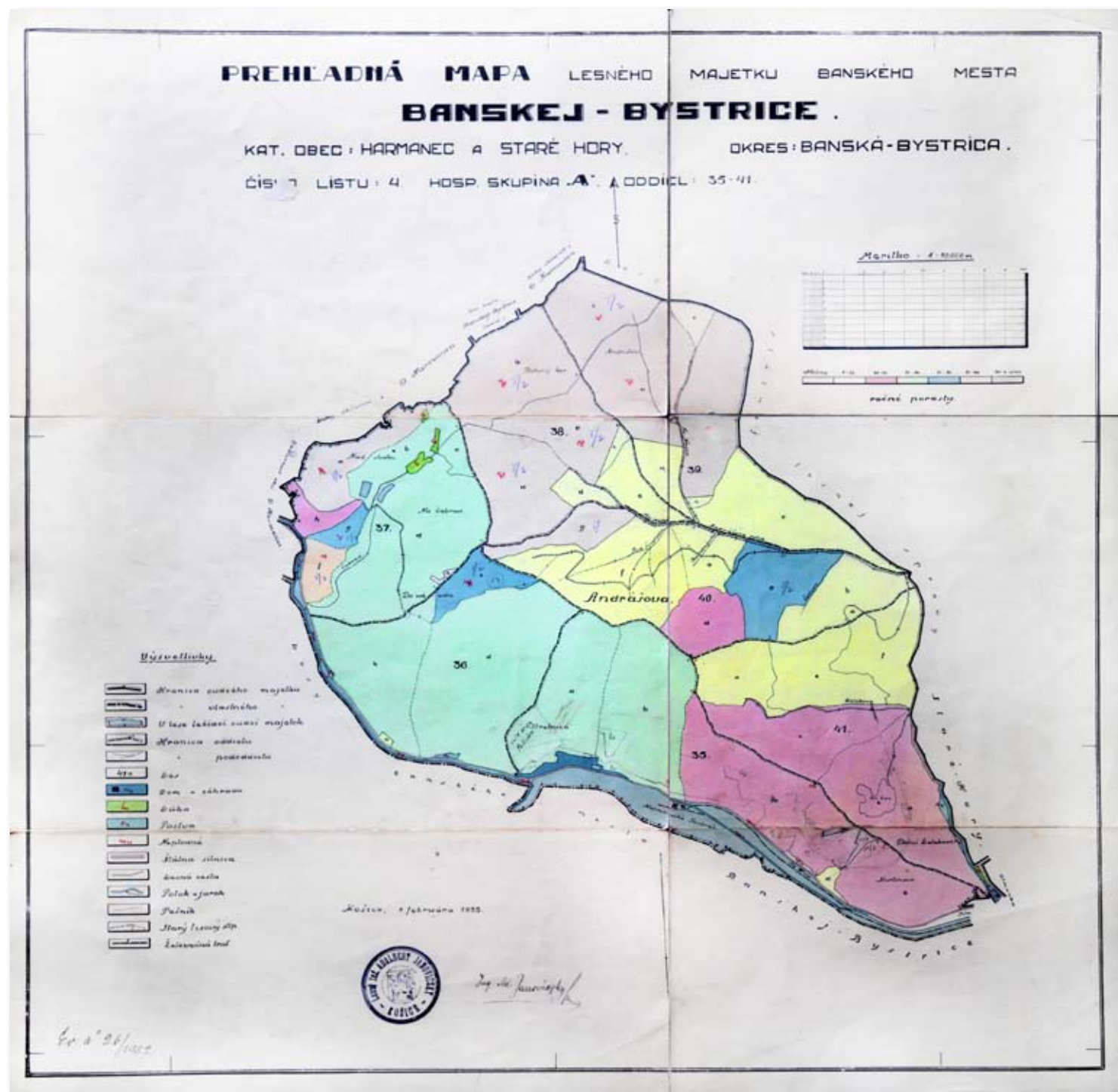
V rámci terénnej časti bola preskúmaná najmä správnosť popisu porastov a primeranosť hospodárskych zásahov, pozornosť sa však venovala aj iným aspektom, ako to vyplýva zo zápisu:

„*Ochranný les pozostáva z mnohých samostatných častí, v najvyšších skalnatých partiách, roztrúsene po hospodárskej skupine A, kde je nebezpečenstvo padania skál, v zime tvorenia lavín.*

Skupina B obmedzuje sa na súvislú plochu 217,38 ha, pod ktorou sa nachádzajú vodovodné pramene mesta. Tu je hlavnou drevinou borovica, ktorá svojimi hlbokými koreňmi vodu čerpá a pramene udržiava.

V hospodárskej skupine B je vylúčená (z hospodárenia) plocha 2,6 ha (v nadmorskej výške 500 – 600 m), v hospodárskej skupine C 2,00 ha (v nadmorskej výške 800-850 m) ako prírodné rezervácie.

Zaujímavosťou týchto lesov je pomerne značné množstvo tisu, ktorý je rozšírený vo vyšších polohách, hlavne v hospodárskej skupine A a C a to tak ojedinele, ako aj v menších či väčších skupinách. Vyskytuje sa nielen ako krovina, ale prevažne ako strom do výšky až 13 m. na mnohých miestach má výškový prírastok takmer ako jedľa, a to často v úplnom zatienení pod hustým hlavným porastom. Trpí silne poškadzovaním zverou a to ohryzom, lúpaním a ničením náletu. Hmota tisových porastov bola zameraná a činí podľa plánu v hos-

Prehľadná mapa lesného majetku banského mesta Banskej Bystrice z roku 1935

podárskej skupine A 1 153 m³, v hospodárskej skupine C 303 m³. Tis vyskytuje sa výhradne na vápnatých pôdach. Čo sa týka ceny, bolo v roku 1929 odpredané 33 m³ tisového dreva nad 12 cm hrúbky po 800 Kč/1 m³. Upotrebuje sa na dýhy pre nábytok a na jemné rezbárske práce. Rozširovanie tisu spôsobené je vtáctvom a zverinou, ktorá tisové bobule veľmi vyhladáva.

Pôdna bonita je naskrz výborná, prirodzenému zmladeniu sa výborne darí a to u všetkých drevín. Nájdú sa aj krásne, prirodzene zmladené porasty jaseňové, javorové, o smrekových či jedľových ani nehovoriac, ba aj tisové.

Všetky porasty trpia zverou (jeleň, srnec, medveď atď.) hoci je aj stav zveri primeraný k ploche – asi 100 kusov vysokej a cca 250 kusov srnčej zveri. Medveďov sa v roku 1926 narátalo asi 25 kusov,

teraz len asi 4 až 5 kusov. Za zmienku stojí aj značné množstvo v lesoch sa nachádzajúcich zmijí (vipera).

Manipulačné pomery sú priaznivé, cesty zásluhou lesnej správy sú v dobrom stave udržiavané a rozširované, manipulácia sa prevádza vo vlastnej réžii, na spúšťanie dreva je v lese veľa suchých a hlavne vodných šmykov, doprava sa deje povozmi.

Veľmi mnoho peňazí a námahy sa venuje oslobodzovaniu cenných drevín v kultúrach, čo treba veľmi schvaľovať, pretože sa to v budúcnosti vyplatí.

Lesné škôlky sú štyri v celkovej výmere 0,56 ha, jedna z nich sa práve rozširuje o 0,15 ha. Škôlky sú vo vzornom a dobrom stave plne využité.

K dispozíciám hospodárskeho plánu bolo ešte poznamenané:

„Tis je natoľko rozšírený a natoľko sa sám zmladzuje, že nie je nateraz potrebná jeho obzvlášť úzkostlivá ochrana. Čo sa týka veľmi pekných 500, 1 000 a viac rokov starých tisových stromov, odporúča sa tieto ohradiť drevenými kolmi, aby zver k nim nemala prístup, pretože náter sa neosvedčil. Opatrenie na ochranu tisa urobil aj Krajský úrad v Bratislave, výmerom č. 17.463 – 20/29 zo dňa 2. júla 1929.

Vcelku sa odporúča väčšie primiešanie červeného smreka (modrínu), toho ale len na vysokých exponovaných grúňoch s tým, že budú sadené len silné, trojročné sadenice a to hneď po vyrúbaní, aby ich koruny ostali vždy voľné.

U hospodárskej skupiny B pre ochranu vodovodných prameňov bolo by treba vymedziť rozsah podzemných prameňov a potrebnú plochu podľa elaborátov vodohospodárskeho odborníka v záujme výdatnosti prameňov na jednej strane a výnosnosti lesného hospodárstva na druhej strane.

Úloha porastov hospodárskej skupiny B spočíva v zatienení pôdy, aby táto nevyschýnala a čerpaním vôd z hĺbky svojimi koreňmi pramene posilňovala. Treba preto favorizovať hlbokokorennú borovicu, na druhej strane nerúbať tam naholo. Etát oproti mýtnemu prírastku netreba znižovať, zato však treba rúbať sečou túlavou, aby vždy bola pôda pred priamym slnkom chránená.

Rezervácie v hospodárskej skupine B – 2,50 ha a v hospodárskej skupine C – 2,00 ha nemajú valného zmyslu a výpočty plánu len komplikujú. Najmä rezervácia v hospodárskej skupine B v nadmorskej výške 500 – 600 m, s hlavnými drevinami smrekom a borovicou, mohla by zapríčiniť nebezpečenstvo škodlivého hmyzu. Prinajmenšom bolo by ju potrebné preložiť do polohy nad 800 m n. m.

Plocha škôlok, aj keď plne využitá 0,56 ha sa nepokladá za dostatočnú, pretože ročne treba umele vysadiť redukovanú plochu 65,26 ha, bude potrebné plochu škôlok rozšíriť na teoreticky správnu výmeru 2 % spomenutej plochy, to je asi na 1,30 ha.

Paseniu sa úplne nedá zabrániť, musí byť však prevádzkané menovite na holiach s najväčšou opatrnosťou, musia byť ustálené priehony, alebo cesty kade sa dobytok smie preháňať, aby sa korene a povrchová zemná vrstva nerútila, netvorili sa lavíny a tak nepoškodzovali porasty a nepustošili miesta turistami najviac navštevované. na miestach strmých nesmie sa pásť vôbec, len trávu kosiť.

Zástupca okresného úradu uviedol:

„Pri tejto príležitosti je potrebné upozorniť, že v najkratšej dobe má byť začaté so stavbou železničnej trate B. Bystrica – Harmanec – Horná Štubňa. Táto trať pôjde aj smerom cez lesy mesta Banská Bystrica, a to na viacerých úsekoch. V týchto úsekoch budú vyrúbané širšie lesné pásma i v porastoch takých, ktoré nie sú predpísané v bežnom desaťročí. Teda pôjde tu o ťažbu mimoriadnu a o premenu lesnej kultúry na stavbu trate. Taktiež Stredoslovenské elektrárne úč. spol. v Banskej Bystrici zamýšľajú súčasne postaviť v blízkosti tejto trate elektrické vedenie, ktoré povedie cez početné lesné pododdelenia predmetného mestského lesa. I toto vedenie bude vyžadovať miestami vyrúbanie až 50 m širokých lesných pruhov (pásiem) a bude znamenať tiež zväčša mimoriadnu drevoužitbu a premenu lesnej pôdy. Týmto zásahmi budú teda v najbližšej

budúcnosti, resp. v bežnom decéniu predpisy novej hospodárskej osnovy mesta B. Bystrica značne porušené, na čo sa bude môcť vziať zreteľ už len pri najbližšej revízii“.

Zástupca Ministerstva zemeľstva (pôdohospodárstva) k tomu poznamenal, že odchýlne ťažby, ktoré by boli dôsledkom takto povolených ťažieb a premien, boli by príslušnými povoľovacími výnosmi zodpovedne regulované.

V závere posudku sa konštatovalo, že hospodársky plán bol vyhotovený kvalifikovanou osobou podľa § 3 vládneho nariadenia č. 97/1930 Sb. z. a n. a obsahuje všetky náležitosti stanovené v § 4 citovaného vládneho nariadenia. na základe vonkajšieho i kancelárskeho preskúmania bolo zistené, že plán zodpovedá intenciam § 4, odst. 1 vládneho nariadenia č. 97/1930 Sb. z. a n.

Mestská lesná rada dňa 19. júna 1935 prerokovala osnovu nového LHP pre mestské lesy Banská Bystrica na roky 1935-1944, ktorý vypracovala v zmysle zmluvy schválenej zastupiteľským zborom mesta a dňa 8. júna 1935 predložila lesozariaďujúca kancelária Ing. Adalberta Janoviczkého z Košíc. Osnovu nového LHP odborne posúdili Ing. Ludevít Droba a Ing. Anton Hatiar. Uviedli, že vylíšenie porastov nie je tak detailné ako u štátnych lesov ako aj zameranie lesného detailu (dolinky, chodníčky). Miestne názvy sú uvedené len v mapách, v popise porastov však chýbajú. Popis porastov je dosť stručný, ale výstižný, stanovenie hmoty porastov je primerané. V súvislosti s expanziou buka upozornili na problematiku prirodzeného zmladenia v hospodárskej skupine „A“, ktoré je stanovené na 56 % z celkovej plochy na zalesnenie. Vyzdvihli pritom dôležitosť melioračných zásahov na obmedzovanie nežiaducich drevín a v prospech ihličnatých drevín, aby bol dosiahnutý predpis „Rozvrhu zalesnenia“. Nemali by totiž vznikať súvislé lesné komplexy pozostávajúce z jednej dreviny. Melioračné zásahy sú síce nákladné, ale s dlhodobým efektom: zabránia znehodnoteniu lesa a umožňujú vychovať zdatné, zdravé a výnosné budúce porasty. Záverom konštatovali, že aj keď je LHP nie tak detailný ako u štátnych lesov, obsahuje vcelku všetky náležitosti vyplývajúce z vládneho nariadenia č. 97/1930 Sb. z. a n. Doplniť však treba chýbajúce geometrické plány k pozemnoknižnému prepisu zmien majetkovej držby. Mestská lesná rada potom odsúhlasila osnovu LHP s tým, že ju treba čo najskôr predložiť na schvaľovacie konanie.

Starosta mesta predložil dňa 24. júna 1935 Okresného úradu v Banskej Bystrici nový LHP pre lesy mesta Banská Bystrica na obdobie 1935-1944 s príslušnými náležitosťami a požiadal o jeho postúpenie Ministerstvu zemeľstva (pôdohospodárstva) na schválenie.

Ministerstvo zemeľstva“ (pôdohospodárstva) v Prahe výnosom č. 54252-VI/B/1936 zo dňa 19. mája 1936 schválilo podľa zákona č. 38/1928 a vládneho nariadenia č. 97/1930 Sb. z. a n. hospodársky plán pre lesy mesta Banská Bystrica, ktorý bol vyhotovený na obdobie rokov 1935-1944 s týmito podmienkami:

- 1./ Plánem navrhované těžby budou sníženy podle vl. nař. č. 170/33 Sb. z. a n. a dalších, jakož i vyhlášek podle nich vydaných.
- 2./ Ve věci nahodilých těžeb poukazuje se na ustanovení § 5 zák. č. 37/1928 Sb. z. a n.
- 3./ Rozsah hosp. skupiny B bude před revisí plánu vymezen podle vodohospodářského projektu, aby na jedné straně nebyly po-

škozovány vodní zdroje, na druhé straně, aby v zájmu výnosnosti lesa nebyly chráněny porosty, které toho nevyžadují.

Již v běžném desetiletí bude v této hosp. skupině hospodářeno sečí toulavou, nikoliv tmavou sečí Heyerovou, za účelem lepší ochrany půdy. Ze stejného důvodu bude do borových porostů přimíchávána některá stinná dřevina.

4./ *Reservace, založená v hosp. skupině B o rozloze 2,00 ha bude z důvodů nebezpečí hmyzu přeložena do vyšší polohy, pokud možno do porostu 6a, jak to strana navrhuje. Podrobná data této nové rezervace, jakož i příslušný jejich polohopisný plánec budtež sem co nejdříve oznámena za účelem sdělení změny ministerstvu školství a národní osvěty.*

Obě rezervace budou buď oploceny, nebo jinak v přírodě nápadně označeny, aby jejich poškozování bylo zamezeno.

5./ *Kmeny dobře vyvinutých starých stromových tisů, budtež obaleny dřevěnými tyčkami, nebo tenkým plechem proti okusu a loupání zvěři.*

6./ *Plocha lesních školek 0,56 ha, zvětšovaná právě o 0,15 ha, bude rozšířena aspoň na 1,30 ha.*

7./ *Pastva bude prováděna jen na holách a lesních loukách. Kde je přístup jen lesem, budou pro dobytek vykázané cesty, neb zřízeny průhony. na strmých místech smí se jen kosit, neboť dobytek by byl příčinou častých kamenitých lavin.*

8./ *Realisace projektu železnice a elektrického vedení přes městské lesy budiž sem předem hlášena se žádostí o povolení příslušné těžby a přeměny“*

Súčasne ministerstvo podľa § 2 vládneho nariadenia č. 97/1930 Sb. z. a n. prehlásilo celý lesný majetok mesta Banská Bystrica za **jeden hospodársky celok**.

Cena za vyhotovenie LHP je zmluvne stanovená na 19,50 Kč/1 k. j., čiže za 12 869,28 k. j. to bolo celkove 250 950,95 Kč. Lesozariaďujúcej kancelárii boli vyplácané alikvotné čiastky (splátky) počas vypracovávania LHP vždy na základe výkazu vykonaných prác. V roku 1933 bolo zaplatené 79 600 Kč, v roku 1934 100 000 Kč, v roku 1935 20 000 Kč a v roku 1936, po schválení LHP Mestská lesná rada súhlasila z vyplatením ostávajúcich 51 350,95 Kč.

Platnosť hospodárskej osnovy (LHP) sa 31. decembra 1944 skončila, avšak revízna osnova na desaťročie 1945-1954 sa pre vojnové pomery nedala vyhotoviť. Preto v nasledujúcom období sa vychádzalo z dát predošlej hospodárskej osnovy, v ktorej bol podrobný ťažobný návrh vypracovaný aj pre druhé desaťročie, teda až do roku 1954. V nasledujúcich rokoch preto vykalkulované ťažbové (mýtne) návrhy mestské lesné oddelenie každoročne predkladalo okresnému úradu na schválenie. Dňa 19. mája 1949 Lesné oddelenie ONV v Banskej Bystrici upozornilo Lesnícke oddelenie JNV v Banskej Bystrici na povinnosť vykonať prípravné práce na vyhotovenie nového LHP do 31. októbra 1952, ako aj pre chystanú inventarizáciu lesov do 31. decembra 1952. Mestské lesnícke oddelenie JNV v tejto súvislosti dňa 23. februára 1950 oznámilo, že zabezpečilo spriemerkovanie 2/5 porastov poslednej vekovej triedy a starších (prestarnutých). Jeden zememerač súčasne zaznamenával zmeny, ku ktorým došlo v lesnom majetku mesta v priebehu decénia, najmä v dôsledku výstavby železničnej trate Banská Bystrica – Diviaky.

PREDAJ LESNÝCH PRODUKTOV Z MESTSKÝCH LESOV

Mestské lesné hospodárstvo sa významnou mierou podieľalo na prosperite mesta, pretože hlavný zdroj naplňania mestského rozpočtu závisel od príjmov z predaja úžitkového a palivového dreva z mestských lesov.

Lesné produkty sa speňažovali prostredníctvom Mestskej lesnej rady, ktorá bola na to splnomocnená mestským zastupiteľským zborom. Mestská lesná rada pozostávala väčšinou z lesníckych odborníkov; v roku 1934 malo v nej zastúpenie Riaditeľstvo štátnych lesov a majetkov štyrmi odborníkmi a v „apelačnej komisii“, ktorá s konečnou platnosťou ustalovala ceny dreva v prípadoch odvolaní a reklamácií, dvoma z celkového počtu piatich členov.

Krajinský úrad v Bratislave v roku 1934 upozornil na nevýhodný predaj dreva z obecných lesov verejnou dražbou. Navrhoval výhodnejší predaj z voľnej ruky a cestou verejného – ofertného pokračovania. Krajinský úrad opätovne 4. februára 1938 vyzval na postup podľa týchto pokynov, a to nielen pri predaji dreva, ale aj pri iných príležitostiach, napríklad pri prenájaní kameňolomov či zadávaní dodávok a prác, ak iné predpisy neurčujú inak.

V krízových rokoch značne klesli ceny dreva, cenníky na to museli reagovať a chrániť tak miestnu produkciu pred konkurenčným „cudzím“ drevom. Členské subjekty „*Voľného združenia lesných správ Slovenska a Podkarpatskej Rusi*“, neskôr „*Združenia majiteľov lesov Slovenska a Podkarpatskej Rusi*“, a teda aj mestské lesy Banskej Bystrice, museli rešpektovať touto organizáciou stanovené minimálne, neskôr orientačné, smerné ceny dreva, ktoré boli pre všetkých jej členov záväzné. Po konsolidácii v roku 1939 došlo v roku 1940 ku konjunktúre na drevárskom trhu, akej nebolo dvadsať rokov, zvýšila sa cena dreva, ktorá dokonca presahovala úroveň z rokov 1927-1928, potom však v roku 1941 došlo k určitému útlmu v dôsledku straty niektorých trhov. Pri stanovovaní konkrétnej ceny dreva sa vždy muselo prihliadať na cenníky vydávané okresným úradom, po roku 1945 ONV, alebo od roku 1940 aj Cenovým úradom v Bratislave – takou bola napríklad vyhláška č. 99/1940 o najvyšších prípustných cenách palivového dreva – ako aj rešpektovať inštrukcie Lesníckej a drevárskej rady, neskôr „ústredné“.

Kúpna cena dreva bola ešte zaťažená zmluvnými poplatkami, ku ktorým patrila jednopercentná daň z obratu, jednopercentný mestský penzijný fond a od roku 1940 aj pol percenta na „ústredné pasienkové konto“. Toto konto vzniklo na základe zákona č. 90 z 29. marca 1940 o povinnej úprave spoločných pastvín a o pasienkových kontách, pretože sa to týkalo aj lesnej prvovýroby. Ak župné úrady uznali pasienky za nevhodné, bolo ich treba premeniť na lesy zalesnením, ktoré mala na starosti lesná dozorná služba. Ústredné pasienkové konto spravovalo Ministerstvo hospodárstva oddelene od peňazí štátu. Plynu-li tam príspevky majiteľov lesov s rozlohou nad 50 ha, ktoré neboli pod štátnou správou ako aj príspevky majiteľov lesov, ktoré spravoval štát podľa zák. čl. XIX/1898, ak presahovali rozlohou 1 000 ha. Ústredné riaditeľstvo štátnych lesov a majetkov, ako aj majitelia ostatných lesov boli povinní pre ústredné pasienkové konto pri každom odpredaji dreva a výrobkov z neho v cene

nad 100 Ks vyberať príspevok vo výške 0,5 % kúpnej ceny dreva (v roku 1940 mesto odviedlo na ústredné pasienkové konto 8 241,80 Kč, v roku 1941 14 798,90 Kč, v roku 1942 18 011,75 Kč, v roku 1943 15 601,60 Kč atď.). Okrem uvedených zmluvných poplatkov, ktoré sa bežne uplatňovali aj v mestských lesoch Banskej Bystrice, niekde používali aj iné poplatky, napríklad horársky fond, výchovný fond, organizačný poplatok a pod.

Od 1. januára 1936 vstúpila do platnosti vyhláška č. 41 Krajinského úradu v Bratislave pod č. j. 325.385/16/1935 zo dňa 30. decembra 1935, uverejnená v Krajinskom vestníku č. 3/1936 z 20. januára 1936, o nových sadzbách lesných plodín a odškodného za lesné priestupky. Nahradila predchádzajúcu vyhlášku č. 249 Krajinského úradu pod č. j. 100.574/18/1930 z 27. júna 1930, uverejnenú v Krajinskom vestníku č. 21 z 20.. júla 1930 a upravenú vyhláškou krajinského prezidenta č. 37 zo dňa 7. januára 1935 pod č. j. 350.855/16/1934 uverejnenú v Krajinskom vestníku č. 3 zo dňa 20. januára 1935. pre zaujímavosť uvedme okrem sadziieb aspoň použitú štruktúru, sortimentovú skladbu a merné jednotky:

A – Stavebné a úžitkové drevo (členenie podľa druhu drevín).

B – Palivové drevo (rozoznávali sa štiepané polená, drúčina, pňové drevo, haluzina, sucháre, triesky, odpadky, suchá kôra pričom ako merné jednotky sa uvádzali záprah, povoz, sane, ručná kára, tragač, mužské bremeno, ženské bremeno, detské bremeno).

C – Tenšie stavebné a priemyselné drevo (telegrafné stĺpy, rohovina, žrdky, oja, chmelovky, žrdky, viničné a iné koly, palice do fazule, obruče, bičina, vianočné stromčeky, prúty na koše a metly, trnie).

D – Sadenice (dvojročné, 3 až 5 ročné) v škôlke a stromčeky 1 až 5 ročné, 6 až 10 ročné v prírode (rúbanisku) podľa druhu drevín.

E – Kôra (dubová a smreková).

F – Vedľajšie úžitky – dubienky, žalude, bukvice, šišky (jedľové, smrekové, borovicové, smrekovcové) semeno (javor, jaseň, jelša, lipa, agát), lieskovce, maliny, čučoriedky, černice, divé jablká a hrušky, huby, jahody, smola, tráva a zelené listie, suché listie, ihličie, hrabanka, mach, humus, hlina, vápenec, stavebný kameň, piesok, plesnivec (protež) – 3 Kč/ks.

G – Zápražná a ručná denná mzda (v členení muži, ženy, deti, záprahy konské, volské).

Odškodňujú sa priestupky za pasenie (rožný dobytok, svine, kozy, mulice, somáre, ovce, žrebce, hydina). Za pasenie v umelej kultúre mladšej ako 6 rokov sa sadzba mohla zvýšiť na trojnásobok.

Vedľajšie úžitky z mestských lesov vyplývali najmä zo zberu malín a liečivých rastlín, napríklad „rebríčia“ (paprad). V roku 1933 sa konštatovalo, že podľa dovtedajších poznatkov sa v mestských lesoch nazbieralo asi 20 000 kg malín v hodnote 25 000 Kč, pričom zberom sa zaoberalo asi sto ľudí denne. Zberom papradia sa v rokoch 1920-1921 zaoberalo počas troch mesiacov asi 70 ľudí. Podľa mestského lesmajstra bolo by vhodné organizovať drobný odbyt lesného ovocia, aby ho nemusel chudobný ľud odpredávať sa mizerné ceny. pre majiteľa lesa zber lesného ovocia spravidla znamenal len škodu,

Odvoz výrezov konskými potahmi

lebo zberači za zber väčšinou neplatili ani minimálny poplatok a pritom ešte robili škody na lesných kultúrach. Vedľajším úžitkom bol aj predaj vianočných stromčekov. Vzhľadom na často pochybný a neznámy pôvod vianočných stromčekov dňa 14. decembra 1932 upozornil okresný úrad všetky notárske úrady, že predaj a kúpa vianočných stromčekov v okrese Banská Bystrica sa môže vykonávať len na základe povolenia. v potvrdení mali byť uvedené druh, veľkosť, akosť, počet a miera lesných produktov. Aj v roku 1946 vydalo lesné oddelenie Úradu ONV vyhlášku o výnimočnom opatrení ohľadom kúpy a predaja lesných produktov, vrátane vianočných stromčekov, v ktorom bolo nariadené trestať ich nelegálne výruby. V roku 1947 ONV stanovil najvyššie predajné ceny vianočných stromčekov takto: Smrek 1 – 2 metrový 10 – 35 Kčs, jedľa 1 – meter vysoká 15 – 50 Kčs. Ceny špeciálnych druhov, napríklad strieborných smrekov, ostali voľné. Súčasne bolo požiadané policajné oddelenie MNV o kontrolu predaja vianočných stromčekov v meste, zaistenie nelegálne predávaných stromčekov a postihnutie páchatelov blokovou pokutou. Mesto malo príjem aj z prenájmu pozemkov, poľovného a rybolovného práva, predaja kameniva z lomov, štrku z vodných tokov patriacich mestu a piesku z pieskovišk.

V čase konjunktúry (1940) záujem o drevo rástol, dreva však ubúdalo a preto ho bolo potrebné lepšie zužitkovať. Z tohto dôvodu došlo k takejto výzve združenia lesnej prvovýroby:

„Ide o to, aby náš Slovenský štát, ktorému pán Boh udelil tak rozsiahle lesy, s týmito čo najúspornejšie a najracionálnejšie gazdoval, pretože je našou povinnosťou, aby sme budúcim pokoleniam toto bohatstvo v nestenčenej miere zachovali a aby sme neplýtvali so zbožím, ktoré je právom nazývané slovenským zlatom“.

Slovenská lesnícka rada s Ministerstvom hospodárstva boli vládou splnomocnení vypracovať osnovu vládneho nariadenia s opatreniami na úsporné a účelné hospodárenie s drevom a úpravou trhu v lesnom a drevárskom hospodárstve zamedziť odpredaju dreva za nevyhovujúce ceny. Bol to prvý krok k riadenému lesnému a drevárskemu hospodárstvu s cieľom dosiahnuť, aby toto hospodárske odvetvie neslúžilo len záujmom jednotlivcov, ale záujmom celého národa.

Finančnú politiku mesta v minulosti kritizoval niekdajší lesmajster Ing. Július Petrikovič v roku 1922 takto:

„Mesto Banská Bystrica od dávnych čias od- predaje mäkkého úžitkového dreva uskutočňo- valo uzavieraním zmlúv, ktoré vždy len pre dre- vokupcov znamenali výhody, ale pre mesto straty, pretože mesto bolo viazané cez dobu viacej rokov odovzdávať celé množstvo vyro- beného úžitkového dreva patričnej firme v ce- nách zmluvou zjednaných. Tak napríklad v blíz- kej minulosti roku 1910 uzavrela sa zmluva s Harmaneckou papierňou úč. spol., platnosť ktorej trvala do roku 1915. Toho istého roku sa znova uzavrela zmluva na päť rokov s plat- nosťou pre roky 1916-1920, pôvodne s firmou Jakub Kohn a syn, neskôr s Harmanec- kou papierňou úč. spol.“ na inom mieste uvie- dol, že takýmito dlhoročnými zmluvami, ktoré boli výhodné len pre firmy, mesto utrpelo stá- tisícové, ba snáď aj miliónové straty. Treba po- znamenať, že aj v neskoršom období boli uzavierané dlhodobé zmlu- vy dodávok úžitkového dreva, cenovú politiku však riadila Mestská lesná rada tak, aby to pre mesto nebolo nevýhodné.

Tak napríklad dlhodobú zmluvu na odber asi 10 000 m³ dre- va s firmou Ľudevít Späth z Banskej Bystrice uzavrel mestský za- stupiteľský zbor pod č. 220/1933 na obdobie od 1. januára 1934 do 31. decembra 1943. Zmluva bola vrchnostensky schválená dňa 27. októbra 1933 pod č. 13247/1933. Ceny tohto dreva ustaľovala dvakrát ročne Mestská lesná rada, pričom boli smerodajné ceny do- siahnuté pri odpredajoch dreva u Štátnej lesnej správy Staré Hory, prípadne aj inde v obvode lesného riaditeľstva, ktoré boli prekalkulo- vané na miesto dodávky (loco) píla Ulmanka. Napríklad na obdobie od 1. októbra 1933 do 31. marca 1934 bola cena dodaného dreva ustálená na 57,20 Kč/1 m³.

Ďalším hlavným odberateľom mäkkého úžitkového (celulózo- vého) dreva, bola Harmanecká továreň na papier úč. spol., ktorá každoročne na základe uzávierkového listu odoberá asi 4 000 m³ dreva za cenu ustálenú Mestskou lesnou radou, so zohľadnením miesta dodávky (sklad továrne, lesný sklad a pod.). Odpredaj celu- lózového dreva pre túto papiereň bol pre mesto výhodný aj preto, že sa nachádzala uprostred mestských lesov, čím boli aj prepravné náklady nižšie.

Počas výstavby novej železničnej trate Banská Bystrica – Diviaky sa úžitkové i palivové drevo z mestských lesov dodávalo aj zúčast- neným stavebným firmám (Ing. Z. Kruliš – Konstruktiva, staviiteľská Ing. B. Hlava, Ing. Müller a Kapsa, firma „Lanna“, Ing. Velfík a pod.).

Časť dreva sa odpredávala pre miestnych spotrebiteľov za cenu cenníkovú, ktorú z času na čas ustaľovala Mestská lesná rada. Z tohto množstva sa vykrývala aj vlastná spotreba v ročnom obje- me asi 50 – 100 m³, ale aj prípadné darovania pre telocvičné spolky na základe schválenia zastupiteľským zborom a okresným úradom.

Drevo sa miestnym továrňam (Zápalkáreň SOLO, nábytková továreň TONAS, SUBLIMA a pod.) predávalo za najvyššie bež- né ceny, ustálené mestskou lesnou radou a za cenníkové ceny miestnym remeselníkom a podnikateľom (napr. v roku 1937 firme

Továreň na papier v Harmanci, úč. spol., bola hlavným odberateľom celulóзовého dreva z mestských lesov

„Industria“, staviiteľstvu Gescheidt-Čatloš, stavebnému podnikateľovi M. Oravcovi z Radvane, Slovensko-českej stavebnej spoločnos- ti, drevoobchodníkom J. Steiner, J. Sedilek, debnárom J. Kukura, J. Záturecký, kolárom D. Klimo, J. Laco, A. Nemec, stolárom O. Strieš, J. Neorčich, A. Martinovich, alebo v roku 1945 dre- vobchodníkom J. Muránsky, „Industria“ úč. spol., továrnikom A. Plasky-vápenka, P. Ruttkay a syn-súkenka, staviiteľom E. Maxa, J. Říha a Senský, debnárom Kukurovcem a pod.).

V roku 1947 mesto v hlásení Lesníckej a drevárskej ústrední uvie- dlo takýto prehľad využitia ihličnatého úžitkového dreva: „Mesto má dlhodobú zmluvu s firmou Industria úč. spol. na obdobie od 1. januára 1944 do 31. decembra 1953, podľa ktorej jej odpredáva roč- ne cca 8 000 m³ mäkkej (smrek, jedľa) guľatiny. V roku 1947 to bolo 7 924 m³. Pre ďalších odberateľov to bolo: harmanecká papiereň 624 m³, firma J. Muránsky 572 m³, firma bratia Pavlíkovci-drevoob- chod Tajov 303 m³, drobný odpredaj pre obyvateľov mesta predsta- voval 535 m³ a vlastná spotreba (stavby, opravy) bola 145 m³. Spolu to činí 14 273 m³, pričom výmerom ONV zo dňa 1. januára 1947 bolo predpísané vyrobiť 12 717 m³ ihličnatého dreva“.

V rokoch 1939-1942 odpredali z mestských lesov pre spotrebite- ľov z okolia palivové drevo v tomto objeme:

Rok	Bukové (prm)	Ihličnaté (prm)	Spolu (prm)
1939	5 541	111	5 652
1940	6 902	658	7 560
1941	6 486	684	7 170
1942*	6 553	545	7 098

* do 11. 8. 1942

Palivové drevo sa oddávna odpredávalo výhradne miestnym spotrebiteľom zo skladu za ceny ustálené Mestskou lesnou radou. Časť palivového dreva bola poskytovaná aj zdarma miestnym ško- lám a humanitárnym ustanovizniám.

V roku 1945 boli vedení ako „používatelia palivového dre- va“: „Lesný majster 50 prm, lesný v Harmanci 40 prm, 9 horárov po 30 prm, 26 úradníkov po 26 prm, 3 hlavné oficiantky po 14 prm,

4 oficianti po 10 prm, 11 kancelárskych pomocníkov po 8 prm, 39 podúradníkov a zriadencov po 14 prm, zriadenec bitúnka 8 prm, 4 kočišia po 6 prm, 4 mýtné miesta po 4 prm, zamestnanci mest- skej elektrárne 806 prm, vedúci notár (M. Izák) 26 prm, pridelený notári (Š. Schlosser, K. Erdelsky) 52 prm, 26 penzistom po 4 prm, okresný náčelník 40 prm, okurovanie mestských úradných miest- ností 460 prm, chudobínca 160 prm, kancelárii v Harmanci 12 prm, rímskokatolícky farár a kapláni 104 prm, zborvedúci 20 prm, kos- tolník farského kostola 20 prm, organista kostola Sv. Kríža 20 prm, kostolník kostola Sv. Kríža 8 prm, Ev. a. v. duchovný 104 prm, kato- lícka opatrovňa 112 prm, evanjelická opatrovňa 80 prm, okurova- nie kancelárii mestskej elektrárne 49 prm, okurovanie skleníka 100 prm, Obecná ľudová škola v Harmanci 24 prm, učiteľ v Harmanci 32 prm, okresná sociálna starostlivosť o mládež 30 prm, detská poradňa 35 prm, suchotinársky ústav 10 prm, sirotinec v Kláštore 30 prm, detská úvodná škola ženského spolku 28 prm, detská úvod- ná škola v Kláštore 28 prm, R. k. dievčenská meštianska škola 40 prm, R. k. dievčenská obchodná škola 40 prm a Štátna priemyselná škola 100 prm, čo bolo dohromady 4 574 prm.“

Dňa 22. júna 1945 mestské lesné oddelenie podalo Lesníckej a drevárskej ústrední v Bratislave výkaz o zásobách dreva k 1. júnu 1945. pri pni sa nachádzalo 680 m³ ihličnatého úžitkového dreva, 1 890 prm ihličnatého a 1 220 prm listnatého celulóзовého dreva, a na skladoch 600 prm ihličnatého a 1 550 prm listnatého paliva. Z etátu na rok 1945 (12 500 m³ ihličnatého a 13 000 m³ listnatého dreva) bolo podľa zmluvy 8 000 m³ odpredané firme „Industria“ úč. spol. v B. Bystrici. Oznámené bolo súčasne, že lesná manipu- lácia je sťažená pre nedostatok robotníkov a povozníkov a aj ostá- vajúci sa zdráhajú pracovať pre nízke platy, drahotu a meškajúci prídel masti i múky. V zmysle požiadavky sekcie pre priemysel, obchod a živnosti ONV v Banskej Bystrici boli výkazy o zásobách dreva (drevných materiálií) zasielané na Povereníctvo SNR pre prie- mysel a obchod v Bratislave. Prvý takýto výkaz tam mesto zaslalo 26. júna 1945 a súčasne oznámilo, že mäkká guľatina bola zaistená pre rekonštrukcie železníc a na opravu vojnou poškodených domov. Celulóзовé drevo sa dodávalo pre Harmaneckú papiereň a na pále-

nie vápna. Tvrdé palivo sa používalo pre vlastnú spotrebu.

Rozhodnutím ONV v Banskej Bystrici zo dňa 24. augusta 1945 boli pre Banskobystrický okres ustálené „najvyššie ceny palivového dreva“ v rozpätíach 130-179 korún/prm výmetové palivo, 215-256 korún/prm mäkké (ihličnaté) palivo a 300-350 korún/prm tvrdé (buk, javor, jaseň a brest) palivo. Vyššie ceny nebolo možné po- žadovať. V spolupráci s Riaditeľstvom štátnych lesov a majetkov boli pre okolie Banskej Bystrice ustálené výrobné ceny dreva v lese pri pni takto: tvrdé palivo min. 32, max. 40 a výnimočne 45 korún, mäkké palivo min. 30 a max. 35 korún, mäkká guľatina z náhodnej ťažby min. 30 a max. 35 korún a z úmyselnej ťažby min. 20 a max. 25 korún za 1 prm.

Už v roku 1922 vtedajší lesmajster Ing. Július Petrikovič propa- goval stavbu mestskej píly, ktorá by znamenala pre mesto veľké výhody, pretože by sa výnosnosť mestského lesného hospodárstva značne zvýšila. Pílu na elektrický pohon navrhol postaviť na mest- skom pozemku, ktorý bol vtedy v prenájme firmy Zjednotený hôr- ny priemysel, úč. spol., pri hlavnej železničnej stanici v Banskej By- strici. Vybudovanie píly by si vtedy podľa neho vyžiadalo investíciu asi 300 000 korún, avšak čistý zisk by bol o 450 000 korún vyšší ako pri predaji guľatiny. V tejto súvislosti možno uviesť, že v roku 1933 postavila firma Ľudovít Späth, ktorej mesto dodávalo úžitko- vé drevo, na mestskom pozemku (Piesky) v Ulmanke pílu. Prená- jom pozemku bol stanovený od 1. januára 1934 do 31. decembra 1943 a potom mala píla prejsť do vlastníctva mesta. Dňa 19. marca 1943 došlo k predĺženiu pôvodnej zmluvy z 25. augusta 1933, vte- dy už s firmou „Industria úč. spol.“ vo veci odpredaja a dodávky mestského úžitkového dreva na pílu v Ulmanke na ďalších desať rokov a prenájmu tejto píly do 31. decembra 1953 za ročný nájom 60 000 Ks. Opravné práce v objeme 250 000 Ks vykonávala na vlast- ný náklad samotná firma. Tieto investície po uplynutí zmluvnej doby mali prejsť spolu s pílou do majetku mesta. Mestská píla v Ulmanke bola od 1. januára 1948 znárodnená a v roku 1950 mestom uplat- nený nárok na náhradu za takto znárodnený majetok, ktorý prešiel na štát podľa zákona č. 144/1949 Sb. bol Jednotným národným vý- borom v Banskej Bystrici zamietnutý ako neopodstatnený.

Lúpanie kôry

Sušenie kôry

POĽOVNÍCTVO A RYBÁRSTVO

Mesto Banská Bystrica svoje poľovné právo prenajímalo, pričom sa jednotlivé poľovné revíry vydražili a s víťaznými uchádzačmi sa uzatvorili príslušné nájomné zmluvy. Mesto disponovalo štyrmi poľovnými revírmi v úhrnnej rozlohe 13 860 k. j.:

- I. – 5 894 k. j. (Bystrica, Rakytovo, Lastovičia, Tufňa, Zalámaná, Lóger, Široká, Čabrad, Lelekovo, Andrášová)
- II. – 3 898 k. j. (Hlboký jarok, Prašnica, Čierne, Kr. Uhlisko, Hanč-ky, Racvalová, Cenovo, Mocalovsko)
- III. – 2 764 k. j. (Košíar, Harmančok, Cigárovo, Pavelcovo, Lasko-mer, Dúbrava, Sokolovo, Diel a celý obecný chotár od poto-ka Bystrica smerom k západu a po Hron)
- IV. – 1 304 k. j. (Vartovka, Hlboká, Kopa, Urpín a celý obecný cho-tár od potoka Bystrica smerom k východu po Hron a tiež za Hronom)

Lesmajster Ing. Štefan Gažo sa už v roku 1932, ešte pred pri-pravovanou dražbou poľovných revírov, márne snažil o úpravu revírov: „Mestská poľovná plocha je blízko 14 000 k. j. Aj v čase hospodárskej krízy sa nájdú spoľahliví a solventní lovci. Rozdele-ním na menšie revíry sa o ne môžu uchádzať viacerí a lepší bude aj finančný efekt. Mesto by si jednu časťku malo podržať pre svoje účely. Je to tak aj u štátnych lesov na každej lesnej správe. Vhodný na to je revír II v rozlohe 3 898 k. j. čo je asi ¼ celej poľovnej plochy. Vydávaním poľovných lístkov by sa mohol dosiahnuť ročne príjem 5 000 Kč“.

Spolok na ochranu prírody a okrášľovanie domova v Banskej Bystrici sa taktiež pred dražbou, dňa 2. decembra 1932 obrátil sa mestské zastupiteľstvo takýmto listom: „Sledujúc ušľachtilé záuj-my ochrany poľovnej zveri a všetkých zriedkavých druhov väčších zvierat a vtákov, z ktorých veľkú väčšinu v poľovnom svete zaraďu-jú do tzv. škodnej zveriny, dovoľujeme si upozorniť na eminentne kultúrny, humánny, aj praktický význam toho, kto bude prenajíma-teľom poľovky banskobystrického revíru počnúc novým obdobím. Je všeobecná obava, aby sa revír snáď nedostal do rúk niekoho, kto by nesvedomitým spôsobom hovoriac len o loveckej vášni zmenšoval počet menovanej zveri. Spolok si dovoľuje mestskú radu upozorniť, aby pri uzavieraní zmluvy bolo dbané i týchto podmie-nok. V otázkach zriedkavých a ochrany bezpodmienečne zasluhujú-cich druhov zvierat spolok môže kedykoľvek poslúžiť radou. V doko-nalej účte J. Roubal, predseda“.

Krajinský úrad v Bratislave v liste zo dňa 9. februára 1932 vyzval podriadené úrady, aby sa pričínili, o to, že by v nájomných zmluvách zaviazali nájomníkov poľovných revírov neodstreľo-vať domáce holuby pre ktorých nebola dovtedy stanovená doba hájenia. Odôvodňovali to ich užitočnosťou pre poľnohospodárstvo („...zbierajú zrnká plevelov a škodlivý hmyz...“) a preto si zasluhu-jú ochranu do doby keď to bude riešené v novom jednotnom po-ľovníckom zákone. Neskôr upozornil aj na to, aby sa revíry dostali do spoľahlivých rúk – lovcom, ktorých osobnosť je zárukou, aby vo vtedajšej hospodárskej tiesni lov nebol zdrojom obohacovania a tieto spoľahlivé osoby budú dbať na udržanie a rozmnoženie stavu zveri. Dražby sa majú vypísať vždy 5-6 mesiacov pred uply-nutím nájomného pomeru. Jeden nájomca by mal mať k dispozícii

najmenej 400 k. j. poľovnej plochy. Priestupky pytliactva sa majú prísne stíhať.

Dražobné podmienky prijala Mestská lesná rada 4. januára 1933 a mestské zastupiteľstvo 24. januára 1933. Dražobná vyhláška na prenájom poľovného práva bola uverejnená v piatich časopi-soch, v slovenskom, maďarskom a nemeckom jazyku. Výkričné ceny ročného nájmu za jednotlivé mestské revíry boli: I. – 7 500 Kč, II. – 4 500 Kč, III. – 2 500 Kč, IV. – 900 Kč, čo bolo dohromady 15 400 Kč.

Po vyhodnotení výsledkov dražby dňa 27. júla 1933 mestské zastupiteľstvo odsúhlasilo prenájom mestských poľovných revírov členom loveckého ochranného spolku na obdobie od 1. augusta 1933 do 31. decembra 1943 takto:

- 1. Pavlovi Rohátsovi, obchodníkovi z Banskej Bystrice poľovný revír I. a II. za ročný nájom 8 200 Kč a 5 100 Kč, so spoločníkmi Ondrejom a Viliamom Klimom, Vladimírom Sarnavetzom a Dr. Hugom Heczerom z Krupiny, ako aj hosťom Arpádom Hole-schom z Banskej Bystrice.
- 2. Viktorovi Schwartzovi, hlavnému účtovníkovi nemocenskej poisťovne poľovný revír III. za ročný nájom 2 530 Kč, bez spo-ločníkov a len s príležitostnými hosťami.
- 3. Jánovi Nieveltovi riaditeľovi výpomocných úradov v. v. poľovný revír IV. za ročný nájom 660 Kč, so spoločníkom Dr. Viliamom Herritzom a hosťom Jozefom Veljačikom, mestským hlavným horárom v. v.

V zimnom období rokov 1932-1933 sa v mestských lesoch rozšíri-lo pytliactvo, a preto Mestské lesné oddelenie o tejto skutočnosti takto informovalo Okresný úrad v Banskej Bystrici:

„Pytliaci sú vyzbrojení guľovnicami alebo dvojrúrovkami, na-pádajú aj lesný personál, najviac v lesných častiach Andrášová, Lelekovo, v obvode četníckej stanice Staré Hory. Dňa 2. marca 1933 mestský horár za pomoci robotníkov a četníkov zlapali troch pytlia-kov s puškami, ktorí pochádzali z Podkanovej a Jelenca. Pytliaci sa vyskytujú aj v lesných častiach Japeň a Bystrice v obvode četníč-kej stanice Harmanec. Dňa 26. februára 1933 sa dolnoharmanec-ký mestský horár Jozef Riša stretol s tromi pytliakmi vyzbrojený-mi puškami i ďalekohľadom. Vyzvali horára aby zmizol ak nechce visieť na buku. Ak je pytliakov viac, horár nemá odvahu zasiahnuť. Robia aj pravidelné pohony, napríklad 30. januára. 1933 padlo až osem rán na vysokú zver. Títo pravdepodobne pochádzali z Turec-kej a Starých Hôr. Žiadúce sú preto pravidelnejšie pochôdzky četní-kov v mestských lesoch za spolupráce mestských horárov“.

Mestskú poľovačku na rozlohe 7 980 ha mal predtým do 31. júla 1933 v prenájme riaditeľ Harmaneckej továrne na papier úč. spol. Ing. Jindrich Exinger, ktorý podľa štatistického hlásenia, v roku 1931 ulovil 4 kusy jelenej, 13 kusov srnčej a 3 kusy čiernej zveri, 4 sluky, 4 líšky a 2 kuny lesné.

V hlásení Mestského lesného oddelenia zo dňa 22. januára 1934 lesnému oddeleniu Okresného úradu v Banskej Bystrici sa uvádza, že „nájomníci mestských poľovných revírov v roku 1933 ulovili 3 je-leňov, 2 jelenice, 8 srncov, 5 srn, 17 zajacov, 4 líšky, 6 jarabíc a 2 ku-roptvy. Okrem toho bola nájdená zver pytliakmi chytená do osidiel v množstve: 5 srn, 1 jeleň a pozostatky z 10 srn ulovených líškami.“

Výkaz

nájomníkov a prenajatých poľovných revírov mesta Banskej Bystrice.

Reč-né čí-s-lo	Ozna-čenie poľo-vo-ného revíru	Roč-né poľov-né právo	Nájom-ník	Zastup-iteľ	Bydlisko	Roč-ný nájom		Pre-ná-jom-ník	Číslo zby-ze-ko	Dňa uzatvorení	Nájom-ník		Poznámka
						číslo	12				číslo	12	
1.	I.	5894	-	Pavel Rohát	obchod-ník	8200	-	33/11/1934	33/11/1934	27. VII. 1933	Ondrej Klim	27. VII. 1933	Stavba nového ob-šarovaného revíru
2.	II.	3898	-	Viktor Schwartz	hl. účtov-ník	2530	-	33/11/1934	33/11/1934	27. VII. 1933	Vladimír Sarnavetz	27. VII. 1933	Stavba nového ob-šarovaného revíru
3.	III.	2764	-	Viktor Schwartz	hl. účtov-ník	2530	-	33/11/1934	33/11/1934	27. VII. 1933	Vladimír Sarnavetz	27. VII. 1933	Stavba nového ob-šarovaného revíru
4.	IV.	1304	-	Ján Nievelt	riaditeľ v. v.	660	-	33/11/1934	33/11/1934	27. VII. 1933	Ján Nievelt	27. VII. 1933	Stavba nového ob-šarovaného revíru

Výkaz nájomníkov a prenajatých poľovných revírov mesta Banská Bystrica z roku 1934

Viktor Schwartz, nájomník III. poľovného revíru v poznámke vý-kazu uviedol, že „podľa oznámenia četníckej stanici zastrelené bolo pytliakmi 13 zajacov, čo je v šetrení okresného úradu. Podľa upra-veného výkazu ulovenej zveri za rok 1933 predloženého mestským lesným oddelením dňa 21. marca. 1934 išlo o 17 kusov srnčej zveri, 20 zajacov, 2 kuny lesné, 2 hlucháne a 4 sluky lesné, vrátane od-strelov nájomníka Ing. Jindricha Exingera.“

V dobe od 1. augusta do 31. decembra 1933 „nájomníkom Pav-lom Rohátom bolo ulovené 5 kusov jelenej a 7 kusov srnčej zveri, 2 jariabky a 2 líšky v revíri I. a II.“

V záujme zdarného prezimovania zveri Okresný úrad v Banskej Bystrici vydal dňa 12. februára 1935 obežník o kŕmení a ochrane zveri v zime 1934-1935 a o zamedzení pytliactva. Upozorňujú, že pytliactvo sa rozmáha v dôsledku abnormálne vysokého snehu, ktorý tlačí hladom a zimou zoslabnutú zver k ľudským príbytkom, kde ju nesvedomiti pytliaci chytajú do nastavených osidiel. Lesné oddelenie mesta Banská Bystrica dalo tento obežník v odpise k dis-pozícii lesnému personálu mesta dňa 16. februára 1935 s týmito pokynmi:

„Nájomníci I., II. a III. Poľovného revíru sú povinní v lesných čias-tach Hančky, na Jamách, Andrášová, Lelekovo, Slabikovo, Har-mančok v najkratšej dobe krmníky postaviť a tieto opatriť vhod-ným krmivom. V ostatných lesných častiach, kde sa teraz zverina užitočná zdržuje, povolené je nájomníkom rakytinu a tenšiu osíku stínať cieľom chovu zveriny. Prevedenie týchto opatrení kontroluje mestský lesný personál“.

Podobné obežníky vydával okresný úrad takmer každoročne (po roku 1945 ONV) a následne príslušné pokyny aj Mestské lesné odde-lenie (v rokoch 1931, 1933, 1935, 1936, 1937, 1939, 1940, 1945, 1947).

Dobu hájenia zveri upravoval Krajinský úrad v Bratislave naria-dením (napr. v rokoch 1933, 1936 atď.), ktoré bolo uverejňova-né v Krajskom vestníku pre Slovensko, neskôr to boli vyhlášky Ministerstva hospodárstva SR (roky 1940, 1944). Mestské lesné oddelenie informovalo o tom vždy nájomníkov mestských poľo-vných revírov. K celoročne hájeným druhom patrili napríklad aj výr, medveď, medvedica a medvieďa. Krajinský úrad dňa 14. októbra 1932 upozornil na „mor veprov“ (i divokých), a preto boli aj v obvo-de mestských lesov stanovené ochranné opatrenia s povinnosťou bezodkladného nahlásenia úhynu alebo odstrelu zvierat s podo-zrením na „mor veprov“. Vyhláška Obecného notárstva v Banskej Bystrici zo dňa 3. mája 1937 zas upozorňovala na šírenie „tularé-mie zajacov“, ktorá sa vtedy vyskytla v okresoch Skalica, Senica, Malacky, Myjava, Trnava, Piešťany, Nitra. „Postihuje zajačiu zver, vystríhať sa však treba aj styku s ostatnými hľodavcami, pretože je prenosná a to aj na človeka. Každé podozrenie treba včas nahlásiť príslušným úradom.“ Informovaní bol o tom lesný personál i ná-jomníci mestských poľovných revírov, našťastie výskyt tejto choro-by sa tu nepotvrdil.

Vo výkaze príjmu z prenájmu poľovných revírov za rok 1935 sa uvádza nájomník revíru I. a II. Ján Rohát a spol. (13 300 Kč), nájomník revíru III. Viktor Schwartz (2 530 Kč) a nájomník revíru IV. Ján Nievelt (660 Kč).

Zastupiteľský zbor mesta dňa 5. mája 1936 odsúhlasil prevod nájmu poľovných revírov I. a II. v Harmanci od doterajšieho nájom-níka Pavla Rohátsa na Viliama Klimu, veľkoobchodníka v Banskej Bystrici a Ing. Viliama Fábryho, stavebného „podujimateľa“ (pod-nikateľa) zo Slovenskej Ľupče.

Mestský lesný hlavný komisár Ing. Štefan Gazso dňa 1. decembra 1936 upozornil mestskú radu, že „v dôsledku výstavby novej železničnej trate Banská Bystrica – Diviaky smerovanej cez poľovný revír I., prenajatý Viliamovi Klimovi, ktorý bude na ploche 2 062 k. j. hatený vo výkone svojho poľovného práva ustavičným vyrúšaním zveri odstreľom skál a aktivitami viac tisíc zamestnaných robotníkov a to nielen v bezprostrednej blízkosti stavby, ale aj v okruhu asi 800-1000 m. Predpokladá sa aj vzrast pytliactva. Navrhujem preto od 1. januára 1937 počas výstavby trate znížiť nájomné o 40 % a nepredlžovať ďalej nájomnú zmluvu. pri administratívnom prejednávaní novej trate bude mesto žiadať od ČSD odškodné nielen za stratu v dôsledku zníženia poľovného nájomného počas výstavby, ale aj za ďalšie 2-3 roky, pokiaľ stav zveri nedosiahne pôvodnú výšku.“

Je zaujímavé, že aj nájomník poľovného revíru III. Viktor Schwartz požiadal o tridsaťpercentné zníženie nájmu v dôsledku znehodnocovania revíru výstavbou železnice B. Bystrica – Diviaky v bezprostrednej blízkosti revíru, od 1. januára 1937 do doby ukončenia tejto stavby, avšak napriek súhlasu mestského lesného oddelenia a mestskej finančnej komisie, viacerí členovia mestského zastupiteľstva s tým nesúhlasili a radšej odporúčali zmluvu zrušiť. Po avizovanom zrieknutí sa revíru V. Schwartzom bolo viac záujemcov o prenájom, dokonca aj s vyšším nájomným ako bol pôvodný (Kornel Reinhardt ml., Belo Longauer, Dr. Viliam Herritz), až napokon Viktor Schwartz dňa 19. marca 1937 zrieknutie sa revíru odvolal.

Podľa výkazu príjmu za prenájom poľovných revírov v roku 1936 mesto získalo 13 210 Kč namiesto 16 490 Kč po znížení nájmu za revír I. – Viliamovi Klimovi z pôvodných 8 200 Kč na 4 920 Kč a pri zachovaní platieb za ostatné revíry (II – Ing. Viliam Fábry 5 100 Kč, III – Viktor Schwartz 2 530 Kč a IV – Ján Nievelt 660 Kč).

Podľa hlásení nájomníkov mestských poľovných revírov, úlovky v roku 1936 boli nasledovné:

- Poľovný revír I – (V. Klimo) – 2 jelene, 4 srnce a 3 srny.
Poľovný revír II – (Ing. V. Fábry) – 3 jelene z čoho jeden nemocný, 1 laň, 5 srncov z čoho 1 nemocný, 1 srna, 1 diviak, 1 hlucháň a 1 túlavý pes.
Poľovný revír III – (V. Schwartz) – 4 srnce, 2 srny, 3 zajace, 4 jara-bice, 5 slúk, 1 kuna (v lete) a 3 túlavé mačky.
Poľovný revír IV – (J. Nievelt) – 1 srna, 7 zajacov, 2 líšky, 2 jarabi-ce, 1 túlavá mačka a 1 túlavý pes.

Nájomníci poľovných revírov I. a II. súčasne oznámili, že od 1. januára 1937 je v ich službách zverozrážca Jozef Schmidt /:Štábel:/.

Podľa dotazníka o ulovenej zveri za rok 1937 zo dňa 29. marca 1938:

- 1/ V mestskom poľovnom revíri I. s rozlohou 3 417 ha (v k. ú. Harmanec 3 058 ha a v k. ú. Staré Hory 359 ha), ktorý bol v prenájme Viliama Klimu za ročný nájom 4 920 Kč, v roku 1937 ulovili 5 jeleňov, 6 srncov, 4 srny, 4 líšky a 2 kuny lesné.
2/ V mestskom poľovnom revíri II. s rozlohou 2 232 ha (v k. ú. Harmanec 1 877 ha a v k. ú. Kordíky 355 ha), ktorý bol v prenájme Ing. Viliama Fábryho za ročný nájom 5 100 Kč, v roku 1937 ulovili 3 jelene, 8 srncov, 1 hlucháňa, 2 jariabky, 2 kuny lesné a 2 túlavých psův.

- 3/ V mestskom poľovnom revíri III. s rozlohou 1 586 ha (v k. ú. Harmanec 176 ha, v k. ú. Riečka 149 ha, v k. ú. Ulmanka 584 ha, v k. ú. Kostiviarska 10 ha, v k. ú. Podlavice 410 ha a v k. ú. B. Bystrica 262 ha), ktorý bol v prenájme Viktora Schwartza za ročný nájom 2 530 Kč, v roku 1937 ulovili 1 jeleňa, 4 srnce, 5 srn, 9 zajacov, 4 sluky lesné a 1 túlavú mačku.
4/ V mestskom poľovnom revíri IV. s rozlohou 767 ha (v k. ú. B. Bystrica 750 ha a v k. ú. Radvaň nad Hronom 17 ha), ktorý bol v prenájme Jána Nievelta za ročný nájom 660 Kč, v roku 1937 ulovili len 3 zajace.

Ucelené prehľady ulovenej zveri v mestských poľovných revíroch od roku 1939 sa v archívnych dokumentoch nenašli, možno však predpokladať, že najmä počas vojnových rokov poľovníctvo stagnovalo.

V roku 1940 boli evidovaní títo nájomníci mestských poľovných revírov: I – Viliam Klimo, II – Ing. Viliam Fábry, III – Dr. Viliam Herritz a IV – Ján Nievelt.

Dňa 20. marca 1942 predložili nájomníci poľovného revíru I. v Harmanci, bratia Klimovci ,hlásenie o pytliactve, ktorého sa dopustili dňa 12. marca 1942 v lesnej čiasťke Lóger štyria lesní robotníci, dokonca za asistencie lesného praktikanta tým, že ulovili srnu, ktorú po usmrtení sami aj spotrebovali.

Mestský úrad v Banskej Bystrici dňa 22. októbra 1942 prenajal z voľnej ruky dovtedajšiemu nájomníkovi mestského poľovného revíru II. Ing. V. Fábrymu so spoločníkom Júliusom Hrivnákom tento revír na ďalšie obdobie od 1. januára 1944 do 31. decembra 1949 za 5 100 Ks ročne. V odôvodnení sa píše, že nájomník sa úzkostlivo stará o zveľaďovanie stavu zveri, poľuje racionálne, investuje do revíru (stavba dvoch chát, zriaďovanie chodníkov) a aj v budúcnosti hodlá naďalej investovať – chce vybudovať účelovú chatku s autogarážou pred Tajchami a odvodniť lúčku pred domcom v Čiernych. Mestský úrad v Banskej Bystrici dňa 29. novembra 1943 vydal rozhodnutie, že mesto Banská Bystrica ako majiteľ poľovného práva, po vystúpení Júliusa Hrivnáka z loveckej spoločnosti Ing. Fábryho, uvoľnenú čiasťku mestského poľovného revíru II. v rozlohe 1 154 ha si ponecháva mesto pre svoju potrebu a Ing. Fábrymu ostáva druhá časť v rozlohe 1 316 ha, v dôsledku čoho sa mu zníži aj ročné nájomné od 1. januára 1944 do skončenia platnosti zmluvy, t. j. do 31. decembra 1949 o 2 000 Ks, teda na 3 100 Ks. Uvedené ocenenie bolo mestským lesným oddelením zdôvodnené tým, že časť revíru, ktorá ostáva Ing. Fábrymu je cennejšia ako kordická časť, lebo je bohatšia na zver jeleniu i srnčiu. V poľovnej sezóne bolo v tejto časti 15 kusov jelenej zveri, kým v kordickej časti len 5 kusov a rovnako aj srnčia zver, ak sa jej poskytne potrebná ochrana v priebehu 1-2 rokov, môže byť v lepšom stave ako v kordickej časti. Výhodou Fábryho revíru je aj odľahlosť od ubikácií, čím je uchránený od pytliactva, výhodou kordickej časti je zas jej prístupnosť. na základe uvedeného bol potom vyhotovený dodatok k nájomnej zmluve poľovného revíru II. s Ing. Viliamom Fábrym s tým, že od 1. januára 1944 sa z revíru vyčlenila čiasťka v rozlohe 1 154 ha, ktorú si ponecháva mesto a nájomníkovi naďalej ostáva čiasťka v rozlohe 1 316 ha s ročným nájomným 3 100 Ks.

V roku 1943 vydalo Ministerstvo hospodárstva v Bratislave úpravu na predkladanie žiadostí o zmiernenie škôd spôsobených zverou. Túto žiadosť bolo možné predložiť až po vyčerpaní všetkých možností na odvrátenie škôd. Majiteľ pozemku totiž mohol podľa § 13 zák. čl. XX/1883 dravú a škodlivú zver kedykoľvek vykynožiť a pre odvrátenie škôd boli možné výnimky aj v čase ochrany zveri. Toto museli rešpektovať aj nájomníci revírov. Výšku škody odhadol vždy príslušný lovecký ochranný spolok. Podpora štátu na zmiernenie škôd bola dobrovoľná, nebol na ňu právny nárok a nepokrývala celú výšku škody. Okresné úrady potom vydali podrobnejšiu úpravu zohľadňujúcu miestne pomery.

V roku 1943 sa predĺžila zmluva o prenájme mestského poľovného revíru IV. (1 304 k. j.) s Jánom Nieveltom na obdobie od 1. januára 1944 do 31. decembra 1949 s ročným nájomným 660 Ks a tiež na rovnaké obdobie zmluva o prenájme mestského poľovného revíru I. (5 984 k. j.) s Viliamom Klimom za ročné nájomné 8 200 Ks.

Mestské lesné oddelenie dňa 22. júna 1944 predostrelo „Podmienky poplatkového odstreľu jednotlivých kusov zveri“ v poľovnom revíri mesta Banská Bystrica, ktoré obsahovalo okrem podmienok poplatkového odstreľu aj návod na oceňovanie trofejovej zveri a poplatkový výkaz.

Dňa 16. augusta 1944 bola uzatvorená zmluva o prenájme poľovného práva s Viliamom Furdíkom, továrnikom v Banskej Bystrici v mestskom revíri III. s výmerou 2 764 k. j. v lesných čiasťkach Harmančok, Cigárovo, Pavelcovo, Laskomer a Sokolovo na 6 rokov, od 1. januára 1944 do 31. decembra 1949 za ročné nájomné 10 600 Ks.

Lesné oddelenie Úradu ONV dňa 26. júla 1945 oznámilo Mestskej lesnej správe v Banskej Bystrici, že Povereníctvo SNR pre veci vnútorné povolilo vrátiť zaistené lovecké zbrane osobám politicky a mravne „úplne zachovalým“, ktorým budú opäť vydané zbrojné lístky a „vidované“ prísažné listy. Mestskému lesnému radcovi Ing. Š. Gažovi bol prísažný list cez vojnu odcudzený.

Poľovnícky domček v lokalite Čierne

Dňa 17. augusta 1945 požiadal mestský hlavný účtovný tajomník Július Mensatoris o prenájom poľovného revíru II., ktorý bol prenajatý Ing. Fábrymu do 31. decembra 1949 s odôvodnením, že bol tichým spoločníkom nájomníka, čo tento aj dňa 5. októbra 1945 písomne potvrdil. Po prešetroaní tejto záležitosti, podľa správy z 21. decembra 1945, nájomník bez súhlasu prenajímateľa nemohol mať spoločníka a to ani tichého a ak sa to stalo, ide o porušenie nájomnej zmluvy, ktorú potom treba zrušiť. Rada MNV v Banskej Bystrici sa dňa 18. marca 1946 uzniesla vyzvať Ing. Fábryho na „zmiernie riešenie zrušenia nájomnej zmluvy.“ Lesné oddelenie Úradu MNV v Banskej Bystrici dňa 21. februára 1947 oznámilo, že Ing. Fábry v prenajatom mestskom poľovnom revíri II. od vojny nedrží hájnika a o ochranu zveri sa nestará, avšak v rokoch 1945-1946 zverinu nestrieľal čím vlastne revír šetril. Rada MNV v Banskej Bystrici dňa 22. mája 1947 ponechala v platnosti nájomnú zmluvu na II. mestský poľovný revír Ing. Fábrymu s podmienkou, že v prípade neplnenia zmluvných záväzkov, mestské lesné oddelenie podá návrh na zrušenie zmluvy. Rozhodla tiež, že Juraja Čunderlíka, člena SNR, bude mesto považovať za spoločníka V. Fábryho na základe jeho súhlasu zo dňa 17. októbra 1946.

Výkaz poľovných prenájmov mestských revírov za rok 1945:

Číslo revíru	Nájomník	Nájomné (K)
I.	Viliam Klimo, Banská Bystrica	8 200
II.	Ing. Viliam Fábry Slovenská Ľupča	3 100
III.	Viliam Furdík	10 600
IV.	Lovecký ochranný spolok (LOS) (bývalý Nievelt)	660

Valné zhromaždenie Zemského zväzu loveckých ochranných spolkov, ktoré sa uskutočnilo dňa 2. marca 1946 v Trenčianskych Tepliciach, navrhlo užšiu spoluprácu s výkonnými lesníkmi, ktorí majú výhodu aj v nižšom členskom príspevku (70 Kčs) ako je to u ostatných členov (150 Kčs). Spolkovým časopisom je „Poľovnícky obzor“.

Nájomník mestského poľovného revíru I. Viliam Klimo dňa 6. februára 1947 oznámil za rok 1946 ulovenie 1 diviaka, iné údaje o úlovkoch nie sú k dispozícii.

Dňa 30. januára 1948 ONV v Banskej Bystrici schválil prenájomnú zmluvu, ktorou mesto prenajíma obecné poľovné právo Kornelovi Reinhardtovi z Banskej Bystrice od 1. októbra 1947 do 31. decembra 1955 vo svojom poľovnom revíri, ktorý sa nachádza v chatári Harmanca a Kordík na rozlohe 1 154 ha za ročné nájomné 3 565 Kčs.

MNV v Banskej Bystrici od 30. júna 1948 zrušil platnosť prenájomných zmlúv na poľovné revíry s Loveckým ochranným spolkom, Ing. V. Fábrym, V. Klimom a V. Furdíkom s tým, že v krátkom čase budú znova prenajaté a dovtedy ich ochranu zabezpečuje Lesné oddelenie Úradu MNV.

V súvislosti so zrušením nájmu poľovných revírov mestský lesný radca Ing. Štefan Gažo dňa 2. júla 1948 predložil na Lesné oddelenie Úradu ONV v Banskej Bystrici návrh na vytvorenie 8 menších poľovných revírov namiesto dovtedajších 4 veľkých. Odôvodňoval to tým, že sa tak umožní výkon poľovného práva širšiemu okruhu poľovníkov, menovite našim občanom, čiže poľovníkom miestnym. Poľovné revíry boli pritom navrhnuté tak, aby tvorili samostatné celky:

- Č. 1. Poľovný revír Dolný Harmanec-Bystrice s rozlohou 1 476,02 ha
- Č. 2. Poľovný revír Horný Harmanec (Rakytovo, Lastovičie, Tufňa, Zalámaná, Lóger, Hlboký jarok) s rozlohou 1 297,88 ha
- Č. 3. Poľovný revír Horný Harmanec (Prašnica, Čierne, Tajchy, Izbice) s rozlohou 1 005,41 ha
- Č. 4. Poľovný revír Kordíky (prenajatý Kornelovi Reinhardtovi) s rozlohou 1 231 ha (po pripojení 77 ha v hone Racvalová k doterajšej rozlohe 1154 ha k vôli sceleniu)
- Č. 5. Poľovný revír Dolný Harmanec-Ulmanka (Čabrad, Kurtinová, Leleková, Andrášová) s rozlohou 644,19 ha
- Č. 6. Poľovný revír Ulmanka-Svätý Jakub (Slabíkovo, Harmančok, Cigárovo, Pavelcovo, Chotárna dolina) s rozlohou 705,90 ha
- Č. 7. Poľovný revír Laskomer – Riečka (Laskomer, Nad Riečkou, Sokolovo, poľnohospodárske pozemky Diel-Medokýš) s rozlohou 700 ha
- Č. 8. Poľovný revír Banská Bystrica (Urpín, Vartovka, Hlboká, Kopa, poľnohospodárske pozemky nad Urpínom, pod Kopou, Kačica, Karlovo) s rozlohou 570 ha.

Súčasne mestský lesný radca navrhol, aby poľovný revír č. 2 s rozlohou 1 297,88 ha bol vyňatý z verejnej súťaže a bol daný do prenájmu „*reflektantom z mestského lesného personálu, z ktorého viacerí prejavujú živý záujem o zveladenie a racionálny výkon poľovníctva. Toto gesto zo strany mesta zodpovedalo by aj intenciam nového poľovného zákona. Návrh na výšku nájomného by podala Lesná komisia MNV.*“ na ostatné poľovné revíry (č. 1, 3, 5, 6, 7, 8) navrhol vypísať verejnú súťaž s termínom prenájmu do 31. decembra 1957. Zároveň uviedol, že vzhľadom na zvýšenie rozlohy revíru č. 4 o 77 ha na 1 231 ha, prenajatému Kornelovi Reinhardtovi by sa malo zvýšiť aj nájomné o 335 Kčs na sumu 3 900 Kčs ročne s platnosťou od 1. januára 1948.

Harmanecká poľovná spoločnosť v Hornom Harmanci „*Andrášová*“ dňa 25. októbra 1948 za uvedený rok nahlásila odstrel 3 jeleňov, 2 jelenice a 3 srny. Podľa plánu odstrelu zveri v roku 1949 malo byť v mestských poľovných revíroch ulovené 10 kusov jelenej a 22 kusov srnčej zveri, z čoho na Harmaneckú poľovnú spoločnosť mali pripadnúť 4 kusy jelenej a 6 kusov srnčej zveri. Po vstupe Kornela Reinhardta, dovtedajšieho nájomníka kordického poľovného revíru do Harmaneckej loveckej spoločnosti, prešli všetky jeho práva a povinnosti na túto spoločnosť, vrátane úhrady nájomného vo výške 3 900 Kčs, s účinnosťou od 1. januára 1948 (doba „*árendy*“ mala pôvodne trvať do 31. decembra 1955).

Poverenie podošhospodárstva a pozemkovej reformy 11. novembra 1948 vydalo nariadenie o zákaze „*árendovania*“ poľovných revírov verejnou dražbou. Možnými spôsobmi boli:

- 1. Po verejnom vyzvaní prijatím písomnej ponuky
 - 2. Z voľnej ruky
 - 3. Predĺžením platného nájomného pomeru
- Nájomné podmienky museli byť vopred schválené ONV a vyložené „na verejné nazretie“.

Z hlásenia Jána Kucbela, mestského horára v Hornom Harmanci zo dňa 20. apríla 1949 vyplýva, že sa opäť rozmohlo pytliactvo, o čom svedčia ním nájdené ostatky srnčej i jelenej zveri, často už v rozklade. Našiel aj sklopce a trlá, ťažko je však páchatelov prichytiť pri číne, pretože celá osada je v príbuzenskom pomere a napomáha im informovaním o pohybe horára. Niektorých prichytil pri stavaní osidiel, odobral im železá a brokovnicu, ktorú odovzdal žandárom. Organizovali aj štvorčlennú pytliacku spoločnosť, boli v nej aj Bystričania, ktorá mala pytliačiť v lesnej čiaske Uhlisko a mali vraj dohovor strieľať aj na lesný personál. Uviedol aj konkrétne osoby, ktoré boli do toho zapojené, nezachoval sa však doklad ako úrady tento problém vyriešili.

Rybárske právo na vodných tokoch patriacich mestu Banská Bystrica sa prenajímalo prostredníctvom Rybárskeho družstva bývalej Zvolenskej župy so sídlom v Banskej Bystrici, pričom časť z ročného nájomného patrila vlastníkovi toku.

Výkaz „*árendátorov*“ rybolovu v roku 1928 a ročný nájom stanovený na obdobie rokov 1927-1933 v rámci celého rybárskeho družstva (predseda Ing. Vojtech Kelemen) bol nasledovný:

Org. jednotka	Úsek vodného toku	Nájomník rybolovu	Ročné nájomné (Kč)
XIV. oddiel	Hron Šalková – B. Bystrica	Dr. Ernest Grün	3 333
XVII. oddiel	Hron Radvaň – Rakytovce	Anton Radvanský	1 700
XIX. oddiel	Vlkanová, Peťová, Hájniky	Emil Karczagi (Krupár)	600
XXII. oddiel	Budča, Hronská Breznica	Július Pázmány	200
V. oddiel	potok Vajsková	Správa štát. lesov Predajná	250
XII. oddiel	potok Senic	Gejza Nyilas	300
XXI. oddiel	potok Slatina	Peter Lenčo	200
XI. oddiel	potok Ľupčica	Gustáv Smida	625
X. oddiel	Moštenica, Švarcová	Ing. T. Szilárd	750
Spolu:			7 958

Mestský lesmajster dňa 10. septembra 1932 oznámil Mestskej rade, že mesto na hronskom úseku nemôže samostatne vykonávať rybárske právo alebo dávať úseky do prenájmu, lebo týmto právom disponuje Rybárske družstvo bývalej župy zvolenskej. Majiteľom (lesný erár, mesto Banská Bystrica, obec Senica a Môlčanský urbár) sa podľa veľkosti vodnej plochy delí zisk z prenájmu dosiahnutý verejnou dražbou. O výsledkoch dražby, ktorá sa bude konať v novembri 1932, bude majiteľov informovať rybárske družstvo, vrátane príslušnej čiastky z dosiahnutej výšky nájomného. Vzhľadom na dobrý dovtedajší zisk v dôsledku značného počtu rybárov

odporučil Mestskej rade zúčastniť sa tejto dražby a pre tento účel nominovať jedného alebo dvoch zástupcov mesta.

Mestský horári 19. decembra 1934 dostali na vedomie a sledovanie v praxi obežník Krajského úradu v Bratislave č. 323.096/1934-14 o ochrane rybárstva, v ktorom sú nariadené opatrenia proti nelegálnemu lovu rýb najmä kontrolou rybárov a predajcov rýb.

Dňa 18. decembra 1940 sa konalo valné zhromaždenie Rybárskeho spoločenstva v Banskej Bystrici, predsedom ktorého bol vtedy hlavný lesný radca Ing. Róbert Binder, riaditeľ Štátnych lesov a majetkov v Banskej Bystrici a podpredsedom mestský lesný radca Ing. Štefan Gažo. Prerokovali problematiku zmien v prenájme rybolovu na potokoch Malachovo (Eugen Klimo), Selce (Gejza Volf a pol.), Ľupčica (MUDr. Daniel Petelen) i problematiku zarybňovania. Riaditeľstvo štátnych lesov a majetkov v Banskej Bystrici disponovalo novou liahňou na Stožkách, plánovaným pstruhovým rybníkom na Stožkách, chovom kaprov v Slovenskej Ľupči. V roku 1940 vypustili do Hrona 1 840 kusov jednoročných hlavátok v cene 5 780 Ks.

Podľa výkazu Rybárskeho spoločenstva v Banskej Bystrici z 18. septembra 1944 (predseda Ing. Andrej Kavuljak) bol prenájom rybolovného práva na ktorom participuje mesto Banská Bystrica nasledovný:

Vodný tok	Nájomník	Doba nájmu	Ročný nájom
Hron Šalková – B. Bystrica	Rybársky spolok BB	1.1.1940 – 31.12.1945	3 600 Ks
Hron Radvaň – Rakytovce	Rybársky spolok BB	1.1.1939 – 31.12.1945	1 000 Ks
Potok „Tajov“	K. Longauer, asesor BB	1.1.1943 – 31.12.1948	1 000 Ks
Potok „Bystrica“	Ing. Š. Gažo, m.les.radca	1.1.1939 – 31.12.1944	310 Ks

Rybárske spoločenstvo v Banskej Bystrici dňa 9. septembra 1946 uviedlo alikvotne čiastky pripadajúce mestu za prenájom rybolovného práva nasledovne:

Vodný tok	Nájomník	Ročný nájom	Mestská časť
Potok Bystrica	Ing. Š. Gažo, m. les.radca	600 Kčs	600,00 Kčs
Potok Tajovka	L. Čorbai, hlavný komisár	1 300 Kčs	207,10 Kčs
Hron Šalková – B. Bystrica	Rybársky spolok BB	4 500 Kčs	1 147,50 Kčs
Hron BB – Rakytovce – Hájniky	Rybársky spolok BB	3 300 Kčs	719,40 Kčs

Riaditeľstvo štátnych lesov a majetkov v Banskej Bystrici vo veci hájenia a dozoru rybolovných úsekov spravovaných Rybárskym spoločenstvom v Banskej Bystrici dňa 12. septembra 1947 oznámilo, že na základe vzájomnej dohody príslušné správy štátnych lesov budú rybolovné úseky hájiť vlastným personálom alebo poveria na to iné spoľahlivé osoby (poľných hájnikov, obecných horárov). V rámci tejto ochrannej služby stanovili honorár vo výške 100 Kčs za každý zistený a na súd alebo bezpečnosti odovzdaný pytliacky

prípád. Tieto odmeny bude vyplácať Riaditeľstvo štátnych lesov a majetkov vždy koncom roka. Požiadali súčasne, aby na potoku Bystrica, prenajatom mestskému lesnému radcovi Ing. Štefanovi Gažovi, ochrannú službu zabezpečilo mesto svojimi zamestnancami, ktorým taktiež prislúcha odmena za zistené pytliacke prípady.

ŽIVELNÉ POHROMY V MESTSKÝCH LESOCH

Živelné pohromy neobchádzali ani lesy mesta Banská Bystrica. Najčastejšie škody v lesoch spôsoboval vietor, ale aj sneh (vývraty, polomy), ďalej to boli škody lesnými požiarmi alebo premnožením hmyzu a nezanedbateľné boli aj škody suchom, ojedinele tiež povodňami.

Škody povodňami môžeme dokumentovať dvoma prípadmi. Po výdatných lejakoch v oblasti Starých Hôr dňa 9. mája 1899 okolo polnoci sa potok Bystrica premenil na dravú, všetko zatápajúcu rieku. Dravý prúd ničivou silou zasiahol Banskú Bystricu o pol jednej v noci. Starého chorľavého strážnika mestského skladu dreva „*Na Zábave*“ zachránili len v poslednej chvíli, strážny domček s vodoznakom predchádzajúcej povodne, ktorá bola v roku 1853, však voda odniesla. Vtedajší mestský lesmajster Ladislav (László) Herdina so svojimi ľuďmi počas noci zachránili zo skladu väčšiu časť uskladneného dreva. Mesto pri povodni prišlo až o 1 000 m³ dreva, ktoré odplávalo, pričom chudobní občania si vyťahovali aspoň časť z plávajúceho dreva pre svoju potrebu.

K ďalšej ničivej povodni došlo v Harmanci a Ulmanke následkom vytrvalých dažďov a topenia sa snehu vo vyšších polohách v dňoch 20.-22. apríla 1931. Táto povodeň zaplavila spodnú časť obce Dolný Harmanec. Vzniknuté škody zanesením koryta potoka Bystrica a poškodením krajskej cesty boli vyčíslené na 16 000 Kč. Škodami na lesnom majetku mesta sa zaoberala Mestská lesná rada dňa 24. apríla 1931, ktorá ich vyhodnotila takto: Škody na lesných cestách 70 000 Kč, na vodných dopravných prostriedkoch (vodné šmyky, hrable, drevené zruby) 30 000 Kč, na palivovom dreve (odplavené bolo 400 prm) 15 000 Kč, čo je spolu 115 000 Kč. Opravami vznikol schodok v rozpočtovom úvere, ktorý sa mal vykryť z úspor (úver bol ešte na cesty vo výške 30 000 Kč a na regulácie 23 000 Kč). Mestská lesná rada prikázala šetriť, neprekročiť úverové položky, nahlásiť škody vrchnosti (okresný úrad) a žiadať o primeranú subvenciu. Táto povodeň spôsobila, že v roku 1932, po prvýkrát v histórii, sa nemohla uskutočniť tradičná „*plavačka*“ po Bystričke, pretože koryto bolo ešte stále zanesené.

O vetrové polomy v mestských lesoch nikdy nebola núdza

K najrozsiahlejším živelným pohromám (kalamitám) v mestských lesoch dochádzalo takmer každoročne najmä vplyvom vetra, menej aj snehu (vývraty, zlomy), čo potom narúšalo systém riadneho hospodárenia. Tieto negatívne vplyvy možno dokumentovať aspoň nasledovnými príkladmi:

- Kalamitou zo dňa 23. novembra 1930 vznikli vývraty a zlomy v odhadnutom rozsahu 8 300 m³ zväčša v porastoch s predpísanou ťažbou. Okresný úrad dňa 16. februára 1931 súhlasil s „kalamitnou drevoúžitbou“ z konca roku 1930 na redukovanej ploche 11,4 k. j., len v rozsahu 4 500 m³ (pre drevársku krízu nebol využitý ani ročný etát).
- Náhodná ťažba v roku 1931 bola vykázaná na ploche 23,8 k. j. v rozsahu 10 580 m³.
- V dňoch 2.-5. februára 1932, ako aj v dňoch 4.-5. apríla 1932 víchor vyvrátil dohromady 3 625 m³ dreva na redukovanej ploche 9,7 k. j.
- Dňa 29. októbra 1933 vznikla kalamitná ťažba na redukovanej ploche 2,8 k. j., v rozsahu 980 m³.
- V roku 1933 bola vykázaná náhodná ťažba v rozsahu 4 475 m³
- V dňoch 28. júna, 6. septembra a 28. októbra 1935 vznikli vývraty a „vetrolomy“ v hospodárskej skupine A na redukovanej ploche 19,70 ha v rozsahu 10 275 m³ a v hospodárskej skupine C v rozsahu 410 m³.
- V dobe od 20. februára do 10. augusta 1938 vznikla náhodná ťažba v rozsahu 3 840 m³.
- V dňoch 2.-3. septembra 1941 postihla slovenské lesy víchrice s rýchlosťou vetra až 160 km/sek, ktorá na východnom a strednom Slovensku vyvrátila a polámala okolo 2 300 000 m³ dreva prevažne v porastoch stredného veku. Za obeť tak padla polovica ročného etátu. Kalamita postihla väčšinou ihličnaté porasty, zasiahla však aj dubové a bukové porasty. V mestských lesoch sa podľa odhadu malo do jari 1942 spracovať asi 11 000 m³ vývrátov spôsobených touto víchricou, aby sa drevo neznehodnotilo a odvrátilo nebezpečenstvo napadnutia hmyzom. Z uvedeného množstva, ako to vyplýva z výkazu vývrátov a „vetrolomov“ vzniknutých po 1. septembri 1941, ktorý mestské lesné oddelenie zaslalo na Lesníku a drevársku ústredňu dňa 25. februára 1942, bolo cca 3 500 m³ celulóзовého dreva, z čoho 2 000 m³ malo stredný priemer nad 20 cm a 1 000 m³ do 19 cm.
- V návrhu ťažby na rok 1946 Lesné oddelenie Úradu ONV schválilo aj zužitkovanie 2 448 m³ drevnej hmoty po predchádzajúcich kalamitách a poškodení vojnovými udalosťami.
- Podľa výkazu náhodnej ťažby v roku 1947 bolo z vývrátov a suchárov 5 805 m³, na redukovanej ploche 7,83 ha a v roku 1948 až 23 195 m³ (20 505 m³ ihličnatej hmoty a 2 690 m³ listnatej hmoty) na redukovanej ploche 48,15 ha. V roku 1950 sa uvádzalo asi 15 000 m³ kalamitnej hmoty z čoho bolo dovtedy spracované už 4 505 m³.

Škody suchom boli ťažko odlišiteľné od škôd zapríčinených ostatnými činiteľmi, a preto sa uvádzali ako „sucháre“ spolu s vetrovými

a inými škodami. Kalamitné ťažby väčšinou boli na úkor úmyselných ťažieb, v dôsledku čoho sa znižoval predpis (etát) v bežnom, prípadne aj v nasledujúcom roku.

V periodickom hlásení o lesných škodcoch z 5. júla 1949 sa uvádza výskyt *Ips typographus* a *Ips curvidens* v lesných častiach Laskomer, Harmančok, Čabrad, Zalámaná, Cenovo. Porasty boli poškodené vojnou a katastrofálnym suchom v roku 1947. Jedľa bola viac poškodená ako smrek. Piadivka zimná/vlnopasník ovocný (*Operophtera brumata/Cheimatobia brumata*) napadla 30 až 35-ročný listnatý porast (jaseň, javor, brest, pričom bol napadnutý aj buk) na 2 ha v Harmanci (Bystrice), kde spôsobila holožer. vo situačnej správe – výkaze lesných škodcov z 25. augusta 1950 sa uvádza výskyt *Ips typographus* a *Ips chalcographus* na smrek a *Ips curvidens* na jedli. na listnáčoch sa vyskytovala piadivka zimná (vlnopasník ovocný), ktorý napadol 50-60 ha listnatých porastov. Tento škodca sa v mestských lesoch prvýkrát objavil v roku 1949, chladné počasie ho však utlmilo. V dňoch 25.-29. augusta 1950 vykonalo Povereníctvo pôdohospodárstva v Bratislave kontrolnú prehliadku kôrovcom napadnutých lesov na strednom Slovensku. V lesoch mesta Banskej Bystrice boli zistené len jedno ohnisko „suchárov“ nad vchodom do sprístupňovanej jaskyne „Izbica“. Mestské lesné oddelenie dňa 17. októbra 1950 oznámilo zlikvidovanie tohto ohniska na 90 %.

Druhým najvážnejším škodlivým činiteľom v mestských lesoch bol oheň v podobe lesných požiarov, ktoré sa vyskytovali častejšie najmä po výstavbe železnice Banská Bystrica – Diviaky. V správe zo dňa 18. augusta 1949 sa konštatovalo, že za posledných 10 rokov vzniklo 42 lesných požiarov s väčšími škodami a 120 bez väčších škôd, všetko od vlakov najmä na jar, ale aj koncom leta a v jeseni, medzi 13. až 18. hodinou. V archívnych materiáloch sú doložené napríklad aj tieto prípady lesných požiarov:

- Dňa 30. marca 1946 vznikol lesný požiar nad železničnou traťou v úseku Harmanecká papiereň-Dolný Harmanec v 8-ročnej smrekovej kultúre a 60-ročnom ihličnatom poraste. na ploche 0,3 ha zhorelo asi 500 kusov 8-ročných smrekov a opálené boli spodky starých stromov.
- Dňa 3. apríla 1946 v popoludňajších hodinách vznikol na troch miestach rozsiahly požiar v Harmaneckej oblasti od iskier rušňov v protipožiarnom páse, odkiaľ sa rozšíril do príľahlých porastov. V 45-ročnom zmiešanom poraste na ploche 2,5 ha zhorela lesná hrabanka a obhoreli spodky stromov. V 8-ročnej kultúre na ploche 0,65 ha obhorelo asi 1 700 bukov. V 70-ročnom smrekovom poraste bolo poškodených 37 stromov a v 55-ročnom bukovom poraste na ploche 0,25 ha zhorelo 10 smrekov a 300 bukov bolo poškodených. Požiar lokalizovalo niekoľko stoviek ľudí.
- Za rok 1946 bola vykázaná náhodná ťažba zapríčinená požiarom od železnice v rozsahu 1 780 m³ na redukovanej ploche 1,20 ha.
- Dňa 25. júla 1950 po prejení vlaku o 14 hodine vznikol lesný požiar v lesnej častke „Kurtinovo“, ktorý zničil 1,5 ha s asi 130 m³ dreva. Náklady na hasenie boli vyčíslené na 7 000 Kčs.

V obvode mestských lesov vznikli lesné požiare nielen v Harmaneckej oblasti, ale aj na iných miestach, čo možno doložiť aj týmito prípadmi:

- Dňa 27. apríla 1944 o 19. hodine bol pozorovaný pozemný lesný požiar, zapríčinený pravdepodobne deťmi z Majera, v lesnej častke „Krátka“, ktorým bola poškodená 10 ročná borovicová a javorová kultúra na ploche 2,5 k. j. so škodou 8 000 Ks.
- Dňa 1. apríla 1946 okolo 13. hodiny vznikol pozemný požiar v skonfiškovanom lesnom majetku Dr. J. Badányiho v lesnej častke pod Vartovkou. Oheň bol úmyselne založený a zasiahol rozlohu 35 ha.
- Dňa 7. augusta 1949 vznikol lesný požiar od iskier rušňov v Urpínskom lese nad radvanskou stanicou, pri ktorom zhorel mladý les na rozlohe 0,5 k. j.

Parná trakcia železnice prechádzajúcej Harmaneckou dolinou bola častou príčinou lesných požiarov

Štátny notársky úrad alebo okresný úrad vydávali vyhlášky s protipožiarnymi opatreniami v dôsledku suchého jarného obdobia, ktoré boli aplikované aj v mestských lesoch Takým bol napríklad oznam z 1. apríla 1938, v ktorom bolo nariadené, že „oheň možno zakladať len na miestach vyhradených lesným personálom. Robotníci v lomoch a pastieri môžu založiť oheň len tam, kde im to majiteľ lesa nezakázal a oheň treba vždy pred odchodom uhasiť. V čase sucha môže lesopolicajná vrchnosť zapalovanie ohňa v lese úplne zakázať. Každý, kto zbadá požiar, ak ho sám uhasiť nemôže, musí to ohlásiť majiteľovi lesa alebo starostovi najbližšej obce. Obyvatelia obce, v chotári ktorej vznikol požiar sú povinní zúčastniť sa hasenia“.

Na mestskú lesnú správu bol dňa 29. marca 1938 doručený obežník okresného úradu týkajúci sa správneho postupu pri oznamovaní lesných požiarov. Išlo o kompletnosť hlásení zahrňujúcich miestnu a majetkovú lokalizáciu, výšku škôd, druh požiarov (vrškový, pozemný, úplný a pod.), príčinu (neopatrnosť, zlomyseľnosť, náhoda a pod.), opatrenia na ďalšie zamedzenie a iné „pozoruhodné“ záznamy. Okresný úrad dňa 24. marca 1943 upozornil na nebezpečenstvo požiarov v dôsledku suchého a teplého počasia takto: „Potrebná je ostražitosť a preventívne opatrenia. Majitelia lesov (lesné správy) si musia primeranú zásobu nástrojov na hasenie (železné hrable, motyky, lopaty, krompáče atď.). Obnoviť treba, alebo zriadiť strážne služby a pripraviť sa na prípad vzniku požiaru (sily, dopravné prostriedky, nástroje, organizácia, finančné zabezpečenie)“.

Po vojne pokračoval vo vydávaní protipožiarnych opatrení Úrad ONV (1946, 1947, 1948, 1949).

ČLENSTVO V ZDRUŽENÍ LESNEJ PRVOVÝROBY

Dňa 26. februára 1933 sa rozhodol značný počet zástupcov štátneho, verejnoprávného a súkromného lesného majetku na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, zhromaždených vo veľkej zasadacej sieni Obchodnej komory v Bratislave, založiť organizáciu lesnej prvovýroby. Dôvodom pre toto rozhodnutie boli dôsledky svetovej hospodárskej krízy, ktorá doliehala katastrofálnou mierou najmä na slovenské lesné a drevárske hospodárstvo tým, že vyvolala neustále klesanie cien dreva a drevných produktov, čím bola rentabilita a tým i existencia mnohých majiteľov lesov vážne ohrozená. Prerušené boli niektoré dlhoročné obchodné spojenia, chýbali nové odbytové územia, domáca spotreba poklesla v dôsledku finančnej tiesne na minimum, peňažné ústavy následkom utrpených strát odmietali akýkoľvek úver a správi sa voči lesnému a drevárskemu hospodárstvu krajne nedôverčivo. Na pilách a skladoch dreva sa nahromadili obrovské zásoby nepredaného dreva a drevných produktov, investovaný kapitál do produkcie dreva bezúročne ležal ladom, čím boli producenti donútení k nezdravej vzájomnej konkurencii, ktorá však priniesla len ďalší pokles cien dreva. Všetky tieto prejavy presvedčili časť uvedených majiteľov lesov, že náprava je možná jedine jednotným, „ukázaným“ postupom lesnej prvovýroby a že organizovaná svojpomoc je najistejším prostriedkom obrany.

Táto organizácia lesnej prvovýroby spočiatku niesla názov „*Voľné združenie lesných správ Slovenska a Podkarpatskej Rusi*“ (VZLS) so sekretariátom v Bratislave. Riadil ju ústredný výbor (ÚV) na čele s predsedom a generálnym tajomníkom. V ÚV mali zastúpenie oblasťné (krajové) združenia tejto organizácie so sídlom v Bratislave, Žiline, Banskej Bystrici, Košiciach (neskôr v Prešove) a Užhorode.

Účelom VZLS podľa stanov bolo: „*Hájiť záujmy lesného hospodárstva a súvisiacich odvetví v prospech členov, udeľovať im, resp. splnomocneným úradníkom informácie o situácii na drevárskom trhu, cenách dreva, aktuálnych otázkach lesného a drevárskeho hospodárstva v tuzemsku i zahraničí. Usilovať sa o dosiahnutie jednotnej cenovej politiky pri predaji dreva a prispieť k ozdraveniu drevárskeho hospodárstva zachovaním primeraných cien lesných produktov, podporovať priamy styk medzi lesnou prvovýrobou a konzumentmi dreva, hájiť záujmy organizovanej lesnej prvovýroby u štátnych úradov a inštitúcií*“.

Sekretariát ÚV VZLS pomáhal členským subjektom najmä sprostredkovať predaj dreva (ponuka, dopyt), zjednocovať minimálne ceny dreva, informovať o aktuálnej problematike lesného a drevárskeho hospodárstva, atď. Za tým účelom každomesačne vydávali „*Informačný list/Informations Blatt*“ o predaji dreva a cenách výrobkov na základe podkladov od jednotlivých členských organizácií a pravidelné „*Obežníky*“ s príslušnými informáciami. Minimálne ceny stanovovali ústredná a oblastné cenové komisie VZLS a tieto boli pre členov združenia záväzné.

Banskobystrická Mestská rada dňa 17. mája 1933 sa rozhodla na základe návrhu mestskej lesnej rady pre vstup do VZLS a zaplatiť členský podiel 1204 Kč (10 halierov/1 k. j. obhospodarovanej lesnej pôdy + 50 Kč ročné predplatné za „*Informačný list*“). V roku 1942 to bolo už 17 halierov/1 k. j., čiže 1 258,70 Ks + 30 Ks pred-

platné (znižené) za „*Informačný list*“, ktorý bol dodávaný každomesačne, a od roku 1939 vychádzal v slovenskom a nemeckom jazyku. Od roku 1939 prestal dochádzať na Slovensko informačný list z Prahy, ktorý vydávalo VZLS spoločne so sesterskou organizáciou v českých zemiach (obsahoval aj správy zo Slovenska) a ktorý povinne odoberali majitelia lesov s viac ako 500 k. j. lesa, čím táto povinnosť zanikla. V roku 1944 sa predsedníctvo ÚV ZMLS uznieslo zvýšiť členský príspevok z 20 na 25 halierov za každý 1 ha zastúpenej lesnej rozlohy.

Na zasadnutí ÚV VZLS v dňoch 2.- 3. augusta 1933 do ÚV bol nominovaný za lesný majetok Banskej Bystrice starosta mesta Michal Samuhel.

Michal Samuhel (od r. 1932 starosta a v rokoch 1938 – 1944 vládny komisár mesta Banská Bystrica) bol reprezentantom verejnosprávnych lesov v ÚV voľného združenia lesnej prvovýroby

Predsedom krajového združenia pre stredné Slovensko bol hlavný lesný radca Ing. Eugen Bózer a po jeho rezignácii, dňa 22. augusta 1934 zvolili za predsedu krajového združenia vrchného lesného radcu Ing. Kosáča, riaditeľa štátnych lesov a majetkov v Žarnovici.

Pre zlepšenie prehľadu údajov v cenových „informačných listoch“ (prvý vyšiel v novembri 1933 a vydávané boli každý mesiac), boli jednotlivým krajovým združeniam a ich členským subjektom pridelené orientačné čísla: I – pre JZ Slovensko, II – pre severné Slovensko, III – pre stredné Slovensko, IV – pre východné Slovensko a V – pre Podkarpatskú Rus. Mestské lesné oddelenie v Banskej Bystrici bolo označené číslom 6, čiže celkový kód bol III/6. Na sekretariáte združenia sa v roku 1934 zriadila mesačná evidencia voľného dreva na odpredaj u lesných správ iným ako miestnym kupcom a od roku 1939 bola zriadená evidenčná kancelária, ktorá viedla nepredané zásoby lesných produktov.

ÚV VZLS dňa 16. februára 1934 upozornil na nezákonný postup Zemskej úradovne pre poistenie robotníkov v zmysle zák. čl. XIX/1907. Povinné poistenie totiž platilo pre lesné a drevospracujúce podniky, ktoré to robia len ako živnosť a lesná prvovýroba tomu nepodlieha. Dňa 7. marca 1934 sa Mestské lesné oddelenie v Banskej Bystrici obracia na ÚV VZLS s požiadavkou o podporu a energický zákrok v spore vzniknutom v roku 1926 medzi mestom Banská Bystrica a Zemskou úradovňou, ktorá zaradila lesnú manipuláciu a drevosklad so spätnou platnosťou od roku 1922 do povinného poistenia. Mesto bezvýsledne apelovalo ohľadne platobných výmerov na ktoré si činí nárok Zemská úradovňa vo výške pol milióna korún a preto zhabala cenné papiere v hodnote 340 000 Kč. Požiadaná bola aj „*Zemedelská rada pre Slovensko*“ o zákrok „*na zastavenie exekúcií voči mestám Banská Bystrica a Kremnica z titulu úrazového a nemocenského poistenia*.“ V sťažnosti bolo uvedené, že Zemská úradovňa „*svojim pokračovaním hrubo narušila zákonité predpisy, povinnosťou nadriadennej vrchnosti je zakročiť a krivdy odčiniť, lebo ináč otrasie sa tá pevná a mravná viera, že zákony platia pre každého občana rovnako a tiež pre úrady, ústavy požívajúce štátnej ochrany*“ (v odpise boli priložené príslušné spisy). Tento spor skončil až v roku 1939, po vydaní vyhlášky o povinnom poistení všetkých lesných robotníkov v Slovenskej pokladnici pre hospodárskych robotníkov, v dôsledku čoho od 1. januára 1939 robotníci lesných podnikov prestali podliehať Zemskej úradovni pre poistenie robotníkov.

Do pripravovaného „*všeobecného lesníckeho adresára*“ so zahrnutím všetkých lesníckych organizácií, podnikov, škôl, technickej služby dohľadacej v ČSR, verejných a súkromných zamestnancov, lesných úradov v ČSR a úradníkov, dňa 17. februára 1934 za mestské lesy Banská Bystrica navrhli zaradiť mestského lesmajstra Ing. Štefana Gažu a absolventa vyššej lesníckej školy Vojtecha Kovalčíka. Okrem toho Mestská lesná rada poskytla príslušné údaje k vypracovaniu „*Hospodárskeho programu pre lesné hospodárstvo na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*“ o ktoré požiadala Zemedelská rada pre Slovensko v Bratislave.

V priebehu roka 1934 boli minimálne ceny dreva združením dvakrát preskúmané na základe čoho dňa 11. januára 1935 cenový referenti združenia v Žiline dovtedajšie ceny dreva zrevidovali a nové ceny by sa mali v záujme celého lesného hospodárstva rešpektovať. Neskôr (1938) to boli smerné (informatívne) ceny, potom aj ceny maximálne. V roku 1940 vznikol Cenový úrad, ktorý upravoval a kontroloval ceny všetkých tovarov, vrátane dreva. Zvyšovať ceny bolo možné len s povolením tohto úradu. V roku 1944 bola zdôvodňovaná neudržateľnosť maximálnych cien dreva, ktoré negatívne ovplyvňovali celé lesné hospodárstvo.

V roku 1935 ÚV VZLS podporil sumou 25 000 Kč vydávanie časopisu „*Les a drevo*“. do redakčnej rady sa prihlásil Dr. Ing. Alojz Jančík z Banskej Bystrice. Ročné predplatné malo byť 50 Kč pre lesných úradníkov, 30 Kč pre horárov a 100 Kčs pre ostatných. Združenie podporilo vydanie štatistického prehľadu lesných majetkov s rozlohou nad 50 ha, brožúry s pokynmi pre výkonný lesný personál, rukoväť pre drevorubača a iných publikácií.

Namiesto VZLS od roku 1936 vznikla nová, pevná organizácia lesnej prvovýroby „*Združenie majiteľov lesov na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*“ (ZML). Mala zastúpenie v „*Ústrednej drevárskej rade*“, ktorá bola vrcholnou inštitúciou všetkých lesníckych a drevárskych organizácií v ČSR a súčasne aj poradným orgánom vlády zastúpenej v „*Drevárskom syndikáte*“, ministerstvách „*zemedelstva*“, obchodu, financií, vnútra, sociálnej starostlivosti a zahraničia (zahraničný obchod). Jednotný príspevok pre celé územie republiky bolo 10 halierov za každý 1 m³ odpredaného dreva nad 100 m³ resp. prm. (tento príspevok sa ukazoval ako nespravodlivý, pretože mal byť ustálený percentuálne s odpredajom dosiahnutej ceny dreva a so zohľadnením príspevku v „*historických zemiach*“ vzhľadom na tamojšie ceny dreva. od príspevku by malo byť oslobodené aspoň palivové drevo). Už začiatkom roku 1935 sa Mestské lesné oddelenie v Banskej Bystrici ohradilo voči nariadeniu, aby každá v združení organizovaná lesná správa povinne predpisovala všetkým kupcom úžitkového dreva príspevok 10 halierov za každý plm/prm pre „*Ústrednú drevársku radu*“. ZML vydávalo naďalej svoj „*Informačný list*“ a „*Obežníky*“.

V roku 1936 sa v Prahe konalo ustanovujúce zhromaždenie „*Československej spoločnosti pre zvelebenie drevárskeho hospodárstva*“ v ktorom malo zastúpenie aj ZML.

Snahy o vstup do „*Lesného syndikátu*“ boli už od začiatku zamietnuté väčšinou majiteľov lesov na Slovensku. Dňa 21. decembra 1934 bolo oznámené miestnej odbočke tohto syndikátu pre Slovensko a Podkarpatskú Rus v Bratislave, že na základe rozhodnutia mestskej lesnej rady, mesto Banská Bystrica do syndikátu nevstúpi. vo nútenom celoštátnom „*Drevárskom syndikáte*“ „prvoproducenti“ nemali významnejšie postavenie. Po vzniku „*Drevárskeho syndikátu*“ už neboli aktuálne snahy o vytvorenie autonómneho lesného syndikátu. Opodstatnenosť drevárskeho syndikátu bola viackrát spochybňovaná. na rokovaní ÚV ZML 14. decembra 1937 sa uzniesli na podpore zachovania „*Drevárskeho syndikátu*“, napriek pretrvávajúcim výhradám k jeho opodstatnenosti s tým, že sa očakáva jeho väčší vplyv v prospech lesnej prvovýroby. Obhajoval ho banskobystrický starosta Michal Samuhel tvrdiac, že nebolo by rozumné niečo rušiť keď niet lepšej náhrady.

Od 1. februára 1938 zriadil minister „*zemedelstva*“ Dr. Zadina na ministerstve samostatný lesnícky odbor VI s týmito tromi oddeleniami: VI A – oddelenie pre reguláciu lesného a drevárskeho hospodárstva (prednosta – vrchný odborný radca Dr. Ing. Norbert Frejka), VI B – oddelenie pre organizáciu lesnej služby (prednosta – vrchný odborný radca Ing. Adolf Malec), VI C – oddelenie pre schvaľovanie a evidenciu LHP (prednosta – vrchný odborný radca Dr. Ing. Jozef Hart) Bolo to aj výsledkom dlhodobej snahy združenia s nemalou zásluhou Michala Samuhela, starostu Banskej Bystrice.

K zásadným zmenám došlo v súvislosti s nastolením samostatnosti Slovenska (dňa 14. marca 1939 bol prijatý zákon o samostatnom Slovenskom štáte). Po zrušení „*Zemedelskej rady*“ všetky právomoci prešli do kompetencie Ministerstva hospodárstva SR Skončila aj pôsobnosť „*Československého drevárskeho syndikátu*“ a jeho úlohy s príslušnými právomocami mala prevziať nová, autonómna, celoštátna inštitúcia lesnej prvovýroby.

kov v roku 1929 bol 70. Mestská rada dňa 14. mája 1930 oznámila Jozefovi Wajsovi, zástupcovi lesných robotníkov v Dolnom Harmanci, že ich žiadosti o ponechanie výrobných cien sa vyhovieť nemôže v dôsledku klesajúcich cien dreva i s ohľadom na výhody, ktoré majú na rozdiel od cudzích robotníkov. Konštatovalo sa, že „v dôsledku hospodárskej krízy fabriky robotníkov prepúšťali, ale mesto si svojich lesných robotníkov podržalo i keď muselo drevo lacnejšie predávať. Tak aj napriek niekdajším výhradám, že robotníci menej zarábajú ako v štátnych lesoch, neostali bez chleba. Mesto sa riadilo heslom „Žiť a nechať žiť“ a preto si zaslúžilo, aby sa k nemu aj robotníctvo slušne zachovalo, veď každý hospodár keď vidí, že má poslušných a usilovných robotníkov, snaží sa im vychádzať v ústrety“.

Na základe požiadavky občanov Harmanca o otvorenie pastvy pre ich dobytok, v dôsledku hospodárskej krízy a chudoby dreverubačov i továrenských robotníkov, boli verejnou dražbou dňa 26. marca 1933 dané do prenájmu na bežný rok (1933) deputátne lúky Panská záhrada, Panský tál, polovica tálu pri kruhu, polovica tálu na vrchu lúky, Japenčok, Pod priekopou, na Píle, Pred Bystricami, Rabkyňa a Hutmanovská. Úroda nebola predmetom licitácie, čistenie a úprava lúk boli povinnosťou nájomníka. na základe žiadosti harmaneckých lesných robotníkov (zástupca Jozef Čillík) bol predĺžený prenájom lúk na obdobie od 1. januára 1934 do 31. decembra 1936. Podľa výkazu zo dňa 4. mája 1933 harmaneckí lesní robotníci vtedy užívali 28 k. j. a 512 siah lúk a 188 k. j. a 448 siah pasienkov v lokalitách Bystrice, Hole, Čierne, Rabkyňa, Plocha, Tále, Pred Cenovo, Cenovo, Košiar, Piesky, Strelnica. do prenájmu ešte boli súčasťou 4 k. j. a 482 siah lúk (Bujačia a Kýňová), 320 siah záhrad (Sv. Jakub, Pred Cigánmi), 462 siah lúk (Stará Strelnica) a 515 siah lúk (Pod Kopou).

Povozníci neraz žiadali o zlepšenie svojich podmienok

Riaditeľstvá štátnych lesov a majetkov v Banskej Bystrici, Liptovskom Hrádku, Solivare, Žarnovici a Oravského komposesorátu dňa 27. augusta 1940 uzavreli dohodu so Slovenským kresťansko-sociálnym odborovým združením v Bratislave (za prítomnosti generálneho tajomníka tohto združenia – poslanca Móru) o úprave pracovných a mzdových pomerov robotníkov zamestnaných uvedenými riaditeľstvami pri prácach lesných, na drevoskladoch, pri stavbách a údržbe dopravných zariadení, keď sa práce vykonávajú v rézii. Dohodnuté bolo, že pracovná doba robotníkov pracujúcich za dennú alebo úkolovú mzdu nesmie presiahnuť v týždni 48 hodín. V nedeľu a počas štátom uznaného sviatku sa nepracuje a mzda neplatí. Práca nadčasová bola ohodnotená príplatkom 25 % k normálnej hodinovej mzde a ak sa vyžaduje práca v nedeľu a vo sviatok príplatkom 50 %. Dohoda obsahovala aj práva a povinnosti robotníkov (napr. poskytnutie max. 10 prn odpadového palivového dreva na jednu domácnosť za uznávací poplatok 1 Ks/prm), ďalej pravidlá vstupu do práce a výstupu z nej, ako aj mzdový sadzovník pre práce úkolové. Odborová organizácia robotníkov si volila jedného „dôverníka“ pre styk so zamestnávateľom (žiadosti, sťažnosti) v každom obvode správy (polesia, správy, riaditeľstvá) a uvedené boli aj pravidlá ich voľby a činnosti. Táto dohoda bola základom pre jednotné usmernenie pracovných podmienok a miezd lesných robotníkov vo všetkých lesných majetkoch na Slovensku. Vládny komisár mesta B. Bystrica dňa 7. januára 1941 oznámil obvodnému sekretariátu Slovenského kresťansko – sociálneho združenia v Brezne n/Hr., že dohodu medzi združením a riaditeľstvami štátnych lesov a majetkov, uzatvorenú v Bratislave dňa 27 augusta 1940, mesto prijalo a uplatnilo. Dohody sa pridržal aj Ústredný úrad práce vo vyhláske z 1. februára 1941, ktorou sa celostátne upravili mzdy a pracovné podmienky lesných robotníkov.

Nemocenské a úrazové poistenie mestských lesných robotníkov trvalo oddávna a vyvíjalo sa v závislosti od rôznych nariadení. Lesmajster dňa 24. júla 1933 upozornil mestských horárov aby ho s 24-hodinovým predstihom informovali o každom začínajúcom alebo končiacom pracovnom pomere robotníka, inak v prípade úrazu nemôže byť vystavený nemocenský lístok a všetky trovy liečenia bude musieť znášať samotný robotník. Zakázal súčasne zamestnávať nedisciplinovaných robotníkov. Mesto Banská Bystrica sa zaviazalo od 1. júla 1934 zabezpečiť riadne úrazové poistenie všetkých svojich zamestnancov pri lesnej manipulácii vo svojich lesoch podľa zák. čl. XIX/1907 u Zemskej úradovne a tarifné príspevky včas odvádzať. V zmysle vyhlášky Ministerstva hospodárstva č. 99 zo dňa 17. apríla 1939 robotníci všetkých lesných podnikov bez ohľadu na to, či sú zamestnaní stále, dočasne alebo na výpomoc a bez ohľadu na vek, pohlavie, výšku a druh pôžitkov, museli byť poistení u Slovenskej pokladnice pre hospodárskych robotníkov v Bratislave kam ich lesné podniky museli prihlásiť a poistné riadne platiť. Vyriešil sa tým aj dávny spor medzi Zemskou úradovňou pre poistenie robotníkov a mestom B. Bystrica. Podľa dohody podpísanej dňa 18. mája 1940 medzi mestom B. Bystrica a úradovňou Robotníckej sociálnej poisťovne v Banskej Bystrici, s platnosťou od 1. januára 1940 sa v tejto poisťovni vykonávalo nemocenské, invalidné a starobné poistenie všetkých osôb (stálych i nestálych) zamestnaných v mestskom lesnom hospodárstve. Napríklad

Práca s výrezmi bola veľmi namáhavá a nebezpečná

za 1. polrok 1940 bola poukázaná suma 25 697,00 Ks na konto Slovenskej pokladnice pre hospodárskych robotníkov v Bratislave. Podľa vládneho nariadenia s mocou zákona zo dňa 8. novembra 1940 bola s účinnosťou od 1. januára 1941 zriadená *Robotnícka sociálna poisťovňa*, ktorá bola nositeľom nemocenského, rentového a úrazového poistenia robotníkov. Táto mala úradovne v sídlach župných úradov. Súčasne boli zrušené okresné poisťovne, Revízná bratská pokladnica a Slovenská pokladnica pre hospodárskych robotníkov.

Okresný úrad dňa 22. novembra 1940 upozornil mestské lesné oddelenie na neprístopnosti v súvislosti s podávaním liehových nápojov v Potravnom družstve v Kordíkoch počas výplat mestských lesných robotníkov a žiadal nápravu. Opatrením bola úprava dňa výplaty, ktorá bola stanovená vždy na štvrtok namiesto dovtedajšej soboty a to u harmaneckých robotníkov v popoludňajších hodinách v kancelárii mestského lesného v Dolnom Harmanci a u ostatných, teda aj kordíckych robotníkov, v dopoludňajších hodinách v miestnostiestskej pokladnice. Aby nedochádzalo k deleniu zárobkov vedúcim skupiny (bandafürer) jednotlivým členom skupiny v jeho byte, alebo v krčme, umožní sa to v kancelárii mestského lesného pre Harmanec a v byte mestského horára alebo u starostu v Kordíkoch. Výplata bude preto pozostávať z drobných peňazí.

Na základe výzvy združenia lesnej prvovýroby v roku 1939 sa od nasledujúceho roku poskytovala jednorazová „drahotná podpora“ lesným robotníkom (táto požiadavka zahrnutá aj do dohody medzi riaditeľstvami štátnych lesov a odborovou organizáciou lesných robotníkov zo dňa 27. augusta 1940) vo výške 360, 250 a 150 Ks (drahotná podpora v roku 1940 bola navrhnutá 122 mestským lesným robotníkom v celkovej výške 35 043 Ks). Mestský lesný radca dňa 2. novembra 1940 navrhol Mestskému úradu vyplatiť aj niekoľkým penzistom a penzistkám, odkázaným na podporu mesta, za dlhoročnú (v priemere 50-ročnú) a vernú službu, drahotnú podporu vo výške 60 Ks mesačne. Aj v roku 1941 odsúhlasil vládny komisár mesta návrh mestského lesného oddelenia na vyplatenie jednorazovej drahotnej podpory jedenástim mestským penzionovaným lesným robotníkom (po 280 Ks) a penzionovaným vdovám (po 180 Ks) v Harmanci, v celkovej sume 5 060 Ks. K 10. aprílu 1942 bol počet mestských penzionovaných robotníkov 17 a vdov 12,

ktorí dovtedy poberali penzijné pôžitky, pričom dňa 6. júna 1942 mestské lesné oddelenie zostavilo návrh novšieho penzijného zaopatrenia podľa Smerníc riaditeľstva štátnych lesov a majetkov (návrh bol vládny komisárom mesta schválený dňa 26. júna 1942). U mestských lesných penzistov a penzionovaných vdov sa penzijné pôžitky zvýšili od 1. januára 1942 na desaťnásobnú valorizovanú výšku, pričom drahotný prídavok bol ročne 860 Ks u penzistov, 540 Ks u vdov, 240 Ks u sirôt bez otca, 320 Ks u sirôt bez rodičov a 480 Ks u starých sirôt požívajúcich výnimočný výchovný príspevok. Drahotný prídavok prislúchal len nemajetným penzistom bez iného dôchodku. na základe žiadosti vdov po penzionovaných lesných robotníkoch z Harmanca o zvýšenie penzie dňa 24. februára 1944 predostrel mestský lesný radca mestu návrh na úpravu penzijných pôžitkov. Pred poslednou úpravou v roku 1942 dostávali vdovy penziu v polovičnej čiastke z penzie zomrelého manžela. Podľa majetkových pomerov desať vdov boli tieto odkázané výlučne na penziu, keďže ich zamestnaní rodinní príslušníci nepodporovali. Všetkým penzionovaným vdovám bola navrhnutá jednorazová podpora po 300 Ks a najchudobnejšej 400 Ks. Mimo-riadna drahotná podpora bola vyplatená aj v roku 1944 a to 52 lesným robotníkom a robotníčkam v celkovej výške 25 435 Ks z čoho tvoril príspevok na deti 2 325 Ks (živitelia rodín dostali po 500 Ks, ostatní vyše 21 roční po 400 Ks, mladší po 300 Ks, učni po 100 Ks a na každé nezaopatrené dieťa pripadlo po 50 Ks).

Už v roku 1937 bol vyplatený „vianočný príspevok“ mestským lesným robotníkom v úhrnnej čiastke 3 400 Kč (ženatým s deťmi 40 Kč, bezdetným 30 Kč a slobodným 20 Kč) v čom sa pokračovalo aj v roku 1938 a 1939. V zmysle vyhlášky Ústredného úradu práce zo 16. decembra 1940 vypracovalo mestské lesné oddelenie návrh na vyplatenie „vianočného príspevku“ pre 101 lesných robotníkov v celkovej sume 20 650 Ks, ktorú vládny komisár mesta schválil dňa 21. januára 1941. Tento druh podpory sa vyplácal aj v nasledujúcich rokoch, napríklad v roku 1944 bola vyplatená vianočná podpora 77 lesným robotníkom v celkovej výške 36 561 Ks.

Nedostatok základných potravín prinútil Mestské lesné oddelenie dňa 15. novembra 1940 upozorniť Krajinský „zemedelský“ zväz v Bratislave na nedostatok slaniny, prejavujúci sa najmä v Harmanci, kde sa nachádzalo 120 stálych mestských lesných robotníkov, ktorí hlavne v zime bez slaniny „nemôžu žiť“, a preto sa žiadalo o prídely 2-3 kg slaniny na každého robotníka, čo by postačovalo na 1,5 mesiaca. Hodnota by sa uhradila vopred a spravodlivé rozdelenie by zabezpečilo lesné oddelenie. Ak by to nebolo možné, žiadalo sa o vydanie pokynu pre veľkoobchod „*Bratia Klimo*“ v Banskej Bystrici, aby mohli patričné množstvo slaniny odpredať. Vzhľadom na prejavujúci sa nedostatok základných životných potrieb lesných robotníkov sa združenie lesnej prvovýroby v roku 1941 uznieslo iniciovať pri ministerstve hospodárstva zriadenie zásobárni najdôležitejších životných potrieb lesných robotníkov (múka, slanina, koža, obuv a pod.) čím by odpadli aj dôvody požadovania zvýšenia robotníckych miezd. Aj 6. novembra 1941 mestské lesné oddelenie navrhlo mestu zaslať „*Ústrední pre hospodárstvo živočíšne*“ v Bratislave požiadavku na prídely masť pre lesných robotníkov pracujúcich v lesoch mesta Banská Bystrica. Zdôvodnené to bolo takto:

„Pri lesných prácach sa zamestnáva asi 194 robotníkov a furmanov. Ťažká práca si vyžaduje výživu, pričom bez prídeltu masti sú už 3 mesiace a preto nemôžu prácu ďalej vykonávať. Žiada sa preto aspoň 5 q slaniny alebo masti, prípadne umelej masti čínskej. Mesto B. Bystrica má do jari spracovať asi 11 000 m³ vývratov po víchrici 2.-4. septembra 1941 z časti na celulózne drevo pre továreň na papier v Harmanci, na prípadne palivo pre občanov mesta. pri zmeškaní hrozí znehodnotenie hmyzom a červotočom“.

Pre robotníkov v kalamite, ktorá v roku 1941 postihla takmer celé Slovensko, bolo nevyhnutné zabezpečiť dostatok obuvi, kopronu, slaniny, umelého tuku a múky, a to aj z toho dôvodu, aby sa obmedzil ich odliv do zahraničia. Dňa 16. júna 1942 sa obrátilo mestské lesné oddelenie na firmu „Bratia Klimo – veľkoobchod s koloniálnym tovarom“ so žiadosťou o zaopatrenie lesných robotníkov (147 mužov, z čoho 116 žiteľov rodín a 136 robotníčok, z čoho 47 žiteľiek rodín) stáleho prídeltu bravčovej masti alebo umelého tuku, ako aj strukovín. V odôvodnení bolo uvedené:

„Lesní robotníci konajú ťažkú prácu (výroba úžitkového a palivového dreva, stavba ciest atď.) a často sú vzdialení celý týždeň z domova. Ak sa nepodarí zaopatrenie lesných robotníkov, mestu hrozí nedostatok paliva a podnikom nedostatok zásob stavebného a celulózneho dreva“.

Dňa 26. novembra 1942 zas mestské lesné oddelenie požiadalo okresný úrad o prídelt krmiva, menovite ovsu pre 23 povozníkov (každý s dvoma koňmi), ktorí sú v mestských lesoch zamestnaní.

V roku 1942 sa začal prejavovať nedostatok lesných robotníkov. V záujme uvedenia na správnu mieru mzdových požiadaviek lesných robotníkov z Králik, zamestnaných v lesoch mesta Kremnice, zaslal mestský lesný radca dňa 22. apríla 1942 Lesnému úradu v Kremnici prehľad miezd svojich robotníkov pri zalesňovaní a výrobe paliva. Uviedol, že „v mestských lesoch B. Bystrice boli pri zalesňovaní v roku 1941 hodinové mzdy 1,60-2,00 Ks, v škôlkach 2,00 Ks, výnimočne 2,50 Ks. pri zalesňovaní bola aj náhrada cestovných trov. pri výrobe paliva pri pni žiadajú robotníci 14 Ks a odvolávajú sa na Kremnicu, že tam ponúkajú až 16 Ks. V banskobystričských lesoch kde je už vybraté bukové drevo je to 10 Ks + príplatok 0,5 – 1,0 Ks. Robotníci však túto cenu odmietli a odišli pracovať do Kremnice, preto sa už vyše mesiaca palivo nevyrába. Ostalo len pár robotníkov po prísľube úpravy ceny novou vyhláškou. Ak k tomu nedôjde, bude v budúcom roku mesto bez paliva. Stagnuje aj vývoz dreva pre ťažkosti s furmanmi“.

Dňa 7. mája 1942 bola Lesnícka a drevárska ústredňa v Bratislave informovaná, že nahlásené množstvo celulózneho dreva 750 m³ a 700 prm sa v mestských lesoch B. Bystrice do 30. apríla 1942 nevyrábalo, pretože lesní robotníci za stanovené ceny nie sú ochotní pracovať a čakajú na úpravu cien. Stagnovala aj výroba paliva. Ani odpredaj celulózneho dreva sa nemohol neuskutočniť, lebo povozníci za ceny stanovené vyhláškou Cenového úradu č. 77/1942 odmietli vozit drevo (žiadali minimálny denný zárobok 250 Ks, prípadne aj menej pri zadovážení ovsu za ceny stanovené Cenovým úradom a robotníci požadovali 45 – 50 Ks). Lesnícka a drevárska ústredňa však listom zo dňa 18. mája 1942 zotrvala na pôvodne deklarovanom množstve (750 m³ a 700 prm) celulózneho dreva,

nakoľko bolo potrebné na zásobenie domácich celulózk. Problémy s povozníkmi ústredňa odporúčala riešiť prostredníctvom okresného úradu. Okresný úrad však nebol požiadaný o zákrok, pretože ani štátne lesy sa tam nestretli s úspechom. Vládny komisár mesta B. Bystrica dňa 15. septembra 1942 oznamuje Lesníckej a drevárskej ústredni, že „pre nedostatok lesných robotníkov nemôžu mestské lesy zvýšiť výrobu celulózneho dreva. Nemôže sa využiť táto príležitosť dobehnúť úspory v predrubnej ťažbe a na viac ani predpísaný etát na rok 1942 nebude využítkovaný. Pre zásobovacie ťažkosti a stanovené výrobné ceny robotníci nechcú pracovať. Odvolávajú sa na to, že ostatným robotníkom boli zvýšené mzdy, lesným robotníkom však nie. Spôsobí to aj nedostatok zásobenie občanov palivovým drevom“.

Vážnosťou situácie sa zaoberalo aj združenie lesnej prvovýroby, ktoré sa rozhodlo v memorande upozorniť kompetentných (Ústredný úrad práce, Cenový úrad, Najvyšší úrad zásobovania) na riešenie komplexu problémov spočívajúcich v potrebe úpravy prípustných predajných cien dreva, úpravy miezd lesných robotníkov a povozníkov pre zabezpečenie plynulosti vývozu dreva, ako aj zásobovania lesných robotníkov základnými životnými potrebami, inak nastanú veľké problémy v zásobovaní obyvateľstva palivovým drevom a továrni úžitkovým drevom, čo by mohlo viesť ku katastrofe na drevárskom trhu.

Vyhláškou Najvyššieho úradu zásobovania z 20. októbra 1942 boli upravené robotnícke mzdy, ktoré bolo možné považovať za uspokojivé. Úpravu časových a úkolových sadzieb zvieracími záprahmi priniesla vyhláška Najvyššieho úradu zásobovania č. 391 z 1. januára 1943 čím bol odstránený dovtedajší chaos v lesnom hospodárstve. Podkladom pre stanovenie sadzieb za vývoz dreva z lesa tvoril ustálený denný zárobok povozníka a to 300 Ks za dvojzáprahový povoz so silnými koňmi, 250 Ks v prípade stredne silných a 200 Ks slabých koní.

Pretrvávajúcim problémom ostalo zásobovanie robotníkov, ktorých bolo treba považovať za ťažko pracujúcich, potravinami a obuvou. Predostrete žiadosti na oslobodenie lesných robotníkov od povinnosti odovzdávať predpísané množstvo slaniny z domácich zakáľáčiek Najvyšší úrad zásobovania nevyhovet, pretože to bolo možné len pri núdzovom zabití ošípanej s váhou do 90 kg z dôvodu nedostatku krmiva, s notárskym osvedčením. Najvyšší úrad pre zásobovanie v Bratislave dňa 14. septembra 1943 nariadil mestskému lesnému oddeleniu v Banskej Bystrici počnúc septembrom každomesačne nahlasovať počet zabitých ošípaných pre zásobovanie závodných kuchýň a robotníkov k priamemu rozdeleniu. Hlásenie malo byť overené notárskym úradom a za každú zabitú ošípanú mal byť znížený pravidelný prídelt umelého tuku o 25 kg. V roku 1944 bol vypracovaný návrh na metódu mimoriadneho prídeltovania základných potrieb podľa výkonu, čiže mimoriadny prídelt ráfového železa, obuvi, potravných článkov a krmiva mali dostávať len robotníci, ktorí si to svojim výkonom zaslúžia.

Aj v povojnových rokoch pokračovali zásobovacie problémy – vystavovali sa odberové lístky pre lesných robotníkov na obuv (32 lístkov na novú obuv a 32 na nové podrážky, vrátane lesného personálu), alebo žiadosť zo dňa 19. júla 1945 na ONV v Banskej

Bystrici o „nadprídelt“ slaniny pre lesných robotníkov v Dolnom Harmanci alebo žiadosť zo dňa 26. novembra 1946 o prídelt krmiva pre kone (cca 50 koní zapojených do vývozu palivového dreva), prípadne možno spomenúť aj kurióznu žiadosť zo dňa 17. mája 1946 o pridelenie cigariet z akcie „UNRRA“ údajne na zlepšenie pracovnej morálky pre 217 zamestnancov (105 mužov nad 18 rokov, 9 do 18 rokov a 103 žien). Aj 26. novembra 1946 bola adresovaná na ONV žiadosť o pridelenie krmiva pre 50 koní, zapojených do vývozu palivového dreva a opätovne 20. februára 1947 pre 67 koní (podľa stavu vo februári 1947). Problémy s nedostatkom krmív mala riešiť aj „Ústredná krmovinárska komisia“, ktorá bola zriadená na Povereníctve výživy a zásobovania a v ktorej mala zastúpenie aj Lesnícka a drevárska ústredňa.

Jednorazová drahotná výpomoc a podpora na deti bola upravená vyhláškou Povereníctva SNR pre výživu a zásobovanie č. 129 zo dňa 9. júla 1945. Podľa výkazu zo dňa 9. augusta 1945 túto výpomoc v roku 1945 dostalo 73 lesných robotníkov v celkovej výške 44 450 Kčs, a v roku 1946 bolo vyplatené 43 174 Kčs.

Vianočný príspevok v zmysle vyhlášky Povereníctva SNR pre výživu a zásobovanie sa v roku 1945 týkal 71 lesných robotníkov, ktorým bolo vyplatené dohromady 71 059,20 Kčs vrátane podpory na deti. V roku 1946 vianočný príspevok predstavoval celkovú čiastku 60 000 Kčs (pre ženatých to bolo 800 Kčs, pre slobodných 600 Kčs, pre mladistvých do 18 rokov 400 Kčs a pre učňov 300 Kčs), v roku 1947 pre 207 lesných robotníkov bola vyplatená suma 193 116 Kčs (nedopatrením boli vynechaní 13 penzionovaní robotníci a 8 vdov po robotníkoch). V roku 1948 pre 140 lesných robotníkov a robotníčok vyplátili 119 742,50 Kčs a dodatočne pre ďalších 12 ešte 7 528 Kčs. V roku 1949 prislúchal vianočný príplatok 235 mestským lesným robotníkom a robotníckam a predstavoval sumu 133 094,50 Kčs s doplnkom 7 881 Kčs pre ďalších 22 robotníkov. V roku 1950 to bolo pre 92 mestských lesných robotníkov 63 754,50 Kčs a pre 60 robotníčok 23 840 Kčs s doplnkom 6 437 Kčs pre ďalších 15 robotníkov. Z celkovej sumy mali lesnému hospodárstvu mesta čiastku 13 503,50 Kčs refundovať Hostiteľské závody mesta Banská Bystrica za 27 lesných robotníkov, pracujúcich na sprístupňovaní Harmaneckej jaskyne.

Dňa 26. apríla 1945 sa obrátil mestský lesný radca na Odvodovú komisiu v Banskej Bystrici so žiadosťou na oslobodenie 15 robotníkov a 3 lesníkov od vojenskej služby, pretože títo boli z celkového počtu 35 robotníkov nenahraditeľní pre verejné zásobovanie drevom. Uvádza, že „Lesné oddelenie zamestnávalo v posledných rokoch cca 100 robotníkov v lete, v zime až 200 a ešte viac na jar a v jeseni. Teraz je tu len 35 robotníkov, čo je málo na odstraňovanie vojnových a živelných škôd. Títo pracujú aj na plavení palivového dreva pre najnutnejšiu potrebu“.

Vyhláškou Povereníctva SNR pre výživu a zásobovanie č. 80 z 20. apríla 1945 došlo k úprave mzdových a pracovných podmienok lesných robotníkov. Mestský lesný radca navrhol zvýšiť hodinovú mzdu lesných robotníkov a zrušiť diaľkové príplatky a za tým účelom predložil Úradu MNV sadzobník s odstupňovanými sadzbami pre 7 kategórií pracovníkov: I. muži ženatí (22 – 60 r.), plne výkonní, II. muži slobodní (22 – 60 r.), plne výkonní, III. muži 17 – 22

roční, IV. chlapci 14 – 17 roční, V. ženy nad 20 rokov, plne výkonné, VI. ženy 17 – 20 ročné, VII. dievčatá do 17 rokov. V spolupráci s riaditeľstvom štátnych lesov boli pre okolie Banskej Bystrice ustálené výrobné ceny dreva v lese pri pni. Začiatkom roka 1946 sa mestskí lesní robotníci dožadovali zvýšenia miezd a rovnako aj povozníci požadovali zvýšenie povozníckych sadzieb o 150 – 200 % (mestské lesné oddelenie navrhovalo zvýšenie o 60 – 100 % a prednostné zásobovanie krmivom). Rada ONV sa rozhodla vyčkať na zákonnú úpravu, ktorá mala byť vydaná poverením so spiatočnou účinnosťou. Rozhodnutím Rady ONV boli s účinnosťou od 1. júla 1946 zvýšené penzie lesných robotníkov a 26. augusta 1948 bol podaný návrh na zvýšenie pohrebnej podpory pre lesných penzionovaných robotníkov zo 100 na 600 Kčs (počet lesných robotníkov na penzii bol v tom čase 12).

Z mimoriadnych odmien spomeňme aspoň, že Okresný úrad ochrany práce v roku 1946 odmenil 12 mestských lesných robotníkov z Dolného a Horného Harmanca, Kordík a Riečky za nadpriemerné výkony koženými kabátmi, alebo v roku 1949 vyplatenú „jubilejnú odmenu“ 8 lesným robotníkom, ktorí v mestských lesoch odpracovali viac ako 25 rokov.

V zmysle uznesenia pléna MNV v B. Bystrici zo dňa 24. októbra 1945 sa pridelilo 80 mestským lesným robotníkom bývajúcim v Banskej Bystrici a to ženatým i slobodným drevo na pni, vyznačené mestským lesným oddelením tak, že si ho v objeme jednej fúry každý lesný robotník sám vyhotoví a odvezie za polovičnú cenu.

Nedostatok lesných robotníkov sa mestské lesné oddelenie pokúsilo riešiť žiadosťou zo dňa 6. apríla 1946 na Správnu komisiu obce Horná Štubňa o poskytnutie aspoň 10 lesných robotníkov nemeckej národnosti, pretože mesto disponuje asi len päťtinou potrebných lesných robotníkov v dôsledku ich odchodu do Čiech. Ponúknutý bol denný zárobok 150 Kčs + prílepkové dávky a lístky na obuv. Zopakované to bolo aj v žiadosti zo dňa 6. septembra 1946 na Okresný úrad ochrany práce o súrne pridelenie aspoň 20 drevorubačov, zbehlých v prácach lesnej manipulácie v horskom teréne. Spomenuté bolo, že z 18 predtým pridelených nemeckých drevorubačov z Hornej Štubne následne 12 zas vzali. V odpovedi zo dňa 12. septembra 1946 spomenutý úrad oznámil, že pracovné

Vytahovanie výrezov navijákom značne uľahčilo prácu pri nakladaní dreva na auto

sily (lesných robotníkov) môže prideliť len ak bude pre nich zabezpečené ubytovanie a stravovanie. Dňa 18. marca 1949 v rámci hlásenia o stave a počte osadenstva v mestskom lesnom hospodárstve pre Okresný úrad ochrany práce v Banskej Bystrici bol uvedený aktuálny stav osadenstva – 46 odborných lesných robotníkov, 30 stálych lesných robotníčok a 43 nekvalifikovaných lesných robotníkov a súčasne aj potreba 15 odborných lesných robotníkov v prvovýrobe, 95 sezónnych lesných robotníčok k zalesňovacím prácam a 15 nekvalifikovaných lesných robotníkov na lesnú manipuláciu.

Na zvyšovanie odbornosti lesných robotníkov slúžili inštruktážne drevorubačské kurzy, ktoré tradične organizoval najprv Drevársky syndikát a potom Lesnícka a drevárska ústredňa. Zamerané boli na osvojenie si správnej údržby a zachádzania s moderným drevorubačským náradím (sekery, pily a pod.), často aj zahraničnej proveniencie (Švédsko, Švajčiarsko, Nemecko a pod.). V roku 1938 bol takýto kurz na tvrdé drevo v Žarnovici a na mäkké drevo v Banskej Bystrici. Zúčastňovali sa ich predáci drevorubačských skupín z organizácií štátnych lesov a vyslaní stáli lesný robotníci z lesov obecných, cirkevných, urbaniálnych a súkromných. Niekedy boli organizované aj miestne kurzy. V roku 1940 prebehlo inštruktážny kurz pre lesných robotníkov v Liptovskom Hrádku, v roku 1942 v Modre, Ružomberku a Bojniciach, v roku 1947 na Jedľovej (Štátna lesná správa Hronec). Na tieto kurzy boli v počte 1 – 4 vysielaní aj stáli lesní robotníci z mestských lesov Banská Bystrica. Kurzu v roku 1949 konanom v Liborči, sa mestský nominant nezúčastnil, pretože tesne pred jeho začatím utrpel ťažký úraz.

VÝSTAVBA ŽELEZNICE BANSKÁ BYSTRICA – DIVIAKY

Po vzniku ČSR orgány okresu Banská Bystrica a Turčiansky Svätý Martin v roku 1934 adresovali na vtedajšie ministerstvá žiadosť na urýchlenie započatia výstavby železničného prepojenia Harmanca so Štubňou. V roku 1935 vtedajšia vláda tento zámer schválila, vybrala sa najvýhodnejšia z viacerých variantov a začali sa projektové a meračské práce. Slávnostný začiatok výstavby trate sa uskutočnil 28. septembra 1936 pri harmaneckom portáli vrcholového tunela, za účasti prezidenta ČSR Dr. Edvarda Beneša a iných predstaviteľov vtedajšej vrchnosti. Vrcholový tunel odvtedy niesol názov „*Tunel Dr. E. Beneša*“. V čase vyhlásenia samostatného Slovenského štátu (14. marca 1939) bolo už vykonané 67 % všetkých stavebných prác s nákladom 299 487 359,60 korún. Do ukončenia prác bolo ešte preinvestovaných ďalších 145 619 695,35 korún, čiže celkové stavebné náklady predstavovali 445 167 054,95 korún. Novú železničnú trať slávnostne odovzdali do prevádzky 19. decembra 1940 za účasti prezidenta Slovenského štátu Dr. Jozefa Tisa a ďalších prominentných hostí. Pri tejto príležitosti premenovali vrcholový tunel na „*Tunel Andreja Hlinku*“. Pravidelná doprava sa začala od 20. decembra 1940 štyrmi pármí osobných vlakov a dvoma pármí nákladných vlakov s parnou trakciou. Súčasne bola zrušená železničná trať z Banskej Bystrice do Harmaneckých papierní, ktorá bola postavená v roku 1913 a nahradená bola prípojkou z novej trate zo stanice Ulmanka. Ešte aj dnes je obdivuhodné, že v krátkom čase necelých piatich rokov dokázali postaviť v tak

náročných terénnych podmienkach a za vtedajších technických možností túto 41 kilometrov dlhú trať s 22 tunelmi s celkovou dĺžkou 12,2 km. Teda asi 30 percent trate prechádza tunelmi.

Ministerstvo železníc v roku 1936 prehlásilo stavbu dráhy Banská Bystrica – Diviaky za stavbu požívajúcu výhody podľa zákonného článku č. XLI/1881, čím udelilo povolenie na záber pozemkov a práv, ktoré budú podľa projektu potrebné na výstavbu dráhy samotnej, všetkých jej pomocných zariadení a príslušenstva v príslušných katastrálnych územiach.

Stavba tejto trate, ktorá prechádza územím mestských lesov, veľmi zaneprázdnila mestský lesný personál. Ten vykonával stanovené výrubys lesa (mimoriadna „*drevoužitba*“), vyhotovoval dohody na prenájmy priestorov pre staveniskové zariadenia, kameňolomy, robotnícke ubikácie, vykonával kontrolu, aby stavba nezasahovala hlbšie do ostatných lesných porastov a aby neboli poškodzované lesné dopravné systémy (cesty, vodné žľaby). Vykonával tiež ochranný dozor pred rozmáhajúcim sa pytlactvom, lesnými požiarmi a podobne. Na stavbe trate pracoval obrovský počet robotníkov, najviac to bolo 12 339 v máji roku 1938, v tuneloch 5 701 robotníkov. Na odľahlých pracoviskách mali zabezpečené ubytovanie v provizórnych barakoch s kapacitou s kapacitou 50 až 100 robotníkov. Nebolo v silách mestského lesného personálu zabrániť nekontrolovanému pohybu robotníkov cez lesy napriek zákazu, čím dochádzalo k vyrušovaniu zveri a tým k znehodnocovaniu priľahlých poľovných revírov. V dôsledku veľkej koncentrácie robotníkov sa v roku 1938 vo veľkom rozsahu rozšírila epidémia brušného týfu od znečistenej vody práve v Harmanci, pričom vznikla obava zo zavlečenia tejto choroby na celé územie Slovenska vplyvom sviatočnej migrácie robotníkov. Táto situácia vyvolala potrebu vybudovania miestneho vodovodu v Harmanci s nezávadnou pitnou vodou.

Národná banka československá v Prahe výmerom zo dňa 27. novembra 1937 ustálila náhrady za vyvlastnenie pozemkov mesta Banská Bystrica v k. ú. Dolný Harmanec v rozlohe 25 423 m² vo výške 357 917,50 Kč, za predčasný výrub lesa na stavbu cesty 8 000 Kč, na stavbu lesnej cesty v dĺžke 550 bm 25 000 Kč, jednorazové odškodné za sťaženie lesnej manipulácie 15 000 Kč – spolu 405 917,50 Kč. Ustálené boli aj útraty odborných znalcov, ktorými boli lesný radca Ing. Július Navrátil, lesný radca Ing. Koloman Kindernay, Ján Kučera, statkár v Kremníčke a Konrád Dortenwald starosta obce Harmanec.

Dňa 29. septembra 1938 mestská rada odsúhlasila pre štátnu železničnú správu ČSD lomy v hone Prašnica, Inšpektorovská, Pod Túfnou a Pred Malým Cenovom v k. ú. Harmanec (andezit, vápennec, pieskovec) s ustálením ceny 2,25 Kč/1 m³ odobratého kameňa okrem lomu Pred Malým Cenovom, kde bola cena 2,75 Kč/1 m³. V cene bolo zahrnuté aj odškodnenie za znehodnotenie pozemku a predčasné odstránenie lesnej kultúry.

Pri stavbe trate sa vyskytlo 2 266 pracovných úrazov, z čoho bolo 492 ťažkých a 35 smrteľných. Dolnoharmanecká skupina Slovenského kresťansko-sociálneho odborového združenia požiadala mesto o možnosť postaviť pamätník obetiam stavby železnice Banská Bystrica – Diviaky na mestskom pozemku (č. parc. 474),

na dolnom konci obce Dolný Harmanec v blízkosti tamojšej kaplnky. Na základe kladného stanoviska Mestského lesného oddelenia pri výbere miesta na pamätník, ktoré sa uskutočnilo 29. júla 1940, vládny komisár mesta 1. augusta 1940 tejto žiadosti vyhovel a na tom mieste postavili pamätník. Na jeho odhalení sa zúčastnil aj vtedajší minister dopravy J. Stano. Tento pamätník dodnes pripomína obete výstavby železničnej trate Banská Bystrica – Diviaky.

Dňa 21. mája 1940 „*bola zjednaná náhrada škody na pozemkoch, kde boli lanovky a pomocné zariadenia pri výstavbe železnice Banská Bystrica – Diviaky vo výške 6 500 Ks. Polovicu uhradí firma Ing. Kruliš – Konstruktiva v Hornom Harmanci a druhú firma Ing. B. Hlava v Dolnom Harmanci.*“

Po ukončení výstavby železnice Banská Bystrica – Diviaky bolo Mestské lesné oddelenie zapojené do sledovania likvidácie staveniskových zariadení, rekultivácie dočasne zabratých priestorov a riešenia iných, stavbou vyvolaných úloh. Na návrh Mestského lesného oddelenia vládny komisár mesta Banská Bystrica dňa 17. januára 1941 predĺžil nájom mestských pozemkov v Harmanci do 30. apríla 1941 pre 29 osadníkov, ktorí pracovali na dokončení stavby železnice ešte aj v decembri 1940 a v zime boli odkázaní zotrvať v Harmanci, kým sa nezačnú železničné práce inde. Zaviazaní boli zaplatiť predpísaný nájom a po jeho ukončení baraky z mestských pozemkov na vlastný náklad odstrániť. Vládny komisár mesta napokon rozhodnutím zo dňa 3. augusta 1942 zrušil všetky nájomné zmluvy mestských pozemkov, ktoré boli uzatvorené v súvislosti s výstavbou železnice Banská Bystrica – Diviaky s tým, že stavba bola ukončená, čím vypršala platnosť týchto nájomných zmlúv.

Vo veci záberu mestských pozemkov pre stavbu železnice Banská Bystrica – Dolná Štubňa na výzvu Župného úradu v Banskej Bystrici zo dňa 4. novembra 1941 mesto prehlásilo, že je ochotné s vyvlastňovateľom uzatvoriť vyvlastňovaciu dohodu za týchto podmienok:

„*Prv musíme podotknúť, že predmetná železnica prerezala mestské lesné porasty v katastrálnom území Staré Hory a Harmanec v dĺžke blízko 14 km, z ktorej na otvorenú trať pripadá cca 10 km a ostatok na tunely. Prerezala nám najcennejšie porasty, pozostávajúce z ihličnatých (80 %) a listnatých (20 %) drevín. Pôda týchto porastov len s malou výnimkou patrí medzi najlepšie bonitné triedy a čo bolo najhlavnejšie pre finančný efekt nášho lesného hospodárstva, to bola okolnosť, že všetky lesné porasty cez ktoré vedie železnica mali predtým priamy kontakt so štátnou župnou cestou a našou lesnou automobilovou cestou a ležali pomerne veľmi blízko k drevospracujúcim podnikom, v danom prípade ku pile v Ulmanke a k Harmaneckej papierni, takže mohli povozníci urobiť s nákladom denne 2 – 3 obraty na drevosklad týchto podnikov. Dôrazne pripomíname, že pred výstavbou novej železnice v týchto porastoch výrobné a dovozné náklady boli najnižšie, v dôsledku toho tu sme*

Slávnostný začiatok stavby železnice Banská Bystrica – Diviaky, 26. september 1936, pred portálom tunela Dr. E. Beneša v Harmanci

dosiahli najvyššie ceny na pni, po výstavbe novej železnice ale tak výrobné ako aj dovozné pomery sa značne zhoršili a to preto, lebo väčšia (¾) čiastka týchto porastov sa nachádza bezprostredne nad novou traťou a na strmých (20 – 45 %) svahoch, kde bude tak výroba ako aj vývoz dreva obtiažny a nadmerne zdražený.

Do ohľadu berúc vyššie uvedené ako aj v nasledujúcich petičných bodoch uvedené okolnosti, mesto žiada od vyvlastňovateľa hradenie odškodného takto:

- 1. Odškodné za lesné pozemky pripadajúce do konečného záberu (pre traťové teleso) a to za každý 1 ha lesnej pôdy Ks 4 796. Dôvody: Mestské lesné hospodárstvo docielilo priemerný ročný čistý výnos za posledných 10 rokov (1932-1941) Ks 850 480. Pri celkovej výmere zalesnenej plochy 7 093 ha pripadá na 1 ha čistý výnos Ks 119,90. Pri úrokovej miere 2,5 % skapitalizovaná hodnota pôdy teda činí Ks 4 796. Túto kapitálovú hodnotu majú ale aj bonitne najslabšie a veľmi odľahlé lesné pozemky, mesto preto žiada len priemernú hodnotu, lebo skutočná hodnota zabratých našich najcennejších lesných pozemkov je značne vyššia ako to vyplýva zo skutočností spomenutých v odstavci druhom.*
- 2. Odškodné za lúky a pastviny – jednotkové ceny ustálené Stavebnou správou Slovenských železníc v B. Bystrici vo vyvlastňovacom súpise pre katastrálne územie Staré Hory v mesiaci február 1941 a pre katastrálne územie Harmanec v mesiaci apríl 1941, prijímame.*
- 3. Odškodné za služobnosť tunela Jednotkovú cenu odškodného, ponúknutého Stavebnou správou Slovenských železníc v B. Bystrici vo vyvlastňovacích súpisoch spomenutých v predchádzajúcom odstavci prijímame s tou výhradou ale, že jestli by vyvlastňovateľ mienil viesť nad tunelmi telefónne alebo telegrafné vedenie, toto bude predmetom nového odškodňovacieho rokovania medzi mestom a vyvlastňovateľom.*
- 4. Odškodné za služobnosť ochranného pásma lesa Žiadame odškodné Ks 0,20 za každý 1 m² ochranného pásma lesa.*

Dôvod: Z tej príčiny, že v tomto pásme povoľuje sa pestovať len les tvaru nízkeho, vlastne v danom prípade len pestovanie vianočných stromčekov. Príjem z tamojších lesných kultúr sotva bude kryť náklad potrebný na založenie a pestovanie týchto kultúr. Ďalej trváme na tom, aby mesto lesné cesty potrebné pre vývoz lesných produktov vystaviť si mohlo cez tieto ochranné pásma bez povinnosti platenia akéhokoľvek odškodného.

5. *Odškodné za predčasné vyrúbanie porastov a to a pásma traťového, ochranného a depónií. vo vyvlastňovacom súpise na základe detailného rozpočtu uvedeného Stavebnou správou Slovenských železníc v B. Bystrici, ponúknuté odškodné prijímame.*

- 5/a *Odškodné za predčasné vyrúbanie porastov na takých pozemkoch, ktoré boli vyradené zo záberu Okrem odškodného, vypočítaného podľa odškodňovacích tabuliek Stavebnej správy Slovenských železníc, žiadame aj uhradenie výloh znovuzalesnenia týchto plôch a to v sume Ks 1 200 za 1 ha.*

Dôvody: Tieto pozemky pôvodne boli pojaté do záberu, a na rozkaz Stavebnej správy Slovenských železníc v B. Bystrici boli porasty aj odstránené, v dôsledku dodatočného pozmenenia železničného projektu ale boli tieto pozemky vypustené zo záberu Tieto pozemky nie sú pojaté do súpisu Slovenských železníc a musia byť dodatočne zamerané stavebnou správou Slovenských železníc.

6. *Odškodné za znehodnotenie mestských pozemkov. Z toho titulu žiadame o zaplatenie odškodného v sume Ks 617 310.*

Dôvody: Bezprostredne nad novou železnicou na strmých svahoch ležia porasty vo výmere 393 ha. V týchto porastoch bude lesná manipulácia v budúcnosti oveľa nákladnejšia, ako bola pred výstavbou železnice a veľká časť nášho dreva z týchto porastov musí byť spracovaná na metrovicu čím bude strácať drevo na hodnote. Podrobný rozbor celkového odškodného:

a/ Keď berieme do úvahy, že z porastov vo výmere 393 ha ročný výťažok dreva bude činiť 904 m³ a tie ťažkosti s ktorými bude spojená manipulácia vzhľadom na blízkosť železničnej trate, tak pri najskromnejšom odhade bude pri výrobe 1 m³ vyšší náklad činiť Ks 12, pri zbližovaní Ks 10 a odvoze Ks 25, čiže spolu Ks 47, teda manipulácia dreva ročne (904 m³ krát 47 Ks) bude najmenej o Ks 42 488 nákladnejšia. Žiadame o zaplatenie tohto odškodného aspoň na 10 rokov, to je 424 880 Ks. V skutočnosti ročný prírastok na tejto lesnej ploche je značne vyšší.

b/ Stratu utrpí mesto aj v dôsledku znehodnotenia dreva a to preto, lebo z hmoty 904 m³ najmenej polovica, teda 452 m³ pre veľmi strmé svahy a iné príčiny nemôže byť vymanipulovaná ako drevo stavebné, ale len ako metrovica čím vznikne mestu škoda na cene dreva. Táto škoda dľa terajších cien činí pri každom 1 m³ najmenej Ks 40, teda ročne Ks 18 080. Odškodné žiadame vyplatiť vopred na 10 rokov, teda v sume Ks 180 800.

c/ V roku 1938 v súvis s výstavbou vrcholového tunela (Tunela Andreja Hlinku) vyschol horský potok v lesnej čiastke Lóger, ako aj všetky pramene na lesnej ploche 127 ha. Lesní robotníci, ktorí sú zamestnaní v týchto porastoch pri lesnej manipulácii, od toho času musia pitnú vodu nosiť

zo vzdialenosti 1 až 2 km, kdežto predtým mali pitnú vodu v blízkosti svojich pracovných miest. Mesto musí dávať robotníkom za nosenie vody príplatok a to vo výške Ks 1 od každého 1 m³ vymanipulovaného dreva. Dľa hospodárskeho lesného plánu mesto ročne vymanipuluje tu 1 163 m³, čiže vyšší náklad činí ročne Ks 1 163. Žiadame vyplatenie na 10 rokov pripadajúceho odškodného, to je Ks 11 630. Musíme ešte podotknúť, že v dôsledku zmiznutia potoka a prameňov nemôžeme zriaďovať tam vodné šmyky pre dopravu paliva, čiže používať lacnejší dopravný prostriedok. Podobne máme ťažkosti pri založení kultúr lebo stratila tu pôda svoju prirodzenú vlhkosť. V starších porastoch sa častejšie vyskytujú sucháre.

7. *Odškodné za prepracovanie lesného hospodárskeho plánu a lesných máp. Z tohto titulu žiadame o zaplatenie odškodného vo výške Ks 38 400.*

Dôvody: V dôsledku výstavby železnice musí byť prepracovaný náš nový lesohospodársky plán, ktorý je platný od 1. januára 1935 a v tejto súvislosti musia byť znova prevedené taxačné práce v týchto porastoch, ktoré boli prerazané novou železnicou. K týmto prácam musí mesto pribrať na jeden rok jedného lesného inžiniera s ročným platom najmenej Ks 24 000 a ku vonkajším prácam aspoň 3 figurantov najmenej na 6 mesiacov s mesačným platom aspoň po Ks 800.

Konečne musíme dôrazne prehlásiť, že za všetky škody na trati a vlakoch, nezavinené úmyselne mestom alebo jeho zamestnancami, ako aj za škody náhodilé a treťou, cudzou osobou zavinené, mesto neberie zodpovednosť. Tieto naše požiadavky platia len pre prípad mierneho pokonania“.

V závere listu adresovaného na Župný úrad bola uvedená prosba, aby uvedené požiadavky boli schválené, lebo bolo požadované len minimálne odškodné, oproti skutočným škodám nepomerne nízke, čo bolo motivované dobrou snahou pokonať sa s vyvlastňovateľom miernou cestou.

Podľa vyvlastňovacieho dekrétu Župného úradu v Banskej Bystrici zo dňa 8. júna 1942 však bola ustálená len paušálna náhrada za mestské pozemky zabraté pre stavbu železnice Banská Bystrica – Dolná Štubňa v sume 820 000 Ks, ktorá bola riadne a úplne vyrovnaná, čím bola vyvlastňovaná strana uspokojená.

Vojnovými udalosťami v rokoch 1944-1945 bola železničná trať Banská Bystrica – Diviaky značne poškodená. Po skončení druhej svetovej vojny sa vojnové škody odstraňovali po úsekoch (len na opravu štyroch viaduktov sa vynaložilo 20 480 000 Kčs) a napokon dňa 17. marca 1946 bola celá trať slávnostne, za účasti vtedajších prominentov znova odovzdaná do prevádzky. Vrcholovému tunelu sa zas načas prinavrátilo pôvodné pomenovanie „Tunel Dr. E. Beneša“.

ONV v Banskej Bystrici vydal 15. februára 1948 ďalší vyvlastňovací dekrét, ktorým vyvlastnil Československý štát pre železničnú správu v zastúpení Železničnou správou ČSD vo Zvolene v k. ú. Staré Hory z majetku štátnych lesov a z majetku mesta Banská Bystrica všetky práva použité pre stavbu a prevádzku železnice Banská Bystrica – Dolná Štubňa a jej vedľajších zariadení.

Stavba lanovej dráhy na dopravu kameniva pre železnicu v Hornom Harmanci (1938)

Prevádzka na železnici parnými lokomotívami prinášala problémy v častom výskyte lesných požiarov pozdĺž trate najmä v suchom období a to aj napriek protipožiarnym pásom. Lesné požiare vznikali prevažne nad traťou. V roku 1942 boli mestské lesy pozdĺž trate Banská Bystrica – Diviaky v bratislavskom riaditeľstve pražskej poisťovne „Moldavia – Generali – Sekuritas“ poistené na obdobie 10 rokov (od 1. mája 1942 do 1. apríla 1952) proti požiarom v čase od 1. mája do 31. októbra, teda počas šiestich mesiacov v roku v šírke 200 m nad traťou a 100 m pod ňou. Lesy stojace bez rúbania boli za týmto účelom ohodnotené na 1 360 000 Ks a lesy ťažené vrátane kultúr na 140 000 Ks. Dňa 11. júna 1949 boli zápisnične stanovené protipožiarne opatrenia na úsekoch Uľanka-Horný Harmanec a Harmanec-portál tunela Dr. E. Beneša (protipožiarne pásy, kvalitné uhlie pre lokomotívy, lapače iskier, protipožiarne hliadky a pod.). Ešte aj v roku 1950 muselo mesto urgovať preplatenie náhrady škôd lesnými požiarimi na úseku Uľanka – Horný Harmanec, ktorá bola zápisnične uzavretá dňa 3. novembra 1947 dohodou na odškodné vo výške 292 000 Kčs a neskôr upravená na 270 000 Kčs. Tento problém bol eliminovaný až od roku 1962 zavedením motorovej trakcie. Ďalším problémom bola ochrana výdatného výronu kvalitnej pitnej vody (asi 300 l/sek.) v tuneli pred znečistením prevádzkou železnice. Táto voda bola pri tunelovacích prácach stiahnutá z lokality Lóger do vrcholového tunela, odkiaľ bola odvedená tunelovým kanálom na vodárenské účely.

VEREJNOPROSPEŠNÁ ČINNOSŤ

Mestské lesné oddelenie okrem vlastných lesohospodárskych činností zabezpečovalo aj niektoré iné činnosti, charakteru verejnoprospešného. Túto oblasť pôsobenia je možné naznačiť aspoň niektorými aktivitami, ktoré sú podchytené v zachovaných archívnych dokumentoch.

Na území mestských lesov sa nachádzali jaskyne Horná a Dolná Túfna, ktoré sa vyznačovali bohatými paleontologickými nálezmi kostí jaskynnej fauny. V minulosti tu našli šesť liebiek a kosti jaskynného medveďa ako aj ohnište z obdobia paleolitu. So súhlasom Mestského lesného oddelenia a za hmotnej podpory mesta Banská Bystrica tu v rokoch 1929-1933 vykonával vykopávky univerzitný profesor Dr. Adalbert Liebus z Prahy. Na návrh Mestského lesného oddelenia 12. júla 1933 mu mestská rada vyslovila poďakovanie za uverejnenie výsledkov vykopávok v jaskyni Túfna, ktoré mesto dostalo k dispozícii.

Pozorovania na zrážkomernej stanici v Hornom Harmanci pôvodne vykonával mestský horár Ján Kucbel, ktorý však v roku 1935 požiadal o oslobodenie od tejto činnosti. Mestský lesmajster preto dňa 25. apríla 1935 oznámil Hydrografickému oddeleniu Krajského úradu, že v týchto pozorovaniach bude naďalej pokračovať mestský lesný Vojtech Kovalčík z Dolného Harmanca.

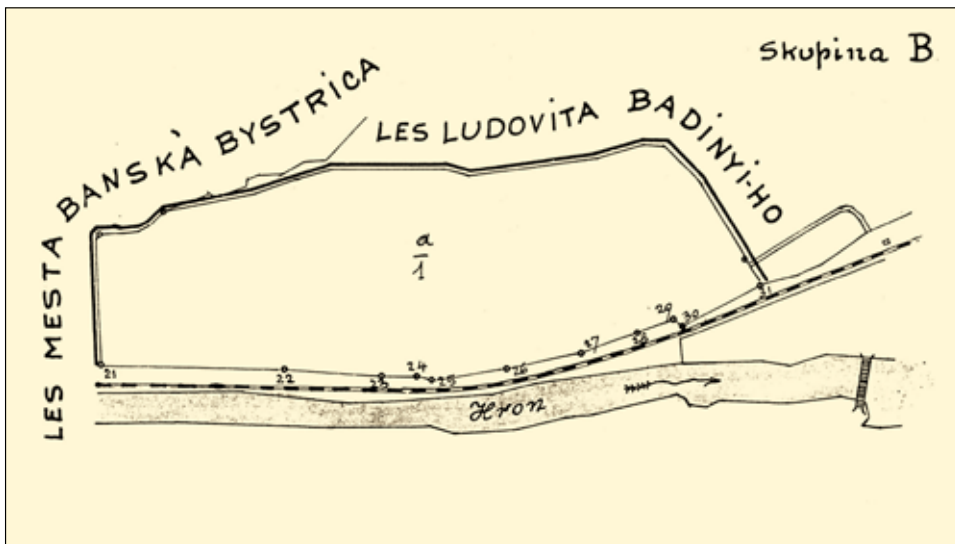
Vojenský zemepisný ústav v Prahe vykonával na území mestských lesov v čase od 2. mája do 15. októbra 1931 triangulačné meračské práce, v rámci ktorých mestský lesný personál vyruboval priesečky, odoberal drevo z týchto výrubov a vydával potrebný materiál. Vojenský zemepisný ústav následne, začiatkom septembra 1935 zriadil pevné výškové značky v niektorých lesných čiastkach. V doline „Bystrice“ to bolo pri „Postriežke“, proti „Košťalku“, pri prvom kilometri, pri „Okrúhlej“ a pri „Anjelovi strážcovi“. V Hornom Harmanci to bolo pri starej ceste „Na veľkej lúke“, vyše „Lastovičia“, pri starej vápenici a pred „Túfnou“. Vzhľadom na to, že tieto značky sú verejným majetkom a majú byť chránené pred poškodzovaním, bol mestský lesný personál dňa 20. septembra 1935 poverený stav značiek sledovať a zistené porušenie týchto výškových znakov ihneď hlásiť Mestskému lesnému oddeleniu. Mestské lesné oddelenie zaslalo dňa 4. novembra 1937 na Okresný úrad v Banskej Bystrici zákresy a písomnú správu v rámci doplnenia dát pre Vojenský zemepisný ústav v Prahe. Zakreslené boli viaceré zmeny v súvislosti s výstavbou železnice Banská Bystrica – Diviaky, najmä kameňolomy, telefónne linky, lanovky, baraky (Dolný a Horný Harmanec, Čierne, Hlboký jarok) z ktorých mnohé mali len dočasný charakter, ale aj lovecké chaty v lesoch a chaty KČST na Kráľovej studni.

Verejnoprospešnými záujmami bolo motivované aj odkúpenie časti Urpínskeho lesa z majetku baróna Antona Radvanského (Radvánszky). Veľkostatkár v Radvani, barón Anton Radvanský, už v roku 1932 avizoval ochotu odpredať alebo vymeniť za iné pozemky svoj les na Urpíne s rozlohou 31,3 k. j. mestu Banská Bystrica, pretože tento les bol oddelený len jednou čiarou od mestského lesa, čiže tvorí s ním jeden celok a vedené sú cezeň smerom na Vartovku „špacírky“ (chodníky), o ktoré sa stará mesto. Táto ponuka spočiatku, vzhľadom na vysokú cenu (300 Kč/1 k. j.), nebola Mestskou lesnou radou akceptovaná,

ale až neskôr, po ďalších jednaniach dňa 5. marca 1935, zastupiteľský zbor mesta od súhlasil odkúpenie tohto lesa, tentoraz už od dedičov baróna Radvanského za 7 768 Kč (250 Kč/1 k. j.) Kúpnopredajná zmluva, vyhotovená 2. októbra 1935, bola schválená okresným úradom dňa 31. marca 1936. Pri riešení tohto problému sa konštatovalo, že „*tento les nemá síce z hospodárskeho hľadiska väčšieho významu, avšak nesporne má okrášľovací význam, slúži najmä k okrášľeniu mesta a pre tento účel môže lepšie slúžiť keď nebude v súkromnom, ale v mestskom vlastníctve*“. V tejto súvislosti ešte možno spomenúť, že 3. mája 1934 mestský lesmajster odporučil Mestskej lesnej rade odkúpiť lesnú časťku s rozlohou asi 40 k. j., aj od dedičov veľkostatkára Ľudovíta Badinyiho. Tá bola pokračovaním Radványovského Urpínskeho lesa a od Jamky hraničila s mestským lesom pod a nad Vartovkou až po Chotárny buk, čím by sa dosiahlo účelné spojenie týchto lesov s mestským lesom do jedného komplexu.

Banskobystrický spolok okrášľovací a ochranný, ktorému predsedal profesor Dr. Jan Roubal, sa s rôznymi upozorneniami obracal na Mestskú radu, ktorá o tom informovala Mestské lesné oddelenie s poverením v týchto veciach konať.

- V roku 1930 tento spolok upozornil na odstraňovanie starých „*dúpných*“ stromov v Urpínskom lese čím dochádza k strate hniezdnych možností pre mnohé druhy vtákov. V odpovedi Mestského lesného oddelenia zo dňa 7. februára 1930 sa uvádza, že sa odstraňujú „*niektoré stromy, ktoré ohrozujú prilahlú železničnú trať nie pre lakomosť a za ziskom pár korunovým, ale z hľadiska bezpečnostného*“. Neobstojí ani výčitka, že sa aj na iných miestach neúčelne vytínajú prestarnuté nahnité stromy, pretože sa to robí len ojedinele, na odborné zdôvodnených miestach pre prirodzenú obnovu lesa. Doslova je uvedené, že „*dotýčný horár nie samostatne, ale na základe jemu daných úprav účinkuje a tu musíme podotknúť, že dotýčný horár s horlivosťou a obetavosťou pracuje na ukrášlení Urpína*“.
- Dňa 18. marca 1933 upozornil spolok na zber a trhový predaj zriedkavých druhov rastlín (*jelení jazyk, poniklec slovenský, kýčelnica žľaznatá, črievičník papučkový, vstavače, lykovce*). Uviedli, že sa „*nielenže surovo zbierajú, vytrhávajú aj s koreňmi a cibulkami, ale aj vo veľkom predávajú, niekde až remeselné ženami, špecialistkami*“. Mestské lesné oddelenie potom dňa 27. marca 1933 vydalo pokyn pre mestských horárov na kontrolovanie zberov a prísne stíhanie páchatel'ov za takéto lesné priestupky.
- Dňa 14. októbra 1933 upozornil spolok na každoročne sa opakujúci nešvár otrhávania vetvičiek tisiny a listov jelenieho jazyka na výzdobu hrobov pred sviatkom zosnulých, požadoval zákaz ich predaja na trhu a prísne trestanie týchto priestupkov. Mestské lesné oddelenie 23. októbra 1933 poverilo mestských horárov aby situáciu sledovali a zamedzili trhanie a predaju týchto prírodnín.

Nákres odkúpeného Urpínskeho lesa od dedičov baróna Radvanského v roku 1935

Pomerne rozsiahla bola spolupráca Mestského lesného oddelenia s turistickými organizáciami, najmä s miestnym odborom Klubu československých turistov (KČST), neskôr Klubom slovenských turistov a lyžiarov (KSTL), ako aj banskobystrickým SKI klubom v rámci riešenia ich územných, materiálnych a iných požiadaviek. Bolo to v súlade s mestom podporovaného rozvoja „*cudzineckého*“ ruchu, čomu sa prisudzoval značný význam najmä v rokoch svetovej hospodárskej krízy, pretože prinášal mestu určitý zisk. Tieto aktivity je možné dokumentovať aspoň niektorými príkladmi na základe dochovaného archívneho materiálu:

Mestská rada dňa 27. novembra 1929 rozhodla o prepustení priestoru v lokalite Srnková „*SKI klubu*“ na stavbu lyžiarskeho „*soku*“ (mostíka) a dňa 2. decembra 1931 povolila výrub tamojšieho lesa na náklady mesta s poskytnutím zdarma 40 m³ dreva z výrubu na túto stavbu. Mestské lesné oddelenie dňa 15. januára 1932 požiadalo lesné oddelenie okresného úradu o „*povolenie mimoriadnej drevoúžitby*“ pre tento mostík. Vyžiada si to výrub 45-ročného smrekového (60 %) a borovicového (40 %) lesa s vtrúseným bukom a hrabom na ploche 2 400 m² s hmotou 40 m³. V odôvodnení bolo uvedené, že „*postavenie moderného lyžiarskeho mostíka bude mať pre mesto veľký význam, preto mestská rada ochotne ide v ústrety tomuto zámeru a chce klubu potrebnú plochu prepustiť do užívania*“. Krajinský úrad v Bratislave dňa 30. mája 1932 povolil túto mimoriadnu ťažbu i zmenu kultúry z lesa na inú kultúru s tým, že ťažbu treba vykonať do konca roka 1932, a že sa plocha po zániku mostíka opäť zalesní.

Na zasadnutí Mestskej rady 3. februára 1932 odsúhlasili žiadosť Odboru KČST Banská Bystrica na zriadenie „*ródlovej*“ (sánkarskej) dráhy vo vodnom výmole na západnej strane mičinskej hradskej od mostíka nad mestskou kolóniou rodinných domčekov do vzdialenosti 3,8 km smerom k Mičinej, s uznávacím poplatkom 10 Kč. Rozpočtovaný náklad 14 975 Kč bol pokrytý príspevkom okresného úradu vo výške 15 000 Kč.

Rada mesta Banská Bystrica sa dňa 11. februára 1932 rozhodla orientovať „*núdzové práce*“ práve na stavbu sánkarskej dráhy a lyžiarskeho mostíka. Krajinský úrad poskytol mestu podporu na produktívnu starostlivosť o nezamestnaných v okrese vo výške

25 000 Kč, ktorá sa využije na stavbu sánkarskej dráhy, lyžiarskeho mostíka a úpravu ciest. Denná robotnícka mzda sa ustálila na 10 Kč. Práca sa má začať 12. februára 1932. Mestská rada 13. februára 1932 vydala úpravu pre dozorcov týchto núdzových prác, podľa ktorej po treťom napomenutí nesvedomitého robotníka mohol „*vytvoriť*“, a ten potom stratil nárok na výhody pre nezamestnaných, ako bola strava z mestskej verejnej kuchyne, nárok na drevo, poukážky na mäso a podobne. Dňa 16. februára 1932 mestské lesné oddelenie informovalo mestskú radu o postupe prác na úprave cesty pod Kopou do Môlče a Šalkovej, ako aj pri stavbe sánkarskej dráhy a lyžiarskeho mostíka z príspevku Krajinského úradu. Denná mzda robotníka dosiahla 16 Kč. Z celkového počtu 80 robotníkov na úprave môlčianskej cesty pracovalo 30 robotníkov, na lyžiarskom mostíku 20 a na sánkarskej dráhe 30 robotníkov. Plán a rozpočet môlčianskej cesty a sánkarskej dráhy vyhotovilo mestské technické oddelenie a na lyžiarsky mostík z poverenia SKI klubu Ing. Reiss (náklad 30 000 Kč). Aj Ministerstvo sociálnej starostlivosti v Prahe vyhovel žiadosti mesta Banská Bystrica o štátny príspevok na núdzové práce. na úpravu komunikácií sa vzťahoval štátny príspevok vo výške 8 Kč denne za 8 pracovných hodín pre 140 nezamestnaných osôb prijatých na núdzové práce do 18. júna 1932, v celkovej výške maximálne 80 000 Kč. Uprednostniť sa mali tí, ktorých výživa a rodiny boli ohrozené. Rada mesta dňa 5. apríla 1932 prikázala mestskému lesnému oddeleniu vykazovať zvlášť práce na ceste pod Kopou, na sánkarskej dráhe a na lyžiarskom mostíku, na ktorých v tom čase denne pracovalo až 112 robotníkov s dennou mzdou 16 Kč.

Dňa 29. septembra 1933 upozornil Odbor KČST v B. Bystrici na ničenie značenia turistických trás. Uviedli, že „*v okrese Banská Bystrica bolo vyznačených 230 km turistických trás, avšak nepochopením venkovského ľudu dochádza k poškodzovaniu až ničeniu tohto značenia, čím sa mári rozvoj turistického a cudzineckého ruchu. Príkladom je dlhá turistická trasa Ulmanka – Špania Dolina – Hrubý vrch – Donovaly (Korytnica), ktorá bola vyznačená v júni 1933 a v septembri toho istého roka bolo zistené, že väčšina značiek v okolí obce Bully pod Hrubým vrchom bola sekerkou či valaškou vysekaná*“. Podotýkajú, že poškodzovanie značiek je trestné v zmysle výnosov Krajinského úradu v Bratislave a Ministerstva vnútra, preto o tomto probléme upovedomujú aj četnícke stanice. Mestský lesmajster dňa 12. októbra 1933 nariadil mestskému lesnému personálu stav turistických značiek sledovať a prísne postihovať ich poškodzovateľov za lesný priestupok. Aj 2. júna 1944 zaslal Okresný úrad v Banskej Bystrici výzvu na ochranu turistických značiek a orientácie, vychádzajúc z požiadavky Riaditeľstva pre CR pri Ministerstve hospodárstva z 22. mája 1944 v ktorej sa konštatuje, že „*turistické značenie i orientačné tabuľky sú podľa funkcionárov KSTL sústavne ničené pastiermi, drevorubačmi, dedinskými výrastkami, ale aj školskou mládežou*“. Okresné úrady a žandárske veliteľstvá mali vydať pokyny, aby si ich príslušníci všimli aj tento jav.

SKI klub v B. Bystrici 17. októbra 1933 požiadal mesto, aby pozemok, na ktorom postavili „*Lyžiarsky mostík generála Milana Rastislava Štefánika*“ na Srnkovej pozemnoknižne previedli na SKI klub, čomu mesto nevyhovelo. Priestor sa dal do prenájmu od 1. januára 1933 na dobu neurčitú, za užívaci poplatok 2 Kč ročne, čím si mesto ponechalo počas jeho užívania voľnú ruku. Toto rozhodnutie bolo prezieravé už aj z toho dôvodu, že po skončení užívania tohto priestoru ho mal SKI klub na vlastný náklad uviesť do pôvodného stavu. Mestský lesný personál tam mal aj v čase pretekov právo dozoru.

Znehodnotenie lyžiarskeho chodníka prinútilo Mestské lesné oddelenie zastaviť vydávanie povolení na chystanie sušiny v Harmančoku, pretože sa pri tom robia škody hraničiace s vandalizmom. Tento lyžiarsky chodník bol vybudovaný so značnými nákladmi a po jeho znehodnotení museli byť na opravu pred pretekmi vynaložené ďalšie náklady. Mestské lesné oddelenie informovalo o tom dňa 30. januára 1934 Obecný úrad v Riečke s tým, že ak to bude pokračovať, mesto zakáže aj prechod továrenských robotníkov cez Harmančok.

Mestská rada sa dňa 18. decembra 1934 rozhodla poskytnúť *Telovýchovnej jednote Makabi* z mestských lesov 260 m³ úžitkového dreva zdarma na stavbu chaty v obci Králiky, pod Zlatou studňou, na pasienku „*Kvartovo*“ s podmienkou, že „*v chate nebudú hotelové izby ani hostinec a že bude prístupná každému turistovi bez ohľadu na náboženstvo a politickú príslušnosť, čím bude slúžiť záujmom verejným*“.

Zmluvou zo dňa 16. mája 1938 mesto prenajíma Odboru KČST v Banskej Bystrici pozemok na stavbu turistických chat na Kráľovej studni (parc. č. 967 v k. ú. Harmanec) v rozlohe 2 100 m², za ročný uznávací poplatok 10 Kč na dobu dvanásť rokov (1938-1949). V podmienkach bolo uvedené, že nájomník bude pozemok využívať spôsobom obvyklým a bez súhlasu mesta nevykoná žiadne zmeny (stavby, cesty). Z pastvy sa vylúči plocha do vzdialenosti 150 m od turistických budov. Na dozor v turistickej chate nesmie byť prijatá osoba trestaná za pytliačstvo. Vykurovacie drevo vyznačí mestský lesný personál a jeho hodnotu bude nájomník uhrádzať

Pohľad na „Špacírky“ v Urpínskom lese z pred roku 1908

podľa platného cenníka. Požiadavkou tiež bolo, že „*mestský lesný personál bude môcť počas služby v chate bezplatne prebývať a v prípade potreby aj prenocovať*“. Táto zmluva bola schválená okresným úradom v Banskej Bystrici 15. júna 1938 a mestským zastupiteľstvom dňa 16. júna 1938. Predchádzajúci prenájom pozemku za ročný uznávací poplatok 2 Kč bol 31. decembra 1937 zrušený. Pôvodná drevená turistická chata s kamennou podmuroukou na Kráľovej studni, vybudovaná s nákladom 30 000 Kč, desať dní pred otvorením, 18. septembra 1927, vyhorela. Neďaleko nej už v nasledujúcom roku postavili väčšiu, taktiež drevenú chatu s nákladom 70 000 Kč, ktorú otvorili 4. novembra 1928. Už vtedy prisľúbil mestský lesmajster úpravu cesty Bystrickou dolinou. V roku 1932 chata dostala názov „*Chata KČST pri Kráľovej studni – Wünschova*“. Chatu nemecké jednotky počas SNP v roku 1944 vypálili a na jej mieste dnes stojí „*Horský hotel Kráľova studňa*“.

Na základe upozornenia Ministerstva hospodárstva v Bratislave zo dňa 26. júna 1942 na časté prípady poškodzovania prírody turistami nariadil Okresný úrad v Banskej Bystrici na turisticky frekventovaných miestach rozmiestniť tabuľky s „*prevolaním k turistom*“, apelujúcim na správny vzťah k prírode. V hlásení Mestského lesného oddelenia na notársky úrad zo dňa 12. apríla 1944 sa konštatuje, že zmienené tabuľky boli rozmiestnené v mestských lesoch na rozličných miestach, zrejme turisticky najnavštevovanejších.

V povojnových rokoch mesto podporovalo rozvoj turistiky a cestovného ruchu na území mestských lesov najmä výstavbou prístupovej cesty ku *Chate na Kráľovej studni*, ktorá sa mala obnoviť. Na obnovu počas vojny vypálenej *Chaty na Kráľovej studni* v rámci dvojročného plánu vyčlenili úver vo výške 5 miliónov Kčs. Dňa 28. novembra 1947 sa na pléne MNV v Banskej Bystrici uzniesli odpredať Odboru KSTL z mestských lesov 200 m³ úžitkového dreva pri pni, niekde v oblasti Krásneho kopca alebo inde, za cenu 60 Kčs/1 m³, a na vypálenie tehál a vápna 120 prm palivového dreva zo suchárov a vývratov pri stavenisku obnovovanej chaty, za 5 čs/1 prm. Rada MNV v Banskej Bystrici 4. júna 1948, na základe uznesenia pléna MNV zo dňa 12. septembra 1947 vyhovelá žiadosti KSTL na úpravu lesnej cesty Bystrickou dolinou v úseku Panská koliba – Veľké koryto – Kráľova studňa v dĺžke 1 600 bm s tým, že Odbor KSTL v Banskej Bystrici čiastočne uhradí stavebný náklad príspevkom vo výške 200 000 Kčs a ostávajúcich 50 000 Kčs uhradí mesto, ktoré sa bude starať aj o údržbu, pretože cesta bude využiteľná aj pre potreby mestského lesného hospodárstva. Dňa 29. júla 1948 vykázali celkový stavebný náklad na túto cestu vo výške až 702 629 Kčs, vrátane robotníckeho baraku na Panskej kolibe (45 000 Kčs). na Lesné oddelenie Úradu MNV v Banskej Bystrici došlo 6. septembra 1949 upozornenie od Československých stavebných závodov, že robotníci pracujúci na stavbe turistického hotela Kráľova studňa bez povolenia ťažia drevo z okolitých porastov a spotrebúvajú ho bez zaplatenia. O riešení tohto lesného priestupku, navyše v ochrannom lese, sa nenachádza nijaká zmienka.

V roku 1932 v masíve *Kotelnica* medzi Horným a Dolným Harmancom, na území mestských lesov, objavili **Harmaneckú jaskyňu**. Jej objaviteľovi Michalovi Bacúrikovi z Dolného Harmanca sa podarilo preniknúť do jaskynných priestorov zo vstupného priestoru zvaného „*Izbica*“. V nasledujúcich rokoch sa o objavenie ďalších

priestorov tejto jaskyne zaslúžili aj zamestnanci mestských lesov, najmä mestský lesný Vojtech Kovalčík, ale aj mestskí horári Ladislav Šperka a Pavel Bučan.

Dňa 21. júla 1933 sa mestský lesmajster písomne obrátil na Štátny geologický ústav ČSR v Prahe s „*úctivým dotazom*“, či by nebolo možné v kompetencii tohto ústavu vykonať odborný prieskum jaskyne v ktorej bola vtedy prístupná časť v dĺžke 250 m, prípadne aby oznámili mená odborníkov, ktorých by bolo možné osloviť. Starosta mesta Banská Bystrica 9. októbra 1933 poveril banského inžiniera z Potkanovej pri Starých Horách, Ing. Rudolfa Malýjureka odborným preskúmaním kvapľových jaskýň v Harmanci, k čomu malo Mestské lesné oddelenie vytvoriť vhodné podmienky. Výskum sa mal začať 17. októbra 1933, za spoluúčasti mestského lesmajstra a „*poverenca mestskej cudzineckej kancelárie*“. Paušálna odmena vo výške 500 Kč bola splatná po predložení písomného posudku.

Okresný úrad v Banskej Bystrici sa 5. septembra 1933 opýtal Mestského lesného oddelenia, či v súvislosti s objavením Harmaneckej jaskyne sa uvažuje s rezerváciou okolitého lesa. Mestské lesné oddelenie v odpovedi z 25. septembra 1933 vyjadrilo ochotu mesta vylúčiť z pravidelného obhospodarovania lesnú plochu s rozlohou 4 k. j. v lesnej čiasťke „*Izbica*“ (k. ú. Harmanec), ako rezerváciu na ochranu jaskyne. Išlo vtedy o 120-ročný porast v čiastočnom ochrannom lese so zakmenením 0,8, zastúpením drevín jedľa a smrek 60 %, buk 40 %, na severovýchodnom svahu so sklonom 20 – 40 %, so stredne hlbokou pôdou na vápencoch.

Mestská rada sa na svojom zasadnutí 6. mája 1938 zapodievala aj problematikou „*krápnikových*“ jaskýň v Harmanci. Predseda oznámil, že tieto jaskyne pred šiestimi rokmi objavil mestský lesný personál, hoci sa o ich jestvovaní vedelo už dávnejšie. Na odporúčanie geológov bol však vchod uzatvorený, vzhľadom na to, že „*ináč krásne krápnikové útvary sú príliš mladé a potrebujú ďalšieho geologického vývoja*.“ Vojtech Kovalčík, mestský lesný s Ottom Ondroušekom podnikli výskumy v týchto jaskyniach. Mestská rada nariadila „*vchod do jaskyne uzavrieť a aby kľúče železných dverí, ktorými bol opatrený vstup do jaskyne mal v úschove Vojtech Kovalčík, mestský lesný v Dolnom Harmanci, ktorý môže pripustiť do týchto jaskýň len tie osoby, ktoré sa vykážu povolením prezidia mesta*.“

Ďalej sa nariadilo, aby pri vchode bola umiestnená výstražná tabuľka, podľa ktorej sa vstup do jaskýň zakazuje. „*Všetci návštevníci, ktorým bude vstup povolený, podnikajú tento na svoju vlastnú zodpovednosť a nebezpečenstvo*.“

Mestský lesný hlavný komisár 2. januára 1939 píše Mestskému úradu v Banskej Bystrici vo veci Harmaneckej jaskyne nasledovné: „*Oznamujem, že dňa 30. decembra 1938 prehliadal som tie čiastky jaskýň v Izbiciach, ktoré boli objavené mestským lesným personálom v roku 1932. V roku 1933 mestské lesné oddelenie vo vlastnej réžii umožnilo vstup do týchto jaskýň, pre nedostatok finančného nákladu ale dĺžka vniknutia nepresahovala asi 250 m. V minulom roku podarilo sa nám vniknúť do ďalších čiastok týchto jaskýň a to v dĺžke asi 1 km. Aj táto posledná práca bola prevedená vo vlastnej réžii a výhradne len s mestským lesným personálom a mestskými*

lesnými robotníkmi. Tieto práce boli prevedené z iniciatívy mestského lesného personálu a to v tichosti, bez akéhokoľvek reklamného úmyslu a bez pomoci pána Ondrouška, ktorý teraz vzdor tomu všetku slávu vindikuje si sebe. Úctivo podotýkam, že pri objavení nových partií tejto jaskyne má najviac zásluh Vojtech Kovalčík, mestský lesný a Pavel Bučan, mestský horár. Nové objavené partie imponujú ich veľkosťou, sú bohaté v menších a väčších jazierkach, v ktorých nachodia sa v hojnom množstve guľkové krápniky, čo zvlášť dodáva cennosť týchto jaskýň. Ináč nové partie proti jaskyniam demänovským a v Domici v bohatstve krápnikov sú dosť chudobné a nie sú, alebo len málo barvité. Vzhľadom ale na tú okolnosť, že nová objavená časť nachádza sa v blízkosti povrchu, kde obyčajne na vývin krápnikov nepriaznivo účinkujú rôzne vplyvy, v hlbších čiastkach týchto jaskýň ale pravdepodobne nachádzajú sa neporušené, v krápnikoch bohaté partie. Vniknutie do spodných čiastok je potrebné nielen z ohľadu objavenia nových a krajších partií, ale aj z toho ohľadu, aby priamy vstup do týchto jaskýň umožnený bol priamo zo silnice krajinskej. Táto práca ale vyžaduje rozhodne pribranie skúseného odborníka a preto by som úctivo navrhol, aby mesto vstúpilo do styku s niektorým odborníkom, ktorý menovite v tomto odbore má bohatú skúsenosť. Dopočul som sa, že následkom pripadnutia jaskýň v Domici k Maďarsku, uvoľnil sa bývalý správca a objaviteľ týchto jaskýň. Je Slovákom a výborným znalcom krápnikových jaskýň. Terajšie bydlisko toho pána nie je mi známe. na jar, akonáhle poveternostné pomery dovoľia, pokračovali by sme pod vedením odborníka v prácach ďalej. Behom zimnej doby dám trochu rozšíriť vchod do týchto jaskýň tak, aby vstup do jednotlivých partií bol pohodlnejší a nebol človek nútený ako doteraz plaziť sa po bruchu“.

V povojnovom období pokračovala starostlivosť mesta o Harmaneckú jaskyňu, ktorá sa sústreďovala na ďalší výskum a sprístupňovanie tejto jaskyne. do tejto práce bol zapojený profesor Dr. Karel Absolon, ktorému podľa uznesenia Rady MNV zo dňa 11. októbra 1946 poskytli preddavok 15 000 Kčs na práce spojené s výskumom a sprístupňovaním Harmaneckej jaskyne, z ktorého k 21. novembru 1946 vyčerpal 2 200 Kčs.

Rada MNV v Banskej Bystrici na svojom zasadnutí dňa 21. novembra 1946 ustanovila osobitnú jaskyniarsku komisiu, ktorá bola splnomocnená sledovať postup ďalšieho výskumu a sprístupňovania Harmaneckej jaskyne verejnosti. Jej zloženie bolo nasledovné: Jozef Goldman, podpredseda MNV, Dr. Alexander Križka, Alojz Tichý, František Kundera, Július Slaný, Juraj Bukvaj, profesori Jozef Vido a Nedeljak, Dr. Fedor Ormis, Ing. Teodor Fenih, Ján Saktor, arch. Ľudovít Rosenauer, Ing. František Šandor, Vojtech Váczy, z mestského lesného personálu to boli Vojtech Kovalčík a Ladislav Šperka.

Vo vyúčtovaní podpôr udelených MNV v Banskej Bystrici a schválených radou ONV zo 6. septembra 1946 Lesné oddelenie Úradu MNV 26. novembra 1946 vykázalo na vybudovanie turistického chodníka k jaskyni „*Izbica*“ čiastku 7 000 Kčs a na sprístupňovanie tejto jaskyne 7 535,50 Kčs. V okresnom rozpočte na rok 1947 v rámci podpory obciam bola na sprístupňovanie Harmaneckej jaskyne plánovaná čiastka 200 000 Kčs.

Mestský lesný Vojtech Kovalčík (vpravo) sa podieľal na objavovaní Harmaneckej jaskyne

Mestské lesy mali na starosti aj ochranu Harmaneckej jaskyne

Podľa oznámenia „*mestského lesného referenta pre jaskyne*“ adresovaného na MNV 24. marca 1949, „*gážísti*“ Vojenského zemepisného ústavu v Banskej Bystrici sa v rámci svojho záväzku podujali na presné zmapovanie jaskyne „*Izbica*“, s prisľubom aj na vyhotovenie kartografických plánov. Zameriavacie práce v jaskyni už začali a povrchové meračské práce začnú ihneď, keď to poveternostné podmienky umožnia. Túto prácu a dodané mapy vysoko ocenila aj Jaskyniarska skupina KSTL v správe prednesenej na XI. valnom zhromaždení KSTL v Banskej Bystrici 9. júna 1949 „*ako nezaplatiteľný prínos k ďalšiemu výskumu a sprístupňovaniu jaskyne*“. Táto jaskyniarska skupina okrem výskumu v Harmaneckej jaskyni „*Izbica*“ vykonávala výskum krasového terénu aj v doline Zalámaná a Čierne.

Z príležitosti otvorenia jaskyne pre verejnosť v júni roku 1950 bol objednaný propagačný plagát a spravodajský film na propagáciu jaskyne, ako aj modrotlač vrstevnicového plánu jaskyne. Dr. Alexander Križka z Banskej Bystrice vydal brožúrku o Harmaneckej

jaskyni. Pod jaskyňou, neďaleko štátnej cesty, na mestskom pozemku, vybudoval Slovakotour montovaný dom, vhodný na ubytovanie hromadných návšteví.

Stavebným dozorom a organizovaním všetkých prác, ako boli dobrovoľné brigády, nábor pracovných síl, zadávanie prác a dodávok v rámci sprístupňovania Harmaneckej jaskyne, bol výmerom JNV v B. Bystrici č. 759-29/IX-3722/1949 poverený mestský horár Ladislav Šperka. V súvislosti s jeho prechodom k Československým štátnym lesom n. p. odovzdal 29. novembra 1950 všetku agendu a vedenie stavebno-investičných prác vrátane bilancie dovtedy vynaložených nákladov týkajúcich sa Harmaneckej jaskyne „Izbica“ Hostiteľským závozom – komunálnemu podniku mesta Banská Bystrica. Treba pripomenúť, že JNV Banská Bystrica aj po odsúhlasení odčlenenia mestských lesov do správy Československých štátnych lesov, si Harmaneckú jaskyňu ponechalo v operatívnej správe komunálnych podnikov mesta Banská Bystrica.

Harmanecká jaskyňa je dnes národnou prírodnou pamiatkou (NPP), pričom z jej celkovej dĺžky asi 2 500 m, pri vertikálnom rozpätí 75 m, je pre verejnosť sprístupnených 720 m.

Ako zaujímavosť možno spomenúť, že v roku 1946 mal *Ústav pre pestovanie lesov a lesnú biológiu* v rámci *Štátnych výskumných ústavov lesníckych* v Banskej Štiavnici za úlohu zriaďiť „Park SNP“ na niektorom skonfiškovanom veľkostatku v okolí Banskej Bystrice. na tento účel bol odporučený lesný majetok statkára Dr. Viliama Herritza. Vyhľadať sa mala plocha 3,5 ha vhodná na pestovanie domácich i cudzokrajných drevín. Táto plocha mala byť rozdelená na 128 dielov (15 x 15 m = 225 m²), oddelených chodníkmi. Vnútený správca, mestský lesný radca Ing. Štefan Gažo odporučil takúto plochu v areáli veľkostatku na málovýnosnej pastve, ktorá bola chránená, ale z diaľky málo viditeľná. Iná vhodná plocha bola v 70-ročnom bukovom poraste, ktorý by však bolo potrebné vyrúbať. Zámer sa však neuskutočnil.

V rokoch 1948-1949 mestské lesné oddelenie aktívne spolupracovalo s konzervátorom Povereníctva školstva, vied a umení (PŠVU) pre lesy a poľovníctvo Františkom J. Turčekom, ktorý bol

Novú chatu KČST na Kráľovej studni otvorili 4. novembra 1928, rok po požiari predošlej chaty

prednostom *Ústavu pre poľovníctvo* v rámci *Štátnych výskumných ústavov lesníckych* v Banskej Štiavnici, vo veci zriadenia prírodnej rezervácie tisu (*Taxus baccata*) v Harmaneckej doline. Mestský lesný radca Ing. Štefan Gažo v polovici júna 1948 povolil vstup odborníkov do mestských lesov za účelom výskumu tisových porastov po stránke rastlinno-sociologickej a dendrologickej, zabezpečil príslušné porastové dáta z LHP, zúčastňoval sa výberu vhodnej lokality a 18. októbra 1949 zaslal prehlásenie Lesného oddelenia JNV s vyjadrením súhlasu, aby vo vybratej lokalite (parc. č. 572/3 v k. ú. Harmanec), ktorá je v lesnom majetku mesta, bola zriadená prírodná rezervácia. Vybratý bol vtedy 85-ročný (50 – 115 r.) prirodzený smrekovo-jedľovo-bukový porast, nedotknutý hospodárskymi zásahmi s desaťpercentným zastúpením tisu. Tento lesný porast s rozlohou 4,25 ha sa nachádzal na strmom svahu, spoločne pokrývaný až 50 m vysokými kolmými bralami. Výber lokality medzi dvoma centrami výskytu tisov Lastovičie a Hlboký jarok bol zrejme ovplyvnený hospodárskymi záujmami, ktoré v ochrannom lese sú len minimálne, výhodou však bola ťažká prístupnosť a tým aj menší predpoklad poškodzovania tak človekom ako i zverou.

Výsledkom plodnej spolupráce bolo, že po dvojročnej príprave, 1. decembra 1949 vyhláškou PŠVU č. 185.165/1949-VII/2 došlo k zriadeniu čiastočnej prírodnej rezervácie lokality tisu (*Taxus baccata*) v Harmaneckej doline, ako najväčšej výskytovej oblasti tisu v Európe. Povinnosťou vlastníka bolo chrániť rezerváciu pred akýmkoľvek poškodzovaním a všetky zamýšľané zmeny a zásahy vopred hlásiť na PŠVU. Tieto záväzky platia pre každého ďalšieho nástupcu v držbe. Zaujímavosťou je, že táto prírodná rezervácia bola vyhlásená ako jedna z prvých na Slovensku po druhej svetovej vojne, a to v dobe ešte pred uzákonením štátnej ochrany prírody na Slovensku (zákon SNR č. 1/1955 Zb. SNR). Táto rezervácia je dnes národnou prírodnou rezerváciou (NPR) s názvom „*Harmanecká tísina*“ a jej rozloha sa postupne ustálila na súčasných 20,04 ha.

Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy 16. apríla 1946 oznámilo, že každoročne sa bude poriaďať „*Deň stromčekových slávností*“, ktorý sa v roku 1946 uskutoční v sobotu 11. mája 1946 pod názvom „*Lesnícky deň*“. V obvode mestských lesov v rámci tejto slávnosti žiaci ľudových škôl vysadili stromčeky na Vartovke a v Laskomeri, pričom horársky personál im prednášal o význame lesov. V roku 1947 sa táto slávnosť už ako „*Týždeň lesa a stromov*“ uskutočnil v dňoch 26.-31. mája 1947 a bol zameraný na zalesňovanie mládežou. Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy vypísalo súťaž v zalesňovaní medzi školami s prvou cenou vo výške 10 000 Kčs, tromi cenami po 6 000 Kčs, a šiestimi cenami po 3 000 Kčs (spolu 46 000 Kčs). Súťaž vyhodnotili 1. júna 1947 na Sliachi. V obvode mestských lesov sa školy do súťaže nezapojili, pretože všetky rúbaniská v blízkosti mesta už boli zalesnené. V roku 1948 sa „*Týždeň lesov*“ uskutočnil od 11. do 14. apríla. V pokynoch sa odporúčalo okrem zalesňovania a propagácie lesov, vysadiť aj trvalý vianočný strom, lebo zvyk sláviť „*vianočný strom republiky*“ vyčerpal v okolí miest všetky mohutné a pekne narastené stromy. Aby sa príroda neokrádala a zmenšili sa výdavky o náklady spojené s rúbaním a stavaním stromov, je výsadba trvalého vianočného stromu žiadateľná. MNV v Banskej Bystrici pre mestské

lesné oddelenie vydal pokyn na kontaktovanie sa s riaditeľmi škôl, určenie vhodných plôch na zalesňovanie a obstaranie sadbového materiálu. V rámci tejto akcie študenti Štátneho gymnázia Andreja Sládkoviča vysadili 4 500 ks sadeníc v lesnej čiaske Ravasky, Štátnej odbornej školy pre ženské povolania 4 300 ks sadeníc v lesnej čiaske Harmančok (odmena 2 131,50 Kčs), Štátnej obchodnej akadémie 8 500 ks sadeníc v lesných čiaskach Grúnik a Cenovo-Jamy (odmena 5 330,50 Kčs) a Štátnej učiteľskej akadémie 6 900 ks sadeníc v lesnej čiaske Bystrice (odmena 3 540 Kčs). Jarného zalesňovania v roku 1949 sa zúčastnilo dohromady 155 žiakov zo štyroch banskobystrických škôl, ktorí odpracovali 930 hodín a vysadili 6 500 ks sadeníc. Do úpravy chodníkov sa zapojilo 15 žiakov, ktorí odpracovali 90 hodín a upravili 1 200 bm chodníkov.

VOJNOVÉ ŠKODY NA LESNOM MAJETKU MESTA

Vojnové udalosti veľmi nepriaznivo ovplyvnili lesnú manipuláciu a zapríčinili nemalé škody na lesnom majetku mesta Banská Bystrica.

Podľa výkazu z 11. decembra 1944 boli priame škody spôsobené bojovými akciami na budovách a zariadeniach patriacich mestskému lesnému hospodárstvu, odhadnuté vo výške 161 000 Kčs, z čoho v horárskom okrese Dolný Harmanec 58 300 Kčs, v horárskom okrese Horný Harmanec 29 180 Kčs, v horárskom okrese Kordíky 47 120 Kčs, v horárskom okrese Ulmanka 17 200 Kčs, v horárskom okrese Laskomer 5 700 Kčs, v horárskom okrese Hlboká 4 500 Kčs. Celkový odhad škody v mestských lesoch ešte nebol definitívny pre vtedajšiu neprístupnosť značnej časti mestských lesov, ktoré boli zamínované.

Mesto zaslalo 15. decembra 1944 Župnému úradu v Banskej Bystrici žiadosť o náhradu dovtedajších vojnových škôd a najmä škôd spôsobených bombardovaním 18. októbra 1944 a vyhodnením mostov cez Hron a Bystričku v dňoch 26. a 27. októbra 1944 v celkovom objeme 15 677 934 Kčs, z čoho najväčšiu položku tvorili zničené mosty (11 148 000 Kčs) a škody na mestských objektoch (3 926 916 Sk), mestské hospodárske oddelenie vykázalo škodu 105 000 Kčs, mestská elektrárň 336 218 Kčs a mestské lesné oddelenie 161 000 Kčs.

Vojnové škody na lesnom majetku mesta Banská Bystrica boli 22. augusta 1945 vykázané takto:

Škody na porastoch	957 669,40 korún
Škody na zásobách	240 657,50 korún
Škody na budovách	324 964,50 korún
Škody na dopravných prostriedkoch	83 784,00 korún
Škody na inventári	833 510,90 korún
Spolu	2 440 566,30 korún

Mestský lesný radca sa 23. novembra 1945 obracia na ONV v Banskej Bystrici s požiadavkou na odstránenie vojnového materiálu a streliva, ako aj odmínovanie viacerých miest v mestských lesoch. Išlo predovšetkým o odstránenie delostreleckej munície z Laskomerskej doliny, mín v lesných čiaskach Pavelcovo, Bujačia, Ravasky, ďalej mín z Harmančoku, deaktivovanie podmínovanej skalnej steny v priesmyku Zalámaná a odstránenie množstva trhavín pri starej hradskej.

Vojnové výdavky mesta od SNP do mája 1946 predstavovali 4 500 000 korún. Podľa oznámenia Štátneho stavebného úradu vo Zvolene z 22. novembra 1946 mestu Banská Bystrica priznalo Povereníctvo vnútra 3,5 milióna Kčs na rekonštrukčné mostné a cestné práce z prostriedkov UNRA. Dovtedy vynaložený náklad bol 1 570 830,50 Kčs, z čoho na lesné cesty sa vynaložilo 218 623,53 Kčs.

Podľa výkazu z 22. februára 1947 vojnové škody na lesných kultúrach boli v jednotlivých katastrálnych územiach lesného majetku mesta Banská Bystrica nasledovné:

Katastrálne územie	Hospodársky tvar lesa	Reduk. plocha	Zalesňovacie náklady
Banská Bystrica	výnosový les	0,25 ha	2 000 Kčs
Harmanec	výnosový les	0,50 ha	4 000 Kčs
Kordíky	výnosový les	10,75 ha	86 000 Kčs
Svätý Jakub	výnosový les	1,25 ha	10 000 Kčs
Ulmanka	výnosový les	0,75 ha	6 000 Kčs
Riečka	výnosový les	3,80 ha	38 000 Kčs
Spolu		17,30 ha	195 510 Kčs

ONV v Banskej Bystrici 30. augusta 1947 upozornil, že príspevky na urýchlené ozdravenie lesného hospodárstva z vojnových škôd a na zvýšenie ochrany lesov sa poskytovali už v rokoch 1946 a 1947 majiteľom lesov bez rozdielu druhu ich správy, prednostne sa však vzťahovali na lesy v štátnej správe. Mestské lesné oddelenie v odpovedi uvádza, že mestu podpora na eliminovanie vojnových škôd v mestských lesoch dovtedy poskytnutá nebola napriek tomu, že príslušné výkazy boli vyhotovené a odovzdané, napríklad vojnové škody na budovách lesného hospodárstva vo výške 835 105,50 Kčs boli nahlásené už začiatkom roku 1947. Rovnako ešte nebola poskytnutá podpora ani na vojnou zničené lesné kultúry, a preto sa požaduje podpora na obnovu vojnou poškodených porastov na lesnom majetku mesta Banská Bystrica vo výške 180 000 Kčs. Obnovné práce v poškodených porastoch, lesných škôlkach a zariadeniach boli už vykonané až na dovtedy ešte stále neprístupné, zamínované porasty v týchto finančných objemoch:

Jeseň 1945	27 615,00 Kčs
Jar 1946	31 048,00 Kčs
Jeseň 1946	39 213,50 Kčs
Jar 1947	137 660,00 Kčs
Spolu	235 536,50 Kčs

Z dostupných archívnych materiálov nie je možné presne uviesť, z akých zdrojov a v akej výške boli uhradené vojnové škody na lesnom majetku mesta Banská Bystrica. Problémom je aj ich nejednoznačné vykazovanie v rôznych obdobiach, spôsobené možno aj spresňovaním. Naznačené údaje aspoň sčasti poukazujú na snahy Mestského lesníckeho oddelenia, zamerané na odstraňovanie a vymáhanie úhrady vojnových škôd na lesnom majetku mesta Banská Bystrica.

MESTSKÉ LESY POD ŠTÁTNOU SPRÁVOU

Rada Jednotného národného výboru (JNV) v Banskej Bystrici na svojom zasadnutí 25. septembra 1950 v uznesení č. 460/1950 súhlasila s odňatím operatívnej správy mestských lesov mesta Banská Bystrica a s ich začlenením do majetkovej podstaty iného nositeľa operatívnej správy štátneho socialistického vlastníctva. Súčasne žiadala, aby Štrkovisko a Harmanecké jaskyne boli ponechané naďalej v operatívnej správe komunálnych podnikov mesta Banská Bystrica a aby bolo zaistené potrebné množstvo palivového dreva pre JNV. Následne Povereníctvo pôdohospodárstva, rozhodnutím zo 7. októbra 1950 odňalo správu lesného majetku mesta od JNV v Banskej Bystrici v zmysle zákona č. 312/1948 Sb. a zverilo ju národnému podniku Československé štátne lesy. K odovzdaniu lesného majetku došlo 23. októbra 1950.

Dňa 3. novembra 1950 sa v kancelárii Lesného závodu Banská Bystrica uskutočnilo rokovanie o začlenení lesných majetkov mesta Banská Bystrica do organizačného rámca Československých štátnych lesov, n. p., Oblastného riaditeľstva v Bratislave. Za Oblastné riaditeľstvo štátnych lesov v Bratislave sa rokovania zúčastnil Ing. František Žilák a Jozef Rusňák, za Lesný závod v Banskej Bystrici Jozef Filadelfi a Ing. Štefan Gažo a za Krajský inšpektorát Československých štátnych lesov Ing. Ján Missuth. Prevzaté lesné majetky mesta Banská Bystrica v celkovej rozlohe 7 320 ha, z čoho lesná pôda predstavovala 7 066 ha a ostatná pôda (lúky, hole, neplodné a zastavané plochy) 244 ha, boli prechodne v celku pridelené Lesnému závodu v Banskej Bystrici. Z prevzatých majetkov sa dočasne navrhli vytvoriť štyri polesia a to:

1. **Polesie Banská Bystrica** so sídlom v Banskej Bystrici s rozlohou 1 949 ha, z čoho bol kmeňový majetok 1 559 ha a prevzatý majetok 390 ha s lesnými obvodmi Hlboká (769 ha), Ortúty (521 ha) a Špania Dolina (659 ha).
2. **Polesie Uľanka** so sídlom v Banskej Bystrici-Zábave s rozlohou 1 161 ha, s lesnými obvodmi Harmančok (558 ha) a Laskomer (603 ha). Počítalo sa s výkupom dreva z príslušných urbárskych a komposesorátnych lesov.
3. **Polesie Dolný Harmanec** so sídlom v Dolnom Harmanci s rozlohou 3 263 ha, s lesnými obvodmi Cenovo (1 030 ha), Bystrice (1 336 ha) a Andrášová (897 ha). Vytvoriť polesie s takouto rozlohou si vynútila konfigurácia terénu a súvislý komplex lesa, pričom značná výmera pripadá na hole a ochranné lesy (500 ha). Upozornené bolo súčasne na nedostatok vhodných prevádzkových budov.
4. **Polesie Horný Harmanec** so sídlom v Dolnom Harmanci s rozlohou 2 258 ha, s lesnými obvodmi Čierne (990 ha) a Zalámaná (1 268 ha)

S prevzatým personálom navrhla komisia naložiť takto: Mestského lesného radcu Ing. Štefana Gažu poveriť funkciou zástupcu riaditeľa LZ Banská Bystrica, zástupcu riaditeľa mestských lesov Ing. Juraja Styka dočasne ustanoviť za plánovača v podniku Česko-

Výrub trasy pre zväžnicu v Zalámnej

Výstavba zväžnice Zalámaná – Kráľova studňa

Strelmajster Juraj Hukel pripravuje odstrel pňov na trase zväžnice

Mechanické nakladanie výrezov pomocou navijáka namontovaného na nákladnom aute

Odkôrňovanie guľatiny v Harmanci

slovenské štátne lesy, úradníka hospodárskej prevádzky mestských lesov a vedúceho investičných stavieb mesta Ladislava Šperku ustanoviť do funkcie úradníka hospodárskej prevádzky Československých štátnych lesov, mestských účtovníkov Jozefa Cotteliho, Kolomana Senčeka a Jána Fraňa preškoliť za účtovníkov Československých štátnych lesov, mestského zememerača Ladislava Juráka prideliť do taxácie Československých štátnych lesov vo Zvolene,

Pracovná skupina lesných robotníkov z Dolného Harmanca – uprostred lesník Ing. Ján Michelik

Pikýrovanie sadeníc vo veľkoškôlke Breziny

prípadne do pozemkovej držby na Krajskom inšpektoráte Československých štátnych lesov, mestského zriadenca Filipa Kováčika penzionovať a mestského horára Jána Beňa z Kordík komisia navrhla na invalidný dôchodok. Personálne obsadenie polesí a lesných obvodov (LO) komisia navrhla takto:

1. **Polesie Banská Bystrica** – vedúci Jozef Makovník – kmeňový zamestnanec, vedúci LO Hlboká Ján Konder – prevzatý zamestnanec, vedúci LO Ortúty Ján Šimko – kmeňový zamestnanec a vedúci LO Špania Dolina Vojtech Sedilek – kmeňový zamestnanec.
2. **Polesie Uľanka** – vedúci Ludovít Sásik – prevzatý zamestnanec, vedúci LO Harmančok Ján Klátik – prevzatý zamestnanec, vedúci LO Laskomer Jozef Ryša – prevzatý zamestnanec.
3. **Polesie Dolný Harmanec** – vedúci Vojtech Kovalčík – prevzatý zamestnanec, vedúci LO Cenovo Ondrej Hríbik – prevzatý zamestnanec, vedúci LO Bystrice Ján Vajs – prevzatý zamestnanec a vedúci LO Andrášová Ján Kucbel – prevzatý zamestnanec.
4. **Polesie Horný Harmanec** – vedúci bude obsadený kmeňovým zamestnancom od 1. januára 1951 po dokončení budovy polesia, vedúci LO Čierne Vojtech Karpáty – prevzatý zamestnanec (vojnový invalid – návrh na penzionovanie), vedúci LO Zalámaná Kazimír Sanitra – prevzatý zamestnanec.

Štátne lesy prešli v roku 1952 na organizačnú štruktúru v rámci ktorej bola výroba dreva zverená osobitným ťažobným závodom – lesnému priemyslu, kým ostatné výkony obstarávali samostatné správy lesného hospodárstva (SLH). Takéto členenie sa neosvedčilo a v roku 1956 boli vytvorené lesné závody (LZ), ktoré sa členili na polesia a tie na lesnícke úseky. od roku 1974 až do roku 1975 u LZ Banská Bystrica boli v rámci reorganizácie vytvorené lesné správy (LS) a lesnícke obvody (LO), takže aj pre anektované mestské lesy v Lesnom hospodárskom celku (LHC) Harmanec platila organizačná schéma: Ministerstvo lesného a vodného hospodárstva SSR (MLVH SSR) – podnikové riaditeľstvo štátnych lesov (PRŠL) – lesný závod (LZ) – lesná správa (LS) – lesnícky obvod (LO).

Pretože hospodárenie v lesoch bolo oddávna upravené zákonmi predpismi, spomenúť treba aj legislatívne prostredie sledovaného obdobia. Dňa 17. novembra 1960 Národné zhromaždenie ČSSR prijalo zákon č. 166/1960 Zb. o lesoch a lesnom hospodárstve (lesný zákon), ktorý vstúpil do platnosti od 1. januára 1961. Pre zaujímavosť možno uviesť, že až tento lesný zákon nahradil niektoré dovtedy stále platné ustanovenia uhorského zákonného článku XXXI/1879, ako aj niektorých ďalších predchádzajúcich zákonov (napríklad č. 93/1883, č. 117/1884, č. 11/1893, č. 422/1919, č. 37/1928). Vykonávacie predpisy k lesnému zákonu boli vydané vyhláškou Ministerstva poľnohospodárstva, lesného a vodného hospodárstva (MPLVH) č. 17 zo dňa 9. februára 1961. K ďalšej zmene došlo dňa 26. októbra 1977 keď sa Federálne zhromaždenie ČSSR uznieslo na novom zákone č. 61/1977 Zb. o lesoch s účinnosťou od 1. januára 1978. Na tento zákon na Slovensku nadväzoval zákon SNR č. 100/1977 Zb. z 20. decembra 1977 o hospodárení v lesoch a štátnej správe lesného hospodárstva. Niektoré ustanovenia boli podrobnejšie rozpracované vo viacerých vyhláškach Ministerstva lesného a vodného hospodárstva (MLVH SSR).

Hájovňa na Brezinách

ÉRA ROZVOJOVÉHO LESNÉHO ZÁVODU V BANSKEJ BYSTRICI

Koncom roku 1974 na návrh MLVH SSR a PRŠL v Banskej Bystrici schválil sekretariát SKV KSS (ináč to ani nešlo) vytvorenie Rozvojového lesného závodu (RLZ) Banská Bystrica a to transformáciou dovtedajšieho lesného závodu. Keďže jeho pôsobenie je aj časťou genézy mestských lesov, zmienime sa o ňom podrobnejšie.

V podstate možno povedať, že vytvorenie takéhoto závodu vlastne nebolo až takou zlou myšlienkou. Prvoradou spoločensko-politickou úlohou, aspoň podľa deklarovania ÚV KSS v máji 1974 o vedecko-technickom rozvoji v národnom hospodárstve i v zmysle rokovania pléna SKV KSS z júna 1974, bolo „*zvyšovanie efektívnosti národného hospodárstva. To znamená, dať potenciál vedy a techniky do služieb socialistickej výstavby, efektívnemu rozvoju ekonomiky a zabezpečovaniu ďalšieho rastu životnej úrovne ľudu. Vznikajú nové požiadavky na vedu, výskum i prax, najmä v smere skrátenia cyklu: Veda-technika-výroba-použitie, aby prechod do výroby bol rýchly a plynulý. Je potrebné vytvoriť predpoklady pre účinnejšie uplatnenie najnovších výsledkov vedy, výskumu a progresívnej praxe v ich komplexnom poňatí*“. Takýto účel mal plniť RLZ, ktorý by v oblasti organizačnej, riadiacej a technicko-hospodárskej činnosti tvoril experimentálnu a realizačnú bázu vedecko-technického rozvoja v lesnom hospodárstve. Mal slúžiť ako inštruktážny objekt a prevádzkový článok (modelový objekt) na rozširovanie výsledkov vedecko-technického rozvoja. Pre tento zámer bol navrhnutý dovtedajší LZ Banská Bystrica, skladajúci sa v tom čase z troch lesných hospodárskych celkov, ktoré svojou geografickou polohou a konfiguráciou terénu vystihoval prírodné pomery väčšiny lesov Slovenska.

RLZ mal spravovať na vymedzenom území národný majetok, vykonávať na ňom hospodársku činnosť, a to na najvyššej úrovni vtedajších poznatkov vedy, techniky a progresívnej praxe v horizonte spoločensky nevyhnutných nákladov. Účelovú činnosť mal RLZ zabezpečovať „*vytváraním dočasných alebo trvalých vzorových pracovísk a demonštračných objektov v procese organickej a mechanickej výroby, pri použití moderných prostriedkov a technológií podľa zásad najnovších poznatkov vedy a techniky, za účelom urýchlenia vedecko-technickej revolúcie, zefektívnenia výroby a zlepšenia sociálnych a pracovných podmienok zamestnancov*“. V RLZ sa mali tiež vykonávať úlohy MLVH SSR v technickom rozvoji, v zaškoľovaní vybraných pracovníkov praxe pri najnovších mechanizmoch a technológiách, ako aj osobitné akcie, semináre a dni novej techniky. Vo výrobnej činnosti RLZ mal plniť úlohy plánu pri použití najnovšej techniky a technológie tak, aby v tejto činnosti bol vzorom pre riešenie výrobné-ekonomických úloh.

Lesný závod na báze ktorého vznikol RLZ sa členil na dvanásť polesí, dopravné stredisko, dva expedičné sklady a stredisko údržbárskych dielní. Celkový počet pracovníkov závodu bol 369, z čoho bolo 283 robotníkov (o 121 menej voči plánu) a 86 technicko-hospodárskych pracovníkov (THP). Z uvedeného počtu THP malo 12 % vysokoškolské, 39 % úplné stredné odborné, resp. všeobecné, 41 % stredné odborné a 8 % základné vzdelanie. Prejavoval sa chronický nedostatok pracovných síl, nielen v lesnej prvovýrobe, ale aj

Približovanie dreva pásovým traktorom TDT

v profesiách kvalifikovanej obsluhy mechanizačných prostriedkov. Okrem ústredia lesného závodu, na polesiach THP pozostávali z polesného, technika a z vedúcich lesníckych úsekov. Dopravné stredisko malo dvoch THP, dva expedičné sklady po jednom THP a oprávárensko-údržbárske dielne dvoch THP. Z vonkajších pracovníkov mali štyria vysokoškolské, 22 úplné stredné odborné, resp. všeobecné, 35 stredné a traja základné vzdelanie. Priemerná výmera polesia mala 1 760 ha a priemerná výmera lesníckeho úseku 674 ha. Z celkového počtu 283 robotníkov bolo 127 miestnych, 81 cezpoľných (týždňovkárov) a 75 nestálych robotníkov. Stupeň mechanizácie bol v ťažbe a manipulácii 100 %, u nakladania v lese 72,1 %, na expedičných skladoch 91,4 %, v približovaní 73,2 % a v odvoze dreva 99,9 %. Celkový stupeň mechanizácie ťažbových prác predstavoval 89 %. Plánovaný objem výkonov v roku

Lanovka „Lasso kabel“

Skúšky nového lesného kolesového traktora „LKT“ v lokalite Čierne

1974 predstavoval 19 805 000 v plánovaných cenách. Základné prostriedky mali v zostatkovej hodnote 33 ,435 000 Kčs, zásoby + zvieratá v obstarávacej hodnote 2 992 000 Kčs. Stupeň opotrebovanosti základných prostriedkov činil 37,1 % a najkritickejší bol v skupine stavebných strojov a zariadení, až 74,2 %.

RLZ bol zriadený na celkovej výmere 21 373 ha s ročným bilančovaným etátom ťažby ku dňu vzniku 79 492 m³. Delimitáciou pôvodného Lesného hospodárskeho celku (LHC) Banská Bystrica bolo územie začlenené do štyroch LHC (Staré Hory, Harmanec, Banská Bystrica a Badín), ktoré územne podchytili vytvorené lesné správy s tými istými názvami. RLZ bol výrobnou jednotkou bez právnej subjektivity, nižším článkom riadenia, pričom podliehal Stredoslovenskému PRŠL. Organizačné členenie ústredia závodu bolo tvorené tromi základnými úsekmi a to výrobnotechnickým, ekonomicko-

Približovanie dreva lanovkou VLn

Skúška vývoznjej súpravy VLU Křtiny

kým a rozvojovým úsekom. Pre účelovú činnosť na rozvojom úseku ústredia závodu boli zriadené referáty na výkon špeciálnych prác v oblasti rozvojovej činnosti malo byť zriadené stredisko pre účelovú činnosť s 12 pracovníkmi, z čoho mali byť 4 robotníci. Okrem toho na lesných správach malo byť po jednom THP pre rozvojovú činnosť a 6 robotníci na ten istý účel.

Základným stupňom riadenia bola lesná správa, ktorá sa starala o plnenie plánu, projektovanie a vykonávanie pestovateľskej a ťažbovej činnosti, vrátane vyznačovania ťažby. Viedla operatívno-technickú evidenciu výroby podľa výkonov, vykonávala výpočet dávok nemocenského poistenia, viedla pokladničnú agendu a drobný predaj. Na čele lesnej správy stál lesný správca, ktorý v zmysle lesného zákona zastával aj funkciu samostatného odborného lesného hospodára. Účelovú činnosť zabezpečoval rozvojový úsek v kooperácii s lesnou správou, ktorú aj metodicky usmerňoval.

Dopravno-manipulačná správa (DMS) mala celozávodnú pôsobnosť. Dopravu dreva vykonávala z odvozných miest. Vedenie operatívno-technickej evidencie a inej agendy bolo podobné ako u lesných správ. Účelovú činnosť zabezpečoval rozvojový úsek v kooperácii s DMS, ktorú aj metodicky usmerňoval. Treba podotknúť, že táto správa manipuláciu zatiaľ nevykonávala. Pod DMS podliehali obidva expedičné sklady.

Technicko-hospodárska správa (THS) mala taktiež celozávodnú pôsobnosť. Stavala zväžnice, vykonávala bežné opravy a údržbu základných prostriedkov. Vedenie operatívno-technickej evidencie a inej agendy bolo zhodné s lesnými správami. Účelovú činnosť zabezpečoval rozvojový úsek v spolupráci s THS, ktorú tiež metodicky usmerňoval.

Na pracovníkov rozvojového úseku sa kladli vysoké požiadavky. Museli mať vysokoškolské vzdelanie a viacročnú prax, vyžadovala sa aj schopnosť samostatne vedecky pracovať. Pre komplexné posudzovanie a koordináciu úloh účelového poslania RLZ bol zriadený poradný zbor podnikového riaditeľa pre rozvojovú činnosť

so zástupcami PRŠL, Výskumného ústavu lesného hospodárstva (VÚLH), RLZ, MLVH SSR, VŠLD, Strojární ŠL, ako aj so zastúpením ostatných PRŠL na Slovensku. Činnosť RLZ sa riadila plánom účelovej činnosti. MLVH SSR malo uplatňovať svoje požiadavky na účelovú činnosť v pláne technického rozvoja, ktorý mal pokrývať z vlastných prostriedkov. Ostatné PRŠL, Ústav hospodárskej úpravy lesov (ÚHÚL) a Strojárne ŠL mali uplatňovať svoje požiadavky na PRŠL, kde mali byť prerokované v poradnom zbore a v prípade realizácie uhradené z prostriedkov žiadateľa. VÚLH zostavoval ročný plán požiadaviek na vlastnú účelovú činnosť, ktorá mala byť v nasledujúcom plánovacím období zabezpečovaná RLZ. Tento plán sa po prerokovaní s PRŠL mal uhrádzať z prostriedkov VÚLH. Tento ústav úzko spolupracoval s RLZ najmä pri nasadzovaní novej techniky, pri voľbe technologic-

kých postupov hlavných výrobných operácií a spoločne zodpovedal aby výrobný plán bol organizovaný na najvyššej technologickej úrovni a tiež aby bol vzorom pre ostatné závody štátnych lesov. Ďalej sa VÚLH mal zúčastňovať na vypracúvaní plánu inštruktáží, seminárov, dní novej techniky a po dohode s PRŠL mal poskytovať pre tieto akcie potrebných inštruktorov, školiťelov a pod.

Pri účelovej činnosti išlo v zásade o štvorstupňové riadenie. Centrálnym článkom riadenia bolo MLVH SSR, ktoré malo určovať zásady investičnej, cenovej a mzdovej politiky prostredníctvom medzičlánku, teda podniku. V rámci RLZ za účelovú činnosť zodpovedal riaditeľ RLZ, a jeho zástupca pre rozvojový úsek túto činnosť metodicky riadil. Základným nástrojom riadenia bol technicko-ekonomický plán, ktorý stanovoval ciele ekonomického rozvoja, jeho proporcie a prostriedky na dosiahnutie týchto cieľov. RLZ v oblasti plánovania vyhotovoval dlhodobé, strednodobé a vykonávacie, ročné plány. U predchádzajúceho LZ, tak ako aj u iných lesných závodov, bola od 1. októbra 1973 uplatnená racionalizácia mzdových sústav, ale vzhľadom k novej organizačnej štruktúre vonkajšej prevádzky i ústredia RLZ, malo byť od roku 1975 vykonané zaradenie pracovníkov do kategórie o stupeň vyššej ako by zodpovedala základným objemovým kritériám, pretože pri výkone rozvojovej činnosti sa zmenili i kvalitatívne požiadavky na kvalifikáciu pracovníkov.

Z doteraz uvedeného vyplýva, že vytvorenie RLZ, jeho poslanie a postavenie bol skutočne grandiózny projekt, ak by, pravdaže, všetko prebiehalo v plánovaných intenciách. Už v počiatkoch sa totiž narazilo na tvrdú realitu. Vybavenie rozvojovej zložky, a to personálne, technické, materiálne i ekonomické, ani zďaleka nedosahovalo zamýšľané parametre. Účelová činnosť bola odsunutá do pozadia pred výrobnou činnosťou, ktorá nadobudla prioritu. Aj lesné správy žiaľbohu považovali rozvojovú činnosť za príťaž. Prejavil sa tiež citelný nezájem zo strany nadriadených orgánov, poradný zbor fungoval len sporadicky a neskôr vôbec. Ani vedenie samotného RLZ nevenovalo účelovej činnosti adekvátnu pozornosť.

Napriek tomu sa pracovníci rozvojového úseku snažili ako len mohli a podarilo sa im uskutočniť viacero zdarených akcií, počnúc kvalitne vypracovanými správami o výsledkoch rozvojových úloh, cez organizovanie seminárov a ukážok novej techniky v rámci takzvaných „rozvojových dní“. Z pracovníkov rozvojového úseku možno spomenúť Ing. Jána Mláku, Ing. Cyrila Chmelku, Ing. Pavla Helma, Ing. Jozefa Bacúra, Ing. Bohuša Rafanidesa, Ing. Mariána Hašku, Ing. Jančíka, Ing. Milana Longauera, z PRŠL to boli Ing. Oldřich Šuchma a Ing. Blažej Možucha.

RLZ sa prebýjal životom až do konca roku 1984, keď rozvojová zložka bola delimitovaná k novovytvorenému Závodu lesnej techniky a z RLZ Banská Bystrica sa stal opäť obyčajný lesný závod, ktorý sa o pár rokov neskôr zlúčil s Lesným závädom Slovenská Ľupča. Riaditeľmi LZ Banská Bystrica boli Ing. Michal Bartko, Ján Belobradič, počas RLZ Ing. Ján Riečan, Ing. Jaroslav Herich a Ing. Milan Luby.

LHC HARMANEC – ŤAŽISKOVÁ OBLASŤ MESTSKÝCH LESOV

Napriek tomu, že časť teritória mestských lesov Banskej Bystrice spadá aj do LHC B. Bystrica, LHC Staré Hory a LHC Badín, v porovnaní s LHC Harmanec sú to len fragmenty, a preto nebude od veci zmieniť sa bližšie o tejto ťažiskovej oblasti mestských lesov. LHC Harmanec bol schválený S-KNV v Banskej Bystrici dňa 14. augusta 1961 na základe § 24 ods. 1 a § 25 lesného zákona č. 166/1960 Zb. Lesný hospodársky plán vyhotovoval v tom období Lesprojekt – Ústav pre hospodársku úpravu lesov Zvolen, vždy na desaťročné obdobie (decénium).

Podľa výkazu L-144 za rok 1975 bola výmera LHC Harmanec 5 201 ha lesnej pôdy, na ktorej vtedajšie hospodárske skupiny participovali takto:

- Hospodárska skupina **1 A 120** s rozlohou 1 786 ha pozostávala z lesov výnosových, vysokokmenných, v priamej správe s hospodárskym spôsobom maloplošným podrastným a rubnou dobou 120 rokov.

- Hospodárska skupina **1 I A 120** s rozlohou 2 486 ha zahŕňala lesy účelové vodohospodárske, vysokokmenné, v priamej správe s hospodárskym spôsobom maloplošným podrastným a rubnou dobou 120 rokov.
- Hospodárska skupina **1 II A 120** s rozlohou 903 ha zahŕňala lesy účelové pôdoochranné, v priamej správe s hospodárskym spôsobom maloplošným podrastným a rubnou dobou 120 rokov.
- Hospodárska skupina „**Z**“ s rozlohou 26 ha zahŕňala delimitované plochy určené na zalesnenie.

Bilancovaný ročný etát podľa výpisu z lesnej hospodárskej evidencie (LHE) k 1. januáru 1976 činil 9 178 m³ ihličnatej hmoty a 10 532 m³ listnatej hmoty na ťažbovej ploche 51 ha u rubnej ťažby a na 318 ha prebierkovej (násobnej) ploche.

Lesy LHC Harmanec sa rozprestierajú od 18° 59' 40" do 19° 60' 20" východnej zemepisnej dĺžky a od 48° 45' 50" do 48° 53' 00" severnej zemepisnej šírky v oblasti Veľkej Fatry, Kremnického pohoria a Nízkych Tatier-Starohorských vrchov. Lesné porasty vytvárajú súvislé komplexy iba nepatrne prerušované poľnohospodárskymi pozemkami. Lesnatosť je vysoká, až 95 %. Pohorie Veľkej Fatry je reprezentované typickým vysokohorským reliéfom v najvyššej časti (Hôľna Fatra-Krížna 1 575 m n. m.) a rozorvaným, silne členitým reliéfom vápencových kaňonov v spodnej časti. Kremnické pohorie patrí do vulkanického pásma s andezitmi rôznych farieb. na styku s Veľkou Fatrou tiahne sa pás dolomitov, vápencov a permských sedimentov. Aj tu je reliéf terénu silne členitý.

Lesné porasty majú veľký význam aj po hydrologickej stránke, pretože pokrývajú zbernú oblasť zdrojov pohronského skupinového vodovodu. Odtok vody je značne kolísavý v dôsledku málo vododržného vápencového podložia s množstvom podzemných priestorov. Hlavnou bystrinou je Bystrický potok s množstvom väčších i menších prítokov z bočných dolín.

Na území LHC Harmanec prevládajúcimi pôdami sú hnedé a sivé rendziny, na andezitoch a tufoch sú to hnedé lesné pôdy. Hĺbka pôdneho profilu je kolísavá, pôdy sú hlinité, ojediniele aj ílovito-hlinité, so skeletnatosťou od 5 % do 30 %. Štruktúra pôd je krupkovitá až hrubo drobkovitá. Fyzikálne pomery sú priaznivé, humifikácia prebieha taktiež priaznivo.

Klimaticky patrí LHC Harmanec do perhumidnej oblasti, priemerné ročné zrážky sa pohybujú od 855 mm do 1 190 mm. Najbohatší mesiac na zrážky je v horských oblastiach júl a v nižšej časti máj, v jeseni je to zas november. Na zrážky najchudobnejším mesiacom je február a marec. Dĺžka obdobia so snehovým krytom je v spodnej časti 92 dní (Uľanka) a v hornej časti až 160 dní (Kráľova studňa). Veterné pomery sú vzhľadom na veľkú členitosť terénu pestré, pričom sa nedá hovoriť o prevládajúcom smere vetra. Priemerné ročné teploty na Kráľovej studni sa pohybujú okolo 3,5°C (vo vegetačnom období 7,4°C), kým dole v Uľanke je to 6°C (vo vegetačnom

Protilávinné zalesňovanie kosodrevinou v lokalite Veľké Koryto – v pozadí Horský hotel Kráľova studňa

Zalesňovanie lavínového územia Veľké Koryto

období 13,1°C). na Kráľovej studni je 180 mrazových a 70 ľadových dní, v Uľanke 155 mrazových a 40 ľadových dní.

Zaradenie časti lesov medzi lesy účelové – hospodárska skupina 1 II A 120 (teraz ochranné) naznačuje, že hlavne v oblasti Krížnej, Veľkého i Malého Koryta hrozí tiež lavínové nebezpečenstvo. Našťastie sa v tejto časti nenachádzajú ľudské sídla, ktoré by mohli lavíny ohroziť. Väčšina ochranných lesov má pôdoochranný význam. Na holiach patriacich do tohto LHC v súčasnosti nie je rozšírené salašníctvo, avšak v minulosti tu pásli dobytok (jalovinu). Pamiatkou na toto obdobie je sústava drevených (teraz kovových) žľabov (napájadiel) na Kráľovej studni (v súčasnosti turistická atrakcia). Dobytok v tom čase vyšliapaval horizontálne chodníky, ktoré boli základom pre vznik následnej erózie, v rámci ktorej voda zmyla plytkú pôdu, vznikali kamenné sutiny a do podlažia boli vyhlbené rozsiahle strže. V snahe zabrániť erózii a zamedziť vzniku lavín sa okolo roku 1960 začalo na Krížnej s veľkorysým projektom zalesňovania týchto exponovaných plôch. Na zalesňovanie použili koso-drevinu, vrbu sliezsku, jelšu zelenú a pomiestne aj limbu, pričom niektoré plochy aj oplotili. Výsledky sú evidentné a už v čase RLZ bol od horského hotela na Kráľovej studni pôsobivý pohľad na šachovnicovo usporiadané polia týchto už odrastených výsadiel.

Turistická frekvencovanosť územia je značná napriek málo rozvinutej vybavenosti. Okrem horského hotela na Kráľovej studni so zaujímavou históriou, tu na turistu nič nečaká, pravdaže, okrem úchvatnej prírody, ktorá návštevníkom poskytuje možnosti na letnú aj zimnú rekreáciu. Oddávna je rozvinutá sieť turistických chodníkov, ktoré sprístupňujú mnohé atraktivity (Harmanecká jaskyňa, Jaskyne Horná a Dolná Túfna, Harmanecká tisina, vodný žľab Rakytovo a pod.). Pre milovníkov histórie je zaujímavá aj tzv. „*Turecká cesta*“ (správne „*Turiecka cesta*“), ktorá viedla cez lokalitu Hlboký jarok a v minulosti spájala Pohronie s Turcom. Bohatá história sa viaže aj k obdobiu SNP, z ktorého možno spomenúť najmä operovanie povstaleckého

pancierového vlaku na železničnej trati s mnohými tunelmi, alebo boj partizánskeho oddielu s nemeckým horským oddielom na Svrčiníku. Z viacerých prírodných rezervácií je najznámejšia „*Harmanecká tisina*“, v ktorej v roku 1977 vykonali z vlastnej iniciatívy výskumno-vývojoví pracovníci RLZ Banská Bystrica (Ing. P. Helm, Ing. C. Chmelko, Ing. B. Rafanides) zdravotnú inventarizáciu tísov. Zistili, že z celkového počtu 1 080 tísov bolo len 147 (13,6 %) zverou nepoškodených, 126 (11,7 %) slabpoškodených, 487 (45,1 %) silne poškodených a 320 (29,6 %) už uhynutých. Územie LHC Harmanec je v dôsledku bohatého výskytu rozmanitej zveri príťažlivé aj z poľovníckeho hľadiska, o čom sa zmieňujeme a iných stránkach tejto publikácie

Z taxačných charakteristík tohto LHC uvedených v LHP možno uviesť zastúpenie štyroch vegetačných stupňov s prevahou bukového (55,2 %). Zo skupín lesných typov majú najvýraznejšie zastúpenie Fagetum pauper v. st., Fraxineto – aceretum n. st., Fagetum typicum a Fagetum dealpinum v. st. Listnáče sa na drevinovom zastúpení podielajú 62 % a ihličnany 38 %. Zastúpenie drevín je nasledovné: buk 42 %, smrek 24 %, jedľa 24 %, javor horský 5 %, jaseň 4 %, brest 1 %, vtrúsené sa vyskytujú borovica, smrekovec a tis. V časoch RLZ sa na jednej strane javil nedostatok porastov prvej vekovej triedy – nárastov a mladín, na druhej strane bol prebytok zreých i prestarnutých rubných porastov v dôsledku vtedajšej malej prístupnosti porastov lesnými cestami (zvážnicami). Priemerné zakmenenie zalesnenej plochy predstavovalo hodnotu 0,77. Zásoby dreva predstavovali 601 000 m³ ihličnatej a 699 100 m³ listnatej hmoty hrubiny s kôrou na pni. Priemerný ročný prírastok na 1 ha porastovej plochy sa pohyboval od 2,5 m³ do 3,6 m³.

Z lesu škodlivých činiteľov sa vyskytovalo pasenie, mokrý sneh, vietor, požiare a imisie z komínov Harmaneckých papierní s obsahom kyslíčnika siričitého, ktorý spôsoboval nekrózy na listoch a vysychanie jedle i borovice. Poškodzovanie bolo badateľné na ploche až 379,43 ha. Aj potok pretekajúci pod papierňou bol totálne znečistený sulfíťovými lúhmi a lignitom. Škody boli aj v dôsledku ťažby dolomitových štrkov v zárezových svahoch cesty Banská Bystrica – Turčianske Teplice.

Protilavínové zalesnenie Malej Krížnej (súčasný vzhľad)

Medveď ulovený zahraničným poľovníkom v Rakytove

Robotnícka ubytovňa „Kráľova studňa“ s kapacitou 20 osôb bola postavená v roku 1959

Robotnícka ubikácia „Mensa“, v ktorej boli aj byty pre zamestnancov a závodná jedáleň pre lesných robotníkov

Čo sa týka hospodárskeho spôsobu, v sledovanom období prevládala maloplošný podrastový spôsob s fázovou okrajovou obnovou. V neprirastavých porastoch s absenciou prirodzeného zmladenia a v strmých lanovkových terénoch sa robili úzke holoruby v intenciách zákona s následnou umelou obnovou, pretože v týchto prípadoch by bola viacfázová okrajová obnova neúčelná.

V lesoch tohto LHC, VÚLH založil šesť poloprevádzkových pokusných plôch za účelom konštrukcie vzrastových tabuliek pre hlavné dreviny. Pri obnove LHP boli stanovené tri stupne ťažbovej naliehavosti – ťažba neodkladná, čiastočne odkladná a odkladná. Genetická klasifikácia nebola vypracovaná, v LHC bolo 12 uznaných semených porastov, hlavne pre smrek (najmä v LO Čierne). Zalesňovacia povinnosť na decénium 1971-1980 činila v tomto LHC 544,13 ha, z čoho 126 ha (23 %) pripadalo na prirodzené zmladenie. Najlepšie sa zmladzoval buk, potom smrek a jedľa, ktorá sa však časom v dôsledku odhrzy zverou vytrácala. V lesných škôlkach Krížna, Tajchy a v štyroch škôlkach na Brezinách sa ročne dopestovalo 274 000 kusov sadeníc.

Vyťažaná drevná hmota sa s výnimkou lanovkových porastov približovala v celých dĺžkach na odvozné miesta, kde sa manipulovala a odvážala buď priamo spotrebiteľom alebo na expedičné sklady kde sa nakladala na vagóny. Malé percento sa manipulovalo na rovnané drevo, najmä v Rakytove okolo vodného žľabu. Nachádzala sa tam aj chatka „*Zinzolen*“ (zrejme skomolenina názvu rastliny zimozeleň – Vinca minor). V LHC bolo na začiatku platnosti LHP 30 km odvozných a 24 km vývozných ciest. Časti lesov LHC gravitujú na štátnu cestu Malý Šturec a na vlastné cesty Veľké Cenovo, Tajchy a v Bystrickej doline. Podľa dopravnej typizácie až 3 285 ha z celkovej výmery LHC tvoria lanovkové terény a zvyšok traktorové. Túto extrémnu charakteristiku ešte sťažuje železničná trať Banská Bystrica – Diviaky, ktorá znemožňuje komplexné riešenie lesnej dopravnej siete.

Spočiatku bolo LHC rozčlenené do poľesí – Horný Harmanec (poľesný Mikuláš Radváni), Dolný Harmanec (poľesný Jozef Nemčok) a Cenovo (poľesný Juraj Valent). Po vzniku lesnej správy bolo jej sídlo v Dolnom Harmanci (budova robotníckeho hotela „Menza“). Lesným správcom bol Ing. Michal Štefančík, CSc., ťažbárom Jozef Segeč, pestovateľom Ján Snopko, technikom Bohuš Huťka, ekonómom Juraj Vaško, technikom MTZ Peter Vajs, horármi boli Jaroslav Donoval (LO Breziny), Jozef Chovanec (LO Čierne), Filipko (LO Lóger), Ondrej Bíreš (LO Zálamaná), Vladimír Korman (LO Rakytovo), Jozef Šofranec (LO Válovy) a Ondrej Žubor (LO Japeň). Šiesti bývali v „šestibytovke“ v Dolnom Harmanci, piati vo vlastnom dome či byte a traja v horárňach.

ING. MILAN LICHÝ, ING. EDUARD APFEL

Vzácné privilégiium banskobystrických mešťanov

DRŽBA LESNÝCH POZEMKOV

Lesnícke predpisy vo všeobecnosti patria medzi najstaršie právne úpravy. Zdokonaľovali sa už v stredoveku. Na dnešnom území Slovenska sa pre potreby baníctva a hutníctva oddávna musela regulovať výsadba lesov a ťažba dreva. Ustanovenia nových pokrokových predpisov vytvárali významné lesnícke osobnosti, ako bol Jozef Dekret Matejovie a mnohí ďalší vynikajúci odborníci. Vďaka osvieteným, vytrvalým lesníkom sa sformoval dobrý systém pravidiel umožňujúci udržateľné obhospodarovanie lesov, s veľkým vplyvom na právny systém celej spoločnosti. Zaviedla sa životaschopná organizácia lesníctva, poriadok a právo. Mnohé lesnícke počiny, osobnosti a ich dielo sú spojené práve s Banskou Bystricou.

Pre obhospodarovanie lesov bolo dôležité zavedenie poriadku v pozemkovej držbe. Vedenie evidencie o držbe pozemkov, evidencie vlastníckych a užívacích vzťahov v lesoch, bolo tradične na vysokej úrovni. Pozemkové právo na území terajšieho Slovenska sa opiera o rímske právo a uhorské obyčajové právo, tzv. „*Tripartitum*“ palatína Štefana Verbóciho z roku 1514, ktoré platilo až do prijatia Občianskeho zákonníka v roku 1950. Vlastníctvo pôdy v časoch udelenia mestských privilégií osade Bystrica v roku 1255, patrilo kráľovi a šľachticom, zemepánom. Lesy boli aj vo vlastníctve kráľovských miest a mestečiek s rôznymi stupňami mestských privilegií. Mesto Banská Bystrica dostalo od panovníka lesy a využívalo ich podľa „štiavnickej“ úpravy zemepanského práva ešte pred vydaním, ale aj po vydaní *Maximiliánovho lesného poriadku* v roku 1565. Podľa starých banských poriadkov bola každej hute vyčlenená časť príslušného lesa, kde príslušný banský ťažiar, waldbürger, mohol ťažiť drevo. Postupne niektorí waldbürgeri opustili banské podnikanie a väčšia časť banskobystrických mešťanov postupne prestala ťažiť drevo aj tam, kde lesy ešte neboli celom vyklčované. Pretože sa mešťania v čase správy baní Thurzovsko-Fuggerovskou spoločnosťou prestali venovať baníctvu, vychádzalo sa z toho, že sa vzdali aj práva užívať lesy. Neskôr boli mestské „harmanecké lesy“ a lesy na druhom brehu Hrona, s výnimkou časti Hlboká, „rezervované“, vyňaté z výlučnej správy a z dohľadu mesta. Z tejto závislosti voči Kráľovskej banskej komore, do ktorej sa mesto dostalo napriek ďalším opatreniam Maximiliánovho poriadku, vznikol tristoročný spor mesta a Kráľovskej banskej komory. Lesy zadržala komora. „*Tá ich však nevyužíva ani tak na banské účely, ale skôr na vlastné obohacovanie sa,*“ tvrdili mešťania. V týchto zlých časoch mestské lesy „dostávali zabrat“.

Zo starých ťažiarskych saských a slovenských kolónii vznikali postupne obce. Uvádza sa, že sa stali prípady, keď napríklad rudlovským a kynceľovským obyvateľom a dokonca aj bystrickým mešťanom bol odopretý vstup do sásovských lesov. Tak ako vo všeobecnosti v lesoch na území Slovenska, aj v okolí Banskej Bystrice sa postupne tvoril právny systém urbárov. Urbárske právo bolo upravené v 18. storočí reguláciami panovníkov Márie Terézie a Jozefa II. V tej dobe sa začali formovať daňové predpisy, daňové katastre – po latinsky capistratum znamená daňový súpis hláv. V období pred rokom 1848 boli pozemkové úpravy spojené s usporiadaním majetkových práv medzi vrchnosťou a poddanými. V tom období, okrem pôdy kráľovskej a cirkevnej, najväčšiu časť vlastnila šľachta. Šľachtická pôda sa podľa formy a spôsobu užívania delila na panskú, dominikálnu pôdu a urbársku, rustikálnu pôdu, ktorá

patrila zemepánovi, ale ten ju prenechával do užívania poddaným, urbárikom. Po zrušení poddanstva s ustálením plného pozemkového vlastníctva v roku 1849 vznikla súčasná forma evidencie nehnuteľností. Najprv sa prikočilo k vypracovaniu stabilného katastra. Bol to už súpis skutočne všetkej pôdy a kataster bol vytvorený za odbornej účasti zememeračov a zainteresovaných úradov. Právne vzťahy, čiže držbu, zisťoval a zápis potom vykonával štátny úradník. Pre označovanie pozemkov sa začali používať čísla parciel a zaviedli sa katastrálne mapy. S vymieraním pozemkov sa začalo ešte v roku 1817. Práce ukončili v roku 1861. K založeniu pozemkovoknižných protokolov, teda starej pozemkovej knihy (často sa používal názov z nemčiny „Grundbuch“), na dnešnom území Slovenska, sa pristúpilo nariadením cisárskeho patentu Jozefa II. č. 251 z 29. novembra 1852.

Zameranie vlastnickej hranice v Radvani

Pozemková kniha evidovala nehnuteľnosti podľa obcí, katastrálnych území a vlastníkov. Boli v nej evidované vlastnícke práva a iné vecné práva spojené s nehnuteľnosťami. Intabulácia – vklad do pozemkovej knihy – garantovala vlastnícke práva a iné vecné práva k nehnuteľnostiam. *Intabulačný princíp* bol hlavným princípom pozemkovej knihy. Tento princíp proklamoval, že vlastníctvo k nehnuteľnosti sa nadobúda až zápisom do pozemkovej knihy a nie podpisom zmluvy. Štát takto uplatnil jednu zo svojich funkcií, a to ochranu vlastníctva nehnuteľností. V roku 1886 zákon nariadil namiesto pozemkovoknižných protokolov, zápisníc, založiť nové pozemkovoknižné vložky. Účelom zakladania vložiek bolo vytvoriť súlad medzi údajmi pozemkového katastra a pozemkovej knihy a súlad medzi pozemkovoknižným a skutočným stavom.

Zákon č. 43/32 Sb. z 20. januára 1932 stanovil vykonať definitívne usporiadanie zastaraných pozemkových katastrov s pozemkovou knihou a skutočnosťou. Cieľom bolo získať správny pozemkový kataster v súlade s katastrálnym zákonom a vytvoriť zjednotený operát.

Po zmene režimu a nastolení vlády komunistickej strany v roku 1948, prešiel majetok miest a obcí v roku 1949 do vlastníctva štátu. Kolektivizáciu poľnohospodárskych a lesných pozemkov spravádzalo oddelenie vlastníctva pôdy od jej užívania. Vo väčšine prípadov nedošlo v súvislosti s kolektivizáciou extravilánu k zmene vlastníctva pozemkov zoštátnením. Všetky porasty sa však stali majetkom štátu. Vlastníctvo k pôvodným nehnuteľnostiam z obdobia pred kolektivizáciou bolo v zásade zachované. Pôda síce zostala vo vlastníctve súkromných osôb, ale prešla do užívania socialistických organizácií „natrvalo“ a bezplatne, o čom hovoril zákon č. 2/1958 Zb. o zrušení spoločenstiev (odovzdanie lesov štátnym lesným organizáciám do správy a užívania), ďalej zákon č. 166/1960 Zb. a zákon č. 61/1977 Zb. (príkaz k prevodu práva užívania na štát). Vlastnícke právo tak stratilo význam. Vlastníkovi zostalo tzv. „holé vlastníctvo“. Súkromné vlastníctvo bolo nežiaduce. Lesné pozemky sa odovzdali do užívania, vyzdvihlo sa užívacie právo a ostatné práva prakticky odumierali a boli znevažované.

Účinnosťou zákona č. 141/1950 Zb., nového socialistického Občianskeho zákonníka, sa narušila konstitutivnosť pozemkových kníh tým, že obsahoval požiadavku, podľa ktorej vlastnícke právo nevzniká zápisom do pozemkovej knihy, ale od momentu právoplatnosti príslušnej zmluvy alebo listiny a rozhodnutia. Zápis do pozemkovej knihy sa u fyzických osôb vykonal len deklaratívne, na návrh strán a povinnosť zápisu do pozemkovej knihy bola určená iba socialistickým organizáciám. Počiatky socializmu kládli dôraz na evidovanie užívacích vzťahov. Evidovanie vlastníckeho práva bolo zatlačené do úzadia. Štát upúšťa od pozemkových daní a z tohto dôvodu i od pozemkového katastra. Na základe rozhodnutia Ministerstva poľnohospodárstva sa v roku 1951 začalo so zakladaním evidencie pôdy, ktorej vedenie bolo zverené orgánom geodézie a miestnym národným výborom. Od roku 1956 štát pristúpil k založeniu jednotnej evidencie pozemkov (JEP). Malo byť vykonané na základe miestneho šetrenia skutočného užívania, bez evidovania vlastníckych vzťahov. Ako mapový podklad pre JEP sa použili jestvujúce mapové podklady, v ktorých sa zrušili vlastnícke hranice podľa skutočného užívacieho stavu. Neskôr, po roku 1964, bola zavedená evidencia nehnuteľností (EN) s dôrazom na užívacie vzťahy.

Po spoločenských zmenách v novembri 1989 sa nevyhovujúci stav vlastníckeho práva k pozemkom začal riešiť. Boli prijaté dôležité zákony: zákon č. 229/1991 Zb. o úprave vlastníckych vzťahov k pôde a inému poľnohospodárskemu majetku, zákon č. 330/1991 Zb. o pozemkových úpravách, usporiadaní pozemkového vlastníctva, pozemkových úradoch, pozemkovom fonde a o pozemkových spoločenstvách i ďalšie súvisiace predpisy. Vlastnícke právo je chránené ústavou. Už v roku 1991 sa začali zakladať evidencie právnych vzťahov k pôvodným nehnuteľnostiam.

Pre vznik novej mestskej a obecnej samosprávy bol najdôležitejší zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení. Podľa neho majetkom obcí sú veci vo vlastníctve obce, majetkové práva obce a majet-

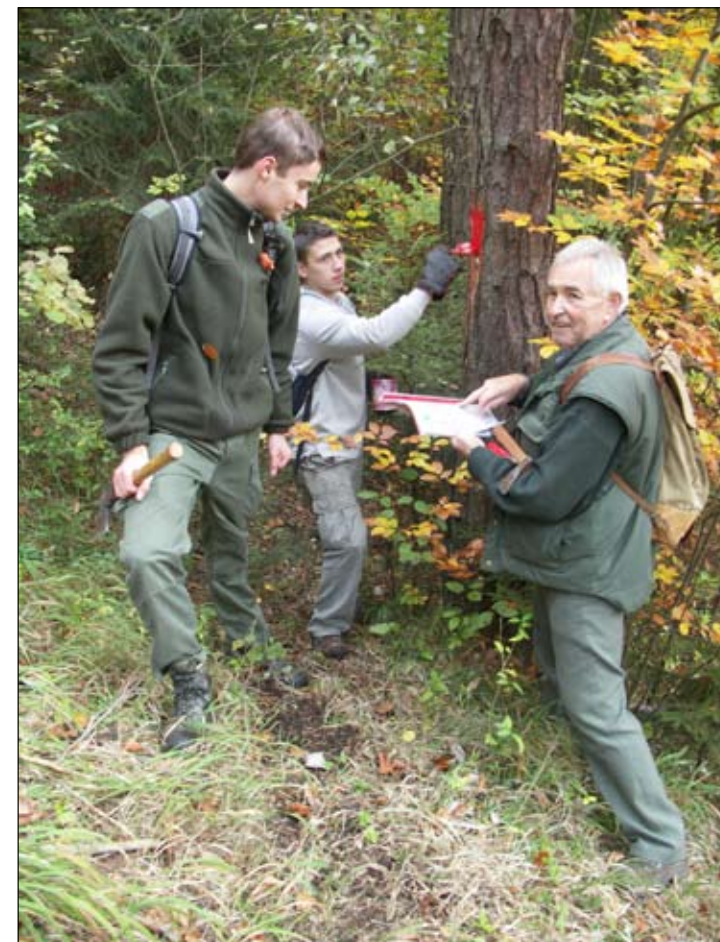
kové práva právnických osôb, založených obcou. Majetok obce sa podľa tohto zákona má zveľaďovať a zhodnocovať a vo svojej celkovej hodnote sa má zásadne zachovať nezmenený. Darovanie nehnuteľného majetku obce je neprípustné. Do tejto doby právny režim považoval všetok majetok, ktorý súvisí s úlohami obce, za vlastníctvo štátu. Obciam ho štát do užívania zveril formou správy národného majetku. Drobné pozemky spravovali okresné národné výbory. Pre usporiadanie pozemkového vlastníctva obcí bolo potrebné rozhodnúť o reštitúciách, respektíve o tom, ktoré pozemky prejdú do vlastníctva obce. Parlament prijal zákon č. 138/1991 Zb. o majetku obcí, neskôr doplnený zákonom č. 245/1994 Z. z., kde sa riešili najmä pozemky slúžiace ochrane štátu formou výmeny. Zákon upravil spôsob hospodárenia obce s majetkom. Zákon SNR č. 306/1992, ktorý bol doplnkom zákona č. 138/1991 o majetku obcí, dal možnosť mestám a obciam získať späť lesnú a poľnohospodársku pôdu, ktorá bola v ich vlastníctve k 31. decembru 1949.

Zákon NR SR č. 180/1995 Z. z. o niektorých opatreniach na usporiadanie vlastníctva k pozemkom v znení neskorších predpisov, ustanovil konanie o obnove evidencie niektorých pozemkov a právnych vzťahov k nim. V konaní sa zisťujú všetky dostupné údaje o pozemkoch a právnych vzťahoch k nim. Na ich základe sa zostavuje a schvaľuje register obnovennej evidencie pozemkov (ROEP). Zmyslom ROEP bolo sústrediť všetky dostupné údaje o pozemkoch v danom katastrálnom území a o právnych vzťahoch k nim, aby po zapísaní do katastra nehnuteľností (KN) mohli byť využívané ako údaje KN, čo prinieslo zrýchlenie operácií na trhu s nehnuteľnosťami, a čiastočne i zvýšenie právnej istoty vlastníkov a iných oprávnených osôb k nehnuteľnostiam.

V Banskej Bystrici po schválení nových zákonov o obecnej samospráve a o majetku obcí začala novovzniknutá samospráva konať vo veci prevzatia pôvodného mestského lesného majetku. Na mestský úrad boli prijatí pracovníci Ing. Vojtech Majling a neskôr Milan Rakýta. Mali na starosti identifikáciu lesného majetku mesta, jeho prevzatie do vlastníctva, aj do užívania. Odovzdávanie lesných pozemkov prebehlo v zmysle zákona. Mestu však boli do užívania odovzdané aj pozemky, ktoré boli vo vlastníctve súkromných osôb s nezisteným pobytom, pozemky bývalých urbárov, aj majetky vo vlastníctve štátu. A naopak, niektoré lesné pozemky, ktoré boli v pôvodnom vlastníctve Mesta Banská Bystrica, neboli odovzdané v celom rozsahu.

Mesto Banská Bystrica prevzalo lesný majetok od Štátnych lesov Banská Bystrica preberacím protokolom. Dohoda o vydaní majetku z 24. októbra 1994 medzi primátorom Ing. arch. Stanislavom Mikom a riaditeľom Odštepného lesného závodu Banská Bystrica Ing. Jaroslavom Herichom, uvádza výmeru vydávanej lesnej pôdy **7 368,52 hektárov** v katastrálnych územiach Staré Hory, Harmanec, Dolný Harmanec, Kordíky, Kostiviarska, Riečka, Uľanka, Podlavice a Banská Bystrica.

1. januára 1995 Mesto Banská Bystrica zriadilo mestskú obchodnú spoločnosť **Mestské lesy s.r.o. Banská Bystrica**, ktorej prenajalo lesné pozemky. Valným zhromaždením boli poslanci mestského zastupiteľstva a kontrolnú funkciu vykonávala dozorná rada, zložená z poslancov. Neskôr funkciu valného zhromaždenia prevzal primátor mesta. Dozorná rada je naďalej zložená z poslancov.

Značenie vlastníckych hraníc

V nasledujúcich rokoch lesné pozemky odovzdávali nasledovne:

- 19. apríla 2000 došlo k fyzickému odovzdaniu lesných porastov č. 4546 , 4547 , 4548, 4551 a 4550, Lesný hospodársky celok (LHC) Slovenská Ľupča, v katastrálnych územiach Senica a Šalaková s výmerou porastovej pôdy **44,57 hektárov**, Odštepným lesným zárodom (OLZ) Slovenská Ľupča vlastníkov – Mestu Banská Bystrica.
- 15. marca 2002 došlo k fyzickému odovzdaniu lesných porastov č. 189 a, 189 b, 190 c, 190 d, 178 b, LHC Badín, parcelné číslo registra E KN (register pôvodných nehnuteľností) č. 1032/3, katastrálne územie Radvaň, s výmerou porastovej pôdy **14,89 hektárov**, zapísanej na liste vlastníctva Mesta Banská Bystrica č. 3880, medzi OLZ Slovenská Ľupča a Mestom Banská Bystrica. Celkom odovzdaná výmera lesných pozemkov dosiahla **7 427,98 hektárov**.
- Vlastnícke vzťahy ďalej riešili Mestské lesy, s.r.o., pred obnovou LHP v rokoch 2007 a 2008. Pri návrhu nových lesných celkov po ukončení ROEP-u v časti katastrálnych území boli zistené nezrovnalosti v užívaní a vlastníctve lesných pozemkov.
- Geodeti zamerali časti hranice pozemkov v katastrálnych územiach Riečka, Staré Hory, Banská Bystrica a Radvaň. Odčlenené parcely a novovytvorené parcely boli zapísané do katastra nehnuteľností.
- V roku 2008 bola zameraná a vyznačená hranica Urbariátneho pozemkového spoločenstva Podlavice a pozemky s výmerou 65,1503 hektárov Mestské lesy odovzdali podlavickému spoločenstvu.

- Dohodou zo 14. novembra 2008 odovzdal štátny podnik Lesy SR lesné pozemky s výmerou 8,53 hektárov v katastrálnych územiach Radvaň a Banská Bystrica, vlastníkov, Mestu Banská Bystrica.
- Dodatkom č. 5 z 9. decembra 2008 k protokolu zo dňa 15. marca 1994 o odovzdaní majetku v zmysle zák. č. 138/91 Zb. v znení zák. č. 306/92 Zb., odovzdal štátny podnik Lesy SR lesné pozemky s výmerou 11,71 hektárov, v katastrálnych územiach Kostiviarska, Banská Bystrica a Radvaň, Mestu Banská Bystrica.
- V roku 2008 vrátil štátny podnik Lesy SR parcelu registra E KN č. 1-1461 s výmerou 5,92 hektárov v katastrálnom území Podlavice, Mestu Banská Bystrica.

Budovanie hraničných kopcov v Radvani

V roku 2009 Mestské lesy s.r.o. Banská Bystrica, obhospodarujú **7 218,52 hektárov** lesných pozemkov vo vlastníctve mesta. Úlohou nasledujúceho obdobia je pokračovať v identifikácii užívania iného vlastníctva lesných pozemkov, ako je vlastníctvo Mesta Banská Bystrica a oddelení ho od užívaného majetku.

V súčasnosti Mesto Banská Bystrica vlastní lesné pozemky v katastrálnych územiach: Banská Bystrica, Radvaň, Uľanka, Kostiviarska, Podlavice, Riečka, Šáľková, Senica, Dolný Harmanec, Harmanec, Staré Hory, Kordíky a Motyčky.

Registre obnovenej evidencie pozemkov sú zapísané v katastrálnych územiach Uľanka, Kostiviarska, Banská Bystrica, Radvaň, Podlavice, Riečka, Šáľková, Senica, Motyčky. Neukončené sú v katastrálnych územiach Dolný Harmanec, Harmanec, Staré Hory, Kordíky.

Stručnú výstižnú správu, ako to bolo s vlastníctvom banskobystričských mestských lesov v minulosti, uvádza **Július Barták** v knihe: **Z minulosti štátneho lesného hospodárstva v okolí Banskej Bystrice a Starých hôr**, vydané v roku 1928 s podporou vtedajšej mestskej rady a starostu Msg. Františka Mesíka-Vajdu:

„Pôvodne Banská Bystrica obdržala dosť rozsiahly lesný majetok podľa výsadnej listiny kráľa Belu IV. z roku 1225. Tieto lesy slobodne využívalo mesto až dotiaľ, kým Maximilián II. roku 1565 vydaným lesným poriadkom, vlastne s baníckym poriadkom z roku 1573 všetky lesy na Horehroní pre štátne baníctvo nerezervoval, následkom čoho pomery mestských lesov sa značne zmenili. Z toho potom vznikol veľmi zdĺhavý spor o právo držby lesov medzi mestom a štátom. Ukončili ho len v rokoch 1863-1869 kompromisom, podľa ktorého Banská Bystrica dostala všetky jej občianstvom do tých čias skutočne užívané lesy, ostatok prešiel do majetku štátu.“

V časoch Júliusa Bartáka, v roku 1928:

„Mestské lesy hraničia so severnej strany s lesným majetkom Révaya, v chotári obcí Mošovce a Blatnica, na západe sa pripojujú k nim lesy Mesta Kremnice a správy štátnych lesov v Badíne ako aj hory obcí Kordíky, Riečka a Podlavice. Z južnej strany obkľučujú lesy obcí: Radvaň, Iliaš Horná Mičiná, od východu lesiny dedín: Šáľková, Majer, Kostiviarska, Sv. Jakub a Ulmanka, juhozápadne hory

Horného Turčeka: konečne severovýchodný chotár uzaviera oblasť správy štátnych lesov na Starých horách. Na základe katastrálneho zamerania lesný majetok Mesta Banskej Bystrice zahŕňa v sebe tieto plochy:

lesná zem 6 861,48 ha
čistiny 172,63 ha
obytné pozemky a záhrady 4,35 ha
oráčiny 10,28 ha
lúky 133,10 ha
pastviny 12,38 ha
hole 150,48 ha
iné neplodné zeme 0,14 ha
Spolu 7 341,68 ha.

Správa lesov je zverená jednému vedúcemu lesmajstrovi v Banskej Bystrici a k nemu pridelenému úradníkovi so služobným miestom v Harmanci. Vonkajšiu výkonnú službu obstarávajú šiesti odborne skúšaní lesní podúradníci v ochranných okresoch takto rozdelených:

I. ochranný okres 1 938,53 ha, Dolný Harmanec
II. ochranný okres 2 190,77 ha, Horný Harmanec
III. ochranný okres 918,11 ha, Kordíky
IV. ochranný okres 1 171,65 ha, Ulmanka
V. ochranný okres 717,30 ha, Laskomer
VI. ochranný okres 405,32 ha, Kopa
Spolu 7 341,68 ha

V horskej oblasti mestských lesov sú významnejšie doliny: Bystrica, Rakytovo, Horný Harmanec, Túfna, Zalámaná, Uhlisko, Hlboký jarok, Prašnica, Čierna, Dolný Harmanec, Racvalová, Kantorovsko, Veľké a Malé Cenovo, Košiar, Harmančok, Lelekovo, Andrášová, Cigarovo, Pavelcovo a Laskomer.“

V súčasnosti je stav pozemkovej držby v mestských lesoch aktuálne zistený pri vyhotovovaní nového lesného hospodárskeho plánu (LHP) schváleného štátnou správou pre roky platnosti 2009 až 2018. Jeho súčasťou je plochová tabuľka, ktorá uvádza prehľad lesných pozemkov v obhospodarovaní Mestských lesov s.r.o. Banská Bystrica.

Obec Dolný Harmanec na začiatku 20. storočia

Obec Dolný Harmanec v roku 2009

Prehľad lesných pozemkov podľa druhu vo vlastníctve mesta Banská Bystrica podľa platného LHP na roky 2009 – 2018

Lesný celok	Harmanec	Uľanka	Spolu
Vlastník	mesto BB	mesto BB	-
Lesné porasty	3 844,73	3 248,90	7 093,63
Rozdel. prieseky	-	0,29	0,29
Lesné cesty	30,70	31,91	62,61
Lesné sklady	3,30	3,36	6,66
Funkčné plochy	2,52	2,18	4,70
Produktovod	1,34	17,77	19,11
Neúrodné les. poz.	6,08	2,42	8,50
Vysokohor. poz.	1,29	-	1,29
Iné les. pozemky	14,08	7,29	21,37
Čierne plochy	0,14	0,20	0,34
Lesné pozemky spolu	3 904,20	3 314,33	7 218,53

Čierne plochy – lesné pozemky, ktoré nie sú porastené lesom, neplnia funkcie lesa a sú nezalesniteľné.

Prehľad lesných pozemkov podľa katastrálneho územia vo vlastníctve mesta Banská Bystrica podľa LHP na roky 2009 – 2018

Katastrálne územie	Lesný celok	Výmera (ha)
Banská Bystrica	MsL B. Bystrica-Uľanka	412,76
Dolný Harmanec	MsL B. Bystrica-Harmanec	3 885,52
Dolný Harmanec	MsL B. Bystrica-Uľanka	289,11
Harmanec	MsL B. Bystrica-Harmanec	15,44
Harmanec	MsL B. Bystrica-Uľanka	711,92
Kordíky	MsL B. Bystrica-Harmanec	3,23
Kordíky	MsL B. Bystrica-Uľanka	340,05
Kostiviarska	MsL B. Bystrica-Uľanka	10,78
Podlavice	MsL B. Bystrica-Uľanka	436,29
Radvaň	MsL B. Bystrica-Uľanka	19,47
Riečka	MsL B. Bystrica-Uľanka	143,18
Senica	MsL B. Bystrica-Uľanka	13,51
Staré hory	MsL B. Bystrica-Uľanka	352,54
Šáľková	MsL B. Bystrica-Uľanka	27,39
Uľanka	MsL B. Bystrica-Uľanka	557,39

Spolu: 7 218,52

Lesy boli vždy významným majetkom mesta. Vlastníctvo mestských lesov Banskej Bystrici oddávna prinášalo predpoklady na jej ďalší rozvoj. V neprajných časoch sa hnutelný majetok i vzácne mestské nehnuteľnosti museli niekedy aj odpredávať, ale dôležité je pripomenúť, že sa tak dialo vždy s veľkým odporom vedenia mesta a lesné pozemky sa chránili s osobitným dôrazom. Historický tristoročný spor s Kráľovskou banskou komorou priniesol veľké škody, ale jeho po ukončení v roku 1872 sa lesný majetok neustále zveľaďoval. V 20. storočí, počas odobratia banskobystričských mestských lesov na vyše štyridsať rokov v prospech socialistického štátu, sa vďaka odbornosti a profesionalite lesníkov udržalo múdre, hospodárne, prírode i človeku prajné obhospodarovanie. Po odovzdaní do majetku mesta, sa lesy v odbornej lesníckej i laickej verejnosti vnímajú ako najtrvalejší bonitný mestský majetok s veľkou hodnotou, a to nielen kvôli ich produkčnej funkcii, ale aj pre ich ďalšie funkcie: vodoochrannú, pôdoochrannú, či rekreačnú. Aj v súčasnosti, po viac ako trištvrte tisícročí, sú vzácnym privilegiom obyvateľov slávneho mesta Banská Bystrica. Lesy sú nielen zárukou ochrany prírody a krajiny v okolí mesta a zásobárňou materiálnej energie, ale aj zdrojom obnovy zdravotného stavu a duševných síl obyvateľstva. V neposlednom rade aj prostriedkom estetizácie a harmonizácie života Banskobystričanov i návštevníkov mesta.

ING. EDUARD APFEL, ING. JAROSLAV BACÚR,
ING. ANNA IVANOVÁ, ING. JOZEF JANKOV

Dedičstvo našich predkov zachováme

**LESY MESTA BANSKÁ BYSTRICA
V REALITE NAŠHO ČASU**

LESY A ĽUDIA

Vedenie firmy Mestské lesy s.r.o. Banská Bystrica sa pri plnení svojich podnikateľských zámerov riadi zásadou „človek až na prvom mieste“. Už od vzniku spoločnosti sa kládol veľký dôraz na výber odborne vyškoleného personálu s potrebnými pracovnými skúsenosťami v lesnom hospodárstve, a tak ľudské zdroje sú – vedno s prírodným, krajinotvorným, ekologickým a ekonomickým bohatstvom lesa – najväčšou devízou firmy. V začiatkoch pôsobenia spoločnosti tvorili jej základ naslovovzatí lesnícki odborníci, bývalí zamestnanci Odštepného lesného závodu Banská Bystrica a harmaneckej Lesnej správy. Bola to veľká personálna devíza, pretože podstatnú časť Mestských lesov Banská Bystrica tvorí práve územie bývalej Lesnej správy Harmanec. Tak sa dosiahol bezproblémový prechod obhospodarovania lesa zo štátnych lesov na mestské lesy.

Mestské lesy s.r.o. Banská Bystrica majú od svojho založenia vytvorenú jednu zamestnaneckú kategóriu, a to sú technicko-hospodárski zamestnanci. Mestská firma svoje výrobné a obslužné činnosti plní dodávateľským spôsobom, uzatváraním zmlúv o dielo so živnostníkmi a ďalšími podnikateľskými subjektmi.

Predchodkyňou Mestských lesov s.r.o. Banská Bystrica bola od 1. januára 1995 príspevková organizácia Mestská správa lesov, ktorú zriadilo Mesto Banská Bystrica. Uznesením banskobystrického Mestského zastupiteľstva vznikli s účinnosťou od 1. januára 1996 Mestské lesy s.r.o., ktoré prebrali všetky pohľadávky a záväzky Mestskej správy lesov.

Pri vzniku Mestských lesov s.r.o. Banská Bystrica bola nasledovná organizačná štruktúra a personálne obsadenie:

Ústredie spoločnosti – Banská Bystrica, ulica ČSA č. 26

• konateľ s.r.o.	Ing. Roman Rosiar
• sekretariát	Eva Bottová
• vedúci účtovníka	Ing. Anna Ivanová
• vedúci PaM a MTZ	Ing. Jaroslav Bacúr
• hlavný inžinier	Ing. Jozef Bystriansky st.
• vedúci odbytu	Ing. Jozef Bystriansky ml.
• pestovateľ	Ing. Igor Strelec

Polesie Harmanec

• vedúci polesia	Jozef Segeč
• zástupca vedúceho polesia	Ing. Vojtech Majling
• vedúci Lesného obvodu Japeň	Peter Nemčok
• vedúci Lesného obvodu Čierne	Vladimír Kadera
• vedúci Lesného obvodu Zalámaná	Ondrej Bíreš

Polesie Uľanka

• vedúci polesia	Ing. Eduard Apfel
• zástupca vedúceho polesia	Ing. Roman Šuchma
• vedúci Lesného obvodu Breziny	Ing. Jaroslav Výboštok
• vedúci Lesného obvodu Čabrad'	Ján Parobok
• vedúci Lesného obvodu Laskomer	Ivan Dobrík

Expedičný sklad Banská Bystrica–Radvaň

• vedúci expedičného skladu	Samuel Nátan
• manipulačná majsterka	Ingrid Petriková

V obdobiach zvýšených ťažieb, napríklad počas veterných a snehových kalamít, spoločnosť zamestnávala manipulačného majstra, ktorý bol k dispozícii pre obidve polesia. Postupom času sa personálne obsadenie Mestských lesov menilo tak, ako jej aktéri odchádzali do iného zamestnania, do dôchodku, alebo sa s lesmi a ľuďmi v nich rozlúčili navždy... V roku 2003 došlo k reorganizácii firmy – zaniklo polesie Uľanka a vzniklo polesie Harmanec so šiestimi lesnými obvody (LO).

V súčasnosti Mestské lesy s.r.o. Banská Bystrica pôsobia v tomto organizačnom a personálnom zložení:

Ústredie spoločnosti – Banská Bystrica, ulica ČSA č. 26

- konateľ s.r.o. Ing. Blažej Možucha
- asistent konateľa, PaM Mgr. Iveta Mikulová
- hlavný inžinier Ing. Eduard Apfel
- vedúca účtovníčka Oľga Ondrejková
- vedúci odbytu, personalista Ing. Jaroslav Bacúr

Polesie Harmanec – Dolný Harmanec č. 51

- vedúci polesia Ing. Peter Valent
- zástupca vedúceho polesia Ing. Jozef Jankov
- vedúci LO Japeň Peter Nemčok
- vedúci LO Čierne Martin Seredy
- vedúci LO Zalámaná Ing. Ján Dobrota
- vedúci LO Breziny Ivan Dobrík
- vedúci LO Čabrad' Ján Parobok
- vedúci LO Laskomer Peter Dzurák

Expedičný sklad Banská Bystrica-Radvaň

- vedúca expedičného skladu Ingrid Petříková

Na pracovisku pôsobí **odborová organizácia OZ Drevo, lesy, voda**, ktorej predsedom je Ing. Jaroslav Bacúr. Vedenie odborov každoročne uzatvára so zamestnávateľom kolektívnu zmluvu. Možno s uspokojením konštatovať, že ustanovenia obsiahnuté v kolektívnej zmluve obidve partnerské strany korektne dodržiavajú a naplňajú. Vedenie spoločnosti v spolupráci s odborovou organizáciou pripravuje pre zamestnancov návštevy rôznych kultúrnych, spoločenských a športových podujatí. Takto mali „mestskí lesníci“ možnosť vychutnať si romantickú plavbu po Dunaji, zažiť adrenalínový víkend s raftingom na známom vodnom kanáli v Liptovskom Mikuláši, či plavbu po striebristej hladine priehrady Liptovská Mara. S dávnou históriou prišli do kontaktu počas spoločnej návštevy hradu a Múzea Červený Kameň, Národnej kultúrnej pamiatky – komplexu areálu kaštieľa v Betliari so vzácnym prírodným parkom, sídla ostrihomských arcibiskupov – prímasy Uhorska, impozantnej, monumentálnej klasicistickej baziliky–katedrály v Ostrihome, s najväčším oltárovým obrazom vo svete namaľovaným na plátno. Spoločne navštívili jaskynné podzemie v Demänovskej doline, hodovali na husacích hodoch v Slovenskom Grobe...

Zamestnanci banskobystrických Mestských lesov sa každoročne s úspechom zúčastňujú zimných a letných športových dní, ktoré organizuje Združenie obecných lesov a spoločnosť ZOLKA, a. s.

Pracovníci Mestských lesov s.r.o. pod Krpcovom, zľava horný rad: Ján Parobok, Ingrid Petříková, Ing. Ján Dobrota, Ing. Peter Valent, Ivan Dobřík, Ing. Jaroslav Bacúr
stredný rad: Iveta Mikulová, Oľga Ondrejková, Martin Seredy, Ing. Blažej Možucha
spodný rad: Peter Nemčok, Ing. Jozef Jankov, Peter Dzurák, Ing. Eduard Apfel

Splavenie vodného kanálu v Liptovskom Mikuláši v roku 2006

LESNÝ MAJETOK MESTA BANSKÁ BYSTRICA V SÚČASNOSTI

Prijatie zákona SNR č. 306/1992, ktorý bol doplnkom zákona 138/1991 o majetku obcí, umožnilo obciam získať späť lesnú a poľnohospodársku pôdu, ktorá bola vo vlastníctve obcí k 31. decembru 1949.

Na základe tohto zákona Mesto Banská Bystrica prevzalo v roku 1992 naspäť vlastníctvo lesného majetku a ponechalo ho v nájme Stredoslovenským štátnym lesom.

Mestské zastupiteľstvo v Banskej Bystrici pri schvaľovaní Konceptie obhospodarovania lesov mesta Banská Bystrica v júni 1994 rozhodlo, že sa prenájom lesných pozemkov pre Stredoslovenské štátne lesy, odštepný závod Banská Bystrica, ktoré užívali prenajaté lesy od roku 1992, ukončí 31. decembra 1994.

Stredoslovenské lesy zaplatili mestu nájom za lesné pozemky na rok 1992 – 530 000 Sk a na rok 1993 – 700 000 Sk. Nájom na rok 1994 neuhradili, pretože nebola podpísaná nájomná zmluva.

Stredoslovenské lesy, lesný odštepný závod Banská Bystrica, odovzdal zápisnične lesné a poľnohospodárske pozemky 8. februára 1994.

Mestská správa lesov Banská Bystrica vznikla na základe uznesenia Mestského zastupiteľstva v Banskej Bystrici č. 12/1994 zo dňa 16. decembra 1994 ako príspevková organizácia mesta Banská Bystrica. Mestské zastupiteľstvo 26. januára 1995 schválilo do funkcie riaditeľa organizácie Ing. Romana Rosiara.

K transformácii organizácie na spoločnosť s ručením obmedzeným došlo zápisom v obchodnom registri k 1. januáru 1996, pričom jej zakladateľom a zároveň jediným spoločníkom je Mesto Banská Bystrica.

Spoločnosť obhospodaruje lesný majetok mesta na základe nájomných zmlúv so zakladateľom.

V zmysle Obchodného zákonníka spoločnosť vytvára svoje orgány:

- Valné zhromaždenie – je najvyšším orgánom s rozhodujúcimi právomocami. Jeho funkciu vykonáva štatutárny orgán mesta – primátor.
- Konateľ spoločnosti, ktorý je štatutárnym a výkonným orgánom.
- Dozorná rada ako kontrolný orgán.

V roku 2005 firma začínala so sedemnástimi pracovníkmi pri nasledovnej organizačnej štruktúre: Ústredie Mestskej správy lesov, polesie Harmanec, polesie Uľanka a expedičný sklad v Polkanovej, neskôr presunutý do Radvane. Po prijatí dvoch manipulačných majstrov sa počet pracovníkov zvýšil na devätnásť. V roku 2003 došlo k organizačnej zmene zlúčením dvoch polesí do jedného, so sídlom v Harmanci. V súčasnosti má spoločnosť štrnásť THP pracovníkov.

PESTOVANIE LESA

Pestovanie lesa predstavuje komplex činností zameraných na semenárstvo, škôlkarstvo, zakladanie, obnovu a výchovu lesa. Ich výsledkom by mal byť les stabilný, les s trvalou existenciou na lesnom pozemku, les so všetkými jeho funkciami – drevoprodukčnými, aj mimoprodukčnými.

Pri obhospodarovaní lesa je snahou lesohospodára vypestovať lesné porasty vysokej ekologickej, ale aj hospodárskej kvality. Na dopestovanie zdravých a stabilných porastov s vhodným drevinovým zložením, slúžia rôzne opatrenia na pestovanie lesa. Časť z nich hospodárovi predpisujú lesné zákony, vyhlášky a lesné hospodárske plány (LHP). Sú to opatrenia, ktoré sa musia vykonať v stanovenom čase a v predpísaných množstvách (na ploche a v m³ výrubu), bez ohľadu na to, či les prináša výnos, alebo je stratový.

Medzi predpísané hospodárske opatrenia patrí povinnosť zalesniť holiny do dvoch rokov od ich odkrytia a dosiahnuť, aby mladý lesný porast vo svojom siedmom až desiatom roku veku bol porastený predpísaným drevinovým zložením. Musia sa tiež vykonať prečistky a prebierky na výmere v čase a množstve odporúčenom LHP.

Ostatné opatrenia a činnosti sa vykonávajú podľa potreby a uváženia lesného hospodára tak, aby nedochádzalo k poškodzovaniu porastov, aby sa zlepšovala kvalita dreva a les bol schopný plniť i ostatné mimoprodukčné funkcie.

Všetky opatrenia vykonávané počas pestovania lesa sú finančne náročné, pričom návratnosť vložených prostriedkov je dlhodobá, počíta sa s obdobím až sto rokov. Snaha neustále znižovať náklady na pestovnú činnosť môže z krátkodobého hľadiska viesť k úspore a zvýšeniu zisku, z dlhodobého hľadiska však môže viac škodiť ekonomicky aj ekologicky. Každé poškodenie a zanedbanie výchovy porastu, znižuje kvalitu dreva a stabilitu porastu.

Semenná úroda smreku obyčajného

Súčasný spôsob obhospodarovania uprednostňuje podrastové hospodárske spôsoby, ktoré vytvárajú vysoký podiel obnovy formou prirodzeného zmladenia pôvodných drevín. Toto umožňuje pestovanie odolných lesných porastov, čo sa ukazuje ako nevyhnutná podmienka pre les budúcnosti, pri súčasnom stave kalamitných ťažieb.

Mestské lesy od svojho vzniku použili na pestovnú činnosť dodávateľskú formu – zamestnali živnostníkov. Pri ich zamestnávaní uplatňujú zásady solidnosti, korektnosti, zodpovednosti a dlhodobosti vzťahov. Počas existencie firmy sa vyprofilovali stabilné pestovné partie pod vedením týchto živnostníkov: Ján Snopko ml., Jozef Kolárik, Zdeno Danko, Miroslav Nemčok a Štefan Záslav.

SEMENÁRSTVO – ZACHOVANIE A REPRODUKCIA GENOFONDU LESNÝCH DREVÍN

Na zachovanie a reprodukciu genofondu sa okrem lesných rezervácií využívajú uznané porasty na zber semena, výberové stromy, klony, zmes klonov, multiklonálna varieta, semené porasty, semené sady, klonové archívy, banka semien a génové základne.

Na tvorbu reprodukčných zdrojov a zachovanie genofondu majú v lesnej prevádzke Mestských lesov s.r.o. prioritné postavenie uznané porasty na zber semena. Sú kategorizované na A – fenotypovo vysokohodnotný porast, B – fenotypovo hodnotný porast.

Uznaný porast je populácia stromov, vymedzená hranicami jednej jednotky, alebo viacerých jednotiek priestorového rozdelenia lesa, ktorá je na základe svojej fenotypovej hodnoty uznaná na zber semena a semennej suroviny, častí rastlín alebo vyzdvihovanie semenáčikov z prirodzeného zmladenia.

Mestské lesy s.r.o. Banská Bystrica majú uznané nasledovné kategórie: vysokohodnotné kategórie A – 110 hektárov a hospodársky hodnotné B – 230 hektárov, čo predstavuje päť percent z výmery obhospodarovaných lesov.

Prehľad genetických zdrojov

Drevina	Uznané porasty	
	Kategória A (ha)	Kategória B (ha)
smrek obyčajný	27,88	83,34
jedľa biela	20,62	19,88
borovica sosna	12,23	7,64
buk lesný	44,93	118,35
javor horský	1,22	0,94
jaseň štíhly	0,47	-
tis obyčajný	2,94	-

Uznané porasty sa obhospodarujú podľa zákona. Cieľom je dosiahnuť maximalizáciu prirodzeného zmladenia pod materským porastom, a tiež získanie kvalitného sadbového materiálu zberom semena z uznaných porastov a vyzdvihovaním semenáčikov z prirodzeného náletu.

Mestské lesy s.r.o. ukončili pestovanie vlastného lesného reprodukčného materiálu v roku 2004. Od roku 2005 získavali reprodukčný materiál zmluvným pestovaním prostredníctvom Mestských lesov Kremnica, s.r.o. a od roku 2009 prešli na získavanie sadbového materiálu z voľne dostupných zdrojov.

Vyzdvihovanie prirodzeného zmladenia buka lesného

Porast uznaný ako zdroj semenného reprodukčného materiálu

OBNOVA LESA

Základom vzniku kvalitných a stabilných porastov je ich kvalitná, v dávnej minulosti zanedbávaná, a až príchodom Jozefa Dekreta-Matejovie na odbornej báze postavená obnova lesných porastov. V roku 1814 aj na lesnom území mesta Banská Bystrica zakladateľ moderného slovenského lesníctva a priekopník progresívnych metód obnovy lesov Jozef Dekret, po prvý raz zalesnil holiny vysiatím semena.

Obnovu lesa rozlišujeme na prirodzenú, pri ktorej vzniká lesný porast zo semena alebo výmladkov stromov, umelú, pri ktorej vzniká lesný porast sadbou semenáčikov a sadeníc, alebo sejbou semien a kombinovanú, pri ktorej vzniká lesný porast kombináciou prirodzenej a umelej obnovy. Súčasná legislatíva uprednostňuje prirodzenú obnovu lesných porastov stanovištne vhodnými drevinami.

Obnovu je obhospodarovateľ lesa podľa zákona povinný vykonať do dvoch rokov od vzniku holiny, okrem chránených území s piatym stupňom ochrany, alebo vytvoriť podmienky na prirodzené zmladenie do štyroch rokov. Do ďalších dvoch až desiatich rokov – diferencovane podľa lesného hospodárskeho plánu – je obhospodarovateľ povinný lesný porast formovať tak, že ho tvoria stanovištne vhodné

Prírodné zmladenie jedle bielej

lesné dreviny, bez výrazného poškodenia, dostatočne prispôsobené podmienkam stanovišťa, so znateľným výškovým prírastkom, bez toho, aby si porast vyžadoval doplňovanie.

Nielen legislatíva vyvíja tlak na dosahovanie vysokého podielu prirodzeného zmladenia, ale podstatný je tiež tlak ekonomický, ako aj dosiahnutie bezpečnosti produkcie.

Vysoký podiel prirodzeného zmladenia na celkovej obnove odkrytých plôch znižuje náklady na ošetrovanie a ochranu umelo založených kultúr, znižuje straty na umelom zalesnení a zvyšuje podiel pôvodných drevín na zastúpení, čím sa zvyšuje stabilita porastu voči škodlivým činiteľom.

Mestské lesy s.r.o. Banská Bystrica dosiahli za obdobie rokov 1999 až 2008 v priemere 62-percentný podiel prirodzeného zmladenia na celkovom zalesnení. Najviac zmladzovanými drevinami sú listnaté: buk, javor, jaseň s podielom 80 až 90 percent. Ihličnaté dreviny smrek, jedľa sa zmladzujú len v lokalite Breziny a Tajchy na andosolových pôdach Kremnického pohoria a smrek v lokalite Krásneho kopca. Na dosiahnutie maximálneho podielu prirodzeného zmladenia robíme pomiestnu prípravu pôdy v roku silnej semennej úrody, a to hlavne pri zmladzovaní ihličnatých drevín.

Zachránené prírodné zmladenie buka lesného pri použití lanovky na Japeni

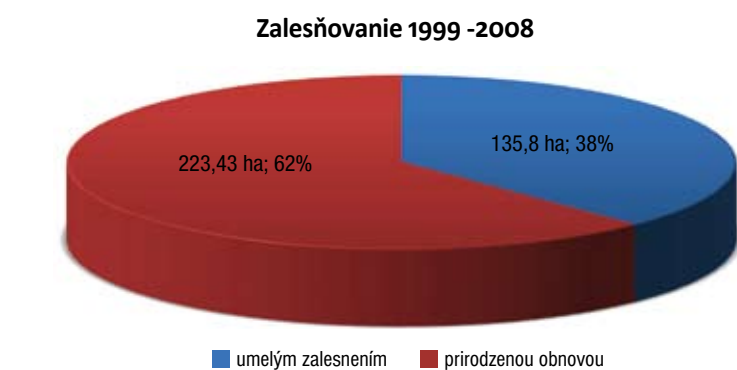
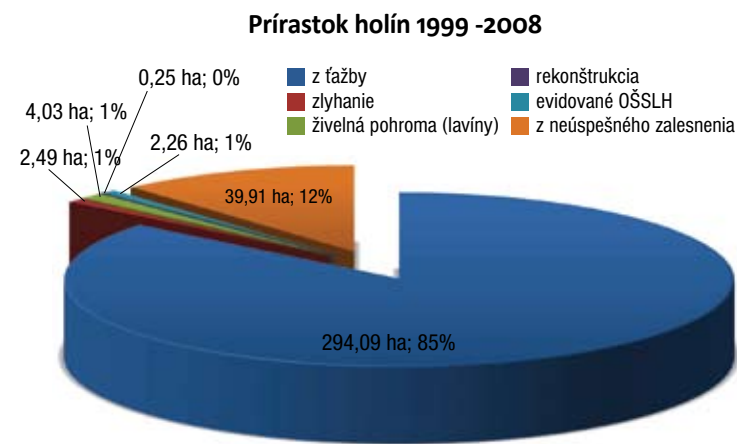
Prírodné zmladenie smreka obyčajného Breziny po clonnom rube

Prírodné zmladenie jedle bielej a smreka obyčajného Breziny

Šetrnou ťažbou materského porastu zachránené prírodné zmladenie na ťažbou odkrytej ploche Tajchy, por.č.306

STAROSTLIVOSŤ O NÁLETY, KULTÚRY A NÁRASTY

Pestovné opatrenia, používané v tejto rastovej fáze, sú diferencované podľa vzniku porastu. Pri vzniku porastu umelou obnovou, spravidla sadbou, hovoríme o rastovej fáze kultúry. Prevládajú v nej pestovné opatrenia, zamerané na zachovanie podľa možnosti všetkých jedincov dreviny. Podporuje sa ich rast a eliminujú sa faktory, ktoré spôsobujú ich poškodenie, alebo hynutie – napr. vyžíňanie buriny, ochrana proti odhryzu zverou náterom repelentmi, oplocovanie.

Pri vzniku porastu prirodzenou obnovou hovoríme o rastovej fáze náletu. Tvoria ho semenáčky zväčša z viacerých semenných úrod a neprevyšuje strednú výšku päťdesiat centimetrov. Vyznačuje sa veľkou početnosťou jedincov a vysokou mortalitou. Nálety nevyžadujú hospodárske opatrenia.

Druhou rastovou fázou náletu je nárast. Pestovateľské zásahy sú zamerané na úpravu drevinovej skladby, zdravotný výber, úpravu hustoty nárastov, odstraňovanie predrastkov a rozrastkov, ako aj zabráneniu vzniku strmých okrajov.

Základnou úlohou lesného hospodára je včas zvoliť správnu intenzitu zásahu tak, aby sa podporilo hlavne vhodné drevinové zloženie a dosiahla sa stabilita porastu.

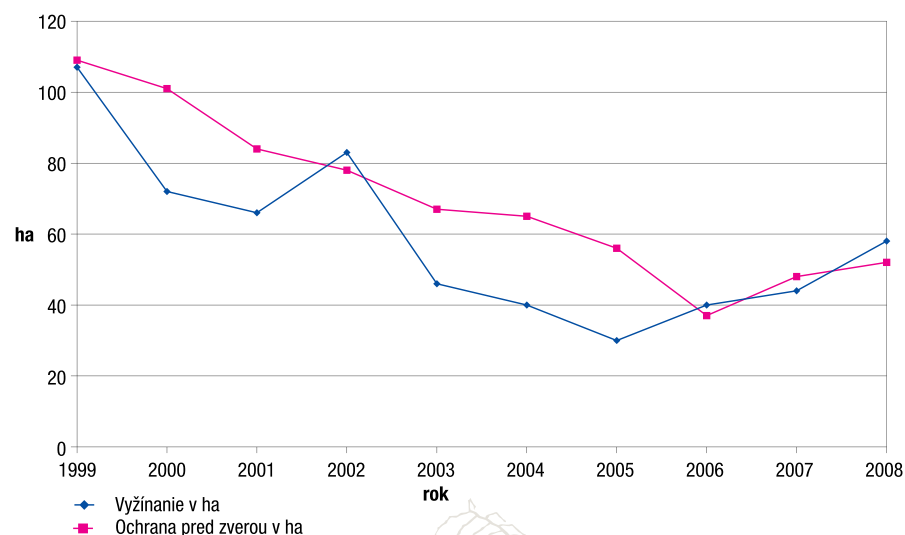

Jedľa biela ošetrená repelentným náterom proti ohryzu zverou

Pri zvýšenom podiele prirodzenej obnovy listnatými drevinami (hlavne buk a javor), treba dodržať hlavné zásady pestovného zásahu: včas, mierne a často.

Z uvedeného grafu vidieť vplyv vysokého podielu prirodzeného zmladenia na znížovanie výmery, na ktorej treba ochraňovať nárasty (mladé lesné porasty) pred burinou a odhryzom zverou.

Ochrana mladých lesných porastov 1999 -2008

VÝCHOVA MLADÍN – PREČISTKY

Mladinou sa rozumie lesný porast, ktorý je väčšinou už zapojený a vyznačuje sa intenzívnym výškovým rastom. Túto rastovú fázu porastu charakterizuje priemerná výška porastu od 1,5 m do priemernej hrúbky meranej v prsnej výške $d_{1,3}$ 5 cm.

Rozlišujeme nasledovné metódy prečistiek: plecí rub, prerezávka a čistka. *Plecie ruby* používame v mladinách, kde popri hlavných drevinách rastú aj prípravné dreviny – breza, osika, rakyta, jarabina, lieska a pod. Dôsledné plecie ruby sa uplatňovali v koncepcii holorubného hospodárskeho spôsobu. Mestské lesy s.r.o. dôsledne používajú hospodársky spôsob podrastový, ktorého výsledkom majú byť diferencované porasty. Preto tieto plevelné dreviny v duchu zvyšovania diverzifikovaného lesného prostredia neodstraňujeme paušálne, ale ponechávame ich v primeranom podiele. *Prerezávky* vykonávame hlavne v rovnorodých smrekových a jedľových mladinách, so zameraním na zníženie hustoty so smerovaním zásahu do podúrovne, s negatívnym výberom. Naším cieľom je zvýšiť ich odolnosť proti abiotickým faktorom, predovšetkým proti snehu, ktorý ako abiotický škodlivý činiteľ je jedným z najväčších poškodzovateľov lesných porastov. *Čistky* uplatňujeme hlavne v mladinách rastového typu buka so zameraním zásahu na úroveň a nad úroveň, s použitím negatívneho výberu.

Opatrenia pri použití čistky možno rozdeliť na dve skupiny – negatívne (čisté bučiny) a pozitívne (zmiešané porasty). Negatívne opatrenia predstavujú odstraňovanie rozrastkov a predrastkov, odstraňovanie poškodených a chorých jedincov, výrazne netvárných úrovňových jedincov a redukovanie nestabilných jedincov. Pritom sila zásahu sa má pohybovať v rozsahu 10 až 20% z počtu jedincov hornej vrstvy. Pozitívne opatrenia predstavujú podporu jedincov málo zastúpenej cieľovej dreviny, ako aj formovanie jej kmeňa a koruny.

Aj pri čistkách mladín sa treba pridržať zásady, že ich musíme vykonať včas, mierne a často. Mladina má odrásť v dokonalom zápoji, horná vrstva má mať vyrovnanú výšku bez predrastlíkov a medzier.

Ročne vykonáme prečistky priemerne na 115 hektároch mladín. Na základe dnes platnej legislatívy lesný hospodár vykonáva zásahy diferencovane. V listnatých porastoch, kde bol predpis zásahu dvakrát v decéniu a prvý zásah bol silnejší, ustupujeme od druhého zásahu. Objem prečistiek naplňame v mladinách vzniknutých po obnove, keď si ich hustota a výškový rast vyžaduje prečistku. V zásahoch sa zameriavame na úroveň a nad úroveň, s odstraňovaním rozrastkov a predrastkov, vrškovaním a krúžkovaním, s uplatnením až troch zásahov v decéniu. Aby sme predišli škodám spôsobeným jeleňou zverou, odrezávame kmienky vo výške okolo jedného metra.

OCHRANA LESNÝCH PORASTOV

je komplex činností, čo chránia porasty pred abiotickými a biotickými škodlivými činiteľmi.

Ochrana pred abiotickými škodlivými činiteľmi, ako je vietor, sneh či námraza, spočíva v obnove porastov odolnými, pôvodnými drevinami a vo vhodne zvolenej starostlivosti o porasty. Hlavným cieľom všetkých opatrení je dostatočne silná koruna pri primeranej

Deformácia smreká tlakom plazivého snehu

hrúbke kmeňa. Túto úlohu naša spoločnosť naplňa vysokým podielom prirodzenej obnovy pôvodnými drevinami a prečistkami metódou včas, mierne a často.

Ochrana pred biotickými škodlivými činiteľmi, medzi ktoré patrí hmyz, huby, zver, požiare a človek.

Súčasný komplex negatívnych faktorov – otepľovanie, dlhé obdobia sucha v jarnom období a gradácia lykožrúta smrekového – výrazne negatívne vplyva na odumieranie rovnorodých smrečín. V lesoch našej spoločnosti evidujeme nízky podiel rovnorodých smrečín. Percentuálny podiel smreká je 19 % a zväčša rastie zmiešaný s listnáčmi. Preto v našej spoločnosti nevznikajú výrazné škody na smrekú, spôsobené lykožrútom. Tiež sa venujeme prevencii – pálime smrekovú haluzinu, prednostne odstraňujeme živé chrobačiare a osádzame v priemere 220 feromónových lapačov. Podporujeme biologickú ochranu prostredníctvom datlovitých druhov vtáctva, a to tým, že ponechávame rásť stromy s dutinami.

Pálenie smrekovej haluziny po obnovnej ťažbe v Cenove

Letecký postrek proti kôrovnici kaukazskej – Košiar

Škody na jedľových mladinách spôsobuje voška kôrovnica kaukazská (*Dreyfusia nordmannianae* Eckst.), hlavne v častiach Košiar, Cenovo, Breziny a Zalámaná. Napadnutie bolo identifikované na zväčša prirodzenom zmladení jedle po jednorazovom odskúšaní mladín odstránením materského porastu. Na ochranu pred týmto škodlivým činiteľom sme vykonali letecký postrek insekticidom, a to dvakrát v rozpätí desiatich rokov. V súčasnosti sa jedľové porasty z tohto napadnutia spamätali.

Výrazné škody spôsobené podkôrnym hmyzom na borovici lesnej vznikali v lokalite Podlavické výmole v rokoch 1995–1997, keď sme dokončovali spracovanie kalamity, vzniknutej v roku 1993 a nespracovanej vtedajším užívateľom. V súčasnosti sa tam škody vyskytujú len sporadicky.

V systéme opatrení biologickej ochrany voči škodlivému hmyzu, naši pracovníci osadili v mestských lesoch 300 vtáčích búdok.

Výraznejšie škody hubovými škodcami sa na území našej spoločnosti nevyskytujú.

Najväčšie škody na lesných porastoch spôsobuje zver. Odhrýzáva terminály všetkých druhov drevín, obhrýza kôru hlavne silne zmladzovaného jaseňa štíhleho, smreka obyčajného a jedle bielej.

Búdky pre hniezdenie vtákov pripravené na osadenie

Náter sadeníc proti ohryzu zverou

V ostatnom čase začala jelenia zver obhrýzať kôru bukových mladín. Naša spoločnosť vynakladá ročne na ochranu proti škodám zverou v priemere 14 000 eur. Investujeme ich do náterov repelentmi, oplocovania kultúr, či okrúcania kmeňov haluzami.

Požiare na území mestských lesov vznikli činnosťou človeka. Všetky boli včas uhasené bez výraznejších škôd na lesných porastoch, okrem lokality nad radvanskou teplárňou, kde požiar v roku 1997 zničil porasty na výmere piatich hektárov, zaradené do kategórie ochranných lesov. Po opätovnom požiari z roku 2006 je lokalita v súčasnosti v štádiu sekundárnej sukcesie s porastom jaseňa, agátu, bazy a vtáčieho zobu. Najviac požiarov sme lokalizovali v miestach intenzívnej návštevnosti, v Laskomerskej doline a na Urpíne.

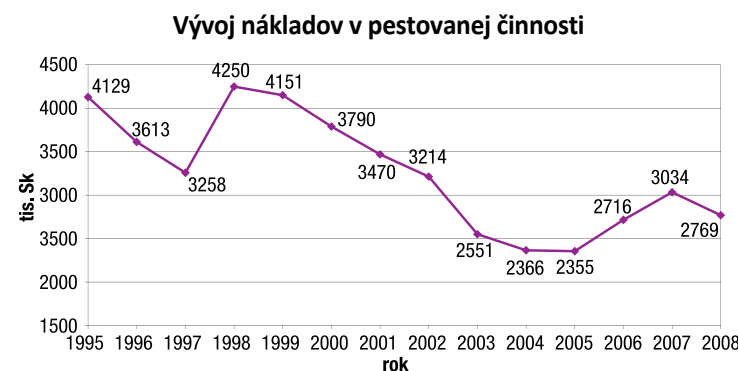
Špecifický požiar sme evidovali v lete roku 2007 v lokalite Lelekovo. Od iskier po poruche brzdiaceho zariadenia železničného vagóna vtedy vzniklo od Lelekova až po železničnú stanicu Uľanka až päť ohnisk požiaru. Požiar sa podarilo uhasiť až po použití špeciálnej cisterny, dopravenej po železnici. Poučné bolo pre nás aj rokovanie o náhrade vzniknutej škody. Mestské lesy s.r.o. mali dokazovať, ktorý vagón železničnej súpravy spôsobil požiar. Každý vagón mal totiž iného majiteľa...

Hasenie požiaru v roku 2006

Človek poškodzuje les najrôznejšími činmi a spôsobmi. Najčastejšou formou je nepovolená výstavba, záber lesných pozemkov a krádeže dreva. Najväčší výskyt nepovolennej výstavby evidujeme v obci Harmanec, kde vyrástli desiatky nepovolených drobných stavieb, v ktorých miestni obyvatelia chovajú hydinu a držia v nich psov. Mestské lesy s.r.o. riešia tento problém od roku 2008 formou nahlásenia výstavby nepovolených drobných stavieb Obecnému úradu Harmanec so žiadosťou o ich odstránenie.

Krádeže dreva sa najčastejšie vyskytujú v lokalite Podlavické výmole, kde miestni Rómovia spôsobujú veľké škody na lesnom poraste nepovoleným vyrubovaním zdravých stromov na palivo.

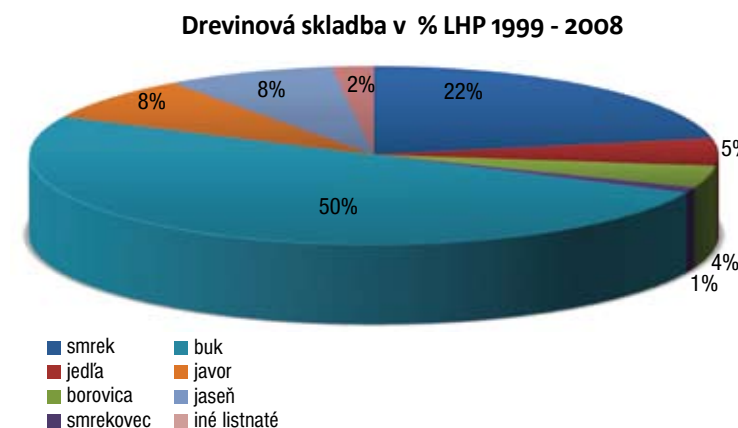
Z uvedenej tabuľky vyplýva neustály trend znižovania nákladov na pestovnú činnosť.

ŤAŽBOVÉ MOŽNOSTI

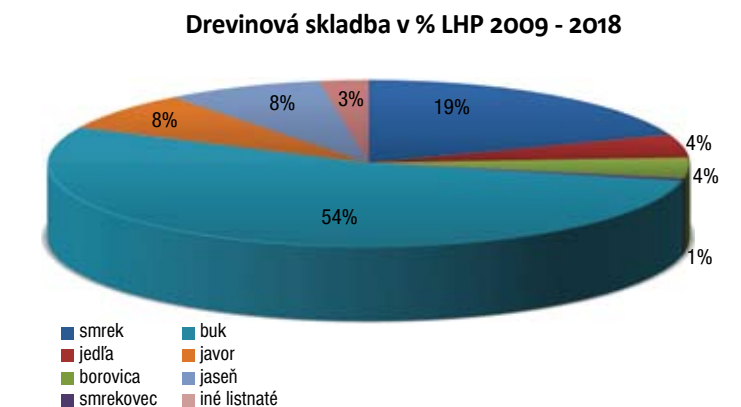
Tržby z predaja drevnej suroviny tvoria v súčasnosti 95 percent hospodárskych príjmov našej firmy. Ťažbové možnosti preto ukazujú na schopnosť plniť si záväzky voči zriaďovateľovi, ako aj starať sa o úspešný chod a rozvoj firmy.

Ťažbové možnosti sa odvíjajú od drevinovej skladby, kvality ťaženého dreva, vekovej štruktúry porastov, zásobovej úrovne, kategórii lesa, záujmov ochrany prírody, ako aj spoločnosti na plnenie mimoprodukčných funkcií lesa, najmä rekreačnej, pôdoochranej a vodoochrannej.

Naša drevinová skladba sa blíži k prirodzenej drevinovej skladbe. Drevinová skladba podľa LHP platného na roky 1999–2008 predstavovala 32 percent ihličnatých drevín (sm 22 %, jd 5 %, bo 4 %, sc 1 %) a 68 percent listnatých drevín (bk 50 %, jh 8 %, js 8 %, ag, br, db, hb, lp, os 2 %).

Drevinová skladba podľa LHP platného na roky 2009–2018 predstavuje 29 percent ihličnatých drevín (sm 19 %, jd 5 %, bo 4 %, sc 1 %) a 71 percent listnatých drevín (bk 53 %, jh 7 %, js 8 %, ag, br, db, hb, lp, os 3 %).

Produkčné možnosti výrazne ovplyvňuje podiel jednotlivých kategórií lesa z celkovej výmery lesných porastov. **Celková výmera** obhospodarovaných lesných porastov v LHP 2009–2018 predstavuje **7 253,16 hektárov**.

Hospodárske lesy – 4 929,19 hektárov. Ich hlavným účelom je produkcia drevnej hmoty. V rokoch 1999–2008 tvorili 64 percent z celkovej výmery lesov spoločnosti. V LHP platnom na roky 2009–2018 stúpila ich výmera na 68 percent, a to na úkor lesov osobitného určenia. Spôsob ich obhospodarovania nie je obmedzený.

Hospodársky les s bežným hospodárením použitím maloplošného clonného rubu Breziny

Ochranné lesy – 1 828,53 hektárov. Sú to lesy na mimoriadne nepriaznivých stanovištiach (389 hektárov), vysokohorské lesy pod hornou hranicou stromovej vegetácie (259 hektárov), lesy nad hornou hranicou stromovej vegetácie s prevládajúcim zastúpením kosodreviny a ostatné lesy s prevažujúcou funkciou ochrany pôdy, s výmerou 1 180 hektárov. V rokoch 1999–2018 tvoria 25 percent výmery mestských lesov a zaberajú dovedna plochu 1 828 hektárov.

Veniec ochranných lesov popod Čerchlu

Ochranné lesy sú tie, ktoré do tejto kategórie zaradil orgán štátnej správy a ktorých funkčné zameranie vyplýva z prírodných podmienok. V ochranných lesoch sa musí hospodáriť tak, aby plnili účel, na ktorý sú určené. Táto kategória zahŕňa porasty, ktorých hlavnou funkciou je chrániť pôdu pod porastom, v prípade vetrolamov aj vedľa porastu, brehovú čiaru, alebo po svahu nižšie položené porasty. Tieto porasty sú akési neoficiálne prírodné rezervácie. V odôvodnených prípadoch treba vhodným spôsobom ťažby zasahovať aj v nich, jednak pre nepriaznivé zmeny životného prostredia, ale aj kvôli nevyhovujúcej štruktúre a drevinovému zloženiu, ako dôsledku nevhodného prístupu v minulosti.

Hlavným cieľom hospodárenia v týchto porastoch nikdy nie je produkcia, ale vytvorenie optimálnych podmienok na trvalé plnenie ochrannej funkcie. Spôsob ich obhospodarovania je prispôbený mimoprodukčným požiadavkám. Cieľom je trvalé zachovanie porastu na lesnom pozemku cez nepretržitú obnovnú dobu. Hospodársky spôsob je účelový.

Lesy osobitného určenia – 495,44 hektárov. Sú to ochranné pásma vodárenských zdrojov I. stupňa, prímestské lesy (187 hektárov) a lesy v chránených územiach (309 hektárov). V rokoch 1999–2008 tvorili 11 percent z výmery bansko-bystrických mestských lesov. V období 2009–2018 predstavujú 7 percent celkovej plochy mestských lesov, čo je 496 hektárov.

Prímestské lesy osobitného určenia Laskomer

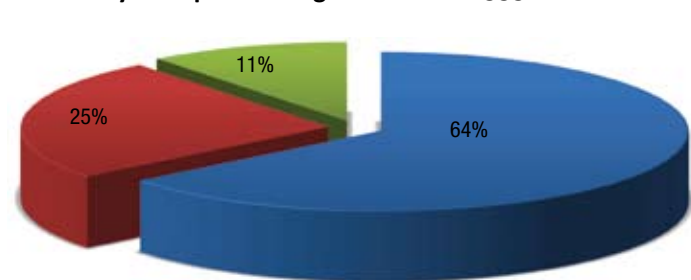

Tetrova hlucháňa ako dôvod ochrany v chránenom areáli Krásno a príľahlých lesoch

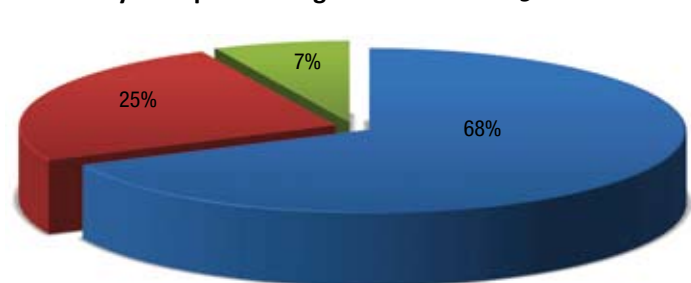
Úbytok výmery lesov osobitného určenia nastal v prímestských lesoch. Dôvodom ich úbytku bolo v minulosti zlé zadefinovanie ich umiestnenia v exponovaných terénoch v blízkosti mesta, kde nebolo možné vykonávať žiadne opatrenia, ktoré by zvýšili ich nádvetnosť obyvateľmi mesta.

Na druhej strane narástla výmera lesov osobitného určenia kvôli ochrane pôvodných biotopov tetrova hlucháňa v časti Krásneho kopca smerom severným a východným od vyhláseného CHA Krásno. Toto územie sa v súčasnosti ťahne od Válovov po hrebeni na Krásny kopec, zahŕňa vyhlásený chránený areál Krásno, prechádza do Túfnej južným smerom, po jednom kilometri sa stáča na sever po hrebeň Čerchle. Tu sa stáča na SZ a pokračuje hrebeňom po sedlo pod Krásnym kopcom a pokračuje popod cestu ponad skalný prah až po Válovy. Chránené biotopy tetrova hlucháňa zaberajú plochu 187,71 hektárov.

Výmera podľa kategórie lesa LHP 1999 - 2008

Výmera podľa kategórie lesa LHP 2009 - 2018

■ hospodárske lesy
■ ochranné lesy
■ lesy osobitného určenia

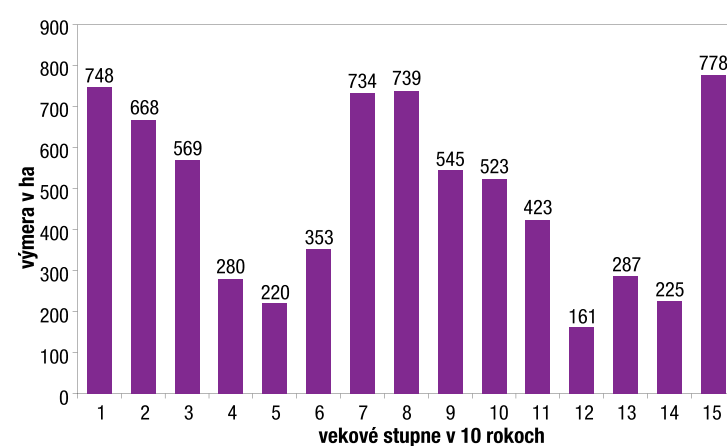
Spôsob obhospodarovania je prispôbený požiadavkám pre ktoré boli lesy osobitného určenia vyhlásené – napríklad v prírodných rezerváciách s 5. stupňom ochrany je zakázaná akákoľvek ťažba.

Zásoba v m³ bez kôry v roku 2009

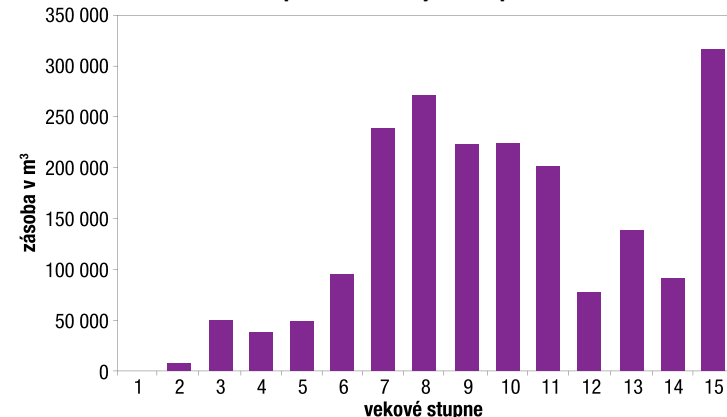
Kategória lesa	H	U	O	Spolu
ihličnatá	488 657	44 668	151 106	684 431
listnatá	843 361	99 742	391 005	1 334 608
zásoba spolu	1,332 518	144 410	542 111	2 019 039

Z uvedenej tabuľky vyplýva, že **pri výmere lesných porastov 7 253,16 hektárov, predstavuje priemerná hektárová zásoba dreva** v lesoch na lesných pozemkoch **278,4 m³**. Pri porovnaní priemernej hektárovej zásoby v Slovenskej republike 283,2 m³ (údaj z Národnej inventarizácie a monitoringu lesov Slovenskej republiky 2005–2006) sú zásoby len o 1,8 percenta nižšie ako sú v SR. Pri vysokom podiele extrémnych terénov je táto zásoba na vysokej úrovni.

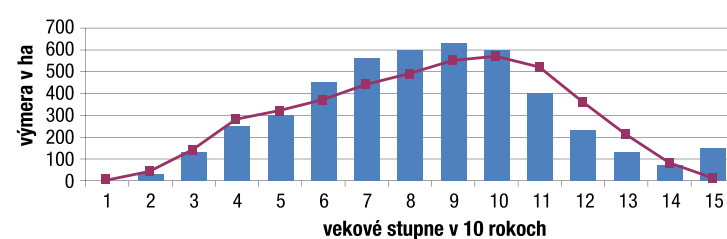
Prehľad skutočných plôch podľa vekových stupňov v ha

Zásoba podľa vekových stupňov

Skutočné a vzorové rozloženie zásoby podľa vekových stupňov v SR

Prameň: Zelená správa MP SR 2007

Zásoba podľa vekových stupňov u Mestských lesov s.r.o. pri porovnaní s krivkou cieľovej zásoby v Slovenskej republike poukazuje na nerovnomerné rozloženie zásob. Zásoby sú vo vysokej úrovni umiestnené v 20- až 30-ročných porastoch a chýbajú v 31- až 60-ročných porastoch, čo sa prejaví v znížení ťažbových možností o štyridsať rokov. Na druhej strane je vysoká zásoba sústredená do veku šesťdesiat a viac rokov, čo umožní v nasledujúcich štyridsiatich až päťdesiatich rokoch vyššie deceniálne predpisy. Vysoký podiel zásob v porastoch nad 120 rokov súvisí s vysokým podielom ochranných porastov v extrémnych terénoch, kde je ťažba dreva vykonávaná v malom objeme.

Ťažbové možnosti sú terénou dostupnosťou výrazne ovplyvnené. Na území Mestských lesov s.r.o. sú územia pre bežné, aj lanovkové systémy, nedostupné. Je to napríklad dolina Rakytovo, Krpcovo, Túfna, hrebeňové partie Hančkov, Za dolinkou, Gažová. Ťažko dostupné sú doliny Nemecké bane a Okružla. Tieto územia na jednej strane obmedzujú užívateľa v ich obhospodarovaní, ale na druhej strane umožňujú zachovať prirodzené lesné spoločenstvá s najmä mimoprodukčnými funkciami lesa.

PREBIERKY – VÝCHOVNÁ ŤAŽBA

Vykonávame ju od priemernej hrúbky porastu meranej v prsnej výške d_{1,3} 10 centimetrov v rastovej fáze porastu žrdkovín, žrdovín a tenkých kmeňovín, keď sa na základe uplatňovania kritérií výberu odstraňujú stromy nežiaducich vlastností tak, aby sa zlepšilo druhové zloženie, rast, kvalita, stabilita a ďalšie funkčné vlastnosti porastu. Dlhodobým výskumom sa potvrdilo, že prebievky neumožňujú podstatne zvýšiť drevnú produkciu. Preto úlohou prebievok nie je maximalizácia zvyšovania objemovej produkcie, ale vytvorenie predpokladov na zvýšenie stability a kvality porastov.

Približovanie drevnej hmoty z výchovnej ťažby koňom na lšťvanke

Ročný podiel prebievok na celkovej ťažbe predstavuje v rokoch 1999 až 2008 1 857 hektárov a 53 728 m³, čo je dvadsať percent z celkovej ťažby. V rokoch 2009 až 2018 to bude 1 381,53 hektárov a 42 809 m³, čo predstavuje 15 percent z celkovej ťažby. Pokles výmery aj sily zásahu spočíva vo vekovej štruktúre a v silnejších zásahoch počas decénia 1999–2008. Mnohé porasty možno ponechať desať rokov bez zásahu. Tento silnejší zásah sme vykonali hlav-

ne v porastoch s vyšším zastúpením listnáčov a vo vyšších vekových stupňoch. Naším cieľom bolo dosiahnuť svetlostný prírastok v posledných deceniách pred vstupom porastov do obnovy.

Základným princípom nášho postupu je pozitívny výber metódou cieľových stromov – pri listnatých porastoch so zásahom do úrovne po vyprofilovaní kvalitného kmeňa a pri ihličnatých porastoch je to hlavne podpora dostatočne dlhej živej koruny kvôli zvýšeniu stability smrekových porastov.

OBNOVNÁ ŤAŽBA

sa vykonáva kvôli obnove porastu. Podľa legislatívy možno použiť hospodársky spôsob podrastový, výberkový, účelový a holorubný.

V súčasnosti, keď je všeobecne podporovaný prírode blízky spôsob obhospodarovania lesného majetku, naša spoločnosť na 99 percent používa podrastový spôsob. Jedno percento holorubného spôsobu používame len v nevyhnutných prípadoch – pri prestarnutých a rozvrátených ihličnatých porastoch.

Ročný podiel obnovnej úmyselnej ťažby na celkovej ťažbe predstavoval v rokoch 1999 až 2008 181 849 m³, čo predstavuje 67 percent z celkovej ťažby. V rokoch 2009 až 2018 to bude 239 242 m³, čo je z celkovej ťažby 85 percent. Nárast podielu obnovnej ťažby v novom decéniu súvisí čiastočne s vyšším podielom starších porastov vstupujúcich do obnovy a vyšším podielom obnovy v ochranných porastoch. Uvedené percento však na konci decénia poklesne pre ušetrenie obnovných ťažieb. Dôvodom bude prednostné spracovanie náhodných ťažieb.

Vyznačovanie obnovnej ťažby v objekte Pro Silva Šípovo, zľava lesník P. Dzurák, pestovateľ Ing. J. Jankov, vedúci poľesia Ing. P. Valent

V minulosti lesníci nemali snahu zasahovať do kategórie ochranných porastov. Dlhé roky prevažovala tendencia ponechávať tieto porasty úplne bez zásahu. Dôvodov bolo viacero, ale hlavným bola neefektívnosť takejto ťažby: vysoké výrobné náklady pri nízkom zisku, určitá pohodlnosť pracovníkov prevádzky a tiež ignorovanie faktu, že emisiami poškodené prestarnuté bukové porasty sa rozvrátia naraz, bez vzniku prirodzených medzier. Takže citlivý zásah hospodára je na rozbehnutie obnovovacích procesov lesného porastu predsa len potrebný.

Clonný rub realizovaný lanovkovou technológiou

Mestské lesy s.r.o Banská Bystrica začali v priebehu decénia 1999 až 2008 zintenzívňovať obhospodarovanie týchto porastov podaním žiadostí o zmenu predpisu – na zvýšenie obnovných ťažieb v ochranných porastoch. Naším cieľom bolo dosiahnuť proces obnovy v prestarnutých porastoch.

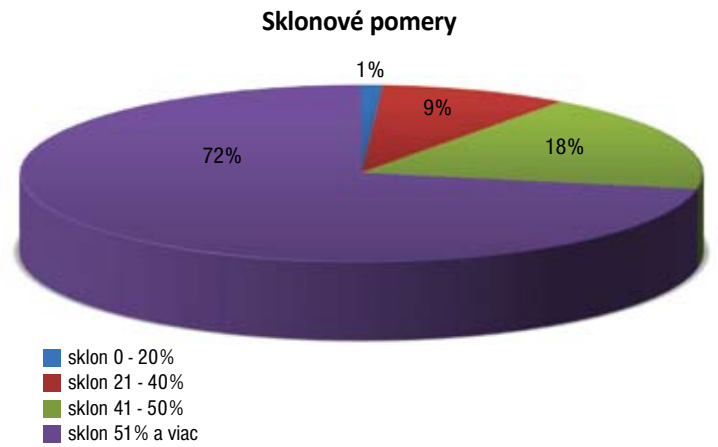
Pri pôvodnom predpise 7 306 m³, sme úmyselne vyťažili 8 379 m³ a náhodnou ťažbou 3 262 m³. V novom decéniu na výmere 1 828,53 hektárov ochranných porastov je predpis obnovnej ťažby 20 201 m³. Pôjde o zásahy formou účelových výberov a podrastový hospodársky spôsob.

TECHNOLÓGIE ŤAŽBY

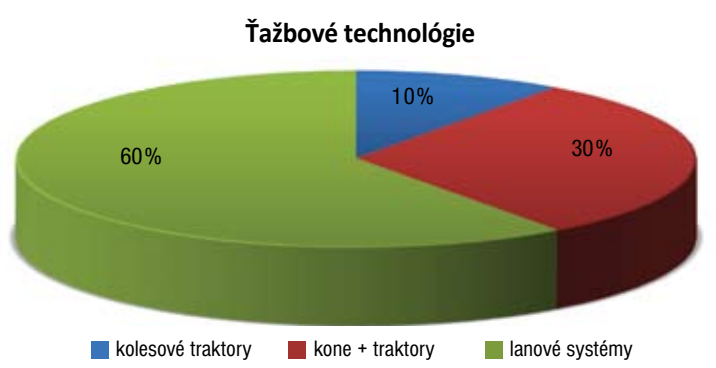
Mestské lesy Banská Bystrica, podobne ako na pestovnú činnosť, aj na ťažbu dreva podpisujú kontrakty so živnostníkmi. Počas jestvovania firmy sa vyprofilovali stabilné ťažbové partie, ktoré vedú Ing. Pavol Dlhoš, Jozef Kekelák, Vladimír Kekelák, František Kafún, Štefan Holbík, Vendelín Kurák a Ján Kurák.

Základným činiteľom, čo ovplyvňuje použité technológie, je sklon terénu v jednotlivých lokalitách ťažby. Sklon terénu v percentách výmery:

- sklon 0–20 % je 1%
- sklon 21–40 % je 9%
- sklon 41–50 % je 18%
- sklon 51% a viac je 72%

Používané ťažbové technológie sú pri komplexnej výrobe od ťažby, približovania a manipulácie, nasledovné: 10 percent traktory, 30 percent kombinácia kone a traktor, 60 percent lanovky.

LKT 120 použitý pri odťahovaní od lanovky Čabradský jarok

Pri objeme komplexne približeného dreva na odvozné miesto s podielom 60 percent lanovými systémami, dosahujeme v roku 2009 priemerné náklady na 1 m³ za drevo na odvoznom mieste 18,26 € (550 Sk) za m³. Pritom priemerná cena na Slovensku sa pohybuje okolo 14,27 € (430 Sk) za m³. Ochrana pôdneho krytu je dôležitejšia ako spomínaný rozdiel 3,30 € (100 Sk) a viac za m³. Preto by štát mal finančne podporovať obhospodarovateľov lesa a prispievať na používanie lanových systémov. Lanovky sú šetrné voči životnému prostrediu, ich využívaním sa ochraňuje pôdny kryt, spôsobujú len minimálne škody na prirodzenom zmladení, ale, čo je tiež veľmi dôležité, spĺňajú ergonomické a bezpečnostné normy aj voči obsluhujúcemu personálu lesných robotníkov.

VLU 4 pri približovaní z výchovnej ťažby v Rakytove

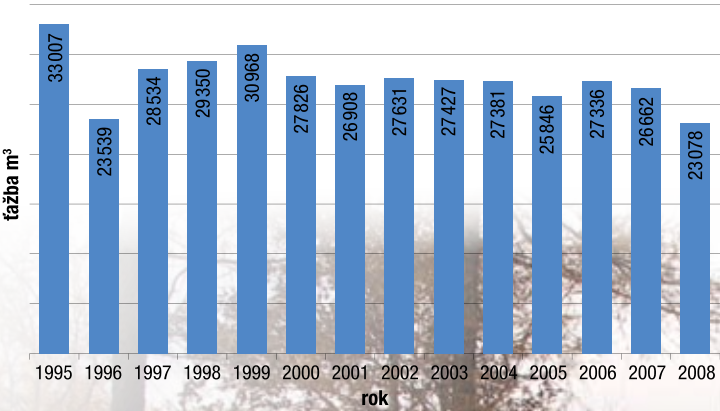
Objem ťažby za obdobie 1999–2008					
Druh ťažby		plocha v hektároch	Ihličnaté v m³	Listnaté v m³	Spolu v m³
Predpis z LHP	Obnovná	497,47	79 273	144 705	223 978
	Výchovná do 50 rokov	647,38	4 125	7 527	11 652
	Výchovná nad 50 rokov	1 273,58	11 057	25 364	36 421
	Celkom	-	94 455	177 596	272 051
Vyťažené celkom	Obnovná úmyselná	389,68	61 274	120 575	181 849
	Náhodná v rubných porastoch	30,99	8 775	5 374	14 149
	Náhodná v predrubných porastoch so zalesňovacou povinnosťou	4,98	506	1 153	1 659
	Mimoriadna	1,86	341	358	699
	Obnovná ťažba spolu	427,51	70 895	127 461	198 356
	Výchovná úmyselná do 50 rokov	643	3791	11 158	14 949
	Náhodná v predrubných porastoch do 50 rokov bez zalesňovacej povinnosti	0	522	157	679
	Výchovná ťažba do 50 rokov spolu	643	4 312	11 315	15 628
	Výchovná úmyselná nad 50 rokov	1 208,04	7 257	31 522	38 779
	Náhodná v predrubných porastoch nad 50 rokov bez zalesňovacej povinnosti	6,3	7 034	11 268	18 302
	Výchovná ťažba nad 50 rokov spolu	1 214,34	14 291	42 790	57 081
	Úmyselná ťažba spolu	-	72 662	163 613	236 275
	Náhodná ťažba spolu	-	16 836	17 953	34 789
Ťažba spolu		-	89 499	181 566	271 065

Lanovka Syncrofalke v Bystrickej doline

Drevinová skladba ťažby deceniálneho etátu na roky 1999 až 2008 je nasledovná: ihličnaté dreviny 35 percent, listnaté dreviny 65 percent. Podiel náhodnej ťažby z celkovej ťažby za obdobie rokov 1999 až 2008 bol 13 percent. V porovnaní so slovenským priemerom 70 percent a viac, je to veľmi malý podiel náhodnej ťažby.

Vývoj ťažby

Vývoj ťažieb poukazuje na celkovú vyrovnanosť ťažieb okrem rokov 1995 až 1999 a roku 2008. V roku 1995 Mestské lesy s.r.o. spracovali náhodnú ťažbu nespracovanú predchádzajúcim užívateľom z roku 1993. Išlo zväčša o sústredenú snehovú kalamitu s väčším objemom kubických metrov. V roku 1996 firma pokračovala v spracovaní náhodnej ťažby, hlavne kôrovcevej, ale už roztrúsenej, s menším objemom kubických metrov. V rokoch 1997 a 1998 začala firma s plánovanou ťažbou podľa LHP so zameraním sa hlavne na výchovné ťažby. V roku 1999 bol prvý rok platnosti nového LHP. Ten umožnil začať s ťažbou obnovných porastov, ktoré neboli ťažené už štyri a viac rokov kvôli spracovaniu kalamity. Nasleduje vyrovnané obdobie až do roku 2008, keď v dôsledku celosvetovej krízy došlo k prepadu cien dreva, a tým aj k výraznejšiemu zníženiu objemu ťaženého dreva.

Lanovka Koller K500 v obnovnej ťažbe v Cenove

Vývoj ťažieb v nasledujúcich desaťročiach v m³ hrubiny bez kôry

Obdobie platnosti LHP	druh ťažby	Lesný celok Harmanec			Lesný celok Uľanka			Spolu Mestské lesy s.r.o		
		ihličnatá	listnatá	spolu	ihličnatá	listnatá	spolu	ihličnatá	listnatá	spolu
2009 -2018	obnovná	20 622	75 793	96 415	62 507	80 320	142 827	83 129	156 113	239 242
	výchovná	5 673	11 173	16 846	6 096	19 867	25 963	11 769	31 040	42 809
	celkom	26 295	86 966	113 261	68 603	100 187	168 790	94 898	187 153	282 051
2019 -2028	obnovná	26 960	77 170	104 130	57 710	73 442	131 152	84 670	150 612	235 282
	výchovná	6 632	8 523	15 155	3 895	13 856	17 751	10 527	22 379	32 906
	celkom	33 592	85 693	119 285	61 605	87 298	148 903	95 197	172 991	268 188
2029 -2038	obnovná	32 458	79 285	111 743	62 361	86 496	148 857	94 819	165 781	260 600
	výchovná	7 800	8 592	16 392	3 547	11 245	14 792	11 347	19 837	31 184
	celkom	40 258	87 877	128 135	65 908	97 741	163 649	106 166	185 618	291 784
2039 -2048	obnovná	39 439	85 791	125 230	68 475	107 289	175 764	107 914	193 080	300 994
	výchovná	8 151	9 963	18 114	3 499	11 404	14 903	11 650	21 367	33 017
	celkom	47 590	95 754	143 344	71 974	118 693	190 667	119 564	214 447	334 011
2049 -2058	obnovná	39 540	78 579	118 119	66 729	113 232	179 961	106 269	191 811	298 080
	výchovná	7 610	10 601	18 211	3 945	13 966	17 911	11 555	24 567	36 122
	celkom	47 150	89 180	136 330	70 674	127 198	197 872	117 824	216 378	334 202

Z uvedenej tabuľky vyplýva nárast obnovných možností v ďalších decéniách. Treba si ale uvedomiť, že dobrý lesný hospodár sa má postarať o trvalosť a rovnomernosť produkcie. Číže keď si uvedomíme, že po týchto desaťročiach hojnosti nastanú desaťročia nedostatku (pozri analýzu pri rozložení zásoby podľa vekových stupňov), treba ťažiť rozvážne. Podľa doterajších skúseností postačuje na rovnomerný vývoj ťažiť deceniálne, teda počas desiatich rokov, 270 až 290 tisíc kubických metrov dreva.

Pracovníci Národného lesníckeho centra Zvolen v roku 2009 vykonali „Výberovú inventarizáciu lesa“ v časti Lesného celku Mestské lesy Banská Bystrica–Uľanka, s výmerou 2 880 hektárov. Inventarizáciu vykonali na sieti 722 monitorovacích plôch priamymi meraniami, spočítavaním a identifikáciou. Zisťovali a vyhodnocovali sklon a expozíciu terénu, vertikálnu výstavbu porastu, stupeň zápoja, zakmenenie, poškodenie porastu, pestovný stav porastu, parametre stromov a mnohé ďalšie charakteristiky.

Pri inventarizácii zistili veľmi zaujímavé údaje, okrem iného aj to, že maximálna hrúbka buka lesného, meraná vo výške 1,3 metra je 110 centimetrov, maximálna výška smreka obyčajného 48,10 metrov, jedle bielej 47,5 metrov, maximálny objem buka lesného je 17,97 m³. Veľmi zaujímavým zistením je priemerná zásoba ležiacej hrubiny: 31,2 m³ na jeden hektár.

Zdravotný stav je hodnotený nasledovne: zdravý porast je na 91,41 percent monitorovanej plochy, stredne poškodený zaberá 7,34 percent plochy a silno poškodený 1,11 percent plochy.

Všetky tieto údaje dokazujú dodržiavanie zásad prírode blízkeho obhospodarovania lesa pre zvyšovanie biodiverzity lesného prostredia.

EVIDENCIA VÝROBY

Mestské lesy s.r.o. vedú evidenciu výroby podľa platných zákonov. Po prevzatí užívania lesného majetku v roku 1995 bolo potrebné vykonať ručnú evidenciu, ktorú postupne prostredníctvom softvéru firmy Loula previedli do počítačovej formy v systéme DOS. V dôsledku malej prispôbovosti tohto softvéru a nepružnosti firmy, prešli mestské lesy v roku 1998 na softvér firmy Foresta Sk s názvom LHKE v systéme Windows. Do roku 2006 vystavovali výrobné doklady vedúci lesných obvodov a údaje do počítača vkladal vedúci poľesia v oblasti ťažbovej činnosti a pestovný technik pre pestovnú činnosť. V roku 2006 prešla povinnosť vkladat údaje do počítačového systému na vedúcich lesných obvodov s výstupom dodacieho listu, ktorý slúži ako podklad na vystavenie faktúr dodávateľom služieb.

Po skončení účtovného obdobia (kalendárneho roka), sa evidencia uzavrie a vyhotovia sa koncoročné sumáre: L144 – sumárne údaje za lesné celky, L146 – výkaz hospodárskych opatrení podľa dielcov, L116 – hlásenie o výskyte škodlivých činiteľov a hlásenie spracovania kalamity. Tie sa potom zašlú orgánom štátnej správy – Obvodnému lesnému úradu, Národnému lesníckemu centru, Lesoprojektu a Lesníckej ochrannárskej službe.

Do obrysovej mapy sa zakreslia odkryté plochy ťažbou a do knihy lesnej hospodárskej evidencie sa zapisujú hospodárske opatrenia podľa dielcov.

AKTIVITY PRO SILVA

Mestské lesy s.r.o. Banská Bystrica sa hlásia k zásadám a princípom hnutia Pro Silva, ktoré podporuje trvalé zachovanie lesných ekosystémov, schopných rovnakou mierou plniť hospodárske a environmentálne funkcie.

V zmysle zásad trvalosti lesa a plnenia všetkých jeho funkcií, hnutie Pro Silva zdôrazňuje plnenie štyroch základných funkcií: prírodnú, ochrannú, produkčnú a kultúrnu.

Vytvorenie vhodných podmienok na plnenie prírodnej funkcie lesa, je nevyhnutným predpokladom fungovania ochranných, produkčných a kultúrnych funkcií lesov. Dosahuje sa ochranou, respektíve obnovením prirodzenej pôdnej sily a štruktúry pôdy, ochranou prírodných lesných spoločenstiev, stanovištné pôvodných a zriedkavých, resp. ohrozených druhov drevín, ochranou pôdy pred eróziou, ochranou a zlepšením lesnej klímy a jej vplyvu na okolité prostredie.

Pro Silva uvažuje so stálou funkčnosťou lesných ekosystémov ako základom a predpokladom ekonomickej stálosti v hospodárskom lese. Súčasne v zmysle definovanej stálosti je možná rovnomerná a optimálna produkčná funkcia, ak ostane zachovaná ochranná funkcia lesa.

S ohľadom na zásadu stálosti lesa, sú podstatné tieto ciele jeho produkčnej funkcie:

- Udržanie produkčnej sily pôdy
- Zabezpečenie kontinuity medzi lesom a produkciou dreva
- Udržanie prírodných cyklov energie a živín

Pro Silva uznáva rastúci význam lesa pre psychickú a fyzickú regeneráciu človeka, zvlášť v husto obývaných častiach Európy.

Jedným z podstatných cieľov lesného hospodárstva podľa zásad Pro Silva je udržanie a zachovanie všetkých hodnôt lesa, zvlášť vo vzťahu k spoločnosti, a tiež jeho prirodzených hodnôt. V tomto úsilí je k dispozícii celé spektrum organizmov a foriem vyskytujúcich sa v lesných ekosystémoch, pričom cieľom je zachovanie a podpora nárastu druhej diverzity.

Mestské lesy s.r.o. v duchu týchto zásad založili v lokalite Šípovo na výmere 118,79 hektárov objekt Pro Silva na Lesnom celku Mestské lesy Banská Bystrica–Uľanka, Lesný hospodársky celok Banská Bystrica. Lokalizácia: lesná oblasť Starohorské vrchy, zemepisné súradnice N 48° 46', E 19° 07'. Rozpätie nadmorskej výšky 400 až 825 m. n. m., prevládajúca expozícia JV, priemerný sklon 50 %, klimatická oblasť mierne teplá, s priemernou ročnou teplotou 6,8 °C a s priemernými ročnými zrážkami 1 045 mm. Geologické podložie vápenec s prevládajúcim pôdnym typom rendzina. Zastúpenie drevín: Bk 55 %, js 10 %, jh 12 %, jm 0,10 %, bh 0,3 %, hb 0,4 %, sm 13%, jd 4%, bo 5%, tx 0,2 %. Zásoba dreva v m³ bez kôry: ihličnatá 7 582 m³, listnatá 28 718 m³, spolu 36 300 m³. Priemerná zásoba na hektár: 253 m³.

Označenie dielcov podľa lesného hospodárskeho plánu 1999–2008: 1149 a 00, 1148 00, 1151 00, 1157, 1158, 1155, 1154, 1150 B, 1150 a, 1150 C

ZÁMER NA VYTvorenie OBJEKTU PRO SILVA ŠÍPOVO

V roku 1993 bola v lokalite Šípovo roztrúsená vetrová kalamita, následkom ktorej sa najmä v porastoch s vekom nad osemdesiat rokov vplyvom zníženia zakmenenia odštartovala prirodzená obnova. Preto sme začali vykonávať obnovnú ťažbu. Zámerom v obnovovaných porastoch je dosiahnutie maximálneho podielu prirodzenej obnovy. V poslednom decéniu prirodzené zmladenie dosahovalo hodnoty až do 100 percent, pričom dopĺňovanie borovicou a smrekovcom bolo buď zničené zverou, alebo potlačené prirodzeným zmladením buka, javora a jaseňa. Materský porast je geneticky nekvalitný, preto pri clonných ruboch nie je možné využiť koncepciu prírastkového hospodárstva. Napriek tomu sa budú pri clonných ruboch podporovať najkvalitnejšie jedince buka a vzácnych listnáčov, najmä jaseňa, javora a jarabiny brekyne. Pri ťažbe sa budú používať šetrné technológie –

Tis obyčajný v por. č. 1157, Šípovo

smerová stínka, približovanie koňmi a lanovkovými systémami, využívanie existujúcich približovacích ciest a liniek, minimálny vjazd traktormi do porastu. Mladiny na doruboch je potrebné vychovávať zásadou „včas, mierne a častejšie“, keďže vznikali z geneticky nekvalitných materských jedincov. Odstraňovať budeme najmä nekvalitné netvárne jedince, dvojaky, predrastlíky, výmladky a drevinovo nevhodné jedince.

Pri výchovných ťažbách budeme postupovať úrovňovými zásahmi metódou cieľových stromov bez ich vyznačenia. Vyznačovanie cieľových stromov je vzhľadom na veľkosť plochy navrhovanej na prebierky finančne veľmi náročné a predpokladá sa, že lesník pri vyznačovaní prebierok je schopný kvalifikovane posúdiť, či ide o cieľový strom. Intenzitu zásahu je potrebné zvýšiť zo súčasných 10 percent na 15 až 20 percent, keďže doteraz navrhovaná intenzita nebola postačujúca na vykonávanie kvalitných úrovňových prebierok. V porastoch sa budú používať šetrné približovacie technológie s využitím koní a lanoviek. Pri použití lanovkových systémov bude potrebné zahustiť sieť približovacích liniek.

Prirodzené zmladenie po dorube v por. 1157

Špecifikom lokality Šípovo je výskyt vzácnnej a chránenej dreviny – tisa obyčajného. Preto pri všetkých pestovných a ťažbových zásahoch budeme klásť dôraz na zachovanie a zlepšovanie stavu existujúcej populácie tejto dreviny. Pri clonných ruboch budeme v okolí tisov podporovať spodnú etáž, aby pri dorube jedince tisa neboli vystavené priamemu slnečnému žiareniu a aby ich ponechaná spodná etáž tienila. Pri doruboch, kde v blízkosti tisov neexistuje spodná etáž, ktorá by ich pred priamym slnečným žiarením chránila, budeme ponechávať kvôli tieneniu aj jedince z hornej etáže. Smerovú stínku usmerníme tak, aby škody na tisoch boli minimálne. Na záchranu tisového zmladenia, ktoré je obzvlášť atakované jeleňou zverou, sme experimentálne vytvorili oplôtky menších rozmerov. V prípade jeho osvedčenia vybudujeme aj ďalšie podobné oplôtky.

Oplôtky na ochranu tisového zmladenia

V prebierkových porastoch sa taktiež budeme zameriavať na minimálne poškodenie tisov pri výchovných ťažbách a približovaní. Výchovnými zásahmi sa budeme usilovať o zlepšenie svetelných pomerov tejto dreviny, čím je možné zvýšiť prírastok, udržať plodivosť a tým vytvoriť podmienky na zmladzovanie.

Starostlivosť o mladé lesné porasty bude zúžená len na nevyhnutné doplnenie nezmladených, alebo pri ťažbe poškodených miest a čistky budeme vykonávať v zmysle zásad včas, mierne a často.

Viacročný semenáčik tisu obyčajného zachránený v oplôtku

Pohľad na oblasť Pro Silva v Šípe pomocou aplikácie Google Maps

CERTIFIKÁCIA

Mestské lesy s.r.o. Banská Bystrica sa stotožňujú s filozofiou trvalo udržateľného obhospodarovania lesov, a preto sa prihlásili na certifikáciu lesného majetku prostredníctvom certifikačnej schémy PEFC v roku 2003. PEFC bol založený v roku 1999 na podnet súkromných vlastníkov lesov. Rada PEFC má sídlo v Luxemburgu.

Hlavným cieľom je podpora trvalo udržateľného obhospodarovania lesov prostredníctvom certifikácie nezávislou organizáciou. Trvalo udržateľné obhospodarovanie lesov je založené na environmentálne a sociálne prínosnom a ekonomicky životaschopnom obhospodarovaní lesov pre súčasné a budúce generácie.

Z celkovej rozlohy certifikovaných lesov vo svete sú dve tretiny certifikované schémami, ktoré sú súčasťou PEFC, čím sa PEFC stal globálne najväčším zdrojom certifikovanej drevnej suroviny. Výmera PEFC certifikovaných lesov k 31. aprílu 2009 dosiahla 211 491 036 hektárov. V Slovenskej republike je PEFC certifikovaných lesov 1,220 576 hektárov lesa.

Pristúpením k certifikácii lesov sa každý účastník certifikačného procesu – vlastník alebo užívateľ lesa – zaväzuje, že užívané lesné zdroje bude obhospodarovávať trvalo udržateľne, s cieľom neustáleho zlepšovania ich kvality. Znamená to, že pre plnenie rámcových záväzkov kritérií Slovenského systému certifikácie lesov musí mať vypracované a udržiavané – schválené štatutárnym orgánom, priebežne aktualizované, identifikovateľné a archivované – riadiace dokumenty a záznamy.

Rámcové záväzky Mestských lesov s.r.o. Banská Bystrica k Trvalo udržateľnému obhospodarovaniu lesov (TUOL) podľa Slovenského systému certifikácie lesov (PEFC).

Mestské lesy s.r.o. Banská Bystrica sa zaväzujú plniť ustanovenia nasledovných kritérií pre naplnenie zásad TUOL podľa Slovenského systému certifikácie lesov (PEFC):

Kritérium 1: Zachovanie a primeraný rozvoj lesných zdrojov a ich príspevku do globálneho kolobehu uhlíka.

Dodržiavať právne normy Slovenskej republiky, najmä vo väzbe na životné prostredie, zamestnancov a bezpečnosť práce. Obhospodarovávať lesy podľa lesných hospodárskych plánov. Udržať existujúcu

tujúcu výmery lesov. Zvyšovať zásoby porastov uplatňovaním stanovišťa najvhodnejších, prírode blízkych hospodárskych spôsobov. Účelne pristupovať k zalesňovaniu spustnutých poľnohospodárskych pozemkov a iných lesných plôch.

Kritérium 2: Zachovanie zdravia a vitality lesných ekosystémov

Pravidelný monitoring zdravotného stavu lesa. Využívať postupy integrovanej ochrany lesov pri udržaní a zlepšovaní ich zdravotného stavu a vitality. Uprednostňovať ekologicky akceptovateľné metódy potláčania biotických škodcov (biologické, biotechnické a iné) pred používaním pesticídov. Znižovať ekologické a ekonomické škody včasným odstraňovaním kalamít. Znižovať možné riziká vzniku požiarov. Minimalizovať podmienky na znečisťovanie pôd ropnými produktmi a vytváranie nelegálnych skládok odpadov.

Kritérium 3: Zachovanie a podpora produkčnej funkcie lesov

Rovnomerne a včas odčerpávať zásoby porastov (objem ťažby) do výšky objektívne stanoveného ťažbového ukazovateľa. Používať environmentálne vhodné technológie, minimalizujúce poškodenie pôdy a porastov. Udržať a zlepšovať stav dopravnej infraštruktúry. Regulovať zber nedrevných produktov lesa v prospech ich racionálneho a dlhodobého využívania verejnosťou.

Mladina v roku odkrytia po použití ťažbovej technológie kôň a traktor na Javore

Kritérium 4: Zachovanie, ochrana a primeraný rozvoj biologickej diverzity lesných ekosystémov

Uprednostňovať provenienčne vhodnú prirodzenú obnovu lesa, pre zalesňovanie používať reprodukčný materiál pôvodných miestnych drevín s vysokou genetickou hodnotou. Pestovateľské opatrenia orientovať na vytváranie horizontálnej, vertikálnej a druhovej rôznorodosti porastov. Zachovávať pôvodné lesné porasty alebo ich časti s fungujúcimi autoregulačnými procesmi.

Podporovať existujúcu biologickú diverzitu ponechaním stojaceho alebo ležiaceho mŕtveho dreva a bŕtlavých stromov v takom množstve a rozmiestnení, aby nemali nepriaznivý vplyv na zdravotný stav a stabilitu lesa.

Revitalizovať a chrániť vzácne biotopy s výskytom vzácných druhov rastlín a živočíchov, prameniská, mokrade, skalné formácie, rokliny.

Pri vykonávaní technických operácií akceptovať podmienky miestneho územného systému ekologickej stability.

Ponechaný suchár borovice lesnej na Lackove

Kritérium 5: Zachovanie a primeraný rozvoj ochranných funkcií lesov, najmä pôdoochrannej a vodoochrannej

Udržiavať trvalé pokrytie plôch plniacich pôdoochranné a vodoochranné funkcie lesov. Dodržiavať osobitný režim obhospodarovania vodohospodársky dôležitých lesov. Udržiavať prietoknosť bystrinných tokov a funkčnosť brehových porastov. Udržiavať v prevádzky schopnom stave telesá, pozdĺžne a priečne odvodňovacie zariadenia lesných ciest a zväznic a objekty lesnícko-technických meliorácií.

Chrániť porasty pred zhutňovaním pôdy, vykonávať poťažbovú asanáciu koľají a rýh, spôsobených pohybom strojov a nákladu.

Ochranné lesy

Kritérium 6: Zachovanie ostatných sociálno-ekonomických funkcií a podmienok

Viesť register majetko-právnych a vlastníckych listín a iných podkladov k užívanému majetku. Udržiavať v teréne identifikovateľnú majetko-právnu hranicu. Vytvárať štandardné pracovné podmienky a starať sa o odborný rast zamestnancov a kontraktantov. Systematicky riadiť proces bezpečnosti a ochrany zdravia pri výkone lesníckych činností. Sprístupniť verejnosti vhodné lesné porasty na účely rekreácie, oddychu, zotavenia, športového a kultúrneho využitia sa.

LESOPARKY MESTA BANSKÁ BYSTRICA

Každá mestská samospráva, pokiaľ má záujem na tom, aby život v meste dosahoval kvalitný životný štandard, musí okrem množstva iných úloh vytvoriť aj podmienky na odpočinok občanov v príjemnom a zdravom prírodnom prostredí. Vhodným priestorom na relax a športovo-rekreačné aktivity sú lesoparky.

Mesto Banská Bystrica v schválenom územnom pláne z roku 1976 stanovilo rozsah budovania lesoparkov mesta. Z územného plánu mesta Banská Bystrica vyplývajú úlohy, zapracované do generálneho plánu lesného parku Banská Bystrica a prepracované v Bioprojekte prímestských lesov, vyhotovenom pri obnove Lesného hospodárskeho plánu v roku 1999.

V období rokov 1976 až 1995 v mestskom lesoparku nič nepribudlo, iba boli udržiavané existujúce turistické chodníky. V roku 1996 vznikol

LESOPARK LASKOMER-PODLAVICE

so zámerom poskytnúť obyvateľom priľahlých častí mesta možnosti športového relaxu, grilovania, opekania a prechádzok. Počas nasledujúcich dvoch-troch rokov došlo k značnému poškodzovaniu vybavenia lesoparku. Nedisciplinovaní návštevníci zničili športové zariadenia, rozkradli smetné koše, hojdačky a zničili všetky informačné tabule k športovým aktivitám.

Návštevníci lesoparku dokázateľne zapríčinili vznik troch požiarov, odpadkami znečisťovali celý priestor lesoparku a nepovoleným výrubom stromov na kúrenie značne poškodzovali priľahlé lesné porasty.

Stav podľa tabuľky:

Zariadenie	vybudované	zničené	opravené	zostáva
tabuľa veľká	3	1	0	2
tabuľa malá	4	4	0	0
lavičky	14	10	8	12
stoly	7	5	4	6
športové zariadenia	5	5	-	0
odpadkové koše	4	4	-	0
prístrešok	5	1	1	5
schody	1	1	1	1
chodníky (v m)	3 560	-	-	3 560
ohnisko	4	-	-	4

Smerovník turistického značenia v Laskomerskej doline

V rokoch 1996 až 2007 sme zariadenia lesoparku dali do poriadku, opravili a vymenili sme poškodené lavičky, stoly, prístrešky, inštalovali sme detské hojdačky, vymenili sme drevené schody pod elektroodom. Každý rok sme upravovali turistické chodníky a čistili sme ich od lístia i napadaných stromov.

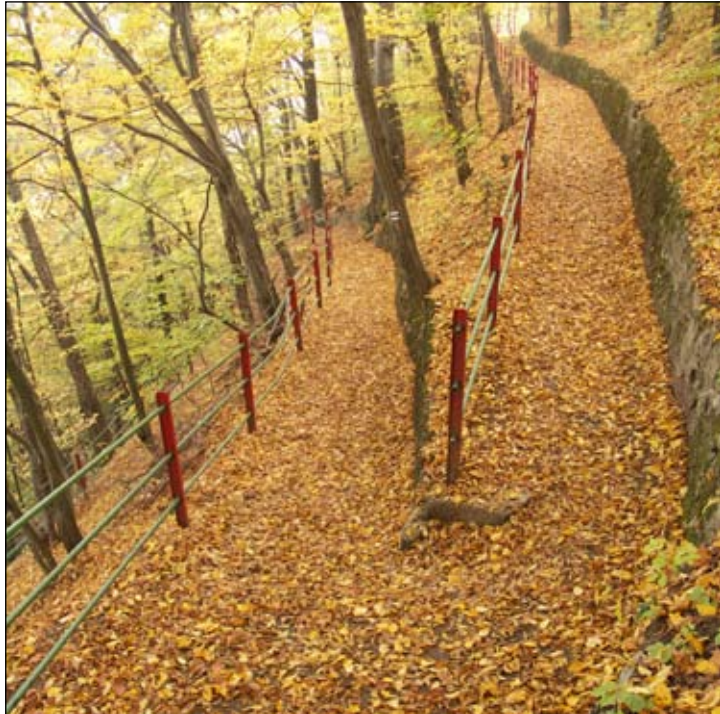
Pravidelne sme odstraňovali odpadky z okolia lavičiek a prístreškov. V roku 2007 sme pri čistení lesoparku začali spolupracovať s banskobystrickými školami, a to so Základnou školou na Moskovskej ulici a s Gymnáziom Andreja Sládkoviča.

V roku 2007 vznikla Urbárska pozemková spoločnosť Podlavice, ktorá vlastní lesné pozemky na území lesoparku Laskomer–Podlavice. Budúcnosť jeho ďalšieho zveľaďovania a údržby bude preto závisieť od súhlasu urbárov. V prípade ich odmietavého stanoviska bude potrebné zamerať pozornosť na budovanie lesoparku v tých lesných priestoroch, ktoré výhradne vlastní mesto Banská Bystrica.

LESOPARK URPÍN

Nové zariadenia v tomto lesoparku nepribudli. Zrekonštruovali sme však chodník od malej železničnej stanice ku Kalvárii. Spevnili sme oporné múry, vymenili a natreli zábradlie, vyrúbali nebezpečné stromy. Chodník je v súčasnej dobe vo veľmi zlom stave a potreboval by generálnu rekonštrukciu. Každoročne čistíme chodníky od odpadkov, smetí, lístia, konárov a napadaných stromov. Aj tu sa nám pri čistení lesoparku osvedčila spolupráca so Základnou školou Bakossova a Gymnáziom Andreja Sládkoviča.

V roku 2006 sme do čistenia chodníkov lesoparku v rámci aktivačných prác zapojili nezamestnaných. Ich produktivitu práce sme vyhodnotili zhruba na tridsať percent. Viac stálo náradie, ktoré sa nám už nikdy do inventára nevrátilo. Preto sme spoluprácu s nezamestnanými ukončili.

Chodník Urpín

LESOPARK STARÁ KOPA

Jediné zariadenie v tomto lesoparku sme vybudovali na kóte 713 – Stará kopa, pri štartovacej dráhe paraglidistov a rogalistov. Osadili sme tam dve lavice, stôl a prístrešok, ktorý sme previezli z lesoparku Laskomer–Podlavice. Tam ho nesprátní návštevníci vytrhli zo zeme a hodili do úvrate pod lesnú cestu.

FINANCOVANIE BUDOVANIA A ÚDRŽBY LESOPARKOV

Vybudovanie lesoparku Laskomer–Podlavice zaplatilo zo svojich prostriedkov Mesto a zastrešoval Kabinet Zdravé mesto Banská Bystrica. Rekonštrukciu chodníka Urpín v rokoch 2000 až 2002, ktorá stála tristo tisíc korún, sme uhradili prostriedkami štátnej dotácie zo ŠFZL. Bežnú údržbu a opravy zariadení hradia Mestské lesy s.r.o. z vlastných zdrojov, získaných hospodárskou činnosťou.

Náklady v tisícoch Sk počas jednotlivých rokov:

Rok	Náklady v Sk
1996	154 000
1997	67 000
1998	150 000
1999	88 000
2000	138 000
2001	247 000
2002	234 000
2003	69 000
2004	39 000
2005	58 000
2006	11 000
2007	86 000
2008	55 000
Spolu	1,396 000
Priemer	107 000

MIESTNE TURISTICKÉ ZNAČENIE

Aby sme skvalitnili služby návštevníkom lesoparkov, v roku 2007 sme vyznačili prímestské turistické chodníky. V Laskomerskej doline pribudlo päťdesiat, na Urpíne a Starej kope 25 kilometrov značených chodníkov. Na jar v roku 2008 sme vyznačené chodníky slávnostne sprístupnili turistickej verejnosti a vydali sme aj ich orientačnú mapu, ktorej vydanie financovalo Mesto Banská Bystrica.

Mapa turistického značenia Urpín

Slávnostné otvorenie miestnych turistických chodníkov v roku 2008 Laskomer

Po absolvovaní okruhu nasledovala opekačka

OBHOSPODAROVANIE LESOV NA ÚZEMÍ LESOPARKOV

Všetky lesné porasty lesoparkov mesta, ktoré obhospodarujú Mestské lesy s.r.o. sú položené v extrémnych podmienkach, kde je sklon 40 až 70 percent, geologické podložie na 100 percent tvorí vápenec a dolomit. Z toho vyplýva, že na území lesoparkov v okolí Banskej Bystrice mnohé prvky parkových úprav nemožno aplikovať.

Naším základným cieľom je v intenzívne navštevovaných lokalitách dopestovať stabilné lesné porasty, bez uplatnenia obnovy schematickými prvkami, napríklad použitím nepravidelných okrajov obnovných prvkov, so stopercentným využitím zásad prírodnej obnovy lesa.

VODNÝ ŽĽAB RAKYTOVO

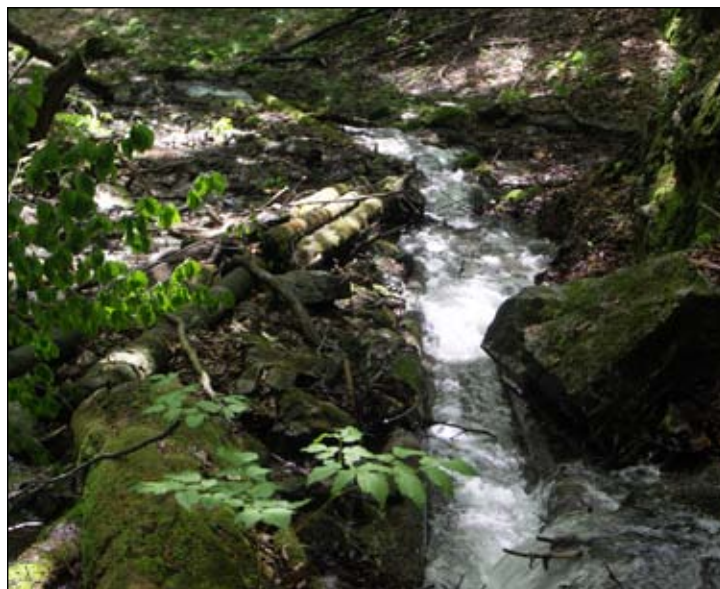
V doline Rakytovo pri Dolnom Harmanci, v lesoch vo vlastníctve mesta Banská Bystrica, sa nachádza jedinečná kultúrna pamiatka na splavovanie rovnaneého dreva – vodný žľab. Vybudovali ho pravdepodobne už v 19. storočí a v roku 2001 vyhlásili za národnú kultúrnu pamiatku. So svojou celkovou dĺžkou 2 450 metrov je to pravdepodobne jediný funkčný drevený vodný žľab v Európe. V roku 2006 sme ho v náklade jeden a pol milióna korún zrekonštruovali, a to v rámci projektu „Rozvoja turistickej infraštruktúry mesta Banská Bystrica“. Projekt finančne podporila zo svojich fondov Európska únia, Slovenská republika a mesto Banská Bystrica. Celá konštrukcia vodného žľabu je z dreva – zo smrek a jedle, bez použitia iného materiálu, napríklad železa či plastov.

História budovania vodných žľabov. Hospodárnosť a efektivita ťažby dreva závisí od mnohých faktorov. Jedným z hlavných je dostupnosť drevnej suroviny, ktorú v súčasnosti dosahujeme výstavbou lesných ciest a používaním výkonnej techniky – lanoviek, lesných kolesových traktorov, harvesterov a v neposlednom rade

aj koní. Druhým je spôsob manipulácie drevnej suroviny so zameraním na maximálnu výťažnosť, teda manipulácia výrezov v dĺžkach dodávaných odberateľom z odvozného miesta, expedičného skladu alebo predajom na pni. Pritom na odvoz sa používajú vysokovýkonné dopravné prostriedky. V minulosti, zhruba pred osemdesiatimi-deväťdesiatimi rokmi, bola situácia úplne iná. Vtedy sa z listnatého dreva zväčša vyrábalo palivové drevo a páľilo sa drevené uhlie. Z ihličnatého dreva naši predkovia vyrábali úžitkové sortimenty. Dopravu od pňa po odvozné miesto v lesoch mesta Banská Bystrica zväčša vyriešili spúšťaním dreva suchými šmykmi – rizňami, a potom vodnými žľabmi, splavovaním po vodných tokoch.

V rokoch 1916 až 1921 mesto ročne predalo v priemere desaťtisíc kubických metrov paliva a 9 500 kubických metrov úžitkového dreva.

Z inventúry mestského lesného majstra Ing. Júliusa Petrikovicha z roku 1922 vyplýva, že na území Mestských lesov boli funkčné vodné žľaby v dolinách Cenovo – ten meral 4 650 metrov, Prašnica – mal 1 840 metrov a Rakytovo – dlhý bol 2 450 metrov.

Stav vodného žľabu pred rekonštrukciou v km 1,8

Výroba pôdny na rekonštrukciu žľabu

Pozostatky týchto stavieb z dreva nájdeme vo vodných tokoch ešte doposiaľ. Objavia sa hlavne pri povodniach: keď prudký tok vody odkryje naplaveniny, objavia sa zvyšky drevených stavieb.

Konštrukcia vodného žľabu. Do dna koryta potoka sa vo vzdialenosti troch až šiestich metrov uložia priečne metrové guliače (pelstre) s minimálnym priemerom tridsať centimetrov, oblou časťou na pelster sa položia pozdĺžne rozrezané guliače (pôdne) s priemerom aspoň tridsať centimetrov. Tam sa uchytia tridsaťcentimetrovým kolíkom s priemerom dva-tri centimetre. Vrchná časť pôdne je vydlabaná do tvaru koryta, aby mohla viesť vodu v pozdĺžnom smere.

Z bočnej strany pôdne sa o desať až dvadsaťpäť centimetrov hrubý bočiak drevenými, dva-tri centimetre hrubými kolíkmi, uchytáva odkôrnená guľatina (bočiak). Bočiaky sú vždy po dva na seba uložené guliače po každej strane pôdne, pričom spodný bočiak je uchytaný do pelstra a druhý, vrchný, je chytaný kolíkom do spodného bočika. V exponovaných miestach, v zákrutách, sú ešte posilnené bočnými kolmi zapustenými do dna potoka, poprípade sú tri bočiaky na sebe. Drevené kolíky sme na celú rekonštrukciu štiepali z guliačov, hlavne z husto rastenej okrajovej časti a zatŕkali ich do otvorov, vyvŕtaných vrtákom pomocou elektrocentrály.

Použité drevo: pelstre – ako zdroj poslužil porast v blízkosti žľabu. Bočiaky – ako zdroj sme na 90 percent využili porast v blízkosti žľabu, 10 percent dovezené a k žľabu dopravené ručne, koňmi, LKT. Pôdne – 60 percent využitý porast v blízkosti žľabu, 40 percent dovezené z iných lokalít a k žľabu dopravené ručne, koňmi, LKT.

Pri rekonštrukcii sme spotrebovali 267 m³ drevnej suroviny. Úplne sme vymenili 960 metrov pôdny a 4 600 metrov bočiakov. Zrekonštruovali sme – teda očistili od naplavenín, závalov, od poškodených a zničených bočiakov – 1 490 metrov vodného žľabu.

Technológia splavovania dreva. Počas roka sa vyťažené drevo k vodnému žľabu priblížilo koňmi, ručne alebo suchými žľabmi – rizňami. Potom sa porezalo a poštiepalo na metrovicu.

Nasledujúcu jar sa pripravená metrovica hádzala postupne do žľabu. Na plynulý pohyb dreva dohliadali hliadky rozostavené pozdĺž žľabu. V ústí vodného žľabu, kde sa malo drevo nakladať na povozy,

Obnovený vodný žľab v roku 2007

Otvorenie lesníckeho plavenia 25.4.2008, zľava: Ing. Možucha, prednosta MU BB Ing. Šumný, Ing. Masica, Ing. Mútnanský, Ing. Sarvaš, Ing. Apfel

Plavenie dreva lesníkmi v roku 2008

sa žľab prehradil, čím vzniklo jazierko, z ktorého háčikmi upevnenými na dlhých paliciach robotníci poľená vyhadzovali a ukladali. Rovnané drevo sa mohlo splavovať potokom až do Banskej Bystrice, kde sa zachytilo na hrabliach.

Podľa správy Ing. J. Petrikovicha z roku 1922, napríklad v doline Prašnica sa ročne plavilo od dvoch tisíc do 2 500 priestorových metrov dreva. Pri plavení dreva bolo denne zapotreby štyridsať až osemdesiat ľudí a splavilo sa 150 priestorových metrov dreva. Jeho množstvo záviselo od množstva vody vo vodnom žľabe.

Budúcnosť využitia vodného žľabu. Súčasné zhodnocovanie drevnej suroviny je výrazne odlišné od čias, keď sa vodné žľaby budovali. Aby sme zachovali tunajšiu lesnícku tradíciu približovania dreva, zrekonštruovaný vodný žľab v doline Rakytovo sme v letných sezónach rokov 2007 a 2009 využili na demonštratívne splavovanie metrovice. Turisti si tento návrat do minulosti banskobystrického lesníctva veľmi pochvaľovali.

Vodný žľab v doline Rakytovo bude aj naďalej slúžiť ako pamiatka zručnosti a vynaliezavosti našich lesníckych predkov a nepochybne upúta aj pozornosť vnímavých turistických návštevníkov Banskej Bystrice a jej okolia.

PRÍSPEVKY NA OBHOSPODAROVANIE

Štátna ochrana prírody SR zo svojho rozpočtu vyčlenila finančné prostriedky na podporu cieleného manažmentu v chránených územiach.

- **Prírodná rezervácia Pavelcovo.** Rok 2001 – 10 tisíc Sk. Rok 2002 – 20 tisíc Sk na úhradu zvýšených nákladov pre sťažené výrobné podmienky na ochranu tisu obyčajného. Rok 2004 – 20 tisíc Sk na opravu oplatenia pokusnej plochy.
- **Prírodná rezervácia Stará kopa.** Rok 2004 – 10 tisíc Sk na úhradu zvýšených nákladov pre sťažené výrobné podmienky na ochranu duba plstnatého.

CHRÁNENÉ VTÁČIE ÚZEMIE

Rokovania o vyhlásení Chránených vtáčích území (CHVÚ) Veľká Fatra sa začali 6. marca 2006 v Hornej Štubni. Pracovníci Správy Národného parku Veľká Fatra prezentovali svoj návrh o rozsahu územia, cieľoch a spôsoboch obmedzenia. V stanovisku Mestských lesov s.r.o. sme uviedli, že v ďalšej diskusii o CHVÚ budeme pokračovať, keď budú známe finančné mechanizmy na náhrady za obmedzenia a podporu lesného hospodárstva. Tiež je nutné zjednodušiť dokladovanie pri uplatňovaní nároku na náhrady. Ďalšie rokovanie zvolal KUŽP Žilina na 18. mája 2006 v Ružomberku. Naše pripomienky sa oproti rokovaniu v Hornej Štubni nezmenili.

KRPCOVO

Mestské lesy s.r.o. Banská Bystrica začali v roku 2005 s iniciatívou podľa §12 písm. g, zákona č.543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny, o udelenie súhlasu na zasahovanie do biotopov európskeho významu, ktorým sa môže biotop poškodiť alebo zničiť. S jednou z takýchto lokalít bola aj dolina Krpcovo s predpisom obnovnej úmyselnej ťažby (OÚ) na obdobie platnosti lesného hospodárskeho plánu na roky 1999–2008 v nasledovných porastoch: 170 11 – 1 000 m³, 171 11 – 1 611 m³, 172 11 – 1 800 m³ a lokalita Túfna s OÚ v por. 357 01 – 93 m³, por. 358A 01 – 200 m³, 360 – 195 m³, 364 00 – 100 m³, 374 01 – 50 m³, čo celkom predstavovalo predpis zostávajúcej ťažby OÚ do konca platnosti LHP 5 049 m³.

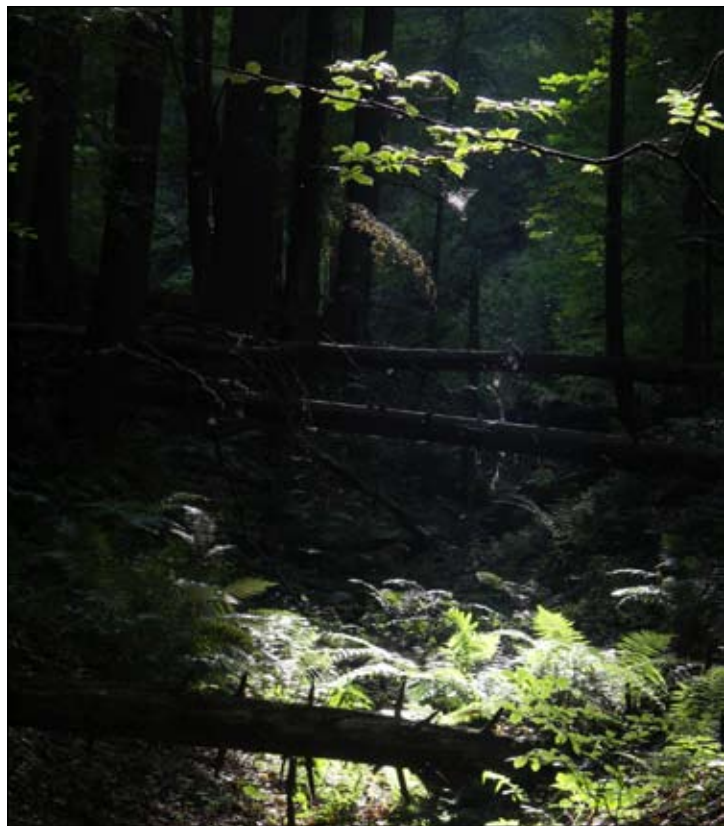
Dôvod na vydanie súhlasu s obmedzením, či úplným zákazom ťažby bol ten, že ide o lokality cenné z dôvodu ochrany prírody, a to pre kvalitu tunajších biotopov, ako aj minimálny vplyv človeka na stav porastov. Tento súhlas bol podmienený kompenzáciou vzniknutej ujmy pre nereálnosť plánovanej OÚ ťažby v zmysle platnej legislatívy.

V roku 2007 nadobudlo právoplatnosť rozhodnutie Krajského úradu životného prostredia v Banskej Bystrici č. 2007/00719-Ku, podľa § 61 ods. 4 zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny, podľa ktorého si vlastník pozemku, mesto Banská Bystrica, má právo na Ministerstve životného prostredia uplatniť ujmu v sume 1,619 049,- Sk, vzniknutú obmedzením hospodárenia na lesných pozemkoch.

UJMA ZA OBDOBIE PLATNOSTI LHP 1999–2008

V roku 2009 Mesto Banská Bystrica, ako vlastník lesných pozemkov, požiadalo o náhradu za obmedzenie bežného obhospodarovania na území národnej prírodnej rezervácie Svrčinník a prírodnej rezervácie Harmanecký Hlboký jarok. Žiadosť sme podali v zmysle § 61 zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny (ďalej len „zákon“) v znení neskorších predpisov. Žiadosť o náhradu sa vzťahuje na obdobie rokov 1999–2008, teda na jedno celé decénium. Predmetom náhrady sú dielce č. 303 a 311b (NPR Svrčinník) a 454, 455, 456 a 457 (PR Harmanecký Hlboký jarok).

V oboch územiach platí piaty stupeň ochrany, kde je podľa § 16 ods. 1 zákona je zakázané zasiahnuť do lesného porastu a poškodiť vegetačný a pôdny kryt. Keďže ide o lesy, v ktorých by sa, ak by neboli prírodnými rezerváciami bežne hospodáril, dochádza k obmedzeniu vlastníckych práv vlastníka pozemku. V LHP platnom na roky 1999–2008 boli dielce č. 454, 455, 456 a 457 (PR Harmanecký Hlboký jarok) zaradené do kategórie lesov osobitného určenia podľa § 2 ods. 3 písm. e) Vyhlášky MP SR č. 5/1995 Z. z. o hospodárskej úprave lesa, ktorá v čase schvaľovania LHP platila. Dielce č. 303 a 311b (NPR Svrčinník) boli zaradené do kategórie hospodárskych lesov. V NPR Svrčinník aj PR Harmanecký Hlboký jarok sa nachádzajú aj dielce zariadené v kategórii ochranných lesov. Lesné porasty patriace do kategórie ochranných lesov nie sú pre nezrovnalosti a nejasnosti v právnych predpisoch predmetom žiadosti o náhradu za obmedzenie bežného obhospodarovania, i keď je možné, že aj v niektorých týchto lesných porastoch dochádza k obmedzeniu bežného obhospodarovania. Podľa výpočtu v znaleckom posudku je požadovaná výška náhrady za desaťročné obdobie 106 110 €. V tejto veci koná príslušný orgán štátnej správy ochrany prírody a krajiny – Krajský úrad životného prostredia v Banskej Bystrici.

Lesný porast v NPR Svrčinník

RAKYTOVO

Rozhodnutím Ministerstva kultúry SR č. MK-6102/2000-400, zo dňa 14. marca 2001 bol vodný žľab v doline Rakytovo v Dolnom Harmanci vyhlásený za nehnuteľnú národnú kultúrnu pamiatku (Ústredný zoznam pamiatkového fondu Slovenskej republiky pod č. 11371).

Mestské lesy s.r.o. navrhli a vykonali ochranu v miestach možné poškodenia kultúrnej pamiatky pozdĺž celej trasy vodného žľabu. Na priblíženie vyťaženého dreva použili kolesovú techniku. V priebehu ťažbových prác užívateľ zistil, že vzhľadom na náročnosť terénu aj napriek vykonanej ochrane kultúrnej pamiatky, pri práci dochádzalo k poškodzovaniu vodného žľabu. Ťažobné práce sa preto v roku 2006 pozdĺž žľabu zastavili. Zároveň v tom istom roku mestské lesy ukončili rekonštrukciu vodného žľabu. Od roku 2007 v doline Rakytovo na približovanie dreva nepoužili žiadnu traktorovú techniku, čím sa zamedzilo vykonávaniu ťažbových prác.

V súlade s ustanovením § 27 Zák. NR SR č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu, s ohľadom na ochranu nehnuteľnej kultúrnej pred poškodením vo výrobnej fáze sústreďovania, ktorá je kľúčovou fázou ťažobného výrobného procesu s najväčším negatívnym vplyvom na environment, bola zastavená ťažbová činnosť. Nehnuteľná národná kultúrna pamiatka prechádza stredom doliny Rakytovo a vytvára umelú prekážku pre pohyb lesných mechanizačných prostriedkov. Tým eliminuje použitie bežnej technológie sústreďovania dreva kmeňovou metódou s ohľadom na výrobnotechnické podmienky daného územia. Obmedzením bežného obhospodarovania na lesných pozemkoch dochádza k výraznému zníženiu výnosu dreva.

Vzhľadom na uvedené skutočnosti Mesto Banská Bystrica ako vlastník nehnuteľnej národnej kultúrnej pamiatky vodný žľab Rakytovo v Dolnom Harmanci, v súlade s ustanovením § 28 ods. 1 písm. c zák. č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu, požiadalo v roku 2008 Ministerstvo kultúry o primeranú náhradu preukázateľnej ujmy, ktorá vzniká aplikáciou tohto zákona. Výsledná všeobecná hodnota náhrady (Vyhl. MS SR č. 490/2004) – 520 tisíc Sk. Zo strany Ministerstva kultúry bolo konanie zastavené.

PLATBY PODĽA NARIADENIA VLÁDY 499/2008 O PODMIENKACH POSKYTOVANIA PODPORY PODĽA PROGRAMU ROZVOJA VIDIEKA

Mestské lesy s.r.o. požiadali prvýkrát o poskytnutie platieb z PRV v roku 2009, a zaviazali sa dodržiavať podmienky poskytnutia platieb na dobu piatich rokov, za predpokladu každoročného poskytnutia stanovenej výšky podpory.

V rámci lesníckych enviroplatieb (LEP) sme sa prihlásili do opatrenia zachovať priaznivý stav lesných biotopov a ohrozených druhov vtákov, ak sa nachádzajú v územiach európskeho významu a nie sú zaradené do 5. stupňa ochrany.

Mestské lesy s.r.o. požiadali o zaradenie 1 923 hektárov lesných pozemkov do tohto opatrenia (celý Lesný celok Mestské lesy BB-Harmanec) a o platbu za rok 2009 na ploche takmer 260 hektárov v sume 8 200 €.

Na vypracovaní Metodického pokynu Ministerstva Pôdohospodárstva č. 1569/2009-920 k nariadeniu vlády SR č. 499/2008 Z. z. o podmienkach poskytovania podpory podľa programu rozvoja vidieka, na základe ktorého sa postupuje pri predkladaní žiadostí v časti LEP platieb, sa podieľali aj Ing. E. Apfel a Ing. P. Mathé.

Priaznivý stav lesných biotopov možno zachovať na lesných pozemkoch, ak sa nachádzajú v ÚEV, vyhlásených za chránené podľa Národného zoznamu území európskeho významu, uvedeného vo Výnose Ministerstva životného prostredia SR č. 3/2004 a sú zaradené do 2., 3. alebo 4. stupňa ochrany podľa zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov.

Podľa nariadenia vlády ohrozenými druhmi vtákov sú:

- duťinové hniezdiče a to žlna sivá, ďateľ čierny, ďateľ prostredný, ďateľ bieločrptý, ďateľ trojprstý, muchárik červenohrdlý, muchárik bieločrptý, ďateľ veľký, ďateľ malý a žltouchvosť hôrny,
- lesné kurovité druhy a to tetrov hlucháň a tetrov holniak.

Podmienky poskytnutia platby. Platba sa poskytuje na lesné pozemky, ktoré sú obhospodarované podľa lesného hospodárskeho plánu v roku podania žiadosti o platbu, t. j. na ktorých sa v danom roku vykonáva ochrana mladých lesných porastov, plecíc rub, prečistka, výchovná ťažba alebo obnovná ťažba sa vykonáva hospodárskym spôsobom podrastovým (maloplošná forma), výberkovým a účelovým. (Podporovaná je iba plocha, na ktorej sa vykonáva predpísaný zásah v roku podania žiadosti).

Ponechané stromy na holine po obnovnej ťažbe por.č. 306 Tajchy

Pri obnovnej ťažbe na obnovovanej ploche (obnovnom prvku) je podmienkou ponechať päť živých stojacich stromov na jeden hektár. Môže ísť o tzv. biotopové stromy.

Pri obnovnej ťažbe podrastovým hospodárskym spôsobom je plocha obnovného rubu maximálne 1,5 hektára a jeho šírka nepresahuje dvojnásobok priemernej výšky obnovovaného lesného porastu.

Za mŕtve drevo sa považuje ležiaca drevná hmota napríklad haluzina, ležiace vývraty a tiež stojaca drevná hmota, napríklad zlomy.

Požadované percento prirodzeného zmladenia, čiže udržanie prirodzenej obnovy lesa, musí byť dosiahnuté na celej odkrytej obnovovanej ploche.

Podmienka nepoškodzovať a neodstraňovať hniezdne a dutinové stromy, vyznačené štátnou ochranou prírody, sa na lesných pozemkoch vzťahuje na obnovný aj výchovný zásah. Ponechať časti prírodných drevín, a to topoľa, osiky, rodu breza, vrby rakyty a jarabiny vtácej na dožitie a neodstraňovať ich v rámci výchovného zásahu, pokiaľ ich zastúpenie nepresiahne 20 percent.

Na lesných pozemkoch, ktoré sú predmetom podpory, je vylúčené používanie prípravkov na ochranu rastlín, ktorých zoznam je publikovaný vo Vestníku MP SR.

Pri vykonávaní lesohospodárskych činností sa môže využívať len biologicky odbúrateľný (rastlinný) olej do motorových píl na mazanie reťaze.

Podmienka vylúčenia ťažby dreva, dopravy dreva a pohybu mechanizmov v čase od 1. marca do 31. júla v hniezdnych lokalitách ohrozených druhov dutinových hniezdičov a lesných kurovitých druhov, vyznačených štátnou ochranou prírody na lesných pozemkoch, sa vzťahuje na dielce vo vyhlásených CHVÚ a ÚEV.

KONTROLA DODRŽIAVANIA ZÁKONOV

Mestské lesy s.r.o. Banská Bystrica, ako užívateľ lesných pozemkov, hospodária na zverenom majetku podľa platnej legislatívy, a na základe lesných hospodárskych plánov (LHP) vyhotovovaných na obdobie desiatich rokov. Po ukončení platnosti LHP štátny dozor vykonáva objektívnu kontrolu obhospodarovania lesného majetku, zameranú na plnenie úloh predpísaných LHP, zákonných noriem a celkového stavu obhospodarovaneho majetku.

Za obdobie platnosti LHP na roky 1999–2008 Krajský lesný úrad a Obvodný lesný úrad v Banskej Bystrici vykonal kontrolu v dňoch 8. až 18. septembra 2009. Záver kontroly sa nachádza v časti „Celkové zhodnotenie“ v tomto znení:

„V priebehu štátneho dozoru v lesoch nebolo zistené porušenie zákonných ustanovení na úseku lesného hospodárstva. Všetky kontrolované práce v obnove, výchove ako aj ochrane boli vykonané v súlade s predpisom LHP a stavom a potrebami lesných porastov. KLÚ v Banskej Bystrici konštatoval veľmi dobrú úroveň hospodárenia na lesných pozemkoch vo vlastníctve mesta Banská Bystrica a obhospodarovaní Mestských lesov s.r.o. Banská Bystrica“.

VÝSLEDKY NÁŠHO HOSPODÁRENIA, ALEBO... MÁME SA ČÍM POCHVÁLIŤ

Tržby za drevo sú rozhodujúcou položkou výnosov celej spoločnosti Mestské lesy Banská Bystrica. V priebehu rokov 1996–2008 dosiahla spoločnosť výrazný vzostup tržieb za drevo v roku 1999 – bol to tretí rok po recesii cien dreva – a v roku 2007.

Nárast tržieb bol len čiastočne ovplyvnený vývojom cien dreva na trhu. Dôkazom toho je rok 1999, keď v dôsledku zväčšeného objemu ťažby, došlo aj k výraznému zvýšeniu tržieb. Nasledujúce roky sú charakterizované vyrovnanými ťažbami aj tržbami. Rok 2007 bol rokom výrazného zvýšenia cien dreva na trhu, čo sa u nás odrazilo výrazným nárastom tržieb aj pri zníženej ťažbe oproti predchádzajúcemu roku.

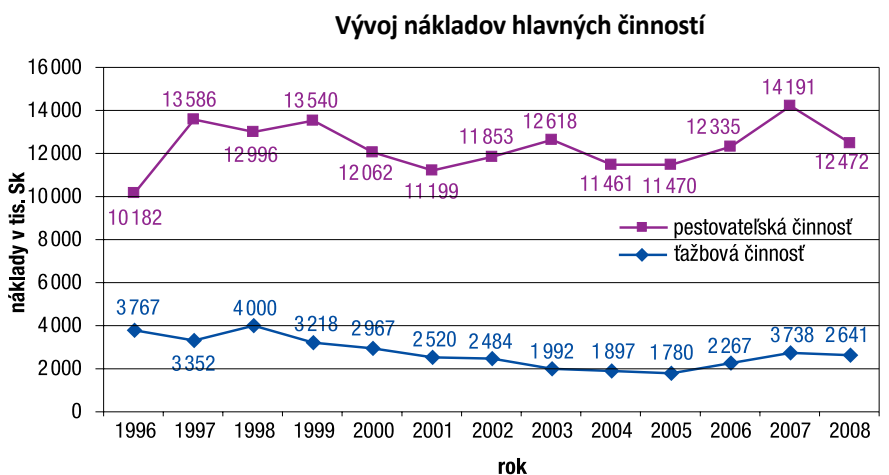
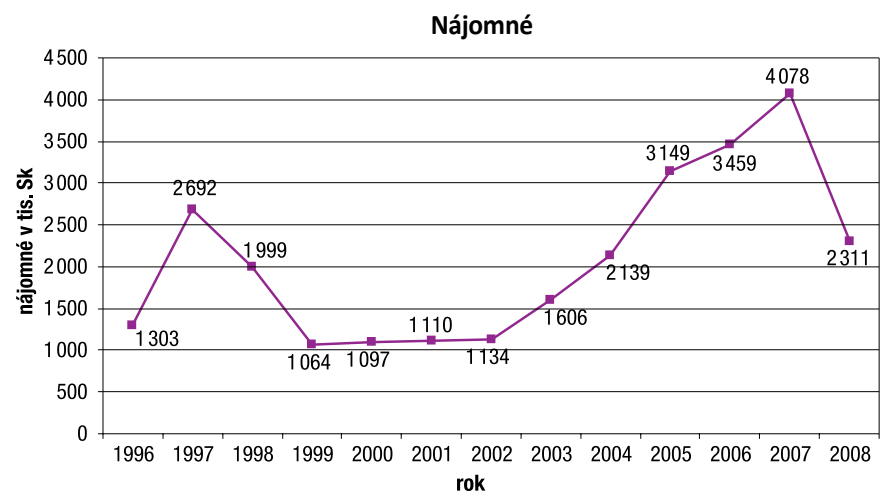
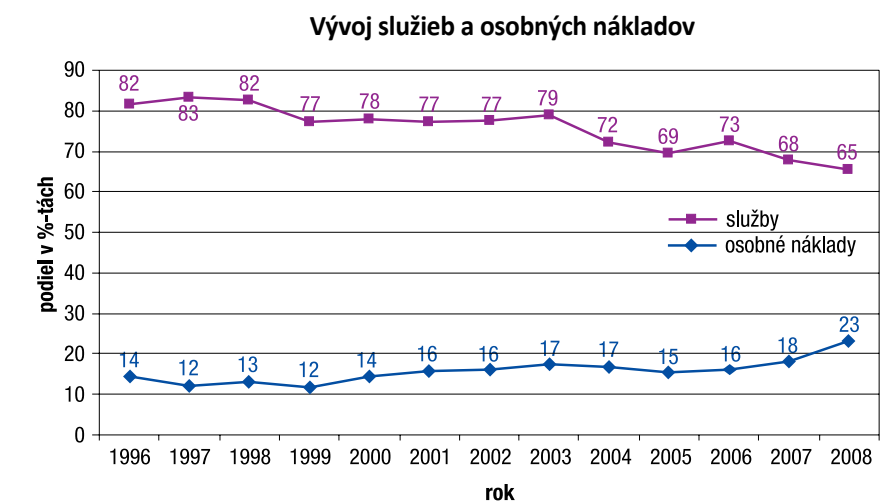
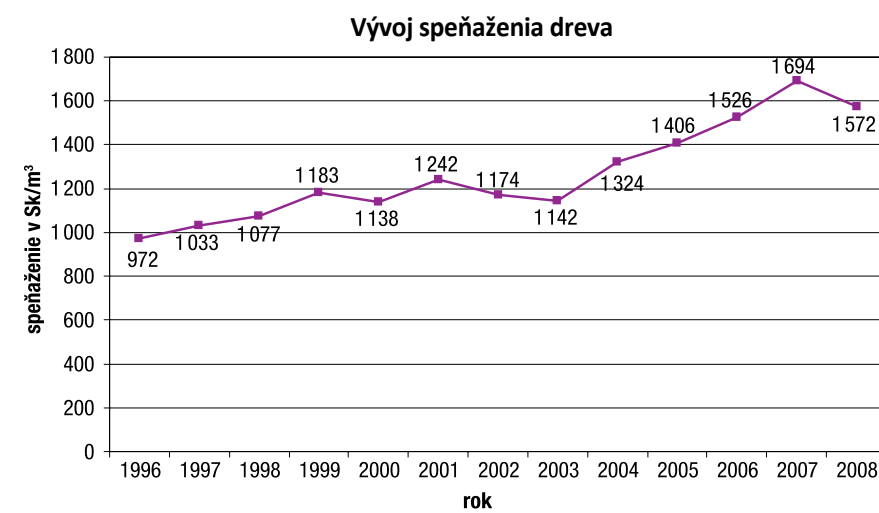
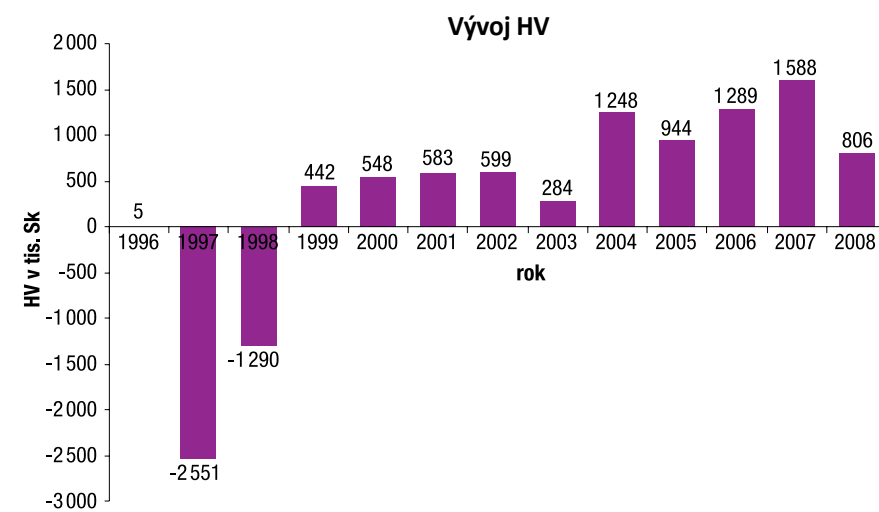
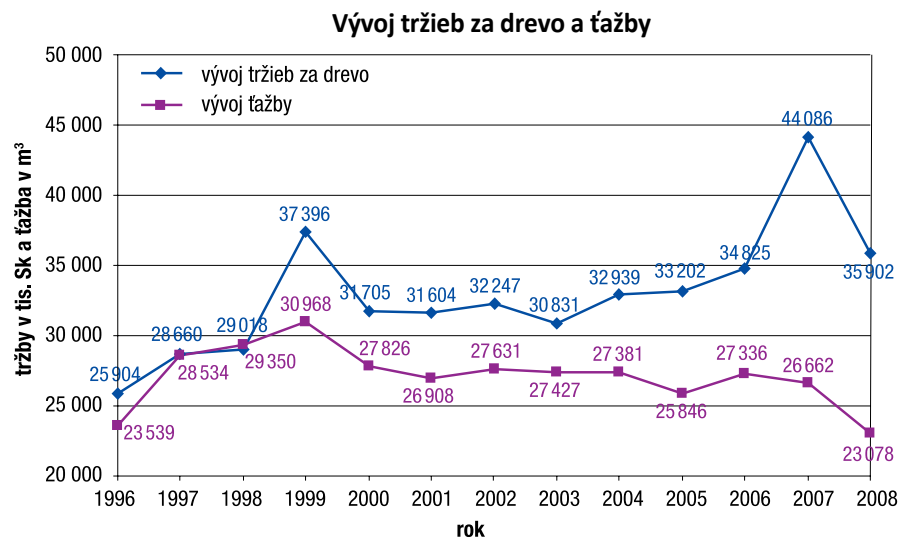
Počas rokov 1996–98 prešli Mestské lesy Banská Bystrica zložitým hospodárskym vývojom, čo sa odrazilo aj na HV spoločnosti. Strata, ktorá za roky 1997 až 1998 bola vo výške 3 841 tisíc Sk, bola umorovaná v rokoch 1999–2003.

Hospodársky výsledok je výrazne ovplyvnený aj možnosťou vytvárania zákonnej rezervy na lesnú pestovnú činnosť. Výrazným príkladom je rok 1999 a 2007, keď aj napriek vysokým tržbám je HV vyrovnaný. Bolo to dosiahnuté tvorbou rezervy na lesnú pestovnú činnosť, ktorá umožnila vykonávať pestovné práce aj v rokoch s nižšími tržbami. Napríklad v roku 2007 bola vytvorená rezerva na pestovnú činnosť vo výške 3 650 tisíc Sk na roky 2008–2010.

Vývoj speňaženia dreva mal v podstate od roku 1996 po rok 2007 stúpajúci trend, na čo hlavne vplýva: nárast cien listnatej vlákliny (zo 700 Sk/m³ – na 1 300 Sk/m³), ihličnatej guľatiny, cenných sortimentov a zvýšenie podielu guľatinových sortimentov na celkových dodávkach.

Mohli sme konštatovať, že naša firma dosiahla v porovnaní s podobnými subjektmi lepšie výsledky v speňažení sortimentov dreva.

V roku 2008 sa aj na dodávkach dreva a jeho speňažení začínajú prejavovať dôsledky globálnej hospodárskej krízy a to v poklese dopytu po drevnej surovine a následnom znižovaní cien jednotlivých sortimentov. Predpokladáme, že v najbližších rokoch bude prepád v speňažení dreva ešte výraznejší.

Z grafického znázornenia vybraných prevádzkových nákladov vyplýva, že najvýznamnejšiu položku tvoria náklady za služby dodávateľom v lesnej výrobe – ťažba dreva, pestovná činnosť, odvoz dreva a nájomné za lesné pozemky platené zriaďovateľovi.

Náklady na služby predstavujú najmä náklady na ťažbu dreva, lesnú pestovnú činnosť, odvoz dreva a nájomné. Náklady na služby boli v rokoch 1996–1998 rovnomerné, mierny pokles nastal v období umorovania straty v rokoch 1999–2003 a v rokoch 2007–2008 zmenou metodiky účtovania čerpania rezervy na lesnú pestovnú činnosť.

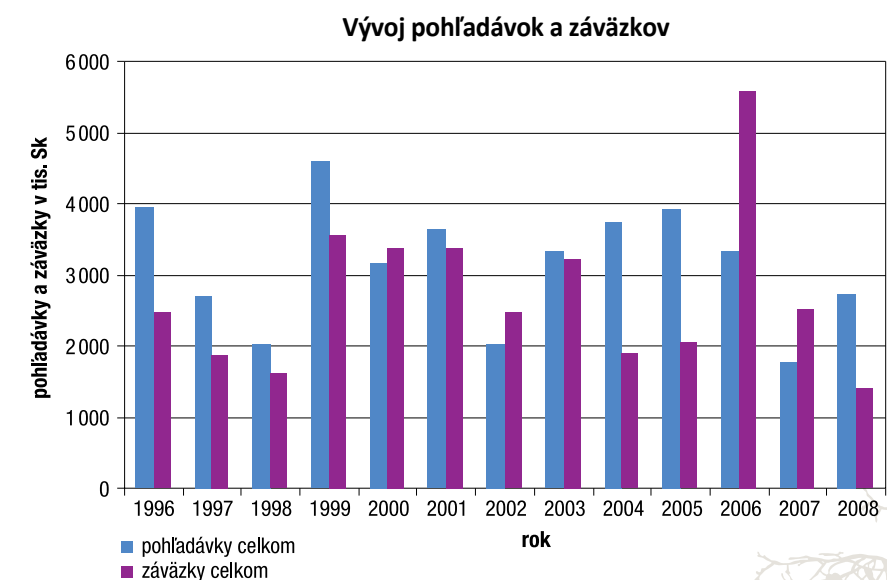
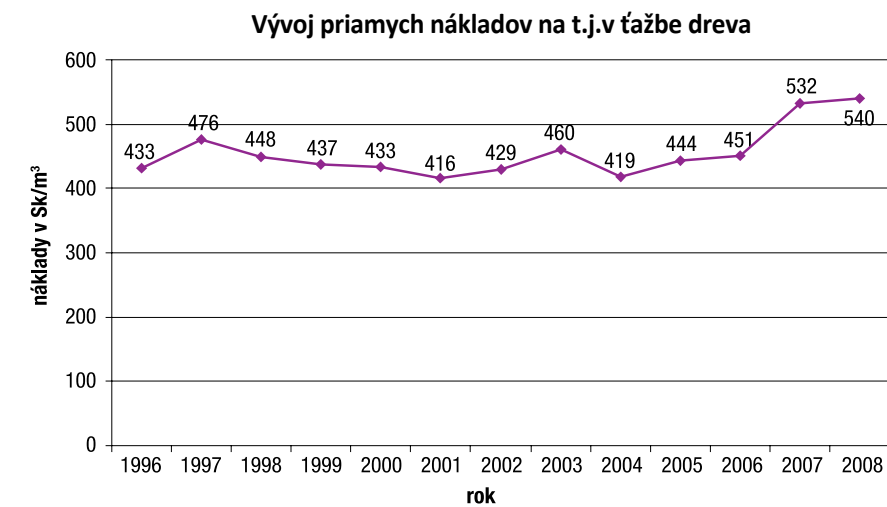
Osobné náklady tvoria náklady na mzdy a odvody a ostatné sociálne náklady. Vývoj osobných nákladov bol rovnomerný, mierny nárast nastal v roku 2007 nákupom osobných ochranných pracovných odevov, tvorbou rezervy na nevyčerpané dovolenky a príslušné odvody. V roku 2008 bol nárast spôsobený zmenou odmeňovania zamestnancov a tvorbou rezervy na ročné prémie a odmeny za rok 2008.

V časovej relácii rokov 1996–2008 je pomer vývoja služieb a osobných nákladov priaznivý.

Od vzniku spoločnosti nájomné predstavovalo nájomné za lesné pozemky. Zvýšenie nájomného v roku 1997 spôsobilo zúčtovanie faktúry z roku 1996 vo výške 700 tisíc Sk. V rokoch 1999–2003, keď bola umorovaná strata, bolo nájomné na rovnakej úrovni. K nárastu došlo v rokoch 2005–2007, keď zriaďovateľ, Mesto Banská Bystrica, výrazne zvýšil nájomné za lesné pozemky. V súvislosti s rozvojom poľovníctva vzrástlo nájomné v roku 2007 aj o položku nájomného za poľovný revír. V roku 2008 došlo k poklesu výšky nájomného, keď zriaďovateľ nájomné za lesné pozemky ponechal na úrovni roku 2004.

Vývoj nákladov v ťažbovej činnosti je priamo závislý od objemu vyťaženého dreva a priemerných nákladov na technickú jednotku (t. j.). Pri nahliadnutí do nasledujúceho grafu vývoja priamych nákladov na technickú jednotku v ťažbe dreva vidno, že až do roku 2007 bol náklad za technickú jednotku veľmi vyrovnaný, a preto hlavný vplyv na náklady mal objem vyťaženého dreva. Nárast nákladov a tým aj priemernej ceny za technickú jednotku v roku 2007 súvisí s vysokým dopytom po drevnej surovine a s nedostatkom dodávateľských firiem na trhu.

Vývoj nákladov v pestovnej činnosti tak, ako je uvedený v grafe, neodráža reálny stav, pretože vplyv na náklady malo vytváranie rezervy na pestovnú činnosť. Tvorba rezervy na lesnú pestovnú činnosť sa účtuje do nákladov, ale čerpanie rezervy od roku 2007 sa do nákladov neúčtuje kvôli zmene metodiky účtovania.

Vývoj nákladov ťažbovej činnosti bol veľmi vyrovnaný, aj keď s pomerne vysokou cenou za výrobu na m³.

V cene je komplexná výroba dreva, čiže ťažba, približovanie a manipulácia na odvoznom mieste v lese. Extrémne terény u mestských lesov vyžadujú použitie na 60 % vyťaženého dreva lanové systémy, ako aj kone. Tieto technológie výrazne zvyšujú náklady oproti bežným terénom na Slovensku. Udržanie ceny na približne rovnakej úrovni do roku 2007 sme dosiahli dobrou komunikáciou s dodávateľskými firmami (mali dlhodobo postarané o prácu, pravidelné úhrady faktúr) a výberovými konaniami hlavne na zimné pracoviská.

V roku 2007 došlo na trhu k nedostatku dodávateľských partií z dôvodu vysokého dopytu po ťažbových partiách. Dôvodom bol vysoký dopyt po drevnej surovine a výrazný nárast ťažby v štátnych lesoch kvôli spracovaniu kalamity.

Pohľadávky a záväzky majú dlhodobo priaznivý vývoj. Pohľadávky celkom (okrem rokov 2000, 2002, 2006 a 2007) prevyšujú záväzky celkom alebo sú takmer vyrovnané. K výraznému nárastu záväzkov došlo v roku 2006 v dôsledku prijatých dodávateľských faktúr v decembri daného roka za lesnú cestu Králiková a nájomného za pozemky od zriaďovateľa. Sú to však záväzky v lehote splatnosti.

Z grafického znázornenia štruktúry dlhodobého hmotného majetku je zrejmé, že najväčšiu položku – 69 percent celkovej štruktúry – tvoria dopravné prostriedky. V roku 2007 si Mestské lesy s.r.o. formou lízingu obstarali jeden dodávkový automobil MITSUBISHI, zakúpili dva dodávkové automobily KIA SPOR-TAGE a v roku 2008 kúpili jeden dodávkový automobil LADA PRAKTIK. V roku 2008 kúpou nadobudli štyri budovy – povernícku maštal' Lastovičia, robotnícku ubikáciu Kráľova studňa, robotnícku ubikáciu Boboty a garáž v poľesi Harmanec, ktoré tvoria desať percent z celkového dlhodobého hmotného majetku.

OBCHOD S DREVOM

Podobne ako väčšina činností, aj obchod s drevom sa riadi stanovenými pravidlami a normami. Situácia v praxi je však pomerne zložitá. Má na to vplyv niekoľko okolností :

- viacerí odberatelia majú svoje vlastné kvalitatívne požiadavky na drevnú hmotu
- schválené technické normy v obchode s drevom sú len odporúčané, nie sú záväzné a v poslednom čase znevýhodňujú dodávateľov drevnej hmoty
- platia rôzne systémy certifikácie lesov (FSC, PEPC)
- pri obchode s krajinami Európskej únie chýbajú jednotlivé normy alebo odporúčania na kvalitu, meranie, triedenie a preberanie dreva

Mestské lesy s.r.o. Banská Bystrica, tak ako iné subjekty pôsobiace na trhu s drevom, musia pružne reagovať na ponuku a dopyt po jednotlivých sortimentoch dreva, aj keď v posledných rokoch na trh negatívne vplyva nevyváženosť ponuky drevnej hmoty a dopytu po nej.

Naša firma v snahe minimalizovať tento negatívny vplyv, si vytvorila stabilné dodávateľsko–odberateľské vzťahy. Snaží sa maximálne vychádzať v ústrety svojim zákazníkom pri plnení ich požiadaviek na množstvo a kvalitu sortimentov dreva. Napriek tomu v určitých obdobiach, počas výskytu veterných a kôrovcových kalamít, pri odbytových problémoch odberateľov dreva, v období súčasnej globálnej finančnej a hospodárskej krízy, dochádza k problémom v predaji niektorých sortimentov:

- v 90. rokoch 20. storočia sa problém s listnatou vlákninou vyriešil zmenou orientácie celulózo–papierenského priemyslu z ihličnatej na listnatú vlákninu (MONDI SCP Ružomberok)
- v poslednej dobe sa situácia komplikuje v odbyte ihličnatej vlákniny a bukovej guľatiny, keď buk do priemeru 30 cm je fakticky nepredajný

Mestské lesy s.r.o. Banská Bystrica dodávajú drevo z troch lokalít:

- *pri pni* – 3 až 4 percent, ide o predaj prebierkovej hmoty na nepriaznivých stanovištiach s komplikovanou a finančne náročnou technológiou približovania dreva
- *z odvozného miesta* – 15 percent, hlavne predaj listnatej a ihličnatej vlákniny, palivového dreva občanom a drobným podnikateľom
- *z expedičného skladu* – 82 percent, predaj guľatinových sortimentov a vlákniny

Obchod s drevom je najdôležitejšia činnosť, prostredníctvom ktorej sa získavajú prostriedky na financovanie činností spoločnosti. Preto Mestské lesy s.r.o. Banská Bystrica vo svojej obchodnej stratégii považujú za hlavnú úlohu úspešný predaj všetkých vyrobených sortimentov surového dreva. A že sa nám to doposiaľ darilo svedčí aj priemerné speňaženie dreva, ktoré je vyššie ako celoslovenské priemery. (Pozri graf „Vývoj tržieb za drevo a ťažby“ v stati „Výsledky nášho hospodárenia, alebo: máme sa čím pochváliť“).

Expedičný sklad v Radvani

Odvozné miesto Tajchy

Ing. Dobrota pri odvoze z Rapkinej v roku 2005

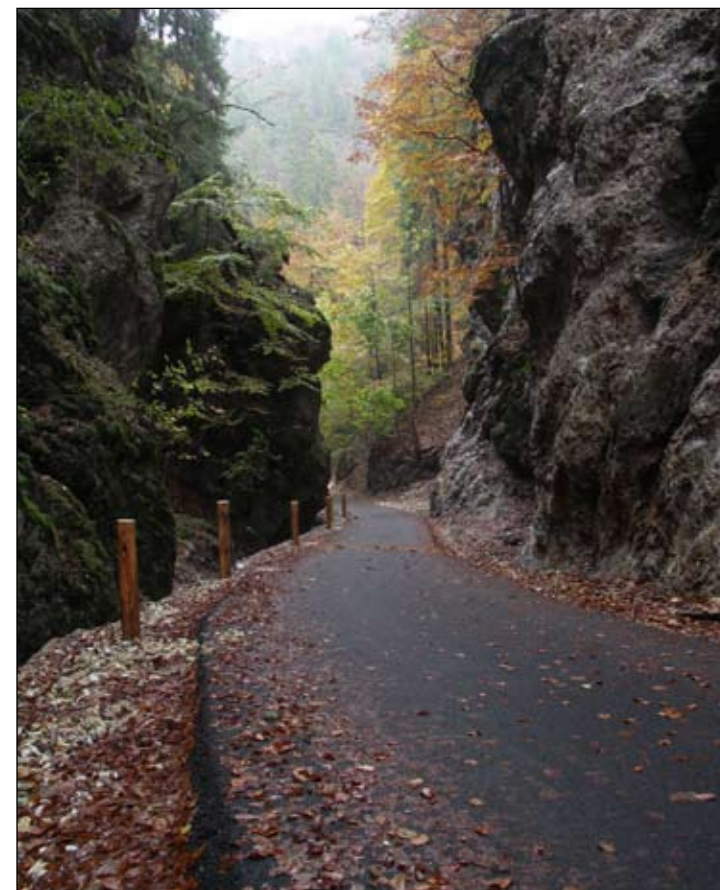
INVESTUJEME DO BUDÚCNOSTI

Investície do rozvoja firmy a zveľaďovania jej majetku, sú základom úspechov a ďalšieho ekonomického napredovania každého hospodárskeho subjektu, lesnícky podnik nevynímajúc. K 31. decembru 2008 Mestské lesy s.r.o. Banská Bystrica vynaložili finančné prostriedky na investičnú činnosť nasledovne:

lesná cesta Nad Polesím	38 000 Sk
lesná cesta Králiková	1,105 000 Sk
lesná cesta Tajchy	61 000 Sk
lesná cesta Zalámaná	83 000 Sk
robotnícka ubikácia	7 000 Sk

Investícia lesná cesta Nad Polesím spočívala vo vypracovaní projektu na výstavbu cesty, ktorá sa neuskutočnila. Zámerom bolo prepojenia polesia Harmanec s lokalitou Čabrad' ponad železniciu a tunel. Jej výstavba by bola finančne veľmi náročná.

Investícia lesná cesta Králiková spočívala vo vypracovaní projektu a technickom zrealizovaní 400 metrov cesty. Účelom bolo získať finančné prostriedky z EÚ vo finančnom období 2004–2006 z operačného programu Podpora a rozvoj vidieka na výstavbu lesnej cesty v dĺžke 1 808 metrov Mestské lesy s.r.o. neboli v predloženom projekte úspešné. Firma použila prepracovaný projekt vo finančnom období 2007–2013 v opatrení Obnova potenciálu lesného hospodárstva a zavedenie preventívnych opatrení, kde bola úspešná a podpísali zmluvu na realizáciu s PPA (pôdohospodárska platobná agentúra) v roku 2009. Plánovaná výška investície je 162 053 €.

Rekonštrukcia lesnej cesty Tajchy

Investícia lesná cesta Tajchy spočívala vo vypracovaní projektu na rekonštrukciu v dĺžke 5 025 metrov. Účelom bolo získať finančné prostriedky z EÚ vo finančnom období 2007–2013 v opatrení Obnova potenciálu lesného hospodárstva a zavedenie preventívnych opatrení, kde bola firma úspešná a podpísala zmluvu na realizáciu s PPA (Pôdohospodárska platobná agentúra) v roku 2009. Plánovaná výška investície je 363 473 €.

Investícia lesná cesta Zalámaná spočívala vo vypracovaní projektu na rekonštrukciu v dĺžke 7 800 metrov. Účelom bolo získať finančné prostriedky z EÚ vo finančnom období 2007–2013 v opatrení Obnova potenciálu lesného hospodárstva a zavedenie preventívnych opatrení, kde bola firma úspešná a podpísala zmluvu na realizáciu s PPA (pôdohospodárska platobná agentúra) v roku 2009. Plánovaná výška investície je 352 021 € a dôjde k nej v roku 2010.

V roku 2008 sme vypracovali a predložili na PPA projekt v rámci opatrenia *Zvýšenie hospodárskej hodnoty lesov* na získanie prostriedkov z fondov EÚ na kúpu výpočtovej techniky za 2 821 € a kúpu terénneho vozidla Mitsubishi L200 v hodnote 16 796 €.

Výstavba lesnej cesty Králiková

Priepust' na odbočke do Čiernych

ING. BLAŽEJ MOŽUCHA

Do lesíčka, na čakunú...

POLOVNÍCTVO

Myšlienka vzniku poľovníckej organizácie na Slovensku sa datuje do roku 1920, keď sa zišlo ustanovujúce valné zhromaždenie Loveckých ochranných spolkov na Slovensku, aby spojilo sily a prostriedky tých, ktorí sa zaoberali poľovníctvom na prospech jeho ochrany a ďalšieho zveľaďovania.

Od tých čias organizované poľovníctvo na Slovensku prešlo mnohými zmenami. Z niekoľko desiatok nadšencov, ktorí stáli pri jeho vzniku na čele s generálom vojenského zdravotníctva MUDr. Jánom Červíčkom, sa stala silná masová organizácia s vyše päťdesiatitisícovou členskou základňou v podobe Slovenského poľovníckeho zväzu. Vývoj, práca a najmä výsledky, ktoré sa za uplynulých bezmála deväť desaťročí rokov dosiahli v slovenskom poľovníctve, potvrdili opodstatnenosť a prospešnosť organizovaného poľovníctva u nás v minulosti, a tým viac v súčasnom období.

Už v roku 1920, v časoch svojho vzniku, si Lovecký ochranný spolk vytýčil ako jednu z hlavných úloh usilovať sa o zlepšenie pomerov v poľovníctve na Slovensku všetkými zákonnými prostriedkami. Už vtedy sa snažil dosiahnuť vytýčené ciele zmenou legislatívy, ktorá upravovala výkon poľovníckeho práva.

V celej bohatej histórii svojej poľovníckej organizácie jej členovia dbali na to, aby nedošlo k ohrozeniu jednotlivých druhov zveri. Zaslúžili sa tiež o ochranu a chov zveri ako celospoločenského bohatstva a neodmysliteľnej zložky našej prírody. To je jeden z hlavných odkazov organizovaného poľovníctva na Slovensku pre súčasnosť.

POLOVNÉ PRÁVO NA ÚZEMÍ MESTSKÝCH LESOV

Mestské lesy s.r.o., Banská Bystrica obhospodarujú poľovný revír Mesta Banská Bystrica s celkovou výmerou 6 966 hektárov. Výkon práva poľovníctva patrí medzi tržbonosné komodity Mestských lesov s.r.o. Pravidelne vykazuje zisk pre mestskú firmu, a tým aj pre mesto Banská Bystrica. Na plnení plánu chovu a lovu raticovej zveri sa podieľajú zamestnanci Mestských lesov s.r.o., ktorí vlastnia platný poľovný lístok a zbrojný preukaz, ale aj poľovníci neumiestnení v iných poľovných združeniach. Títo uplatňujú výkon práva poľovníctva na základe „Zmluvy o účasti na výkone práva poľovníctva“ za finančnú odplatu.

Posed na Rovniach

Diviak v plnej paráde...

STAVY ZVERI

Jarné **kmeňové stavy** jelenej zveri v poľovnom revíri Mestských lesov Banská Bystrica: jeleň 52 kusov, jelenica 52 kusov, jelenča 26 kusov – celkový počet **130 kusov**.

Srnčia zver: srnec 26 kusov, srna 26 kusov, srnča 12 kusov – dovedna **64 kusov**.

Diviačia zver: diviak kanec 5 kusov, dospelá diviačica 5 kusov, lanštiak 5 kusov, diviak-prasa 13 kusov – spolu **28 kusov**.

Priemerný ročný odstrel sa pohybuje: u jelenej zveri 45 kusov, u srnčej zveri 25 kusov, u diviačej zveri 30 kusov.

O ZVER SA STARÁME

V poľovnom revíri Mestských lesov Banská Bystrica sme vybudovali 17 senníkov pre jeleniu zver, 8 senníkov pre srnčiu zver, 12 násypcov pre ostatnú raticovú zver a 82 soľníkov. Na zlepšenie úživnosti poľovného revíru sme vybudovali päť políčok pre raticovú, hlavne jeleniu zver. Pravidelne každý rok kosíme 12 hektárov horských lúk, z ktorých získavame objemové krmivo – kvalitné seno.

Srnčej zveri sa u nás darí

Líška nikdy nehľaduje

Výsledky starostlivého poľovného obhospodarovania sa prejavujú nielen vo finančnom zisku, ale aj v podobe kvalitných medailových trofejí, hlavne u jelenej zveri. Srnčiu zver silne atakujú predátori – rys, vlk a medveď. Početnosť srnčej zveri preto ovplyvňujú ich zásahy. V priebehu roka naši lesníci často nachádzajú strhnutú srnčiu, ale aj vysokú zver, čo je výsledok „pôsobenia“ spomínaných predátorov v našom revíri. Pri zmienke o predátoroch musím aj tu vysloviť presvedčenie, že najmä medveď je na území poľovného revíru značne premnožený. Podľa sčítania, ktoré vykonali naši lesníci, čo sa denno-denne pohybujú po území revíru, počet medveďov presahuje 40 kusov. Pri doterajšom schvaľovaní mimoriadneho odstrelu je systém prideľovania povolenia založený na škodách spôsobených medveďmi. Nakoľko investujeme nemalé prostriedky do prikrmovania medveďov mimo obývaných lokalít, čím sa snažíme predísť priamym stretom medveďov s ľuďmi, škody spôsobené medveďmi a osobné strety medveďov s obyvateľmi okolitých obcí a návštevníkmi mestských lesov sú minimálne.

S Katedrou ochrany lesa a poľovníctva Technickej univerzity vo Zvolene úzko spolupracujeme na manažmente poľovného obhospodarovania zveri. Návrhy, spracované v diplomových prácach študentov a v odborných textoch vysokoškolských pedagógov, nám pomáhajú racionalizovať obhospodarovanie poľovného revíru, zamedzovať škodám zverou, zlepšovať genofond a zvyšovať kvalitu trofejí poľovnej zveri.

Zabezpečovanie výkonu práva poľovníctva, spojené so zásadami marketingu, výroby a speňažovania produktov poľovníctva vo forme predaja diviny a príjmov za poplatkový odstrel, prináša výhody po stránke ekologickej i ekonomickej. Správne manažovanie populácie zveri podľa zásad trvalo udržateľného rozvoja, znižovanie škôd zverou na lesných porastoch, hlavne v kritických obdobiach zimných mesiacov prikrmovaním vhodným krmivom a v správnych dávkach, zároveň zvyšuje celkovú ekonomickú efektívnosť poľovníctva, najmä pokiaľ ide o marketing diviny a poplatkového lovu.

Spojenie správneho obhospodarovania lesa so správnym prístupom k poľovnému obhospodarovaniu, je – a to nielen v podmienkach Mestských lesov Banská Bystrica – počínom ekologickým aj ekonomickým.

Jeden z našich statných macov

OCHRANA PRÍRODY A POĽOVNÍCTVO SÚ ZAJEDNO

Počas takmer deviatich desaťročí sa slovenské poľovníctvo stalo aktívnou a veľmi výraznou zložkou ochrany prírody. Ak sa Slovensko zaradilo medzi európske poľovnícke „veľmoci“, tak nielen zásluhou počtu registrovaných poľovníkov a rozlohou lesov, lež aj počtom zveri a jej dobrou kondíciou, ktorá je výsledkom sústavnej a odbornej starostlivosti o ňu. Lovecké právo je popri mnohokrát povinnostiach, ktoré sú s ním spojené, len malou odmenou za množstvo času, venovaného ochrane našej prírody a jej zveľaďovaniu. Pretože skutočné poľovníctvo si vyžaduje ozajstný vzťah k prírode, zodpovednosť voči nej, zmysel pre jej ochranu pred záhmi ľudskej civilizácie, ale aj pred nezodpovednými jednotlivcami, ktorí les a jeho bohatstvo nivočia, drancujú a poškodzujú dobré meno slovenskej poľovníckej komunity.

Je nesporné, že budúcnosťou poľovníctva je jeho dôsledná ekologizácia. To znamená, že prvoradým cieľom tejto ľudskej činnosti musí byť zachovanie a zveľaďovanie genofonu všetkých druhov poľovnej zveri, ale aj jej prirodzeného životného priestoru. Poľovnú zver treba považovať za obnoviteľný prírodný zdroj, patriaci celej spoločnosti. Preto poľovníci musia byť zároveň najaktívnejšími ekológmi, ktorí sa významnou mierou budú podieľať na tom, že naše prírodné bohatstvo odovzdáme zachované a neporušené generáciám, čo prídu po nás.

Poľovníctvo má svoje opodstatnenie a význam aj pre ďalší rozvoj vidieka. Mám na mysli predovšetkým poľovnícku turistiku, ktorá má v podhorských a horských podmienkach vhodné podmienky i dávnu tradíciu. Treba však v tomto smere viac ako doteraz využiť prírodné podmienky našej krajiny. Pre poľovnícku turistiku treba vytvoriť priaznivejšie podmienky zlepšením hos-

podárenia v poľovných revíroch, rozšírením sortimentu služieb, a samozrejme, poskytovaním možností lovu kvalitnej zveri. Aj tu treba využiť medzinárodné poznatky a skúsenosti z tých krajín, ktoré sú v tomto smere pred nami.

Pri svojom snažení sa poľovníci nezaobídu bez dobrej spolupráce a snahy o spoločný postup s ochrancami prírody. Poľovníci predsa odjakživa boli prvými ochrancami životného prostredia zveri, zasadili sa o ochranu druhov, ktorým hrozilo vyhynutie, ako to bolo napríklad u medveďa hnedého v tridsiatych rokoch minulého storočia. Od tej doby sa mnohé zmenilo, pribudlo obyvateľov, podstatne vzrástol civilizačný tlak, vplyv človeka na prírodu i životné prostredie zveri. O to väčšia musí byť v tomto storočí snaha poľovníkov o zachovanie druhovej rozmanitosti poľovnej zveri i živočíchoch vo voľnej prírode.

Hlavné funkcie poľovníctva majú svoju hierarchiu a na prvom mieste by mali byť jeho funkcie ekologické, zamerané na zachovanie trvalo udržateľného manažmentu zveri a jej genofonu, bez narušenia biodiverzity a hospodárskych záujmov človeka

Je významnou skutočnosťou, že opodstatnenosť poľovníctva v treťom tisícročí uznala aj Svetová únia na ochranu prírody (IUCN) vo svojej rezolúcii prijatej v októbri roku 2000 na jej 2. svetovom kongrese v jordánskom Ammánne. Tým uznala záujem a významný podiel poľovníctva na udržaní druhovej pestrosti živočíchoch na našej planéte. Prijatie tejto rezolúcie je významným prelomom pri definovaní princípu trvalého využívania živých prírodných zdrojov, ako základne medzinárodnej ochrany prírody.

Je to zároveň záväzok pre všetkých poľovníkov u nás i v zahraničí, aby svojím správaním, postojmi a činmi napĺňali základné heslo, ktorým by sa mal riadiť každý poľovník: svoju záľubu vykonávať ako službu prírode.

Aby lesná zver zimu prežila, pomáhať jej musia poľovníci

RNDr. IVAN VALACH, ING. BORIS DEMOVIČ

Klenotnica okolo nás

OCHRANA PRÍRODY

Územie Mestských lesov mesta Banská Bystrica sa vyznačuje vysokou diverzitou prírodných hodnôt – biotopov národného aj európskeho významu, rastlinných a živočíšnych spoločenstiev, zastúpenia chránených druhov na národnej aj európskej úrovni, vzácných druhov a endemitov. Rôznorodosť a široké spektrum prírodných daností sú podmienené aj tým, že územie sa nachádza v štyroch geomorfologických celkoch: Kremnické vrchy, Veľká Fatra, Starohorské vrchy a Zvolenská kotlina. Táto skutočnosť sa odrazila aj v naplnení právnej a reálnej ochrany prírody v tomto území.

Právne je ochrana prírody a krajiny zakotvená v zákone NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v platnom znení s jeho vykonávacou vyhláškou MŽP SR č. 24/2003 v znení novelizácií.

Ochrana celých komplexov ekosystémov je premietnutá do početného zastúpenia vyhlásených chránených území na národnej úrovni, ako aj vyhlásených a navrhovaných území európskeho významu (NATURA 2000). Ochrana týchto území je zabezpečovaná vo vyšších stupňoch ochrany (2. až 5. stupeň). Súčasne sú stanovené konkrétne európsky významné biotopy a určené chránené rastlinné a živočíšne druhy na národnej aj európskej úrovni bez rozdielu lokalizácie v jednotlivých stupňoch ochrany (druhovú ochranu rastlín a živočíchov). Informácie o zastúpení rastlín a živočíchov a ich spoločenstiev sú uvedené v kapitolách o flóre a faune na území Mestských lesov Banská Bystrica.

Z chránených území, ktoré sú tu zastúpené, dominuje rozlohou a nadnárodným významom Národný park Veľká Fatra. Malou časťou ochranného pásma sem zasahuje aj Národný park Nízke Tatry – severne od obce Šalková (Škradno, Kynceľovský prídol, Pred Dúbravou). Vzhľadom na spomenutú prírodnú dominanciu NP Veľká Fatra na území Mestských lesov mesta Banská Bystrica, uvedieme o tomto veľkoplošnom chránenom území viac informácií.

Územie Mestských lesov Banská Bystrica ležiace v orografickom celku Veľká Fatra, v katastrálnych územiach Dolný Harmanec, Harmanec a Staré Hory, je súčasťou Národného parku Veľká Fatra a jeho ochranného pásma. Národný park vyhlásila vláda SR svojím nariadením č. 140 zo dňa 6. 3. 2002 s účinnosťou od 1. 4. 2002 na celkovej výmere 40 371 hektárov, s ochranným pásmom 26 133 hektárov.

Podľa geomorfologických znakov a paleogeografického vývoja bola Veľká Fatra rozčlenená na oddiely Hôľna, Šípska a Bralná Fatra, Zvolen, Lysec, Šíprúň a Revúcke Podolie. Územie mestských lesov reprezentuje Bralná a Hôľna Fatra. Bralná Fatra je charakteristická vystupujúcimi druhohornými vápencovými obalovými horninami s hlboko zarezanými dolinami a výskytom krasových javov. Na takýto pestrý reliéf sú viazané mnohé cenné biotopy a druhy, ktoré sú vďaka relatívnej terénnej nedostupnosti na viacerých miestach pozoruhodne zachované. Protipól takéhoto členitého terénu predstavuje Hôľna Fatra s mätko modelovaným hrebeňom na slienitých horninách. V minulosti, počas valašskej kolonizácie, bola kvôli získaniu pasienkov značne odlesnená. Dnes vytvára už charakteristický hôľny reliéf najvyšších častí pohoria s vysokou floristickou a krajinnásko-estetickou hodnotou. Na druhej strane takéto umelé zníženie hornej hranice lesa v priemere približne o 200 až

Japeň - hôlna časť Veľkej Fatry

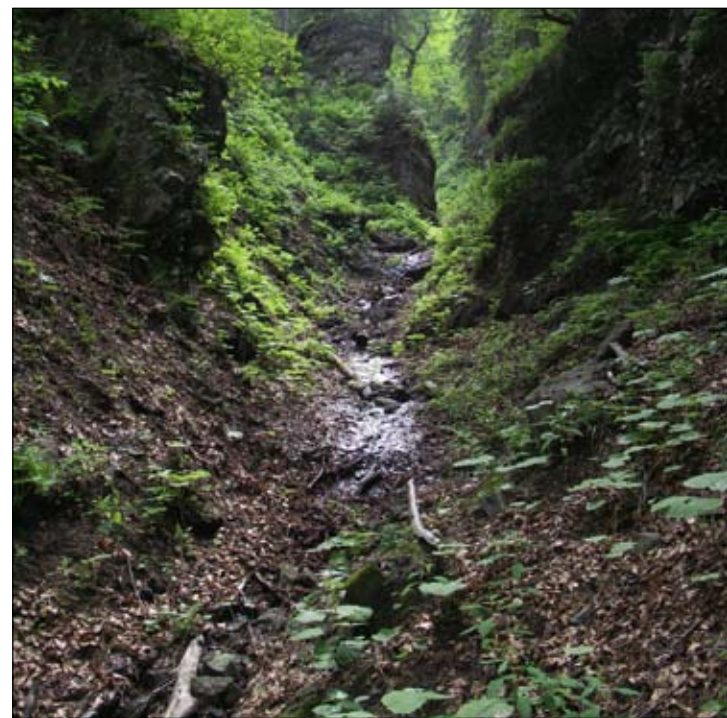
300 metrov a intenzívne koncentrované využívanie pastvou, najmä hovädzieho dobytku, prinieslo predovšetkým na strmých exponovaných svahoch aj sprievodné negatívne následky: pôdnu eróziu, zmenu hydrologického režimu spôsobenú rozkolísanosťou zrážkového odtoku i menšou retenčnou schopnosťou územia, slabšiu ochranu lesných porastov tvoriacich zníženú (druhotnú) hornú hranicu lesa a v neposlednej miere vznik lavín, ohrozujúcich životy a majetok obyvateľov. Práve oblasť Krížnej tvorí vďaka veľkej energii reliéfu a dlhým strmým odlesneným svahom jedno z najnebezpečnejších lavínových území na Slovensku. Aj táto skutočnosť bola dôvodom na rozsiahle protilavínové opatrenia v minulom storočí, kombinujúce biologické opatrenia (zalesňovanie) a technické opatrenia (stavanie trvalých zábran). Otázka revitalizácie hornej hranice lesa nebola doteraz uspokojivo a definitívne vyriešená, pretože ide o veľmi nákladné činnosti, navyše komplikované zložitými vlastníkmi a legislatívnymi prekážkami, ako je zalesňovanie nelesných pozemkov, poľnohospodárske aktivity viazané na dotácie a podobne. Často sú však prekážkou aj protichodné názory záujmových skupín – na viacerých miestach ide o cenné botanické lokality. V súčasnosti sa k tejto otázke prijal viac-menej pasívny prístup, spočívajúci v ponechaní najkritickejších lokalít prirodzenej sukcesii a v obmedzení, prípadne miestami až vylúčení pastvy.

Územie mestských lesov bolo pre svoju jedinečnosť súčasťou Chránenej krajiny Veľká Fatra, vyhlásenej už v roku 1973. Kvôli zachovaniu trvalo udržateľného a diferencovaného využitia a ochrany prírodných hodnôt, bola CHKO Veľká Fatra v zmysle koncepcie rozvoja štátnej ochrany prírody na Slovensku prekategori-zovaná na národný park. Najväčším prírodným bohatstvom národného parku sú zachovalé prírodné lesy a pralesy karpatského typu so zastúpením smrek, jedle a buka ako hlavných drevín. Osobitné postavenie v prírodných lesoch Veľkej Fatry má tis obyčajný (*Taxus baccata*) s významným zastúpením celoeurópskeho dosahu. Z viacerých príčin, najmä pre rúbaňový spôsob obhospodarovania lesných porastov a poškodzovanie jeleňou zverou, nie je stav tejto chránenej dreviny na mnohých miestach priaznivý a tis je výrazne na ústupe. Badateľné je to najmä u mladších vekových ročníkov, ktoré trpia nadmerným ohryzom raticovou zverou. Zlepšeniu určite napomôže jemnejší spôsob obnovy porastov s cieľom dosiahnuť

čo najvyšší podiel prirodzeného zmladenia, čo je už vo viacerých prípadoch badateľné. Ochranu tisú pred ohryzom zverou realizujeme „individuálnou ochranou tisú“ – obaľovaním jednotlivých kmeňov vhodným pletivom.

Stupeň zachovalosti územia dokumentuje okrem existencie pôvodných, málo zmenených karpatských jedľobučín, aj vysoká botanická a zoologická pestrosť s množstvom chránených druhov rastlín a živočíchov, vrátane endemitov. Na ochranu pralesov, flóry, fauny, krasových javov a rašelinísk bolo v NP Veľká Fatra vyhlásených 18 maloplošných chránených území, z ktorých dve ležia priamo v záujmovej oblasti.

Vzhľadom na prírodné vzácnosti je toto územie zaradené aj do európskej sústavy chránených území NATURA 2000. Nachádza sa tu navrhované územie európskeho významu Veľká Fatra (SKUEV 0238) na ochranu biotopov a druhov. Súčasne je na území NP Veľká Fatra navrhované Chránené vtáčie územie Veľká Fatra (CHVÚ 033), ktoré zaberá väčšinu vlastného národného parku a jeho ochranného pásma, ale zasahuje aj do susediacich orografických celkov. V rámci územia mestských lesov je to časť Kremnických vrchov po NPR Svrčinník. Toto územie je jedným z troch najvýznamnejších území Slovenska pre hniezdenie druhov – sokol sťahovavý (*Falco peregrinus*), jariabok lesný (*Bonasa bonasia*), lelek lesný (*Caprimulgus europaeus*), ďateľ trojprstý (*Picoides tridactylus*). Pravidelne tu hniezdi viac ako 1% národnej populácie druhov výr skalný (*Bubo bubo*), sova dlhochvostá (*Strix uralensis*), bocian čierny (*Ciconia nigra*), včelár lesný (*Pernis apivorus*), žlna sivá (*Picus canus*), žltouchvost lesný (*Phoenicurus phoenicurus*), muchár sivý (*Muscicapa striata*), orol skalný (*Aquila chrysaetos*), terov hoľniak (*Tetrao tetrix*), tetrov hlucháň (*Tetrao urogallus*), kuvik kapcavý (*Aegolius funereus*), kuvičok vrbčí (*Glaucidium passerinum*), ďateľ čierny (*Dryocopus matius*), ďateľ bieločrptý (*Dendrocopos leucotos*), muchárik červenohrdlý (*Ficedula parva*), muchárik bieločrptý (*Ficedula albicollis*).

Žľab vo Svrčinníku

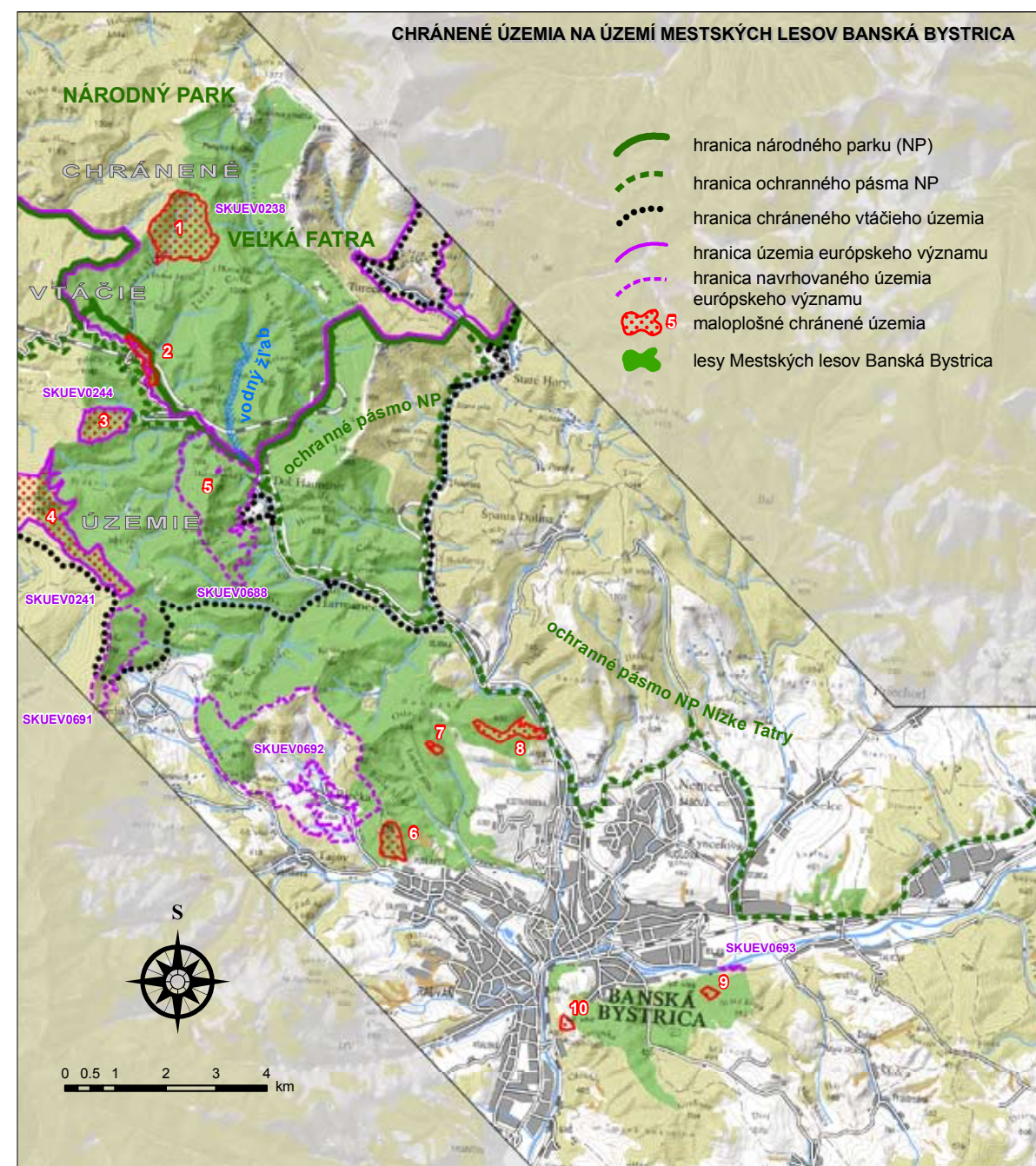
MALOPLOŠNÉ CHRÁNENÉ ÚZEMIA VO VEĽKOFATRANSKEJ ČASTI MESTSKÝCH LESOV BANSKÁ BYSTRICA

Chránený areál Krásno (1), vyhlásený Vyhláškou KÚ v Banskej Bystrici č. 6/1996 z 20. 9. 1996 na výmere 127,91 hektárov na ochranu významného tokaniska a hniezdiska nášho najohrozenejšieho kurovitého vtáka – tetra urogallu (*Tetrao urogallus*), ktorého populácia najviac trpí nadmerným vyrušovaním a stratou vhodných biotopov. Vzhľadom na určitý pohyb a ústup hluchánej populácie z niektorých tradičných lokalít, zapríčinený medziiným aj prílišným vyrušovaním najmä v čase jarného toku, boli v susedstve CHA vďaka spolupráci a porozumeniu vedenia Mestských lesov Banská Bystrica, vyhlásené ďalšie lesy osobitného určenia na výmere 59,80 hektárov s osobitným režimom obhospodarovania, kde by mal byť citlivým hospodárením, s dôrazom na zachovanie vyhovu-

júcich životných podmienok, udržaný priaznivý stav tohto ohrozeného druhu.

Národná prírodná rezervácia Harmanecká tisina (2), vyhlásená Vyhláškou Povereníctva školstva, vied a umení č. 185.165/1949-VII/2 z 1. 12.1 949. Jej výmera je 20,04 ha, slúži na štúdium dynamiky vývoja prirodzeného karpatského lesa v rôznych vývojových štádiách s ohľadom na výskyt tisú. Tvoria ju zachovalé spoločenstvá vápencových bučín, jedľobučín a bukových javorín, kde má tis optimálne podmienky na existenciu. Nachádza sa tu relatívne vysoký počet exemplárov tisú vrátane zmladenia na skalnatých miestach, neprístupných pre zver. Na dostupných miestach sú jednotlivé kmene obalené kvôli ochrane proti ohryzu zverou.

Územie mestských lesov oplýva okrem vyhlásených MCHÚ množstvom ďalších lokalít s výskytom vzácných a cenných lesných i nelesných spoločenstiev, chránených druhov, skalných útvarov a krasových javov. Za zmienku stoja najmä prírodné pamiatky – jaskyne Horná a Dolná Túfna, celá rovnomenná dolina Túfna s mimoriadne pestrými spoločenstvami charakteristickými inverziou vegetačných stupňov, Rakytovská dolina spolu so susediacou dolinou Krpcovo s mohutným skalným prahom a zachovanými starými bučinami, oblasť Okružlej skaly, Lastovičej, Japeňa s výskytom ojedinelých starých javorových porastov, Malej Krížnej a záveru Bystrickej doliny. Sú to mimoriadne cenné územia – refúgiá pôvodných spoločenstiev s bohatou biodiverzitou a obrovským genetickým potenciálom druhov, ktoré tlakom človeka a jeho hospodárskych aktivít na mnohých miestach veľmi utrpeli. Význam týchto lokalít je vyjadrený aj návrhom zonácie národného parku, pričom vďaka doterajšej ústretovosti vlastníka sú viaceré z nich zaradené do jadrovej A-zóny, čo by malo dopomôcť zachovať jedinečné prírodné bohatstvo tohto územia.

Mapa chránených území Mestských lesov Banská Bystrica, ktorej autorom je Ing. A. Súľovský

Skalná stena v Harmaneckej tisine

Maloplošné chránené územia sú vyhlásené aj vo voľnej krajine – mimo NP Veľká Fatra. Dovedna ich je osem (previazanosť maloplošných chránených území uvádzaných v texte s mapou je podľa čísiel za jednotlivými úzermi).

Národná prírodná rezervácia Svrčinník (4), vyhlásená Všeobecne záväznou vyhláškou Krajského úradu v Banskej Bystrici č. 4/2001 z 15. 8. 2001 na výmere 222,49 hektárov. Predmetom ochrany sú zachovalé komplexy klimaxových lesných spoločenstiev Kremnických vrchov vo 4. až 7. vegetačnom stupni, s prirodzenou druhovou skladbou a štruktúrou drevín, miestami pralesovitého charakteru.

Skalný hrebeň v PR Svrčinník

Harmanecký hlboký jarok

Prírodná rezervácia Harmanecký Hlboký jarok (3), vyhlásená Všeobecne záväznou vyhláškou Krajského úradu v Banskej Bystrici č. 4/1998 z 8. 6. 1998, výmera je 50,33 hektárov. Predmetom ochrany sú zachované prirodzené lesné spoločenstvá s výskytom treťohorného reliktu – tisu obyčajného (*Taxus baccata*) v katastri obce Dolný Harmanec. Rezervácia je významná aj z dôvodu vedeckého využitia. Nadmorská výška chráneného územia je 970 až 1 313 m. n. m.

Prírodná rezervácia Stará kopa (9), vyhlásená Všeobecne záväznou vyhláškou Krajského úradu v Banskej Bystrici č. 16/1997 z 30. 7. 1997 na výmere je 4,53 hektárov. Je to fytogeograficky vý-

Dubina na Starej kope

Osobitne chránený mohutný exemplár tisú na hranici PR Uňadovo

Tis obyčajný v Pavelcove

Podlavické výmole

znamná lokalita teplomilného duba plstnatého (*Quercus pubescens*) a jeho krížencov za severnou hranicou jeho súvislého rozšírenia, s výskytom chránených vstavačovitých druhov rastlín.

Prírodná rezervácia Uňadovo (7), vyhlásená Výnosom Ministerstva kultúry SSR č. 1161/1988-32 z 30. 6. 1988, štvrtý stupeň ochrany od roku 2005 – Vyhláška KÚŽP v Banskej Bystrici č. 3/2005 z 9. 3. 2005, výmera je 3,58 hektárov. V území je koncentrovaný výskyt tisú obyčajného na dvoch fragmentoch pôvodne rozsiahlejšieho lesného porastu severovýchodného okraja Kremnických vrchov. Je súčasťou systému podobných lokalít zameraných na ochranu tisú v rozličných prírodných podmienkach okolia Banskej Bystrice.

Prírodná rezervácia Pavelcovo (8), vyhlásená Všeobecne záväznou vyhláškou Krajského úradu v Banskej Bystrici č. 3/1998 z 8. 6. 1998, štvrtý stupeň ochrany od roku 2005 – Vyhláška KÚŽP v Banskej Bystrici č. 3/2005 z 9. 3. 2005, výmera je 28,65 hektárov. Rezervácia bola vyhlásená na ochranu prirodzených lesných spoločenstiev s koncentrovaným výskytom treťohorného reliktu tisú obyčajného (*Taxus baccata* L.).

Národná prírodná pamiatka Harmanecká jaskyňa (5), vyhlásená v roku 1968, Úprava MK SSR č. 9289 z 28. 12. 1972, kategória NPP od roku 1996 – Vyhláška MŽP SR č. 293/1996 Z. z., Vyhláška KÚŽP v Banskej Bystrici č. 3/2004 z 10. 6. 2004 o návštevnom poriadku. Harmanecká jaskyňa je puklinový typ jaskyne v triasových vápencoch, nachádza sa v Harmaneckom kráse v južnom okraji Veľkej Fatry, v horskom hrebeni Kotolnica. Pôvodné pukliny sa rozovreli a zrútením rozšírili do rozsiahlych siení. Jaskyňu objavil Michal Bacúrik v roku 1932, sprístupnená je od roku 1950. Je významným zimoviskom netopierov.

Harmanecká jaskyňa

Chránený areál Podlavické výmole (6), vyhlásený Všeobecne záväznou vyhláškou Krajského úradu v Banskej Bystrici č. 7/1998 z 30. 11. 1998, výmera je 26,77 hektárov, chránené územie je charakteristické výskytom chránených druhov rastlín. Aj napriek ohrozenosti územia antropogénnymi vplyvmi, je tu početné zastúpenie druhov najmä z čeľade vstavačovitých.

V zábere Mestských lesov Banská Bystrica je aj časť ochranného pásma **Prírodnej rezervácie Urpínska lesostep (10)**, ktorá bola vyhlásená Všeobecne záväznou vyhláškou Krajského úradu v Banskej Bystrici č. 6/1997 z 28. 2. 1997, štvrtý stupeň ochrany od roku 2003 – Všeobecne záväzná vyhláška Krajského úradu v Banskej Bystrici č. 6/2003 zo 4. 3. 2003. V tejto PR je pod ochranou lesostep s výskytom vzácných teplomilných druhov hmyzu a iných bezstavovcov.

Spoločným cieľom ochrany týchto území je zachovanie prirodzených lesných ekosystémov, pôvodných, dnes už často vzácných lesných rastlinných a živočíšnych spoločenstiev a chránených druhov na národnej, aj európskej úrovni. K najcennejším patria rozsiahlejšie komplexy lesov v NPR Svrčinník a v pripravovanej PR Kotolnica. Bioindikátorom ich prírodných hodnôt je napríklad výskyt lesných kúr (tetrov hlucháň, jariabok lesný). Charakteristické početné zastúpenie treťohorného reliktu – tisu obyčajného – aj mimo územia NP Veľká Fatra, je premietnuté do jeho územnej ochrany v PR Uňadovo a PR Pavelcovo. Väčšina z týchto území bola pred ich vyhlásením za chránené evidovaná v priebežne aktualizovanej koncepcii – návrhoch územnej ochrany na KÚŽP v Banskej Bystrici. Z aktuálnych návrhov uvádzame: Kordické Sokolie, Košiar, Kotolnica, Lackov grúň a Majerská jelšina. Tieto územia sú v návrhoch území európskeho významu v systéme NATURA 2000, ako aj v Regionálnom územnom systéme ekologickej stability okresu Banská Bystrica (aktualizovaný RÚSES, 2008). Popri návrhoch spomenutých maloplošných chránených území evidujeme už od roku 1993 návrh veľkoplošného chráneného územia CHKO Kremnické vrchy. Do územia Mestských lesov Banská Bystrica zasahuje lesnými porastami v lokalitách Tabla–Hajnálová, Matanová.

Soldanelka karpatská

Východ slnka nad dolinou Rakytovo

Tetrov hlucháň

Mŕtvy veľkán

Do európskej ekologickej siete chránených území (NATURA 2000) s cieľom ochrany prírodných biotopov európskeho aj národného významu, voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín, boli v dvoch etapách navrhnuté územia európskeho významu podľa Smernice EÚ o biotopoch, z ktorých sú v území Mestských lesov Banská Bystrica aktuálne: SKUEVO691 Kremnická Skalka, SKUEVO692 Riečka, SKUEVO241 Svrčinník, SKUEVO688 Kotolnica, SKUEVO693 Majerská jelšina a SKUEV 0244 Harmanecký Hlboký jarok. Konkrétne ide o nasledovné lesné európsky významné biotopy: 9110 – Kyslomilné bukové lesy, 9130 – Bukové a jedľovo-bukové kvetnaté lesy, 9140 – Javorovo-bukové horské lesy, 9150 – Vápnomilné bukové lesy, 9180 – *Lipovo-javorové sutinové lesy, 91E0 – *Lužné vrbovo-topoľové a jelšové lesy, 91Q0 – reliktné vápnomilné borovicové a smrekovcové lesy, 9410 – Smrekové lesy (* – prioritné biotopy).

V aktualizovanom Regionálnom územnom systéme ekologickej stability okresu Banská Bystrica sú prírodne najhodnotnejšie územia zaradené do nadregionálnych biocentier Veľká Fatra, Kremnické vrchy a Riečka a regionálnych biocentier Pavelcovo, Stará kopa a Majerská jelšina. Z významnejších tokov sú Starohorský potok a Bystrica zaradené medzi regionálne biokoridory.

DOVIDENIA V LESOCH MESTA BANSKA BYSTRICA

Ak sa zahľadíme na pestré obrazy našej spoločnej minulosti, takmer zákonite tam nachádzame jednu stále sa opakujúcu kulisu. Je ňou strom. Bol to práve strom, pod ochranu ktorého na úsvite dejín vystupuje z údolných nív človek mohylovej kultúry. Bol to práve strom, ktorý dodal stavebný materiál na praveké hradiská i kolíby. Bol to strom, ktorého tŕňa bola spásou pre našich predkov v obrane pred nájazdmi Tatárov a Turkov v dávnej, či pred šialenstvom fašizmu v nedávnej histórii, o čom aj v našich mestských lesoch nachádzame veľa svedectiev. A je to práve strom, ktorý i dnes, v dobe presýtenej informáciami, exhalátmi a stresom, potvrdzuje ako odveký symbol života svoju jedinečnosť. Les a strom v ňom je fenomén, ktorý nás spája – nás, občanov tohto mesta, tejto krajiny, ale najmä nás – lesníkov, poľovníkov, turistov, milovníkov a ochrancov prírody.

Od vytvorenia prvého lesného zákona na našom území nás delí takmer štvrt tisícročia. Doba, ktorá uplynula od čias Márie Terézie a jej lesného zákonníka je mostom, nie priepasťou medzi našou prítomnosťou a časmi dávno minulými. Hoci niektoré reguly už dávno stratili svoju aktuálnosť, celý *Porádek hor aneb lesů zachování* je dôkazom toho, že chápavý vzťah k prírode, a osobitne k lesom, nie je žiadnym novodobým objavom. Je všeludskou odvekou tradíciou, v duchu ktorej ľudstvo všetky svoje veľké kroky robí nie kvôli okamžitej výhode a zisku, ale v plynutí času prirodzene spája úctu k predkom so zodpovednosťou k potomkom. Nadväzujúc na toto poznanie vyjadrujem nádej, že spoločne vždy dokážeme rozpoznať spôsob, ktorý je pre všestranné múdre spravovanie našich lesov najsprávnejší.

Les, ktorého symbolika je veľmi úzko spojená s naším mestom, s naším národom a s našimi dejinami, mal vždy sytozelenú farbu, takú, akou je farba lesníckych rovnošiat. Želajme si všetci spoločne, aby tá farba našim lesom vydržala aj v ďalších desaťročiach a stáročiach. Len vtedy bude les prinášať lesníkom potešenie z práce

a občanom i návštevníkom nášho mesta mnohostranný úžitok – od čistého vzduchu a dostatku pitnej vody, cez produkciu dreva, poľovnej zveri, až po zdroje zamestnanosti, rekreácie a oddychu. V týchto súvislostiach mi nevdojak prichádza na um myšlienka z našich lesníkov najväčšieho a najznámejšieho – Jozefa Dekreta-Matejovie, ktorý vo svojom životopise napísal: *Čo preukáže lesník vo svojom hospodárení, môže posúdiť len jeho potomstvo po uplynutí osemdesiat až sto rokov.*

V našej mestskej firme sme len štrnásti, ale všetci máme spoločný záujem: zodpovedne a múdro gazdovať s lesným bohatstvom Mesta Banská Bystrica, ochraňovať a zveľaďovať bohaté lesnícke dedičstvo našich predkov. Pretože lesy sú nedeliteľnou súčasťou života a životného prostredia človeka a predstavujú jeden z významných zdrojov rozvoja ľudskej civilizácie. Sú naším národným bohatstvom, „rodinným zlatom“ našej spoločnosti. Našou povinnosťou je toto nadčasové poslanie splniť a zverené dedičstvo odovzdať našim vnukom a pravnukom v rovnakom, ak nie v lepšom stave, ako sme ho zdedili my.

Ak dnes svetu ekonomiky diktujú štáty, ktoré majú v podzemí zásoby ropy, už blízka budúcnosť bude patriť štátom a mestám, ktoré si dokázali zachovať zásoby zdravého lesa.

V pozícii manažéra lesov patriacich Mestu Banská Bystrica za najdôležitejšie a prvoradé považujem udržať mestský lesný majetok v permanentnom ekonomickom zisku pri zachovaní všetkých zásad odborného, prírode blízkeho obhospodarovania lesov.

Najvyšším kritériom mojej ľudskej i odbornej činnosti bol vždy pohľad do očí lesného robotníka, ktorý každý večer zamieňal sekeru a pílu za odborné lesnícke knihy a ktorý vždy veľmi kriticky sledoval moje počínanie. Je to môj otec. Som rád, že sa do tých očí môžem stále pozrieť pokojne a s čistým svedomím.

Blažej Možucha

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

OD ZAMILOVANEJ PO LASKOMER... – Hranica lesného majetku mesta Banská Bystrica

Aplikácia Google Earth

GENIUS LOCI – Lokality na území mestských lesov a ich pomenovania

Koláriková Z., Majtán M. : Geografické názvoslovie Základnej mapy ČSSR 1:50 000 z územia SSR, 1. Názvy neosídlených geografických objektov Stredoslovenský kraj. Slovenský úrad geodézie a kartografie, Názvoslovná komisia, Bratislava, 1977.

Koláriková Z., Majtán M. : Geografické názvy okresu Banská Bystrica. Slovenský úrad geodézie a kartografie, Bratislava, 1987.

Krška J. : Hydronymia povodia Hrona. Fakulta humanitných vied UMB Banská Bystrica, 2008.

DÁVNOVEK KAMENNÉHO DOMOVA – Geologické pomery

Bakos F., Chovan M. : Zlato na Slovensku. Sprievodca zlatou históriou, ťažbou a náleziskami na našom území. Slovenský skauting, Bratislava, 2004.

Bella P., Hlaváčová I., Holúbek P. : Zoznam jaskýň Slovenskej republiky. SMOPaJ Liptovský Mikuláš, 2007.

Biely A. : O tektonických jednotkách v podloží treťohôr Vtáčnika a Kremnických vrchov. Západné Karpaty, séria Geológia, Bratislava, 1979.

Droppa A. : Krasové javy v okolí Harmanca vo Veľkej Fatre. Slovenský kras XII, Liptovský Mikuláš, 1974.

Galvánek J., Litchleb J., Šrein V. : Zlatonosné zrudnení na lokalitě Harmanec severozápadně od Banské Bystrice (střední Slovensko). Bulletin mineralogicko-petrologického oddělení Národního muzea ve Praze, 2000.

Galvánek J. : Výskyt a hodnota pramenitov a penovcov v okolí Banskej Bystrice. In: Turisová I., Prokešová R. F : Ekologická diverzita Zvolenskej kotliny. Lesnícky výskumný ústav Zvolen, 2004.

Konečný V., Lexa J., Planderová E. : Stratigrafické členenie neovulkanitov Slovenska. Západné Karpaty, Séria Geológia, Bratislava, 1983.

Lexa J. : Geologická mapa Kremnických vrchov 1:50 000 a Vysvetlivky ku geologickej mape Kremnických vrchov. Geologická služba SR, Vydavateľstvo Dionýza Štúra Bratislava, 1998.

Ložek V. : Příroda ve čtvrtohorách. Academia, Praha, 1973.

Mazúr E. : Geomorfologický prehľad. In: Vysvetlivky ku geologickej mape ČSSR 1:200 000, list Banská Bystrica. Bratislava, 1964.

Mazúr E., Lukniš M. : Geomorfologické jednotky, mapový list 16, 1:500 000. In: Mazúr E. et al, 1980 : Atlas SSR. Vydavateľ: Slovenská akadémia vied a Slovenský úrad geodézie a kartografie Bratislava, 1980.

Nemček et al. : Tektonika Západných Karpát v terciéri. In: Rákus M. Vozár J. (eds.) : Geodynamický vývoj a hlbinná stavba Západných Karpát. GÚOŠ, Bratislava, 1993.

Oľšavský M. : Charakter permsko-triasového rozhrania v hroniku na lokalite Šalková (Bystrické Podolie). Mineralia Slovaca, 2005.

Pavlik R. : Hlavná železnica Banská Bystrica – Horná Štubňa, pamätnica. Bratislava, 1940.

Planderová E. : Poznámky o veku starohorského paleozoika na základe palinologického výskumu. Mineralia Slovaca, 1974.

Polák M. et al. : Vysvetlivky ku geologickej mape Starohorských vrchov, Čierťáže a severnej časti Zvolenskej kotliny 1:50 000. ŠGÚ D. Štúra, Vydavateľstvo Dionýza Štúra Bratislava, 2003.

Polák M. et al. : Geologická mapa Starohorských vrchov, Čierťáže a severnej časti Zvolenskej kotliny 1:50 000. Ministerstvo životného prostredia SR a Štátny geologický ústav Dionýza Štúra Bratislava, 2003.

PO NAJSTARŠÍCH STOPÁCH ČLOVEKA – Archeologické náleziská

A. L. M. : Tuffna Knochenhöhle in Ober Ungarn bei Hermanetz. Ausland. Stuttgart, 1856.

Balaša G. : Praveké osídlenie stredného Slovenska. Osveta Martin, 1960.

Balogh P. : Kirandulás a tufnai... barlangogba. Magyar Tudományos Társaság Évkönyve, VII, 1846.

Báñez L. : L'Aurignacien en Slovaquie, Rivista di Scienze Preistoriche XXIII-1, 1968.

Bárta J. : Paläolithische Höhlenbesidlung im karpatischen Teil der Tschechoslovakei, Archeološki vestnik XIII-XIV, 1962-1963.

Bárta J. : Osídlenie slovenských jaskýň v staršej dobe kamennej. Nové obzory 11, 1969.

Bárta J. Báñez L. : Výskum staršej a strednej doby kamennej na Slovensku. Slovenská archeológia XIX-2, Vyd. SAV Bratislava, 1971.

Bárta J. : Sto rokov archeologického výskumu v jaskyniach na Slovensku. Slovenský kras, 1975.

Bárta J. : Prehľad histórie archeológie a paleontológie v jaskyniach na Slovensku do roku 1945. Spravodaj SSS 17, 1986.

Eisner J. : Úvod. In: Varsík B., : Slovenské dejiny, diel I. SAV Bratislava, 1947.

Liebus A. : Ergebnisse des bisherigen Grabungen in der Oberen Tufna Höhle in der Slowakei. Sudeta IX, Prag, 1933.

Mácelová M. : K budovaniu archeologického zbierkového fondu v Stredoslovenskom múzeu. Metodický spravodaj Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici, 1985.

Pavlik R. : Hlavná železnica Banská Bystrica – Horná Štubňa, pamätnica, časť 3. Historické nálezy. Bratislava, 1940.

Skutil J. : Paleolitikum Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Turčiansky Svätý Martin, 1938.

Skutil J. : Diluviálny človek na Slovensku, 9. Paleolitická stanica v jaskyni Tufná (ob. Harmanec, okr. Ban.Bystrica). In: Varsík B. : Slovenské dejiny, diel I. SAVaU Bratislava, 1947.

Zipser Ch. A. : Knochenhöhle bei Neusohl in Ungaren. Leonh. Taschenbuch für Mineralogie, 1839.

Zipser Ch. A. : Besztercze és vidéke. Emlékirat, melyet a magyar orvosok és természetvizsgálók „Beszterczén, MDCCCXLII. aug. hó” elején tartott harmadik gyűlése emlékére irt Dr. Zipser Kr. Endre, s magyarra attett Dr. Edoi Illés L., Budán, typ. Magy. Kir. Egyetem, 1842.

Zipser K. A. : Neusohl und dessen Umgebungen Eine Erinnerungsschrift an die dritte Versammlung ungarischer Aertzte und Naturforscher zu Neusohl in Niederungarn im Jahre 1842 zugleich ein Führer für alle, die diese Gegend besunchen wollen. Offen : Gedruck mit königl. Ung. Universität Schriften, 1842.

Zipser K. A. : Die Versammlungen ungarischen Aertzte und Naturforscher mit besonderer Beziehung auf die am 4. August 1842 zu Neusohl abgehaltene dritte Versammlung. Neusohl: Gedruck bei Philipp Machold, 1846.

ZELENÁ KATEDRÁLA – Vegetačné pomery a flóra územia

Bobáková L., Hapl E. : Zimoviská netopierov Veľkej Fatry. Vespertilio 6, 2002.

Feráková V., Maglocký, Š. & Marhold, K. : Červený zoznam papraďorastov a semenných rastlín. In: Baláž, D., Marhold, K. & Urban, P. : Červený zoznam rastlín a živočíchov Slovenska. Ochrana prírody 20 suplement. ŠOP SR–COPK Banská Bystrica, 2001.

Futák J. : Fytogeografické členenie, p. 88. In: Atlas Slovenskej socialistickej republiky. SAV a SÚGaK, 1966.

Marhold, K. & Hindák, F. (eds.) : Zoznam nižších a vyšších rastlín Slovenska. Veda, Bratislava, 1998 .

Michalko J., Berta J., Magic D. : Geobotanická mapa ČSSR. Veda, vydavateľstvo SAV, Bratislava, 1986.

MIESTO PRE ŽIVOT – Fauna

Danko Š., Darolová A., Krištín A.: Rozšírenie vtákov na Slovensku, VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 2002.

Bernadovič F. a kol. : Netopiere, tajomní obyvatelia jaskýň. Správa slovenských jaskýň. Liptovský Mikuláš.

Franc V. : Zmeny spoločenských Rhopalocera na strednom Slovensku ako odraz postupujúcej devastácie prírody. 1. časť. Ochrana prírody, 1988.

Franc V. : Myrmecophilous beetles of Slovakia with special reference to their endangerment and perspectives for protection. Acta Univ. Carol., Biol., 36/4, 1992.

Franc V. : On the occurrence and bioindicative value of several rare species of the family Tetratomidae and Melandryidae (Coleoptera) in Slovakia. Biológia 49/5, 1994.

Franc V. : Keď les zabíja (história zániku jednej lesostepi). Daphne, 1/96, 1996.

Franc V. : Mycetophilous beetles (Coleoptera mycetophila) – indicators of well preserved ecosystems. Biológia, 52/2, 1997.

Franc V., Hanzelová A. : New records of spiders (Araneae) from Slovakia. Biológia, 51/5, 1996.

Franc V., Mlejnek R. : Zaujímavé nálezy chrobákov z čeľade Pselaphidae (Coleoptera) v podzemných biotopoch Slovenska. In: Mock A., Kováč L., Fulín M., (eds.), Fauna jaskýň (Cave fauna). Východoslovenské múzeum, 2000.

Kleinert J. : Bystrušky (Coleoptera: Carabidae, Carabus) vybraných lokalít CHKO Veľká Fatra. 18. Tábor ochrancov prírody – prehľad odborných výsledkov. Martin, 1983.

Sládek J., Mošanský A. (eds.) : Cicavce okolo nás. Osveta, Martin, 1985.

Sláma E. F. M. : Tesáříkovití – Cerambycidae České republiky a Slovenské republiky. Krhanice, 1998.

Svatoň J. : Náčrt fauny pavúkov (Araneida) navrhovaného chráneného územia Urpín pri Banskej Bystrici, Stredné Slovensko. Prírodné vedy (Banská Bystrica) 4, 1985.

Šteffek J. : Vyhodnotenie malakofauny navrhovaného chráneného územia Urpín, Stredné Slovensko. Prírodné vedy (Banská Bystrica) 6, 1987.

LESY V HLBINÁCH ČASU – Z minulosti lesov mesta Banská Bystrica

Bacúr J. : Kronika rozvojového lesného závodu v Banskej Bystrici 1974 – 1984, nepublikované.

Barták J. : Z minulosti štátneho lesného hospodárstva v okolí Banskej Bystrice a Starých Hôr. Banská Bystrica, 1929.

Binder R. : Osadníci na Horehroní. Stredoslovenské vydavateľstvo Banská Bystrica pre LDM vo Zvolene, 1962.

Herdina L. : A Besztercebánya szab. kir. bányaváros tulajdonát képező erdőbirtok gazdasági viszonyainak ismertetése. Banská Bystrica, 1895.

Chmelko C. : Zdravotná inventarizácia tisú v tisovej rezervácii Harmanec v roku 1977. Správa, 4 strany rukopisu, nepublikované.

Jurkovič E. : Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica. OZ Pribicer Banská Bystrica, 2005.

Kavuljak A. : Dejiny lesníctva a drevárstva na Slovensku. Lesnícka a drevárska ústredňa v Bratislave, 1942.

Madlen J. : Constitutio Maximiliana. In: Zborník prác LDM II. Osveta Martin, 1962.

Madlen J., Korpeľ P. : Porádek hor, aneb lesuw zachování. Osveta n. p. Bratislava pre LDM vo Zvolene, 1959.

Miľanová Ľ., Józsová V. : Od lesov kráľovských k lesom štátnym. Neografia a. s. Martin pre Lesy SR š. p. Banská Bystrica, 2003.

Pavlik R. : Hlavná železnica Banská Bystrica – Dolná Štubňa. Bratislava, 1940.

Petrikovič J. : O lesno-hospodárskych pomeroch mesta Banskej Bystrice. Štátny archív Banská Bystrica, pobočka Banská Bystrica, 29 strán rukopisu, 1922 nepublikované.

Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Banská Bystrica : Lesné oddelenie Mestského úradu (1922–1945), Lesné oddelenie MNV (1945–1950).

VZÁCNÉ PRIVILÉGIUM BANSKOBYSSTRICKÝCH MEŠŤANOV – Držba lesných pozemkov

Barták J. : Z minulosti štátneho lesného hospodárstva v okolí Banskej Bystrice a Starých Hôr. Slovenská Grania, Banská Bystrica, 1929.

Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica na základe poverenia predstaviteľov mesta v rokoch 1896–1922 napísal Emil Jurkovich. Preložil Imrich Nagy. Pribicer, 2005.

Štefanovič M. : Pozemkové právo. MANZ, Bratislava, 1997.

LHP 2009-2018.

DEDIČSTVO NAŠICH PREDKOV ZACHOVÁME – Lesy mesta Banská Bystrica v realite nášho času

Dvorščák P. a kol. : Lesnícke stavby a meliorácie. ÚVVPLH, 1994.

Korpeľ Š., Saniga M. : Prírode blízke obhospodarovanie lesov. ÚVVPLH, 1995.

Korpeľ Š. a kol. : Pestovanie lesa. Príroda, Bratislava, 1991.

Paulenka J. a kol. : Ochrana lesov a poľovníctvo. ÚVVPLH, 1994.

Ronay E., Dejmal J. : Lesná ťažba. Príroda, Bratislava 1991.

Sušková H. : Produkcia a používanie reprodukčného materiálu lesných drevín v podmienkach súčasnej legislatívy. LVÚ, Zvolen, 2002.

Šebeň V. : Základné informácie z terénneho zberu v rámci podnikovej inventarizácie Msl Banská Bystrica. Nepublikovaný materiál vypracovaný na požiadanie z databázy podnikovej inventarizácie Msl Banská Bystrica. NLC-LVÚ, Zvolen, 2009.

Žihľavník A. : Mapovanie lesných pozemkov a kataster nehnuteľností. ÚVVPLH, 1995.

Ministerstvo pôdohospodárstva SR: Správa o lesnom hospodárstve v SR 2006 a 2007 (Zelená správa).

Súbor právnych predpisov na úseku lesného hospodárstva. NLC Zvolen, 2006.

Rozbory hospodárenia a Výročné správy Mestských lesov. s.r.o. Banská Bystrica za roky 1995–2008.

Správa z Národnej inventarizácie a monitoringu lesov SR 2005–2006.

Webová stránka š. p. Lesy SR www.lesy.sk – Pro Silva aktivty.

Webová stránka š. p. Lesy SR www.lesy.sk – TUOL a certifikácia.

DO LESÍČKA, NA ČAKANÚ... – Poľovníctvo

Mikovič F. a kol. : Poľovníctvo na Slovensku. Vydal Slovenský poľovnícky zväz pri príležitosti Medzinárodnej výstavy Poľovníctvo a príroda, Agrokopex Nitra. Vydavateľstvo Parpress, Bratislava, 2005.

KLENOTNICA OKOLO NÁS – Ochrana prírody

Mikláš I. a kol. : Atlas krajiny Slovenskej republiky, 1. vydanie. Ministerstvo životného prostredia SR, Slovenská agentúra životného prostredia, Bratislava 2002.

Mazúr E. a kol. : Atlas SSR. SAV a SÚGK, Bratislava, 1980.

Mazúr E., Lukniš M., Balatka B., Loučková J., Sládek J. : Geomorfologické členenie SSR a ČSSR. Mapa mierky 1:500 000. Slovenská kartografia, SÚGK, Bratislava, 1986.

Viceníková A., Polák P. (eds.) : Európsky významné biotopy na Slovensku, ŠOP SR, Banská Bystrica, 2003.

Kol. : Regionálny územný systém ekologickej stability okresu Banská Bystrica. Slovenská agentúra životného prostredia, Banská Bystrica, Manuscript, 2008.

POĎAKOVANIE

Ďakujeme všetkým, čo sa pričínili o to, aby táto publikácia mohla uzrieť svetlo knižného sveta. Sú to:

MESTO
BANSKÁ BYSTRICA

Mesto Banská Bystrica

PLATAN

SlovLADA, spol. s r.o.

František Záruba, Pezinok

Maslen s.r.o.

Za sprístupnenie archívnych fondov ďakujeme **Štátnemu archívu v Banskej Bystrici, pobočka Banská Bystrica.**

Za poskytnutie dobových fotografií a pohľadníc do publikácie ďakujeme:

Lesom Slovenskej republiky, š.p., stredisko Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene

Stredoslovenskému múzeu v Banskej Bystrici

Štátnemu ústrednému banskému archívu v Banskej Štiavnici

súkromnému zberateľovi **Jozefovi Kubišovi** z Banskej Bystrice

súkromnému zberateľovi **Michalovi Kissimonovi** z Harmanca

Dušanovi Kaliskému z odboru KST Lokomotíva Banská Bystrica

Ing. Oldřichovi Šuchmovi z Banskej Bystrice

rodiám bývalého mestského lesného radcu **Ing. Štefana Gaža** a bývalého mestského lesného **Vojtecha Kovalčíka**

Ďakujeme aj za poskytnutie cenných informácií v kapitole:

Miesto pre život – **Miroslavovi Sanigovi, Mariánovi Jasikovi, Valeriánovi Francovi a Petrovi Potockému**

Dedičstvo našich predkov zachováme – **spoločnosti EuroForest, s.r.o.**

LESY MESTA BANSKÁ BYSTRICA

HISTÓRIA A SÚČASNOSŤ

Editor:

Mgr. Fedor Mikovič

Autorský kolektív:

Ing. Eduard Apfel, Ing. Jozef Bacúr, Ing. Jaroslav Bacúr, Ing. Mária Boďová, Ing. Július Burkovský, Ing. Boris Demovič, Ing. Anna Ivanová, RNDr. Juraj Galvánec, Ing. Jozef Jankov, Ing. Marián Jasík, PhDr. Marta Mácelová, Ing. Blažej Možucha, Ing. Milan Lichý, RNDr. Ivan Valach

Autori fotografií:

Eduard Apfel, Hana Apfelová, Mária Boďová, Július Burkovský, Marián Durdiak, Juraj Galvánec, Ľuboš Hraško, Vladimír Hruz, Jozef Jankov, Miroslav Jarný, Marián Jasík, Metod Macek, Fedor Mikovič, Tibor Pataky, Ján Parobok, Peter Potocký, Ivan Rybár, Martin Šimočko, Ivan Valach, Juraj Žiak

Vydali:

© 2009 MESTSKÉ LESY s. r. o., ČSA 26, 974 01 Banská Bystrica

Obálka, grafická úprava a sadzba:

Ing. Martin Šimočko

Tlač:

Tlačiareň PRESS GROUP, s.r.o., Rudlovská cesta 53, Banská Bystrica

ISBN: 978-80-970278-0-3

ISBN:978-8-097027-8-0-3

